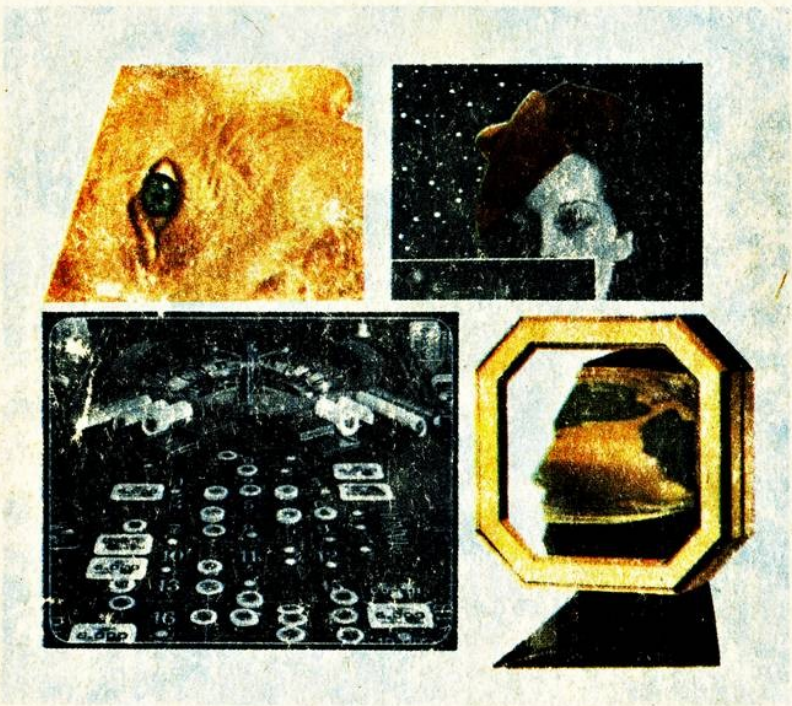

CEZAR PETRESCU

OMUL DIN VIS

SERIE NOUĂ

patrimoniu

EDITURA MINERVA

CEZAR PETRESCU

OMUL DIN VIS
Nuvele şi povestiri

Ediţie îngrijită, Antologie şi Repere istorico-literare
de
MIHAI DASCĂL

Coperta seriei: *Done Stan.*
Ilustraţia copertei I: *Dan Stanciu.*

CEZAR PETRESCU

OMUL DIN VIS

NUVELE ŞI POVESTIRI

EDITURA MINERVA

Bucureşti — 1989

ISBN 913-2l-0052-4

Ediţii princeps: *Scrisorile unui răzeş,* Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1922; *Drumul cu plopi,* Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1924; *Omul din vis, Trei povestiri cu morţi,* Craiova, Editura Ramuri, 1925; *Omul care şi-a găsit umbra,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1928; *Aranca, ştima lacurilor,* Bucureşti, Editura Socec & Co., S.A., 1929.

Textele din secţiunile *Scrisorile unui răzeş* şl *Drumul cu plopi* sînt reproduse din *Opere, I,* Bucureşti, Editura Minerva, colecţia „Scriitori români", 1985, iar cele din secţiunile *Omul din vis* şi *Aranca, ştima lacurilor* sînt îngrijite în cadrul acestui volum în premieră, avînd ca text de bază culegerile: *Aranca, ştima lacurilor,* Ediţie definitivă. Bucureşti, Editura „Cugetarea" — Georgescu Delafras, 1943 şi *Omul din vis.* Ediţie definitivă. Bucureşti, Editura „Cugetarea" — Georgescu Delafras, 1945. Ordinea

volumelor în cadrul sumarului respectă cronologia princepsurilor. În transcrierea textelor îngrijite pentru prima dată în acest volum au rămas funcţionale criteriile filologice enunţate în nota preliminară a volumului din 1985, care inaugurează seria de *Opere.*

SCRISORILE UNUI RĂZEŞ

(1922)

RÎSUL

Gîngu rîdea în întunerec.

Trenul trecu peste podul alb şi sălciile de dedesubt se frămîntară într-un iureş de furtună. O clipă, dincolo de parapet, jos în apa molcomă şi neagră, reflexul luminilor săgetă o sîrmă de foc; acum scăpat în larg, între taluzurile cu salcîmi, expresul fugea străpungînd noaptea cu trei ochi înroşiţi, care se închideau tot mai îndepărtat, în cîmpurile de păcură.

Rezemat de stîlpul de fier, cu mîna la gură, Gîngu- guşatul rîse încă mult timp în întunerec.

Cînd ultimul răsunet al roţilor muri în depărtări, undeva aproape, clopotul unui canton tîngui trei bătăi întristate. Gîngu ştia acum că nu mai are ce aştepta. Veselia i se şterse. Coborî posomorît la bordei.

Jos lumina nu era stinsă... Se înălţă în vîrful picioare- lor să cerceteze înăuntru, prin fereastra cu geamurile turburi.

La vatră, moşneagul îşi meşteruia uneltele de pescuit. Cu un capăt de sfoară dregea ceva. Sub mustăţile stufoase, buzele se mişcau monoton. Poate moşneagul vorbea singur. Poate cînta. Gîngu-guşatul, nu ştiuse niciodată să facă deosebire.

Aşa, cu fruntea lipită de sticlă, rămase iscodind îndelung. În întunerec, flacăra înecată de fum a opaiţului abia tremura un sîmbure de lumină ceţoasă. Moşneagul prin-

dea cu o andrea de fier ochiurile de sfoară rupte, le încerca tăria după fiecare împunsătură: pe perete şi în tavan umbra uriaşă, plecată deasupra omului, repeta mişcările, tăcută şi misterioasă. În sufletul guşatului se făcu bucurie şi temere. Se miră că, singur, moşneagul nu trînteşte şi nu înjură. Acolo, cu spatele încovoiat, cu mîinile uscate şi păroase, alergînd îndemînatic deasupra plasei de sfoară, în tovărăşia umbrei care nu încăpea în bordeiul prea strîmt, moşneagul părea alt om. Mai bun şi mai puţin duşmănos. Şi guşatul ar fi vrut cu un rîs să-şi spună mulţumirea.

Dar omul dinăuntru ridică neaşteptat ochii spre fereastră şi străpunse întunerecul bănuitor. Gîngu se trase cu spaimă la o parte. Mîniile moşneagului se înteţeau tot mai aprig de la o vreme.

Şi guşatul nu mai înţelegea de mult ce-i este şi ce nu-i este îngăduit...

*

În mlaja de pe prunduri, o pasăre de noapte fluieră deodată un viers. Cîntecul cristalin dezmierdă noaptea; freamătul sălciilor se potoli s-asculte.

Gîngu-guşatul, ridică un deget şi rîse. Dar o bucată de mal se prăbuşi undeva. Pasărea, speriată, tăcu. Împrejur nu mai fu din nou decît întunerec, clipotitul valurilor în ţărmurile de lut şi tăcerea de spaimă, din bezna cîmpurilor.

Gîngu îşi împături sumanul pe prispă, se răsuci de cîteva ori şi se cuibări să adoarmă. Cîinele îl simţi de departe. Se repezi bucuros ca în fiecare noapte, îi puse labele pe piept clătinînd coada scurtă. Gîngu îi trase capul lîngă guşa lucioasă, îl netezi pe ochi şi gemu de fericire. Apoi cîinele îşi încolăci trupul cald la picioare. O floare de salcîm se scutură de sus şi gîdilă obrazul guşatului. El rîse. Dar nu atinse floarea cu

mîna. O lăsă aşa, tremurînd pe pleoape, ca mîngîierea unui deget prietenos. Şi în visurile nehotărîte, rîsul lui Gîngu şi scîncetul cîinelui prin somn se întovărăşiră îndelung în noapte.

Tîrziu, pasărea din prunduri fluieră iarăşi. Guşatul n-o mai auzea acum. Iar vîntul îi fură apoi şi floarea albă de pe pleoape.

*

Printre spinii cîmpului, Gingu mergea alături de cîine.

Pămîntul era dospit de ploi; din iarba măruntă, apa ţîşnea sub apăsarea fiecărui pas. Departe se vedea o turmă albă... Ar fi vrut să ajungă acolo. Cînd se opreau să asculte, Gîngu cu gura chinuită de rîs, dunele cu urechile ciulite, sunetul tălăngilor străbătea stins ca o ademenire din altă lume. Guşatul însă nu îndrăznise niciodată să se îndepărteze de lîngă podul cu sălcii. Nici nu ştia să-şi închipuie ce poate fi dincolo, departe, oriunde, de jur împrejur.

Lumea se sfîrşea pentru el, în şesul acela pustiu, acolo unde se închidea şi orizontul rotund. Nu erau sate, nici culmi. Nu se zăreau drumuri. O cumpănă de fîntînă părăsită ridica gîtul spre cer, în fund, acolo unde bolta se împreuna cu pămîntul. Nimeni nu o mai clintise vreodată.

De acolo, Gîngu ştia că răsare soarele; dincolo, ştia că apune.

De unde izvorau trenurile încete de marfă, ce abia se tîrau de-a lungul şinelor? De unde ţîşneau expresurile vertiginoase? Unde călătoreau drezinele ronţăind depărtarea ca nişte gîndaci enormi? Ce putea fi dincolo de ultimul canton cu acoperişul roşu? Nu-şi făcea decît o închipuire turbure.

De unde venise el singur, nu-şi putea desluşi în amintire.

Se trezise în bordeiul de lîngă apă, la picioarele de piatră ale podului, poate de

zece ani, poate de mai mult. O zi sau veşnicia, tot una erau în bezna-i din cuget. El nu ştia să numere, cum nu ştia să vorbească. Rîsul însemna pentru el bucurie, mulţumire, plăcere; un rîs înăbuşit, fără hohote, mai mult o chinuire a buzelor. Pentru durere şi spaimă nu cunoştea decît un mormăit, care sfîrşea în salturile guşei ca un gîrîit de pasăre înfricoşată.

Turma îl chema departe. Clopotul adîncea tăcerea cîmpurilor. Cîinele o luă la goană, cu nările lărgite. Dar Gîngu privi în urmă. Îl cuprinse teama. Se întoarse printre spinii şesului, cu capul plecat, retezînd din mers cu nuiaua vîrful răzleţelor flori de sînziană. S-ar fi spus că le alegea înadins, ca să extermine tot ce e pe lume frumos şi cu adieri de mireasmă.

*

În apă, pînă la brîu, moşneagul aşeza năvoadele. De sus, de pe mal, Gîngu privea pentru a suta oară, fără să înţeleagă deplin.

Ştia că mîine, moşneagul are să tragă plasele încărcate de peşti argintii, are să-i răstoarne în iarbă unde îşi zbat solzii în lumina soarelui, pînă cînd se astîmpără cu ochii stinşi şi cu gurile căscate rotund după aer. Dar vrăjitoria aceasta nu o putea pricepe. Tainica putere a moşneagului stăpîn pe ape şi pe vietăţile ascunse în adîncuri îl înspăimînta mai mult decît pumnii care îl izbeau în fiecare zi.

Omul din apă legă între pietre cele din urmă ochiuri de sfoară şi ieşi la ţărm frecîndu-şi mulţumit palmele ude. Treburile îi mergeau zdravăn în acest an. Sacul era plin de mălai; pe poliţă, deasupra vetrei, se înşirau pacurile de tutun pentru cîteva luni, iar peştii cădeau orbi de un timp încoace. Se îmbrăcă fluierînd; pe urmă răsuci o ţigară. Prinzînd de veste la ochii lacomi ai guşatului, îi întinse punga de piele:

— Na, poghidanie!

Gîngu rîse întîi cu teamă. Întinse mîna fricos, bănuind o ispită răutăcioasă. Foaia subţire plesni între degetele lui aspre. Moşneagul se încruntă, îşi trase punga cu tutun şi Gîngu rămase fără ţigare.

Tîrziu, mîhnirea i-o alungă o mreană care se juca sărind deasupra valurilor, dincolo, sub sălciile de sub celălalt ţărm, unde apele adînci şi verzui păreau neclintite.

*

De amîndouă părţile podului, la depărtări egale, între două şiraguri de salcîmi, erau două cantoane, cu pereţii albi, cu acoperişurile roşii, identice ca două căsulii de carton. Gîngu ştia că la cantonul de aci e un om bălan, cu glasul moale; iar de cealaltă parte, un paznic răstit şi aspru ca şi moşneagul.

Astfel, în acel şes pustiu unde nu văzuse în fiecare zi, de aproape, decît trei bărbaţi şi un cîine, învăţase că lumea se împarte în oameni blînzi şi alţii, duşmănoşi. Iar cumin-ţenia lui puţină îl apropiase mai mult de cîinele alb, bătrîn acum şi aproape surd, care niciodată nu-l mîhnise şi căruia oamenii nu-i dăruiseră măcar un nume.

*

Într-o dimineaţă, un expres s-a oprit brusc înaintea podului alb.

Înspăimîntat de la locul său de lîngă stîlp, Gîngu măsură cu ochii ascunzişurile, căutînd cel mai adăpostit ungher unde să fugă. Întîmplarea era atît de departe de tot ce-i văzuseră ochii pînă atunci, încît presimţi începutul unor întîmplări pline de necunoscute primejdii.

O clipă apoi închise pleoapele să alunge această vedenie. Cînd le redeschise iar, vagoanele erau la locul lor, nemişcate în bătaia soarelui; la ferestre, călătorii se îm-

bulzeau vorbind tare, întrebînd, glumind şi aprinzîndu-şi ţigările.

Gîngu se apropie cu sfială.

Niciodată nu văzuse un tren decît gonind. Cu mîna fricoasă, pipăi mînerele de alamă în care jucau razele, bu- tonii nichelaţi, treptele de fier.

Un glas de femeie rosti deasupra capului ceva, într-un grai necunoscut, dar dulce cum nu mai auzise. Gîngu ridică ochii. Îi coborî îndată orbiţi de-o atît de luminoasă minune.

La fereastră, o femeie cu părul de aur, cu ochii ca florile albastre ale cîmpului, cu buzele de garoafă şi cu pieptul rotund rezemat în bara de alamă, îl privea cu milă şi groază:

— *O! le pauv' idiot!...*

Avea faţa atît de albă, sprîncenele atît de subţire încondeiate, genele atît de lungi umbreau ochii albaştri, bluza era atît de imaterială pe umerii mici şi voalul tran- dafiriu înfăşură această minune cu o spumă atît de străvezie de lumină, încît Gîngu ar fi voit să îngenunche şi să-i sărute haina.

Dar nu ştiu decît să rîdă.

Cu mîna la gură, săltîndu-şi guşa lucioasă, hohoti înăbuşit, scoţînd din gîtlej sunete cartilaginoase.

Femeia întoarse spatele înfiorată de dezgust. Apoi mila birui. Scotoci în sacul de piele şi aruncă jos în iarbă un ban galben.

Guşatul se repezi, îl ridică şi-l ascunse hulpav în gură.

Maşina fluieră, trenul urni din loc; în cîteva clipe, Gîngu nu mai văzu departe decît spuma trandafirie a voalului, fluturînd la fereastră deasupra cîmpurilor, mai goale acum şi de-acum mai posomorîte.

*

Cînd soarele coboară spre asfinţit, şesul pustiu se umple de larmă. În ierburi sfîrîitul uscat al lăcustelor se înviorează, în sălciile

de sub ţărm păsările îşi încearcă glasul, deasupra apelor săgetează lăstunii cu ţipete ascuţite şi ţînţari cu aripele metalice joacă spre soare-apune cu acele pline de venin. Toată cîmpia murmură.

Atunci Gîngu se aşază pe malul înalt, cu picioarele spînzurate deasupra apelor şi aşteaptă să vină noaptea. Ca un uriaş ban retezat, soarele se înfige în dunga neagră şi dreaptă a orizontului, acolo unde nu se văd nici dealuri, nici codri. Departe, în capătul liniilor, sclipesc lumini tremurătoare; poate semnalele unei gări, poate numai licărirea stelelor. Apoi noaptea coboară brusc. Rîul se întunecă. Dincolo cîntul privighetorii picură lin.

Cîinele aşezat pe labele dinainte, urmăreşte cu ochi sticloşi ascensiunea lunii. Nu se mişcă, e încremenit. Pe nesimţite se ridică, clănţăne dinţii albi şi cu gîtul întins începe să urle. Guşatul se cutremură. Alături nu mai e cîinele prietenos ce-i pune în fiecare seară labele pe piept. E o făptură străină şi misterioasă. Urletul umple noaptea. Pasărea a tăcut înfricoşată. De departe, din adîncul cîmpurilor, ecoul răspunde cu un alt urlet...

Gîngu îşi ascunde capul în pămînt, cu unghiile înfipte în iarbă. Întunerecul s-a umplut cu vedenii de spaimă. Aude paşi. Cîmpurile au înviat. Mîini nevăzute îi sugrumă răsuflarea. Şi cu gura în ţărînă începe să urle şi el.

Glasurile lor se întovărăşesc, se întrec unul pe altul, se împletesc într-o psalmodie de început de lume... Tîrziu, un nor negru şterge luna; în gîtlejul cîinelui urletul scade ca o furtună care se ogoieşte... S-ar părea că un duh necurat se furişează tiptil, alungat din trupul alb. Şi supus, tremurînd, cîinele se gudură cerînd iertare. Gîngu îl strînge la piept, îşi strîmbă gura într-un rîs de împăcare. S-au regăsit. Cuminţi, stau pe

mal, ascultă fîşîitul abia simţit al apelor, privesc la stelele căzute în adîncurile negre.

Guşatul îşi pipăie în fundul cingătorii banul galben, o fericire nehotărîtă îi zvîcneşte sîngele mai repede spre inimă, şi gîngav, vorbeşte şoptit cu cîinele.

*

Drezina fuge din ce în ce mai repede, străbate locuri necunoscute, trece peste podeţe înguste pe lîngă cantoane de a căror fiinţă n-a bănuit pînă ieri. Şinele se deşiră în

urmă ca doi şerpi nesfîrşiţi. Gîngu se sprijină cu mîinile încleştate de scîndură, şi în sufletul lui bucuria şi teama se amestecă turburătoare.

Nu ştie unde merge, nici de ce l-a luat moşneagul cu dînsul.

De cu noapte i-a dat schimburi albe, a închis uşa cu lacătul ruginit, cîinele a fugit o bucată de drum după ei, apoi s-a întors să se culce de-a curmezişul pragului. La cantonul de dincolo de pod, doi oameni necunoscuţi le-au făcut loc în drezină; acum stau alături cu moşneagul în faţă, împing de mînerul de fier, vorbesc şi rîd; şi el priveşte în urmă, inima bate să i se rupă, pămîntul se învîrteşte jos sub roţi, soarele îl arde în creştet, mîinile înţepenite cu unghiile în lemn îl dor, şi rîsul de bucuria acestei goane ameţitoare îi moare în gîtlej.

Apoi, deodată, toate i se turbură în minte.

Au ajuns lîngă o casă mare, trenuri înşirate de o parte şi de alta stau gata să plece, maşini răbufnesc valuri de fum negru, oameni aleargă strigînd, fluierînd, ghiontindu-se; nu-şi dă seama cînd au coborît; înspăimîntat, se agăţă de sumanul moşneagului, care-l tîrîie printre lume, pe sub un pod de sticlă, afară.

Acolo alte minuni nevăzute îl ameţesc. Case lipite una de alta se-nalţă pînă la cerul fumegos; căruţe aleargă din toate părţile, duruind pe pietrele vinete; altele, fără cai, abia ating pămîntul fără vuiet; un om pe două roate fuge spre dînsul sunînd dintr-un clopoţel.

Gîngu, înfricoşat, se trage lîngă un zid. Nu se dezmeticeşte încă, şi o casă pe roate plină de oameni vine să-l calce, mugind, pe la spate. Răcneşte şi se lipeşte de un grilaj de fier. Moşneagul suduie şi blestemă. Undeva se aude o muzică minunată, femei străbat uşor ca vedeniile îmbulzeala aceasta fără astîmpăr. Gîngu vede în fiecare femeie zîna

care i-a aruncat banul; toate îi joacă înaintea ochilor într-un val roşu; huietul îi sparge urechile şi moşneagul îl tîrîie mai departe printre case, în forfota de trăsuri, fără să se teamă şi fără să-i pese de hărmălaia asta fără istov.

Abia pe-o uliţă mai potolită, pe uliţa prăvăliilor, începe să răsufle. Oameni cu bărbi sure îl strigă pe moşneag cu glas plîngător, din uşile dughenelor unde spînzură bucăţi de piele cu miros acru.

Moşneagul se opreşte, pipăie marfa, se tocmeşte cu jupînii. Gîngu nu înţelege, priveşte, şi cînd negustorul îl întreabă şi pe el ceva, rînjeşte săltîndu-şi guşa aşa de spăimîntător, încît ovreiul sare speriat într-o parte... Dar moşneagul şi-a umplut traista şi se întoarce din nou în furnicarul cel mare de lume, puhoind între zidurile caselor ca o turbure apă. Acum merg încet, căscînd gura la ferestrele încărcate cu podoabe strălucitoare. Gîngu nu se mai teme; a înţeles că acolo, pe lîngă pereţi, nu se suie nici una din maşinile diavolului.

Un copil zbiară, de mîna unei femei; femeia îl ia în braţe şi-l întinde spre guşat:

— Te dau la caua!

Gîngu rîde şi copilul încremeneşte de frică, cu ţipătul înăbuşit pe buzele vinete.

Deodată apoi, lumini albăstrii încep să se aprindă la geamuri, învăluiesc oraşul într-un abur străveziu. Amîndoi se opresc multă vreme în faţa unui birt unde cîntă lăutarii afară. Moşneagul lasă traista jos, răsuceşte o ţigare, se reazimă de un pervaz de alamă şi ascultă cîntecele de lume, care de mult nu i-au mai încălzit sufletul în pustietatea lui. Dar Gîngu are ochii în altă parte.

Lîngă el s-a oprit o maşină cu roatele de gumă şi cu geamuri de cleştar, de-acolo a coborît o fetiţă cu părul auriu şi o femeie cu haina de spumă. O recunoaşte. Acum o

recunoaşte. E vedenia care i-a vorbit cu un glas atît de milostiv din tren, în dimineaţa aceea, şi i-a dăruit banul galben pe care-l ascunde şi acum în şerpar.

Gîngu nu ştie cum să-şi arate bucuria, mugeşte şi rîde, gîlgîindu-şi glasul în guşa ce se zvîrcoleşte aşa de hidos pe cămaşa albă, încît trecătorii se opresc roată, să vadă mai de-aproape această dihanie de vis rău. O babă măruntă îşi mută coşul sub mîna stîngă şi îşi face cruce repede-repede, ca la arătarea necuratului.

Femeia cu haina de spumă însă s-a întors şi ea, o clipă s-a oprit nehotărîtă, apoi îşi aminteşte de dimineaţa aceea cînd revenea din ţinuturi îndepărtate şi pline de soare, cu sufletul vindecat de o adînc scormonită rană; îşi aminteşte bucuria lină cu care regăsea şesurile ce-i apăruseră la plecare atît de cenuşii şi jalnice, prin perdeaua de la- crămi; îşi aminteşte cele cîteva clipe oprite la capătul unui pod alb, în mijlocul unui cîmp pustiu, de unde apăruse deodată omul acela fioros şi sălbatec, cu ochii bulbucaţi, cu mîinile dincolo de genunchi, cu ţepi roşcaţi în barbă şi cu rînjetul care o dezgustase ca o profanare adusă dimineţii aceleia plină de soare. I-a fost milă atunci? A fost mai tare dezgustul? Nu-şi aminteşte. Alege din punga de piele cafenie un ban şi-l dă fetiţei care se apropie fricoasă, îşi scutură inelele părului auriu, se opreşte şi se întinde în vîrful picioarelor. N-are curaj să înainteze mai mult, buzele roşii îi tremură de teama nestăpînită, apoi scapă banul jos şi, speriată, se ascunde în rochia femeii.

Guşatul se repede, ridică banul rostogolit între picioarele trecătorilor, scoate din gît un urlet de fericire, baba mai înspăimîntată îşi face alt rînd de cruci...

— ’ol visezi noaptea dom’le! face o ordonanţă care a întîrziat cu o reţetă la farmacie şi-o porneşte la trap.

— Vinde-l, moşule! ’l facem spărietoare-n via boierului! spune un rîndaş care s-a apropiat de guşat şi-l priveşte de aproape, ca pe-o fiară printre gratiile unei menagerii.

Gîngu nu înţelege ce spun oamenii aceştia cari s-au adunat în jurul lui şi-l arată cu degetul; el e bucuros şi rîde la toţi. Dar moşneagului i-e ruşine; îl tîrîie după el, pe străzi mărginaşe, la hanul unde are prieteni.

Acolo Gîngu s-a aşezat pe-un capăt de bancă şi rumegă dintr-un sfert de pîine amăruie şi neagră. Moşneagul stă la masă cu trei necunoscuţi, bea rachiu tare, îşi povesteşte necazurile... Ceilalţi ascultă şi din cînd în cînd întorc ochii spre guşat:

— Cu dihania asta îşi mănîncă bietul unchiaş zilele!

Şi toţi se miră, dau din cap, ţistuie şi deşeartă rîndurile de pahare.

Ochii guşatului se împăinjenesc, zidurile încep să joace, se topesc în fumul acru al ţigărilor; aţipeşte rezimat de perete... Într-un timp se trezeşte şi nu-şi dă seama unde se află. Unul din tovarăşii moşneagului, cu obrazul ciupit şi şapcă roşie, cîntă dintr-o armonică, ceilalţi vorbesc smuncind mîinile aţîţate de băutură. Toate abia se desluşesc într-o pîclă nepătrunsă de fum. Felinarul spînzurat în grinda neagră aruncă jos o cruce de lumină murdară, şi pe perete, umbrele mărite şi strîmbe fac altă masă şi alţi tovarăşi negri şi uriaşi, cari schimonosesc mişcările celor de jos.

O femeie cu bluza albastră şi cu broboada căzută pe spate cîntă răguşit. Moşneagul o ţine de gît şi-i suflă ceva în ureche. Gîngu nu ştie cînd a venit femeia aceea; apoi toate se turbură iarăşi şi în visurile guşatului realitatea se amestecă cu închipuirea; cîntecul smuncit al armonicei se preface în cor de heruvimi, tovarăşa despletită a moşneagului ia trupul mlădios al femeii cu haina de spumă, o fetiţă cu ochii de floare îi

întinde o poamă de aur, apoi şi acestea se topesc, o apă dezmierdătoare îl poartă dulce, printre pomi cu păsări minune.

— Scoal' trîntore!

Gîngu sare speriat.

Afară e ziuă. Moşneagul e spălat pe ochi, gata de drum. Tovarăşii au dispărut.

Hanul e gol şi în faţă doi bouleni dejugaţi ronţăie dintr-o mînă de paie.

Guşatul se freacă la ochi; îl dor oasele, e încă buimac, nu-şi dă seama ce a fost vis şi ce a fost aievea din cîte le-a trăit de ieri.

*

Acum drezina a pornit înapoi.

Gara cu vînzoleala de călători a rămas în urmă; ţipătul locomotivelor moare surd; oraşul se micşorează alb în soarele proaspăt de dimineaţă, şi Gingu priveşte mîhnit minunea care se sfîrşeşte. Apoi linia se încovoaie după o pădurice cu ramurile subţiri, toată priveliştea piere astupată de-o mînă neagră şi rea.

În urmă guşatul nu mai zăreşte decît şinele lucii ce fug spre oraşul fermecat, traversele ce se perindă sub picioarele spînzurate şi, departe încă, deasupra copacilor, un vîrf de turlă şi o cruce poleită, pe care mai joacă o clipă razele soarelui.

Apoi şi soarele s-a întunecat. Cîmpurile s-au întins pustii. Şi Gîngu a plecat capul în jos, la prundul care curge ca o apă cenuşie sub roţi.

*

Săptămîni îndelungi, cu ploi mărunte de toamnă, au început să se scurgă lînced în bordeiul de sub piciorul podului alb.

Şesul s-a învăluit în neguri posomorîte, trenurile săgetează ude dintr-un capăt în altul al pustiului, fluierul maşinilor se înăbuşe sub cerul căptuşit de nori, semnalele de clopot plîng în mohoreala

toamnei şi cei trei stau ursuzi în jurul focului de vreascuri jilave.

Moşneagul răsuceşte ţigări groase după ţigări, tuşeşte şi priveşte în spuza ce învăluie cărbunii. Cîinele doarme cu botul întins pe vatră, iar Gîngu, cu ochii închişi, ascultă curgerea ploii fără sfîrşit, de afară. Vede în ademenirea închipuirii, oraşul cu larmă, străzile scăldate de lumină, furnicarul de lume, maşinile drăceşti ce fug ameţitor fără cai, şi muzici cereşti îi cîntă în urechi.

Le vede; le-aude; le trăieşte.

Şi nu mai rîde.

Ochii s-au micşorat în fundul capului, buzele s-au strîns vinete; pe laiţă, cu mîinile strînse în jurul genunchilor, stă ceasuri întregi nemişcat, ca să nu surpe vedenia dinlăuntru. Nici goana trenurilor nu-l mai cheamă afară. El ştie acum de unde vin şi unde se duc; ştie spre ce lume a minunilor aleargă prin perdeaua sură a ploii; iar bordeiul din mijlocul pustiului îl sugrumă ca o temniţă hain ferecată.

Aşa stau toţi trei şi tac, şi apa şuruie afară.

*

Apoi, cei dintîi fulgi au început să ningă molcom peste cîmpuri. Într-o singură noapte s-a înfăşurat şesul pînă-n depărtările sinilii, cu învelitoarea albă a nămeţilor. Apele s-au tivit cu margini sticloase de gheaţă, şi iarna a început a curge cu nopţi nesfîrşite, cînd ţipătul iepurilor fugăriţi de vulpi răsună trist, ca un plînset de copil.

Cu ochii deschişi în întunerec, Gîngu nu-şi mai găseşte somn.

Moşneagul sforăie pe scîndura tare; focul se stinge tîrzîu sub cenuşe, cu scînteieri de vis; cîinele geme prin somn; afară viscolul zgîlţîne pereţii; fereastra taie o pată turbure în beznă; uneori urlete de fiară se îngînă de-

parte; gheaţa se aude trosnind: noaptea a stat pe loc şi guşatul se frămîntă cu ochii căscaţi în întunerec.

Un tren săgetează noaptea, pămîntul se cutremură odată cu el, în depărtarea ninsă unde ţăcăne din ce în ce mai stins duce şi cugetul lui Gîngu-guşatul, spre oraşul cu lumini albăstrii.

Cînd cîmpurile tac iar, înaintea ochilor zidul se apropie, coboară să-i înăbuşe răsuflarea, să-i ucidă şi plăpînda văpaie a amintirii, în temniţa hain ferecată.

*

Întors pe-o coastă, moşneagul îşi priveşte înspăimîntat mîna ţeapănă, pe cerga aspră.

Vrea s-o ridice şi mîna nu se supune.

Vrea să ridice piciorul şi piciorul rămîne neclintit.

Cu cealaltă mînă se ajută; mîna bolnavă cade înapoi moartă.

De dimineaţă Gîngu se uită la zvîrcolirile acestea şi nu pricepe. Bănuieşte un joc viclean, o glumă, ceva nou care-l nelinişteşte.

Cîinele s-a ridicat în două labe pe marginea laiţei şi geme uşor, lingînd mîna fără viaţă. Atunci pe obrazul moşneagului încep să lunece lacrămile; lacrămi din izvorul secat de zeci şi zeci de ani.

Într-o clipită şi-a măsurat sfirşitul, aci în pustiul despărţit de cealaltă lume, singur cu guşatul slab de minte, care nu poate să-i fie de nici un ajutor. Cîte zile vor trece pînă să prindă alţii de veste?

Deznădejdea îi frămîntă jumătatea de trup sănătoasă şi lacrămile se scurg pe obrazul uscat. Gîngu se apropie cu sfială. Stă cu mîna la gură, o clipă se pare că în ochii apoşi îi luceşte o scînteie de înţelegere şovăielnică, de care bolnavul se agaţă cu tot ce i-a mai rămas viaţă în trupul înţepenit.

Dacă se întîmplă o minune? Moşneagul îşi face ochii blînzi, încearcă să-i vorbească. Îl roagă atît cît poate lega chinuite cuvinte cu limba încleştată; cu mîna sănătoasă prinde mîna bătătorită a lui Gîngu, o dezmiardă ca pe a unui copil, îi arată pacurile de tutun de pe poliţă; îi dă voie să ia cîte vrea, n-are să-l mai bată. Numai el îl poate scăpa, e destul să dea veste...

Gîngu ascultă.

Cînd moşneagul a isprăvit şi aşteaptă cu bătăile inimii oprite de îndoială, guşatul se apleacă şi-i pipăie mîna şi piciorul, le ridică pe amîndouă, le lasă să cadă pe scîn- dură ca două lemne şi începe să rîdă. Aşa ceva n-a mai văzut!... Şi rîsul lui umple încăperea atîta de nebunesc, că inima bolnavului se goleşte de sînge.

*

La marginea rîului, aşezat pe o piatră, Gîngu stă cu fruntea în pumni, uitîndu-se-n rostogolirea turbure a apelor.

De-o săptămînă cîmpul s-a dezgheţat; de sus ploaia caldă nu mai conteneşte şi năvala apei nu mai încape în ţărmuri. Puhoiul cu spuma lutoasă tîrîie garduri smulse şi acoperişuri omeneşti. De o parte şi de alta, apa se răsfiră viclean peste malurile prăbuşite, lunecă deasupra întinderilor înecate.

O salcie se desprinde cu ţărînă cu tot, se cufundă cu rădăcinile albe în sus, se clatină spre mijloc şi de acolo porneşte smulsă deodată de şuvoi, se rostogoleşte la întrecere cu paiele putrede şi cu glugile de strujeni. Ploaia se întăreşte mai dîrz, clocotesc măruntaiele pămîntului, noaptea coboară cernită şi Gîngu stă nemişcat acolo, pătruns de udeală, fără să simtă frigul, cu gîndurile străine de potopul apelor.

Din ascunzişurile ceţoase ale minţii se desluşeşte o nesăbuită hotărîre. Nebună şi nestrămutată.

Pe măsură ce hotărîrea creşte, îi creşte şi rîsul fioros pe buzele late. Apoi rîsul se curmă deodată. Buzele hîde au pecetluit hotărirea. A înţeles că-i mai trebuie şi tăria s-o ducă fără şovăire la capăt.

*

Cînd se ridică, a înnoptat de mult. Rîul nu se mai vede jos. Se aude numai zbaterea apelor. Cu teamă deschide uşa bordeiului. În închipuirea lui, o singură fricâ îl mai stăpîneşte acum: nu cumva moşneagul să se fi ridicat, să-l aştepte acolo, undeva, după uşă, să-l năpădească poate cu pumnii.

Băjbiie prin întunerec cu laba întinsă. Freacă un chibrit şi aprinde opaiţul cu lumina tremurată.

Moşneagul întins cu faţa în sus e încă şi mai livid la chip. Numai ochii, trăiesc sticloşi, urmărind mişcările guşatului. Caută să-i ghicească gîndurile.

Cîinele s-a repezit la Gîngu, îl împinge cu botul ud, bucuros. Dar Gîngu îl dă deoparte. N-are timp de joacă, întunecat, se aşază la vatra răcită, cu capul între mîini, să-şi adîncească mai fără de greş hotărîrea din el... Aşa trec ceasuri. Şi ochii moşneagului nu-l slăbesc, duşmănoşi.

Afară ploaia se zbate, apele hăuiesc fără sfîrşit, gem şi se frămîntă cu glas omenesc, umplînd întunerecul de duhuri spăimoase.

Apoi ochii moşneagului sunt atraşi cu o tresărire, în altă parte.

Pe sub pragul uşei o şuviţă neagră de apă, ca un şarpe, a vîrît capul. S-a părut că priveşte cercetător în încăperea strîmtă, s-a oprit o clipă, şi-a întins trupul împins de-afară, apoi s-a lungit deodată pînă în fund, ca şi cum s-ar fi repezit după o pradă nevăzută. Ar vrea moşneagul să-şi şteargă ochii, ca să alunge priveliştea. Să creadă un vis rău... Ştie ce însemnează asta... Se desluşeşte bine acum fîşîitul apei pe lîngă pereţii de scîndură.

Apele au trecut peste apărătoarea de piatră, într-un ceas au să fie sus, din bordei n-are să rămînă pînă dimineaţă decît scînduri smulse. Şi ochii lui se întorc cu spaimă din nou la Gîngu:

„Nici acum n-are să înţeleagă?”

Gîngu îşi ridică picioarele să le ferească de apă. Rînjeşte înveselit. Niciodată n-a intrat apa acolo... Uite cum joacă un scaun, cum se clatină, cum pluteşte şi se învîrte! Acuma se ascunde sub laiţă, se întoarce înapoi, se răsuceşte şi se leagănă... Cîinele, urcat lîngă moşneag, cu părul zburlit, începe să urle. Îl ajunge apa şi pe Gîngu, acolo pe vatră... Se scoală, iar ochii moşneagului îl urmăresc cu o lucire de nădejde.

Guşatul păşeşte prin baltă, caută în ascunzişuri cele mai de preţ buclucuri din sărăcăciosul lor avut. Va să zică a înţeles?... Se găteşte de drum! Are să-l tîrîie şi pe el afară. E gata; şi-a răsturnat în traistă vestmintele, îşi îmbracă sumanul. Numai de s-ar grăbi, să nu fie prea tîrziu... Dar ce înseamnă asta?... Nu cumva? Nu se poate...

Începe să geamă, îl strigă; degetele mîinii sănătoase se frămîntă pe cergă ca nişte omizi înnebunite. Gîngu nici n-a întors ochii.

Deschide uşa. Răbufneala vîntului smulge flacăra opaiţului, trînteşte uşa la loc, în încuietoare.

O clipă, în întunerec, omul şi cîinele au tăcut. Ascultă. Paşii lui Gîngu se aud înconjurînd bordeiul prin apă, urcînd... Apoi nimic. Cîinele se zbate înăuntru... Începe din nou să urle.

Gîngu a ajuns sus. Un expres taie bezna vertiginos. Se dă la o parte şi-l aşteaptă să treacă; apoi, după lumina roşie, porneşte încet, prin ploaie, spre oraşul pe care îl ştie cu lumini albastre şi cu nenumărate minuni, undeva, dincolo de zidul întunerecului.

Din cînd în cînd se opreşte să asculte. În urmă, mai tare decît hăuitul apelor şi vaietul ploii, vîntul aduce răcnetul omului şi urletul cîinelui.

O clipă tac.

Vîntul singur chiuie în întunecimi. Apoi glasurile por- nesc iar, aproape de tot şi din nou îndepărtate.

DACIA FELIX

Miroase a toamnă. Şi nu e încă toamnă.

Încep a se desprinde frunzele prea timpuriu veştede. Cerul a coborît aproape, cu nori vineţi şi răsfiraţi, pe dealurile unde vîntul fîşie în porumburi uscate. Departe, pădurile trag în negură o dungă sură. Seara aud chiuituri în podgorii. Iar scîrţîitul carelor împrăştie în asfinţit nu ştiu ce somnoroasă melancolie.

Dar nu e încă toamnă. Bruma nu mi-a omorît încă dumitriţele din grădină. N-am auzit încă, noaptea, tînguirea de copil a cocorilor care pleacă. N-au coborît încă ploile cernute fără sfîrşit, monoton, monoton, împotmolind cărările şi putrezind frunzele înnegrite. De unde atunci neliniştea aceasta, ce mă înfăşoară ca o presimţire?

...Şi astăzi, pentru a-mi preciza mîhnirea nehotărîtă, o veste învechită şi tîrziu purtată de poştă prin aceste ţinuturi pustii mi-a întors gîndurile îndărăt, spre toamnele copilăriei.

Dascălul nostru bătrîn s-a odihnit, în sfîrşit, şi dînsul. Mi-o încredinţează un răvaş cu chenarul negru şi cu un înger neîndemînatec gravat, lîngă o cruce umbrită de nelipsita salcie plîngătoare.

Nu e învăţătorul de sat, care ne-a pus întîia oară în mînă abecedarul cu scoarţe

tari şi cu parabola fiului rătăcit. Acela de mult doarme în ţintirimul de lîngă biserica cu şindrila mucedă de ploi. În locul lui de mult ne-a des- călical în sat un dascăl tînăr, care poartă mustăţile rase, dumineca pune manşete albe şi guler de celuloid cu cravată înnodată strîmb; citeşte gazete politice şi va fi în curînd, fără îndoială, deputat.

Cel plecat acum, în lumea celor drepţi, e cel dintîi dascăl al nostru de oraş. „Domnu Preda, de la Trei Erarchi" căruia nu puţine zile i-am amărît odinioară.

Îl credeam atunci aproape nemuritor... Înalt şi uscat, cu hainele întotdeauna mirosind a naftalină şi tutun, zgîrcit la vorbă şi rîzînd o dată într-o lună, îl socoteam o mumie sortită să biruie timpul. Nimic nu-l tulbura din măsura cu care îşi cîntărea glasul şi-şi socotea paşii, aceiaşi din fundul clasei pînă la catedră. Generaţii trecuseră pe băncile roase; alte cataloage noi înregistrează priceperea sau trîndăvia celor cincizeci de şcolari din clasa lui; se schim- baseră directori, elevii crescuseră şi prinseseră aripi, alţii se întoarseră în oraş cu mustăţi groase şi cu glasul bărbătesc; domnul Preda, neclintit veghea la catedra sa lîngă harta României cu hotarele decolorate, lîngă tabela cu negrul lucios şi cu buretele albit de praful cretei.

Printre noi crescuseră o sumă de legende, transmise din generaţie în generaţie şi înflorite de fantezia fiecăruia cu un nou amănunt.

Unii spuneau că se ascunde sîmbăta seara în odaia din fund, de la „Ursul alb", şi bea pînă-n ziuă, cînd îl duce gardistul acasă de subţiori. Alţii „ştiau" că adună bani, că e zgîrcit ca Hagi-Tudose, şi că noaptea vîntură între degetele uscate napoleonii cu cari a umplut sertarul mesei.

De fapt, domnul Preda lupta cu sărăcia şi, într-o căsuţă închiriată, cu livadă în fund şi

cu un nuc la poartă, îşi creştea din greu cei trei copii care-i împovărau văduvia. Am ştiut-o mai tîrziu, într-al doilea an de şcoală, cînd întîmplarea ne-a găzduit în vecini.

De-acolo, de peste zăbrelele gardului, am privit întîia oară cu mirare în curte, la fetiţa cu şorţul roşu care se juca în praf, la cei doi elevi de la gimnaziu, cu şepcile albastre, cari învăţau la masa de sub nuc, la cîinele cenuşiu care dormea pe scări.

Va să zică, domnu' Preda era om ca toţi oamenii; avea necazurile lui, creştea un cîine, avea găini pestriţe şi negre în curte, îşi îmbrăca copiii cu straie curate; şi nici nu strîngea bani de aur în sertarul mesei, nici nu petrecea pînă la ziuă la „Ursul Alb".

L-am văzut mai apoi, direticînd în ogradă, aruncînd grăunţe la păsări, curăţind pomii de omidă şi certînd servitoarea. Am ştiut că pe fetiţă o cheamă Nuţi şi am înţeles că o iubeşte nemăsurat şi neîndemînatec, cu stîngăcia aceea a văduvilor prea vîrstnici cari îşi caută în copil ceva din amintirea femeii pierdute înainte de vreme.

Dar toate dispăreau cînd domnu' Preda intra în clasă, cu hainele mirosind a naftalină şi tutun, şi cînd, cu acelaşi glas egal, striga catalogul, cerceta caietele, punea întrebări întortocheate şi ne împărţea pedepse.

Între noi şi dînsul se punea din nou un zid nepătruns.

Şi iarăşi începeam a crede că trebuie să aibă o patimă ascunsă, care-i întunecă privirea, îi strînge buzele subţiri neîngăduindu-i nici o veselie, şi-l „face zgîrcit la note"... O singură dată ne-a cucerit sufletele o jumătate de ceas, ţinîndu-ne sub stăpînirea unei emoţii pe care nu i-o cunoşteam, pe care nu ne-o cunoşteam.

Era aproape de sfîrşitul anului, în ultimele zile de mai.

Salcîmii de la ferestre înfloriseră şi prin geamul deschis vîntul ne flutura un parfum jilav, de primăvară, de cîmp şi de pămînt întinerit; o înfrigurare care ne neliniştise în băncile noastre scrijilate de iscălituri. Cerul se vedea albastru şi ne îndemna afară. Unul dintre noi (Nucleş cel mie, unde o mai fi astăzi?) prinsese un liliac pe care-l închisese în ghiozdanul cartonat, şi toate gîndurile noastre erau fără voie ţintite spre ghiozdanul acela. Toţi răspunseserăm prost, gîngăvisem lecţia; nerăbdători, aşteptam să se sfîrşească ora, pentru a ne năpusti asupra liliacului înghemuit în întunerecul cutiei, cu aripele de gutapercă strînse şi cu răsuflarea tăiată de spaimă.

Atunci ne-am pomenit deodată cuceriţi de lecţia domnului Preda.

Nu luasem aminte cum o începuse, nici prin ce tainic meşteşug ne desprinsese pe nesimţite gîndul de la ghiozdanul cu şoarecele înaripat.

Ne vorbea despre Legiunea a XIII-a Gemina, despre Dacia romană — lucruri moarte pentru nepăsarea copilăriei noastre. De prin nu ştiu ce nebănuită însufleţire care-i spărsese cumpătarea uscată, înviase înaintea ochilor noştri nesfîrşite şosele cu piatră albă, apeducte cu picioarele arcuite, cetăţi cu ziduri cenuşii, amfiteatre spaţioase şi băi cu bazine de marmoră, mine de aur şi saline în care robii războiului ciocăneau sub bolţi de sare translucidă... Din inscripţiile sarcofagiilor şi a pietrelor funerare, din basoreliefurile monumentelor rupte şi din efigiile monedelor dezgropate de fierul plugurilor în oale de lut, călăul copilăriei noastre, căruia nu-i descoperisem vreodată o tresărire de emoţie, înviase magic acea „Dacie Felix”, despre care programul prevedea o lecţie plicticoasă mai mult.

De unde găsise alte cuvinte decît acelea din toate zilele? Cum de ştiuse omul acela

avar cu graiul şi măsurat în mişcări ca un automat, de unde ştiuse oare să sufle cenuşa celor douăzeci de veacuri şi să ne înfăţişeze aievea o lume epică şi misterioasă, care ne-a exaltat frageda noastră închipuire?

Nici unul n-a mai ridicat ochii spre geamul cu cer albastru şi spre crengile albe de salcîm. Privirile noastre fugeau cu vîrful nuielii lucioase, pe harta decolorată, căutînd urmele nevăzute ale cetăţilor cu nume sonore şi tainice: Napoca, Potaissa, Porolissum...

Sunase sfîrşitul orei şi brusca erupţie a clopoţelului nichelat nu clintise nici un nerăbdător. Întîia oară în viaţa noastră şcolărească ne-am desprins cu părere de rău din bancă; atunci cînd încheind lecţia cu o ultimă încercuire a hotarelor cu varga albă, domnul Preda ne aminti că „Dacia Felix” nu va mai învia, nu mai poate învia niciodată. În pauză, cu toţii jurarăm solemn să ne facem oşteni şi să alungăm ungurii; Stroescu, arendaş acum în nu ştiu ce judeţ din Oltenia, confecţionă chiar prima strofă a unei poezii brave şi furtunoase.

Dar ora următoare, la lecţia de aritmetică, domnul Preda îşi intrase în vechea crustă. Am căpătat cu toţii note rele, cîţiva au trecut la „genunchi” şi gîndurile ni s-au întors din nou la ghiozdanul cu liliacul uitat o clipă.

Apoi, s-a sfîrşit anul, întîmplările ne-au risipit în alte colţuri de ţară; de oraşul acela m-am depărtat, credeam, pentru totdeauna...

*

Iar domnul Preda şi amintirea „Daciei Felix” mi-au apărut tîrziu de tot, într-o noapte cînd aburii alcoolului ne împăienjeniseră ochii şi minţile; la trei după miezul nopţii, într-un cabaret cu miros acru

de fum, de vin şi de femei vulgar transpirate.

Vă amintiţi? Era în prima toamnă după război. Masa noastră fusese înconjurată de toate stelele localului; nebunul de Vancea se urcase pe masă şi striga chelnerilor să înece femeile în vin.

Nu alcătuiam o excepţie. Nici noi. Nici nopţile noastre. Se desăvîrşise a doua oară acea „Dacie Felix” în care dascălul meu nu mai crezuse. Iar fiindcă idealul era îndeplinit, deşertaţi de orice eroism, ne amăgeam zădărnicia în asemenea frenetice nopţi.

Fiecare dintre noi îşi alăturase cîte o vietate dintr-acelea cu obrajii învioraţi de fard, dar cu ochii stinşi de trista lor meserie nocturnă. Nerăbdători, pipăind sînurile căzute, încleştîndu-ne degetele umede, ne alegeam perechea cu care să sfîrşim noaptea. Era tîrziu, fumul răguşise glasurile; florile veştede, strivite pe masă, miroseau amar; femeile ameţite de vin hohoteau sălbătăcite.

Sfîrşeam încă una dintr-acele nopţi care făcuseră odinioară faima bandei noastre. Şi tovarăşa mea, la nu ştiu ce cuvînt ofensător, începuse să plîngă, cu coatele muiate în vin şi cu părul desfăcut, unde Vancea plantase cîteva flori murdare şi le stropea galant cu un sifon verde care bîzîia pe gîtul de metal coclit. În dezmierdările bete cu care încercam să-i potolesc supărarea, i-am smuls atunci, nu-mi amintesc cum, mărturisirea oraşului de provincie de unde o adusese trotuarul. Minţise mai întîi. Dar cucerită poate de cuminţenia ipocrită cu care o apărasem de batjocurile voastre, sau numai de nevoia aceea a femeilor care cerşesc cîteodată, pe lîngă banii dejunului, şi un cuvînt omenesc, îmi destăinui acolo, între paharele de vin vărsate, ţipînd pentru a covîrşi zbieretele lăutarilor, oraşul acela şi

întîmplările vieţii în care se amestecau deopotrivă aşternuturi silnice cu amăgiri sentimentale.

Era oraşul copilăriei, iar femeia cu obrajii leoarcă de vin şi de plîns era Nuţi, fetiţa cu şorţul roşu a domnului Preda.

Vă amintiţi?

V-am stricat atunci toată petrecerea. Am smuls faţa de masă, rostogolind paharele care s-au spart cu scrîşnete de cristal. Am urlat lăutarilor să tacă şi am încercat să povestesc întîmplarea aceea melodramatică şi să-mi tîngui copilăria pe care o aduceam fragedă şi albă, să o mînjim în văzduhul acela dospit de vin. V-am povestit şi despre domnul Preda şi despre după-amiaza aceea cu liliacul as-

cuns în ghiozdan şi cu lecţia despre „Dacia Felix”. Şi v-a părut atît de ridicolă povestirea mea, iar amintirea acelor apeducte cu picioarele arcuite şi a acelor sarcofagii cu inscripţii şterse v-a sunat atît de nelalocul lor în sala cu luminile trandafirii şi cu amorul arvunit între două pahare, încît aţi început a zbiera cu toţii aria la modă, sărind în jurul nostru într-un adevărat dans irochez, improvizînd un cuplet al cărui refren acompaniat de toate arcuşurile lăutarilor sfirşea cu: „Dacia Felix, Dacia Felix!”...

Vancea, mai ales, a fost neîntrecut! Am tîrît femeia, împleticindu-ne amîndoi, pînă la o trăsură, ne-aţi strigat în urma noastră urări obscene, şi birja ne-a purtat pe străzi strîmbe, spre adresa abia gîngăvită.

Ea adormise cu pălăria răsturnată pe ceafă, cu picioarele ridicate prea sus în spatele birjarului şi cu rochia trasă dincolo de marginea ciorapilor. Nu i-am putut scoate nimic alt, decît scîncete încleiate de alcool. Aş fi dorit lacom s-o întreb, să ştiu, dar fiecărei întrebări răspundea doar cu un sughiţ care cutremura penele frînte ale pălăriei.

Se lumina de ziuă. Becurile se stingeau în calea noastră. Măturătorii alungau noaptea cu valuri de praf.

Resemnat şi toropit de vin, renunţasem să mai întreb ceva; alături de femeie, cu mîna încleştată sub braţul ei umed, urzeam o melodramă, pe care cu eroism mă hotărîm s-o aştern pe hîrtie îndată ce voi ajunge acasă. Străzile cu ziduri estompate în ceaţa cenuşie a dimineţii se perindau fără sfîrşit înaintea ochilor împăienjeniţi: şi eu vedeam scenele, ticluiam actele, puneam în gura personagiilor dialoguri patetice.

Avea eă fie ceva mişcător şi tragic; dascălul acela de provincie, rigid şi aspru, care predica o morală severă şi neiertătoare la catedră. În sufletul lui uscat mocnea

totuşi o scînteiere omenească nebănuită. Emoţia cu care evocase întîmplări pentru totdeauna moarte din acea „Dacie Felix” scuturată din paginile cronicilor... Cei trei copii în care îşi concentrase toată sentimentalitatea de văduv. Apoi războiul! Inventam aci, ca necesitate scenică, moartea celor doi feciori, îngropaţi undeva pe front. Fata pribegită de acasă şi căzută în noroiul trotuarului. Şi pentru actul final: pensionarul bătrîn şi singuratec din provincie, părăsit de toţi şi străin de toată bucuria „Daciei Felix”, pentru el zadarnic reînviată, murind cu un suprem

blestem. Vedeam cele treizeci de reprezentaţii şi o glorie coborîtă subit în aburii chefurilor noastre monstre. Iar femeia de alături nu mă mai interesa decît ca obiect de literatură.

Realitatea s-a îngrijit să fie mai cruntă. A depăşit melodramatica-mi, dar debila mea fantezie.

Cînd, în sfîrşit, trăsura a terminat vagabondajul pe străzile întortochiate şi s-a oprit în faţa unei căsuţe mărginaşe, mă hotărîsem să cobor femeia adormită, s-o culc în patul ei pregătit pentru oaspeţii amorului, şi să mă strecor tiptil pe uşă afară, la aer, rătăcind pe uliţele răcorite, să-mi cuget „subiectul”.

Rezemată de uşă, femeia, dormind pe picioare, aştepta să deschid: iar eu cu mîna nesigură de răceala zorilor şi de vin, abia am reuşit să găsesc gaura cheii. Am intrat într-o săliţă întunecoasă: de aci, în camera cu lumina roşiatic umbrită. Plutea un miros înăbuşit de săpun, de apă încălzită şi de parfumuri fade şi proaste — ca în toate odăile unde se cumpără în grabă iubirea.

Femeia s-a lăsat să cadă în pat, toropită, trăgîndu-mă prin somn spre dînsa. Mă chinuiam să-i desprind copcile rebele, cînd uşa se deschise fără zgomot şi cineva intră cu o cană de apă şi cu un şervet împăturit, pe care le aşează discret lîngă lavoar. Nu se vedea bine în cameră. Lumina dimineţii era încă turbure, iar lampa prea slabă. M-am apropiat să-i desluşesc faţa şi să-i întind obişnuitul ban de mulţumită. Şi atunci am rămas încremenit, întîia oară în viaţă.

În faţa mea era domnul Preda!

Acelaşi, cu spatele încovoiat mai mult de bătrîneţe, dar cu straiele curate, şterse pînă la ultimul fir de praf, şi cu figura severă şi împietrită, ca în zilele cînd ne învăţa la

tabela neagră proba înmulţirii şi cele nouă fericiri.

Nu m-a recunoscut. N-avea cum să mă recunoască, încercam să pătrund prin ce misterioase şi tragice căderi, prin ce înşiruire de umilinţe şi prin ce înăbuşită şi continuă adormire de conştiinţă a ajuns aci. Asistam la ceva monstruos şi în afară de putinţa unei înţelegeri. Şi iarăşi voiam să întreb, şi iarăşi simţeam nevoia dureroasă să aflu.

Atunci aţi izbucnit voi la fereastră. Aţi venit încărcaţi în două trăsuri. Vă adusese Gina cea blondă. Şi aţi început a zbiera la fereastră, cu lăutarii împreună, cupletele care sfîrşeau cu „Dacia Felix”.

Aţi stîrnit toţi cînii cartierului. Vecinii, au ieşit în cămăşi la ferestre, a intervenit gardistul şi ne-am îmbarcat din nou în trăsuri. Vă amintiţi cu ce sălbatică sete m-am abrutizat apoi în dimineaţa aceea?

Nuţi a rămas de atunci miruită cu un nume nou: „Dacia Felix; a făcut senzaţie în lumea localurilor de noapte. Se pare că aţi avut o inspiraţie fericită. I-a adus în anul acela oarecare faimă. Am văzut-o mai tîrziu într-o superbă limuzină cu pernele capitonate, în tovărăşia unui tînăr care înainte de a-şi toca moştenirea acorda un soi de blazon femeilor cu amorul cotat.

Şi iată de ce ieri, cînd poşta mi-a adus, tîrziu, în aceste ţinuturi pustii, vestea că a murit tatăl „Daciei Felix”, gîndurile mi s-au întors spre toamnele copilăriei.

E frig aci. Şi trist. Şi singurătatea doare. Încep a se desprinde frunzele prea timpuriu veştede. Cerul a coborît aproape, cu nori vineţi şi răsfiraţi pe dealuri, unde vîntul fîşie în porumburi uscate.

La noapte voi auzi sus, în înălţimile negre, tînguirea de copil a cocorilor care pleacă.

VALSUL ROZELOR

După miezul nopţii, ne-am înfundat într-o camera înecată de fumul ţigaretelor, la două mese de cărţi. Prin uşa întredeschisă, în salon, se vedeau perechi dansînd, melodiile orchestrei străbăteau înăbuşite, dar nimeni nu avea nici ochi, nici urechi pentru aceste desfătări juvenile. Cartoanele zburau de la unul la altul, vrafurile de bancnote făceau ocolul mesei, figurile apăreau în pîcla albastră de fum cînd întunecate, cînd de o veselie nervoasă, după întorsăturile fanteziste ale hazardului. Mormanele de ţigări stinse se îngrămădiseră în scrumiere. Nu mai vorbeam decît în monosilabe.

— Pas...

— Şi...

— Deschiderea...

— Plus potul...

— Trei aşi...

— Eşti scandalos, *mon cher...*

Şi iarăşi:

— Pas...

— Deschiderea... Şi mie trei...

— Plus potul...

Într-un timp, nenea Iorgu aruncă departe cărţile pe postavul verde.

— Băieţi, eu m-am declarat mulţumit! Altul la rînd... Mai bine ascultăm niţică muzică...

L-am urmat pe nenea Iorgu pe canapea, să răsfoim ultimele reviste ilustrate.

Tovărăşia lui îmi era totdeauna plăcută. Din călătoriile tinereţei, din lumea dispărută a cărei amintire o mai păstra printre puţini, din povestirile lui cu miez şi de o îngăduitoare ironie, nenea Iorgu ştia întotdeauna să însufleţească un ceas de plictiseală cu o măestrie care îl făcea pentru noi nepreţuit, în orăşelul acela pustiu, unde ne aruncase întîmplarea să ne îngropăm pentru multă vreme tinereţile.

Cu o lună în urmă, unul dintre noi, judecător abia ieşit de pe băncile facultăţii, îşi zburase creierii pentru o femeie. Întîmplarea ne despărţise în două tabere, şi discutam şi acum cu înfierbîntare, dacă femeia va fi fost ori nu vinovată.

Fireşte, noi tinerii, înăcriţi în viaţa aceea de provincie, unde totul se sfîrşea între cafenea, club şi cinematograf unde femeile aveau înfăţişări antediluviene şi vestminte întotdeauna cu un sezon în urmă, eram cei mai înverşunaţi vrăjmaşi ai sexului fără barbă. Toată filozofia lui Schopenhauer, Stendhal şi tuturor pesimiştilor în iubire era pusă la contribuţie şi acomodată după cerinţele sumbrelor noastre teorii. Iar cum nenea Iorgu se înfuria întotdeauna cînd asista la discuţiile noastre eretice şi se înverşuna cavaleresc apărător al femeii, diavolul contradicţiei m-a împins şi în seara aceea să-i recapitulez din nou toate capetele de acuzare din rechizitoriul pe care tabăra tinerilor îl dresase nopţi de-a rîndul, „îngerului căzut” între sticlele de bere şi turceştile cu caimac, de la „Cafeneaua lui Traian”.

Împotriva aşteptărilor, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începu să se plimbe ca de obicei, fierbînd în jurul meu, vîrîndu-mi sub ochi degetele subţiri şi nervoase, odată cu argumentele care aveau să mă biruie.

Mă lăsă să-mi sfîrşesc tot repertoriul şi păru chiar încîntat de patima cu care mă trudeam să zugrăvesc în cele mai negre culori *femeia* pe care în definitiv o doream, care ne lipsea tuturor acolo şi la picioarele căreia ne-am fi tîrît cu toţii, şi cu toate teoriile noastre misogine, dacă am fi descoperit-o undeva, ideală şi angelică, în acel oraş unde în trăsurile de casă, în lojile de cinematograf şi în ceasul de plimbare nu apăreau spre înfricoşarea ochilor decît sub înfăţişarea de jandarmi călări sau mumii travestite în haine feminine. Şi în ce fel de haine. Doamne!

Cînd crezu că am sfîrşit, nenea Iorgu îşi puse pe măsuţă, alături de ceaşca de cafea golită, ţigareta de chi- limbar, şi mă trase aproape, stăpînindu-se:

— Femeia uită?... Numai noi suferim, ne torturăm, ne zburăm creierii?... Bine, nenişorule! N-am să-ţi dezgrop maxime şi înţelepciuni filozofice. O să facem împreună o probă, aici, în scurt, şi să vorbim apoi, nenişorule!...

Cînd nenea Iorgu o lua cu „nenişorule” însemna că a ajuns la maximum de indignare. Şi mă aşteptam la obişnuita explozie, care să adune iarăşi în jurul nostru toţi chibiţii de la mesele de joc.

Dar nenea Iorgu se plecă mai aproape şi continuă cu glasul deodată şoptit:

— Fii bun, nenişorule, şi treci în sala de bal. Roagă pe Nae ţiganul, din partea mea, să cînte *Valsul rozelor...* Un vals vechi, un edec al nostru, de acum patruzeci de ani... Şi vino să stai alături de mine, să-l privim amîndoi pe Gogu Vlahopol, colonelul...

M-am executat, cu toate că nu pătrundeam unde vrea să ajungă.

Am trecut printre perechi, în sala de bal, m-am strecurat printre ofiţerii strînşi în tunică, printre femeile care miroseau a parfumuri grele şi a năduşeală, şi Nae-ţiga-

nul a încercat îndată să-şi amintească, în surdină, pe gîtul vioarei, melodia.

Era se vede ceva foarte vechi, căci a fost nevoie de consultarea celorlalţi ţigani mai bătrîni... În sfîrşit, după ce-a dibuit două-trei valsuri preistorice, descoperi. Mi-a rînjit încîntat, cu dinţii albi care tăiau faţa neagră ca o reclamă de apă dentrifice, şi cînd m-am întors alături de nenea Iorgu, perechile se învîrteau dincolo, în ritmul unui vals somnoros, ce-mi aducea vag aminte de copilărie şi de tînguirea caterincilor pe uliţele mărginaşe.

La semnul lui nenea Iorgu, am rămas privind amîndoi la colonel, eu cu nedumerire, dînsul cu vădită satisfacţie.

Gogu Vlahopol era asudat; boabe mari se rostogoleau pe fruntea-i dezgolită şi pe ceafa cu trei valuri: din cînd în cînd îşi scotea batista din buzunar, ştergea apa de pe obrajii dogoriţi şi era cu totul absorbit jocului. Cîştiga. Vraful de hîrtii se urcase înaintea lui; din cînd în cînd, între două tururi de cărţi, număra pripit cu degetele grase şi păroase bancnotele; le împărţea pe categorii; punea hîrtiile noi deoparte. Oglindea în sfîrşit cea mai desăvîrşită înfăţişare a jucătorului de club provincial, imbecilizat de aceleaşi partizi, la aceeaşi masă, cu aceiaşi tovarăşi. Niciodată nu mi s-a părut mai vulgar, cu trupul invadat de grăsime, cu stîngăcia de militar îmbrăcat în haine civile, incomodat de manşetele scrobite şi cu batista udă, pusă în jurul gulerului tare, aşa cum o punea odinioară, fără îndoială, înainte de a ieşi la pensie, între gulerul tunicii.

Ce-avea însă de-a face aceasta şi cu *Valsul rozelor?*

Pentru Gogu Vlahopol nu exista nici bal, nici muzică, nici vals, nici noi; toată fiinţa lui voluminoasă era absorbită de cartoanele care lunecau ameţitor pe postavul verde, de

hîrtiile care treceau de la unul la altul; arar îşi îngăduia doar o clipă de răgaz, să scuture scrumul ţigării care se sfărîma pe vestă.

Cînd ţiganii au isprăvit, nenea Iorgu îşi frecă mîinile triumfător:

— Ah! ai văzut, bruta Animalul!... Poftim, plus potul, şi mie treizeci, rigi cu valeţi, servit!... Asta-i viaţa lui!... Aici mucezeşte de la patru după-amiază pînă la opt şi de la zece seara pînă la două-trei de noapte... Nimic nu există pentru el în afară de cărţi, de ţigările care-şi leapădă scrumul pe haine, de bîrfelile noastre şi de cafelele pe care Max i le pune înainte cu regularitate de cronometru, la fiecare ceas, pentru ca să le soarbă cu ochii la cărţi şi cu mîinele tremurînd, îngrijorat să nu-i scape cumva o întîlnire... A tresărit el cînd a auzit mizeria aia de vals, care trebuia să-i amintească singura întîmplare ce n-a fost stupidă şi de prisos în viaţa lui redusă la scurtul circuit dintre club şi cazarmă?... Aş! Îi era teamă să nu-l relanseze Mitulescu!... Pîndea să prindă cacialmalele lui Victor, măcar că se cunosc de-o poştă! Îşi număra, ca un maniac ce este, cele cîteva sute de lei pe care are să le dea acuşi-acuşi, într-o jumătate de ceas, pentru ca să se vaiete apoi, ca întotdeauna, la toţi chibiţii din spate. Ăsta-i eroul dumneavoastră, nenişorule! Poftim! Priveşte-l! Admiră-l! Îmbrăţişează-l!... Ah! bruta. Mi-a întrecut aşteptările... Îţi spun drept, mă temeam... Zic: cine ştie? Din movila aia de grăsime se mai trezeşte o licărire; poate rămîne o clipă pe gînduri cu ochii în altă parte, uitînd cacialmalele lui Victor... Dar **e** Gogu al nostru! Nu se dezminte!... Haide, îmbrăţişează-l, nenişorule!...

Am început să rîd. Într-adevăr, colonelul zvîrlise căr- ţile, se uita peste umăr, la jocul vecinului, să nu scape cumva vreun amănunt din capriciile partidei. Şi aşa, aplecat, cu ochii lacomi, cu fruntea asudată şi roşie, nu

dezminţea cu nimic portretul lui nenea Iorgu.

— Şi acum, să-ţi povestesc ce e cu mizeria asta de vals…

Cu acest „nenişor” am fost coleg de şcoală — cum vezi istorisirea mea se pierde în noaptea timpurilor! Era pe atunci un băieţandru subţire, cu ochii migdalaţi, cu părul buclat şi cu buzele întotdeauna umede, ca şi cum ar fi fost veşnic după muşcătura unui fruct savuros. Pe stradă femeile întorceau capul după el, şi canalia nu se lăsa mai prejos. Eram prieteni nedespărţiţi, şi mai eram şi confidentul lui. Chiar şi un fel de secretar amoros, fiindcă eu trebuia să răspund pentru el scrisorilor din plicuri albastre, cu alte scrisori, în care compilam din cărţile celebre, mărturisiri de iubiri eterne, versuri din antologii, în sfîrşit toată literatura aceea amoroasă, care la optsprezece ani ni se pare singurul lucru de preţ pe pămînt. Gogu nu putea scrie o vorbă fără greşeli de ortografie şi fără să toarne pe hîrtie declaraţii într-adevăr catastrofale.

Astfel, doi ani am fost cu neîntrerupere unicul său interpret sentimental. Apoi ne-am despărţit: el, feciorul unui funcţionar nevoiaş, a intrat la şcoala de ofiţeri, eu îmi luam o licenţă vagă şi-mi treceam aproape tot timpul la ţară. Acolo îl chemam şi pe dînsul în vacanţele de vară. Era un admirabil tovarăş de vînat, de călărie, de înot şi de hoinăreală pe cîmpuri. La o mică depărtare de moşie se ridicaseră atunci nişte băi la un izvor sărat; veneau familii din toată Moldova, fete, orchestră, excursii, — nu simţeam cînd se duce vara. Ne trezeam deodată cu ziua micşorată, cu vînturi reci, cu florile ofilite şi cu cele dintîi frunze galbene…

Gogu îşi strîngea cu adevărată jale zestrea lui sărăcăcioasă de băiat nevoiaş; pleca într-o dimineaţă cu ochii întristaţi; îl petreceam

din cerdac cu privirea, pînă cînd docarul dispărea la cotitura şoselei şi mă întorceam iarăşi la singurătatea mea.

Mă aşteptau zile de toamnă ploioase, iarna cu viscole care mă despărţeau de restul, lumii, nopţi nesfîrşite de amorţeală; toată tristeţea aceea a tinereţei îngropată departe de oraşul cu ademenirile lui, ce ni se par atunci fără seamăn de scumpe. Această singurătate mi-a deschis sufletul şi la cea dintîi dragoste nemărturisită şi dealtfel îndestul de ridicolă. Cum în jurul nostru nu aveam vecini decît arendaşi ovrei, ursuzi, într-o mizerie aprigă şi lacomă, nu-mi rămîneau pentru prietenie, pentru ucis cîteva ceasuri de vorbă, decît un medic, bătrîn şi plin de tabieturi, de la un spital de sat, subprefectul care descălica o dată pe lună să doarmă o noapte la mine şi popii sfătoşi, lungi la poveşti şi plini de ortodoxie, din vreo trei cătune apropiate.

Pentru fata unui astfel de popă, sărac şi întunecat de**-o** îndelungată văduvie, a început să-mi bată întîia oară inima repede şi ascuţit în piept, ca o durere, într-un sfîrşit de toamnă cu miros de frunze putrede şi cu tristeţi de mirişti jilave, ce mă alungau din chiliile mele.

Poate nici nu era frumoasă. Frumuseţea la vîrsta aceea o găseam în noi... Mă aduceau pe drumuri noroioase şi înecate de ploi ochii ei fricoşi, gura cu buzele cărnoase, părul înnodat la ceafă dintr-o singură şi fugară răsucitură de mînă, naivitatea cu care asculta toate basmele mele timide şi stîngace.

Poate nici n-a înţeles ce mă chema atît de des acolo.

Poate nici eu n-am vrut să înţeleagă... Mă întorceam acasă cu sufletul luminat, peste cîmpurile turburi, fluie- rînd a voie bună, strîngînd calul în pinteni, cu fericirea aceea pe care tinereţea o culege oriunde, ca albina

ce-şi soarbe mierea din cea mai umilă floare de cîmp. Cîteodată mă hotărîm să-i iau mîna ei mică, să-i spun, s-o lipesc cu trupul alături de mine şi să-i sărut ochii peste care ştiam că pleoapele au să coboare înfricoşate şi poate fericite. Apoi gîndeam: la ce bun? Ne despărţeau atîtea!

La începutul verii, cînd Gogu Vlahopol a coborît din docar, cu mica lui zestre nevoiaşe, îmi spuneam chiar că voi găsi prilej să răresc drumurile pe acolo, să-mi cercetez sufletul mai de-aproape şi, de va fi nevoie, să uit. Am reluat hoinărelile noastre peste cîmpuri. El avea acum tresă de aur la chipiu, seara îmi împărtăşea planurile, îşi făgăduia, îndată ce va fi trimis la regiment, să înceapă o viaţă turbată, în care, fireşte, femeia avea să joace rolul cel mai de seamă. Mărturisesc: îl invidiam! Tata era bolnav, de trei ani colinda sanatoriile din străinătate, eu eram condamnat, poate multă vreme încă, să putrezesc acolo la ţară, să supraveghez ariile, să mă cert cu ţăranii, să pîndesc jafurile vechilului, să mă lipsesc de toate mulţumirile spre care tinereţea mea mă împingea cu lăcomie. Şi iată, el, băiatul unui funcţionăraş vag de la primăria unui mizerabil tîrguşor, crescut în nenumărate şi crude umilinţi, avea dreptul să spere de la viaţă de-acum înainte toate bunurile mie neîngăduite.

Au început din nou şi drumurile noastre la acele băi care erau la modă pe timpuri şi unde găseam adunată o lume veselă, femei, faţă de care docarul nostru englezesc ne dădea un prestigiu deosebit, tineri cu care legam o trecătoare prietenie. Deveniseră un eveniment pentru tot ţinutul şi acele „serate de sîmbătă”, cum le numea cu emfază corespondentul ocazional al unei gazete din capitală; biete petreceri nevinovate, unde perechi tinere învîrteau dansuri acum demodate, unde se putea cunoaşte într-o

jumătate de noapte toată lumea, cu acea uşoară familiaritate îngăduită numai două luni pe an, între aleele de brazi sau pe plajele marine, la băi şi la locuri de odihnă. Veneau familii de la două poşte, în trăsuri care ajungeau prăfuite, în poştalioane cu clopotele ce sunau de departe, în asfinţituri învăluite în nori de colb pe şosea...

Acolo, m-am gîndit să pun înaintea lui Gogu Vlahopol şi fetiţa aceea fricoasă de popă sătesc, pentru a-i destăinui apoi neliniştea ce mă mistuise toată toamna, iarna şi primăvara, pentru a-i cere apoi părerea şi un sfat, ca unui precoce dar straşnic cunoscător al femeii, ce se afla. Căci, dacă eu devenisem de mult secretarul său sentimental şi dacă el nu putea aşterne un răspuns de cinci rînduri la o scrisoare, fără să toarne o catastrofă, în schimb, faţă în faţă cu „inamicul", cum îi spuneam noi femeii, se pricepea să-i întoarcă minţile, să-i strecoare în urechi toate obrăzniciile şi să-i descopere slăbiciunile, cu o intuiţie de brută minunată, care îmi stîrnea pe atunci toată admiraţia mea de nelecuit timid...

...Aşa am pierdut-o pe Margareta. Seara aceea a fost o adevărată sfîşiere. De la primul vals, cînd Gogu Vlahopol i-a trecut mîna în jurul trupului, pentru a porni amîndoi ρε parchetul lucios, am simţit că se îndepărtează pentru totdeauna de mine. Era subţire, avea ochii migdalaţi, uniformă strălucitoare, valsa ca un duce, şi eu eram un tînăr plicticos, ce nu putusem învăţa să fac trei paşi fără a turbura toată sala, ciocnindu-mă de toate perechile din cale şi de acele mai depărtate, pe care le căutam parcă înadins.

Într-acel an se cînta pînă la exasperare *Valsul rozelor,* mizeria auzită adineaori, care a înviat fantome.

Era melodia scheunată de toţi lăutarii restaurantelor, de toate muzicile militare,

valsul fluierat de trecători pe stradă, auzit după toate perdelele, silabisit la clavir, cîntecul anului, în sfîrşit, ce te urmăreşte ca o obsesie, fără să se ştie de unde a pornit, pentru a se şterge fără a-ţi da seama cum, cînd alt refren îl moşteneşte. Şi această brută de Gogu, care năduşeşte acum cu cărţile în mînă şi-şi şterge pe obraz cu batista sudoarea îndoită cu scrum, valsa dumnezeieşte. Urmăream cu ochii perechea lor alunecînd printre celelalte, pînă cînd toţi s-au oprit şi au rămas singuri, ei doi; ea cu figura palidă şi cu buzele strînse, el cu obrajii rumeniţi şi cu un surîs de vanitate neascunsă, alunecînd vertiginos pe oglinda parchetului, „pereche făcută unul pentru altul” cum şopti la spatele meu un glas de femeie. Cînd s-au oprit ameţiţi, cîţiva au aplaudat ca la teatru. Sîngele a năvălit în obrajii fetei. M-a căutat din ochi, şi a descoperit poate în privirea mea o mustrare, pe care n-a vrut s-o înfrunte pentru a nu-şi întuneca fericirea. M-a ocolit. A căzut pe un scaun în alt capăt al sălii. Toată noaptea nu s-au despărţit.

În zori, cînd am plecat în docar, tăceam amîndoi, privind îngînduraţi geana trandafirie a răsăritului. Gogu Vlahopol aprindea ţigară după ţigară, voia să-mi spună ceva, mă spiona cu coada ochiului, şi eu aşteptam să pot izbucni, să-i cer socoteală pentru ticăloşia din seara aceea, să-i rostesc cuvintele grele pe care le rostogoleam în minte de cîteva ceasuri. El respira cu sete aerul fraged al dimineţii, îşi muşca buzele umede, surîdea propriilor gînduri. Era, în ceea ce numeam noi altădată, cu înveselire, „perioada de incubaţie amoroasă”.

De la un timp, nu mai putu răbda, şi exclamă aruncînd ţigara:

— Ştii că începe să-mi fie dragă şerpoaica aia?... Mi se pare c-o să-mi faci după masă o scrisoare, dar, ştii, una teribilă!...

Atîta seninătate m-a dezarmat! Ce-i puteam spune?

Am dat bici cailor şi m-am răcorit trăgînd o goană pe şosea de sfîrîiau roţile. Ajuns acasă, animalul a dormit cu pumnii strînşi pînă la amiază. Eu zadarnic m-am răsucit în aşternut. Nu se prindea somnul de mine şi nu găseam nici o cale, decît o explicaţie hotărîtă, care avea să sfîrşească poate cu cearta noastră şi cu plecarea lui.

După-masă s-a prezentat cu aerul cel mai nevinovat din lume, în cămara mea, cu cutia de plicuri în mînă, în- cîntat şi sigur de izbîndă. Îşi întocmise un plan:

— Trimitem pe Sava vizitiul, cu mănuşile pe care le-a uitat la mine”...

Bruta se gîndise la toate! Mă dezarma a doua oară... M-am pus să scriu furios... Îmi spuneam, ca eternul Cyrano şi ceva mai perfid ca el: voi trimite o scrisoare, ori două, apoi voi mărturisi într-a treia, pe care Gogu nu va cunoaşte-o, că eu mi-am pus acolo tot sufletul, că eu mă frămînt noaptea fără odihnă, că mie mi se cuvine sărutarea cu buzele apăsate, pe care o cerşeam pentru altul! Am scris, fără îndoială, ceva mişcător şi neobişnuit, căci după ce i-am citit epistola cu glasul sugrumat de propria-mi emoţie, Gogu m-a îmbrăţişat şi a început să joace prin casă ca un turbat, cu plicul în mînă, răsturnînd scaunele, privindu-se în oglindă, izbindu-şi fericit pintenii argintaţi...

Şi din ziua aceea, sub ochii mei, s-au desfăşurat toate peripeţiile unei patimi, în care zadarnic aş mai fi încercat să intervin după planurile dinainte urzite... Gogu Vlahopol nu-şi găsea astîmpăr; toată dimineaţa iscodea cele mai fantastice pretexte, pentru a face în asfinţit un drum la Şercaia; mă tîra după dînsul, mă silea să fiu martorul şoaptelor lor.

Fata îl aştepta cu ochii traşi, se însenina la cea dintîi neghiobie rostită de el, îl

dezmierda cu privirea, şi eu trebuia să-mi caut de lucru, să răsfoiesc pe mese cu învelitori de lînă împletită, albume vechi cu cărţi poştale ilustrate, hîrţoage popeşti cu primele foi rupte, să-mi iau o înfăţişare nepăsătoare şi discretă. Ea l-a iubit din cel dintîi ceas cu toată sălbătăcia aceea a unei vietăţi care[1] trăise singuratică, fără dezmierdări, fără să întîlnească decît oameni cu mîinile ciolănoase şi cu graiul aspru. Gogu Vlahopol, cu trupul lui subţire din tunica strînsă, îi apăruse în viaţă ca un prinţ minunat, coborît din basmul Cenuşăresei. Şi nu mai simţeam nici o amărăciune... Erau prea mult „făcuţi unul pentru altul” — cum şoptise în seara aceea femeia de la spatele meu. Eu eram prea stîngaci, prea ursuz, şi apoi oglinda nu-mi dădea drept la prea multe iluzii. Astfel, în alte seri, în sălile acelea de petreceri cînd viorile începeau din nou *Valsul rozelor* şi cînd din nou încleştaţi într-un singur trup alunecau pe lacul parchetului, ochii mei alergau după dînşii cu o îngăduială aproape iertătoare...

N-am prins de veste cînd s-a topit vara şi cînd au coborît cele dintîi vînturi reci, purtînd peste mirişti întîii nori de toamnă. Într-o dimineaţă, Gogu a primit ordinul să se prezinte la un regiment de pe ţărmul Dunării. Şi acest „nenişor”, pe care-l vezi acum îngropat în grăsime, agitîndu-se numai cînd e vorba de un relans menit să aducă senzaţie o săptămînă în tot clubul, acest „nenişor” somnoros şi placid, care abia îşi tîrîie mîna păroasă ca un paianjen peste pînza verde, a plîns atunci, s-a zvîrcolit cu capul înfundat în perne, mi-a vorbit de hotărîri deznădăjuite...

A plecat într-o dimineaţă mîhnită de ploaie, cu gluga pelerinei trasă peste ochi, posomorît ca la o înmormîntare.

---

[1] În textul de bază, greşit: „pe care o”; în variantele anterioare „care” (n. Ed.)

Şi iarăşi am rămas singur în chiliile mele, unde vîntul ofta nopţile îndelung la ferestre. Nu mă mai chema nimic, nicăieri. Iar pustiul mă potopea în încăperile singuratece, fără nici un gînd luminos, fără nici o nădăjduire care să-mi încălzească inima... Apoi au început să curgă scrisorile. În orăşelul acela rupt de lume, unde îl aruncase soarta, Gogu Vlahopol se mistuia ca o fiară în cuşcă. Nu era ce visase. Un tîrg pe ţărmul Dunării: dimineţi ceţoase, ploi fără sfîrşit, străzi înecate de mocirlă, cafenele cu mese murdare, cu ceştile nespălate, cu oamenii somnoroşi, cu partide de cărţi unsuroase, murdărie dobrogeană şi trîndăvie molipsită din Orientul vecin. Stîngăcia lui din scrisori dispăruse, suferinţa îl făcuse elocvent. Şi mă implora să-i trimit veşti de la iubirea aceea ce-i îndurerase sufletul cu o rană pe care depărtarea o adîncise... N-am putut rezista! Am bătut din nou drumul la Şercaia. Am devenit pe nesimţite prietenul acela inofensiv, căruia femeia îi destăinuie fără pudoare, toate suferinţele, toate nopţile de nesomn, toate speranţele absurde şi toate mizeriile acelea de suflet, divine şi vane, ce întovărăşesc pasiunile noastre dintîi... Apoi o telegramă a tatei m-a chemat odată cu iarna în străinătate. Am plecat pe neaşteptate. Am rămas acolo cîţiva ani. M-am întors cuminţit, îmbătrînit timpuriu, cu alte griji.

Am vîndut moşia. De urma lui Gogu n-am mai auzit decît prin veşti vagi. Îl ştiam undeva, mutat dintr-o garnizoană în alta, mi-l închipuiam de mult potolit. Iar cea dintîi iubire a mea, atît de fără glorie sfîrşită, o uitasem pentru totdeauna...

Aşa mi-am îngropat viaţa aci, treizeci de ani. Am văzut cum îmbătrînesc pomii din grădini, cum se taie străzi noi, cum case se dărîmă şi altele se înalţă, mi-am dus mulţi prieteni la veşnicul locaş din deal, păr alb mi-a crescut întîi la tîmple, apoi m-a nins cu

totul, altă lume s-a ridicat în jurul meu, lume străină pe care nu o mai cunosc, cu care nu mă pot împăca. M-am trezit singuratec, căzut în manii.

Cînd a venit vestea că Gogu Vlahopol, colonelul, e mutat comandant al regimentului de aci, nu mi-am putut stăpîni bucuria. Îmi venea în sfîrşit un prieten de altădată! Mi-l închipuiam însurat, cu copii poate, îmi făgăduiam o casă frăţească unde să găsesc după-amiază scaunul de odihnă, ceaşca mea de cafea, copilul favorit pe care să-l dezmierd pe păr în dorul celui ce-mi lipsea bătrîneţelor mele... Înaintea acestei movile de cărnuri fără formă, am rămas dureros surprins cînd am dat ochii întîia oară. Nu puteam înţelege cum băiatul acela de odinioară, zvelt, cu ochii migdalaţi, cu gura cărnoasă, cu părul buclat de paj, a devenit acest monstruos pachet de grăsime, în care ochii abia clipeau somnoroşi. Ne-am îmbrăţişat totuşi, ne-am confruntat ravagiile anilor, ne-am mîngîiat reciproc, am întîrziat cîteva nopţi, la masă, povestindu-ne întîmplări depărtate. Rămăsese singur, nici o femeie nu-i plăcuse atîta cît să şi-o facă tovarăşa de viaţă; aducea cu el o sumă de amintiri neînsemnate, din toate garnizoanele pe unde trecuse, anecdote stupide, hazuri cazone, întîmplări fără miez, pe care mi le povestea ca şi cum ar fi fost vorba de foarte importante evenimente... Mi-a apărut îndată plicticos, şters, îndobitocit de treizeci de ani de cluburi şi de varieteuri provinciale. Nu ne mai apropia nimic. Ne-am rărit întîlnirile... Doar la vînători, de două-trei ori pe iarnă, făceam drumuri împreună, pentru a ne întoarce aducînd în sanie, la picioarele noastre, în paie, cîţiva iepuri, cîteodată o căprioară sau altă sălbătăciune cu blana străpunsă.

...După o astfel de vînătoare, într-o iarnă, ne-a prins noaptea la Şercaia, în satul acela

unde mă purtase inima odinioară. Erau multe lucruri schimbate. Se croise o şosea cu pomi tineri, plantaţi pe marginea şanţurilor. Înfăşurat în blănuri, înfundat în sanie, cercam să recunosc sub

nămeţi locurile familiare altădată, pe care asfinţitul plumburiu de iarnă le învăluia în mai adîncă întristare. Gogu fuma alături de mine ca şi atunci. Nu mai vorbisem niciodată despre fata aceea, despre plînsul lui, despre scrisorile pe care mi le trimisese deznădăjduit din orăşelul glodos de pe ţărmul Dunării... Şi îmi închipuisem că amintirile îl apasă tot atît de jalnic cum îmi cercau mie inima. De aceea am tăcut. De aceea l-am lăsat să trăiască cu ele.

La primărie am făcut sfat. Vătăşelul ne-a îndreptat la popă. Nu se găsea altă casă primitoare. Iar la întrebările noastre ne-a dat şi desluşiri. Întîmplarea ne ducea în aceeaşi casă unde poposisem odinioară. Casa nu era schimbată. Oamenii doar alţii. Părintele Costache murise de mult. În locaşul lui vom găsi pe feciorul său, părintele Gherman, „un om foarte vesel şi vestit pentru ospeţele grozave şi pentru vinul ales din pivniţă”.

Nu-mi închipuiam însă că vom găsi acolo şi vietatea aceea pentru care inimile noastre bătuseră odinioară, şi pe care, după atîţia ani, uitarea nu o îngropase.

Cînd am coborît din sanie şi cînd, în capul scărilor, părintele Gherman bucuros de musafiri a strigat: „Margareto”, cu acelaşi glas cu care striga odinioară părintele Costache, mi s-a părut că cei treizeci de ani, care ne înălbiseră părul, n-au trecut decît în închipuirea noastră.

O bătrînică ne-a deschis uşile şi a aprins lampa cu flacăra turbure.

Nu ne înşela lumina, nu încăpea nici o amăgire: bătrînica era Margareta noastră de odinioară. Sub părul sur, în ochii încă vii, în buzele subţiate de vîrstă şi în piepţii topiţi sub bluza neagră, trăia încă ceva nehotărît, o ruină, cenuşa din fecioara aceea sălbatică, pentru care în sufletul meu iubirea aprinsese o flacără grabnic potolită, pentru

care tovarăşul meu plînsese odată, suferise şi îmi scrisese rînduri amare din cafenelele unui tîrg dunărean.

Am rămas lipit de uşă, ca în faţa unei vedenii. Dar Gogu se rotea voluminos în toată camera, îşi deznoda cheutorile blănilor gîfîind, tropăia să-şi desmorţească picioarele...

Îndelung şi minunat ospăţ ne-a pregătit în noaptea aceea părintele Gherman! Admirabil, tămîiosul din cănile brumate! Toate eu le-am înghiţit însă în silă.

Nu puteam pierde din ochi bătrîna tăcută care se strecura ca umbra printre noi, ridica farfuriile, schimba paharele, netezea faţa albă a mesei cu mîini subţiri şi tremurate, fără să îndrăznească a ne înfrunta privirile. Gogu Vlahopol devora ca o fiară, îşi umplea farfuriile, îşi turna singur, vorbea tare, rîdea cu hohote, îşi ştergea cu şervetul năduşeala de pe obraz. Găsise în sfîrşit un om care să-l asculte şi descărca pentru urechile părintelui Gherman tot sacul cu anecdote cazone culese din toate garnizoanele ţării. Băuse prea mult, făcea cu ochiul, se bătea zgomotos cu palmele peste genunchi cînd rîdea.

Eram umilit şi mă întrebam cu spaimă ce trebuie să se întîmple într-acel ceas în sufletul femeii tăcute, care trecea printre noi ca o umbră a tinereţei moarte. Apoi am gîndit, am vrut să gîndesc aşa, pentru a-mi alunga o remuşcare ce nu mă privea pe mine în definitiv — am gîndit că şi dînsa va fi uitat, că nu are de ce s-o întristeze veselia şi nepăsarea vulgară a tovarăşului meu. Am vrut să mă conving pe mine însumi, că uitarea e o lege firească şi că absurdă, stupidă şi fără îndoială ridicolă, ar fi numai amintirea unor capricii trecătoare şi tinereşti. Şi am încercat şi eu să deşert paharele unul după altul, să mă înveselesc şi

eu de povestirile admirabilului meu prieten...

Tîrziu, cînd totul a fost strîns şi cînd am rămas înainte numai cu paharele şi cănile de vin, părintele Gherman a alunecat în destăinuiri. Îl bucura venirea noastră neaşteptată. De mine îşi mai aducea aminte, din anii cînd era copil. Turbure îşi amintea încă şi de bucuria pe care i-o făceam bătrînului, cînd descălicam cîteodată prin aceste locuri, şi de cărţile pe care i le aduceam Margaretei, cînd era tînără şi mai găsea desfătare în lectura închipuirilor lumeşti. Nepătrunsă îi rămînea părintelui Gherman, ca unui frate mai mic ce nu-şi poate aminti toate întîmplările de demult decît printr-o negură, nepătrunsă îi rămînea taina care va fi silit-o odinioară pe această soră a sa să îmbătrînească fecioară cu cosiţa albă.

Am simţit că roşesc. Va să zică, *nu uitase!*

Iar atunci, din cealaltă cămară, ca răspunzînd la o chemare a amintirilor, străbătu slab şi suspinat de viorile unei alte lumi *Valsul rozelor*. Era atît de neaşteptat şi atît de imaterial, de absurd şi de imposibil, încît am crezut o halucinaţie a auzului. Părintele Gherman rîse cu milă şi ne desluşi ca un amănunt foarte neînsemnat:

— Asta-i mania ei!

Şi se întoarse să asculte mai departe palavrele lui Gogu Vlahopol.

Am înţeles apoi. Era numai un gramofon. O cutie de acele mizerabile, vechi, de altădată, cu pîlnie de alamă, cu manivelă de rîşniţă, cu plăcile roase, cu ariile ce nu se mai cîntă nicăieri. Tînguirea orchestrei ajungea pînă la noi înăbuşită şi găseam acest deznădăjduit apel la amintire atît de stîngaci şi atît de lugubru, încît n-am mai avut nevoie de nici o povestire pentru ca să-mi înfăţişez anii care s-au scurs acolo, între pereţii aceia, sub grinzile acelea cu mănunchiuri de busuioc, mai întîi în

aşteptare, mai apoi în amintirea sfîşiată de acest vals, cîntat de o maşină cu goarna de metal. Mai era oare nevoie să aflu serile care s-au scurs în cerdacul acela, dimineţile pentru care nici un soare n-a mai fost destul de luminos, primăverile şi toamnele ce-au înverzit şi scuturat flori fără nici o bucurie pentru fata aceea stupidă, care îmbătrînea cu amintirea unui capriciu?

... În camera noastră, după ce m-am răsucit zadarnic în aşternut să adorm, am încercat să-l ispitesc.

Dar Gogu s-a întors somnoros pe cealaltă parte, mormăind:

— Ai ’ne nu mă ’ulţumeam ’umai cu sărutări... Am ’ost ’şte dobitoci a’îndoi... ’Ari dobitoci...

După cinci minute sforăia cu pumnii strînşi, cu pla- poma peste cap...

Nenea Iorgu vru să mai adaoge ceva. Apoi se stăpîni, mă trase, numai de mînecă şi îmi făcu semn să-l privesc încă o dată pe colonel.

Gogu Vlahopol dormea cu mîna rezemată pe masă. Pierduse, probabil. Altul îl înlocuise în partidă... Şi cu patima aceea a jucătorului care nu părăseşte clubul pînă nu se închid toate uşile, veghea moţăind pe scaun, înaintea ceştii de cafea goală, cu hainele presărate de scrum.

O muscă îl necăjea prin somn.

Ca un copil cu mîna prea scurtă, ridica braţul gras, făcea un gest disperat care nu-şi ajungea ţinta, mîna cădea grea pe postavul verde. Şi gîdilată de insecta neastîmpărată chelia lui Gogu Vlahopol se mişca prin vis, ca o chelie-perucă trasă cu o sfoară nevăzută.

DEZERTAREA LUI TOADER MÎNZU

— Mă, băiatule! Pssst!

Toader Mînzu se opri pietrificat, cu mîna arcuită la capelă.

Cum n-avusese timp să rectifice poziţia, cu drumul retezat în goană, încremenise cu trupul plecat înainte, ca un rudimentar embrion de statuie desprins din soclu şi gata să se prăvale la cea mai uşoară atingere cu degetul. O statuie şuroind de sudoare. Dublă sudoare: de arşiţa încropită şi de emoţie. Întîia oară îi vorbea direct un domn general. Şi încă un domn general de corp de armată!

Generalul întinse scuturînd cu două degete pe fereastra vagonului o hîrtie despăturită de cinci sute şi porunci, cu simplitatea oamenilor deprinşi să dispună de timpul, de viaţa şi de voinţa muritorilor în uniforme de rînd:

— Ascultă, băiatule! Dă fuga şi cumpără o cutie de ţigarete regale R.M.S. Nu uita: lipite! Ia seama de rest! Mişcă!

Soldatul se supuse ordinului şi mişcă — în direcţia opusă debitului de tutun.

— Stai!

Toader Mînzu frînă brusc, ciocnind catastrofal o doamnă, un copil şi un hamal.

Doamna suspină un reproş, copilul scînci, hamalul înjură. Toader Mînzu nu auzi, cum nu văzuse. Pe tot peronul forfotind de lume precipitată, urlînd de fluierături şi gemînd de duruitul vagoanelor de bagaje, nimic nu exista, nimeni nu mai exista, decît generalul

de corp de armată, care-i ordonase: „stai!” — şi el stătuse, după cum adineaori îi poruncise: „mişcă!” — şi el se mişcase.

— Încotro o iei razna? se încruntă generalul cu severitate. Nu ştii unde e debitul R.M.S.?

— Ştiu, să trăiţi! gîfîi într-o singură răsuflare Toader Mînzu, care nu ştia unde e debitul de tutun, dar învăţase din continuă şi aspră experienţă că unui soldat nu-i este îngăduit să nu ştie şi să nu poată, cînd superiorul dă ordin, să ştie şi să poată.

— Atunci, circulă! În cinci minute porneşte trenul!

Soldatul se dezlănţui iar, tropăind cu bocancii potcoviţi în asfaltul peronului, ghiontind, deschizînd drum în piepturi moi şi inofensive, cu pumnul de fier asudat, în care strîngea hîrtia de cinci sute, strigînd: — „Păzeşte!” — cu aerul important şi fatal al unei ştafete, purtînd un ordin secret, urgent, şi decisiv. În urmă-i, calea era semănată de ocări, de şchiopătările picioarelor strivite şi de vagi aluzii la ascendenţa curierului de la Maraton.

— *Il a l’air trop bête, papa!* îl compătimi fata generalului, aruncînd în plasă pălăria de pai uşor şi scuturîndu-şi zulufii blonzi. Ar fi nostim să rămîi fără rest şi fără ţigări...

Generalul duse degetul înmănuşat la tîmpla sură, indice de adîncă şi experimentată înţelepciune:

— Uite aci, fetiţo! Am albit învăţînd să cunosc oamenii. Ăsta e dintre cei care aleargă pe jos jumătate de ţară să-ţi aducă o batistă pierdută.

— Bine, papa! încuviinţă fără convingere copila alintată. Numai să nu-mi devastezi pe drum ţigaretele mele — ştii că sunt subţiri şi parfumate. Insuportabile! întări, cu o undă de înveselire în ochi, scomptînd dinainte satisfacţia clipei, cînd omul cunoscător de oameni are să arunce priviri deznădăjduite şi

lacome la tabachera ei de email roşu, cu dispreţuite ţigări: subţiri, parfumate şi insuportabile, după cum le calificase într-o veche tachinărie.

— Vom vedea! spuse cu blîndeţe generalul, mai mult pentru el însuşi, ca să-şi întărească siguranţa puţin, imperceptibil clătinată.

— Vom vedea! aprobă ameninţător odrasla, trîntin- du-se picior peste picior pe bancheta de pluş şi aprinzînd ostentativ cea dintîi ţigaretă-supliciu.

Generalul o admiră cu înduioşare paternă, netezindu-şi mustaţa căruntă. Apoi crezu necesar să-şi impună o nepăsare distratăă, despăturind un ziar. Dar ochii căutară îndată fără voie, peste rînduri, spre fereastră. Treceau pe dinaintea vagonului, ghilotinate de rama neagră, tot soiul de capete, cîte îşi dau întîlnire într-o gară cu trei noduri de drum de fier: civili, doamne, ofiţeri, soldaţi. Soldaţi din toate armele, în afară de cel cu ţigările.

Regretă că n-a reţinut numărul regimentului. Nici nu l-ar cunoaşte dealtfel, după vreun semn sigur: n-a luat seamă, e negricios, bălan, înalt, scund? — un soldat anonim ca zece mii alţii, număr de matricolă. Ca întotdeauna, nici nu s-a gîndit că soldatul poartă un nume, că sub uniformă e un om. Cînd spusese adineaori că a albit învăţînd să cunoască oamenii, generalizase sumar, fiindcă e un fel de a vorbi. Soldaţii, da, nu oamenii! Pe-un soldat îl cîntărea de la cea dintîi ochire, cu o diagnoză întotdeauna fără greş. Dar civilii constituiau pentru generalul de corp de armată o lume necunoscută, anarhică şi nebuloasă, care-l interesa prea puţin şi ale cărei norme le dispreţuia cu brutală sinceritate.

Îl împingea acum îndemnul să se înalţe şi să privească peste bara ferestrei. Îl reţinea însă calmul ironic al fetei, spionîndu-l cu

coada ochiului ştrengăreşte micşorat de fum şi scuturînd cu încetineală calculată scrumul fragil cu vîrful arătătorului. Cum de-a uitat ţigările pe masa restaurantului? Dealtfel, tot vina unui civil.

Un individ impertinent şi fără nici o cuviinţă, vecinul care n-a contenit toată vremea să-i desfacă, foşnind, ziarele sub nas. La plecare, tipul a aruncat şervetul peste cutie. Acum îşi aminteşte bine, el l-a măsurat din creştet pînă în tălpi, cu o privire fulgurantă, încît civilul a coborît ochii intimidat şi, ca să-şi găsească de lucru, a început să încheie şi să descheie nasturii hainei. Dar în enervare, a uitat cutia sub şervet, a rămas fără ţigări şi trenul pleacă.

Stîlpii peronului începură să lunece îndărăt. Plecarea era lină, fără fluierături şi semnale inutile, cum orînduise cel mai recent regulament de C.F.R.

Îşi birui demnitatea şi se plecă nerăbdător să privească, scoţînd mîna gata să facă semn, fiindcă nu încăpea nici o îndoială că soldatul nu mai nimereşte vagonul.

Nici urmă de soldat.

Un hamal întovărăşi fereasta vecină în pas crescend, cu şapca în mînă, să primească bacşişul. Ultimii stîlpi. Magazia de bagaje... Discul semnalelor... Acarul cu piciorul apăsînd în macaz... Mai privi încă, sincer convins că soldatul întîrziat aleargă în urma trenului cît îl ţin bocancii, ca un zăvod fidel. Iar cînd nu se mai văzură decît casele strîmbe ale mahalalelor mărginaşe, îşi dădu drumul pe banchetă declarînd pocăit:

— Aceasta nu mi s-a întîmplat niciodată! Am dat, pesemne, peste cel mai teribil hoţoman din armata românească.

Fumătoarea de ţigarete subţiri, parfumate şi insuportabile aruncă trei măiestrite inele concentrice de fum şi lărgi ochii cu cea mai perfidă şi nevinovată mirare:

— Ciudat! Părea un prost atît de onest!

— Dacă îmi cade el vreodată în mînă, amenință generalul, vai de oasele lui! Îți declar pe onoare: am dat peste cel mai teribil hoțoman!...

Ochii generalului, fumător nesățios cu rația șaizeci de țigări pe zi, rîvniră hipnotizați la portțigaretul deschis pe măsuța de sub fereastră, așa ca din întîmplare, ca să răsfețe privirei cele două rînduri de țigarete, din care nu lipsea decît una. Pumnul strîns în mănușă amenință în urmă soldatul fără nume, fără unitate și fără cinste, care dezonorase în cinci minute oștirea română. Și trenul scăpat în cîmpuri largi chiui voinicește așternîndu-se cu nădejde la drum lung.

În vremea aceasta, Toader Mînzu holba ochii cît discurile de semnal, la șinele goale.

Lăsase un tren, un vagon și, la fereastra vagonului, un general de corp de armată, așteptînd o cutie de „Regale R.M.S.”; acum nu mai era nici tren, nici vagon, nici general. Lucrul îl umplea de uimire, cum rămăsese cu gura căscată, acum doi ani, la bîlciul de la Fălticeni, cînd scamatorul făcuse să dispară prin drăcească minune, dintr-o pălărie ca toate pălăriile, un iepure, o farfurie și o sticlă de vin. Toate fuseseră sub ochi, scamatorul îl invitase să le pipăie; cît ai număra pînă la trei, pălăria rămăsese goală! Goală, cum i s-a făcut gol în capul lui, acum, stînd prostit, cu țigările și restul asudat în palmă.

— Trap, Mînzule! Te așteaptă domnul colonel. S-a făcut cucoana foc! Tună și fulgeră!...

Toader Mînzu căzu din al noulea fund al Infernului în cel mai afund.

Înaintea lui, cealaltă ordonanță, încărcată cu geamantane și cutii de pălării, umbrele și pleduri, ca o ambulantă reclamă a echipamentelor de voiaj, apăruse vîrtej, cu

maximum de compas. Se răsuci, săltînd subsuoară un vraf de pelerini şi mantăli.

— Ai oprit locuri?

— Mihuţ, ascultă! bîlbîi Toader Mînzu, neştiind cum să istorisească toată întîmpiarea grozavă cu minimum de cuvinte. Un domn general... General de corp de armată... Era în vagon colea... Dă ordin: „Mînzule, cumpără o cutie de ţigări «Regale R.M.S.», lipite”‘... Eu dau fuga, caut ţigări „R.M.S.” lipite...

— Lasă ţigările. Te întreb dacă ai oprit locurile?

— Înţelege-mă odată, omule! imploră Toader Mînzu, zdrobit de avalanşa catastrofelor. Dă ordin un domn general de corp de armată, ezecut ordinul. Un dom’ general e mai mare decît dom’ colonel. Zic, ezecut ordinul lu’ dom’ general, pe urmă fac şi ce-a poruncit dom’ colonel. Fug după ţigări. Mă cert să-mi dea R.M.S. lipite că-s pentru un dom’ general şi dă de dracu, de-i închide prăvălia altfel, că nu te joci, c-un dom’ general de corp de armată... Capăt ţigările. Dau goană înapoi. Cînd colea, domnu general nicăiri...

— Mă, nu fi nărod! Lasă generalu şi lasă ţigările. Te întreb atîta: ai ezecutat ordinu lu’ don’ colonel? Am venit cu bagajele să le punem la locu rizirvat.

Toader Mînzu mărturisi că n-a executat ordinul domnului colonel, deşi sunase lămurit şi concis: „Mînzule! Aştepţi în gară trenul de Constanţa. Ocupi două locuri în clasa întîi. Aştepţi, dacă întîrziem, şi nu te mişti nici mort!,..” Trenul de Constanţa sosise în gară, el nu ocupase cele două locuri şi nu era nici mort. Nu-l înghiţise pămîn- tul. Era viu şi nevătămat, cu o cutie de ţigări în mînă şi cu restul de la cinci sute de lei, căutînd un general de corp de armată, pierdut fără urmă. Despre locuri rezervate, nici vorbă.

Mihuţ, cealaltă ordonanţă, clătină, în semn de urîte presimţiri, toată arhitectura de dromader din spate.

— Atunci, dragă Mînzule. are să te potcovească cucoana, să pomeneşti cîte zile-i mai zburda tu!

Şi răsucindu-se pe călcîie, goni pe scările subpămîn- tene, la celălalt peron, unde aştepta trenul de Constanţa.

Toader Mînzu îl urmă cu resemnare. Tot astfel, cei dintîi martiri păşeau cu simplitate modestă, să înfrunte supliciul arenelor. Poate nădăjduia un miracol absurd ca în unele visuri, unde totul se rezolvă agreabil şi prompt: să existe un vagon gol, dinainte rezervat, să-l întîmpine acolo, cu vorbe de laudă domnu' general de corp de armată şi domnu' colonel, amîndoi înfrăţiţi într-o comună admiraţie pentru vrednicia şi iscusinţa soldatului Toader Mînzu. Sau poate aştepta o minune înfricoşată dar uşurătoare: să se surpe scările peste el, să ia foc trenul, s-o apuce pe doamna colonel leşinul, care-o încearcă de cîte ori domnul colonel pleacă singur, la Bucureşti. Ar da fuga după apă, toţi ar uita de grija lui, s-ar aduna lume... Cîte nu se pot întîmpla? Îşi făcu de trei ori cruce cu limba în cerul gurii şi chemă ajutorul sfîntului Mina, făcătorul de minuni.

Dar cînd văzu de departe, în faţa unui vagon, pe doamna colonel şi pe domnu colonel, lîngă movila de geamantane, îl bătu o clipă gîndul să o facă înapoi pe scările de sub pămînt. Măcar de-ar duce scările în fundul pămîntului.

„Acu-i-acu!", îşi rosti în minte, oferind gîtul tăietoarei.

— Aşa ne-a fost vorba, Mînzule? începu colonelul răfuiala, ca întotdeauna, moale.

Dar n-avu cînd să sfîrşească. Doamna colonel îl dădu deoparte şi-i tăie mustrarea prea blîndă. Ea comanda aci, dealtfel, ca şi la regiment.

— Tîmpitule! Lasă că te răfuiesc eu, îndată ce ajungem. Te plimbai, hai?

Şi, printre dinţi:

— Ai noroc de lumea de aci, altfel ţi-aş pocni vreo două, să-ţi treacă pofta de plimbare!

Toader Mînzu apelă deznădăjduit la mărturia cutiei de ţigări şi la restul din mînă.

— Să mă trăsnească sfîntul, cuconiţă!... Un domn general de corp de armată dă ordin de la fereastră: Mîn- zule, trap şi adă o cutie de ţigări R.M.S. lipite!

Era sigur că generalul, ca o veche cunoştinţă personală, îi spusese ca toată lumea: Mînzule! şi tot ca toată lumea: trap!

— Ce general şi ce ţigări? Ai început acum să şi minţi? Atîta îţi mai lipsea, dobitocule!

Dobitocul ridică fără grai mîna cu ţigările şi restul, aşteptînd să vorbească aceste dovezi pentru el. Dar doamna colonel nu vedea nici cutie, nici rest: ea vedea verde înaintea ochilor.

— Dacă n-ar fi fost domnul locotenent Săndulescu, rămîneam pe culoare, cu toţi... cu toţi jidanii! găsi doamna colonel la întîmplare ameninţarea celei mai degradatoare companii.

Toader Mînzu răsuflă uşurat. Dacă se afla aici domnu' locotenent Turel Săndulescu, nu mai purta nici o grijă. Scotea el locuri şi din piatră seacă!

Într-adevăr, domnul locotenent Turel făcu de la o fereastră un semn victorios. Găsise două locuri. Începu să clădească acrobatic bagajele în plasă. Doamna colonel se instală cu Lolica pe genunchi. Domnul colonel îşi revărsă corpolenţa între braţele jilţului, scoţînd batista şi tampo- nîndu-şi chelia inundată de sudoare. Îndeminatec şi auto- ritar, locotenentul Turel, aghiotantul domnului colonel, făcu o demonstraţie promptă cum se poate orîndui, ca în sacul

unui soldat, maximum de efecte în minimum de spaţiu.

Ceilalţi pasageri asistau cu dezarmată pasivitate la invazia care le deplasa geamantanele, să le clădească după o orînduială nouă. Vrednic aghiotant! iar Mihuţ, vrednică ordonanţă! Operau rapid, fără şovăială, trecîndu-şi unul altuia peste capete toată zestrea de vilegiatură a domnului şi mai cu seamă a doamnei comandant de regiment.

Colonelul aproba, ca întotdeauna, lînced. Aproba, cu sinceră admiraţie, şi Toader Mînzu, redus la rolul de spectator. Doamna colonel îşi reparase în oglinjoară, cu puful şi cu roşul de buze, ravagiile celor 38 grade la umbră. Acum, o pusese pe Lolica pe măsuţă şi îi potrivi funta mototolită.

Un domn roşcat, cu ochelari, privi cu insistentă răutate căţeluşa. Lolica îl mîrîi. Domnul îşi impuse să fie calm, silindu-se să întoarcă ochii peste inscripţiile de pe tăbliile de porţelan: *„Ne pas se pencher en dehors. Nicht hinausbeugen. Non sporgersi”...*

— Ai recipisa de la bagajele cele mari, Puiule?

— Da, Piciule! îşi pipăi colonelul, la piept, buzunarul unde se afla portbiletul cu recipisa.

Cele patru perechi de ochi străini din compartiment, îşi schimbară priviri umflate de rîs.

Puiule! Piciule! Alintatele nume dezmierdătoare şi le schimbau două maldăre de osînză, cîntărind laolaltă un sfert de tonă — anacronice mărturii ale unei îndepărtate tinereţi, cînd poate au fost zvelţi, frumoşi, încîntători; cînd Piciu şi Puiu vor fi alcătuit cea mai delicioasă şi invidiată pereche a seratelor de la Cercul militar al garnizoanei. Acum Piciu se lăsa linsă pe nas de limba roşie a Lolicăi; Puiu se scobea îngîndurat în urechea păroasă cu degetul mic, cercetînd

apoi sub unghie, cu atenţie de savant expert, rezultatul foragiilor.

Locotenentul Turel îşi sfîrşise între timp misiunea. Bagajele stăteau tixite, ca în rafturile unui magazin bine asortat. Îşi arcui mijlocul strîns în tunică, să sărute mîna grăsună a d-nei colonel; ură comandantului vilegiatură plăcută.

Lolica păşi peste genunchii domnului roşcat, cu ochelari, să-şi ia ziua bună de la cel mai fervent mosafir al casei. Domnul cel roşcat îşi scutură perii nevăzuţi, cu bobîrnace indignate.

Doamna colonel porunci:

— Mihuţ, tu rămîi aici, pe culoar! Dobitocul celălalt să se urce în clasa treia. Şi pune-i în vedere să caşte ochii, unde se dă jos... Cît e de tîmpit, nu m-aş mira să ajungă la Severin ori la Dorohoi.

Lolica mirosi, impudic, pantalonii domnului roşcat, cu ochelari, cuprinsă de o subită simpatie. Domnul o împinse scandalizat. Lolica reveni agitînd sfîrcul cozii. Colonelul înţelese că prezenţa Lolicăi însemna o permanentă ameninţare pentru liniştea voiajului, pe care şi-l făgăduia consumat într-un somn reparator, după noaptea pierdută la club. Se hotărî pentru un act de autoritate, spasm rar al placidităţii sale adormite, înşfacă de pielea cefei căţeluşa care-şi agită în aer labele lipsite de reazem şi o trecu pe uşa vagonului.

— Mînzule, o iai cu tine. Dar bagă de seamă: căţeluşa şi ochii din cap!

Doamna colonel — „Piciu!” — nu-şi găsi cuvintele de stupefacţie. Lolica, în clasa a treia! În tovărăşia mitocanilor! Şi în seama celei mai nătînge ordonanţe pe care a furnizat-o vreodată armata românească!...

Ridică braţele către cerul incandescent de dincolo de plafonul vagonului, încît mînecile subţiri lunecară pînă la subsuori, dezvelind rotunzimi albe şi mult cărnoase, de odaliscă

din belşug hrănită cu miez de nucă şi baclava.

Era gata să cadă într-un leşin din cele de pomină dacă n-ar fi cetit în ochii domnului roşcat, cu ochelari, o mare înveselire batjocoritoare, şi în ochii colonelului — „Puiu!” — începutul de furie oarbă şi nestăpînită, care preface cîteodată cel mai blînd dresat elefant într-o fiară dezlănţuită ca un cataclism al naturei, pornit să prăbuşească tot înainte-i. De aceea cedă, cu glas dintr-o dată devenit mieros:

— Dacă zici tu, Puiule! Numai să aibă destulă grijă, idiotul! Şi să-i dau măcar paneraşul...

Cu sprinteneală neaşteptată la cărnurile-i abundente, doamna colonel — Piciu! — scotoci în complicata arhitectură de bagaje pachetele cu bunătăţi destinate Lolicăi: bucăţile de zahăr şi de ciocolată; le aşează cu maternă solicitudine în panerul cu culcuş capitonat şi, întinzîndu-l pe fereastră ordonanţei, porunci şuierător printre dinţi, fulgerîndu-l cu privirea încărcată de teribile ameninţări:

— Bagă de seamă, Mînzule! Dacă se întîmplă ceva, nici să nu mai dai ochii cu mine... Vezi să nu sufere de sete. Na! Pune-i cureluşa. Caută apă proaspătă şi s-o plimbi în gară, unde stă trenul mai mult. Pa! Lolicuţa! Nu dai pa mămicuţei?

Lolica, din braţele lui Toader Mînzu, se frămîntă cu ochi lăcrimoşi de înduioşarea despărţirii şi scînci uman.

— Acum plecaţi, că porneşte trenul! se nelinişti doamna colonel. Vezi să nu cadă. Cuminte, Lolicuţa! Cuminte, fetiţo! ameninţă dulce cu degetul scurt şi gras.

Toader Mînzu şi Lolica dispărură, absorbiţi — vai! pentru totdeauna — de mulţimea anonimă şi trivială a gării, spre vagonul plebeu de clasa III-a.

Mulţi drumeţi, amestecaţi drumeţi şi necăjiţi drumeţi, într-un asemenea vagon! Bănci de lemn văpsit galben şi duhoare de tutun prost, de încălţări dospite în sudoare şi de coji de pepene verde oţeţite.

Lolica strîmbă din nas, mîrîind indispusă de un mediu atît de vulgar. Toader Mînzu o strînse de labe duşmănos, căci în existenţa lui plină de mărunte mizerii şi obscure umilinţi rolul de paznic al mofturoasei jigodii însemna paharul cel mai amar.

Amestecaţi drumeţi, dar oameni de treabă şi îndată prietenoşi.

Îi făcu loc, strîngîndu-se, pe un colţ de bancă, un soldat bălan de tot, cu părul de culoarea cînepei:

— Îndrăzneşte, camarade! Vînd loc bun, numai pe cinci ţigări, din ăştia boiereştele! arătă glumeţ spre cutia de ţigări scumpe, pe care Toader Mînzu o uitase, strîn- gînd-o încă în mînă.

Iar amintirea întîmplării rămasă fără dezlegare, cu generalul de corp de armată, răsuci în inima soldatului Toader Mînzu încă un vîrf de cuţit oţărît. Răspunse cu încruntare de sprîncene la pofta de vorbă a camaradului şi, aşezînd coşul împletit între genunchi, îşi îndeplini cea dintîi datorie cum sunase porunca: să prindă cureluşa de zgarda Lolicăi.

— Boieresc căţel, ca şi ţigările boiereşti! îi dădu ghes soldatul cînepiu la păr, scuipînd printre dinţi un rotocol alb, cît o piesă de doi lei.

Lolica, cu o viţioasă şi nebănuită dispreţuire a celor mai elementare reguli de bunăcuviinţă şi de igienă în care a fost educată, întinse cureluşa şi linse servil scuipatul. Ceea ce pe camaradul bălan şi deşirat îl umplu de învese- lire, căci, lungindu-şi picioarele înţepenite, hohoti apelînd la mărturia vecinilor:

— Căţel boieresc, învăţat cu lucru bun!... După cum aţi avut onoarea să constataţi.

— Rogu-te, camarade, lasă-mă în plata Domnului şi nu-ţi rîde de mine! Mi-e inima fiartă de necazuri, şi du- mitale îţi arde a veselire! imploră Toader Mînzu, căutînd un loc cutiei fatale de ţigări.

Soldatul decolorat îl privi o clipă serios. Pe urmă reveni la firea lui glumeaţă şi fără de grijă, pe care n-o puteau schimba nici necazurile lui, nici ale altuia:

— Şefule, dacă ai poftă de spovedanie şi nevoie de alinare, ai greşit adresa. Iată! Ai aici un om sfînt, închinător la toate mănăstirile şi cu mare trecere la Dumnezeu şi la toţi sfinţii! arătă în faţă un om pipernicit şi negricios, cu obrazul mîncat de

o barbă stufoasă. De asta stătea aci şi nu spunea nici o vorbă, se vede că te aştepta şi molfăia aşteptîndu-te...

— Celui ce pare că stă să ia aminte să nu cadă!... rosti enigmatic omul cu barbă, clipind din ochii morţi în scobiturile de sub fruntea osoasă.

— Ai auzit? Ia aminte!... Acesta este om sfînt şi cuvîntul lui arde mai grozav decît şliboviţa aceasta, din care avem să tragem amîndoi cîte un gît, ca să-ţi uiţi necazurile şi să legăm prietenie.

Acestea zicînd, soldatul scoase din sacul de la şold un şip de rachiu, îl destupă, şterse gîtul cu podul palmei şi îl întinse camaradului să cinstească.

Omul sfînt oftă şi se răsuci pe bancă, vorbind cu asprime:

— Vai lumii pentru smintelile sale, dar vai de aceia prin care vin smintelile!...

— Adevărat grăieşti! încuviinţă a batjocură soldatul, astupînd sticla şi ştergîndu-şi gura. Fiecare cu smintelile lui!

Omul cu barbă clătină din cap cu amărăciune:

— Iată că a venit vremea cînd oamenii să se înnebunească, iară cînd văd pe cineva că nu se înnebuneşte cu dînşii, se scoală asupra lui zicîndu-i că el este nebun, pentru că nu este asemenea lor!...

— Şi asta-i drept! recunoscu soldatul, aprinzînd o ţigară groasă şi aruncînd fumul în ochii omului sfînt.

— Fugi, smintitorule! se feri omul de duhneala ierbei spurcate. Fugi, fiară plină de duh diavolesc!

Soldatul suspendă pentru un moment ostilităţile şi se întoarse spre Toader Mînzu:

— Camarade, să lăsăm sfîntul acesta la sfinţeniile lui şi să ne întoarcem la cele pămînteşti. Vorbim şi nu ştim cine suntem şi de unde venim şi unde mergem. Află de la mine că mă cheamă Axente Sava, din

compania a cincea, regimentul 48 infanterie şi că mă întorc din permisie. Am, aşadară, aci un sac de bunătăţi de acasă, de la bătrîni, şi ne-om înfrupta amîndoi, să ne treacă vremea şi să ni se pară drumul mai scurt, dacă-i fi mai întîi bun să-mi spui cu cine am onoarea.

Soldatul Axente Sava aşteptă, încîntat de măestria cum o întorsese cu „onoarea”, fiind înainte de toate mîndru de isteţimea pe care o punea în vorbire şi care îi făcuse faimă în companie, de om cu care nu ţi se urăşte: rău de clanţă, dar preţuit foarte de toţi gradaţii.

Toader Mînzu, intimidat de volubilitatea camaradului, îşi destăinui numele şi amărăciunile de nevrednică ordonanţă, decăzut din fecior de oameni gospodari la rolul de paznic al căţeluşei cu funtă roz.

— Îmi dai voie să-ţi spun că bleg mai eşti, dacă te plîngi de atîta noroc! se minună Axente Sava. Ca să fii ordonanţă la comandantul regimentului înseamnă să scapi de toate corvezile, să te înfrupţi de mîncărică bună, nu de la cazan, să te plimbi toată ziua pe uliţi, ba la tîrguieli, ba la cumpărat jurnalele, în vreme ce ceilalţi camarazi fac „culcaţi, sculaţi” pînă li se moaie oasele.

— Aşa ar fi, dacă n-ar fi cucoana lui domnu’ colonel!... oftă Toader Mînzu.

— Şi ce e cu cucoana lui domnu’ colonel?... Mănîncă oameni?

Toader Mînzu făcu semn deznădăjduit cu mîna: ceva mai rău încă!

— Ei, ce-ţi face atunci? întrebă cu mare interes Axente Sava. E-o zgripţuroaică bătrînă?

— De unde ai mai scos-o şi asta! se indignă Toader Mînzu, pentru care doamna colonel, „Piciu”, era aprigă şi cumplit de rea, dar îi părea frumoasă, rotundă şi plină de nuri, care nu se mai află. De unde zgripţuroaică?... Dealtfel, ştie mai bine decît

mine domnu locotenent Săndulescu Turel, care-i cel mai fercheş domn ofiţer din toată garnizoana şi nu s-ar uita la o zgripţuroaică bătrînă...

— Aşadar se au bine, cucoana lui domnu' colonel şi locotenentul Săndulescu Turel? se bucură Axente Sava că a înţeles, complectîndu-şi gîndul cu două degete încîrligate.

— Hă-hă! făcu Toader Mînzu. Doar cine le poartă bileţelele, altul, decît mine?

— Şi te mai plîngi, Mînzule!... Mai ai fraţi? Cîţi?

— Cinci! răspunse nevinovat Mînzu, neînţelegînd unde vrea să ajungă cu aceasta. Cinci: două surori şi trei fraţi.

— Apoi dacă toţi mînjii ceilalţi or fi ca tine, proastă herghelie are taică-tău!

Toader Mînzu se mîhni. Pînă şi numele lui era prilej de rîs şi de ocară în viaţa sa ostăşească: „Trap, Mînzule! Am să te potcovesc, Mînzule! Te-oi da la umblet, Mînzule!" Şi acum, prietenul acesta nou abia îl cunoscuse şi nu-l răbda inima să nu-şi rîdă, la fel cu ceilalţi...

— Ştii că asta-mi place! nu putea uita soldatul Axente Sava. Vasăzică, cucoana lui domnu' colonel şi locotenentul Turel?... Ei, brava!

— Femeia frumoasă şi fără de minte este ca inelul de aur pus în rîtul porcului, cum spune înţeleptul Solomon!... se amestecă în vorbă omul sfînt, adînc scîrbit de ticăloşiile omeneşti.

— Nu te-am întrebat, dar adevărat ai răspuns! recunoscu Axente Sava. Lucru care mă bucură şi pentru care am să te cinstesc cu o bucată de brînză, iară noi, ca nişte păcătoşi ce suntem, avem să cinstim cîte o înghiţitură de rachiu. Adevărat inel de aur în rîtul porcului! Iară nevolnicul acesta pe care cică-l cheamă Mînzu, în loc să folosească întîmplarea că poate trage cît vrea din inelul

cel de aur, să capete bacşiş şi porţie îndoită de mîncare, ca să nu spună la nimeni cîte ştie, ce ştie şi cîte le vede, el tace ca un prost şi se teme de păruială şi de muștru... Să fi dat peste mine aşa noroc şi să fi văzut atunci! Bine ţi-am spus: din proastă herghelie eşti, Mînzule!

Dar văzîndu-şi camaradul mîhnit şi privind în neştire, pe fereastră, rotirea cîmpurilor îndărăt, se gîndi să-l îmbuneze, căci avea inimă fără răutate şi înduioşarea uşoară.

— Haide, că nu ţi s-au înecat doar corăbiile, Mînzule! Au să treacă şi acestea şi ai să te liberezi... Ai să te întorci la herghelia lui taică-tu şi ai să zburzi ca mai înainte, pînă cînd ţi-ai găsi şi tu o noatenă pe gustul tău şi-i face alţi mînji, să nu se stingă neamul mînzesc. Pînă atunci, mai trage un gît de şliboviţă de aceasta cumplită, de la domnul Ştrul, şi om gusta o felie de brînză şi o bucată de plăcintă!

Zicînd, Axente Sava dădu la lumină din fundul sacului legătura cu brînză şi plăcinte, destupă iarăşi sticla cu rachiu şi gîlgîi mai mult decît îi era măsura, fiindcă de două zile, de cînd se isprăvise concediul, o pornise în cinstire fără măsură. Întinse şi omului sfînt o felie de brînză şi o plăcintă, dar omul sfînt se feri ca de-o păcătoasă atingere. El a scos din sîn un sfert de pîine neagră şi o ceapă veche pe care o sfărîmă în pumn, rumegînd miezul aspru şi înecăcios cu voluptate amară, ca anahoreţii pustiului.

Axente Sava îl pofti să întingă măcar în sare. Omul sfînt nu vroi, fiindcă sarea era spurcată de apropierea fruptului.

— Bună este sarea, spuse cu gura plină, dar dacă sarea se va împuţi, cu ce se va îndulci? Nici pămînt, nici gunoi, nu este de treabă, afară de o leapădă pre ea!...

Toader Mînzu, crescut în teama lui Dumnezeu şi în învăţătura celor sfinte, după ce mîncase plăcintă şi băuse zdravăn rachiu,

avu conştiinţa propriei sale ticăloşii, în faţa omului încins cu curmei şi hrănindu-se cu pîine amară.

Camaradul se îndeletnicea cu îndoparea Lolicăi, trezită din somn de sonoritatea clefăielilor. Printr-o aberaţie inexplicabilă a gustului, căţeluşa mofturoasă cu cele mai savant pregătite pateuri, după ce-şi făcuse intrarea în vagonul plebeu ca o regină detronată, mînca acum lacom feliile de brînză sărată şi iute care ardea gura ca ardeiul roşu. Prea repede acomodată acestei decăderi, îşi cerşea hrana, spre înveselirea vagonului, cu toate acrobaţiile unei subtile educaţii de curte. Mergea în două labe, ducea una la piept, netezea cu unghia genunchiul soldatului Axente Sava, sărea cu inedite figuri de concurs hipic. Axente Sava îşi descoperi la rîndu-i aptitudini de dresor şi, flatat de admiraţia vecinilor din vagon, risipea prodig toată provizia din sac. Toader Mînzu o privea cu scîrbă şi cu duşmănie.

Din pricina acestei jigodii cît un pumn, îndura ocări acasă, rîsul copiilor cînd o plimba legată cu curea pînă la grădina publică şi îndărăt, batjocura camarazilor de trupă cînd îl întîlneau aşteptînd-o să-şi facă nevoile ori să se lase mirosită de dulăi de cinci ori mai mari decît ea. Şi acum jigodia năzuroasă se linguşea fără ruşine şi fără demnitate, ca o potaie de rînd, pentru o bucată de brînză înăcrită! Îşi aduse aminte deodată recomandaţia aspră a doamnei colonel, să o ferească de toate ispitele contactului proletar, şi o apucă de ceafă, trecînd-o pe genunchi şi aducînd-o la simţul demnităţii.

Lolica, pornită pe bună dispoziţie, îl linse prin surpriză linguşitoare pe gură. Toader Mînzu scuipă, ştergîndu-şi îndesat buzele cu mîneca tunicei şi o lovi peste bot. Căţeluşa întîi schelălăi. Apoi mîrîi ofensată. Pe urmă se smuci şi fugi cu cureluşă cu tot, sub o

banchetă, de unde îl lătră a desfidere. Hazul fu general. Toader Mînzu se simţi roşu sfeclă, de ruşine. Fu silit să se aplece printre picioarele oamenilor, să o fugărească în tot vagonul, printre saci, panere şi cizme, pînă o prinse să o aducă îndărăt. O închise în coşul de pai împletit; Lolica se zbătu. O luă în braţe, răsucind cureluşa în jurul mînei, s-o aibă sigur prizonieră, apoi se întoarse şi-şi mustră camaradul, că din necazurile lui îşi găsise prilej de învcselire şi de batjocură.

Dar soldatul Axente Sava, toropit de căldură şi de spirt, adormise cu gura deschisă, cu acea binecuvîntată şi senină uşurinţă a oamenilor guralivi şi fără astîmpăr, care trec subit de la cea mai nemaipomenită agitare la somnul vecin cu moartea.

Toader Mînzu se simţi singur, părăsit, cu jivina duşmană în braţe, călătorind spre un necunoscut unde pentru el, ştie prea bine, că vor începe aceleaşi şi aceleaşi necazuri.

Privi afară. Trenul spinteca ogoarele Bărăganului, rotindu-se pînă în zarea încinsă de arşiţă. Locuri pustii, uscate, duşmănoase. Cît de străine erau de umbra umedă şi ră-coroasă a pădurilor din munţii de-acasă! Cîteodată, în lucirea de ape jucăuşe ale văzduhului încropit, i se părea că vede aceşti munţi, aproape de tot, pe urmă nălucirea se risipea: erau numai şi numai aceleaşi întinderi, arse de seceta sfîrşitului de vară, mirişti aspre, porumburi cu foile sfîrlogite, drumuri prăfoase şi deşarte, cumpene încremenite, funduri de ape sleite.

Toţi în vagon dormeau doborîţi de căldură, ştergîndu-şi sudoarea prin somn, apărîndu-se somnambulic de muşte.

Numai omul din faţă, închinătorul, îl privea cu luare- aminte, cu cei doi ochi mărunţi înfundaţi sub fruntea osoasă.

— Ai suferinţă şi nu cauţi alinare în cuvîntul Domnului! vorbi închinătorul tîrziu,

punîndu-i mîna noduroasă, ca rădăcina de viţă, pe genunchi. De ce-ai pierdut credinţa?

— N-am pierdut-o. Cred!... Am crescut în teama lui Dumnezeu şi în învăţăturile părinţilor! se grăbi să răspundă cu un fel de scuză Toader Mînzu, căruia de mult nu-i mai vorbise nimeni cu blîndeţe. Dar Domnul m-a părăsit!

Omul păros clătină capul cu întristare:

— Cel ce zice că iubeşte pe Dumnezeu, iară pe fratele său îl urăşte, mincinos este. Pentru că nu poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-l vede atunci cînd pe fratele său pe care îl vede îl urăşte. Adineaorea, cu tovarăşul acesta al dumitale, plin de sminteală şi de duh diavolesc, v-aţi rîs de mine şi rîsul e ura celor care nu înţeleg. Eu vă iert, ca pe toţi cei care nu înţeleg.

Toader Mînzu într-adevăr nu înţelegea despre ce grele păcate avea nevoie de iertare. Omul vorbea un grai străin, în parabole întunecoase. Dar glasul lui bun îi făcea bine.

— Sînt un păcătos! mărturisi. M-a ticăloşit viaţa între oameni care au pierdut temerea de Dumnezeu şi trăiesc numai în pierzanie.

Închinătorul făcu un semn că înţelege prea bine şi aceasta.

Pe urmă, şopti:

— Iată, securea la rădăcina pomilor zace, deci tot pomul care nu face roadă bună se taie şi în foc se aruncă!...

Pomul sortit să nu facă roadă se simţi cu totul nevrednic şi Toader Mînzu nu mai aştepta acum decît securea care să-l taie şi focul care să-l mistuie.

Dar fiindcă se afla în sfîrşit cineva să-l asculte, povesti întîmplarea din gară, banii şi cutia cu ţigări a generalului de corp de armată, de care nu ştia cum să scape, pedeapsa pămîntească înfricoşată care îl aşteaptă, cînd nimeni n-are să-l înţeleagă şi

n-are să-i dea ascultare; toate acestea, ca să pună capăt altor dureri şi ticăloşii mărunte, din fiecare zi.

Întru a dovedi mai bine adevărul celor spuse, desfăcu sacul cu rufe, unde vîrîse cutia de ţigări, neatinsă. O scoase în aceeaşi vreme cu o cămaşă împăturită.

Închinătorul îşi făcu deodată cruce, strigînd plin de spaimă: „Vai ţie! Vai ţie!" atît de tare, încît, prin somn, soldatul Axente Sava întinse picioarele şi mormăi un început epic de sudalmă.

Toader Mînzu rămase cu cutia în mînă, înfricoşat.

— Asta!... Ce e asta? întrebă închinătorul, arătînd cu degetul cifrele negre ale matricolei, scrise cu cerneală păcurie pe cămaşa de pînză groasă: B. 666.

Soldatul nu înţelegea. Era doară matricola lui şi nimica mai mult!

Închinătorul îşi prinse cu deznădejde barba stufoasă în pumni şi îl plînse cu cea mai mare milă:

— Vai ţie! Porţi semnul ce-l poartă caprele lui Ante- christ, a doua fiară!... Cum scrie sfîntul Ion Evanghelistul în *Apocalips,* să le dea lor semn peste mîna lor cea dreaptă sau peste frunţile lor, ca să nu poată nimenea cumpăra sau vinde, fără numai cel ce are semnul sau numele fiarei, sau numărul numelui şi numărul ei este 666, pecetea lui Antechrist... Şi înţelesul peceţii este: mă lepăd de făcătorul cerului şi al pămîntului, mă lepăd de sfîntul Botez, mă lepăd de împărăţia cerului şi iubesc muncile veşnice, mă lepăd de sfînta cruce şi primesc pecetea ta: 666. Numărul peceţii tale! Numărul numelui! Vai ţie, om pierdut, oaie rătăcită de turmă şi duşman al sfintei cruci!

Omul sfînt se închina înaintea semnului ce-l poartă caprele lui Antechrist, iar Toader Mînzu nu înţelegea decît că o întîmplare mai

înfricoşată decît toate îl scotea din rîndul oamenilor.

Acum pricepea, într-o străfulgerare de cumplit adevăr, legătura tainică a tuturor întîmplărilor; ce diavolească putere îl adusese în mijlocul oamenilor acestora fără nici o teamă de păcat, îl depărtase de la credinţa cea dreaptă în care crescuse acasă, îl amesteca în viaţa celor plini de păcătoşie, iar ca să-l deosibească de toţi, ca să nu-l scape cumva pierzaniei, îl însemnase pe deasupra şi cu pecetea lui Antechrist.

Poate şi în dihania aceasta fără astîmpăr, în căţeluşa cu limba roşie ca limbile dracilor din iadul cu cazanele de smoală, în pocitura aceasta, care îl făcuse de atîtea ori să cîrtească împotriva Domnului, se ascundea pitit un duh diavolesc: dracul viu, care îşi luase chip de cîine, să-i stea mereu alături şi să-l piardă mai repede şi mai sigur. Acum îi înţelegea momelile. Pricepea pe ce drumuri întortocheate, cînd linguşindu-se, cînd scoţîndu-l din sărite, îl făcea zi de zi să păcătuiască îndeopotrivă cu fapta şi cu gîndul.

Acum le înţelegea toate şi toate se legau pline de înspăimîntătoare înţelesuri.

Pentru el nu mai putea fi scăpare. Trenul îl ducea numai de la un iad la alt iad. Din puterea necuratului, cînd şi-a înfipt gheara, cum poate scăpa un şubred om şi o păcătoasă pricepere?

Omul sfînt îşi pregăti legătura. Trenul se apropia de o staţie. Toader Mînzu îl privi rugător, ca şi cum l-ar fi implorat: „Cui mă laşi?”

Această disperare o înţelese omul sfînt, căci îi vorbi cu mare blîndeţe, ca unui osîndit la moarte apropiată, fără nădejde:

— Ca să scapi de aceasta şi să te răscumperi, trebuiesc rugăciuni multe!... Să lepezi toate şi să mergi la casele Domnului, să ceri îndurarea Celui Mare şi Atotputernic

ca să te izbăvească de pecetea lui Antechrist!... Mergi şi Domnul fie cu tine! Te plîng şi am să mă rog pentru sufletul tău.

Toader Minzu se înduioşe de propriul lui destin şi nu găsi cuvinte să mulţumească omului sfînt şi bun.

Omul tîrî, abia săltînd subsuoară, desaga cu cărţi sfinte.

Soldatul Axente Sava, prin somn, mîngîie gîtul sticlei aproape deşarte şi, tot prin somn, lovi cu cotul căţeluşa.

Toader Minzu îşi aminti deodată porunca doamnei colonel, „Piciu”: „Vezi, s-o plimbi pe Lolica!”

Ordinul e ordin. Alt Toader Mînzu se trezi în el, pentru care nu exista nimic altceva decît porunca ce aşteaptă supunere. Şi se dădu jos, să plimbe întruparea diavolului şi pricina pierzărilor.

Căţeluşa îşi întinse mădularele ostenite de şedere. Lătră, strănută, căută un loc adăpostit unde să-şi uşureze nevoile. Toader Mînzu nu-şi desprindea ochii de la omul sfînt, care se urcase în alt tren, printre călătorii nevoiaşi, căţăraţi pe scări. Acela făcea spre el un semn neînţeles: cruce ori altceva. Nu pricepea. Ce mai spune? Ce mai vrea?

Cînd întoarse privirea, după ce omul sfînt dispăru amestecîndu-se cu oamenii păcătoşi şi de rînd, îi fu dat însă să vadă grozăvia grozăviilor.

La capătul cureluşei nu mai era nici Lolica, nici întruparea demonului. Un boţ de carne strivită de roţile vagonului care începuse să se mişte. Atît. Carne, sînge, oase şi piele, strivite fără nici o schelălăitură, înainte poate ca dihania să fi simţit că-i venise moartea.

Trenul îşi iuţi mersul. Se aşternea pe goană cu o stranie sprinteneală, în încropeala aceasta care potopea toate şi juca năluci de apă înaintea ochilor, peste

mirişti uscate, peste porumburi cu foile sfîrlogite, peste albii secate.

Cu el ducea şi pe doamna colonel, „Piciu”, şi cutia cu ţigări care n-au fost să fie ale generalului de corp de armată, şi pe soldatul Axente Sava, şi tot dintr-o viaţă întreagă a soldatului rămas în gara pustie, cu un capăt de cureluşă însîngerată. Toader Mînzu, mai mult decît spaimă, mai mult decît uimirea acestor întîmplări năpădite una după alta fără să-i dea timp a le înţelege, simţi o destindere de eliberare. Şi răsuflă ca şi cum trenul ar fi dus cu el tot iadul cu draci urîţi şi chinuri fără de nume.

Coti în dosul gării. De acolo pornea înainte un drum prăfos, printre porumburi cu foile răsucite de secetă şi cu mătasea timpuriu ruginită.

De jur împrejur, cîmp nesfîrşit. Fără nici un hotar al zărilor vinete. Satul lui era încotro? Dar cine mai ştia, la ce i-ar mai fi folosit să ştie încotro e satul lui, cu munţii şi irealele lui şuvoaie repezi?

Îşi aduse aminte că mai ţine cureluşa în mînă... Îi dădu drumul în praf.

Cureaua se răsuci ca o viperă toropită de arşiţă.

Toader Mînzu lungi paşii sub soarele vertical.

PRIETENUL MEU JAN

În loc de răspuns, prietenul meu îmi aruncă o privire mirată şi plină de compătimire.

„Ce naiv!” vru să zică.

Dar cum înghiţea grăbit, înlocui exclamaţia cu un elocvent gest al mînei înarmată cu cuţitul. Apoi, înfipse furculiţa în pieptul puiului şi spintecă frageda carne albă, duşmănos, ca pieptul unui adversar doborît.

În jurul nostru restaurantul gării vuia. Chelnerii alergau printre mese cu paşi răşchiraţi; larma glasurilor era tăiată strident de fluieratul locomotivelor, afară viscolul rostogolea în ferestre troiene albe. Un plug de desfundat liniile abia se mişca în faţa peronului, baricadînd lumina geamurilor ca o dihanie apocaliptică.

Mai aveam aşadar de aşteptat mult, poate un ceas, poate două. Mă prinse groaza timpului care trebuia să se scurgă anevoios, măsurat la fiecare cinci minute cu o privire deznădăjduită la cadranul ceasului, unde minutarele păreau pentru totdeauna încremenite. Dar ce larmă înfrigurată la toate mesele vecine! Linia spre capitală fusese destroienită, un expres aştepta gata; răsuflarea locomotivei prin supapele de metal străbătea pînă la noi şi pretutindeni la mese se auzeau ultimele recomandaţii.

— ...Aleargă la minister la nouă!

— Treci pe la Horovitz, scadenţa e luni.

— Şaizeci şi cinci de mii, nici un ban mai jos!

— Nu uita scrisoarea lui Titu...

— *Opt vagoane...*

— *Notează: circulara 435/16 de la 7 septembrie...*

— *Caută-l acasă, ori la madam Vidopol...*

Glasurile se încrucişau, deveneau din ce în ce mai grăbite, rosteau cifrele şi numele atotputernicilor cu un ton mai jos, pe şoptite, apoi se înălţau iarăşi agresive, transformau forfota restaurantului într-o rumoare de bursă.

Într-un colţ, o călătoare cu haină săracă şi neagră mesteca în silă un corn cu miezul aspru. Prietenul meu împinse farfuria golită, deşertă paharul cu vin şi, alegînd din tabacherea plată, de argint, o ţigară cu inscripţie aurită, se întoarse din nou către mine, dispus acum să-mi răspundă:

— Jurămintele tranşeelor? Dar cine se mai gîndeşte astăzi la ele?... Ce-mi dezgropi strigoi?

L-am privit în faţă, drept, deplin convins că are să roşească. Ne întîlnisem ultima dată, cu cinci ani în urmă, în uniforme pline de noroi uscat, cu bărbile nerase, cu ochi sticloşi, într-o după-amiază ploioasă de toamnă, într-un bordei pe ţărmul Siretului.

Bîntuia atunci printre noi un vînt de revoluţie. Juram să răsturnăm lumea, să răzbunăm morţii. Din fumul acru al tutunului prost plămădeam acolo, în vizuinea de lut, o lume purificată, care va lua fiinţă îndată ce vom arunca haina ostăşească. Şi dintre noi toţi, bieţi rezervişti, culeşi din toate unghiurile ţării, oameni greoi şi cu necazuri mărunte, „eroi” fără voie şi fără premeditare, el era cel mai înverşunat, fiindcă fusese şi cel mai brav.

De aceea mă aşteptam să roşească acum sub privirea mea, care voiam să-i scormonească o remuşcare.

Prietenul meu muşcă din cartonul aurit al ţigării şi-mi înfruntă însă semeţ privirea. Am plecat eu cel dintîi ochii. Atunci mă întrebă, cu o mustrare de batjocură în glas:

— Am auzit că faci acum literatură... Ce bine ţi-ar sta să îngrijeşti o vie, via voastră care se părăgineşte, după cît îmi spunea mai deunăzi Sandu!

Am simţit că tot eu roşesc. Şi nu mai găsii răspunsul tăios pe care-l pregătisem.

Tovarăşul meu îmi prinse mîna peste faţa albă a mesii şi mi-o strînse încet, cu glasul îmblînzit deodată:

— Bieţii de noi!... Suntem oare mai buni sau mai răi decît ceilalţi?

Mi-am retras mîna moale din strînsoarea lui. Ce rost avea tonul acesta de ieftină melodramă? Era un om grăbit să ajungă, şi atît! Acum cinci ani avea ochii mistuiţi de o flacără interioară. Între ghimpii tranşeelor şi stîlpii desfundaţi de ghiulele, îmi apăruse transfigurat şi mă temeam atunci de hotărîri necugetate. Nu ne făgăduiam oare să ne întoarcem cu granatele acasă?

Acum îl regăseam cu obrajii rumeni, cu haina tăiată după ultimul jurnal, cu blana scumpă aruncată cu neglijenţă de nabab pe un scaun. În primul sfert de oră îmi vorbise de acţii „consolidate”, de „prime”, de „vărsăminte” şi de „titluri blocate”, terminologie misterioasă şi enigmatică pentru mine, din care nu înţelesesem decît doar că prietenul mergea cu paşi repezi, pe alt drum decît acel de odinioară. De ce atunci ipocrizia aceasta care cerşea o compătimire nevrednică?

Dar prietenul meu Jan îşi continuă firul:

— O singură dată am şovăit! Din pricina soldatului Ion Ion... Se împlinise doi ani. Ţin bine minte ziua; a fost cea din urmă

dată cînd m-am îndoit. Toate mi-au dat apoi dreptate. Acum n-aş roşi nici în faţa soldatului Ion Ion...

Rămase cu ochii în gol, întrezărind în gol şi în amintire ceea ce eu încă nu cunoşteam. Apoi, zîmbind cu o amară crispaţie a buzelor, pe care iarăşi nu i-o cunoşteam, a urmat:

— M-am trezit cu el într-o dimineaţă: eram grăbit, de trei ori mă zbîrnîise nerăbdător telefonul. Cînd să-mi îmbrac pardesiul, servitoarea îşi aminteşte:

— Conaşule, de-un ceas v-aşteaptă un *om*... Un ţăran!

I-am spus să intre. Era mai degrabă o vedenie decît un om. Slab, cu ochii în fundul capului, cu pielea întinsă pe oasele obrazului, cu nasul subţiat: un strigoi. Îşi lovi călcîile ostăşeşte:

— Trăiţi, don'le căpitan!... Văd că nu mă mai cunoaşteţi.

Într-adevăr nu-mi aminteam. Dar după acel don'le căpitan, am bănuit îndată că e vreun soldat din fosta-mi companie. Şi ca să nu-i stric inima, i-am răspuns grăbit, minţind:

— Cum să nu te cunosc, camarade? E drept, te-ai cam schimbat...

Şi mi-am ostenit mintea să mi-l închipui în haina ostăşească. Omul dădu însă din cap cu neîncredere şi mîhnire. Mă ghicise:

— Văd eu, don'le căpitan, că m-aţi uitat!... Eu îs Ion Ion, soldatul lui bietu don' locotenent Octav, Dumnezeu să-l ierte...

Cum să nu-mi amintesc acum? Ion Ion ne îngrijise o iarnă întreagă în bordei, devenise o celebritate a sectorului, cu ceaiurile lui, cu vinul fiert cu piper şi cuişoare în nopţile de viscol, cu devotamentul lui de cîine credincios pentru bietul Octav. Şi ce amintiri îmi aducea deodată!... Dimineaţa aceea de atac, obuzul care a sfărîmat trupul lui Octav, împrăştiind bucăţile de carne în ţărînă, sfărî-

măturile fierbinţi de creier pe obrazul meu, două degete albe golite de sînge, pe care le-am găsit în manta, tîrziu, cînd m-am dezmeticit... Toate erau atît de bine îngropate, atît de uitate, de cînd viaţa îşi legase la loc firul ei, de cînd aveam din nou baruri, cafenele, orchestre, echipagii de lux, automobile şi vitrinele încărcate de toate trufandalele!... Soldatul Ion Ion mă întorcea cu trei ani înapoi. Şi strada, barurile, vitrinile ghiftuite, tot confortul din jurul meu, din casa mea, se risipea deodată. Vie rămase numai amintirea acelui ceas. În suflet îmi coborî ca o umbră neliniştită. Am silit pe soldatul Ion Ion să se aşeze pe marginea unui scaun şi să-mi povestească necazurile care l-au mînat la mine. Acum îmi aminteam bine că în ziua aceea îl crezusem mort, iar seara îl înscrisesem pe lista dispăruţilor.

Dar soldatul Ion Ion nu murise.

Acum aflam întîmplarea. Căzuse izbit lîngă Octav, se dezmeticise cu ochii păinjeniţi spre seară, cînd noi ne retrăsesem în şanţuri după atacurile neizbutite. Şi-a încercat încheieturile. Era zdravăn, se putea mişca... Toate întîmplările i s-au luminat în minte pe rînd. Focurile se potoliseră. Tranşeele noastre, cu sîrmele rupte, erau aproape, noaptea s-ar fi putut tîrî. S-a gîndit atunci să culeagă bucăţile din trupul lui Oetav să le adune în manta, să le aducă în tranşeea noastră ca să fie îngropate creştineşte. Ningea încet, cu fulgi mari; îşi lipise fruntea în zăpada rece să se răcorească şi să prindă putere. A strîns hîrtiile din buzunarul locotenentului, scrisorile, toate lucrurile acelea neînsemnate, cărora moartea le dă deodată un preţ nestimat. Se tîra în coate, de la o bucată de trup rupt la alta... Apoi nu-şi mai amintea. Un glonţ l-a lovit. Poate unul din şanţurile noastre, poate unul de la inamic... S-a trezit într-o ambulanţă

nemţească. Întîi s-a bucurat; era cald, patul moale, o mînă uşoară îi lega rana cu băgare de seamă. Medicul îi vorbea cu prietenie, într-o limbă necunoscută. Nu înţelegea, dar în dosul ochelarilor cu rama groasă desluşea o privire blîndă, fără răutate, şi acestea toate îl mirau. Se aşteptase la mai puţină milostivire. După aceea a venit lagărul: au începu zile grele; întîi săpatul şanţurilor, apoi minele, apoi linii noi de drum de fier, în dosul fronturilor. Trei ani a fost purtat în vagoane de vite de la o linie de tranşee la alta, de la un capăt la alt capăt al ţării vrăjmaşe... A îndurat foame, a răbdat lovituri cu patul puştii, s-a hrănit cu resturi de gunoaie, a zăcut de frig. Ochii i s-au dus în fundul capului, picioarele abia îl mai ţineau... Se împlinea o săptămînă, în sfîrşit, de cînd un tren îl adusese în ţară, cu alţi tovarăşi descărnaţi de suferinţe şi de lipsuri. Se repezise acasă, îşi văzuse nevasta, copiii şi vitele. Şi acuma venea să-mi aducă mie portofelul şi scrisorile domnului locotenent, pe care le purtase ca nepreţuite talismane. El era om fără pricepere: abia ştia carte, nu-şi închipuia unde să găsească pe duduia domnului locotenent ca să i le încredinţeze cu mîna lui, îmi cerea mie să fac acest lucru.

Soldatul Ion Ion îmi întinse „portofelul” şi hîrtiile.

Un biet port-bilet roşcat, cu colţurile rotunjite, după atîtea peripeţii, cu pielea decolorată, cu monograma ruptă.

— Am şi cealaltă bucată! adăugă soldatul Ion Ion, şi diritr-o batistă cu îngrijire împăturită, scoase jumătatea literelor de argint sfărîmate.

Soldatul Ion Ion îşi socoti misiunea sfîrşită. Se ridică să plece. Se împiedică în covoare. Nu îndrăzni să-mi întindă mîna...

Cînd am rămas singur nu mai găsii nimic vrednic de grabă. Am scos receptorul telefonului să nu mă ademenească nici o

chemare. Aveam nevoie să-mi cercetez sufletul.

Ce repede îl uitasem pe bietul Octav! Şi totuşi luni de zile, atunci, vedenia îmi apăruse crudă şi pentru totdeauna neştearsă... Credeam că mă va întovărăşi în fiecare pas în viaţă.

Cu o noapte înainte de a fi căzut, zdrobit de schijă, jucasem cărţi în bordei pînă tîrziu, cîntasem, ne înveselisem cu glume stupide. Îmi amintisem mîna împărţind repede cărţile grase, pe masa improvizată dintr-o uşă adusă de soldatul Ion Ion. Nu bănuisem nimic din cele ce se pregăteau pentru a doua zi.

De două săptămîni focul se potolise în sector. Aşteptam chiar să ne schimbe. Croiam planuri. După ce focul se sfîrşise, cînd ceilalţi plecaseră la culcuşurile lor, rămăsesem îndelung la sfat. Soldatul Ion Ion ne adusese ceaiuri fierbinţi. Bietul Octav îmi vorbi iarăşi cu nelinişte de Lia lui, rămasă dincolo de linia frontului, de unde nu mai ştia nici o veste. Îi era dor. Anul lor de căsnicie nu fusese turburat niciodată. Acum o ştia fără bani, poate îndurînd lipsuri, poate nevoită să îndure îndrăznelile vreunui feldvebel oarecare. Din acelaşi port-bilet, pe care mi-l adusese acum Ion Ion, scosese fotografia ei, o pusese pe genunchi şi o privise îndelung, cu bărbia strînsă în pumni, cu ochii împăienjeniţi... Şi a doua zi degetele acelea care împărţeau cărţile cu dexteritate, ochii aceia umeziţi de emoţie, creierul în care se zbătuseră gînduri, îngrijorări şi nădejdi, toate fuseseră sfîşiate deodată sălbatic, aruncate în ţărnă, amestecate cu pămînt, prefăcute în grămadă inspăimîntătoare de sînge, cartilagii şi nervi. Cum de puteam uita? Cum de mai puteam rîde, vorbi, glumi? Cum de puteam asculta orchestrele cîntînd? Cum de puteam lăsa să întîrzie ochii încărcaţi de dorinţă, în urma

unei femei? Cum de făuream planuri, cu seninătate, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca şi cum toată viaţa nu mă mişcasem din apartamentul meu confortabil, de trîndăvie şi de bun trai?...

Soldatul Ion Ion fusese aşadar mai om decît mine. Trei ani în cele mai aprige suferinţe, *nu uitase.* În zdrenţele lui, purtase la piept ca o comoară cu deosebire scumpă ultima avere a celui ce-mi fusese mie cel mai apropiat prieten şi lui nimic alt decît un stăpîn vremelnic. Abia întors, se urcase în tren, poate călătorise pe un vagon, poate îşi rupsese de la gură ultimii bani, pentru a-mi aduce mie amintirile pe care le socotea atît de nepreţuite... Va să zică eram o brută? Îmi aduceam aminte că în primele zile ale războiului, cînd nu intrasem încă în şanţuri, un cal de la căruţele companiei fusese ucis cu o bombă aruncată dintr-un aeroplan. A trebuit să deshămăm căruţa, să reparăm roţile sfărîmate. Perechea calului neatins se dăduse la marginea şanţului şi păştea liniştit, ca şi cum nimic nu se întîmplase. Ocolise tovarăşul ucis, nu întorsese ochii o clipă măcar la el, ronţăia iarba cu nepăsare... Şi atunci mă revoltasem. Toate poveştile despre nobleţa calului se dovedeau minciuni. În furia mea caraghioasă, nu mă putusem abţine şi trîntisem cîteva lovituri de picior în burta dobitocului lipsit de simţire... Eram oare acum, mai puţin brută decît fusese biata vietate ce-şi potolea foamea, lîngă tovarăşul mort? Mă deosibeam oare cu ceva?

Mi-am amintit apoi: într-un sertar adunasem multe suveniruri triste de război. Acolo era şi batista cu care îmi ştersesem obrazul de sîngele şi creierii bietului Octav.

Am simţit nevoia s-o revăd. Am răscolit printre scrisori şi nasturi, bucăţi de schijă şi fotografii de tranşee. Am regăsit-o.

Un mototol murdar, cu pete înnegrite de sînge.

Aş fi vrui să o duc la buze, să cer iertare amintirii lui Octav. Am desfăcut mototolul. Bucăţile de creier cenuşii, uscate, aveau o înfăţişare de murdărie nemernică, biet creier descompus... Şi printre degete mi-au fugit deodată moliile albe care se cuibăriseră acolo... Am scăpat batista jos. Ce tristeţe!...

Tîrziu, mi-am îmbrăcat pardesiul, să duc pînă la sfîrşit misiunea soldatului Ion Ion. Am luat scrisorile şi port- biletul lui Octav.

În drum căutam să descopăr scuzele pe care trebuia să le aduc văduvei, fiindcă de atîta vreme o uitasem. Şi-mi strînse inima altă remuşcare. Femeia aceea suferise: de atîtea ori o găsisem cu ochii plînşi! De atîtea ori îmi ceruse cu lăcomie să-i povestesc fiecare ceas pe care l-am petrecut împreună cu Octav, pînă la sfîrşit!... Oricînd trecusem în acea vreme pe acolo, casa avea o înfăţişare mortuară. Nu se auzeau uşile trîntite; servitorii vorbeau încet, păşeau în vîrful picioarelor, perdelele erau trase; Lia nu părăsise haina cernită şi o găseam întotdeauna mai palidă şi mai îndepărtată de nimicurile vane ale vieţii. *Ea nu uita!* Şi credinţa aceasta dusă pînă dincolo de moarte mă emoţionase... Dar ocolisem casa din ce în ce mai des. Pe mine mă recucerise viaţa, aveam nevoie de glume, de veselie, de vorbă cu glasul tare, mă simţeam sănătos, puternic; în această casă cu perdelele trase şi cu amintirea morţii mă simţeam nelalocul meu. Cu un egoism pentru care mă mustram acum, mă îndepărtasem cu încetul. Ce aveam să-i spun? Şi ce rană dureroasă aveam să-i scormonesc cu aceste relicve ale mortului, pe care i le aduceam în buzunarul meu!

Am deschis portiţa grilajului de fier, cu aceeaşi strîn- gere de inimă cu care

intrasem atunci cînd i-am adus întîia oară vestea.

Perdelele nu mai erau trase. Casa luase nu ştiu ce înfăţişare neprecisă de dezmorţeală şi înseninare, care m-a surprins.

Mi-a deschis uşa o fetiţă cu ochii vioi — dispăruse aşadar şi bătrîna cu aer de îngropăciune care-mi deschidea întotdeauna! Din vestibul am auzit notele unui clavir. Cît mi-am dezbrăcat pardesiul, am aruncat ochii împrejur. Era ceva schimbat: flori, mai multă lumină. Nu mai recunoşteam nimic. Şi-am început a înţelege: biruia şi aici viaţa. Misiunea mea îmi păru deodată şi mai anevoioasă. Nu veneam oare să scormonesc într-o rană care se închidea?

Văduva lui Octav m-a primit cu bucurie neascunsă.

Din prima clipă nu mi-am putut lua ochii de la ea. Cît se schimbase! Obrajii erau trandafirii, gura roşie, ochii înviorаţi, şi ceva nou, îndrăzneţ, în figură. Apoi mi-am dat seama ce-o întinerise. Îşi schimbase pieptănătura: fruntea liberă, părul întors, prins ca un stol ridicat care lăsase să străbată cît mai multă şi mai veselă lumină.

M-am simţit deodată stîngaci. Am început a debita banalităţi de circumstanţă. Căutam să strecor vorbele pe nesimţite, dibaci, pentru a ajunge la ţinta venirii mele. Dar Lia mă întrebă de piesele noi ce se joacă, de o cîntăreaţă care se anunţase, de cursele care aveau să înceapă în prima duminecă a lunii viitoare.

Căutam cu ochii, pe pereţi, portretul lui Octav, pe care îl ştiam multiplicat, semănat altădată pretutindeni, pe mese, deasupra clavirului pentru totdeauna închis... Dispăruse. Iar cînd eram gata să destăinui brusc ce mă adusese, pentru a sfîrşi, uşa din fund s-a deschis şi în salon a intrat cu paşii

siguri, ca la el acasă, un uriaş bălan, cu cărarea despărţită precis ca o linie pînă-n creştet, cu ochii limpezi şi calmi, de animal frumos şi gol de gîndire.

Lia a sărit voioasă în picioare, cu obrajii îmbujoraţi:

— Bărbatu-meu!... Mă ierţi că-n zăpăceală nu ţi-am trimis invitaţie?... Dealtfel, am şi lipsit din ţară. Suntem întorşi abia de-o săptămînă...

Am rămas privind prostit.

Tînărul succesor al lui Octav s-a simţit apoi dator să întreţină o conversaţie politicoasă. Mi-a vorbit de timpul frumos, de criză, de valută, şi iarăşi de curse, de ultimele piese de teatru, de cîntăreaţa ce trebuia să sosească.

Vorbea măsurat, dădea sentinţe definitive; îmi destăinui că-l pasionează numai sportul şi că aşteaptă să-i sosească o maşină nouă din străinătate.

— O să facem nişte escapade turbate! S-a mărit ţara! Sunt o groază de localităţi care pot rivaliza cu străinătatea... Tot a fost bun războiul la ceva!... O să prospectăm România Mare şosea cu şosea, munte cu munte, defileu cu defileu! Nu-i aşa, Lio?

Şi-i dezmierdă mîna albă, i-o duse la buze şi o sărută îndelung, aşa cum se cuvine într-o căsnicie care îşi prelungeşte luna de miere.

Am avut atunci înaintea ochilor vedenia bruscă a celuilalt; a cărnurilor sfîşiate, a bucăţilor de creier ajunse fierbinţi în obrazul meu, a celor două degete albe, fără sînge, pe care le-am găsit în faldurile mantalei, atunci cînd România Mare era numai un vis al tranşeelor.

Misiunea mea nu mai avea nici un rost.

M-am ridicat să plec. Lia mă invită la „joile ei, de la patru la şapte”.

În stradă m-am oprit nehotărît. Pachetul cu scrisori mă ardea în buzunar. Mă gîndii o

clipă să-l opresc. Apoi mi-am amintit de sora lui Octav, de bătrînul care îl plînsese atîta.

Dînşii desigur nu l-au uitat! *Dînşii* au să le păstreze pios, ca scumpe relicve ce sunt stropite cu sîngele unui frate, cu sîngele unui fiu.

Pe sora lui Octav am găsit-o în capul scărilor, coborînd, încheindu-şi mînuşile.

— Ce surpriză! Ne trădezi de la o vreme, Jan!

Nu era locul să vorbim acolo, în capul scărilor. Şi pentru a nu-i întrerupe calea, am coborît amîndoi.

— Papà e la club, îşi face partida! mă lămuri. I-a mers bine anul acesta! Grîul are un preţ nebun; recolta a întrecut toate prevederile. Tot a fost bun la ceva războiul. Altă viaţă, în România aceasta mare!

Am mers alături. Era frumoasă; crescuse, se subţiase, trecătorii întorceau capul după dînsa; păşea elastic şi sigur, cu nu ştiu ce mers de felină care ademenea, încînta ochii şi totuşi neliniştea.

După cîţiva paşi, îmi vorbi şi ea de curse, de cîntăreaţa ce era aşteptată, de ultimele piese de teatru. Era o contagiune! Aproape aceleaşi cuvinte. Şi era veselă, rîdea sonor; gîlgîind sunetele în gîtlejul alb, îşi contempla pantofii mici, de culoare aurie.

Se opri şi, îndreptîndu-mi reverul hainei cu un gest familiar, mă privi în ochi alintată:

— Ghici?

Nu ştiam ce vrea să spună.

— Ghici ce-o să-ţi destăinuie fetiţa?

Am dat din umeri. O priveam din creştet pînă în tălpi şi nu mă puteam opri să-i admir talia zveltă, ochii mari în care lucea o voluptate precoce, dinţii mărunţi şi albi! O! se schimbase mult „fetiţa” pe care o ţineam pe genunchi cu şapte ani în urmă, în biuroul lui Octav, pentru a o învăţa cum să-şi coloreze hărţile în caietele de examen: harta României mici de atunci! Acum, sora lui

Octav se scandalizã îmbufnatã cã n-am fost în stare sã ghicesc.

— Fetiţa se logodeşte... Un logodnic superb... Ai sã-l iubeşti, nu e aşa? Un bãiat adorabil, sportiv, leit Rudolf Valentino!

M-am despãrţit brusc, aproape duşmãnos. I-am simţit asupra mea, apãsînd din urmã, privirea ei nedumeritã şi întristatã. Nu înţelegea. De unde ar fi putut şti? Şi aceasta uitase. Vrafurile de scrisori atîrnau tot mai greu în buzunar.

Am mers un timp pe strãzi fãrã ţel.

Lumea forfotea; era soare; ţigãncile vindeau flori abia ieşite de sub zãpadã; echipagiile treceau spre Şosea; toatã capitala vuia de larmã; era una din cele dintîi zile cãlduţe de primãvarã, cînd femeile, în vestminte întîia oarã arborate, par de o tinereţe şi de o frumuseţe insolentã.

M-am trezit numãrîndu-le: cãreia i-a murit un frate, cãreia bãrbatul, logodnicul, acolo în noroiul unde carnea şi arterele se amestecau laolaltã cu pãmîntul. Toţi au uitat, toate au uitat!

Acasã am închis în sertar scrisorile lui Octav. Fãgã- duiala datã soldatului Ion Ion nu mi-am ţinut-o. Ai fi fãcut altfel?... Spune, tu care nu-ndrãzneşti sã mã mustri... Dar îmi pleacã trenul, cu bine!

Prietenul meu îşi înfãşurã blana scumpã, un chelner cu şervetul pe mînã şi cu spinarea încovoiatã îl întovãrãşi slugarnic pînã la uşã. Un misit alergã dupã el, pînã la vagon, cu capul descoperit, rugîndu-l ceva. O femeie zîmbi cu buzele roşii, cucerită de graţioasa înfãţişare, puternicã şi mlãdioasã, a fostului meu tovarãş de tranşee. Am rãmas frãmîntînd, pe faţa albã a mesei, boabe din miezul de pîine, din pîinea albã şi generoasã a României Mari.

Era numai un cinic? Era un înţelept?

ZAIR

Întîmplarea se dezlănţuise sub ochii noştri, repede şi crud.

Ne aflam în faţa obstacolului hotărîtor: parapetul înalt, şanţul cu apă, şi imediat, înainte de reculegere şi de rit- marea elastică a fugii, cele două bare distanţate, ascunse după gardul de nuiele.

Găetan III ţinuse ca întotdeauna fruntea. Era ca întotdeauna o încîntare pentru ochi. O palpitare pentru inimi. O ameţeală care crispa mîinile, făcea să tremure buzele de jos, ridica mulţimea în vîrful degetelor şi scotea, după fiecare salt arcuit, din piepturile cu respiraţia întretăiată, un scîncet de uşurare şi de admiraţie. Cinci mii de oameni participau bolnav şi spasmodic la întrecerea care pentru calul favorit însemna numai o joacă într-o carieră necunoscînd încă înfrîngerea.

Am văzut calul sosind proiectil în galopul zvîcnit, în- cordîndu-şi resorturile de oţel ale muşchilor fini, ţîşnind aerian, prelung şi curb, ca o splendidă vietate eliberată de legile gravităţii. O atingere, imperceptibila şovăială de reculegere, pe urmă din nou scurta cadenţă a galopului şi al doilea salt. Ni s-a părut că auzim osul trosnind. Un strigăt de dureroasă nedumerire, de spaimă şi de aşteptare brutal amăgită inundă cîmpul, rupse rîndurile într-o mişuneală de

furnicar în panică, peste care ai fi presărat piper negru.

Ceilalţi cai ajunseră în grup, săgetînd fulger peste obstacole, în icneala surdă a copitelor şi în zumzetul şeilor cu pielea nouă.

Găetan III cercă să se ridice, o clipă fu sus, scuturînd piciorul frînt, moale şi cu pielea spartă de osul alb; se prăbuşi în genunchi şi se culcă pe coastă, cu ochi dureroşi, neînţelegînd ceea ce pentru el nu avea înţelegere.

Restul alergării nu mai înfăţişa interes pentru nimeni. Caii goneau pentru ei. Toată mulţimea le întorcea spatele, era aci, invadînd barierele: femeile ascunzîndu-şi privirea şi vrînd totuşi nerăbdătoare să afle, bărbaţii cu încruntarea severă a sprincenelor şi cu dinţii încleştaţi, să-şi domine cutremurul.

Stăpînul calului, om uscăţiv, înalt şi cu nu ştiu ce înfăţişare, el însuşi, de făptură de curse, îşi făcu loc anevoie, alături de medicul scurt, grăsun, asudat şi cu mişcările paralizate de tocul şi de curelele unui binoclu enorm. Cu mîna înmănuşată dezmierdă în alinătoare îmbărbătare gîtul cu reflexe metalice, botul umed, ochii cu privirea umană. Calul necheză uşor. Păru că cere ajutor şi imploră iertare. Medicul, cu un genunchi în pămînt, pipăi osul sfărîmat, tendoanele sfîşiate, examen de altfel, inutil, fiindcă pentru cel din urmă profan nu mai încăpea îndoială. Se înălţă, scuturîndu-şi praful de pe genunchi, şi făcu semnul de condamnare.

Atunci, am văzut omul de seacă şi glacială corectitudine uitînd pentru o clipă mulţimea curioasă a privitorilor. Plecîndu-se să-şi apropie obrazul uscat de botul şi de ochii calului celui mai drag din grajdul celebru, culcîndu-i încet capul în iarba scurtă şi cu o hotărîre bruscă, scoţîndu-şi revolverul din

buzunarul de la spate, lipi jucăria neagră de urechea calului şi descărcă unul după altul două gloanţe.

Găetan III mai cercă să ridice fruntea osoasă, cu ochii lărgiţi de spaimă. Zbaterea fu scurtă. Trupul stătu din tremur, capul se rostogoli moale, în globul ochilor năvăli înceţoşarea opacă şi Găetan III trecu din viaţă. Femeile ţipară ascuţit. Bărbaţii priviră ceva nevăzut, cu asprime, în gol.

Omul îşi puse la loc revolverul, cu încetineala calmului comandat pînă la ultima margine, aprinse o ţigare, preocupat să-şi supravegheze tremurul mîinei. Şi într-adevăr, mîna nu tremură; dar omul uită să sufle în flacăra chibritului ori să-l arunce şi focul îi arse vîrful degetelor, prin pielea mănuşei.

Prietenul îmi strînse braţul, cu unghiile înfipte pînă la carne.

— Cum îl înţeleg! rosti surd. Şi cum seamănă privirea calului exact cu privirea lui Zair...

— Care Zair? am întrebat, crezînd că e vorba de alt cal de curse şi de un sfîrşit identic.

Prietenul poate nu auzise. Sau poate nu găsea locul potrivit să mă lămurească. Îmi păru îndată cu totul departe de amintirea acestei întîmplări, de mine necunoscută. Salută două doamne, în cele mai distinse toalete de sezon. Pe urmă, o altă femeie, singură, întorcînd după el o mutră delicioasă şi alintată, de minusculă păpuşă fără nici un gînd statornic în capul uşuratec de scatiu. Şi apoi alte grupuri, bărbaţi, dar mai cu seamă femei, toate lăsînd să întîrzie asupra lui privirile acelea lungi şi furişe sau altele drepte şi provocătoare, cu care întîmpină întotdeauna oamenii enigmatici şi încă tineri, rămînînd nepăsători la toate invitările lor şi tratîndu-le cu acea indulgentă persiflare cuvenită unor exemplare umane, fără

logică, fără gravitate şi fără un dram de cuget sub frivolele pălării.

Căci un astfel de om, de o distantă şi batjocoritoare curtenie, a fost şi a rămas prietenul nostru.

Multă vreme, în anii expiratei tinereţi, am socotit această răceală voită drept o savantă şi totuşi elementară tactică masculină. Ne spuneam că nu face alt decît să dea ascultare acelei definiţii care a asemuit femeia cu o umbră: de alergi după ea, fuge de tine, de fugi de ea, aleargă după tine.

Prietenul nostru nu alerga după nici o femeie, iar pentru aceasta, îndelungi ani îl pizmuisem, ca unii care nu ne arătasem vrednici de un asemenea vicleşug tactic. Numai tîrziu, cînd iernile i-au nins de-a binelea tîmplele fără să-i cunoaştem vreo romanţă sentimentală oricît de banală şi fără să-l vedem lunecînd în ispita care ne-a făcut, rînd pe rînd, capete de familie, cu varii şi grave răspunderi şi mai ales cu prea crîncenele ispăşiri ale rătăcirii de-o clipă, am înţeles că prietenul nostru fusese un înţelept, iar nu un prea îndemînatec cuceritor.

Pricini mai adînci şi desigur tainice îl învăţaseră să nu preţuiască îngerul căzut pe pămînt şi cîntat de poeţi siropoşi altfel decît se cuvin nişte iresponsabile şi capricioase animale de lux şi de agrement. El avea pentru toate, indiferent de vîrstă şi de frumuseţe, un exces de politeţe, de amabile şi ironice rezerve, cum se obişnuieşte între duşmanii care-au suspendat ostilităţile într-un armistiţiu ce poate sfîrşi dintr-un moment în altul. Şi fiindcă le întorcea spatele, toate alergau şi acum după el. Ceea ce pentru noi, muritori de rînd, nefericiţi în obscure şi nespovedite mizerii sentimentale, a rămas întotdeauna prilej de umilinţă, după cum fusese, mai înainte, de acră invidie.

Acum, întorcîndu-ne pe sub teii Şoselei, admiram încă o dată, amîndoi, magica transfigurare pe care o pune amurgul cu raze oblice pe toate figurile fără nume ale mulţimei.

S-ar fi spus că nu era acelaşi norod, urît şi trivial, al străzilor. Îşi lăsase hîzănia sub zidurile oraşului, ca nişte cenuşii vestminte de rînd.

Sub umbra deasă a copacilor boltiţi, circulau cu alt pas şi cu o fără de grijă festivă. Automobilele defilau rapid, cu fluturări de eşarfe multicolore. În trapul ţăcănit al trăsurilor, treceau legănate pe arcuri perechi vorbind despre altceva (se cunoştea din privirea prelungă şi din gesturile dezmierdînd aerul) decît despre grijile şi bucuriile lor vulgare, la care vor reveni iremediabil, îndată ce vor intra în inima oraşului, începînd de la Capul Podului, înainte.

Revărsarea cea mare puhoia de la curse.

Cu oarecare satisfacţie că pot atribui semenilor un simţimînt dezinteresat şi înalt, am crezut că citesc pe toate aceste chipuri semnul unei nehotărîte tristeţi, după întîmplarea cea crudă la care fuseseră martori.

Am spus-o aceasta, însoţind-o de nu ştiu ce reflecţii înflăcărate despre omul modern care iubeşte animalele cu atît mai mult cu cît maşinismul veacului nostru îl dispensează de folosinţa zilnică a sclavilor fără glas.

Prietenul se întoarse zîmbind:

— Aşadar, crezi că a juca la curse sau a creşte un căţel împanglicat de salon, un motan trîndav ori un papagal chel, care te asurzeşte cu aceleaşi fraze repetate idiot, e dovada celei mai generoase iubiri de animale? Mie mi se pare că înseamnă numai un fel ipocrit al omului de a-şi afirma încă o dată tirania... Observă că pacostea aceasta e specialitatea femeilor fără copii şi a fetelor

bătrîne. Fiindcă nu pot chinui pe nimeni, cad cu catastrofa iubirii lor asupra unor biete dobitoace, pe care le depravează, le cocolesc şi le transformă în dezgustătoare jigodii

degenerate. În iubirea adevărată de animale se află ceva mai grav, aproape mistic, aşa cum ştiau şi mai ştiu încă să pună primitivii!...

— Ciudată iubire! am întrerupt, împins de demonul contradicţiei. Ciudată iubire a primitivilor!... De-o pildă, destinul faimosului bou Apis. Dacă nu mă înşel, cînd preoţii Egiptului socoteau că a sosit momentul onorurilor supreme cuvenite acestui bou-Dumnezeu, îl înecau în apele Nilului. E adevărat, cu toată pompa de circumstanţă şi într-un extaz plin de smerenie. Însă boul, cu toată dumnezeirea lui, rămînea pentru totdeauna un biet bou înecat.

Prietenul nu se dădu bătut:

— Iubirea nu exclude moartea. A da moartea celui pe care îl iubeşti e adesea o dovadă ultimă. Să trecem peste extazul religios, ritualuri primitive şi alte amănunte care complică povestea noastră. Să ne întoarcem la omul de adineaori. Acela nu-şi iubea calul?... Ai văzut cum nici n-a tresărit cînd şi-a ars degetele cu flacăra chibritului? L-am înţeles şi i-aş fi scuturat mîna ca unui frate în nenorocire, dacă n-aş fi văzut cîtă oroare are de spectacol. L-am înţeles, fiindcă toată întîmplarea mi-a amintit moartea lui Zair... Să stăm şi să-ţi povestesc.

Ne-am oprit pe o bancă singuratică.

Prietenul nu vorbi decît tîrziu. Şi îmi păru că nu vorbeşte decît pentru el singur, să se elibereze:

— Povestea lui Zair este povestea mea. N-am spus-o niciodată... Dacă se cere spovedită e semn că am îmbă- trînit. Tinereţea fabrică amintiri pentru bătrîneţe. Iar bătrîneţea începe din clipa cînd alergi milog după un semen care să-ţi asculte suvenirurile tale, chiar dacă nu mai au nici un interes pentru nimeni. Tu eşti cea dintîi victimă. Nu protesta! Am o singură scuză... Ai să afli acum răspuns la întrebările care

cincisprezece ani au căutat să iscodească de ce am trecut singur prin viaţă şi de ce mă întorc şi acuma singur într-o casă pustie şi fără căldură, unde îmi ţiuie tăcerea ursuză în urechi.

Iată!

Zair mi-a fost cea dintîi bucurie. Cea dintîi pasiune.

Era un cal cu ochii catifelaţi şi cu picioare nervoase, de rasă îndelung şi răbduriu selecţionată. Darul bătrînilor mei, după nu ştiu ce izbîndă neînsemnată la examene. Împlineam şaisprezece ani. Viaţa îmi apărea înainte hohotitoare de lumină, cum sunt acele dimineţi de mai care se deschid peste pămînt ca o mare fericire. În cea dintîi zi de vacanţă mi se părea că nu mai ajung de la gară acasă, unde mă aşteptau toate alintările şi toate nebuniile.

Eram un copil tîrziu şi unic, într-o căsătorie patriarhală, departe de oraş, la o gospodărie de modă veche, cu un cerdac bătrîn deasupra Siretului, printre oameni simpli, dezarmaţi şi buni. O lume care astăzi a dispărut, cum se şterge tot ceea ce n-a înţeles semnul timpurilor. Ai mei luptau cu greutăţi despre care n-aveam habar şi care, în egoismul tinereţii, nu m-ar fi turburat chiar dacă le-aş fi cunoscut. Ipoteci crude, dobînzi şi ani de grindină, tembelism, prea mulţi argaţi şi nădejdea unui miracol, care să umple hambarele, să duduie morile şi să şteargă magic datoriile catastifelor. Auzeam vag despre acestea şi mi se păreau îngrijorări îndepărtate, ale unor oameni din altă planetă.

Cînd am coborît din cerdacul cu viţă, în întîia dimineaţă, şi am văzut calul înşeuat, am priceput fără să-mi fi spus nimeni. Am ghicit după privirea înduioşată a mamei ieşită în prag să-şi caute de lucru, după zîmbetul tatei lăsînd la o parte ceaşca de

cafea neagră, după rîsul pe sub mustaţă al argatului care aştepta ţinînd calul de frîu. M-am repezit să-i îmbrăţişez pe toţi: şi pe moş Pintilie cu barba ţepoasă, şi calul cu botul umed.

— Îl cheamă Zair! mi-a spus tata cu simplitate, şi e din neamul arab, de la Baia.

— Fii cu băgare de seamă! s-a îngrijorat mama. E încă în mintea ta; abia s-a învăţat de cîteva zile să rabde şaua.

— Hehe! Chiar de-ar fi el mai amarnic decît Duţipal şi-o găsit stăpînul în conaş! grăi moş Pintilie, care în ceasurile libere se îndeletnicea cu silabisirea *Alexandriei,* socotindu-mă un vrednic urmaş al lui Alexandru cel Mare, Macedoneanul.

Sfaturile şi cuvintele cu gînd de laudă mi-au trecut pe lîngă urechi fără să le înţeleg sensul. Eram ca în ameţeala unui vis. Am sărit în şa şi am zvîcnit pe poartă, dus mai mult de mînia calului decît de vrerea mea. În urmă a rămas ţipătul mamei şi minunarea argatului cu mîna la gură.

Într-un ceas am fost prieteni. Şi aşa am rămas.

După goană peste cîmpuri şi în umbrele luncilor, poposeam într-un ungher de nimeni ştiut. Îl lăsam liber, iar eu, culcat cu urechea la pămînt, ascultam în iarba măruntă respiraţia planetei. Sau, cu faţa în sus, priveam lunecarea ireală a norilor subţiri şi albi, ca o procesiune de fantastice goelete pe oceanul cerului.

Ronţăitul calului era prietenos şi bun, aproape ca o prezenţă fidelă, mai scumpă decît a unui frate cu grai omenesc. Mă simţeam împins uşor cu botul umed. Zair, nerăbdător, îmi dădea ghes: „Haide! Destul... Vrei să ne apuce noaptea aici?”

Şi goana la întoarcere era nebunească, peste şanţuri şi peste trunchiuri de copac răsturnate, pe care şi eu şi Zair le căutam în aceeaşi mută înţelegere.

Altă dată, ne opream în lunca Siretului. Acolo unde umbra sălciilor se balansa deasupra apelor şi unde zborul pasărilor de sus se putea urmări în cerul din apă. Intram amîndoi la adînc. Iar după baie, Zair, cuprins de-o voioşie copilărească, se rostogolea în nisip, tăvălindu-se pe spate, agitîndu-şi picioarele subţiri ca o gînganie uriaşă, necheza, strănuta, zvîcnea din copite şi fugea singur, fără şa şi frîu, peste lanuri, pînă ce nu mai auzeam, cu urechea lipită la pămînt, cadenţa galopului. Se întorcea tîrziu, viclean, cu ocoluri lungi, ca un copil ghiduş, păşind tiptil într-un joc de-a v-aţi-ascunsele. Cred că avea umor; mi se părea cîteodată în ochii umezi şi catifelaţi că văd ca o lumină de rîs omenesc.

Aşa a trecut o vacanţă şi a doua. Plecarea, toamna, era tristă. Cu panerul de fructe în trăsură. Cîinele care priveşte întrebător... Nechezatul lui Zair din grajd... Scrîşnetul porţii trîntite şi drumul sonor, prin pădure...

În a treia vacanţă, Zair mi-a fost şi complicele unui început de dragoste. O fetişcană cu sărutul acru, ca fructele crude de primăvară. Ajungeam în pădure; Zair necheza, era semnalul lui... Pe urmă singur, ca un confident discret, pleca să ne lase fără martori. Cînd se înclina soarele spre asfinţit, necheza repetat, ca un deşteptător care ne trezea la realitate: „Haide! Destul. Se întoarce prisă- carul şi iar mormăie, bufnind şi trîntind!”

Plecarea în toamna aceea a fost mai posomorîtă. Cu vîntul gemînd trist ca un arcuş în crengile goale. Cu ploaia

potopind plumburiu zările, deodată strîmtate, sub cerul noros şi încruntat. Plecare stăpînită de-o presimţire. Căci a fost fără întoarcere.

La Iaşi m-a ajuns vestea. Tata vindea tot şi încă mai rămînea cu povara unor soroace de datorii. Cea dintîi vacanţă de Crăciun, într-o căsuţă friguroasă de tîrg provincial, casă de capitală a unui tîrg mărginaş, cu cămări întunecoase, a fost un chin. Mama albise. Tata se închidea cu cheia, să caute ceasuri întregi dezlegare în condicile de datorii. N-am avut curaj să întreb despre soarta lui Zair.

Dar l-am recunoscut într-o zi, la sania stăpînilor celor noi. Întîlnire neaşteptată şi crudă.

Sania era oprită în faţa unei prăvălii. Am ocolit de cealaltă parte, unde era calul, şi am chemat şoptit:

— Zair!

Cum a tresărit încordînd gîtul şi întorcînd ochii, şi cum a scîncit un nechezat slab, ca un răspuns! Vizitiul străin coborîse şi căra un maldăr de pachete în braţe. Mi-am apropiat obrazul de botul rece al lui Zair; apropierea a fost ca o îmbrăţişare, lungă şi deznădăjduită.

Cînd m-am desprins, în sanie urcase o copilă înfăşurată în blănuri, plecîndu-se să privească plină de curiozitate.

Vizitiul a dat bici.

Am rămas singur, în strada pustie şi îngheţată. Copila s-a răsucit în blănuri, să mai privească o dată în urmă, la necunoscutul acela care îmbrăţişase un cal.

Am plecat din tîrgul nostru la Iaşi înainte de sfîrşitul vacanţei, pretextînd nu ştiu ce griji urgente de învăţătură.

Anii au trecut anevoioşi, în încăperi cu chirie, de student sărac, cu ceasurile împărţite între cursurile de la facultate şi orele de preparaţii, la odraslele altora.

Tîrziu, noaptea, cînd ochii refuzau să mai prindă deplin sensul cuvintelor tipărite, împingeam cartea sub lumina fume- gîndă a lămpii... Închideam ochii.

Mă chinuiau amintirile stăruitoare, care mîngîiau această tinereţe săracă şi mai tristă ca moartea. Iar în toate imaginile răzleţe şi umbrite, mai limpezi decît toate şi mai halucinante erau dimineţile cînd goneam cu Zair, ceasurile încinse de dogoarea soarelui pe nisipul de pe malul Siretului, drumurile noastre în poiana de mesteacăni,

unde se îngînau pitpalacii şi unde o arătare elastică şi albă se apropia furiş, la chemarea nechezatului. Mă podidea o mîhnire care-mi gîtuia respiraţia. Scuturam fruntea să alung chemările acestea zădarnice şi trăgeam cartea din nou aproape, pînă cînd zorile păleau flacăra sfîrşită a lămpii.

Într-acest timp a murit tata şi începuturile carierei mele s-au împovărat de datorii aspre.

Am rătăcit din oraş în oraş, după capriciul şi bună voia marilor diregători ai dreptăţii, pînă ce am izbutit să mă apropii de ţinutul copilăriei, lîngă casa unde mama îşi sfîrşea zilele.

Nu era o tovărăşie de îmbărbătare.

Apărea ca o umbră neauzită în prag; noaptea îi auzeam dincolo de perete oftatul prin somn. Era stăpînită de o singură grijă: să plătim pînă la ultimul ban rămăşiţele, dealtfel neînsemnate dar pentru noi încă prea grele, ale datoriilor moştenite cu semnătura sacră a tatei. Jumătate din leafa mea de mărunt magistrat începător mergea să îndestuleze capete şi dobînzi; îmi limitasem numărul ţigărilor, hainele făceau luciu în coate, tinereţea îmi era ucisă de o contabilitate de avar. Nu se lumina de nicăiri nici o zarişte. Treceam prin viaţă singuratec ca un huhurez, cu inima uscată şi cu ochii închişi la toate bucuriile.

Camarazii îmi scorniseră o poreclă: „virtuosul!” Şi virtutea e ca florile de paie, nemuritoare dar fără să fi trăit niciodată, flori fără miros.

Atunci, într-o zi, delegaţia unei anchete m-a purtat la moşia care a fost a noastră.

Am făcut drumul într-o birjă cu mădularele dihocate, scuturîndu-şi fiarele ruginite pe şoseaua din pădure, peste podul sprijinit pe plute, sus, pe deal, la conacul cu faţa inundată de soare.

Am oprit la primărie.

S-au adunat feţe cunoscute, oameni care mă ştiuseră de copil şi veneau să-şi arate amintirea pentru urmaşul foştilor stăpîni ai acestor locuri. Se înghesuiau cu pălăriile în mînă, cercetîndu-mă dacă le mai cunosc numele, înfăţişîndu-se unul pe altul, cînd şovăiam să recunosc un obraz, înăsprit de ani şi de bătaia arşiţei:

— Aista-i Iftimie, băiatul lui Niculai Chelaru. S-a însurat şi are două ploduri... Aista-i Ilie, cel care vă meşteruia zmeele... Aista-i nepotu lui moş Pintilie. O ajuns mare boier! Inspector peste vacile de la Curte.

Şi toţi se grăbeau să mă pună în curent cu schimbările din atîţia ani, pe care fireşte le dezaprobau, fiindcă mîna noilor stăpîni se arătase energică şi ochiul supraveghea mai ager la toate risipele.

Cercetarea cerea timp şi ascultare de martori. La amiază, m-am dus la han şi abia mă aşezasem înaintea mesei de scîndură veche, cînd un argat veni să mă poftească la Curte.

Biletul era scurt, amabil, dar imperativ. Scris şi semnătură de femeie. Cu o încheiere care făcea aluzie la casa ospitalieră a copilăriei, pe lîngă care nu puteam trece ca un străin.

M-am supus. Mă chema într-adevăr cerdacul cu perdea de viţă, livada bătrînească, nevoia de a cunoaşte schimbările ce vor fi fost.

M-a întîmpinat în capul scărilor o femeie în care am recunoscut îndată fosta copilă din sanie. Minunată făptură, cu pieliţa de culoarea străvezie şi caldă a femeilor cu părul roşu, cu ochii de un verde pur, în care gîndul se citeşte limpede ca în cleştarul lacurilor de munte. Cunoşti acel lac, de un verde ireal, din Dolomiţi, la jumătatea drumului spre Cortina d’Ampezzo? Aşa erau ochii ei.

Înainte de a urca scările, o uram, cum uram pe nevăzute toţi stăpînii aşezărilor noastre pierdute. M-a cucerit de la cele dintîi cuvinte, de la cel dintîi rîs prietenos şi nevinovat, care i-a dezvelit în gura de mărgean dinţi sclipitori ca zăpada.

După masă eram prieteni şi poate mai mult. Începutul e altceva care e mai mult şi mai puţin decît prietenia.

Mi-a povestit cu simplitate cum trăieşte singură şi cum conduce cu o energie de bărbat gospodăria lăsată pe mîinile ei de un părinte care e mai mult prin străinătăţi şi în capitală, prins de complicate ambiţii politice şi vaste afaceri. Cum au captivat-o locurile acestea, de care nu s-ar despărţi sub nici un cuvînt. Cum a făcut singură temeinice schimbări, înălţînd tavanul să dea mai multă lumină, aducînd maşini perfecţionate pentru desţelenit păşunile şi pentru strîns bucatele cîmpului. Mi-a arătat o bibliotecă de cărţi savante, m-a purtat să-mi arate livada cea nouă, plantată alături de cea veche, pe care a voit s-o

respecte, „fiindcă sufletul trecutului trebuieşte respectat”.

Spunînd, ochii limpezi au insistat asupra mea, aşteptînd un cuvînt de recunoştinţă. Am plecat privirea. Femeiuşca aceasta înfăptuia ea ceea ce nu fuseseră vrednici să înfăptuiască părinţii şi bunicii mei.

Pe urmă, a stăruit, dacă nu voi sfîrşi ancheta pînă seara, să trimit îndărăt birja hodorogită şi grefierul, ca să mă aducă ea a doua zi, în oraş, cu automobilul. Bineînţeles, numai dacă am încredere să-mi las viaţa pe mîna unei femei, fiindcă se va instala ea singură la volan.

Toate acestea hotărîte autoritar, fără drept de replică. Întrerupîndu-se să desprindă veriga unei chei cerute de o servitoare, să dea o poruncă vătafului aşteptînd afară cu pălăria în mînă, să-mi arate o carte rară, adusă de la Paris, din Italia, de pretutindeni, unde două luni din iarnă se odihneşte de munca de aci.

Îmi destăinui că n-o înfricoşează perspectiva de a se pomeni mîine fată bătrînă. Ea iubea cîmpul şi libertatea, socotind că preţuiesc mai mult decît tirania unui bărbat. Iar privirea provocătoare mă sili încă o dată să plec ochii. Poate am roşit. Poate în clipa aceea am simţit că începe să-mi fie mai scumpă decît orice aş fi cerut scump vieţii. Căci se căscă o tăcere între amîndoi şi amîndoi ne-am ocolit ochii.

Am continuat cercetarea distrat, cu gîndurile în altă parte. Cred că am tărăgănat-o înadins, fără să-mi dau seama. Şi noaptea am rămas să dorm sub acoperişul casei care nu mai era a noastră.

Să dorm?...

Mai exact, să mă răsucesc, frămîntat de insomnie. În întunerec, ascultam foşnetul molatec al crengilor în geam. Era camera care fusese a mamei. După ce am stins lumina, vedeam cu ochii deschişi în beznă

oglinda bătrînească, în a cărei sticlă apăreau fantomatic şi dureros toate amintirile trecutului. Aci era masa de toaletă a mamei, dincoace divanul pe care întîrzia citind, ridicîndu-se într-un cot, cînd auzea galopul lui Zair apropiindu-se... Ştiam că dacă voi aprinde lumina, toate lucrurile din jurul meu vor apare străine şi necunoscute: alt divan, altă oglindă. Dar realitatea închipuirilor din întunerec era mai puternică decît realitatea cea aievea.

Am adormit în zori, tîrziu şi cu o senzaţie de nemărginită fericire durînd prin somn. A doua zi, m-a dus vertiginos, într-un uragan de praf, eliberîndu-mă numai cu legămîntul că mă voi întoarce în cea dintîi duminecă.

Mai era nevoie să mi-l ceară? Am revenit în prima duminecă şi într-a doua, şi în toate cîte au urmat.

Cînd auzeam goarna maşinii sunînd la poartă, eram gata, aruncînd o ultimă privire în oglindă, să-mi cercetez nodul cravatei ori o invizibilă zgîrietură a briciului. Tot ce fusese uscat şi înăbuşit în tinereţea mea săracă şi fără zarişte se răzbuna acum. Mi-era de două ori ameţitor aerul pe care-l respiram în casa aceea, în cerdacul acela: fiindcă îl respiram amîndoi şi fiindcă era atmosfera casei şi cerdacului în care copilărisem. Totul era amintire şi totul era viitor: se împleteau una cu alta, îmi deschideau o fericire de care mă înspăimîntam fiindcă mi se părea nefirească şi nemeritată.

Mă temeam şi n-aveam de ce. Bătrînul, cel veşnic pe drumuri şi purtat de vastele lui afaceri, poposise între două trenuri. Îmi strînse mîna încîntat, declarîndu-se fericit că-l liberez de o ultimă grijă. Pe urmă iar porni, gonit de nu ştiu ce neastîmpăr de posedat.

Şi totul se sfirşi într-o singură zi.

În mijlocul unei sonate de clavir se opri, întrerupînd un acord şi întorcîndu-se să-mi spună bucuroasă:

— Termină cafeaua şi mergem să-ţi arăt proiectele mele! Am făcut singură un plan. Dărîm grajdul şi clădim altul, sistematic. Am şi chemat antreprenorul; mîine dimineaţă are să fie aci.

Pe urmă, plecîndu-se să-mi dezmierde obrazul cu alintarea unei şuviţe de păr:

— Numai dacă n-are să te dezguste o femeie cu preocupări atît de vulgare şi bărbăteşti!

I-am sărutat îndelung mîna, din vîrful degetelor pînă la cot.

Am coborît. Nu mai văzusem niciodată grajdul. Mi s-ar fi părut o iscoadă urîcioasă, meschină, calculată, de fost şi viitor stăpîn.

Caii întorseseră capetele cuminţi, cu ochii buni. Îi netezi pe rînd, le întinse cîte-un pătrat de zahăr, îmi lămuri din ce grajd celebru se trage fiecare. Mă purtă la cealaltă

intrare să-mi arate cum va dura clădirea cea nouă, după toate orînduielile ştiinţei şi higienei.

Dintr-o iesle cu fîn, coborî o umbră de om, sprijinin- du-se de perete şi pipăind cu piciorul înainte de a păşi. L-am recunoscut. Era moş Pintilie şi era orb. Fidel, rămăsese lîngă grajdul lui, nefolositor, ca un cîine bătrîn.

— Nu pot să mă scap de el! îmi lămuri stăpîna. Mi-e frică să nu dea într-o zi foc grajdului... I-am spus să stea acasă. Îi dau tain, un fel de pensie... Se întoarce aci şi moşmoneşte pînă noaptea tîrziu, ca un strigoi.

Moş Pintilie aştepta vinovat, cu ochii lui albi de orb, îndreptînd faţa zbîrcită spre noi.

— Iar te prind aci, moşule!... Am să pun într-o zi să închidă uşa cu lacătul şi să te ducă acasă de spate.

Moşneagul gîngăvi ceva nelămurit, pipăind văzduhul, înainte, cu mîna.

Pe urmă, stăpîna se întoarse:

— Mai am un parazit... Un pensionar bătrîn şi paralizat.

Spunînd, atinse cu vîrful pantofului calul culcat în paie, care întoarse capul, voi să se înalţe în picioare şi renunţă.

— Zair! mi-am înăbuşit chemarea în gîtlej.

Pantoful atinse mai energic de cîteva ori. De fiecare dată, lovind în inima mea.

Calul nu se clinti, cu aceeaşi privire resemnată a argatului bătrîn şi nefolositor.

— E extraordinar cum nu poţi convinge oamenii de aci să economisească gurile inutile! De zece ori am spus să nu-l mai găsesc aci şi de zece ori toţi dau vina unul pe altul.

Apoi mă prinse de braţ:

— Pe aci, pun să sape un canal de scurgere. Un canal de ciment şi aduc apă, cu o pompă absorbantă.

Mîna tăia energic spaţiul, cu gestul unui comandant poruncind deplasarea trupelor pe un cîmp de bătălie.

Mi-am desprins uşor braţul. Toată seara am fost tăcut.

Tot ce-mi păruse încîntător, în făptura aceea plină de neastîmpăr şi lipsită de suspine sentimentale, îmi fu deodată odios şi respingător. Noaptea m-am răsucit fără somn. M-au prins zorile. Iar cînd au însuliţat cele dintîi raze ale soarelui, hotărîrea mea era luată. Am coborît tiptil în ogradă, am mers la grajd, m-am apropiat de Zair, dezmierdîndu-i coastele osoase, gîtul deşirat... Cred că m-a recunoscut. I-am apropiat obrazul de bot şi răsuflarea lui caldă îmi vorbea atîtea, din altă lume, din altfel de lume... Am tresărit. Alături, apăruse argatul orb, întrebînd cu glasul alarmat al infirmilor care sunt rupţi de lumea din afară:

— Cine e acolo?... Ce vrei?

— Sunt eu, moş Pintilie...

M-a recunoscut şi el, după glas. S-a oprit, dibuind cu braţele tremurătoare în bezna din faţa ochilor, poate să mă pipăie, poate să se convingă.

Lăsă mîna să-i cadă. Spuse încet:

— Iaca... Stăm aci, doi păcătoşi. Pînă ce ne-or scoate pe amîndoi, să ne zvîrle corbilor.

N-am răspuns nimic. Zair aştepta, cu gîtul înălţat, cu ochii lui mari, buni şi bătrîni. Am scos revolverul, i-am pus ţeava în ureche şi am tras două gloanţe, unul după altul.

Pe urmă am fugit, ca să nu mă mai întorc niciodată.

Aceasta e povestea mea şi povestea lui Zair. Acum, nu este aşa, ai înţeles de ce m-am osîndit să mă îngrop singur, într-o casă pustie şi fără căldură, unde îmi ţiuie tăcerea ursuză în urechi.

Prietenul a tăcut. Becurile se aprinseseră de mult; frunzele castanilor palpitau în lumina artificială ca pe plasa unui artificial decor de teatru, unde nimic, nici pomii, nici lumina, nici sentimentele, nu-şi mai păstrează simplitatea lor firească, rădăcina în viaţa directă şi de-un patetism neregizat.

— Îţi pare neverosimil? a întrebat într-un tîrziu. Nu te-a învăţat încă experienţa că viaţa e mai absurdă şi mai fantastică decît imaginaţia celui mai aprins născocitor de basme?

A răspuns, de undeva, de pe altă alee, un rîs de femeie, sonor, spintecînd molateca tăcere a nopţii de august.

— Aşa era şi rîsul ei! a suspinat în murmur prietenul meu.

Şi am mai înţeles astfel că nu uitase. Că n-o uitase.

POVESTIRE DE IARNĂ

Spre seară viscolul se dezlănţui cu îndoită furie.

Din depărtări nedesluşite, vîntul rostogoli trîmbe uriaşe de zăpadă, spulberă valuri călătoare de ninsoare, zidi de-a curmezişul drumului troiene cu crestele îngheţate, unde caii abia pătrundeau înotînd pînă la piept.

În sîrmele telegrafului arcuşul crivăţului gemea dureros, suspina potolit o clipă, chiuia despletit peste cîmpuri. Iar cerul deasupra noastră cobora plumburiu, odată cu noaptea. Ziua sfîrşea prea repede. Zările se îngustau duşmănos, într-o lumină lividă şi turbure, ca un fund de apă.

Erau încă două ceasuri bune de drum pînă la halta singuratecă de unde aveam să prind trenul.

Scuturat de un fior m-am ghemuit mai strîns în blană, cu răsuflarea încălzită aburit în părul de lup care prindea promoroacă sub nări, cu ochii închişi, cu pleoapele împunse de acele viscolului, gîndindu-mă cu nelinişte la călătoria ce avea să dureze toată noaptea, într-un vagon friguros cu opaiţul cu ulei de rapiţă, în trenul pe care îl ştiam că abia se tîrîie de-a lungul şinelor, pe linia aceea ne-însemnată şi moartă.

Cu încetul, mă cuprindeau mustrări tîrzii. Mă grăbisem nesocotit. Nu dădusem ascultare la îndemnurile cuminţi, să amîn plecarea pînă se ogoieşte urgia. Acum

ispăşeam nerăbdarea pe drumuri închise de noapte şi viscol.

Clinchetul zurgălăilor răsuna monoton, cîteodată aproape de tot, apoi smuls de vînt şi risipit pe întinderi, ca un ecou străin de la altă sanie, pierdută pe alt drum, undeva departe, în începutul de întunerec. Şi suspinul acesta metalic, singurul glas în afară de şuierul iernii şi de respiraţia obosită a cailor, mărea fiorul pustiului.

Într-o vreme, viscolul clocoti deodată mai întărîtat, ţipă cu vaiet omenesc între crengi de pădure.

Am deschis ochii cu spaimă, strîngînd fără voie în buzunar, cu degetele amorţite prin mănuşă, mînerul revolverului. În noapte, am ghicit mai mult decît am desluşit cu vederea, de o parte şi de alta a şoselei, o perdea de plopi. Umbrele negre se zvîrcoleau încovoiate de vînt. Viforniţa se zbătea, urla între ramurile uscate, chiuia în vîrfuri, se smucea să răstoarne perdeaua înălţată în cale şi, slobodă, gonea şuierînd peste şesuri.

Am sărit în picioare la spatele moşneagului. Locurile îmi erau străine.

Omul se opri.

Îşi şterse cu mîneca sumanului zăpada îngheţată de pe obraz şi mormăi un lung pomelnic de sfinţi. Rătăcisem! Eram cu vreo jumătate de poştă departe de drumul cel bun. Trebuia să căutăm undeva un adăpost pe noapte. Ştia unul aproape, la capătul şoselei.

Nu m-am mai împotrivit.

Această întîmplare m-a dus iarna trecută pe o noapte cu viscol la doctorul Negrea.

Auzisem deseori multe poveşti ciudate despre acest singuratec. Am dorit chiar într-o vreme să-l cunosc de aproape. De doi ani, de cînd soarta mă mînase pe aceste tărîmuri, tovarăşii de slujbă nu conteniseră să-mi îmbuibe capul cu un adevărat roman

fantastic despre cărturarul sihăstrit de la Chioaia.

Că era la mijloc o taină nu mai încăpea îndoială. Un om, după o tinereţe cutreierată de furtuni — la început plină de fărădelegi înalte, pe urmă zbuciumată de aventuri cu femei şi jocuri de cărţi —, nu se hotărăşte să se îngroape pentru totdeauna într-o margine de ţinut necălcată de picior omenesc, fără vreo pricină mai puţin uşuratică decît acea bănuită iubire romanţioasă şi neîmpărtăşită, despre care îmi povestiseră trecătorii mei prieteni. Bănuiam o întîmplare mai adîncă. Poate o durere dintre acelea care dezgustă pentru totdeauna un om de vederea altor chipuri omeneşti. Poate altceva.

Viscolul şi noaptea ce mă purtau să-i iscodesc ascunzătoarea, îmi păreau acum binecuvîntate. Eram gata să înfrunt cu neclintire toate asprimile de cuvînt ale pustnicului hotărît să-şi apere singurătatea. Mă aşteptam să dau ochii cu un om bărbos, răstit la cuvînt, fără cruţare cu lumea deşertăciunilor de unde veneam.

Nu s-a întîmplat să fie aşa.

Doctorul pustnicit m-a găzduit cu o bunăvoie care nu arăta defel mizantropul zugrăvit în atît de aspre culori. Mi-a deschis mai întîi larg uşile casei, mai pe urmă sufletul zăvorît.

Tîrziu, înaintea paharelor cu ceai, fu împins pe calea destăinuirilor; poate de nevoia aceea a singuraticilor de a-şi răscoli cîteodată cu unghiile, înaintea unui drumeţ trecător, răni domolite, poate şi de rezerva mea, neobişnuită pe aceste drumuri de ţară.

Atunci, doctorul Negrea povesti:

Cînd mă gîndesc la copilărie, se zugrăveşte viu în amintire o singură întîmplare. Mama, la cancelaria liceului, desculţă, cu desaga în spate... Portarul îi vorbeşte ceva răstit, împingînd-o de spate

spre uşă. De pe scări, unde coboram în capătul culoarului, o văd, mi-e milă, aş vrea să mă reped şi ruşinea mă opreşte...

Un profesor de la altă clasă întreabă despre ce e vorba, se întoarce şi îmi strigă numele:

— Elevul Negrea Constantin dintr-a-ntîia la *„parloir”!* Îl caută mă-sa!

Şi strigătele copiilor opriţi din jocul recreaţiei:

— Elevul Negrea Constantin!...

— Elevul Negrea Constantin... Negrea dintr-a-ntîia! I-a adus mă-sa un tort de mămăligă!...

Cum am strîns pumnii, cu lacrimi în ochi! Şi cum m-am apropiat ca un vinovat, întinzînd în silă fruntea la sărutul femeii de ţară, umilit de privirea dispreţuitoare a portarului cu şapcă şi uniformă cu nasturi de alamă, care aştepta la uşă cu mîinile la spate!... Pe urmă, în clasă, hîrtiuţele trimise din băiat în băiat: „Rugăm a ne comunica de urgenţă reţeta mămăligii fără cocoloşi”. „Anunţăm sosirea contesei Marghioala de Negrea, mama distinsului nostru coleg, de la domeniile sale din Suceava.” Şi altele, de aceeaşi măsură, într-o lume şi la o vîrstă care nu cunoaşte o limită a cruzimilor.

Căci sunt fecior de plugar. Asta însemna pe atunci ani grei de învăţătură, copilăria şi cea dintîi tinereţe mistuite posomorît, în şcoli unde sărăcia e o cruntă suferinţă. Copiii nu iartă mizeria. Veşmintele căpătate în dar, cărţile împrumutate, stîngăcia de „ţoapă”, viaţa mea de jumătate slugă, jumătate şcolar erau subiectul desenelor cu creta pe tablă, glumelor dintre două ore, rîsetelor înăbuşite cînd eram chemat la lecţie. La lecţia unde mă răzbunam.

Îmi cîştigam singur viaţa. Dar cu ce preţ! De la ai mei nu ceream nimic; nici n-ar fi avut de unde-mi da ceva. De satul caliciei

părinteşti nu mă mai legară curînd decît amintiri slabe.

Într-o vacanţă, mă dusese acolo o dorinţă ivită neaşteptat.

În închipuire, revăzusem întreg satul acela, transformat, idilic, aşezat pe o margine de pîrîu cu sălcii brumate, cu o bisericuţă de lemn căptuşită cu catifeaua umedă a muşchiului, cu bătrîni patriarhali ca în gravurile *Bibliei.*

Ajuns, n-am găsit decît aceleaşi prea amar cunoscute bordeie cu ferestrele lipite, cu duhoare ameţitoare înăuntru, cu oameni adunaţi hulpav în jurul unei străchini de unde apucă cu degetele şi leorpîie din mîncare cu linguroaie de lemn, murdare şi sleite. Copiii malarici, cu burţile umflate, cu picioare subţiri, tăvălindu-se în colbul drumului. Cei de vîrsta mea, îndobitociţi, cărînd gunoaie, dormind în tindă la un loc cu viţeii, pe prispă cu dulăii. Şi seara, la o flacără de opaiţ, un moşneag silabisind vieţile sfinţilor dintr-o carte soioasă: întîmplări din ţara Capadochiei sub domnia lui Leon, împăratul Bizanţului, minuni din Etiopia în vremea patriarhului Ioachim din Alexandria, suferinţele lui Simion Stilitul care a putrezit viu pe vîrful unui stîlp de piatră... A doua zi s-a încins o bătaie crîncenă la cîrciumă: am văzut în ochii sîngeroşi luciri de fiară. Şi glumele lor aceleaşi! Şi murdăria! Şi cuvintele schimonosite! Şi insectele! Şi procesele pentru o palmă de loc: duşmăniile de moarte între fraţi... Am fugit peste cîteva zile.

Realitatea nu era aşa. Chiar aşa! Dar astfel o desfigurau ochii liceanului de obîrşie ţărănească, prea timpuriu torturat de ceea ce s-ar numi astăzi tirania unui complex de inferioritate.

Abia anii de facultate mi-au îngăduit să respir.

Feciorul vădanei desculţe din culoarul liceului îşi făcuse loc larg, cu coatele. Examenele însemnau tot atîtea prilejuri de biruinţă. Dar asta nu mă încînta. Îndrăgisem

ştiinţa pentru ea; nu-mi dădea răgaz să trăiesc viaţa dincolo de dînsa.

Munca pînă la istoveală mă ferise de obişnuitele crize, de întrebările şi nemulţumirile care turbură sufletele la douăzeci de ani, cînd ai nevoie de un principiu al vieţii, ca de o iubită. Ceasurile de spital mă îndepărtau de toate îndoielile vîrstei. Trupurile roase de boli mă învăţau că împotriva suferinţei revoltă nu poate fi. Scalpelele care tăiau în răni ulcerele, rădeau carnea putredă pînă la ţesuturile sănătoase, unde tremurau muşchii şi sîngele năvălea fierbinte şi sănătos; toate instrumentele acestea de oţel ştiam să le mînuiesc cu o îndemînare care făcu în scurt timp bucuria mai-marilor.

Îmi era aproape indiferentă durerea. Mă interesa numai cazul în speţă; bolnavul nu avea însemnătate decît în măsura în care era purtătorul unui cancer tip, al unei curiozităţi clinice, al unei faze rare de studiu. Cu nerăbdare aşteptam ceasul cînd puteam lua parte la o operaţie îndrăzneaţă spre a tăia o incizie largă în abdomen, vîrînd degetele în cavitatea de unde scoteam măruntaiele calde şi palpitînd de viaţă, pentru a cerceta o ulceraţie verzuie. Aveam sîngele rece, crud, al novicelui abia iniţiat în tainele unei religii; îmi găseam mulţumirea în mijlocul acestor spectacole de durere pe care nu le vedeam, nu le auzeam. Făgăduiam să fiu un minunat specialist, poate un savant autentic; nu dezminţeam proorocirile dascălului bătrin, care mă apropiase de sufletul lui şi mă cîrmuia în această strălucită carieră.

Cîteodată primeam o scrisoare de la un frate abia ştiutor de carte, care-mi destăinuia cu slova nesigură ştiri copilăreşti şi indiferente. Citeam hîrtia distrat. O rupeam mărunt, să nu ajungă iarăşi cumva, printre camarazi, mărturie ridicolă a obîrşiei

mele simple, de care eram, fireşte, acum mîndru; dar o preferam abstractă şi vagă.

Răspundeam uneori, cîteva rînduri seci, scrise anume mare şi citeţ, să le priceapă în sălbătăcia lor. Erau de bună seamă pentru dînşii, epistolele acelea, adevărată sărbătoare; cuvinte de la copilul care a ajuns domn între domni.

Pentru aceste gînduri însă nu aveam răgaz.

În nopţi cînd vegheam singur, în cercul luminat al lămpii, plecat pe foile unui tratat, simţeam uneori obo-

seala învingîndu-mă. Împingeam volumul departe, în celălalt capăt al mesei, îmi destindeam capul pe spătarul tare al scaunului şi, cu ochii închişi, visam. Urzeam planuri nehotărîte, ambiţioase, proiecte vagi, care aşa nedesluşite cum erau îmi dădeau noi puteri îndîrjite. Mă plecam iarăşi pe foile cărţii. Viaţa se trezea în jurul meu. În întunerec treceau cară, murmurau glasuri. Nu le auzeam. Mă ridicam amorţit, cînd flacăra din capsula lămpii pălea în albastrul zorilor.

După ce-am sfîrşit, am rămas acolo, la îndemnul dascălilor, să-mi fac ceea ce aşteptau toţi: „o carieră distinsă”.

Acum aveam prilej să străbat în lumea de care fusesem îndepărtat de naşterea mea umilă. Lume, socoteam, zămislită din alt aluat. Făceam „clientelă”. Eram încîntat de surîsul alintat al unei doamne, care mă primea în haină subţire, în dormitor, să-i prescriu leacul unei închipuite neurastenii. Eram mîndru de palma protectoare pe umeri, aplicată prietenos de un stăpîn al oraşului. În cîţiva ani am trăit viaţa răscunoscută a celor sortiţi izbînzilor ieftine, şi prin aceasta pierduţi. Mă simţeam voinic, cu mintea neobosită, cu oarecare ascuţime ageră de spirit. Am pătruns în cel mai ales club. Zvonul cîtorva întîmplări de dragoste m-a făcut simpatic într-o anumită lume. În curînd am fost una cu ceilalţi, care nu porniseră dintr-un cătun să cucerească lumea şi, fără s-o mai cucerească, se mulţumeau înfruptîndu-se din bunurile ieftine şi deşarte ale mediocrităţii anonime.

Abia atunci, tîrziu, mă încercau şi ceasurile de criză. Mă simţeam singur. Zilele treceau uneori nesfîrşite. Se răzvrăteau din adîncuri înăbuşite toate îndîrjirile înşiruirilor de plugari, care trudiseră din greu toată viaţa şi, de dincolo de moarte, îmi trimiteau

mustrări pentru lenevirea aceasta lor necunoscută.

Într-un astfel de ceas, la un sfîrşit de august, după o noapte pierdută, mă trîntisem pe divan, cu mîinile sub cap, dormitînd. Închisesem ochii şi ascultam viaţa străzii: roţile birjilor vuind departe, gemătul sirenelor de automobil, frînturi de conversaţie petrecute pe sub fereastră. În jurul meu, mulţimea curgea, tîrîtă de pasiuni şi dureri de la care eram absent.

În mijlocul lor mă aflam singur, spăimîntător de singur, iar singurătatea mă duru. Pe urmă vag se furişă vedenia unei femei de care fusesem apropiat şi se stinse.

Desprins de viaţă şi încă neaţipit, pluteam aşa de un ceas, de mai mult poate.

Atunci, am auzit dincolo, afară, în întunerec, o mînă bîjbîind pe perete, căutînd mînerul uşii. Eram aşa de departe de lumea din afară, că am tresărit aproape cu spaimă. Un băietan îşi făcu loc. După el, o bătrînă: mama!

Stăteau lîngă uşă, amîndoi înfricoşaţi deodată de îndrăzneala lor, orbiţi de lumină, de reflexul instrumentelor nichelate. Le-am întins braţele.

Îi aşezai ca pe doi copii intimidaţi, pe scaune. Stăteau numai pe margine, ca şi cum aveau să le sfarme, de sticlă.

Am bănuit că numai un necaz neobişnuit i-a scos din cătunul lor; i-am întrebat cu privirea.

Se uitară o clipă unul la altul, şovăind. Pregătiseră de mult ce aveau de spus, şi acum erau înfricoşaţi. Apoi bătrîna îşi luă curaj şi, cu mîinile încrucişate în poale, cu privirea înfiptă în jos, îmi vorbi repede, ca o lecţie învăţată.

Mă mustră că nu i-am scris de mult. Că am uitat de necazurile lor. Îmi vorbi mult despre o viţea moartă, despre preotul cel nou care are un glas fără seamăn, despre în-

surătoarea lui Petrache, frate-meu. Îmi spuse că e beteagă de un picior şi-mi ceru o doftorie. Apoi multe alte întîmplări de acolo, despre care gîndise încă de pe drum să-mi vorbească, de acasă, socotindu-le evenimente prea însemnate pentru a nu-mi fi împărtăşite de-a fir-a-n păr.

Încercam s-o ascult cu toată atenţia, privind încordat figura slabă, striată de creţuri, ochii stinşi, cufundaţi în orbite. Căutam să găsesc în ţăranca aceea bătrînă ceva care să mă înduioşeze şi nu descopeream nimic. Firul era rupt pentru totdeauna. În faţă nu aveam decît o bătrînă care mă lăsa nepăsător, ca atîtea altele, sute, cîte-mi trecuseră prin mîini, la spital. Viaţa şi necazurile lor mă mişcau tot atît cît cele ce se petreceau într-un sat african.

Alături de ea, frate-meu se răsucea stîngaci pe scaun, rotea ochii uimiţi la pereţii cabinetului, la dulapul cu cărţi, la scînteierile scalpelelor. Cînd întrerupeam întrebînd ceva, încreţea fruntea silindu-se să înţeleagă; pe tîmple i se rostogoleau boabe de sudoare. Şi le ştergea cu palma pe care o usca apoi frecînd-o de iţari, pe genunchi. Şi în faţa vlăjganului acestuia înalt, cu mîinile groase şi tari, să

răpună un taur, zădarnic căutam o pornire frăţească, o urmă de emoţie, un cuvînt potrivit, bun, omenesc, pornit din inimă, frăţesc, nu rostit din silnicie.

M-au obosit curînd.

M-am gîndit că toate vor sfîrşi în definitiv dîndu-le cîteva sute de lei. Am scos din sertarul biroului hîrtiile albastre. Bătrînă tăcu deodată. Le împături lacomă într-o batistă cu mărgele şi vîrî legătura în sîn. Apoi se repezi să-mi sărute mîna.

Înţelegi? *Mama se repezi să-mi sărute mîna!*

M-am smuls, ruşinat pentru ei. Acum tăceau. Nu mai aveau ce spune.

Odată în stăpînirea banilor, se grăbiră să plece. Găzdu- iau la un han de la mahala, trebuiau să pornească de cu noapte a doua zi.

Nu i-am oprit.

Toate acestea mă întristară. Eram şi mai singur ca înainte. Împrejur, şi mai deşert.

După dînşii am ieşit la aer. Am rătăcit pe străzi mărginaşe să-mi alung durerea încleştată în tîmple. Mă mustram pentru nepăsarea cu care-mi întîmpinasem mama. Mă întrebam ce infirmitate a conştiinţei mi-a lăsat sufletul uscat şi cîinos. Apoi paşii m-au dus pe negîndite la club. Aveam de primit o datorie de la un arendaş. Banii ar fi fost bineveniţi. Peste cîteva zile urma să plec la băi, la mare. La club, mi-a ieşit arendaşul înainte; într-un ceas am ridicat, încă din picioare, la baccara, alte cîteva mii.

Am plecat îndesîndu-mi în buzunar portmoneul ticsit, îmi dădea neastîmpăr mulţumirea aceea bolnavă, a jucătorului de cărţi. Noaptea am sfîrşit-o la un varieteu, în tovărăşia unui căpitan, chefliu vestit, şi a unei dansatoare excentrice; o englezoaică roşcată şi cu pasiunea alcooluri- lor condensate, în doze masive.

Doi lăutari maltratară pînă tîrziu cele mai nostalgice melodii londoneze. Femeia cu fardul şters de sudoare, cu părul zburlit şi ud, sorbea paharele cu sete nestinsă, vorbea tare tutuindu-ne şi trecînd de pe genunchii unuia la altul, cu sentimentul celui mai desăvîrşit altruism. Înaintea zorilor, am ieşit împleticindu-ne, la braţ.

Ne-am încărcat ameţiţi într-o trăsură, pornind afară din oraş, la şosea, la aer. Noaptea era pe sfîrşite. Roţile sfîrîiau pe drumul umed. În întunerec, plopii ridicau

fantome înalte, cu picioarele luminate pe rînd, în goană, de flacăra felinarelor. Vîntul răcoros ne desmeticea gîndurile. Din cîmp, străbătea proaspăt mirosul fînului copt şi ud de rouă.

Englezoaica se urcase lîngă birjar şi mîna, îndemnînd caii cu strigăte guturale şi într-adevăr excentrice în limba-i natală. Căpitanul cu ochii închişi, cu chipiul pe ceafă, mormăia pentru el singur un cîntec, nu mai puţin natal, care sfîrşea, acesta, cu: „măi, ş-apoi măi”!

Cu capul răstignit pe speteaza trăsurii, priveam în sus noaptea de august, numindu-mi în minte constelaţiile diamantine, pe cerul mătăsos, decolorat, abia mai roz către răsărit.

Trăsura fugea, englezoaica striga din ce în ce mai răstit, căpitanul din ce în ce mai nedesluşit îşi îngîna cîntecul.

La o cotitură, două umbre şovăiră în cale. Încercară să se ferească; oiştea izbi ceva; o roată se ridică trecînd peste un trup; două glasuri ţipară în întunerec. Englezoaica răspunse cu un *goddam!* răguşit şi apoi dădu mai furios bici cailor. În urma noastră am mai auzit încă strigăte, cineva încercă să fugă după trăsură, ţipă ceva, se întoarse gesticulînd. Se făcu linişte.

Veselia se stinse deodată. Dansatoarea trecu hăţul birjarului. Ne aşezarăm toţi în trăsură. Femeia pe genunchii noştri, tăcută, cu pălăria în mînă, căpitanul adormit, cu ţigara stinsă în colţul gurii, suspinînd agonic prin somn, abia auzit:

— Măi, ş-apoi măi!...

Ne-am întors pe alt drum.

A doua zi m-am trezit tîrziu, cu oasele obosite, cu gura amară. Îmi pregătii bagajele de drum.

După-amiază, am trecut la spital, să-mi iau ziua bună de la fostul profesor. Am intrat în sala de autopsie.

Bătrînul era din şcoala veche, fără prea multă clientelă, ursuz, dar făcea lecţii minunate. Mă zări şi-mi făcu semn să aştept; sfîrşea îndată! Printre umerii aplecaţi ai puţinilor studenţi, adunaţi cîţiva, ca la miezul verii, se zărea cadavrul unei bătrîne, cu figura acoperită de o cîrpă murdară, udă de sînge. Membrele slabe şi subţiri se întindeau hidos pe marmora albă. Priveliştea lor, după o noapte cu sîngele otrăvit de alcool, îmi făcu o clipă ameţeală. Dar deprins cu dezgusturile meseriei, m-am încăpăţînat să privesc mai departe.

În carnea moartă, profesorul spinteca tăieturi largi, scotea cîte un organ vînăt şi vîscos, îl ridica în vederea tuturor, cu mîna îmbrăcată în mănuşa de cauciuc, expli- cînd:

— ...ficatul atrofiat, rinichii sclerozaţi. Cum vedeţi, toate organele distruse de mizerie fiziologică, foame, pelagră. Nutriţia insuficientă şi excesul de muncă, la vîrsta înaintată, au alterat complet funcţiile, distrugînd organele însăşi. Chiar fără accident, femeia trebuia să moară peste o lună ori două. Astfel, pelagra, domnilor, acest...

Am aprins o ţigară şi mă hotărîi să aştept afară. Vorbea frumos şeful meu, prea frumos şi naiv revoltat pentru un savant. Noi, cei din şcoala nouă, ne dezbăraserăm de umanitarism şi retorică. Ştiinţă obiectivă, nu lirism. Înainte de a ieşi am aruncat încă o privire. Cineva smulsese pînza de pe fruntea cadavrului. Şi am rămas înţepenit, cu ţipătul înecat în gîtlej...

Doctorul Negrea nu sfîrşi. Nici n-avea ce să sfîrşească.

Focul murise în sobă. O clipă şi viscolul conteni. În tăcere, în noapte, de dincolo, ceva, cineva zgîrîia în geam cu un deget îngheţat. Amîndoi am întors ochii. Apoi urgia

se dezlănţui iarăşi, zgîlţîind obloanele, clătinînd acoperişul, chiuind în beznă.

SOCOTEALA

În creştetul dealului şoseaua se desparte.

Calea domnească apucă în jos, spre ţinutul Romanului: drum larg şi prelungit lin peste şesul Moldovei cu plopi scorburoşi şi străbuni pe marginea şanţurilor, cu poduri albe de fier peste ape, cu hanuri de poştă care-şi ruinează a pustiu zidurile. În sus, spre munte, ridică un drum mai sărac şi pietros, şerpuit îndrăzneţ între dealuri ce se prefac departe în culmi păduroase, întunecate de codrii molizilor şi cu văile fără curmare răsunînd în ţipătul ferăstraielor.

Altădată, pe amîndouă drumurile era fierbere şi nepotolită zarvă. Carăle cu pîine scîrţîiau spre satele munţilor; dintr-acolo coborau alte poveri, cu scînduri. La fiecare jumătate de poştă o crîşmă cu umbrar răcoros la uşă şi cu bătătura largă în jur pentru dejugat boii îndemna drumeţii la sfat, la un ulcior de vin şi la o scurtă şi trecătoare înveselire.

Cărăuşii se cunoşteau ca dintr-acelaşi sat; prindeau să-şi afle necazurile, ştiau metehnele unul altuia, cinsteau o cană mai mult cînd unul hăt! din celălalt ţinut îşi aducea aminte, între două ulcele, că acasă are să găsească, după socotelile lui, numărul plodurilor mărit încă cu unul. Era atunci pe drumul mare forfotă, înveselire şi belşug.

Acuma, calea de fier, care îşi resfiră dincolo de prundurile Moldovei şinele negre

şi cantoanele cu acoperişuri roşii, a risipit toată viaţa.

Şoseaua e pustie. Căruţe trec doar de la un sat la altul. Iar hanurile şi-au închis obloanele. Cele mai multe s-au măcinat cu vremea. Drumeţul singuratec, ca să-şi alunge urîtul, întoarce fără voie ochii peste ape, spre trenul micşorat de depărtare, ce fuge sprinten de la o haltă roşie la alta, umplînd valea cu şuier şi tîrînd după el o egretă albă de fum.

Hanul din deal, de la crucea drumurilor, e pustiu şi el, şi el pornit pe ruină.

Din acoperişul cu şindrila smulsă de furtuni n-au mai rămas decît bîrnele. Sub bălţi chiuie vîntul. În locul porţilor şi ferestrelor cu gratii de fier, spărturi negre îşi cască întunerecul. Vara, tufişuri de măsălariţă şi de cucută cu mirosul otrăvit, ridicate cît statul de om, năpădesc locul unde altădată popasuri cu îndelungi povestiri fuseseră vestite în tot ţinutul. În amintirea nimănui nu mai trăiesc acele întîmplări. Nici despre numele hangiului nu se mai ştie nimic. Nici despre hangiţa care după obiceiul timpului trebuie să fi avut ochi de şerpoaică şi rîs ispititor, ce va fi oprit multe nopţi drumeţii din cale. Acum, în vîrful dealului sunt numai ziduri pustii şi pietre mîncate de ruină...

Acolo, dosiţi după un perete, doi oameni aşteaptă *ceasul socotelilor.*

E poveste veche. De două luni pîndesc ceasul acela. Şi în aşteptarea acelui ceas acum, pentru a-şi îndîrji curajul, deşartă pe rînd cîte o înghiţitură din sticla cu spirt. După gîlgîitul băuturii pe gît, amîndoi îşi şterg promoroaca de pe mustăţi şi se privesc, fără să rostească cuvînt.

Hotărîrea lor nu mai are nevoie de vorbe.

Nici nu i-a apropiat altceva decît această hotărîre. Altfel, în sat, între dînşii, nu putea fi nici o potrivеală. Cel mai scund, cu ochii

vicleni, cu faţa suptă şi cu sumanul roşcat de sărăcie, trăieşte fără nici un căpătîi. Celălalt, gospodar cu stare, cu pătulul întotdeauna împlinit toamna, cu casă de frunte în sat, pînă acum două luni nu îndreptase spre omul cel mărunt şi cu ochii vicleni decît priviri de silă, ca spre un netrebnic ce se afla a fi. Doar în iernile cele grele îl ajutase cu o traistă de mălai, adăugîndu-i pe deasupra şi cîteva poveţe şi mustrări fără cruţare.

Acum stau alături cu ciomegele la îndemînă, pîndind la drumul mare, ca şi cum la asta ar fi fost tovarăşi de cînd lumea.

— Trebuie să cadă din menut în menut! rosti omul cel scund, clătinînd restul spirtului pe fundul sticlei.

Celălalt nu răspunse, cu urechea ascuţită la vuietele drumului, cu priviri iscodind cîmpul alb.

De trei zile ninsoarea contenise şi un ger fără vînt încremenise troienele. De-a lungul şoselei, sîrmele telefonului se încărcaseră de ciorchini albe, iar zumzăitul firelor se auzea monoton şi nesfîrşit, ca un cîntec de coarde înăbuşite. Nici un om pe tot drumul. Asfinţitul cădea grăbit dintr-un cer fără soare, leşietic şi îngheţat. Departe, pe cîmp, se răsfiră o clipă, cu tînguiri răguşite, un stol de corbi. Apoi în vale, un tren de marfă vui peste pod, negru şi nesfîrşit.

Omul cel scund se mişcă să se dezmorţească, suflă în pumni, îşi frecă degetele şi prinse să răsucească o ţigară. Cînd sfîrşi întinse şi celuilalt tabacherea. Tovarăşul făcu semn cu mîna că nu fumează. Un nod îi sta în gît. Cum ar fi vrut să se sfîrşească toate, mai repede! Toate erau însă nesfîrşite astăzi: trenul de pe pod, ceasurile, aşteptarea, cîmpul alb şi rotund de jur împrejur.

Gîtlejul i se uscă din nou şi deşertă cele din urmă picături din sticlă. Odată cu

fierbinţeala, îl cuprinse o ameţeală turbure. Zidurile afumate se înclinau înaintea ochilor, prindeau să se învîrtească. De cîte ori trecuse el pe lîngă hanul acesta! Şi cum şi-ar fi închipuit oare atunci, el, om liniştit, pe care îl aşteaptă nevasta şi copiii acasă, că avea să pîndească odată aici, cu gîndurile ucigaşe, ca un tîlhar de drumul mare? Dar nu simţi nici o părere de rău, nici o şovăială. De două luni, de cînd ieşise de la postul de jandarmi cu coastele zdrobite, nu gîndise la altceva decît la ceasul acesta, al socotelilor. Nu mai era de două luni om. Acum venea rîndul său.

— Aha!

Omul cel scund, care stătuse chincit sub zid, sări în picioare. La cotitura din vale se ivise o sanie.

Era mai întîi cît un grăunte negru de piper, cît o îndepărtată furnică în cîmpul alb. Apoi se desluşi. Acum urca în pasul calului şi amîndoi, încordîndu-şi ochii, cu- noscură mantaua albastră.

N-au rostit nici un cuvînt. Ştiau fiecare, fără să-şi spună, ce au de făcut... Ce bine le-ar mai fi prins încă un gît de rachiu, cel din urmă! Amîndoi fură într-un gînd. Dar sticla era goală şi o aruncară departe, în zăpadă. O clipă ochii lor rămaseră ţintiţi la dînsa, cum intrase strîmb, pe jumătate, în troian. Şi ce încet se apropia sania! Jandarmul lăsase hăţurile moale, era cu capul plecat, cu faţa ascunsă... Cînd fu la cîţiva paşi, omul cel roşu se ivi de după zid, cu mîna încleştată pe ciomag, rînjind.

Tovarăşu-i nu auzi ce-şi vorbesc. Văzu numai prin spărtura ferestrei cum jandarmul se trage deoparte să-i lărgească loc; cum celălalt face un semn de nedumerire din cap. Apoi iar vorbesc. Ce dracu! s-au pus la sfat!... Nu merge aşa; trebuie să se sfîrşească. N-a aşteptat degeaba două luni ceasul acela, n-a îngheţat o jumătate de zi la

pîndă, ca să dea înapoi, acum cînd se împlinea ceasul!

Şi omul dîrz păşi apăsat peste troian, dădu ziua bună, duşmănos.

Jandarmul îl privi fără mirare, ca şi cînd ar fi fost cel mai firesc lucru să-l vadă şi pe dînsul acolo, în pustia asta îngheţată.

— Erai şi dumneata?

Apoi, făcîndu-i loc, răspunse pentru el:

— Hm! Înţeleg! De bună seamă că ţi-i să nu te-apuce şi pe dumneata noaptea!... Unde merg doi...

„Aha! i-e frică!...” îşi spuseră ceilalţi doi, într-un gînd.

Dar fiindcă nu puteau lungi vorba fără nici un folos, suiră în sanie. Drumul mergea pustiu încă un ceas. Aveau cînd se răfui. Vorba era să găsească un început de harţă. Sania porni. Cei doi, de o parte şi de alta a jandarmului, îşi trudeau mintea să găsească cuvîntul care s-aprindă focul.

— Noi avem o socoteală! începu omul cel scund, cu hotărîre. O socoteală veche... Şi-amu ni-s rupte coastele...

— Şi cu mine ai una! adăogă celălalt, abia stăpînit.

Nu aşteptau acum decît să pună jardarmul mîna pe carabină ori să suduie, învineţit la faţă şi cu vinele umflate, aşa cum se rocoşea el la post, de tremura înainte tot satul.

Jandarmul privea însă departe linia albă a drumului, unde se împreunau stîlpii de telegraf, fără nici o tresărire, parcă n-ar fi auzit cuvintele.

Omul cel scund se răsuci, căutînd un cuvînt greu. Aşa, nu se puteau repezi la dînsul. Fără împotrivire, fără un început de harţă era ca şi cum ar fi să lovească într-un om legat. Şi-l ştiau doar crunt şi fără frică! Liniştea asta le strica toate socotelile. Omul cel scund se mai răsuci greoi cu picioarele în paie. Deodată rînji. Găsise. Sub pătură

dezvelise un cărucior vopsit roşu, un omuleţ de pîslă.

— Ci-ţi pasă ’mnitale?... Duci jucările la copchil!... Şi pe noi ni stîlceşti. Ni rupi coastele ca la cîni... Fiindcă n-ai

de dat nimănui socoteală, credeai că n-are să vină niciodată ceasul socotelilor?... Ha! Jucărele? Ha? Iacă ci facem noi cu jucărelele ’mnitale...

Şi începu să izbească cu piciorul în căruciorul roşu, în paiaţa turtită care scoase sub călcîi un ţipăt muzical.

Dar jandarmul nici nu tresări. Privea mai departe, neclintit, peste urechile calului. Apoi se întoarse, tîrziu:

— Nici nu-mi mai trebuiau!... Era Ionică bolnav, ziceam că-i fac o bucurie... Acuma mi-o vinit răspuns în drum, la Fîntîna-neagră, c-o murit...

Omul cu mantaua albastră tăcu, cu fălcile încleştate. Părea că priveşte ceva nevăzut, acolo, în capătul drumului alb, unde se împreunau sîrmele de telegraf. Cei doi nu rostiră nimic. Nici nu-şi ridicară ochii unul de la altul.

Apoi cel scund se învîrti în paie, scotoci undeva la piept, în sumanul zdrenţuit, şi scoase tabacherea neagră. O întinse jandarmului:

— Răsuceşte di colea... Aiasta potoleşte aleanu de la inimă.

Celălalt, omul cel hotărît, care nu înţelegea să ierte, se plecă peste marginea săniei, lăsă să-i cadă bîta alături, în drum, încet, ca un lucru netrebuincios de-acum.

Asfinţitul cobora plumburiu, dintr-un cer fără lumină Zăpezile se înălbăstreau departe. Toţi trei tăceau.

Numai omul cel scund şi ticălos pîcîia din ţigară, scuipa alături şi obrazul lui pămîntiu părea luminat de o împăcare, pe care nimeni nu i-o văzuse niciodată.

DRUMUL CU PLOPI

(1924)

ADEVĂRUL

Era la Cazino, la Constanţa, în cea dintîi lună de căsnicie a lui Virgil Miclescu.

Becurile, prea multe, risipeau o lumină cretoasă în care jucau ameţiţi fluturii de noapte. Viorile orchestrei acopereau zbaterea talazurilor în lespezile de piatră. Peste ape se înălţa o lună rece şi artificială, ca într-un decor de operă.

August sfîrşea cu nopţi iluminate de ploaia stelelor. Ochii lor erau fără voie chemaţi spre atlasul ceresc. Ana voia să afle numele constelaţiilor şi, cu bucurie de copil, bătea din palme cînd descoperea sus, rînd pe rînd, după degetul lui Virgil, cele cinci stele ale Casiopeii aprinse în pulberea siderală din calea laptelui, constelaţia Lirei cu Vega strălucind verzuie, spre orizont, Orion fugărind Pleiadele... În contemplarea boitei cu aştri, vuietul terasei se depărtase confuz.

Nemărginirea era numai pentru dînşii, acolo, în ungherul lor cu scaune de paie şi cu respiraţia ritmică a mării la picioare.

De aceea Virgil Miclescu tresări neplăcut cînd, fără nici o legătură firească de gînduri, Ana îl mustră deodată:

— Şi *Femina*?... Vezi, ai uitat cu stelele tale...

Fu ca o coborîre bruscă pe pămînt. O nemulţumire nehotărîtă îi strînse inima şi,

mai mult pentru a ascunde această dezamăgire, s-a ridicat grăbit atunci, să cumpere jurnalul cu gravuri de modă. Făcîndu-şi loc printre mese, merse în silă pînă la celălalt capăt al terasei, unde era chioşcul de ziare. Apoi, cu sulul fascicolei subsuoară, trebui să aştepte pînă trecu un chelner purtînd peste capete, cu îndemînare de acrobat, o uriaşă tavă cu băuturi răcoritoare. Acolo, strîns între mese, schimba picioarele de nerăbdare cînd o mînă i se puse prieteneşte pe umăr.

La început n-a înţeles.

I-a trebuit să răscolească bine amintirile, pentru a recunoaşte în doamna care-i rîdea cu toată dantura, pe Lulu. Se îngrăşase, avea buzele prea vopsite, ochii din cale-afară înnegriţi. Şi asta-i mai trebuia acum: Lulu!

Gîngăvi cîteva vorbe încurcate şi dădu să treacă înainte.

Dar Lulu îi tăie calea:

— Cum, Zambilică, fugi de prieteni acum?

„Zambilică” n-avu încotro. Lulu fusese odinioară tovarăşa cetei lor, din anii facultăţii, şi era vestită pentru nebuniile ei. Vagabonda pe atunci din camera unuia la altul, tîrînd după dînsa geamandanele şi cutiile rotunde de pălării; schimbînd de prieteni tot atît de des ca de rochii şi ajutîndu-le cu o adevărată frenezie, la începutul lunii, să-şi toace mai vertiginos banii de acasă. Anii, se vede, n-o cuminţiseră. Se cunoştea după toaleta extravagantă, după vopseaua prea strigătoare.

Încercă să scape cu binişorul:

— Dragă Lulu, nu-ţi închipui ce bucuros sunt că te văd!... Dar m-aşteaptă nevasta. Tu eşti fată deşteaptă şi...

— Ei aş!

— Crede-mă, Lulu. Sunt abia însurat...

— Moft!

— Atunci regret, dar...

Lulu i se puse din nou în drum. Un domn cu ochelari, de la masa de alături, aşează jos paharul cu sirop roşiatic şi privi amuzat, cu paiul în mînă.

— Vrei să mă compromiţi? îşi pierdu Miclescu răbdarea.

— Ce tip scîrbos ai devenit! se miră Lulu cu linişte, fără să ia în seamă furia lui. Ce-ai acolo? Dă-mi...

Înainte de a se putea împotrivi, Lulu îi trase de subsuoară jurnalul de modă.

Domnul de alături îşi şterse ochelarii cu batista şi se aşează să privească de-a binelea, zîmbind singur, ca la teatru, cînd se anunţă o scenă cu haz.

Miclescu simţi o sudoare rece. Şi Ana care-l aşteaptă! Dar pe Lulu n-o interesa aceasta. Rezemată de balustrada terasei, începu să răsfoiască pe îndelete foile cu ilustraţii, strîmbînd buzele vişinii cu dispreţ, cînd nu-i plăceau desenele.

— Uite ce kimono admirabil, Virgil! Spune dacă nu seamănă cu ăl de-l aveam cînd eram cu Stănescu?...

Virgil Miclescu îşi tamponă sudoarea de pe frunte şi imploră:

— Pentru numele lui Dumnezeu, Lulu!

— Ei, ce-i cu Dumnezeu? făcu Lulu cu nepăsare. Te-ai zaharisit, Zambilică!... Pe vremea mea nu prea implorai asistenţa lui Dumnezeu! Erai ateu şi te descurcai singur... Ţi-aduci aminte într-o seară cînd era să ne surprindă Stănescu?...

Înaintea lui Virgil Miclescu terasa începu a se învîrti. Îi fulgerară în minte gînduri absurde... S-o dea într-o parte şi să fugă printre mese... Îi venea s-o bată... Şi Stănescu o bătea!... Îşi aducea bine aminte acum. Într-o zi a găsit-o zgîriată la coada ochiului, plîngînd, pe un cufăr. Dar ce prostii îi mai dă în cap! Cu Lulu numai cu binişorul se poate ajunge la un sfîrşit. Mai cuminte aşteaptă încă un minut, două. Într-o

dedublare ciudată, se văzu pe el însuşi: stupid, cu mîinile spînzurate, prizonierul femeii care întorcea liniştit paginile ziarului de modă: şi dincolo, Ana aşteptînd, poate crezînd că i s-a întîmplat ceva, poate venind să-l caute. Şi dobitocul de la masă, care se distrează!...

Dar Lulu sfîrşise şi-i întinse cu dezgust jurnalul:

— Hait' pleacă!... Nu mai ai nici un haz, Zambilică puiule!

Femeia îi întoarse spatele şi Miclescu, eliberat, nu ştiu cum să răzbească mai repede printre mese. Domnul cu ochelari îşi reluă paharul cu sirop, dezamăgit.

Ana nu-i spuse nimic. Îngheţata de zmeură se topise, prefăcută într-un lichid spumos, pe farfurioarele albe. Nici n-o atinsese. Privea cu atenţie silită peste ape. Numai degetele care băteau nervos în marmora mesei lăsau să străbată supărarea.

— M-a oprit un prieten! se simţi dator să mintă Miclescu.

Ana tăcu şi nu întoarse capul.

— Un prieten pe care nu l-am văzut de mult!... stărui mai departe, căutînd să-i împace privirea sub pălăria albă.

Ana nu făcu nici un semn; degetele subţiri, cu unghiile trandafirii, bătură mai repede marmora vînătă.

— Ana, ce e copilăria asta? se rugă Virgil. Am întîrziat zece minute, ce e asta faţă de milioanele de ani, de cînd se învîrte pe cer Vega sau Altair? încercă să glumească stupid.

— Mai întîi, sunt douăzeci de minute!... rectifică sec Ana, cu un înfiorător simţ al preciziei, aruncîndu-şi ochii la ceasul de la brăţară.

Şi îşi adînci cuta dintre sprîncene, pentru a-l face să înţeleagă că nu gustă glumele nelalocul lor. Virgil Mi- clescu nu găsi ce să răspundă. Mîhnirea îi împăienjeni ochii. Era

cea dintîi neînţelegere a lor. Şi venea aşa de absurdă! Pentru nimic.

Un fluture cu aripile dogorîte la becul de deasupra căzu cu faţa în sus, pe masă; începu să se zbată în spasmuri. Îl ridică cu două degete, uitîndu-se de aproape la trupul pufos, la ochii rotunzi şi negri, la antenele agitate, la trompa învîrtită ca o coardă de ceasornic. Fluturele îşi tremură aripile, apoi se opri, şi păru că îl priveşte şi el, cu ochi dilataţi, de miop. Virgil îi dădu drumul peste balustradă, în mare.

— Şi ce prieten, mă rog! întrebă Ana deodată, întorcîndu-se cu bărbia în pumn şi cercetîndu-l ţintă în ochi.

— Cel mai bun! minţi repede Miclescu. Un frate... Bunea, Ionel Bunea! continuă Virgil, născocind un nume la întîmplare.

Şi fiindcă simţi că roşeşte, îşi găsi de lucru ştergîndu-şi cu batista de pe vîrful degetelor praful argintiu, rămas de pe aripile fluturelui.

— Mă mir! făcu Ana. Nu mi-ai vorbit niciodată... Nu-mi spuneai tu că cel mai bun prieten ţi-e Sandu?

— Da, şi Sandu!... se încurcă Miclescu. Fireşte că şi Sandu! Dar vezi, cu Bunea e altceva; cu el am copilărit... Tu n-ai observat, Ana, că de cei dintîi prieteni rămîi legat toată viaţa?

Ana nu păru a găsi deloc interesante aceste meditaţiuni asupra amiciţiei. Îl privi cu atîta neîncredere că, o clipă, Virgil avu gîndul să mărturisească adevărul. În definitiv totul nu fusese decît o copilărie. L-a întîlnit o femeie pe care a cunoscut-o de mult, acum opt ani. N-a putut scăpa de ea zece minute. Nu e o crimă. Dar de ce a minţit de la început? Cum să mărturisească acum, că n-a avut nici un prieten pe care să-l cheme Bunea, Ionel Bunea? Şi de unde i-o fi venit în minte numele ăsta? Fără îndoială l-a citit într-un ziar, pe tabla vrunei firme. Acum

nu mai poate da înapoi. După cîteva zile au să uite, şi el şi Ana.

— Ce kimono admirabil, Ana! încercă să ocolească discuţia arătîndu-i desenul pe care îl admirase cu cîteva clipe înainte Lulu.

Dar Ana închise foile jurnalului fără să se uite la desen, îl puse sub cot şi păru hotărîtă să afle pînă la sfîrşit ce e cu vechiul lui prieten, Bunea.

— De ce nu l-ai chemat aici? Ţi-era că am să provoc o tristă deziluzie?

— Ce vorbă, Ana! Nu era singur... o familie... şi pe urmă, ne simţeam aşa de bine aici, numai noi doi...

În clipa cînd sfîrşea, Virgil Miclescu văzu cu spaimă pe Lulu venind la braţ cu altă femeie, tot atît de vopsită.

Erau amîndouă îmbrăcate în rochii albe, străvezii, cu decolteuri larg despicate pe umerii pudraţi; rîdeau tare, toată lumea de la mese întorcea capetele după această pereche care privea bărbaţii aţîţător. Cînd dădu cu ochii de Miclescu, Lulu scoase limba. Virgil roşi; linguriţa de îngheţată îi tremură în mînă. Asta întrecea toate temerile lui. Noroc că Ana nu văzuse. Şi pentru a nu-i da timp, începu să povestească repede:

— Bunea? Dar niciodată n-am să mai găsesc un tovarăş ca dînsul... Mă mir că nu ţi-am vorbit! adăugă el cu o prefăcătorie ipocrită, de care în aceeaşi clipă se uimi singur. Cînd eram copii am făcut o groază de nebunii împreună. Îmi aduc aminte: sta alături de noi o mătuşă de a lui, bătrînă, una madam Racliş. Avea o dantură falşă, pe care o uita dimineaţa pe toate mesele şi mai avea şi un papagal centenar, Coco. Cîte nebunii n-am mai făcut noi cu papagalul cela! Ticălosul de Bunea îl învăţase să strige: „Ţi-ai uitat dinţii, madam Racliş!”... Şi făceau vecinii un haz! Dimineaţa cînd pleca la biserică, cu capeluţă şi pelerină neagră cu

mărgele de sticlă, papagalul îi striga pînă ieşea pe portiţă: „Ţi-ai uitat dinţii, madam Racliş!”... Se distra tot cartierul...

Virgil Miclescu se chinui să rîdă cu înveselire de această istorie închipuită, cetită undeva; dar rîsul îi sună atît de mizerabil în gîtlej şi Ana îl privi cu atîta severitate, că se opri brusc, ca un actor care-şi prăbuşeşte rolul.

La spate auzi scaune mutîndu-se din loc şi glasul lui Lulu cascadînd un rîset. Înţelese că femeile s-au aşezat acolo. Nu mai puteau sta. Lor nu le rămînea decît să plece. Repede. Cît mai repede!... Altfel, cine ştie ce mai era în stare să născocească Lulu.

Abia în stradă răsuflă. Merseră mult fără să rostească un cuvînt. Ana îşi desprinsese braţul, voind parcă să lase între ei o distanţă. Păşea elastic în haina albă; ochii încruntaţi puţin de enervare şi buzele îmbufnate o făceau mai aţîţător de frumoasă. De-o frumuseţe nouă, enigmatică, rea şi ameninţătoare. Miclescu încercă s-o privească cu nepăsarea unui străin. Pînă adineaori credeau că-şi pătrund sufletele chiar în cele mai adînci ascunzişuri. Ce le lipsea să fie fericiţi?... Şi îşi frămîntă mintea să închipuie ce se petrece sub fruntea cu o cută încordată deasupra sprincenelor, ce se urzeşte în dosul ochilor umbriţi de paiul pălăriei.

Ajunseră în port. O santinelă îşi suna paşii pe lespezile de piatră. Două vapoare uriaşe dormeau întunecate, cu luminile stinse, cu tristeţea aceea nehotărîtă a hotelurilor pustii.

Departe, farul îşi tresărea în răstimpuri egale ochiul aprins. Geamandura gemea pe valuri.

O corabie turcească, cu pînzele strînse, se legăna ancorată înainte de intrarea portului. O văzuseră sosind seara. Acum îşi înălţa catargurile negre, misterioasă, ca nava cu

strigoi din poveştile mateloţilor. De pe ape adia un vînt sărat, cu miros tare de gudron şi alge.

Erau numai dinşii în portul pustiu, şi gîndurile lor fugiră nesimţit spre ţărmuri îndepărtate, cu nume sonore, cu plaje încropite, unde cresc arbori ciudaţi; ţinuturi pe care n-au să le cunoască niciodată şi unde neamuri stranii de oameni, cu pielea colorată şi cu veştminte de operă comică, strigă matrozilor la sosirea vapoarelor cuvinte guturale ce par ţipete de copii.

Virgil Miclescu se apropie şi strînse braţul Anei mai aproape.

— Uite şi Aldebaran! spuse, arătînd o stea sclipind în înălţimile limpezi, cu nădejdea că va lega firul rupt.

Dar Ana nu ridică ochii spre cer. Se întoarseră tăcuţi şi trişti. Santinela se opri şi-i privi depărtîndu-se, îşi săltă puşca pe umăr şi măsură mai departe, cu paşi egali, cheiul întunecat.

Între ei se strecura ceva nehotărît şi ascuns, un vrăjmaş nevăzut.

Aşa a luat fiinţă în căsnicia lui Virgil Miclescu existenţa acelui prieten imaginar, Bunea, Ionel Bunea.

Virgil îl uitase. Întorşi în orăşelul de provincie cu livezi patriarhale şi cu zile tihnite, luna petrecută la ţărmul mării rămăsese ca un popas luminos într-un drum cenuşiu. Amintirile li se întorceau deseori spre întîmplări de-acolo: o plimbare la far, o călătorie cu barca, o melodie a orchestrei pe care o încerca Ana la clavir, toaleta unei femei sau un răsărit neuitat de lună ce smălţuise întinderile de apă; toate reveneau în amintire, seara, cînd rămîneau singuri în cerdacul cu iederă, ori la masa din grădina lor mică, cu straturi de rozete, cu trandafiri de toamnă şi cu merii care-şi pîrguiau fructele.

Strada era tăcută în acel sfîrşit de septemvrie. Arar străbătea vuietul unei birji depărtîndu-se.

Viaţa lor trecea liniştit, fără bucurii prea mari şi fără însemnate mîhniri. Virgil povestea seara procesele pe care le apărase; Ana, redată frumuseţii sale banale şi fără mister, captivă vulgarelor răspunderi casnice, era nemîn- gîiată o jumătate de zi pentru un pahar spart de servitoare, semn rău, care prevesteşte supărare. Evenimentul cel mai însemnat fu un căţel cu ochii încă turburi şi cu botul rece, dăruit de madam Zodiade.

Era un căţel cu blana fumurie, de neam ciobănesc, mucalit şi vrednic, încercîndu-şi neîndemînatic hărnicia cu lătrături speriate de propriu-i glas. Virgil îl căutase în cerul gurii, îi descoperise pete negre, dovadă obşteşte recunoscută că are să fie „rău”; şi astfel, Flic deveni personajul cel mai important din casă. Alerga de la unul la altul, privindu-i pe rînd cu ochii lui apoşi şi cuminţi; cînd îl uitau, le netezea gheata cu laba lui moale; cu bravură întovărăşea factorul pînă la poartă, într-un lătrat plin de înverşunare care nu-i dezminţea dungile negre de pe cerul zebrat al gurii.

— Ce mai e cu prietenul tău, Bunea? întrebă într-o seară pe neaşteptate Ana, jucîndu-se cu urechile catifelate ale căţelului.

Virgil rămase cu ceaşca de cafea la jumătatea drumului spre gură.

Făcu cu farfurioara din cealaltă mînă, un gest de nepăsare, care voia să însemne: „lasă-l încolo, ce-ţi pasă?”

— Flic! strigă îndată, pentru a schimba vorba. Flic, uite poşta!...

Flic se ridică în braţele Anei şi, ciulind urechile moi, lătră scurt, de cîteva ori. Apoi se încolăci la loc, în culcuşul cald, supărat cînd înţelese că la portiţă nu e nimeni.

— Virgil, ce e cu acest Bunea? continuă Ana cu glas aproape rugător. Îmi ascunzi ceva! Mi-ai spus că e cel mai bun prieten al tău şi acum te fereşti să-mi vorbeşti de el. Atunci seara, n-ai vrut să-l aduci la masa noastră... Nu-i place că te-ai însurat? V-am înstrăinat de la cine ştie ce legături de-ale voastre, din tinereţe? Are ceva cu mine?

— Prostii! prostii! murmură Virgil Miclescu, aprin- zînd ţigara şi privind cu ochii uitaţi flacăra chibritului pînă îşi arse degetele.

Vîrful de cărbune al beţişorului se încovoie, atîrnă într-o aţă de scrum, şi s-ar fi părut că singura grijă a lui Virgil în acea clipă era să nu risipească arcul de cenuşă.

Apoi cînd gămălia arsă căzu, se întoarse hotărît:

— Ana, să sfîrşim cu fleacurile astea. Bunea e un băiat foarte bun; e însurat şi el; are chiar o nevastă foarte drăguţă; s-a bucurat cînd a aflat că m-am însurat; nu l-am adus atunci fiindcă era cu o familie. Asta e tot!... Dar să-l lăsăm în plata Domnului! El e la Bucureşti şi noi aici! Flic, uite pisica!

Flic întredeschise ochii somnoroşi, dar nu se mai lăsă înşelat. Ana se ridică şi-l scutură să lunece din braţe. Virgil rămase singur în cerdac, fumînd ţigara cu o linişte prefăcută. Flic îl dezmierdă tîrziu cu laba pe picior, privindu-l în ochi, aşteptînd, gata de joacă.

Îl împinse cu gheata departe. Se simţea trist. De ce minţise din nou? Din ce adîncuri, el care se simţea om cinstit, descoperea ascunzişurile acestea de ipocrizie?

În întunerec, în fundul grădinii, căzdeau grele, în răstimpuri rare, fructele coapte. O trăsură vui departe, păru că se apropie, apoi se opri brusc. Servitoarea veni să strîngă ceştile. Şi mult timp, steaua de foc a ţigării se aprinse şi se stinse în noapte, în cerdacul cu iederă.

*

A treia oară fu cînd au aşezat mobila nouă în birou. Virgil voia să pună divanul de pluş verde lîngă fereastră. Ana nu-l vedea decît înaintea dulapului de cărţi, să aibă palmierul la cap.

Discuţia fu lungă.

Fata din casă aştepta, cu mîinile roşii sumese pînă la cot. Fiindcă văzu că stăpînii nu se înţeleg, găsi de cuviinţă să-şi dea şi ea părerea:

— Era mai bine cum spunea domnul!

— Taci tu! se enervă Ana, nu te-a întrebat nimeni!

Şi întorcîndu-se către Virgil:

— Fă cum crezi! Dar mă mir unde ai mai văzut lucrurile aşezate de-a curmezişul, să împiedice lumea!... Poate la Bunea al tău!

Divanul fu pus la fereastră, cum voise Virgil, „ca la Bunea”. Şi stătea bine aşa. O recunoscu şi Ana, cînd, la sfîrşit, privi din prag rînduiala cea nouă a biroului. Se întoarse de la uşă să facă ordine pe masă. Acolo, între vrafurile de coduri cu legătura vişinie, era fotografia ei de cînd era logodită; Virgil ţinea să-şi odihnească ochii pe ea în ceasurile de lucru. Cu un gest firesc de gospodină o şterse de un praf nevăzut şi o privi de aproape.

— Dincoace ar sta bine fotografia unui prieten... A lui Bunea, de exemplu!

Virgil Miclescu o privi bănuitor. De ce stăruia asupra acestui nume cu atîta încăpăţînare?

Dar din figura Anei nu ghici nimic.

— Nici n-ai o fotografie de-a lui, Virgil! Aş fi curioasă să-l ştiu cum e; blond? brun? înalt? poartă mustăţi?...

Virgil se împotrivi din cap şi Ana înţelese că le rade. Asta îl făcu simpatic. Ei nu-i plăceau decît bărbaţii care nu poartă

mustăţi. Par de-o bărbăţie mai netă şi sportivă, modernă, aşa.

Din ziua aceea, existenţa lui Ionel Bunea se preciză mai lămurit şi mai des în casa lui Miclescu.

Fără să-şi dea seama cum, Virgil se trezi invocîndu-i laş numele, gustul, părerile, de cîte ori voia să biruie o rezistenţă a Anei. Era vorba să păstreze fructele în cămară într-un anumit fel, şi cuvintele lui se dovedeau neputincioase, adăuga cu nepăsare prefăcută:

— Dealtfel, aşa am văzut şi la Bunea, şi se păstrează admirabil, pînă-n aprilie!...

Şi Ana se supunea. Părea şi ea convinsă de superioritatea acestui prieten al lui Virgil, care, copil, îşi permitea ghiduşii nesărate cu papagalul lui madam Racliş, cea cu dantura uitată pe mese.

Casa lui Bunea deveni o pildă idealizată, pe care se străduia şi Ana s-o imite. Acolo servitoarele nu răspundeau obraznic, nu exista fir de praf, nu erau neînţelegeri, samovarul strălucea fără pete de cocleală. Lui Bunea nu-i plăceau teatrul şi vizitele; seara stăteau, el şi nevasta, la gura sobei, citind, găsindu-şi ce să-şi vorbească. Ce oameni cuminţi trebuie să fie! Ea nu putea să se vindece de după-amiezile pierdute în vizite plicticoase la madam Sachelarescu, şi la Georgeştii unde copii rău crescuţi vin să te pipăie pe haine, cu degetele pline de dulceaţă. Şi nici aşa de răbdătoare nu putea fi. Se certau cîteodată de la lucruri neînsemnate; plîngea cu capul în perne; îşi dădea seamă că n-a avut dreptate şi că Virgil trebuie să sufere, singur, în biurou, unde s-a dus trîntind uşa.

Ar fi vrut atunci să se ridice, să intre tiptil în biurou, să-l prindă neaşteptat de după gît şi să-şi rîdă amîndoi de prostia lor. Dar ceva o ţintuia acolo; îşi afunda obrajii mai strîns în palme. Pe urmă, şi el, ce încăpăţînat!

Putea să se întoarcă, să-i spună numai un cuvînt, să-i ia mîna aşa cum făcea în cele dintîi zile; şi toate ar fi uitate. Cînd îi auzea paşii înălţa capul să asculte, cu inima bătînd repede; paşii se apropiau în antret, apoi se opreau, îl auzea luîndu-şi pălăria din cuier, deschizînd uşa de afară. Pleca. Pleca la tribunal, la barou, la cafenea, la club, la bodegă. Oriunde, departe de casă. Şi ea rămînea încleştată acolo, plîngînd, fără putere să-l strige. De afară, străbătea ca foarte de departe, dintr-o lume prietenoasă şi inaccesibilă, lătratul voios al lui Flic...

*

— Ce noroc ai tu de un prieten aşa de bun! spuse Ana cu o urmă de invidie, într-o după-amiază, cînd se plimbau cu sania la cîmp.

Virgil nu răspunse şi se înghemui mai strîns în blană. Cîmpul nins era pustiu, clinchetul zurgălăilor umplea sonor depărtările.

Era frig, aerul proaspăt, cerul de sticlă. Troienele sclipeau albe. Bulgării fragezi de zăpadă aruncaţi din copitele cailor îi izbeau în obraji; şi Ana, cu mîinile înfipte în manşon, cu ochii întredeschişi, respira şuvoiul rece de aer cu o bucurie sănătoasă, pe care Virgil, posomorît, n-o împărtăşea. „Ce noroc ai tu de un prieten aşa de bun!" Cuvintele îi sunaseră de-o amară ironie. Era mîhnit. În ultimile săptămîni se grămădiseră nemulţumirile. Nu erau însemnate, mici neajunsuri de toate zilele.

Dar îi dăduseră prilej să măsoare aşa singurătatea în care se afla, lipsa unui seamăn căruia să-şi încredinţeze neliniştile nelămurite, golul ceasurilor cînd un om simte nevoia să se apropie de alt om. Îi rămînea numai prietenul închipuit, născut dintr-o minciună stupidă şi care, treptat, îi

intrase în viaţă, se instalase în casa lui, era invocat în fiecare zi. Întîia oară, într-o dezmeticire nepregătită, coborî mai adînc în firidele ceţoase ale sufletului şi îşi explică limpede de unde născocirea aceasta absurdă.

Nu era numai prelungirea unei minciuni întîmplătoare, era o chemare lăuntrică a însăşi vieţii lui, o împlinire dincolo de realitate a celor ce dorise mai însetat şi nu aveau fiinţă... Copil, suferise de această singurătate. Deschisese ochii într-o casă unde pluteau tristeţi secrete, între părinţi despărţiţi, care se urau. Se trezea noaptea, în ietacul cu lumina stinsă; alături nu era nimeni, întindea mîna fricoasă de copil şi mîna dădea în peretele aspru; întunerecul şi tăcerea de moarte îl înspăimîntau; plîngea încet, fără hohote, şi nu era nimeni să-i netezească părul, să-l adoarmă, aşa cum vedea în gravurile colorate din cărţile de joacă. Nici un copil nu intra în casa lor. În zile de sărbătoare, în zile anumite, presimţite din pregătirile ce se făceau, după liniştea neobişnuită şi după lipsa tuturor celorlalţi, cu o trăsură de oraş venea o doamnă care cerea să-i spună *mamă.* Mirosea a parfum de la uşă, îi aducea jucării prea copilăroase pentru vîrsta lui, îl săruta pe frunte neîndemînatic, şi pe urmă, pe scaun, îl privea lung ca pe un copil străin, ca pe o vietate curioasă căreia nu ştia ce să-i vorbească. Cînd pleca, răsufla uşurat, aşeza jucăriile în dulap, neatinse şi se întorcea la cărţile cu gravuri şi cu povestiri triste. La şase ani avea o cuminţenie de bătrîn. De la fereastră, invidia soarta derbedeilor desculţi şi zdrenţăroşi, fugărindu-se în praful uliţei.

Mai tîrziu, adolescent, încercase să destăinuie neastîmpărul şi tot dorul de tandreţe, adunat în copilăria lui singuratică. Întîmpinase, de la camarazi întîmplători, o atenţie politicoasă şi rece. Nu puteau

înţelege. După moartea bătrînului, cînd s-a întors de la cimitir, în casa pustie nu l-a întovărăşit nimeni. Mobilele îl nelinişteau noaptea, păreau că învie; trosnetul unui scrin îi alunga somnul pînă mijea de ziuă.

Se ameţise după aceea în tovărăşii oferite de întîmplare. Într-o ceată zgomotoasă şi cheltuitoare, în Universitate. Acolo cunoscuse pe Lulu, pe Sandu. Asta numise el prietenie. Şi după aceasta venise Ana. Cu cită deznădejde se agăţase de fecioara tăcută, cu sfiiciunea ei simplă de fată săracă! Crezuse în sfîrşit că a găsit.

Uitase că aduce fiecare necunoscutul a douăzeci de ani, trăiţi înainte fără să se bănuiască, fără să fie cu nimic pregătiţi unul altuia, fără să poată topi laolaltă ceea ce dorinţele lor au clădit pe îndelete în această vreme. Îşi aduce aminte: cînd a intrat în casa lor, de pe pereţi l-au privit cadrele părinţilor, bunicilor ei. Oameni necunoscuţi: un colonel cu ochii încruntaţi, cu pieptul tapisat de decoraţii, un bătrîn cu fruntea cheală şi cu mustăţile din cale-afară de stufoase, o femeie zîmbind silit aparatului. Ce legătură putea fi între el şi oamenii aceia? Cum vor fi trăit? Ce gînduri aveau despre viaţă? Ce i-a pasionat? Neamul lor, ce suflet a lăsat moştenire fetei timide, care roşea, cu ochii plecaţi, la fiecare vorbă? Şi cum au crescut-o? Cum şi-a petrecut vîrsta celor dintîi gînduri despre viaţă, în odăile cu miros de flori uscate şi de covoare vechi?

Pe masa salonului se afla atunci un album al ei, cu însemnări şi gînduri scrise din şcoală; pagini naive, cum păstrează de obicei fetele în pensioane. De atunci albumul a dispărut, l-a ascuns. Ce se afla acolo ce nu trebuia ştiut? Poate iubise pe altul. Poate o sărutase altul! Poate şi ea ceruse vieţii altceva!... Şi ce însemnau, aşadar, unul pentru celălalt, decît două taine, nepătrunse, fără dezlegare?... Era

capricioasă, stăpînită de nimicuri, cu sufletul numai la suprafaţă. De la început se desluşise între ei o neînţelegere pe care trebuiau s-o tîrîie de-acum pînă la sfîrşitul vieţii.

Cu coada ochiului o privi duşmănos aproape.

Ana surîdea cîmpului, nemişcată în sanie, cu gura întredeschisă. Sîngele îi năvălise în obraz, avea buzele roşii, pe faţă i se zugrăvea o fericire nevinovată şi copilărească.

Virgil Miclescu se ruşină de gîndurile de adineaori.

Era adevărat, născocirea aceea devenise pentru dînsul un reazăm. Pentru el Bunea, Ionel Bunea, exista cu adevărat, într-o lume a închipuirii; era prietenul pe care nu-l găsise, era realizarea celor ce viaţa nu îngăduia să se împlinească. Îşi găsise un frate; copilăria lui posomorîtă se colorase cu întîmplări ce nu avuseră loc, ca şi papagalul lui madam Racliş care nu exista, ca şi mîngîierile pe care nu le-a cunoscut niciodată.

Povestind, urzea alături de viaţa cea adevărată, şi searbădă, alta, idealizată, cu episoade fericite şi vesele, cu eroisme şi peripeţii. Toate nemulţumirile fără însemnătate din căsnicia lor le făcea uitate, le dezlega magic şi uimitor de firesc, în viaţa ireală creată alături, a altor doi oameni; ostrov minunat spre care se îndreaptă gîndul lui din ce în ce mai des... Dar nu avea el oare nici o vină? Nu el pusese oare între Ana şi dînsul, de la început, minciuna? Veşnica minciună dintre bărbat şi femeie. De cîte ori, atunci cînd izbucneau neînţelegeri fără însemnătate, prelungite chinuitor pentru amîndoi, n-ar fi fost destul să rostească un cuvînt numai, pentru a surpa zidul nepătruns? Şi nu-l spusese cuvîntul acela niciodată. Iar acum stăteau

alături ca doi străini, nemişcaţi în sania care despica pîrtie în troienele albe, şi erau aşa de străini, aşa de străini, încît nici bucuria fizică a acestei plimbări nu şi-o împărtăşeau.

Sania se opri. Clinchenitul zurgălăilor se răsfira peste zăpezi în aerul sonor. Din spinările cailor se ridicau spirale de aburi. Spre asfinţitul roşu, coborî oblic un stol de corbi.

Ana tăcea şi părea că priveşte ceva nevăzut în nemărginirea albă, de unde înainta noaptea. Lui Virgil Miclescu îi fu milă de ea, de dînsul, de amîndoi, de toţi oamenii pe care îi cunoştea, a căror viaţă o întrevedea deodată cu înfiorată limpeziciune, roasă de un rău ascuns şi fără vindecare.

— Ana! şopti strîngîndu-i mîna în manşon cu o înduioşare care-i tremură glasul.

Şi-ar fi pus capul în braţele ei în clipa aceea, ar fi plîns pentru ea, ar fi chemat-o la o înţelegere, alta, a vieţii, ca la o religie nouă, vindecătoare. Simţea pe buze cuvinte ce n-au fost rostite niciodată, fluide şi calde, cuvinte ce aveau să topească tot ce e iremediabil şi nepătruns între dînşii.

— Ana! se agăţă el de chemarea aceasta cu deznădejde, ca şi cum din strigătul lui, femeia avea să înţeleagă toată disperarea înăbuşită în adîncuri.

Ana îl privi mirată, cu ochii încă plini de vedeniile ce-o stăpîneau. Alte vedenii, ale ei; alte gînduri, ale ei. Şi privirea îi păru lui Virgil deodată atît de îndepărtată şi goală, atît de străină, că toată tristeţea bună şi omenoasă se risipi, iar în locu-i simţi din nou crescînd gînduri duşmane.

Ana îi răspunse strîngerii, prinzîndu-i şi ea în manşonul călduros mîna, între degetele înmănuşate. Dar Virgil Miclescu şi-o descleştă încetişor, cu o plictiseală nemărginită. Cîteva minute înainte era gata să mărturisească, să-şi scoată sufletul gol la

lumină, să o strîngă aproape de pieptul lui, aproape de tot şi aşa de încleştat, ca nici o umbră să nu mai apară de-acum înainte între dînşii. O vorbă numai ar fi trebuit. Şi totul se risipise.

Din nou stăteau alături îndepărtaţi.

Virgil îi privi buzele umede. Le ştia moi la sărut, îi cunoştea fiecare colţ intim, gestul cu care îşi da capul pe spate cînd o strîngea în braţe, ochii întredeschişi; toate i-au părut din nou plicticoase şi leşiatice.

Sania porni îndărăt, fugărită din urmă de noaptea albăstrie peste nămeţi. Mult timp nu rostiră nici un cuvînt.

Cînd au intrat în oraş, Ana întrebă ceva. Virgil nu auzi, mormăi un răspuns la întîmplare.

Pe strada lor, de la ferestrele caselor, după perdelele albe, vecinii priveau cu invidie aceşti tineri fericiţi, despre care nimeni încă nu putuse născoci nici o bîrfeală. Virgil Miclescu îşi chinui buzele într-un surîs silnic, la gîndul că alţii îi pot rîvni o asemenea viaţă fumurie şi fără nădejde, pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor.

În prag, Flic le sări în cale, lătrînd bucuros. Lepşi labele pline de zăpadă pe pieptul lui Virgil. Miclescu îl repezi departe, cu o nerăbdare izbucnită deodată:

— Marş tu... potaie!

Şi intră în birou, să rămînă singur.

Prin întunerec, se izbi de divanul aşezat de-a curmezişul drumului — „ca la Bunea”.

UNCHIUL DIN AMERICA

Constantin Mogrea stinse lumînarea, turtind flacăra cu al şaselea tom din *Viaţa insectelor.* Pe urmă, rămase multă vreme cu ochii deschişi în întunerec, răsucindu-şi în aşternut oasele dureroase.

Nu se ridicase într-un cot să sufle lumina, înadins ca să nu-şi alunge somnul, iar acum somnul nu venea. Îl înăbuşi mai întîi fumul înecăcios al feştilei stinse, amintind slujba bisericilor de ţară, deniile, prohodul înmormîntărilor. Gîndi după aceea, cu neplăcere, că a doua zi are să găsească un rotocol murdar de funingine, o pată grasă şi transparentă de spermanţetă, pe scoarţa nouă a cărţii; aceasta îi risipi de-a binelea pofta de dormit.

Afară se auzeau streşinile picurînd. Începea dezgheţul. Era în cele dintîi zile ale lui martie. De cu seară pornise cald vîntul echinopţiului.

Sfîrşea şi iarna aceasta îndelungată şi aspră, care păruse într-o vreme fără sfîrşit. „Cel puţin aşa se uşurează bugetul la capitolul combustibilului!” îşi surîse singur Constantin Mogrea, cu o veche amărăciune, miloasă şi ironică pentru propriile sale mizerii. Acum numai această fericire, de ordin casnic, i-o mai putea aduce primăvara.

Răsuci perna cu faţa rece în sus, căutînd un loc potrivit să-şi înşele insomnia.

Pe sub prag, din camera de-alături, străbătea o şuviţă subţire de lumină: şi în noaptea opacă şi densă, care-i juca înaintea ochilor zvîcnitoare cercuri de întunerec, dunga aceea caldă îi chema privirea îndărătnic: stăruitoare prezenţă a unei suferinţi tăcute, resemnate şi fără scăpare.

Acolo, la masa cu mărunte unelte de cusut: mosoare roşii cu aţă, nasturi de sidef, foarfece şi perniţe de ace, lucra pînă tîrziu, după miezul nopţii, Silvia. O ştia plecată sub globul lăptos al lămpii, deasupra pînzei albe, cu genunchii înălţaţi pe un taburet, cu pleoapele obosite şi cu obrazul fără sînge, destinzîndu-şi din cînd în cînd umerii încovoiaţi, trosnindu-şi anemicele mîini amorţite. Iar tinereţea ei ucisă de timpuriu, osîndită la nopţi de veghere şi la sărăcie, îl duru pînă la deznădăjduire în pregătirea aceasta de primăvară, coborîtă pe nevestite. Primăvară zădarnică, pentru el şi toţi ai lui, fără făgăduiala nici unei bucurii întregi, în dimineţile luminoase ce au să vină, cu soare strălucitor, cu dezmierdarea aeriană a adierilor de vînt, în grădini parfumate, unde albinele vor zumzăi peste cîteva zile în miezul roz al frunzelor de cais, albe.

Zilele şi anotimpurile se tîrau în viaţa lor, prea de mult asemănătoare şi miloase, prea fără surprize şi fără ostroave de înseninare.

De cîte ori Constantin Mogrea se gîndea la această monotonă înşiruire a săptămînilor, îndată îi apărea în amintire, stupid şi fără desluşită pricină, Matusalem, broasca cu carapace din laboratorul liceului, ghemuită neclintit într-un ungher cu aparate de alamă coclite, ca un bloc negru şi neînsufleţit de mineral. De-acolo, vietatea prizonieră nu scotea capul decît o dată pe zi, la farfuria cu lapte sau la frunzele de salată, pentru ca să se întoarcă iarăşi să somnoleze,

cu gîtul şi cu labele strînse sub capacul[1] de os, aşa de ani şi ani de zile, aşa ani şi ani de acum înainte, pînă cînd toţi vor fi morţi, schimbaţi, înlocuiţi, uitaţi, şi numai ea, centenară, fără nici o grabă şi fără nici o întîrziere, la acelaşi ceas, va întinde capul îngust fără frunte, cu ochii acoperiţi de pleoape solzoase, spre aceleaşi bliduri cu mîncare, spăimîntător de precis, de resemnată şi indiferentă la tot ce poate fi altceva, luminos şi cald, dincolo de zidurile cenuşii cu planşe de anatomie.

„De ce oare natura va fi hărăzind viaţa cea mai îndelungă, tocmai creaturilor celor mai stupide şi mai urîte?” se întrebă Constantin Mogrea, cu bolnăvicioasa insistenţă a omului chinuit de nesomn, de a se agăţa de gînduri absurde şi nefolositoare.

Pe urmă, fără să-şi lămurească un răspuns, se trezi descoperind că ochii broaştei, cu inele galbene în jurul pupilei, au o ciudată asemănare cu ochii de prost, blînd şi docil, ai directorului. „Se vede că într-adevăr trăsăturile fiecărui om amintesc cîte un animal. Desigur pe acela în a cărui speţă strămoşii lui erau destinaţi să se oprească în evoluţie...” reflectă cu obişnuita-i înclinare către generalizări dascălul de biologie şi îndată căută să-şi recapituleze în minte, pe rînd, figura fiecărui cunoscut, să desluşească cu ce specie anume din regnul animal va fi semănînd fiecare.

Unul avea gură cu buze rotunde şi despicate de iepure, altul un adevărat cap de pichire; Stamate, prietenul lui cel mai bun, de la prima vedere îl făcuse să se gîndească la un guvid. Exact la un guvid! N-ar putea spune nici acum, de ce anume. Poate din pricina capului fără gît, lat, chel, măsliniu şi gras, şi a ochilor prea depărtaţi către tîmple. Îl bucură această descoperire,

[1] În textul de bază, greşit: „capul”; în primele patru variante anterioare: „capacul” *(n. ed.)*.

ca şi cum ar fi aflat oamenilor din jurul lui o infirmitate ascunsă şi umilitoare, de care el fusese cruţat.

Dar îşi aminti cu amar că elevii îl numeau între ei. pentru gîtlejul lung şi vorba asmatică, „gînsacul!” şi alungă grăbit gîndul de la aceste ridicole stupizenii, cum numi cu dispreţ constatările ce-l încîntaseră adineaori. „Ce mai colecţie de neghiobii s-ar aduna, dacă ar exista un aparat drăcesc să stenografieze gîndurile de insomnie, chiar ale celui mai inteligent om! Şi bietul *homo faber,* ce mai jalnică apariţie pe scoarţa planetei...!” — încearcă să se consoleze Constantin Mogrea, solidarizîndu-şi soarta cu a întregii omeniri, pe care o compătimi generos, în bloc, din patul lui de bătrîn torturat de nopţi fără sfîrşit.

Hotărî să nu-şi mai oprească la nimic cugetul.

Numără picăturile de pe streşină, afară. Pic-pic! — asta e sub fereastră. Pic-pic! — asta e pe treapta de piatră a scărilor. „Ciudat, cum au săpat picăturile acolo o gaură rotundă, netedă şi adîncă; parcă ar fi scobită cu un cui! De treizeci de ani, gresia aceea e roasă de picioarele lor... Acum seamănă, adîncită la mijloc de paşi, cu treptele vechi de biserici... Cînd are să se îndure oare proprietarul şi să înceapă reparaţiile? Va să zică iar se surprinde gîndind!... Oare Edison doarme patru ceasuri pe noapte fiindcă suferă de insomnie?... Ce mai prostii îi dă în cap!... N-are să adoarmă aşa niciodată!”... Se răsuci pe altă parte. Aproape de tot izbucni un cînt de cocoş. Se auzi desluşit,

ca sub fereastră, şi baterea aripilor. Răspunse îndată altul, şi altul; din ce în ce mai înăbuşit şi mai îndepărtat, pînă la marginea oraşului, de-acolo peste cîmpuri întinse şi întunecate, umede sub vîntul cald al dezgheţului, ca un semnal misterios în bordeiele negre, din cătun adormit în cătun adormit. ,,În clipa asta se îngînă toţi cocoşii din ţara românească!” — gîndi Mogrea, şi aceasta îi păru chinuitor de monoton.

Fîşia de lumină de sub uşă îi ţintui iarăşi un răstimp ochii. Pe urmă, i se păru că în întunerec aude o mişcare, abia simţită.

— Mario, tu dormi?

Din celălalt pat, de dincolo de birou, femeia se întoarse în aşternut.

— Nu... De ce-ntrebi?

— Nu se mai culcă Silvia! Trebuie să fie aproape unu...

Femeia nu răspunse. Ghici că strînge din umeri sub plapomă. Cînd ar putea oare să lucreze, dacă nu acum, după ce se liniştesc toţi? Apoi tîrziu, mai încet, crezînd că a aţipit:

— A fost azi Stănciulescu. Uitam...

— Ei?... Şi ce mai vrea individul?

— A venit cu legea cea nouă a chiriilor. Cu *Monitorul...* Zice că-i dă drept să ne urce iar, de la Sfîntul Gheorghe!... A rămas să treci pe la el...

Constantin Mogrea se încruntă în întunerec, ca şi cum avea chiar acum în faţă pe Stănciulescu şi era obligat să-şi apere cu înverşunare drepturile lui de chiriaş pentru veşnicie. Întotdeauna, în ajunul împrejurărilor grele, se simţea energic, închipuia dialoguri în care el avea cuvîn- tul hotărîtor, cel din urmă! A doua zi, în faţa evenimentelor adevărate, pierdea repede tot curajul, mozolea vorbe neisprăvite, se apăra moale, dezarmat, bicisnic.

Pipăi, încet, să nu răstoarne ochelarii şi paharul cu apă de pe măsuţa de noapte, şi deschise portţigaretul. Aprinse o ţigară, trase fumul cu sete. Lumina de sub prag se mişcă, se auzi un sertar tras, împins la loc. Apoi din nou se făcu linişte.

— A mai fost şi Pincu... Cu ghetele copiilor de la reparat! Trebuie numaidecît să-i dăm măcar cinci sute de lei!... A crescut din cale-afară contul.

Mogrea privi iritat spre locul unde se afla nevastă-sa, deşi nu o vedea în beznă.

— Să mai aştepte! Nu i-ai spus la leafă?... Ce pot să-i fac, frate? Ce pot?...

Rosti ultimele cuvinte cu jumătate de glas, ca un vinovat.

Cu două zile înainte, plătise cu economiile lui ascunse două sute de lei pe ultimele două volume dintr-o colecţie cu observaţii curioase din viaţa insectelor şi acum banii aceia îi păreau furaţi sărăciei lor, sustraşi netrebnic altor nevoi, risipiţi pentru satisfacerea unui viciu tăinuit. Trei luni îl chinuiseră volumele în vitrină, cu coperta lor albăstrie, pe care era gravată o insectă eu antene lungi, arcuite şi fine, pe o crenguţă ţepoasă de pin. A economisit de la tutun, a împuţinat numărul ţigărilor, n-a mai cumpărat decît o gazetă pe zi; iar cînd a ieşit cu pachetul legat cu şnur roşu, subţioară, din librărie, s-a furişat pe lîngă zid, ca după săvîrşirea unei mizerabile fărădelegi.

Acum i se părea că nevastă-sa, după ce întorsese volumele pe o parte şi pe alta dimineaţa, cînd scuturase biuroul, făcea aluzie la această patimă a lui pentru cărţi, cu neputinţă de vindecat, în ciuda tuturor certurilor fără sfîrşit, a sîcîiturilor prelungite, a controlului pînă la ultimul gologan din leafă, înghiţit de nevoiaşa lor gospodărie.

— Şi uitam! urmă şoptit femeia. A mai fost după- amiază şi...

Constantin Mogrea se ridică în capul oaselor, gesticu- lînd în întunerecul orb, fără să aştepte sfîrşitul:

— Cine a mai fost, frate?... „A mai fost şi... a mai fost şi...” Ce dracu, toţi şi-au dat întîlnire azi aici?

— Vorbeşte mai încet, omule! Trezeşti copiii. Şi aude fata de dincolo... Vroiam să spun c-a mai fost şi Emil. Na!

Constantin Mogrea frecă un chibrit şi aprinse lumînarea.

Nu putea continua vorba aşa, fără să se vadă. La lumină, gîndurile îi păreau mai limpezi şi mai simple.

Pe perete jucă umbra slabă, cu părul zburlit, cu mărul lui Adam pronunţat peste măsură, mişcîndu-se la fiecare răsuflare ca un neobosit piston negru. Se ridică între perne şi femeia, frecîndu-şi ochii răniţi de lumina bruscă. Era puţină la trup, cu pieptul plat în capotul de noapte, cu şuviţe de păr sur, scăpate de sub bonetă.

Stăteau acum în camera rece, în paturile despărţite la mijloc de biroul cu teancuri de cărţi, ca două stafii urîte, slabe şi bătrîne, pregătindu-se să pună la cale, după miez de noapte, pe şoptite, cine ştie ce ritual de magie misterioasă şi înfricoşată. Căci oricine ar fi privit atunci prin întredeschiderea perdelei înlăuntru, ar fi asemuit îndată, fără şovăială, moşnegii aceştia cu nişte vrăjitori sculaţi în bezna nopţii, să fiarbă în ulcele de lut ciolane de mort şi ficat de găină neagră pentru descîntece blestemate.

Desluşind în flacăra tremurată a lumînării mîinile vînoase, încheieturile umflate, ochii storşi şi suri din care strălucirea s-a retras ca apele din albia rîurilor uscate, n-ar fi putut închipui nici o clipită că au arătat odată altfel: tînăr, fraged şi încîntător ochilor.

N-ar fi putut înţelege că bătrîna cu pieptul supt a fost cîndva o fermecătoare femeiuşcă, cu ochii migdalaţi şi umbriţi de gene mătăsoase, cu buzele cărnoase şi umede, descoperind la fiecare surîs un şirag de dinţi mărunţi, regulaţi şi sănătoşi, cu umerii goi, rotunzi şi pudraţi în rochia de bal, cînd aluneca abia atingînd pămîntul cu pantofii

de mătase albă, uşoară şi zveltă, rezemîndu-şi capul de păpuşe trandafirie, alintat, pe umărul tovarăşului de dans. Atunci mersul ei mlădios, chipul cum mirosea o floare ţinută cu două degete, clipirea repede a genelor cînd aştepta nerăbdătoare un răspuns, fiecare cuvînt, fiecare hohotire cristalină de rîs, şi tăcerea ei, cînd stătea rezemată de pervazul ferestrei, pe gînduri, privind cum o pisică pîndea zborul rîndunelelor, toate erau o desfătare, o plăcere fericită pentru ochi, ca bucuria pe care o da un trandafir rar, cu parfum catifelat, descoperit neaşteptat de trecător, într-o grădină sălbătăcită, cum era de cînd se ţine minte tîrgul acela...

Nici pe moşneagul cu mustăţile ţepoase, cu nodul din beregată enorm, nu l-ar fi putut nimeni imagina altfel; aşa cum a fost, purtînd tînăr veşmintele după moda romantică de acum mai bine de trei decenii, cu părul aruncat în bucle

inelate pe spate, cu privirea ageră şi lacomă la tot spectacolul forfotitor al vieţii.

Ei singuri acum, da! ceea ce era mai fioros, ei singuri acum se dezvăţaseră a mai gîndi la aceasta. Îşi aminteau anii, înfăţişarea altor oameni de atunci, răsăriturile de lună, casele care au fost dărîmate şi grădinile care au fost tăiate, dar carnea lor nu şi-o mai puteau închipui decît veştejită şi moale ca acum, ochii lor aşa cum sunt, cenuşii în văgăunile orbitelor, iar în locul cuvintelor înflorite proaspăt în dimineţile tinereţii lor de atunci, aşa cum nuferii albi răsar pe lumina apelor odihnite, nu mai ştiau să-şi spună acum decît cuvinte hărţăgoase şi duşmane, în care e vorba de bani, de datorii, de copii, de lemne şi de chirie.

La marginea oraşului, înainte de vreme se afla o fî- neaţă întinsă pînă în zăvoiul cu sălcii şi cu plopi, care păreau pudraţi cu pulbere de metal argintiu, cînd vîntul răsucea frunzele.

Acolo, s-au plimbat odată, în cel dintîi an, cînd s-au cunoscut, într-un sfîrşit de înserare.

Iarba era înspicată şi coaptă; înaintea lor o pasăre se legăna pe un fir înalt de graminee, clătinîndu-şi coada subţire şi lungă, deschizîndu-şi la fiecare oscilare aripile, să-şi păstreze echilibrul. Mireasma sulfinei, a florilor încarnate de trifoi, a garoafelor de cîmp, se răsfira ameţitor din fîneaţa încălzită, ca dintr-o uriaşă cădelniţă a cîmpului, a firii, a pămîntului îndumnezeit. Păşeau uşor; în picioare se acăţau cîrcei de ierburi; în urma lor rămîneau două cărări de flori culcate. Atunci, tristeţea elegiacă a amurgului, susurul îngînat al lăcustelor, fluturarea vîntului aplecînd legănat corolele albe şi roşii, şi viorii, şi albastre au şoptit bărbatului tînăr, înfiorat de atîta fericire, începuturi de gînd nelămurite, eliberate de

apăsarea humei, niciodată rostite. Găsea cuvinte rare şi netocite de întrebuinţarea fiecărei zile; tot ce era ascuns şi nemărturisit în gîndurile lui dezlegate din adîncuri îşi găsea deodată, minunat şi firesc, îmbrăcămintea străvezie de vorbe; şi vorbele acelea îl exaltau; şi înduioşarea propriilor sale gînduri îi umezeau ochii. Înnoptarea şi-a întins peste ei umbrele brusc, iar cînd a strîns-o alături, să-i simtă sub pieptul strivit palpitarea de pasăre a inimii, mîna femeii, mică, trandafirie şi mirosind răcoros, i s-a încleştat de obraz să apese sărutul.

Acum, acolo, s-au zidit cazărmile cu acoperişuri de tablă roşie.

A trecut de nenumărate ori prin faţa lor; în ograda prăfoasă, plantată cu salcîmi şi oţetari, se aud exerciţiile gorniştilor, se văd plutoanele adunîndu-se şi desfăcîndu-se în alinieri, tropotind la comenzi scurte; o santinelă îl priveşte întotdeauna nepăsătoare, cu arma la umăr, cu ochii somnoroşi, în ghereta decolorată de ploi; mîinile femeii sunt aspre, izesc astăzi a bucătărie şi a săpun de rufe; şi el niciodată nu s-a mai gîndit la asfinţitul de atunci, la propriile lui cuvinte risipite vîntului în fîneaţa cu flori ce nu mai sunt; nici o tresărire n-a simţit, nici o tristeţă nu le-a mai chinuit amintirea; şi aceasta era mai neînţeles şi mai îngrozitor decît suferinţa cea mai sfredelitoare, chiar decît moartea.

Bărbatul coborî din pat, trase surtucul peste cămaşa de noapte, îşi puse ochelarii şi începu să se plimbe cu tălpile goale, în papucii cu pielea de-o răceală umedă şi dezgustătoare, de şarpe.

Pe varul peretelui, umbra se micşora şi creştea, după cum omul se apropia şi se depărta de măsuţa de noapte; iar cînd ajungea în faţa lumînării, înălţată peste

măsură, umbra părea că se apleacă îndoită în tavan, deasupra lui, să-l privească cu milă, ca un uriaş bun şi înduioşat.

„Doamne! cînd a slăbit aşa?” se întrebă femeia, uitîn- du-se cu milă la spatele omului, mai gîrbovit ca de obicei, de frig.

„Doamne, cum mai poate desfigura bătrîneţea o femeie!” îşi spuse bărbatul, întorcînd ochii de la deschizătura capotului, prin care sînul femeii se vedea atîrnînd, vlăguit, vînăt şi stors.

Cum se plimba, cu paşi răşchiraţi, cu fluierele picioarelor păroase şi slabe, cu ochelarii pe nas, cu mărul lui Adam zbătîndu-se ca o neastîmpărată vietate, ascunsă sub pielea zbîrcită a gîtlejului şi zvîrcolindu-se să scape de-acolo, însoţit de umbra care creştea pe zid, se apleca şi urmărea fiecare mişcare, ca un tovarăş misterios şi tăcut, omul avea o înfăţişare în acelaşi timp dureroasă şi comică. Nodul din gît coborî jos de tot, aproape de legătura pieptului, parcă făptura pitită acolo se pregătea să facă un salt neaşteptat şi liberator.

— Mario! spuse cu glasul doborît, din care pierise toată iritarea de adineaori. Mario!... Cum are să sfîrşească asta?...

Femeia nu răspunse. Întinse mîna la spătarul scaunului, trase şalul cafeniu, îl încrucişă pe umeri.

Acum, de cîte ori era vorba despre nevoile lor, din ce în ce mai împovărate, arăta bărbatului tînguitor şi dezarmat o milă cu total dispreţuitoare. Îmbătrînit, între păsările lui împăiate, între insectele prinse cu ace pe cartoane presărate cu camfor, între borcane cu larve, reptile şi măruntaie verzui de animale puse în spirt, Constantin Mogrea, de îndată ce trebuia să ia o hotărîre în afară de cărţi, de laborator şi de cursurile de şcoală, se purta ca un copil cuprins de panică. Făptura femeii, mică, dîrză şi

curajoasă, oţelită în treizeci de ani de gospodărie săracă, nu se putea împăca nici astăzi decît anevoie cu tovarăşul acesta stîngaci şi timid, în viaţa cea de dincolo de cărţi, aspră şi neîndurată.

Fiindcă era învăţată să nu stea nici o clipă cu mîinile trîndave, luă de pe colţul biuroului ghemul cenuşiu, împletitura începută, şi igliţele, purtate de degetele uscate, prinseră să joace în ochiurile de lînă. Un timp părea că şi-a adunat gîndurile numai acolo, la pieptarul împletit. Se auzi multă vreme, cadenţat şi adormitor, şuroiala streşinilor, afară.

Fără să ridice ochii, femeia vorbi în sfîrşit, cînd Constantin Mogrea nu mai aştepta răspuns.

— Mă rog, ce înţelegi dumneata prin „asta”? (După treizeci de ani îşi spuneau „dumneata” de cîte ori ameninţa un început de ceartă.) Mi se pare că nici Silvia, nici Emil nu-s copii! Au să-şi aranjeze viaţa cum face toată lumea. Eu nu văd aici nici o grozăvie!... Mi se pare dimpotrivă, c-ar trebui să ne bucurăm. E băiat serios: nu pierde vremea la cafenea, n-aud de petreceri cum se vorbeşte despre Damian de franceză şi despre chefliul de Iliescu!... Dumneata singur spuneai că dintre profesorii tineri e cel mai bine văzut, în oraş şi acolo, la şcoala du- mitale. Ce mai vroiai adică? Poate dumneata aşteptai să ne cadă un prinţ coborît cu hîrzobul din cer, să ne ceară fata?... Dumneata numai cu gîndacii şi mortăciunile dumitale! Nu mai scoţi nasul de-acolo... Îndată ce trebuie să hotărăşti ceva, te vaieţi, te-nfurii, aici, cu mine;

şi pe urmă, te ascunzi cînd e vorba să descurci lucrurile, parcă în fiecare zi are să se-ntîmple cine ştie ce catastrofă!...

„Doamne, cît de vulgar cugetă!” îşi spuse Constantin Mogrea şi în aceeaşi clipă îi fu ruşine de această exclamaţie interioară, gîndind la eroismul simplu şi neobosit al femeii, care, de treizeci de ani, cîrmuia gospodăria lor împovărată prin toate întîmplările potrivnice. Părul cîne- piu, sînul mort, ce-l silise să întoarcă ochii mai înainte, îl înduioşară; stăteau mărturii dureroase ale acestei aprige îndîrjiri, ruinări desăvîrşite, rămăşiţe de viaţă şi de trup desfigurate, ca mîinile ciunge şi groaznice la vedere ale soldaţilor trecuţi prin foc. De ce oare nu s-ar putea înţelege liniştit, cu vorbe deopotrivă de îngăduitoare şi gata de iertare, unul pentru slăbiciunile celuilalt? De ce se sfredelesc cu fiecare cuvînt, parcă ar răsuci vîrfuri de cuţit?

— Bine, frate, stai, opreşte-te! încercă s-o împace. N-am spus nimic! Mă-ntreb şi eu cu ce-au să trăiască... E simplu să zici: „au să se ia şi au să-şi aranjeze viaţa cum face toată lumea!”... Nu te gîndeşti, frate, ce vremuri? N-avem nici măcar acolo, ca altă lume, un douăzeci de mii de lei, să-i ajutăm să-şi înceapă gospodăria...

— Nici noi n-am avut douăzeci de mii, şi-am trăit! Poate dumneata vrei să zici c-a fost altfel?

Igliţele jucară cu iuţeală mînioasă în ochiurile de lînă şi ghemul cenuşiu se micşoră văzînd cu ochii, desfăcut cu smucituri repezi pe faţa roşie a plapomei.

Constantin Mogrea vru să spună că au fost alte timpuri odinioară; dar femeia îi ghici gîndul şi nu-i lăsă timp:

— Dumneata vrei să spui poate că erau alte vremuri? Cunosc cîntecul!... Dar, mă rog, noi adică nu trăim tot în aceste „alte vremuri”? Şi, slavă Domnului! cu oleacă de

chibzuială!... Silvia e gospodină, n-am crescut-o în puf, e învăţată cu nevoia.

— Dar copiii, frate? Nu te gîndeşti? Dac-au să aibă copii?

— N-au să aibă!

— Cum, n-au să aibă?... Parcă asta o hotărăşti dumneata ori eu, de-aici!

Femeia îşi opri o clipă mîinile din lucru şi îl privi lung, cu compătimire.

— Apoi nu-ţi mai închipui dumneata că are să facă şi dînsa prostia să-şi umple casa de copii! Dumneata te faci a nu şti că o femeie n-are ploduri dacă vrea să n-aibă.

Constantin Mogrea se gîndi cu spaimă la înţelesul ascuns al acestor cuvinte şi-i fu odioasă închipuirea că fata lui, nevinovată carne din carnea lui, va fi osîndită la întrebuinţarea acelor precauţii umilitoare, despre care femeile îşi şoptesc între ele, într-o complicitate monstruoasă.

El mai avea o nădejde. În sărăcia lor fără scăpare, mai păstra o rezervă, cea din urmă: împlinirea unei minuni care să rezolve toate greutăţile miraculos, ca în visurile imposibile, ca în fanteziile absurde ale melodramelor. Nu îndrăznea să înceapă. Oprit înaintea lumînării, îndreptă mucul ars care strîmba flacăra; desprinse spermanţeta moale şi caldă, prelinsă pe marginea sfeşnicului de alamă şi făcu un cocoloş mozolit multă vreme între degete.

Umbra din tavan se plecă şi părea că aşteaptă şi ea să-l asculte, binevoitoare.

— Eu zic — îndrăzni în sfîrşit, fără să privească la nevastă-sa, frămîntînd pasta de ceară — zic c-ar fi bine poate să-i scriem lui Ovid! Uite! Să-i scrie Silvia. Ţinea mult la dînsa... I-ar trimite poate ceva. Poate pentru el e un fleac ceea ce nouă ni se pare supremul imposibil... De unde ştim dacă n-a dat cumva norocul peste el, acolo?...

Femeia smuci ghemul de lînă mai aproape şi pufni cu dispreţ:

— Ovid al dumitale!

Spunea al „dumitale”, deşi Ovid era frate bun cu ea.

Dar şi acum era destul să-i audă numele ca să roşească. Cu cinci ani mai în vîrstă decît dînsa, acest Ovid fusese multă vreme neliniştea şi ruşinea familiei. După ce fugise din şcoala militară, colindase ţara cu o trupă de operete, se făcuse actor, pe urmă scrisese într-o bună zi din Prisăcani; printre altele, ajunsese şi acolo, funcţionar la vamă. Peste iarnă, în acelaşi an, bătuse într-o dimineaţă la uşa lor, nici nu erau treziţi din somn. Îşi făcea intrarea împrumutînd de la servitoare gologanii de birjă, pentru cursa de la gară. Coborî în antret un cufăraş cu învelitoarea de tablă

vopsită sticlos şi cîrpită, o cutie de vioară şi o pălărie de pai, veche, învelită într-un ziar: toată avuţia. Se instalase în casa lor, musafir nepoftit. Două zile a mîncat tăcut, cu ochii plecaţi, aşezînd încet tacîmurile pe prăguşorul de sticlă să nu facă zgomot, bucuros că nu-l cercetează nimeni, neîndrăznind, cu modestie ipocrită, să se aşeze decît pe marginea scaunului, ca un trecător gata să se ridice şi să plece îndată. Cînd a prins curaj, nu mai vorbi decît despre America, despre averile care se cîştigau uşor acolo; făcea planuri, destindea pe masă prospectele companiilor de navigaţie, unde se aflau zugrăvite colorat transatlantice uriaşe pe valuri albastre, cu mateloţi microscopici, în uniforme albe, rezemaţi cu coatele pe bare de alamă, femei în mănătăli de călătorie, fluturînd batiste spre un ţărm nevăzut.

Trîndăvea toată ziua; dimineaţa servitoarea era silită să-l înconjure cînd mătura: îşi aştepta cafeaua în pat. Îşi făcea de lucru cu copiii: Silvia avea patru ani, Gicu doi; Marioara, Vintilă şi Sanda nu se născuseră; pentru hazul lor, mieuna ca mîţele, fluiera ca ciocîrlia, pufăia ca trenul, închipuind din tropăitul picioarelor cum intră în gară, cum trece macazul, cum prinde viteză: le tocmea jucării din scîndurele cioplite ingenios, paiaţe care făceau salturi peste cap, iepuri cu urechi mişcătoare, corăbioare de şindrilă, cărucioare cu coardă de sfoară pe dedesubt, care mergeau singure... Constantin Mogrea simţise de la început simpatie de om liniştit şi închis în viaţa moartă a cărţilor pentru flecarul acesta aventurier şi îndrăzneţ, bun de gură şi vioi, lipsit de statornicie şi neînfricoşat de nici una din primejdiile necunoscutului spre care se pregătea. Pe furiş, îi strecura bani de tutun, îi lua

apărarea cînd Maria amenințа să-i scoată cufăraşul la uşă şi să-l dea afară.

În primăvară dispăru cu zestrea lui puţină.

Constantin Mogrea n-a mărturisit niciodată că i-au lipsit în acea vreme din sertar şi trei sute de lei, o adevărată avere pe timpuri.

Au rămas copiilor, pe urma unchiului Ovid, cîteva jucării de lemnişoare încheiate şi pălăria veche de pai, purtînd în locul panglicei scoase o dungă mai albă, cu care s-au jucat toată vara... După trei ani, dăduse semne de viaţă din America. O epistolă lungă, scrisă mărunt, pe opt pagini.

Îşi împlinea ceea ce visase încă de pe băncile şcolii. Lumea cea nouă întrecuse tot ce îndrăznise să-şi închipuie. Zugrăvea cu entuziasm minunile de la fiecare pas; trenurile ţîşnind vertiginos din tuneluri, pe uriaşe poduri albe aruncate peste fluvii cu ape somnoroase, printre vegetaţii de altă lume, clădiri gigante, oameni de toate naţiile şi de toate culorile, gonind pe străzi într-o forfotă nemaipomenită. Viaţa, e drept, pentru el nu se arătase de la început uşoară, cum nădăjduise: emigranţi de toate neamurile se îngrămădeau în fiecare zi, vărsaţi din pîntecul vapoarelor, în cete lărmuitoare, se concurau în fabrici, îşi tîrau zdrenţele dintr-un cartier în altul, trăind o viaţă aprigă de oameni deznădăjduiţi.

Dar el, după ce încercase fără descurajare tot soiul de meserii, izbutise în sfîrşit să-şi găsească un început de aşezare... De atunci, trimisese în fiecare an, de ziua de naştere a Silviei, în plic de pînză pecetluit, cîte treizeci de dolari, în amintirea iernii cînd a jucat-o pe genunchi, şi a învăţat-o să coase pe canava, cu lînă verde, galbenă şi roşie, papagali geometrici cu pliscul semitic încovoiat.

Pe urmă, după cîţiva ani, scrisese din sud; era stăpînul unei ferme, pomenea despre o întreprindere nelămurită, care avea să-l înavuţească pentru totdeauna. Trimisese în anul acela o lădiţă cu păsări împăiate, cu schelete de mici vietăţi ciudate, cu păianjeni păroşi şi cu insecte muiate în toate luminile curcubeului, toate pentru profesorul de biologie şi colecţionarul exemplarelor de faună exotică. În fundul lăzii, într-o despărţitură au găsit stofe pentru copii, cîteva blăni de castor, pentru sora căreia îi cerea iertare tîrzie. Nici aceste semne de cuminţire şi dovezi îndepărtate de amintire recunoscătoare n-o îmblînziseră... „Puţină răbdare?... Ne cere puţină răbdare! Parcă n-am şti ce-l aşteaptă! Parcă n-ar sta scris cum are s-o sfîrşească!” Îşi cunoştea ea fratele mai bine de cum se cunoştea el, spusese dînsa atunci, netezind maşinal cu dosul mîinii, într-o irezistibilă capitulare a senzualităţii feminine, blăniţele moi şi lucioase de castor, pe care le aruncă pe urmă departe de ea, ca tot atîtea ispite demonice. Nu voia să aibă nimic de la vagabondul care-i făcuse neamul de ocară! A fost nevoie să stăruie îndelung

Mogrea, pînă a convins-o să primească gulerul lucrat în toamnă, de Iegor, cel mai meşter blănar al tîrgului...

De cinci ani scrisorile încetaseră. Darurile nu mai veneau. Se întîmplase ceva acolo, nu puteau bănui ce anume... Ziua de naştere a Silviei trecea mai tristă, fără aşteptarea nici unei surprize, în tăcere, ca în toate acele mocnite şi blestemate case unde începe să îmbătrînească o fată.

La cei treizeci de dolari din fiecare an se gîndise acum Constantin Mogrea; şi de-acolo, de la această rubedenie aventurieră şi poate îmbogăţită pe tărîmuri depărtate, mai putea aştepta, în osînda lor la veşnică lipsă, o dezlegare miraculoasă a tuturor strîmtorărilor.

Din ceara moale, tipărită între degete, dascălul de zoologie închipuise un animal minuscul şi ciudat, pe care-l aşeză în podul palmei, să-l admire pe toate laturile.

Semăna cu un pui de animal exotic, dintre acele trimise împăiate în lădiţa lui Ovid, şi această asemănare urzită inconştient de mîinile lui i se păru, fără să ştie de ce, un semn bun, un avertisment îmbucurător, un fel de comunicare tainică prin undele nevăzute ale spaţiului, că nădejdile au să i se împlinească. „Cine ştie dacă Ovid în clipa asta nu se gîndeşte la noi?" îşi spuse Mogrea, co- rectînd animalului un picior.

Apoi turti ceara între degete; în pasta caldă rămaseră imprimate urmele fine şi curbe ale arătătorului şi degetului mare, ca în gravurile din tratatele de chiromanţie.

— De ce *Ovid al meu?* se hotărî în sfîrşit să-şi apere cu înverşunare cea din urmă nădejde. De ce Ovid al meu şi de ce, dragă Mario, încăpăţînarea asta să nu admiţi că omul a făcut bine ce-a făcut? Trebuia oare să muce- zească aici, ca noi? Să aştepte pensie?... Să-l amenințe proprietarul de două ori pe an că-l scoate afară? Poate el a

fost mai cuminte ca noi toţi!... Şi de ce să uiţi că a avut întotdeauna gîndul la noi, la Silvia?... Cîte treizeci de dolari în fiecare an înseamnă, mi se pare, o sumă bunicică... Ba, azi mă tem c-ar reprezenta o adevărată avere... Ia dă, te rog, *Universul* de colo!

Constantin Mogrea luă *Universul,* căută la rubrica bursei cît cotează dolarul şi pe marginea ziarului începu să calculeze cu creionul: 30X15=450; 450X243=109.350. În cincisprezece ani, patru sute cincizeci de dolari: peste o sută de mii de lei... Nu-i venea să creadă. Şopti rezultatul, ca şi cum trebuia să audă cifrele ca să-şi controleze amăgirea ochilor: *una sută nouă mii trei sute cincizeci, o sută nouă mii...* Imposibil! Înmulţi din nou, făcu proba. Nu era nici o greşeală. Banii trimişi ρε nesimţite de „vagabondul de peste mări", ar fi însemnat astăzi, adunaţi, această avuţie pentru ei fabuloasă: 109.350; cifrele treceau peste tot ce îndrăznise să închipuiască vreodată, îi păreau în afară de realitatea pipăibilă, ca cifrele astronomice, ca acele ce înfăţişează distanţa de la o planetă la alta, viteza sorilor în văzduhuri. În sertarul lor unde de treizeci de ani nu se adunaseră niciodată mai mult decît cele cîteva hîrtii albastre la încasarea lefii, aceasta ar fi fost acum o comoară, preţul cu care şi-ar fi răscumpărat, ca robii, libertatea. Îşi scoase ochelarii şi privi, depărtînd ziarul spre flacăra lumînării. Umbra de pe perete acoperi şi ea jumătate de cameră cu o perdea neagră.

— Ce mogorogeşti acolo, omule? întrebă femeia, lăsînd lucrul cu igliţele înfipte la o parte, presimţind cu nelinişte o nouă pricină de mîhnire.

Constantin Mogrea puse gazeta jos şi se uită la nevas- tă-sa cu duşmănie.

Găsea un vinovat; iar asta-i uşura ciudat de repede senzaţia de prăbuşire înaintea hîrtiei unde stătea scris ireparabilul.

Cu toate împotrivirile lui, numai dînsa se grăbise să schimbe banii, să le găsească îndată întrebuinţare. Ea purta deci toată vina! O bucurie răutăcioasă, o dorinţă prostească de a-i plăti aşa, cu o răzbunare neputincioasă şi umilitoare, toate certurile din fiecare zi, tirania ei neîndurată, îl făcură deodată sarcastic şi crud.

— Ce mogorogesc? hohoti cu ironie exagerată, ca un actor, şi mărul lui Adam se zbătu gîlgîind în gîtlej. Ce mormăi? Socotesc prostiile dumneavoastră şi mă bucur. Asta fac, doamnă! Ştiu că vă plac socotelile: exacte, minuţioase pînă la ultima centimă! Aveţi colea una care o să vi se pară extrem de interesantă. Poate voiţi să ştiţi cîţi bani am furat noi Silviei?... Stă calculat negru pe alb: *o sută nouă mii trei sute cincizeci.* Ascultaţi? Nici un ban mai mult, nici un ban mai puţin. Una sută nouă mii trei sute cincizeci.

Femeia nu înţelegea.

— Pesemne nu ţi-e bine, omule! Ce-s vorbele astea? Ce bani am furat noi Silviei?

Mogrea bătu gazeta cu dosul mîinii şi rîse, dîndu-şi capul pe spate atît de tare încît mărul lui Adam păru că iese de la locul lui, aspirînd să ajungă şi el un al doilea cap, mai mic. Cînd sfîrşi de hohotit, se ridică şi puse ziarul sub ochii femeii, lămurind: ăsta-i cursul dolarului, asta-i suma în dolari, asta, transformată în lei, ăsta-i totalul!...

Cifrele scrise cu creion chimic se clătinară palide sub ochii femeii. Cînd înţelese, ceva se topi înlăuntru, ca o flacără suflată. Împinse gazeta cu mîinile să alunge vedenia. Cu două zile înainte, cetise în acelaşi ziar cum un copil, din joacă, aprinsese focul cu economiile de douăzeci şi cinci de ani ale unei gospodării, cum mama copilului se spînzurase în podul casei, şi nici o deosebire nu găsea între fapta necugetată a copilului şi ruinarea pricinuită an cu an, de neprevederea lor, vinovată, fără nici o iertare. Faptul divers căpăta deodată un înţeles înfricoşat ca o întîmplare desfăşurată sub ochi. Ceea ce cetise distrat şi cu bucurie egoistă că se petrecuse departe, între oameni necunoscuţi, fără să-i atingă pe ei, se lămurea halucinant, ca printr-o pînză destrămată vrăjit, care ar lăsa să se vadă aievea, peste timp şi distanţă, suferinţa şi nefericirea unui seamăn indiferent cu o clipă înainte. Văzu femeia spînzurată cu un capăt de funie, în podul prăfuit al casei, printre lucruri vechi de gospodărie, cu limba neagră scoasă grinzilor afumate. Între nenorocirea lor şi a oamenilor acelora necunoscuţi, era acuma o apropiere; durerea acelora o simţea prin suferinţa ei.

— Aţi înţeles acum? O să-i facem mare bucurie Silviei, mîine cînd i-om arăta. Nu e aşa că vă simţiţi mîndră, dumneavoastră care prevedeţi toate?...

Mogrea, aplecat deasupra ei, o privea cu băgare de seamă mulţumită, aşa cum făcea în laborator cînd turna acizi peste trupurile păsărilor, să scoată din carnea arsă oasele albe.

Femeia îşi zvîrcoli făptura puţină, înfipse unghiile în pieptul stors, căutînd să elibereze golul care o înăbuşea înlăuntru. Îşi zbîrci obrazul într-o chinuire de plîns şi din ochii secaţi o lacrimă mică, singură, se stoarse din izvorul

uscat, se prelinse încet şi atîrnă în bărbie, tremurînd neputincioasă şi ridicolă.

Nu mai putea plînge.

Era aşa de deznădăjduită tortura trupului ghemuit între perne, cu cea din urmă rămăşiţă a feminităţii — plînsul — pierdută, că omul îşi curmă deodată rînjetul. Bucuria răutăcioasă se stinse. Lucid, ca alt om care s-ar privi de alături, cu ochi reci şi severi, se văzu în puterea nopţii, cînd toţi, pretutindeni, dormeau, în odaia unde au îmbătrînit, chinuindu-se ca doi vrăjmaşi osîndiţi să se sfişie sub acelaşi acoperiş, să-şi scormonească cu unghiile carnea la cel dinţii prilej ivit, fără milostivire şi fără nici un sfîrşit. „Omul e animalul cel mai crud al creaţiei", defini Mogrea, ca de la catedră, în faţa elevilor. Şi simţi nevoia să încerce ceva uitat, să rostească un cuvînt ce şi-a pierdut înţelegerea între ei, să rupă blestemul, să se strîngă alături, aşa cum a văzut că fac cerşetorii iarna, în zdrenţe, în faţa focului unde se stinge cel din urmă cărbune, în spuza răcită.

— Ce sunt prostiile astea, frate? Ce-nseamnă...

Vroia să spună acuma că nici o vină nu poartă; că ştie prea bine cum banii aceia s-au dus numai pentru nevoi ce nu îngăduiau aşteptări: o dată, cînd au fost copiii bolnavi de scarlatină; altă dată, cînd i-a trimis medicul o vară la ţară; pe urmă la şcoală, pentru cărţi, pentru internat.

Degetele lui cercînd să-i dea mîinile la o parte atinseră sînul golit şi, la atingerea caldă şi veştedă, se traseră fără voie îndărăt ca şi cum s-ar fi apropiat de o carne vîscoasă şi respingătoare.

Femeia îşi acoperi sînul.

Ridică ochii spre el. Înţelese dezgustul şi totuşi ea rosti cuvintele de împăcare.

— Haide, culcă-te! Ai să răceşti dezbrăcat... Pe urmă, iar începi mîine cu ceaiuri şi cataplasme...

Constantin Mogrea nu se ridică îndată de pe marginea patului. Mai încerca să găsească vorbele bune pe care le simţise adunîndu-se şi risipindu-se înainte de a fi rostite. Stătea cu mîinile pe genunchii păroşi şi aştepta.

Umbra se depărtase pe perete, îi întorsese spatele uriaş şi încovoiat, aşteptînd şi dînsa.

— Tot am s-o pun pe Silvia să-i scrie mîine! decise Mogrea într-un tîrziu, ca să spună ceva.

Apoi îşi scuturǎ papucii din picioare şi se întinse în pat. Umbra de pe zid se mistui.

Dincolo, în camera Silviei, dunga de lumină era acum stinsă.

Constantin Mogrea a tras lumînarea aproape de cap, a deschis cartea la semn şi începu să cetească pagina întreruptă: ...„Nu mai încape nici o îndoială acum că omizile procesionare de pin sunt înşelate de instinct. Experienţele lui Fabre au făcut dovadă deplină. Era vorba să se verifice dacă aceste omizi, care circulă după hrană în lanţ neîntrerupt, stabilesc o ordine în mersul lor, ceea ce ar presupune o organizare a colectivităţii puse sub o conducere. Fabre a strămutat în acest scop un lanţ de omizi procesionare pe un trunchi de copac gol şi cojit, unde nu puteau găsi hrană; a împreunat inelul, aşa că omizile urmîndu-se una pe alta se învîrteau în cerc închis. Trei zile, cît a durat experienţa, ordinea inelului n-a fost întreruptă decît noaptea, pentru odihnă; a doua zi, omizile formau la loc procesiunea şi continuau a se învîrti, una pe urma celeilalte, orb şi stupid, fără nici un semn de descurajare şi fără nici o încercare de a rupe disciplina, impusă de această adevărată mistificare a instinctului. S-ar putea crede deci...”

Afară picăturile dezgheţului şuroiau neîntrerupt. Femeia gemu prin somn. Începu al doilea cîntat al cocoşilor, depărtîndu-se slăbit către marginea oraşului, peste cîmpuri negre, din cătun adormit, în cătun adormit.

*

Amîndouă ferestrele de la camera Silviei dădeau în stradă.

La început, în primii ani ai gospodăriei lui Mogrea, acolo fusese salonul de primire, orînduit aşa cum se aflau pe vremea aceea, desigur, cel puţin treizeci de odăi pentru musafiri în tot tîrgul. Cîteva jilţuri îmbrăcate peste catifeaua roşie cu învelitoare de doc alb, o pianină neagră în colţ, o masă ovală la mijloc; pe peretele zugrăvit vişiniu, două cromolitografii în rame groase, bronzate, reprezin- tînd: una, un cavaler cruciat, în armură grea, sub turnul unui castel, luîndu-şi adio de la o femeie în straie albe, înconjurat de doi ogari înalţi şi îndreptîndu-se către calul tropotind nerăbdător în şaua cu zale; cealaltă, înfăţişînd sub turnul negru al aceluiaşi castel, femeia îngenuncheată peste cadavrul cavalerului, întins pe o targă, cu mîinile încrucişate pe pieptarul de oţel, alături de cei doi cîini privind trist în pămînt.

Cînd se înmulţiseră copiii şi Silvia sfîrşi şcoala, i-au strămutat patul de fier vopsit alb de la internat, măsuţa de lucru şi maşina de cusut, şi astfel fostul salonaş, transformat în antret şi cameră de lucru, mai slujea şi acum, printr-o neabolită tradiţie, ca odaie de primire pentru puţinii şi rarii oaspeţi ai casei.

La una din ferestre, Constantin Mogrea, cu mîinile la spate, în picioare, privea de multă vreme, fără să se mişte. Peste drum era o fierărie; de la şase dimineaţa începeau să bată ciocanele. Acum, doi ucenici

potcoveau un cal. Cel mai mic, cu şorţ negru şi unsuros de piele (Mogrea ştia că-l cheamă Ghiţă, după cum ştia amănunţit numele şi păsurile fiecărui gospodar din toată uliţa), ţinea pe ge- nunchi copita îndoită din încheietură, celălalt ucenic răsucea şi rupea caielele, apoi pilea rotund capetele de fier moale şi unghia. Cum roibul era neastîmpărat, se învîrtea şi smucea piciorul din strînsoare la fiecare răsucitură de cleşte; înjurăturile curgeau. Alături, un popă de ţară, de bună seamă stăpînul, scotea ceva dintr-o legătură albă şi ronţăia rezemat de căruţă, aşteptînd.

Prin geamul deschis să lase înlăuntru cea dintîi suflare a primăverii, pătrundea un miros înecăcios de copită arsă. Dar Mogrea respira aerul acela fără să simtă mirosul greu; era cu gîndul în altă parte.

La spatele lui, pe canapea, stăteau Silvia şi Emil. Nu-i auzea vorbind, îşi închipuia că poate îşi strîng mîinile tăcuţi, aşa cum fac toţi logodnicii de cînd a început lumea; îşi dădea seama că prezenţa lui acolo îi stinghereşte, că ar trebui să plece, şi nu putea născoci un pretext să-i lase singuri. Tuşi ca să amintească aşa că e acolo şi numai după aceea se întoarse.

Nici Silvia, nici Emil, nu tresăriră. Nici nu s-au mişcat.

Stăteau în cele două capete ale canapelei, depărtaţi. Silvia nu lăsase pînza de pe genunchi, acele cu gămălie din colţul gurii. Emil învîrtea între degete un fir de aţă, stîngaci, privindu-şi vîrful ghetelor cu stropi cenuşii de glod uscat.

Lui Mogrea îi fu milă şi ciudă.

Ar fi dorit să-i întîmpine privirea o fată voinică, înaltă şi mlădie, cu obrajii transparenţi, cu ochii lucitori şi vii; lîngă ea un tovarăş vînjos şi îndrăzneţ, cu mişcările libere şi nesilite; o pereche din acelea care fac trecătorii în stradă să întoarcă ochii cu admiraţie şi invidie. În locul lor, în capetele canapelei, stăteau două vietăţi ugilite, timide, cu vlaga vieţii pierită înainte de a o fi trăit.

Aceştia aveau să-i continue monoton şi cenuşiu, viaţa lui monotonă şi cenuşie.

Silvia avea părul bălan şters, ochii galbeni, mîinile anemiate şi toată înfăţişarea ei amintea copiii limfatici, îmbătrîniţi de timpuriu, trist, între sticluţe de medicamente, în cămări fără soare. Mogrea o asemăna întotdeauna cu lujerele crescute în pivniţi, apoase şi albe, în tinzînd deznădăjduit frunzele palide către obloanele pe unde se furişează o lamă de lumină. Iar viitorul ei tovarăş, cu părul tuns cu maşina, cu urechile depărtate de ţeastă, cu umerii înguşti, cu cravata legată strîmb, cu mînecile scurte, lăsînd să se vadă prea lat manşetele tari şi rotunde, părea un ucenic în concediu, îmbrăcat în straie de duminecă, neştiind unde să-şi aşeze mîinile.

Mogrea cunoştea prea bine toată viaţa lui de trudă încăpăţînată, între dicţionare colbăite şi teancuri de fişe, departe de ispitele uşuratice ale tinereţii, muncitor liniştit şi închis deşertăciunilor; ştia că pentru copila lui săracă şi de searbădă înfăţişare un asemenea logodnic însemna un neaşteptat noroc; şi totuşi, nu-şi putea alunga gîndul că ar fi iubit fără îndoială mai mult un ginere care să-i inspire mai puţină stimă, dar să-l cucerească prin toate îndrăznelile şi cusururile adevăratei, nebuneştei tinereţi. Dealtfel, şi pentru specialitatea lui, filologia, disecare me-

ticuloasă de cuvinte moarte, simţise întotdeauna o dispreţuitoare compătimire.

Îşi luă pălăria, gata să plece.

Emil desfăcu firul de aţă albă răsucit pe deget, ridi- cîndu-se şi el.

— Nu mai rămîi? întrebă Silvia, cu buzele strînse ca să nu scape boldurile din colţul gurii, pe care le ţinea aşa la îndemînă, dintr-un vechi şi nedezbărat obicei din şcoală.

— La patru era vorba să mă întîlnesc cu Tomovici! Emil se uită la ceas. E ora patru fără un sfert!

— Tot n-aţi sfîrşit! se miră Mogrea.

— Ce să sfîrşeşti?... Pentru două camere şi bucătărie optsprezece mii şi dările! Într-o mizerie de tîrg ca acesta! Mai e de-nţeles cu aşa oameni?... Pe urmă, nu se liberează decît la Sfîntul Dumitru! Putem aştepta pînă atunci?

Silvia vru să spună că dacă nu se poate altfel, n-au altceva de făcut decît să aştepte. Dar simţi că roşeşte şi tăcu, aplecată mai tare pe pînză, să nu i se vadă obrajii.

— Poate mai sunt altele. Nu s-au sfîrşit toate casele din tîrg! spuse Mogrea într-o doară, de lîngă uşă, ştergînd borul pălăriei cu mîneca hainei.

— Mai sunt. Desigur că mai sunt! Dar toate mai scumpe... A ajuns o adevărată nebunie.

— Eu zic să lăsăm atunci să treacă Sfîntul Gheorghe! îşi dădu Silvia părerea, aruncînd o privire complice lui Mogrea.

De dimineaţă hotărîseră amîndoi să scrie unchiului Ovid şi acum se gîndea că după cinci-şase săptămîni, cînd va veni neîntîrziat răspunsul, toate se vor schimba cu desăvîrşire.

Mogrea înţelese şi se grăbi să-i vină într-ajutor.

— Şi eu cred mai prudent. Poate pînă atunci se modifică şi legea...

— Legea?... Dar toate legile în ţara asta sunt bune. E vorba cine le aplică, iar cine le aplică, nu le aplică pentru noi! se indignă Emil şi îndată speriat de propriul său glas bătăios, tăcu, în picioare, aşteptînd să-şi ia ziua bună.

De sub încreţitura pantalonului, acolo de unde se vedea ciorapul de lînă alb, urechea cu cusătura roşie a ghetei, ieşită la spate, părea că s-a ciulit să asculte şi ea mirată

explozia aceasta nemaipomenită de bărbăţie.

Apoi au plecat amîndoi: Constantin Mogrea spre un capăt al străzii, viitorul ginere spre celălalt capăt. De pe acum n-aveau ce-şi spune.

Singură, Silvia împături bucata de pînză, aşează deasupra foarfecele mici nichelate, înfipse acul, scoase degetarul care făcu o pocnitură slabă, ca a unui pistol copilăresc de soc, şi nerăbdătoare se instală la mesuţa de la fereastră.

A deschis cutia cu plicuri, desfăcu foaia de hîrtie înainte şi rămase pe gînduri, cu ochii afară, căutînd cuvintele scrisorii. Fără să-şi dea seama, atingea de obraz, cu o senzaţie plăcută de dezmierdare, mugurii de salcie, pufoşi ca blana de pisică, dintr-o crenguţă adusă de Emil. Alături avea ultima scrisoare de la unchiul Ovid, veche de cinci ani. Se gîndi visătoare la acest om îndepărtat, pe care nu şi-l mai amintea la chip, pe care abia îl cunoscuse, care, după cît se pare, o iubea şi nu o uitase, acolo, pe tărîmurile lumii aceleia necunoscute şi stranii. Căută să şi-l închipuie.

În plicul lungăreţ cu timbre roşii şi verzi, unde se afla gravat chipul lui Washington, cu ochii fini şi cu părul pudrat şi împletit în coadă peste gulerul uniformei, erau cuvinte puţine. Ce fel de om va fi fiind? Un timp umblase prin casă o fotografie a lui, de cînd juca în trupa de operetă, în costumul unui prinţ vienez... Avea pe cartonul palid ochii vii, părul negru, gura tînără, cu mustăţile rase, trupul subţire şi elastic; însă nu se cunoştea acolo, de sub pasta fardurilor, peruca încreţită şi costumul de irod, nu se cunoştea care va fi fost înfăţişarea lui adevărată şi ce era adăugat la ea, din tuburile cu vopsele şi creioanele colorate, înaintea oglinzii, pentru amăgirea scenei.

Dar ea nu şi-l putea imagina altfel, decît aşa cum a văzut stăpînii de plantaţii şi de ferme în filmele de cinematograf şi zugrăvit pe cutiile roşii de cacao. Cu o pălărie mare pe ceafă, cu pieptul deschis în cămaşa cu gulerul răsfrînt, cu faţa bronzată de soare, cu o pipă în colţul gurii, păşind rar cu cizmele roşii printre copăceii de cafea şi printre arborii de cacao, unde un şirag de negri musculoşi şi goi poartă pe umăr panere încărcate.

La marginea cîmpului îl aşteaptă un cal înşeuat, abia stăpînit în frîu de un copil mulatru, cu dinţii albi ca în reclamele de „Odol". Unchiul Ovid se apropie, scutură pipa şi o aşează în buzunarul de la piept al cămăşii, dă un ordin arătînd cu mîna spre parcelele geometrice ale plantaţiei de arbuşti; un supraveghetor ascultă cu capul descoperit; aleargă o femeie neagră cu un copil în braţe, plîngînd. „Bine! Să fie scutită de lucru pînă se însănătoşează copilul. Să-i trimitem medicamente şi s-o înscrii cu cinci dolari ajutor!" spune unchiul Ovid, împinge tocul de piele galbenă al revolverului la spate, saltă în şa şi duce degetul la pălăria cafenie cu boruri mari şi cu panglica îngustă. Calul sare într-o parte, joacă încordîndu-şi gîtul, bate din copită nervos. Acuma se vede depărtîndu-se la trap, printre ierburi înalte despărţite de vînt în valuri unduioase, către un *bongalow* ascuns după copaci cu frunza latã, de unde îi năvălesc în întîmpinare, cu lătraturi bucuroase, doi cîini uriaşi.

Silvia zîmbi acestei viziuni încîntătoare şi urzelile închipuirii se suprapuneau confuze priveliştei de pe geam.

Calul din faţa fierăriei era potcovit, stăruia numai mirosul de unghie arsă. Ucenicul ajută la înhămat, popa scoase de sub poalele antereului punga să plătească, se uită la un ceas mare de nichel, urcă în

căruţă punînd piciorul pe butucul roţii, aşează la picioare, în fîn, legătura albă, întoarse capul cu barba roşcată să spună ceva şi dădu bici. Căruţa durui spre barieră.

În piaţa triunghiulară, cu urme de zăpadă încă nezvîn- tate cu totul de cel dintîi soare primăvăratic, nu mai rămăsese nimeni.

Un om de omăt se topea în bătaia caldă a vîntului. Capul i se pleca trist pe piept, o mînă muiată căzu la pă- mînt; acum omul nu mai avea decît un singur braţ îndoit, strîngînd la piept un toiag prea mare pentru dînsul, şi părea împuţinat şi îmbătrînit într-o singură noapte. O pasăre mică veni în zbor, se aşează pe umăr ciugulind ceva sub aripă, răsuci capul vioi spre dreapta şi spre stînga, îşi zburli penele cenuşii, zări pisica roşie a lui madam Alexandrescu traversînd strada glodoasă pe vîrful pietrelor, scuturîndu-şi labele la fiecare pas, şi cu un ţipăt ascuţit săgetă pe acoperişul vecin.

Capul omului de omăt se înclină mai tare, ca al unui moşneag care a sfîrşit de moţăit şi adoarme.

„Aveţi o scrisoare din Europa, din România!” îi spune unchiului Ovid, în capul scărilor, bătrîna Annie, servitoarea credincioasă, care-l însoţeşte de zece ani în toate peregrinările. Unchiul Ovid aruncă pălăria pe o masă, se aşează în balcon, într-un jilţ de paie, aprinde pipa şi flacăra chibritului joacă aproape invizibilă în bătaia dogoritoare a soarelui. Întinde picior peste picior, priveşte cu înduioşare timbrele din ţară şi închizînd din ochi să se apere de fumul pipei, rupe încetişor marginea plicului. „A! Asta-i de la Silvia. Biata fată!... Trebuie să fi crescut mare, e desigur

domnişoară acum. Ia să vedem ce scrie?... Poftim, se mărită! Şi eu nici nu mă gîndeam! Asta nu se poate. În România trebuie să fie viaţa foarte grea acuma, e o ţară săracă cu valuta lor! Iute cerneală şi hîrtie... Nu! Lasă masa! Mai tîrziu. Nu iau dejunul acuma. Numai după ce termin de scris. E o datorie. Nu pot lăsa oamenii să se chinuie acolo...” Annie îl priveşte cum scrie, cu mîna la gură. Se răceşte mîncarea stăpînului dar nu-i pare rău. Trebuie să-i iubească grozav de mult Mister Ovid pe cei de acolo, din Europa, dacă îşi uită de masă! „Ştii tu unde merge scrisoarea asta, Annie?” întrebă zîmbind unchiul Ovid după ce a terminat şi a pus tamponul peste iscălitură.

Annie rîde cu mîna la gură de i se văd toţi dinţii albi. Ea e o proastă, nu ştie nimic; nici nu-şi închipuie cum poate fi Europa aceea, unde oamenii vorbesc treizeci de limbi încurcate şi s-au bătut cu tunurile pentru cîteva mile de pămînt. „Scrisoarea asta se duce la nepoată-mea Silvia... Am jucat-o pe genunchi, era o fetiţă foarte drăguţă atunci, blondă, cu ochii albaştri. Îi făceam jucării din scîndurele, vaporaşe şi trăsuri cu şuruburi de lemn. Acuma e domnişoară, se mărită... Tu eşti o proastă, Annie, tu nu poţi şti cît mi-e de dor uneori de necăjiţii aceştia de departe şi cum mă hotărăsc în fiecare an să plec două luni să-i văd. Annie, tu ştii ce e nostalgia?” Annie rîde şi e bucuroasă şi ea. Nu ştie ce e nostalgia, dar e fericită că pe Mister îl iubeşte cineva departe şi i se pare caraghios că Mister a avut cîndva vreme de pierdut, să tocmească jucările din scînduri, ca Tom, băiatul ei, cînd era mic şi se juca în cîmpul cu trestie de zahăr.

Silvia lăsă jos crenguţa cu muguri pufoşi. Muie peniţa în cerneală. O clipă privi în capacul călimării, unde se vedea, reflectat strălucitor în globul nichelat, capul şi jumătate din trupul ei, minuscul, diformat,

aşezat înaintea unei foi microscopice de hîrtie. Înclină fruntea şi începu să scrie mărunt, din capul paginii:

„Iubite unchiule...”

*

La cincisprezece august, cînd după calendarul răsăritean se sărbătoreşte Adormirea Maicii Domnului, la marginea oraşului e iarmarocul cel mare din fiecare an, vestit în toată Moldova.

Cu două săptămîni înainte, în cîmpul dintre căzărmi şi cimitir răsar într-o noapte bărăci de scînduri, corturi cenuşii de pînză înălţate pe drugi de fier şi de[1] frînghii; panorame cu vederi groaznice de ciumă, de război şi de cutremure; zugrăvite pe muşamale deasupra intrării; circuri şi menajerii care duhnesc de departe a maimuţă şi a grajd; roate cu numere negre şi roşii pentru încercarea norocului; minuni nemaiauzite: păianjenul cu cap de om, cea mai grasă femeie din cele cinci continente, Ion Suciu şi Marin Greceanu, cel mai scurt şi cel mai înalt recrut român, omul de fier care rupe lanţuri în dinţi, crocodilul biciclist, înotătorul din Tokio şi alte nenumărate grozăvii ce nu s-au mai pomenit de cînd lumea.

Toţi copiii tîrgului nu mai au astîmpăr. Dau tîrcoale corturilor, deasupra cărora flutură vesel în vînt steguleţe tricolore; se împrietenesc cu odraslele comedianţilor din vagoanele de scînduri; îşi vînd cărţile de şcoală pentru a căpăta biletul care le dă drept să asiste la dejunul şarpelui boa ce adumică dintr-o înghiţitură un iepure de casă viu şi poate înghiţi cu aceeaşi uşurinţă un miel, o căprioară sau un viţel.

Către margine e tîrgul de vite, unde se întinde o negură de căruţe, de cai şi boi

[1] În textul de bază, greşit „de” *(n. ed.)*

însemnaţi cu pete sinilii şi roşii în frunte; o furnicare şi o larmă de oameni fără hodinire pînă la asfinţitul soarelui.

Dar partea aceea a iarmarocului e umblată mai mult de oameni de ţară, care-şi fac negustoria cu îndelungi şi aprige precupeţiri, cu tocmeli disperate şi adalmaşuri prelungite pînă la ziuă, în magherniţele cu miros sfîrîit de mititei şi de fleici, şi cu scîrţîit plîngător de scripcari... Tîrgoveţii sunt ispitiţi mai cu seamă de bărăcile din mijloc, de sunetele pianelor mecanice, de ocheanele şi oamenii de ceară din panoptic, de muzica ventrilocă a gramofoanelor.

E singura înfrigurare ce cuprinde oraşul acela adormit, o dată pe an, trezind ochii lîncezi de la veşnica privelişte prăfoasă şi neturburată a uliţelor somnoroase.

Nici Constantin Mogrea n-a scăpat de data aceasta. Trei ani în şir a născocit tot soiul de afaceri grabnice, care să-l scutească de o după-amiază şi o seară petrecute în larma asurzitoare şi în mirosul uleiului de gogoşi, tîrînd după el familia în straie de duminecă, printre ghionturile mulţimii.

Acum n-a mai ştiut ce născoci. Mai ales după atîta stăruinţă a lui Emil şi a Silviei.

Copiii au luat-o înainte. Mogrea, la portiţă, cu bastonul la subţioară, răsucind o ţigară, aşteaptă să se întoarcă nevastă-sa care a uitat cheile. „Femeile bătrîne, cînd fug, seamănă cu găinile speriate”, nu se poate opri să gîn- dească, privind cum vine repede pe cărarea cu lespezi de piatră nevastă-sa, în jacheta ei neagră şi ponosită, cu o pălăriuţă demodată peste părul alb.

— Erau sub saltea... Nu de alta, dar parcă toate servitoarele au ce au cu zahărul! Ei? ce a făcut Emil?... întrebă cu glasul mai încet, nerăbdătoare să afle.

— Ce putea să mai facă? A iscălit contractul şi a rămas aşa! De-acum s-a

isprăvit, s-or mulţumi şi cu două camere. Toată lumea se strîmtorează! Dacă...

Era să spună: „Dacă dădea Ovid vreun semn...”

Îşi înăbuşi însă vorba în gîtlej şi merse tăcut, lovind cu bastonul în bordura de granit a trotuarului. Amîndoi îşi ştiau îndreptat într-acolo gîndul... De cinci luni, de cînd plecase scrisoarea Silviei, nici un răspuns nu venise, nici scrisoarea îndărăt.

La început aşteptaseră poşta fără să-şi ascundă nerăbdarea. În socotelile lor, ajutorul de la Ovid îşi făcuse loc cu o sumă din ce în ce mai crescută, pentru a îndestula cele mai mărunte lipsuri ale viitoarei gospodării. Trei sute, patru sute, cinci sute de dolari de-abia ajungeau. Pe furiş, Silvia îşi însemnase într-o listă, rectificată în fiecare zi, toate lucruşoarele de neapărată trebuinţă. Consultau cursul bursei, se bucurau cînd creştea schimbul dolarului: din cataloagele magazinelor de lingerie, de ustensile pentru bucătărie şi de mobile, din vitrine, alegeau după îndelungi chibzuieli, subliniau cu creion roşu şi albastru obiectele ce nu se cuveneau scăpate din vedere. Viaţa lor de aprigă strîmtorare se răzbuna în această ameţitoare risipă imaginară, şi lucrurile de care se lipsiseră de multă vreme, micile lor dorinţi secrete, ieşeau la iveală, se cereau împlinite de astă dată fără nici o amînare; ei singuri rămîneau pe gînduri înaintea hîrtiilor cu socoteli, mirîndu-se cu înduioşare de îndelunga lor resemnare de pînă acum.

Nici nu-şi mai puteau închipui cum viaţa ar mai fi cu putinţă de îndurat mai departe fără acest ajutor aşteptat din ceas în ceas.

Pe urmă, tăcerea prea îndelungă începu să-i îngrijoreze.

Nu ştiau cum s-o explice.

Cînd se împliniră trei luni, n-au mai pomenit nici un cuvînt, se prefăceau că au

renunţat la această nădejde, că s-au resemnat, că nu mai aşteaptă decît să stoarcă sărăciei lor încă o economie, un împrumut căpătat cu grea camătă. De cîte ori bătea însă factorul în portiţă, tresăreau fără să-şi poată stăpîni nerăbdarea, aruncau pe furiş ochii la timbrele scrisorii, nu ştiau să-şi ascundă dezamăgirea. Şi cele mai copilăreşti speranţe stăruiau încăpăţînat în ascunzişurile lor de suflet; şi unul şi altul, fără să fie cu nimic îndreptăţiţi la aceasta, păstrau convingerea neclintită că tăcerea îndelungată a lui Ovid e mai degrabă un semn bun, că desigur se pregăteşte să le facă o bucurie neaşteptată; poate să vină el singur în ţară, aşa cum cade prin surpriză, în mijlocul unei mese, ori seara, cînd stau să cetească gazeta la lumina lămpii, un adevărat unchi din America.

Drumul pînă la platoul iarmarocului ducea prin faţa cazărmilor.

Astfel Mogrea şi nevastă-sa, în urma copiilor, păşeau pe acelaşi pămînt călcat de picioarele lor, atunci cînd s-au plimbat odinioară, în fîneaţa cu iarba înspicată şi coaptă, spre zăvoiul cu plopi şi sălcii brumate de praf argintiu. Ca întotdeauna, nici o clipă însă amintirea nu li s-a întors către acel ceas, singur în viaţa lor, mort şi şters pentru totdeauna, petrecut ca în altă viaţă, trăit în altă planetă.

Pe drumul colbos, în faţa santinelei cu baioneta la armă, se îndreptau spre lunca rîului un soldat şi o slugă, ţinîndu-se de mînă. Femeia muşca în buze colţul tulpanului untdelemniu, cu ochii plecaţi; soldatul, cu capela prea largă pentru capul tuns pînă la piele, asudat, îşi tîra bocănind cizmele grele, cu praful aşternut gros şi gălbiu pe încălţămintea dată cu unsoare. În mîna asudată ţinea ascuns un şirag de mărgele

albastre; se putea ghici că vrea să le dăruiască femeii, că nu ştie cum să facă, şi că aşteaptă să ajungă mai departe, unde e cîmpul gol, ca să prindă curaj şi să i le înnoade în jurul gîtului.

Mogrea şi nevastă-sa, posomorîţi în gîndurile lor, aruncară o privire ostilă acestor doi ibovnici lălîi şi neîndemînatici, parodiind uitata lor nebunie. Şi uitătura lor duşmană nu era pricinuită de nici un regret, de tristeţa nemîngîiată a nici unei amintiri, ci numai fiindcă nu mai puteau înţelege ce îndemn fără un sfîrşit scîrbos şi animalic mîna pe drumul prăfos perechea încleştată în degetele lor asudate.

De la marginea tîrgului, i-a înghiţit îndată forfota legănătoare a mulţimii, împingîndu-i printre bărăci şi corturi, strînşi unul lîngă altul, de nu puteau vedea unde calcă în colbul ca o blană.

Au umblat de colo-colo, trecînd pe la scrînciobul cu cai de lemn, unde un jandarm în tunica albastră călărea cu seriozitate fericită şi prostească printre copii, întinzînd înainte picioarele prea lungi; au intrat la circul unde un gimnast în tricou roz se arunca planat de la un trapez aşezat în vîrful cortului de pînză şi unde un cal alb şi bătrîn, după ce a dansat în tactul fanfarei polca poloneză, l-a arătat pe Mogrea, cu trei lovituri de picior, în hohotul de rîs al galeriei, drept cel mai beţiv cetăţean al tîrgului. S-au oprit la roata norocului, unde cu doi lei se poate cîştiga un serviciu complect de bucătărie turnat în aluminiu; au văzut ciocanul pentru încercarea puterilor, unde cînd izbeşti puternic plesneşte în vîrful prăjinii o capsă ca un pistol; s-au plimbat prin labirintul oglinzilor, unde s-au izbit la fiecare pas, înşelaţi de jocul sticlelor poleite; s-au fotografiat la fotograful *à la minute,* care în cinci minute scoate pe cartonul şters un chip ce seamănă în acelaşi timp cu

Madona lui Botticelli şi cu Şahul Persiei; s-au uitat prin ocheanele rotunde unde se vede ciuma de la Hamburg, lupta de la Verdun, asasinarea împărătesei Elisabeta şi naufragiul „Lusitaniei”.

Constantin Mogrea era ameţit de haosul pianelor mecanice şi al fanfarelor cocoţate pe estrade de scînduri, de strigătul clovnilor şi atleţilor îmbrăcaţi în tricouri roşii, de mirosul cărnei fripte amestecat cu cel de sudoare, de tutun ieftin, de praf şi de ulei rînced. Picioarele îi lunecau pe coji de harbuz şi ciocălăi de popuşoi fiert, pe rămăşiţe de fructe putrede şi cutii goale de rahat; în urechi îi ăuiau goarnele de carton, fluierile de la biciuştile împletite cu canaf roşu în vîrf, balonaşele de cauciuc care ţipă plîngător dezumflîndu-se. Pe haine simţea atingîndu-se mîini lipicioase de sudoare şi zaharicale topite; valurile de lume îl desprindeau de ceilalţi, îl tîrau într-o parte, sub cortul unde un om păros şi cu muşchii înnodaţi sub piele ca împletitura colacilor arunca cu un zîngănit răsunător, pe scînduri, un lanţ rupt din simpla încordare a pieptului, şi de unde trebuia să se întoarcă să-i caute pe ai săi, ridicîn- du-se în vîrful picioarelor şi privind peste capetele cu basmale împestriţate, chipie şi pălării, căciuli de ţară şi umbrele multicolore.

Era istovit, cu picioarele dureroase, pe gene simţea colbul aşezîndu-se ca o ninsoare fină; cînd ştergea sudoarea de pe obraz, pe batistă rămîneau pete negre; totuşi, Mogrea uitase plictiseala şi dezgustul de la început; într-o desfătare copilăroasă şi naivă, se lăsă purtat în bazarul acesta zgomotos şi provizor, cu străluciri de tinichele şi sticle colorate, steguleţe de hîrtie şi costume de paiaţe; cu întrecerea asurzitoare a orchestrelor şi a fanfarelor, a orgelor şi a pianelor mecanice, a glasurilor şi a pocniturilor de jucării şi de arme de tablă; cu tot

vălmăşagul acesta de petreceri şi de bucurii vulgare, de pe urma cărora peste cîteva zile n-avea să mai rămînă decît cîmpul neted, pustiu şi tăcut, cîţiva ţăruşi albi uitaţi în pămînt şi ţărîna bătucită de picioare.

Nu mai aşteptă îndemnul copiilor ca să intre şi la menajeria unde se vedea zugrăvită afară lupta dintre un leu şi o tigroaică, într-un pustiu cu nisip galben, sub doi palmieri înalţi, cu un smoc de frunze verzi metalice în vîrf.

Copiii se îmbulziră îndată înaintea cuştii cu maimuţe, întinzînd printre gratii bucăţi de covrig smulse repede, ronţăite lacom de animalele cu figuri de băbuşti pitice, şi cu pielea spatelui roasă, roză şi necuviincioasă.

Se afla într-un culcuş de paie mucede şi un leu jigărit şi somnoros, privind cu ochi nepăsători la oamenii care fără voie se fereau departe de fierul cuştii: era şi o panteră plimbîndu-se neobosit după gratii, oprindu-se să-şi lingă laba ca o uriaşă pisică, şi zvîcnind cu un salt înăbuşit în spaţiul strîmt, către o mînă rezemată imprudent de în- cuietoarea uşii, de unde se retrăgea îndată cu o tresărire înfricoşată. Într-o cutie de lemn, din rumegătura de ferăstrău, un şarpe boa îşi mişca inelele trupului rece,

înălţînd un cap mic, turtit, cu ochi rotunzi şi pătrunzători, care păreau că văd prin carne şi prin pereţii de scînduri, dincolo de oameni.

Constantin Mogrea se plecă să explice nevestei, cu o autoritate oarecum profesională, nu importă ce curios amănunt în conformaţia muşchilor de la gît, puternici să strivească oasele celor mai voinice mamifere ca un cleşte de oţel. Atunci i se păru că aude un glas care-i amintea ceva foarte îndepărtat şi a întors capul.

Păzitorul în haină roşie, cu nasturi de alamă şi galoane de fir înverzit, îi întindea din teancul de subţioară un program. Scotoci în buzunar după bani mărunţi, şi cum privea faţa zbîrcită a paznicului, buzele scobite înlăuntru peste gingii fără dinţi, mîna tremurătoare întinsă după bani, căutînd să-şi lămurească unde a mai văzut pe omul acesta gheboşat în haina de postav roşu, croită pe alt trup mai mare, Mogrea tresări deodată şi lăsă mîna să-i cadă de spaimă. Cuştile cu gratii negre se depărtară şi se legănară ca pe puntea unei corăbii. Mai tîrziu, cînd se gîndea la clipa aceea, nu putea asemăna senzaţia pămîntului fugit de sub picioare decît cu groaza simţită cînd era copil şi cînd un mal al Siretului s-a prăbuşit tîrîndu-l în apă.

Din ochii lui lărgiţi şi ficşi, Maria bănui ceva plin de înfricoşare. Cercetă şi dînsa, mai sfredelitor, chipul omului cu buzele aduse înlăuntru, peste gingiile fără dinţi. Geanta neagră îi tremură în mînă. N-a fost nevoie decît de privirile lor, repede schimbate cu spaimă şi deznădăjduire, ca să se înţeleagă.

— Ovid!...

Paznicul întoarse repede capul să-şi ascundă faţa, se plecă deasupra şarpelui, căutîndu-şi de lucru în culcuşul umed de făină de lemn. Reptila îşi frecă prietenos

gîtul rece de mîna întinsă, care-i aducea întotdeauna hrana; scoase iute ca o săgeată, în semn de nerăbdare, limba subţire, despicată şi neagră. Afară izbucni valsul plîngător al unei minavete. Şarpele îşi legănă capul cu ochii sticloşi, după tactul muzicii demodate. Şi omul nu mai arăta decît ceafa cu părul alb, vinele şi tendoanele întinse ale gîtului; şi cum stătea cu un genunchi în pămînt, talpa întoarsă a ghetei expunea un petec pus de curînd, bătut în ţinte albe de lemn.

Nimeni în afară de ei, n-a văzut, n-a bănuit.

Silvia şi Emil se opriseră înaintea cuştii unde pantera îşi continua cursa neobosită atingîndu-şi blana de gratii; copiii aruncau fructe maimuţelor. Şi nici Mogrea, nici femeia, n-au simţit în cea dintîi clipă nici o milă pentru omul ajuns acolo, după cine poate şti ce îndelungate peripeţii şi căderi nespuse, în baraca cu jivine duhnitoare, călătorind din bîlci în bîlci, dormind pe gunoiul iute şi putred, cu căpătîi din haina de postav roşu, sub ochii hipnotici ai fiarelor care încep a mugi zgîlţîind gratiile, după miezul nopţii, cînd urletul bîlciului adoarme şi se întinde amăgitoarea tăcere a junglei.

Nimic nu i-ar fi putut înduioşa. Nici înfiorătoarea povestire a întîmplărilor, dacă ar fi fost spusă.

Acum, în sufletul lor coborîse un întunerec pustiu ca după un incendiu stins. Şi dacă nu rosteau un cuvînt era fiindcă nu găseau unul îndestul de aspru şi de răzbunător pentru sluga în haină roşie; tîlharul care le furase cea din urmă amăgire a vieţii îi lăsase acolo, în baraca cu mersul neliniştit al fiarelor, cu mîinile spînzurate, plini de spaimă şi cu orice nădejde pierită, ca după un foc ce le mistuise tot şi-i arunca să bîjbîie într-o noapte fără sfîrşit.

Mogrea se uită cu scîrbă la omul ghemuit jos. Dacă ar fi putut, l-ar fi lovit cu piciorul.

S-au îndreptat amîndoi spre uşă. Au început să urce scările cu ochii în jos, la treptele cu urme de praf şi cu fire crucişe de paie. Femeia s-a oprit în drum, a răscolit în geanta neagră, printre chei şi batistă. A strîns ascuns în mînă două hîrtii, a şovăit înainte de a scoborî, apoi repede, în vîrful picioarelor, s-a dus pînă la cutia de unde omul nu înălţa capul, a aşezat încetişor hîrtiile împăturite pe margine şi a fugit îndărăt, după ceilalţi, cu mersul acela comic de găină speriată, pe care îl au întotdeauna femeile bătrîne cînd se grăbesc.

Afară, colbul înălţat deasupra furnicarului de norod şi al panoramelor cu steguleţe fluturate vesel în vînt se aurea în bătaia asfinţitului. Un soldat suflă dintr-o goarnă de carton la urechea lui Mogrea.

Deasupra norului de praf, un balon mic, albastru, de gumă, scăpat din sfoară, se ridica repede în seninul cerului, abia se mai vedea, se legănă un timp, apoi împins de vînt pluti departe, spre răsărit, peste cîmpuri.

Toate privirile fuseseră atrase irezistibil de jucăria plutitoare. Şi muzicanţii unei fanfare, pe podişca lor de scînduri, suflau în alămuri şi clarinete cu ochii ridicaţi într-acolo. Cînd nu se mai văzu, privirile se întoarseră la pămînt, învăluite de o nelămurită întristare.

Constantin Mogrea grăbi să-şi ajungă familia, luptînd anevoios să pătrundă zidul des şi mişcător al mulţimii. Un şcolar îşi ascunse speriat ţigara în podul palmei, la spate, şi salută cu respect exagerat.

Ca să nu se piardă unul de altul, familia lui Mogrea mergea acum în şir. Înainte era Silvia, ridicînd umbrela de mătase roşie peste capete, apoi Emil, cu pălăria aşezată stîngaci pe vîrful creştetului, ceilalţi copii, Maria, el, cel din urmă. Şi cum trecea bastonul sub braţ, să-şi şteargă fruntea de sudoare, fară pricină, Constantin Mogrea văzu în închipuire, pe un glob uriaş, ca acel din cancelaria liceului, văzu tîrîndu-se încet un şir de omizi, în lanţ închis, ca un meridian peste conturul continentelor şi albastrul mărilor, fără nici o ţintă, orb şi neîntrerupt, monoton şi fără scăpare; alte omizi procesionare de pin, mînate orb şi stupid de aceeaşi mistificare a instinctului care nu le lasă să moară, dar nici să trăiască o liberă şi deplină viaţă.

Se alătură mai apropiat de femeie ca să strîngă instinctiv lanţul.

În spatele jachetei sărace se vedea un nasture învelit cu postav negru decolorat, ros pe margine, lăsînd alb lemnul rotund de dedesubt. Degetele care ţineau geanta tremurau; unghiile străbăteau goale prin vîrful mănuşilor vechi, umile şi cătînd zadarnic să se ascundă. Sub pălărie, pe ceafa cu tendoane întinse, spînzura o şuviţă de păr sur şi murdar. Femeia păşea repede, împiedicîndu-se, abia ţi- nîndu-se de ceilalţi.

Constantin Mogrea se depărtă şi rămase în urmă.

CĂSUŢA DE NISIP

Acolo, spre linia convexă a orizontului, unde verdele mării se împreună cu vioriul cerului, tremura o fluturare albă. Şi nu puteam desluşi de-i pînza unei bărci foarte îndepărtate, ori numai creasta de zăpadă a talazurilor. Era poate şi un pescăruş înecat, scufundat şi din nou ridicat din adîncuri.

Apoi, cînd nimic nu se mai văzu, degetele Sabinei se zvîrcoliră iarăşi în strînsoarea mea, luptînd să se smulgă. Am descleştat pumnul şi am cercat să vorbesc repede, despre întîmplări foarte de demult.

Soarele aprindea zidurile albe ale fostului Tomis. Se vedeau caicuri legănîndu-se în port. Un vapor se apropia pieziş, tras cu o nevăzută sfoară.

Amintii exilul celui ce scrisese *Arta iubirii.* Încercai să-l închipui rătăcind în asfinţiturile cu neguri, pe aceste tărîmuri rîpoase, aşteptînd să răsară pe întinderea apelor nălucirea unei galere din ţara cu statui albe. Pe acelaşi nisip jilav, plînsese poate cu fruntea îngropată în sfărămi- turile de sidef ale scoicilor. Rostii şi versurile elegiei ce ne înduioşase odinioară, pentru tristeţele lui Ovid:

> La fumul unui foc de butuci de vie,
> Unde se îndeasă sumane şi turme de oi,
> Povesteai de zei frumoşi, aproape goi
> Dintr-o cetate albă şi aurie.
> Vorbele tale sunau ca măzărica de gheaţă

De pe copacii ce-i tremură viforile,
Tu le spuneai cum au lămîii florile
Şi cum oamenii cred că înţelepciunea se învaţă”...

Îl voiam cerşind dragostea unei femei cu mîinile aspre şi cu părul încîlcit sălbatic; el care împărtăşise iubirea Iuliei din neamul lui August. Îl vedeam suferind fără nădejde din această pricină.

— Fiindcă din iubire, numai suferinţa e cea care rămîne, Sabina!

Numele ei l-am rostit în şoaptă abia respirată. Era în- tîia oară cînd îl spuneam tare, aşa cum îl dezmierdasem în gînd. Şi începutul de mărturisire mă înspăimîntă. M-am oprit, cu sîngele zvîcnind spre inimă.

Sabina sări de lîngă mine în picioare, mă privi o clipă ţintă în ochi. Păru că înţelege deodată; roşi şi zvîrlind mantaua de pe umeri, fugi spre valuri, zveltă, în strîmtul costum de lînă neagră. Înotă cu înverşunare departe, atît de departe că îmi fu frică. Deasupra apei, se lăsă apoi să plutească nemişcată, cu faţa în sus, cu mîinile întinse. Cîteodată talazurile o ascundeau. Şi sufletul mi se umplu de dînsa, ca de un balsam care potolea, în sfîrşit, o durere ce o ştiusem pentru totdeauna nepotolită.

Atunci răsări la spatele meu Dan, cu părul asudat, cu mîinile ude şi cu lopata de joacă sprijinită pe umăr, parodiind în miniatură ţinuta unui lucrător istovit.

— Tăticule, căsuţa-i gata!... Ţi-o dăluiesc matale.

Îmi arătă sub mal coliba de nisip împodobită cu acoperiş de scoici trandafirii. Avea obrajii îmbujoraţi de înfrigurare şi ochii aprinşi. Ochii Elenei din cele din urmă zile, cînd numai atît mai trăia în figura albă ca perinele.

Toate se ruinară brusc; cerul îmi apăru întunecat, marea posomorîtă. Am strîns

trupul mic, lîngă piept, cu deznădejde. Din nou, pentru mine, nimic nu mai fu pe lume decît vietatea aceea fragedă, în care regăseam sufletul moartei.

Pe urmă, cînd seara a aprins constelaţiile pe boltă, ne-am aflat păşind iarăşi alături, în fîneaţa stropită cu florile macilor. Tăcea. Între noi, Dan tropăia mărunt, prea timpuriu cuminte. O stea picură înaintea noastră. Pe urmă alta. Fără voie, miinile s-au căutat în buclele arămii ale copilului şi degetele Sabinei n-au mai fugit de încleştare.

Drumul cobora spre ţărm, în nisipul fierbinte încă de arşiţa zilei. Era în văzduh ceva atît de ameţitor, încît viaţa îmi păru într-acel ceas că are pentru ce să mai fie trăită.

Am stat acolo, pe nisip, în răsufletul mării.

Valurile împinse molatic din larg mureau la picioarele noastre. Nici un cuvînt nu-mi izvorî pe buze. Tăcerea ne strînse alături, fără nevoia mărturisirilor.

Dimineaţa, marea apare de pretutindeni în faţă, ca un zid.

În soarele proaspăt, vapoarele se încrucişează tîrînd după ele eşarfe de fum. Barca lui Ali se vede departe, pe luciul de smalţ lunecînd în ritmul lopeţilor. Prin sticla ocheanului îl zăresc ireal de aproape; cu faţa măslinie şi cu barba căruntă, plecată deasupra năvodului în care se zvîrcolesc, cu solzii prinşi în sfori, peştii de argint. Dar altceva aştept. De după salcîmii cu frunza măruntă, din vila albă şi fără acoperiş, ca un zar, ştiu că are să se deschidă o fereastră şi o batistă are să fluture. Dimineaţa se umple atunci de lumină.

Sabina coboară spre ţărm. Nici o mlădiere nu pierd din mersul elastic. O urmăresc după aceea, de la fereastra mea, înotînd în

larg, atît de departe, că din nou inima mi se goleşte de teamă.

Cînd se întoarce, casca verde din jurul părului îmi pare, deasupra valurilor, o minunată floare a adîncurilor, o magică şi unică floare a altor tărîmuri nepămîntene, pe care mi-o dăruieşte marea.

— Tăticule, am plins o fulnică.

Dan mă trage de mînă, nerăbdător să-mi arate isprava. Mă supun greu. Mi-e grija aiurea. Acolo, sub umbrela vărgată, Sabina vorbeşte cu doi tineri, izbucneşte în rîs şi, cu vîrful pantofului, frămîntă nisipul. Ce vorbesc? Ce-şi au de spus atît de vesel? E unul cu dinţii albi şi puternici, de lup, şi cu rîsul îndrăzneţ, pe care îl urăsc fără pricină.

— Tăticule, hai!

Merg în silă. În nisip e o fîntînă mică, atît cît încape pumnul. În fund o furnică se frămîntă fără chip de scăpare. Înconjoară pereţii mişcători, încearcă să urce şi, sub picioarele subţiri, firele de nisip se rostogolesc tîrînd-o iarăşi îndărăt. Pipăie cu antenele fine, crede că a găsit, din nou se înalţă aproape de margine şi din nou mărgeaua neagră lunecă în adînc. E ceva acolo din propria-mi zvîrcolire... Trîntit cu faţa în jos, cu tîmplele în pumnii mici, Dan priveşte cu răbdarea unui învăţat urmărind o experienţă savantă. Pe urmă se înduioşează:

— Îi dau dlumul, tăticule... Poate ale şi fulnica copii...

Eliberată, gîngania se opreşte o clipă ameţită şi neîncrezătoare, apoi porneşte în zig-zag, repede şi mărunt, pe nisipul încropit.

Dan a rămas nemişcat. Sub fruntea bombată, peste care s-au revărsat buclele ca o perdea, creşte o întrebare:

— Tăticule, şi mama fulnicii cînd moare se duce în cer?

Îl strîng la piept. Îmi cufund capul în inelele părului. Înăbuş un suspin. Dan mă priveşte cu ochii miraţi şi gravi, cu ochii trişti ai Elenei.

Cînd încep viorile sus, la cazino, mă ascund departe să n-ascult gemătul coardelor.

E un mal surpat, de lut galben, fără ierburi. Apa cli- poteşte jos, înfiorător de adîncă. De acolo, ziua, urmăresc delfinii săltînd deasupra valurilor ca uriaşe şi lucii jucării mecanice.

Noaptea, apa nici nu se vede dedesubt. Se simte numai: chemare misterioasă.

Astup urechile să n-aud melodiile aduse pe aripi de vînt. Fiecare cînt a fost al ei şi din amintire nu-mi pot alunga umbra Elenei, albă, aşezată ca în viaţa de odinioară, înaintea clavirului.

Era aşa de caldă căsuţa noastră, cu glastre în geam, cu masa de cărţi, unde Dan răsfoia albume cu privelişti colorate! Acum, acolo sunt perdelele trase, uşile ferecate şi numai vedenia celei ce nu mai este cutreieră încăperile.

Barca lui Ali s-a întors din larg. Dan îmi povesteşte întîmplările. L-a purtat Ali între genunchi, legănat de cadenţa vîslelor. A prins o meduză şi doi crabi ce se zbat în găleata cu apă sărată. Mînuţele în gesturi aprinse de- săvîrşesc povestea peripeţiilor. E mîndru şi-mi jură că o să se facă pescar, cînd va avea „balba albă”...

Tătarului îi rîd ochii oblici. Îşi scoate pipa dintre dinţi, ca să-l privească mai de aproape. Îi e drag şi-mi arată că are şi el undeva, dincolo de ape, doi nepoţi care nu-i trec peste înaltul genunchilor.

E ameţitoare atîta veselie, la cinci, cînd plaja se populează cu umbrele multicolore.

Larma copiilor nu mai cunoaşte capăt. Cu lopeţi minuscule clădesc cetăţi de o clipă, pe care le spală pînă în zori valurile.

O caut cu ochii. Tresar cînd o zăresc acolo, rîzînd într-o ceată de femei cu veşmintele albe. Îmi răspunde cu o abia văzută tremurare de pleoape. Iar cînd vine alături, marea îmi pare un spectacol divin, numai pentru noi pregătit de la începutul veacurilor.

Înalţă amîndoi, Sabina şi Dan, un lăcaş de nisip; cel mai minunat din cîte sunt pe întinderea plajei. Zidurile cresc netezite, cu ferestre de sidef. Cînd totul e gata, amîndoi deopotrivă copii bat în palme. Şi tot mai găsesc ceva de adăogat: un mănunchi de alge care închipuie brazdele unei grădini în miniatură, un grilaj de trestie, o podoabă uitată. Alături, capetele lor se apropie şi privirea mea îi îmbrăţişează pentru totdeauna apropiaţi.

De ce căsuţa aceea cu perdelele trase, de acolo, din oraşul îndepărtat de unde am fugit, de ce n-ar fi, de acum, căsuţa noastră?

Cînd s-a ridicat să plece, flexibilă ca o nuia, Dan s-a acăţat de braţele Sabinei şi a sărutat-o lung, ca şi cum ar fi răspuns gîndului meu nebunesc.

Aseară, cînd luna se înălţa din adîncuri, am căutat**-o** să-i şoptesc în sfîrşit ceea ce nu îndrăznisem să cuget.

Erau şi marea şi luna, complici. Îmi era sufletul plin de dînsa. Uitam firele albe care mi-au nins tîmplele. Ca un vlăstar înmugurit într-o ciotură îşi deschidea drum spre viaţă încă o nădăjduire, cea din urmă...

Aveam s-o port la faleza verticală, unde singurătatea mă duruse nopţi fără capăt. În sfîrşit, o mînă cu degetele de diafanul trandafiriu al scoicilor avea să-mi risipească de sub frunte gîndul cel negru.

Mi se părea în fiecare ungher că o văd, şi nu era. Altă femeie visa cu bărbia în piept, pe banca noastră. Alta rîdea cu triluri, coborînd poteca într-o ceată plină de larmă. Alta rătăcea singuratică, aproape de prăpastia ţărmului.

Într-acel ceas unde putea fi?

Şi am văzut-o.

În capătul cel mai ascuns al drumului. Luna le cădea drept în faţă. Fruntea Sabinei se înclinase pe umărul lui. L-am recunoscut: tînărul acela cu dinţii puternici şi cu rîsul îndrăzneţ.

Fruntea Sabinei cobora pe umărul lui tot mai jos, asemeni unui potir de floare prea greu, şi mîinile bărbatului dezmierdau mlădierile trupului, ca mîinile unui orb pi-păind o amforă. Cum de-am ştiut înăbuşi geamătul?

Nici soarele nu mai are îndestulă lumină, seara, cînd descinde în peşteri de nori. Sub cel mai îndepărtat ţărm, unde maluri surpate ne despart ca într-o cetate prăbuşită, ne ascundem ceasuri fără sfîrşit. Eu şi Dan. Din pumnii lui mici face cupe pentru nisipul de aur. În găoacea scoicilor ascultă hăuitul mării. Dar jocul lui e trist. Veselia lui sună silit.

De acum suntem iar numai noi.

Pe linia îndoită a zării se depărtează barca lui Ali. Umbrele se lungesc pe nisip, ne cuprind reci. E urîtă şi goală cămara unde trebuie să ne întoarcem. Iar copilul nu mai ştie să rîdă.

Atunci, deasupra noastră, pe creasta ţărmului, răsar ei. Sunt obosiţi, vin de undeva, de departe. Părul Sabinei e aproape de tot de buzele lui, şi cum stau drept, închizîn- du-ne cerul, rochia albă, tremurată de vînt, îl înfăşoară ca o îmbrăţişare.

Şi Dan i-a văzut. Căci pare deodată foarte atent numai la barca lui Ali, nemişcată acum pe linia orizontului.

Am deschis geamul, vîntul mării a năvălit sărat din întunerec, alungînd mirosul de spital.

La spatele meu, doctorul păşeşte în vîrful picioarelor, Îl simt nehotărît, acum după ce şi-a strîns cutia de catifea neagră, cuţitele de oţel. Ştiu ce vrea să-mi spună şi nu găseşte cuvînt.

Încerc să fumez şi fumul e amar. Îmi reazim fruntea de zid şi nu e îndestul de rece. Paşii doctorului s-au oprit aproape. Mă întorc şi nu e nevoie să-mi rostească cuvinte.

În patul lui mic, Dan zîmbeşte trist prin somn. E alb ca şi pernele. Buclele de aramă s-au topit ude de febră. Surîde prin somn şi surîsul sfîrşeşte în gemăt.

Pipăi sub cearşaful fierbinte trupul slab din care viaţa fuge. În închisoarea pieptului, inima zvîcneşte din ce în ce mai încet. Iar de sub pleoape, cînd se deschid, ochii lui mă privesc trist, ca ochii Elenei de dincolo de viaţă.

Acum, acolo sus, deasupra malului cu rîpi galbene, e un mormînt mic ca o jucărie.

Aştept să coboare noaptea, să-mi îngrop fruntea în ţărînă şi nimeni să nu vadă.

S-au golit vilele. E pustiu. Toamna a scuturat frunze. Ploile le-au putrezit. Neguri se înalţă. De săptămîni ne- sfîrşite rătăcesc printre casele cu obloanele trase. Vîntul chiuie în întunerec, plînge cu glas omenesc.

Astăzi dimineaţă am trecut în ploaie, pe potecile ude. Pe lîngă Cazinoul unde furtuna smulge afişe roşii de pe pereţi. În dosul ferestrelor, o slugă bătea ţinte în sicriul clavirului.

Ali s-a strecurat pe lîngă mine, în şuroiala picurilor, cu umerii încovoiaţi. N-a scos pipa

din dinţi, am zărit cum muşcă din osul ros, întoarce capul şi se furişează, vrînd să nu vadă. În urmă l-am simţit oprindu-se.

Pe plajă, ploaia a netezit urmele. Din căsuţa de nisip a mai rămas doar o movilă neagră, unde flutură încă, strîmb, un steguleţ fără coloare. Căsuţa lui. Căsuţa noastră, întind mîinile spre marea întunecată.

Acolo sus, deasupra malului, e un mormînt mic, ca o jucărie.

Aştept noaptea. Şi atîtea nopţi mai sunt de trăit!

*

Astfel sfîrşesc însemnările înecatului.

ZĂPADA

De două zile ninsoarea cădea tăcută peste oraşul acela întotdeauna posomorît şi glodos, de la cea din urmă margine a ţării.

Ceva proaspăt, tineresc şi mai puţin trist ca de obicei cobora din văzduh odată cu fulgii. Pe străzile întroienite, trecătorii păşeau înviorați de o bucurie fără pricină; iar cînd, de peste zaplazuri, crengile merilor desfoiau deasupra lor flori reci de zăpadă, nu se grăbeau să le scuture de pe gene şi surîdeau cu o fericire copilărească. Întinderile albe şi nepătate aduceau aminte de vacanţe de altădată, de joile după-amiază, de jocuri nevinovate, fără grijă, în cetăţui de troiene, în grădini înzăpezite, într-o altă lumină orbitoare, care nu mai poate fi, sclipitoare, sonoră şi albă.

Nu se mai desluşeau, sub ascunzişul înfoiat al nămeţilor, nici viroagele negre de pe locurile virane, nici murdăria uliţelor desfundate, nici rugina întristătoare a acoperişurilor de tablă. Şi stolurile de corbi, ce nu-şi mai sfîrşiseră tot începutul iernii vaierul lor aspru, fugiseră undeva, răsfiraţi în funingine neagră peste mirişti ninse.

Acum oraşul era tăcut şi alb.

Părea un oraş ireal, fericit şi candid: un ungher de planetă unde oamenii nu erau învrăjbiţi, nu mai aveau chipurile chinuite de nesfîrşită plictiseală, unde totul se petrecea

fără făţărnicie, firesc şi simplu, pentru veşnicie.

De două zile, Ion Sîrbu întîrzia drumul spre casă, ocolind calea cea mai lungă, desfătîndu-se de legănarea molatică a fulgilor.

Aerul proaspăt îi alunga din nări mirosul leşietic al duşumelelor nespălate şi al cernelei violete, din cancelaria liceului.

De acolo, de la bustul lui Aron Pumnul, cu arama coclită îmbrăcată în veşmînt de zăpadă, calea cea mai dreaptă era pe Uliţa Armenească, prin piaţa halelor, de dinaintea băcăniei lui Petrov, unde se adună la aperitive ofiţerii de la batalionul de vînători. Un sfert de ceas se oprea întotdeauna să ciocnească două ţuici, cu sardele înfipte în vîrful scobitorii. Era un popas obligatoriu, pentru a afla noutăţile tîrgului. Maiorul Steriade, cu pîntecul nedeslipit de tejgheaua soioasă, descheiat la gulerul tunicii pătate, povestea ştirile garnizoanei; Ştefanache, arhivarul prefecturii, noutăţile politice, şi nenea Tăsică, grefierul, cele de la Tribunal. Madam Petrov, din cutia ei cu geamuri de sticlă, ridica fereastra pe care scria cu litere roşii „Casa” şi asculta cu luare-aminte, ţinînd o contabilitate a evenimentelor mai strictă decît acea a sferturilor de cafea „Martinica” şi orez turcesc, din condica cu tartaşele verzi dungate cu negru. După a doua ţuică, Ion Sîrbu culegea restul înşirat pe farfurioara de porţelan de degetele grase şi cu unghii roşii ale lui madam Petrov, strecura în buzunar pacheţelul cu caramele pentru Lizeta şi pornea grăbit. În urmă, maiorul Steriade îi făcea semn de adio cu paharul, clipind dintr-un ochi, muşcînd o scobitoare în dinţii cariaţi.

Ştia că un sfert de oră nu mai era vorba decît despre el, de servitoarea pe care a dat-o afară fiindcă s-a purtat obraznic cu Lizeta, de scenele ei de gelozie, de pălăriile ei, de

tot ce iscodeşte curiozitatea vecinilor şi fantezia dospită în drojdia aperitivelor. Totuşi, acolo venea în fiecare zi şi în fiecare zi acolo întindea el mîna oamenilor care-l urau şi pe care-i ura.

Acum, Ion Sîrbu se întorcea[1] acasă pe drumul cel mai lung. Pe bulevardul gării, pe lîngă Biserica Sfîntul Ilie, unde copiii au făcut un gheţuş îngust, păzit de doi oameni de zăpadă cu ochii de cărbune. Pe urmă ocolea prin grădina publică.

Omătul era călcat de picior omenesc numai pe o pîrtie strîmtă. Molizii scuturau, la trecerea lui, din arcul crengilor destins brusc, pale de ninsoare peste trandafirii îmbrobodiţi cu şumoioage de paie. În fund, pe lacul îngheţat, era patinajul, şi printre arbuştii cu mlădiţele subţiri şi viorii se vedeau acolo, lunecînd înclinaţi, bărbaţi cu albe haine de lînă şi femei cu izbucniri de glasuri argintii în văzduhul cu ecoul limpede.

Ion Sîrbu îşi încetinea mersul. Nu-şi putea desprinde ochii de la patinorii ce se desluşeau în depărtarea străvezie, zvelţi, arcuind pe luciul gheţei vertiginoase figuri. Izbutea să le urmărească; acela înscria o triplă parafă; perechea cealaltă, cu femeia în strai verde, un foarte sprinten şi temerar tur de vals, cu fantezii acrobatice în text... Gîndul se întorcea la patinele ruginite de acasă. Altădată luase premii, bătuse recorduri, arbitrase concursuri. Era un as. De trei ani nu-şi mai simţise piciorul strîns în curelele subţiri şi în şuruburile de oţel. Grăbea pasul deodată, ca pe lîngă o ispită ce nu-i mai era de-acum îngăduită.

Portiţa grădinii se deschidea greu, întroienită. O împinse şi de astă dată în silă şi, înainte de a călca pragul, mai sorbi aerul

[1] În textul de bază, greşit: „întoarse”; în varianteleanterioare şi ulterioare: „întorcea” *(n. ed.).*

rece, cu nesaţ, ca şi cum ar fi vrut să ducă cu dînsul înlăuntru, o provizie de libertate.

În săliţa întunecoasă îşi acăţă pălăria şi tăcu, să asculte. În iatac se auzeau două glasuri. Ion Sîrbu se posomorî. Iarăşi avea să-l întîmpine acolo viesparnica prezenţă a doamnei Haralamb! N-are să se mai dezbare niciodată Lizeta de prieteniile acelea iscoditoare, de mahala? Cu mîna pe clampa uşii, şovăi nehotărît. Ar fi dorit mai degrabă să-şi ia din nou pălăria şi să mai rătăcească un ceas prin ninsoare, decît să înfrunte iar şi iar privirea de martiră resemnată a Lizetei.

Dar avea de lucru, îl încerca foamea; îşi prefăcu o figură dinainte surprinsă pentru mosafira nepoftită.

— A! madam Haralamb! se miră cu bucurie ipocrită, intrînd.

În pelerina cu mărgele negre, madam Haralamb săltă de pe scaun cu o sprinteneală care stătea rău trupului ei gras şi feţei buhăvite de vîrstă.

— Dacă nu se-ndură să vină Mahomed la munte, vine muntele la Mahomed! ţipoti cu glasul răguşit de tutun, risipind cu mîna fumul ţigării groase, pe care o aşează îndată, cu băgare de seamă, pe marginea scrumierei cu cap de pisică.

Ion Sîrbu nu-şi putea desprinde ochii de la farfurioara de porţelan. Era ciocnită, o ureche a pisicii ruptă, cu urme de cerneală, de pe o peniţă ce fusese rezemată cîndva acolo. În casa lui totul era acum dezordonat, murdar şi provizor.

Se sili să surîdă şi se lamentă de prea numeroasele obligaţii, care l-au făcut în vremea din urmă să-şi uite prietenii.

— Dealtfel, Lizeta e martoră! adăogă întorcîndu-se către Lizeta şi vorbindu-i astfel întîia oară, indirect, după două zile de ceartă cît nu schimbaseră nici un cuvînt.

Lizeta îl privi cu ochii îmblînziţi şi recunoscători, sărindu-i într-ajutor:

— Tocmai asta-i spuneam, Jan... Tu, cu cărţile tale...

— Ci mai dă-le focului de cărţi! se indignă madam Haralamb, aruncînd printre buzele rotunjite un colac de fum pe care îl contemplă cu admiraţie pînă se destrămă.

— Eu, în locul dumitale, n-aş lăsa frumuseţe de femeie să se topească între patru pereţi. Aş lua-o frumuşel la braţ şi i-aş trage o plimbare să-i meargă vestea, pe minunata asta de vreme. Uite Zamfireştii! Îs luaţi de doisprezece ani... Ce zic eu? Acuş sunt paisprezece la Sfîntu Ion şi-i vezi pe amîndoi, în fiecare seară, braţ la braţ, ca doi însurăţei, pe uliţa mare. *À-propos* de Zamfireasca!... Aţi auzit că nepoată-sa, Tincuţa, cea cu-n ochi saşiu, Doamne iartă-mă, se mărită cu Ioachimiu de la Vînători? Ei, ce mai ziceţi la asta?

Ion Sîrbu dădu din umeri, semn că nu mai zice nimic la asta. Se aşează pe divan; îşi întinse picioarele, desfăcu banda ziarului şi se cufundă în lectură, hotărît să nu mai asculte nici o vorbă din poveştile lui madam Haralamb, supranumită „gazeta tîrgului”.

Alături, veni să se cuibărească între perne, la căldură, Ketty, căţeluşa mosafirei, cu panglică albastră la gît şi cu zurgălău mic, galben. Ion Sîrbu, care nu o putea suferi dintotdeauna, pîndi de după jurnal cînd nu se uita nimeni, îi prinse pielea spinării între degete şi o strînse cu ciudă, încleştînd fălcile, ca şi cum îşi descărca cu această răutate de copil ceva din toată ura care-l înăbuşea în clipa aceea împotriva lui madam Haralamb, a maiorului Steriade, a Zamfireştilor care se plimbă de paisprezece ani, în fiecare seară, braţ sub braţ pe uliţa mare, împotriva lui însuşi.

Căţeluşa fugi lîngă sobă, cu sfîrcul de coadă strîns între picioarele subţiri de păianjen, şi de-acolo mîrîi, pri- vindu-l cu ochii bulbucaţi şi lăcrimoşi.

În sfîrşit, madam Haralamb se ridică să plece, după ce aşează în geanta de piele roşcată: tabacherea, ţigareta, cutia de chibrituri, oglinjoara rotundă şi scrisoarea de la cumnatul din Giurgiu, adusă s-o citească Lizetei. Ion Sîrbu o petrecu pînă la uşă, întrebă cu îngrijorare prefăcută dacă nu cumva căţeluşa nu e ameninţată să răcească în zăpadă, aşa fără surtucaş cum a văzut că se poartă căţeii atît de preţioşi, de rasă, apoi, cînd portiţa din stradă se auzi în sfîrşit trîntită, deschise ferestrele larg, să iasă mirosul de fum rece şi acru.

Rămaşi singuri, amîndoi îşi ocoliră privirile. Lizeta netezi cu mîna faţa de masă, aşteptînd ceva: un cuvînt, cel dintîi semn al împăcării. Ion Sîrbu. rezemat de stîlpul sobei, prăjindu-şi mîinile la spate, o privi o clipă duşmănos, pe sub sprîncene, apoi îşi strămută repede ochii la cadrul din faţă, unde se vedea închipuită într-o litografie stîngace trupul alb al Ofeliei plutind despletit pe ape.

Cînd întoarse ochii, Lizeta plîngea. Fără hohot, dreaptă, cu capul dat puţin pe spate, cu mîinile înfipte în scoarţa divanului, cu buzele strînse. Lacrimile izvorau una după alta din ochii lărgiţi, se rostogoleau în boabe rotunde pe obraji, picurau pe bluza albă; şi deznădejdea aceasta mută, fără zvîrcolire, topi deodată cu un val fierbinte bulgărul de gheaţă din sufletul lui Ion Sîrbu.

Nu-şi dădu seama cînd s-a repezit de lîngă sobă, cînd i-a prins tîmplele în palme, ştergîndu-i cu sărutarea lacrimile sărate:

— Biata Lizon! Lizeta mea...

Braţul Lizetei îi cuprinse gîtul cu deznădejde, obraz lîngă obraz, atît de aproape că îi simţea clipirea genelor ca o dezmierdare tăcută şi supusă. În pieptul încleştat de pieptul lui, bătăile inimii zvîcneau repede sub sînul strivit de îmbrăţişare: biată palpitare de vietate

cuibărită fricos în adăpostul de unde fusese alungată.

Tăceau şi pentru amîndoi numai cuvintele ar fi adus balsamul aşteptat. Dar cuvintele nu veneau.

Ceva ridicase de mult zid între ei. De cîte ori n-au stat aşa, strînşi unul lîngă altul, să încălzească spuza răcită?... Îmbrăţişările se desprindeau obosite. Nu mai ştiau să-şi vorbească. Era între ei ca amintirea unui copil mort. Ion Sirbu gemu. De-acum asta va fi viaţa lor, şi mîine, şi mai tîrziu, şi întotdeauna. Vru să vorbească, dar nu îngînă decît:

— Lizon, Lizon!...

Şi din nou au tăcut.

De cîte ori în drum spre casă, ori zăvorît în birou, cu capul în mîini, atunci cînd în urechile astupate de podul palmelor tăcerea hăuia ca într-un ghioc, de cîte ori nu şi-a urzit singur, în minte, cu vorbe fierbinţi, explicaţia aceea aşteptată, de care aveau nevoie ca de o eliberare! S-ar fi plecat amîndoi deasupra sufletelor, ca deasupra unei fîntîni în paragină, unde, între muşchi şi liane, în ochiul apelor zăcute în întunerec, ar mai fi desluşit poate oglindită o bucată de cer. Dar tăceau. Rămăşiţa de dragoste dintre ei îşi căuta împlinire într-o sărutare, în dorinţi repede mulţumite de un spasm, din care obiceiul topise orice savoare şi nu lăsase decît o scurtă înfierbîntare animalică. Se ridicau amîndoi ruşinaţi; ea tipărindu-şi rochiile boţite, el privind în altă parte, cu duşmănia întoarsă la loc. O ura atunci. Pentru chipul cum se acăţa de buzele lui, pentru cutele subţiri de la colţul ochilor cu pudra ştearsă de plîns, pentru dorinţa aprinsă în el cu o clipă înainte.

O strînse mai tare ca să-şi alunge amintirea. Dar femeia se desprinse încet, să asculte. Se auzeau zurgălăii unei sănii apropiindu-se, izbucnind sonor sub

fereastră, depărtîndu-se undeva, în ninsoare, spre capătul străzii.

— Ca atunci! se înfioră ea, înfiptă din nou în buzele lui, să-i soarbă răsuflarea.

,,Ca atunci” însemna ca în după-amiaza cea dintîi, cînd au coborît în tîrgul acela. Era zăpada ca şi acum, căzută moale peste case. Oraşul tăcut li se păruse în sfîrşit adăpostul căutat pentru dragostea lor. Nu ameninţa să-i întîmpine nici un trecător cunoscut. Nici un prieten de care să se ferească. Povestea lor n-o ştia nimeni. Îşi închipuiau viaţa lor ruptă de-acum de restul lumii, trăită numai pentru ei.

O sanie îi purtase uşoară pe străzi mărginaşe, printre livezi de mahala cu garduri de nuiele şi cu stoguri de fîn ninse, cu lătrături rustice de cîini lîngă hambare. În cîmp se vedea, departe, un deal cu păduri albăstrii în ceaţă, un mal de rîu cu rîpi prăpăstioase; pe o culme, un conac cu grădină prăvălată pe coastă şi cu şiruri negre, geometrice, de viţă îngropată sub zăpadă. Fumul se înălţa subţire din hogege. Un ţăran, cu o sanie pe tălpi de lemn, se ferise

într-o parte, sprijinit cu o mînă de boii fumurii, şi le dăduse ziua bună prietenos. Totul li se făgăduia curat, alb, tihnit şi simplu.

Cînd s-au întors în ietacul încălzit, cu clinchenitul zurgălăilor în urechi, după ce i-a desfăcut şoşonii ei mici, ca două încălţări de copil, sărutarea de pe divanul unde stăteau muţi astăzi fusese fără sfîrşit. Cum ar fi crezut atunci că toate nu sunt decît o amăgire, că se vor putea privi duşmănos odată, că în pernele divanului mototolite, au să-şi înăbuşe hohotiri de plîns?

Lacrimile femeii începură din nou să picure.

Acum înţelegea şi el. Se împlineau trei ani. Cu o săp- tămînă în urmă, răsfoind hîrtiile dintr-un sertar, pomenise data la întîmplare, aproape mirat că numai trei ani au trecut. Lui i se păruse o veşnicie! Şi Lizeta aşteptase un cuvînt, un semn recunoscător de amintire. Toată jertfa nu fusese a ei? Nu părăsise atunci tot pentru dînsul? Nu-şi ruinase viaţa? Nu pentru el era scoasă din rîndul celorlalte, femeie care-şi abandonase bărbatul bolnav, să fugă cu altul?

Asta era aniversarea lor. Sărutare silnică, fără nădejde şi fără vorbe.

Mila îl înăbuşi. Se ridică fără curaj s-o privească în ochi.

— Lizeta... Vrei să aduc o sanie?

Apoi repede, ca să-şi ascundă stînjenirea acestei întrebări, rostite fără să gîndească, cu o jalnică schimă glumeaţă:

— Să turbe Zamfireştii lui madam Haralamb!... Soţii model, de pe uliţa mare.

Lizeta îl privi fără încredere, cu mîinile uitate în poalele rochiei, cu ochii plînşi. Ion Sîrbu roşi. Vorbele îi sunară fals; gluma, proastă şi prefăcută; graba, silită. Totul era acum mincinos şi prefăcut în viaţa lor.

Afară ninsoarea se potolise. Pluteau ici, colo numai fulgi singurateci, cei din urmă, scuturaţi din norii care se retrăgeau spre răsărit, dezvelind o jumătate albastră şi înaltă de cer. Ion Sîrbu se simţi uşor. Bun. Aproape fericit. Încetini mersul pînă la piaţa cu sănii, să-şi limpezească hotărîrea.

Vor merge amîndoi pe aceleaşi străzi de atunci, la aceeaşi margine de tîrg. Locurile, ninsoarea, amintirea le

vor uşura să-şi vorbească în sfîrşit, să-şi lămurească pentru ea şi pentru el însuşi gîndurile. Nu erau vinovaţi. Aceasta o vedea limpede acum, cu bucurie. Erau biete victime şi atît! Tîrgul acela afurisit!... Ar fi trebuit să se aştepte de la început. Era aşa de firesc! Oamenii le-au închis uşile, fiindcă oamenii nu pot ierta unei femei dragostea în afară de legiuirile lor făţarnice. De-aceea i-au scormonit viaţa, i-au umilit. Ea încă nu poate şti cît a îndurat el, în fiecare zi; glume răutăcioase, conspiraţia din jurul lor, ipocrită, disimulată, răutăcioasă. I le-a ascuns. Şi suferinţa aceea ascunsă s-a răzbunat. L-a făcut nerăbdător, i-a torturat nervii. Cînd se întoarce acasă, cu pumnii strînşi, nu mai poate avea gînd decît pentru ei, brutele! Şi aceasta trebuie să sfîrşească acum. Numai iubirea lor îi poate izbăvi. Vor merge aiurea, în alt tîrg; va cere mutarea: se va duce singur, la bărbatul ei, cartoforul acela maniac care n-a vrut să audă de despărţenie, şi va izbuti să-i capete libertatea. Atunci vor împlini şi formalitatea aceea, de care dragostea lor n-a avut nevoie. Gurile rele au să amuţească. N-are să mai fie silit să se oprească în fiecare zi la aperitive, el căruia nu-i place nici o băutură, numai ca să păstreze legături cu oamenii ce i-au închis uşile caselor cu nevestele lor slute, proaste, ipocrite, dar legitime.

Ion Sîrbu îşi aminti inscripţiile cu cărbune de pe zidurile liceului, cu numele ei şi al lui; încleştă dinţii. Cum i-au ucis tot ce avea bun, omenesc, în viaţă!...

Mergea acum drept, hotărît, fericit. Se biruia. Da, se biruia! Numai pe ea o iubise, numai pe ea trebuia s-o iubească. A suferit atîta lîngă el; din pricina lui are acum pleoapele roşii; şi traiul acesta, cu umilinţi şi cu mîhniri nemărturisite, i-a crestat cutele de la coada ochilor, veş- tejindu-i obrazul îmbătrînit înainte de vreme. Şi ce superb îşi

purta capul frumos şi statura înaltă în saloanele unde a cunoscut-o, înainte de a o fi iubit...

Ion Sîrbu se opri să cumpere flori. Cîteva garoafe palide, florile ei. Vor fi cel dintîi semn al împăcării celei din urmă; pentru totdeauna.

Vînzătoarea cu părul şi cu genele roşii le înfăşură în hîrtie subţire, lăsînd descoperite corolele cu miros răcoros

şi pipărat. Cînd i le trecu în mînă, îşi aminti faţa clientului şi surîse încreţindu-şi obrazul urît şi stropit cu pistrui:

— Domnul profesor n-a mai dat de mult pe la noi. Altădată...

Ion Sîrbu nu răspunse. „Altădată”! Ce au toţi cu dînsul? De ce-i ţin socoteala fiecărui pas, ca unui răufăcător? Ce ochi nesuferiţi are vînzătoarea asta: roşii, ca ochii iepurilor de casă!... Trînti uşa de sticlă. În stradă aproape să se izbească piept în piept cu o trecătoare. Călcă în zăpadă, alături de cărarea bătută de paşi, prea strîmtă, şi ridică pălăria cu o bucurie ce-i inundă brusc sufletul.

— A! domnule profesor... Pasăre rară! se miră trecă- toarea.

Domnişoara Emilia, sora directorului, îi întinse mîna, ridicată numai pe jumătate fiindcă la cot îi atîrnau de o parte şi de alta, de două curele subţiri, patinele care-şi sunară oţelul. Ion Sîrbu sărută vîrful degetelor înmănu- şate şi merse alături, păşind peste mormanele de zăpadă. Fetiţa aceasta cu ochii micşoraţi de un surîs îl intimida întotdeauna.

— Mergeţi la patinaj, domnişoară Emilie? întrebă ca să vorbească ceva.

Domnişoara Emilia pufni, zîngănindu-şi patinele. Era într-adevăr o întrebare stupidă. Haina albastră de lînă, boneta de sub care frizau pe tîmple inelele părului negru, patinele spînzurate la cot spuneau mai lămurit ca orice răspuns unde mergea. Ion Sîrbu se posomorî, cu mîhnirea atît de adînc scrisă pe figură, încît domnişoarei Emilia îi păru rău că îl tratează ca pe camarazii ei de patinaj; juni veseli şi impermiabili tachinărilor.

Vorbiră pe urmă despre timp, despre cele mai recente cărţi, despre lucruri neînsemnate, încetinindu-şi nesimţit mersul pînă în faţa grădinii publice. Ion Sîrbu se

însufleţea fără să ia seamă, simţea o mulţumire nelămurită să meargă alături de fetişcana aceea cu mintea sprintenă şi capricioasă, cu nevinovate răutăţi în vorbă, cu întrebări naive. Din cînd în cînd o privea cu coada ochiului. Era

subţire, cu sînul rotunjit crud în flanela de sport, cu picioarele fine şi înalte. Sărea cu graţii de pisică peste bulgării de zăpadă. Închidea ochii cînd ninsoarea de pe copaci se scutura deasupra ei şi-i rămînea în pudră albă, în cîrlionţii părului. Dar obrazul mai cu seamă, îmbujorat puţin de frig, cu pielea fragedă şi străvezie, avea ceva atît de tînăr şi atît de proaspăt, încît fără nici o legătură firească de gînduri lui Ion Sîrbu îi amintea răcoarea din jurul izvoarelor păduratice, cu apă transparentă în culcuş de mintă.

În faţa grădinii se opriră. Întîia oară văzu de aproape că are verdele ochilor străbătut de fire aurii şi genele neobişnuit de lungi, încovoiate la vîrfuri.

Atunci abia, domnişoara Emilia descoperi florile din învelişul de hîrtie mătăsoasă.

— O! ce frumoase!

Ion Sîrbu le întinse cu grabă:

— Îmi dai voie?...

Fata se opri din zîmbet, serioasă deodată:

— Domnule profesor, nu sunt pentru mine! Nu vreau să...

Apoi, roşind:

— La revedere!

Se răsuci pe călcîie şi porni mărunt pe aleea grădinii, spre lacul îngheţat din fund, între arbuşti cu mlădiţele viorii.

Ion Sîrbu privi depărtîndu-se haina albastră, cotind după răsuciturile aleii, sărind zveltă şi tînără, cu agerime de căprior, peste meterezele de zăpadă. Lumina scînteia pe oţelul patinelor luciri de armă. A fost aşa sau i s-a părut că o clipă a întors şi dînsa capul? Cc tînără e... Ce lungi genele şi ochii ce limpezi, cu verdele străbătut de striaţii aurii... Şi ce catifelată pielea, acolo, la colţurile ochilor încondeiaţi, unde pleoapele Lizetei sunt înălbăstrite de pudră...

Se întoarse încet, spre piaţă, să caute sania. Se gîndi cu nesfîrşită plictiseală că

Lizeta îl aşteaptă de mult acasă, cu pălăria în cap, ridicînd nerăbdătoare colţul perdelei, să-l vadă ivindu-se în capătul străzii.

Paşii îl tîrau din ce în ce mai greu.

Tot ce gîndise în drumul de adineaori era risipit, gol, absurd, fără putere de îndeplinire. Ce au să-şi vorbească? Ce mai pot să-şi vorbească?

În dreptul lui Petrov, îl întîmpină maiorul Steriade, cu mantaua fluturînd, mestecînd un capăt stins de havană. Era prea vesel. În zilele lui de chef. Se cunoştea de departe.

— Eşti captivul nostru! tună, punîndu-i mîna pe umăr în semn de posesiune. Nici un moft, amice! Să-ţi spun una nostimă, cu asta, frate, cu Lola de la „Braun”.

Se lăsă tîrît. Ar fi făcut orice, ar fi mers oriunde, ar fi ascultat oricîte inepţii, numai să întîrzie întoarcerea acasă.

Înlăuntru era adunată toată ceata. Nenea Tăsică ajunsese probabil în „faza melancolică”; tăcea, cu privirea înfiptă în paharul golit. Ştefanache, arhivarul prefecturii, povestea ceva foarte ticălos la urechea lui madam Petrov, roşie şi cu ochii pudic aplecaţi deasupra condicei de socoteli. Un ofiţer necunoscut, cu părul tuns cu maşina şi cu mustăţi stufoase, explica, cu jumătate de trup întinsă peste tejghea, dintr-un plan de luptă improvizat cu chibrituri şi cu drojdie de cafea, cum s-a rupt frontul la Mărăşti, unde intervenţia lui a fost decisivă, deşi ingratitudinea contemporanilor o ignora. Intrarea lui Ion Sîrbu fu primită cu urlete. Profesorul de latină se abătuse de la program. Călca acolo la ore neobişnuite. Minunea se cerea sărbătorită.

— O baterie! Dublă! suspină maiorul Steriade, îm- pingîndu-şi cu o sfîrlă chipiul pe ceafă.

Apoi, întorcîndu-se către cuşca de sticlă:

— Madam Petrov, întreabă-l, te rog, dacă are bilet de voie, de acasă...

Ceata izbucni în alte urlete şi cel mai înverşunat se frămîntă ofiţerul necunoscut, care nu ştia despre ce e vorba. Risipi chibriturile şi se întoarse către noul venit, să înceapă explicaţia de la capăt. Ion Sîrbu observă că are fire de păr groase şi cărunte pe nări şi în urechile roşii, iar în creştetul tuns cu maşina, pînă la piele, o cicatrice albă şi lucioasă de tăietură...

Tîrziu, Ion Sîrbu se întorcea spre casă, împiedicîndu-se în şoşonii descheiaţi. Nu se ţinea bine pe picioare. Nu era deprins cu vinul. Îl durea capul, la tîmple, ca două ţinte înfipte. Dar nu simţi frigul. Se întunecase. Începeau să se aprindă luminile. În faţa casei opri. Umbra crengilor tremura albăstrie şi imaterială pe zăpada luminată de becul electric. În mînă ţinea florile cumpărate. Erau ude de vin, veştede, tîrîte pe tejghea.

Se clătină cînd deschise portiţa. Se propti să răsufle cu sete.

Atunci, de undeva, din închipuire ori aievea, pe o stradă, în noapte, sunară depărtîndu-se zurgălăii unei sănii, din ce în ce mai stins; chemare muribundă a amintirii.

Ion Sîrbu se mai uită o dată la flori. Apoi le aruncă jos, în zăpadă, şi le călcă apăsat cu piciorul.

FEREASTRA

În stradă, casa cea veche privea cu un singur ochi, muced şi posomorît.

Primăvara, după cea dintîi noapte cu ploaie caldă, în soarele dimineţii se deschideau să soarbă viaţă proaspătă toate ferestrele oraşului. După stolurile ridicate, se iveau slujnice cu broboade albe, bucovinence cu sînul pietros în pieptare de catifea cusute cu fir, gospodine în haine spumoase de dantelă cu flori colorate şi mari.

Toate feţele apăreau tinere în lumina poleită a răsăritului. Ochii căutau cu un fraged surîs la cerul albastru-ud, la mugurii liliecilor plesniţi în vîrfuri de crengi crude, la măruntele gîngănii punctate negru şi roşu, dezmorţite pe treptele de piatră.

Ziua începea odihnită şi nouă. Viaţa se făgăduia limpede ca cerul spălat şi înalt, unde călătorea, sus de tot, topindu-se, o ultimă fulguire de nor, ca pieptul roz-mătăsos de flamand.

De undeva, peste grădinile piersicilor pavoazaţi cu flori de hîrtie — căci pentru o pavoazare festivă păreau florile livezilor! —, de undeva, zbicind pămîntul jilav, primăvara şuvoia un val molatec de aer din ţările sudului, altul decît acel de azi-noapte: rărit, uşor, străveziu.

Iar păsările zburau aproape de oameni, prietenoase şi gureşe. Trecătorul ar fi

aşteptat fără mirare să se aşeze una pe umăr, să-i ciugulească un grăunte din palmă, să-i gîngure în ureche, să-i dezmierde obrazul cu puful gingaş al guşii, alintîndu-se ca în cel dintîi veac, cînd totul era în dumbrăvile pămîntului, fără duşmănie, simplu şi bun.

Numai fereastra întotdeauna închisă se uita atunci la
hohotirea aceasta, a lumii şi a tinereţii, şi a tuturor învierilor, cu un ochi neclintit şi ceţos, de mort.

Cînd trecătorul ridica din întîmplare privirea bucuroasă, sticla vînătă şi ostilă îi amintea deodată sloiurile de gheaţă care astupă sprintena viaţă a rîurilor iarna, şi totul devenea rece şi deznădăjduit.

O mîhnire fără alinare ucidea toată gîlgîirea primăverii.

Ziua era acum la fel cu celelalte; iar omul păşea cu fruntea spre pămînt, la necazurile lui din fiecare ceas, singur şi întunecat, ca un orb care ar bîjbîi drumul într-o hrubă umedă.

Într-o asemenea dimineaţă, un beţiv dezmăţat şi fără guler s-a oprit pe trotuarul din faţă, vorbind cu sine şi ameninţînd cu pumnul. Ochiul sleit, de stîrv, îl supăra foarte. Îi strepezea veselia de cîte ori se întorcea dondănind şi împleticindu-se.

Acum avea să sfîrşească.

Culese o piatră colţuroasă şi, opintindu-se cu mare mî- nie, cum ar fi purces să doboare un taur, izbi în sticla de plumb. Geamul se sfărmă cu un ţăcănit scurt şi negrul spărturii rînji încă mai sinistru în trandafiriul zorilor. Dar beţivul îşi plescăi palmele, încîntat de ispravă, şi porni mai departe, ciorovăindu-se cu un tovarăş nevăzut.

A doua zi, fereastra arătă din nou acelaşi ochi vînăt, posomorît şi intact. Că s-a mai aflat în tot oraşul un geam tot atît de vechi şi turbure să-l înlocuiască atît de îndată a fost

tuturor de mirare. Oamenii spun că beţivul şi-a făcut seamă singur, cum l-au găsit înecat în iazul cel mlăştinos şi coclit, de la bariera Ciungilor.

Şi totul a rămas cum a mai fost, în tîrgul acela mocnit de la marginea ţării, unde nimănui nu i se întîmplă niciodată nimic.

Dar fereastra cea încruntată şi neliniştitoare, ca privirea de gheaţă a unui cadavru, a fost deschisă şi ea odinioară în zid, să răsfeţe glastre de flori şi să primească răcoarea dimineţilor, care înţeapă nările ca un pahar spumos de şampanie.

Cînd s-au ridicat temeliile casei — cine din toată strada îşi mai aminteşte acum? — se prelungea o vară grea de belşug ca un uger plin. Crengile livezilor se încovoiau trosnind de rod. Dinspre bariere scîrţîiau carele cu bucate aurii de pe cîmp.

După ploi furtunoase şi repezi, curcubee cum nu se mai văzuseră de mult întindeau arcuite punţi aeriene de la un nor la altul, deasupra caselor cu streşini de şindrilă, peste vîrfurile stufoase de nuci şi peste sclipirea metalică a bisericilor; iar bătrînii aduceau har Domnului pentru asemenea semne de îndelungă rodnicie şi pace.

La zaplazuri, în asfinţit, se adunau să se minuneze vecinii. Casa nouă, a străinilor, creştea mai semeaţă ca toate.

Unii vorbeau despre un fecior de boier, care şi-a mistuit averea prin străine ţări şi cu puţinul rămas se ascunde aici de ochii lumii, să-şi dureze adăpost de pocăire. Alţii spuneau că ar fi un tînăr întors de undeva, de la carte, din depărtate oraşe de la capătul lumii, unde sunt turnuri care ajung pînă la cer şi împăraţii se plimbă în caleaşcă de aur, cu cai purtînd în locul ochilor scoşi smaragde cît pumnul. În sfîrşit, alţii credeau a şti că e vorba despre nepotul unui

diregător mare din Ţara de Jos, care a luat din dragoste o fată străină şi săracă, aşteptînd aici să se domolească mînia bătrînilor. Şi multe încă îşi mai împărtăşeau cu mîna la gură şi clătinînd din cap, cînd, încet, dinspre hanul Bungeţoaiei, veneau cei doi necunoscuţi, cu copila cea minunată păşind cuminte înaintea lor, ca un alb heruvim.

Bărbatul purta haină cenuşie cu reveruri late de mătase, ţilindru fumuriu cu margini mari, baston cu mîner rotund şi sculptat de fildeş; era înalt, bălan, cu mustaţa subţire, cu un puf moale ca laba de iepure pe lîngă urechi şi cu ochii albaştri. Femeia purta veşminte albe, cu rochia strînsă la mijloc şi umflată de crinolină la şolduri, cu mînecile înfoiate deasupra umerilor şi cu sînii mici rotunzind mătasea, aşa cum se mai văd şi acum în fotografiile palide ale anticvarilor şi în albumuri vechi, pe care nimeni nu le mai deschide. Părul negru-albastru era despărţit cu o dungă albă pe frunte şi atîrna în inele lungi, încununînd obrazul de ceară; ochii luceau umezi ca păcura sub sprîncenele subţiri încondeiete.

Mergeau braţ sub braţ; înaintea lor păşea neastîmpărat şi mărunt copila în rochie albă, cu bonetă albă, cu pantofi albi, răsucind o umbrelă albă: o jucărie mică şi vie, mai

neînchipuită decît orice jucărie văzută pînă atunci de copiii sărmani ai acelui sărman tîrg.

Străinii se opreau înaintea zidurilor cu schele. Peste cărămizile roşii, lucrătorii întindeau cu mistria tencuiala aspră, cîntînd. Erau italieni cu feţele arămii, cu pălării uriaşe, cu batiste roşii şi galbene legate în jurul gîtului, cu pieptul dezvelit în cămaşă, musculos şi întunecat de păr. Rodeau în dinţi pipe negre şi scurte.

Sus, pe punţile de scînduri clătinate elastic sub paşi, sau jos, cioplind granitul treptelor cu ciocane care îm- proşcau scîntei, lucrul şi-l întovărăşeau cu cîntece melodioase şi sonore. Toată strada învăţase cîntecele acele, iar în fiecare ogradă se auzeau seara, îngînîndu-se cu stîngăcie sub nuci şi sub vişini, romanţe din ţara cu cipri şi portocali.

Un vătaf, cu pălăria în mînă, desluşea stăpînilor de ce întîrzia sfîrşitul. Un chervan care s-a rupt pe drum, grinzi care n-au fost pe măsură, lemnăria furată de haitul apelor şi mînată în jos, spre Galaţi.

Femeia învîrtea cu nerăbdare umbrela pe umăr, întrebînd bărbatul să-i tălmăcească în graiul său spusele vătafului, iar umbrela răsucindu-se deştepta un vînt uşor care răcorea obrazul bărbatului cu o nevăzută dezmierdare.

— Încă două săptămîni! Cît de încet trec zilele. Cît de încet!...

Femeia tăia cu vîrful pantofului auriu, în praful moale de var şi de cărămidă, desene încrucişate, semne de neastîmpăr, pe care le suprima cu o singură netezeală uşoară de talpă.

Înconjurau zidurile aproape sfîrşite: aici va fi ietacul lor, dincoace ietacul copilei, dincolo odaia unde să-şi înşire dulapurile lui cu cărţi. Femeia strîngea ascuns, între degetele subţiri, mîna bărbatului şi mîna

bărbatului răspundea strînsorii, lăsînd aşa să se simtă fierbinţi bătăile sîngelui, vieţile lor supuse şi împletite pentru veşnicie.

La plecare, fetiţa se desprindea greu din braţele unei lucrătoare din ţara Italiei: femeie cu părul negru şi cu buzele cărnoase ca vişina. La gîtul copilei, atîrnase cu un şnur subţire un medalion oval: o madonă de metal alb şi ieftin. Femeia lămurea, rîzînd cu toţi dinţii albi, că a lăsat acolo, în satul ei lîngă marea albastră, o odraslă aidoma şi că o ghicitoare i-a menit soartă plină cu măreţii: un prinţ din os regesc şi mantie de hermină.

De focul vorbei, de oboseala muncii şi de căldura aurie a razelor oblic trimise din asfinţit, obrazul povestitoarei era învăpăiat. Pe genele lungi ninsese praf fin de cărămidă, deasupra buzelor cu o umbră brună de puf răsăreau cîteva boabe mici de sudoare, şi avea în toată înfăţişarea ceva puternic, frumos şi sălbatic, care încînta ochii ca o divinitate a verii pîrguite. Pînza albastră a bluzei palpita pe sînii voinici, ca o pînză de barcă suflată de vînt, acolo, în Adriatica natală.

Copila purta ochii rugători de la mamă la străină şi îndărăt, strîngînd darul înfierbîntat în pumnul mic. I-au dat voie să primească iconiţa albă şi ocrotitoare. Italianca a sărutat lacom obrajii, cu buzele ei coapte ca fructele, şi în genele cu praf de cărămidă înotau lacrimi.

Pe urmă, toţi ochii au fost chemaţi către zborul săgetat al unei rîndunici. Pasărea neagră cu pieptul alb intra şi ieşea piuind prin fereastra încă fără pleoape de sticlă.

Cuiburile de rîndunele aduc fericire.

La primăvară, sub acoperiş, vor prinde tăblii rotunde de lemn, aşa cum au văzut în Bretania, îndemn pentru păsările cerului să-şi dureze adăpost fericit lîngă adăpostul lor de fericire. Nu-şi asemuia şi ea oare soarta

cu a păsărilor străbătînd pustiuri de pămînt şi de ape, ca să-şi afle aici cuib moale şi cald, durat pentru veşnicie?

Atunci însă, cînd zidurile au fost isprăvite şi casa cea nouă a privit pe fereastra din stradă, spre oraş, cu un ochi tînăr, limpede şi voios, multă vreme nimeni n-a mai păşit dinspre hanul străinilor.

Încuietorile strălucitoare de alamă ferecară uşi pustii.

Au trecut ploile toamnei cu tînguirile nocturne ale vîntului de echinox, iarna cu potopire domoală de fulgi şi cu sprintene chemări de zurgălăi în văzduh; peste casa cea nouă troienele au nins netăiate de pîrtie şi nestrivite de picior omenesc. Nici o urmă de fum n-a încălzit viaţa înlăuntru, în încăperile vaste, deşarte şi reci.

La taifasurile tîrzii, de la gura sobei, şi la felegeanele de cafea, din nou trecură de la o casă la alta, în toată uliţa, zvonuri despre aceste întîmplări turburătoare.

Unii ştiau că nepotul diregătorului din Ţara de Jos ar fi căpătat iertare şi n-are acum de ce-şi mai căuta surghiun într-un tîrg ticălos ca al lor. Alţii aflaseră că jarul iubirii se stinsese prea timpuriu şi că femeia a plecat înapoi, în ţara ei depărtată, unde tîrgurile numără atîta norod cît o împărăţie şi unde au început să umble un fel de balauri de schijă şi de oţel, de le zice tren şi merg fără cai, pufnind funingine şi jăratec. În sfîrşit, mai erau acei care puteau spune fără cea mai mică îndoială, că femeia bolnavă de piept s-a dus să afle căldură sub alt soare mai blînd, pe tărîmuri care n-au văzut niciodată ninsoare.

Iar alţii, mai iscoditori, au mers pînă la hanul Bunge- ţoaiei şi, cercetînd, au aflat două odăi pline de lăzi închise, de veşminte, cărţi, omuşori păgîni de piatră şi femei goale, de marmoră albă. Odăile erau plătite

pe-un an înainte, străinii plecaseră nu se ştie unde; aveau să se întoarcă nu se ştie cînd.

În primăvară, tîrziu, cînd mieii cu canaf roşu în urechi zburdau în livezi şi clopotele deniilor umpleau cu glas de bronz nopţile albastre, stăpînii casei s-au întors într-a-devăr, neaşteptat.

Erau numai bărbatul şi copila, în veşminte negre.

Două zile n-a contenit descărcatul carelor grele. O slujnică bătrînă şi aprigă în vorbă priveghea orînduiala lucrurilor gingaşe, deşertate din lăzi, dezvelite din cuiburi uşoare de hîrtie şi de pai.

Omul străin, aşezat pe o treaptă de piatră, privea această frămîntare fără să vadă, urmărind ceva nespus, din negura de dincolo de oameni şi de dincolo de viaţă.

La întrebări răspundea depărtat, fără să asculte, îi era tot una; aici? dincolo?... O strîngere de umeri ţinea locul cuvintelor.

Copila însă scormoni cu mare şi voios neastîmpăr toate ungherele, bătu din palme de bucurii neaşteptate, se afla fericită de atîtea evenimente; într-un colţ de zid îşi durase dintr-un jîlţ de catifea întors cu spătarul în jos un poştalion de unde mîna cai nevăzuţi, pe închipuite drumuri repezi, aşa cum străbătuse pînă aci zile şi nopţi. Un răstimp, cît trecea o umbră nesimţită alături, bucuria i se stingea. Se apropia de omul împietrit pe treapta de piatră, îi întindea spre gît mînuşiţele albe şi mici în mînecile negre.

Omul îi cerceta cu o tristă luare-aminte ceva în ochii cu fire de aur, care semănau cu alţi ochi.

Sub streaşina vopsită roşu, o pereche de rîndunele îşi zidise la începutul primăverii cuib de humă cenuşie aşa cum dorise cu o toamnă în urmă cea care lipsea acum. Dar nimeni nu le vedea! Cărăuşii descărcau lăzile ştergîndu-şi sudoarea cu podul palmei, caii strănutau cu botul în traista cu ovăz, fetiţa în haina cernită călătorea cu închipuirea departe şi omul nu-şi desprindea privirea din pămînt.

Iar piuitul cristalin al paserilor cădea în urechile surde fără răsunet, ca o grindină de argint înghiţită fără urme de un nămol cleios.

Se păstra obicei în acea vreme, orice nou lăcaş omenesc să fie sfinţit cu o cetire creştină.

Slujnica cu plisc de vrăjitoare a ştiut să descopere în acel tîrg necunoscut slujitorul Domnului, cel mai bătrîn şi mai omenos. După ce stropi cu apă sfinţită încăperile şi risipi fum albastru şi miresmat de cădelniţă, părintele Iov a fost poftit să binecuvînteze şi un pahar de vin chi- limbariu şi gros, — adus din depărtate şi calde locuri.

Părintele Iov a strîns odăjdiile cu aurul stins, le-a orînduit împăturite pe-o măsuţă, cu crucea culcată pe pieptul Evangheliei şi a aşteptat să vină spovedania necunoscutului.

Nu era om cu multă învăţătură acest părinte Iov. De trei ori numai în viaţă trecuse dincolo de hotarele ţinutului pînă la celălalt tîrg mai de aproape; dar suflete îndestule pătrunsese cu ochii lui decoloraţi şi vechi, scormonind în cele mai necunoscute şi triste adîncuri.

Cărţile puzderie, chipurile de femei goale dăltuite în piatră, peretele dinspre răsărit fără icoană şi fără lumina nestinsă a candelei dovedeau că omul rătăcise calea

smereniei ori nici n-o cunoscuse vreodată. Se arăta cu adevărat, de la o vreme, un asemenea tineret fără temerea lui Dumnezeu, plin de toate mîndriile, cutezînd toate fărădelegile şi pierdut în toate deşertăciunile. Părintele Iov înţelese că are înainte un astfel de om nou, deşi nu ştia să desluşească pe muchia de piele a cărţilor aliniate în rafturi numele domnului de Voltaire şi al lui Jean-Jacques, *Contractul social* şi alte catehisme păgîne. Mai înţelese din veşmintele întunecate, din cadra ovală înfăţişînd femeia cu ochi care nu mai puteau fi din această lume, din vorba şovăitoare şi din pauzele îndelungi între cuvinte, mai înţelese că omul era frînt de o mare durere şi că viaţa i se arată împrejur pustie.

Ce-a grăit atunci, nimeni nu ştie. Nici el n-ar fi putut spune pe urmă.

Orfana cu haina neagră asculta picurul vorbelor, simţea pe frunte şi pe buze încă florile reci ale crucii de argint, aşa cum fuseseră apropiate de frunte şi de buze, la sfîrşitul rugăciunii, şi nu ştiuse cum să le primească, fiindcă nimeni nu o învăţase vreodată. Sprijinită de scaunul bă- trînului bun înţelept, cum sunt moşnegii basmelor, stătea cuminte sub mîngîierea degetelor petrecute prin păr, noduroase, uscate şi mirosind a tutun. Nu pricepea, dar glasul venea dintr-o lume blîndă, care, de cînd nu mai avea dezmierdare de mamă, îi lipsea.

Şi, ciudat! Îi lipsea mîngîierea de mamă, dar în acelaşi timp, în cugetu-i de copilă se strecura un simţimînt nou, nelămurit, necunoscut şi rău. De ce toţi vorbeau numai de dînsa, de mama? De ce toţi numai pe dînsa, pe mama, o plîngeau? Numai pe dînsa? Bătrînul acesta blajin şi sfătos nici n-o cunoscuse. Dar tot despre dînsa pomenea, spunînd că-i fericită acolo unde se află, acolo, unde nu e durere. Atunci de ce-o plîng?

Iar în simţimîntul ciudat şi nelămurit, şi rău creştea o îndîrjire de pizmă pentru această uzurpatoare din mor- mînt, spre care mergeau toate lacrimile, toate cuvintele duioase, făcîndu-i pe toţi să uite că are şi ea drept la bucurie, la joacă, la dezmierdări.

Acestea poate că i-au stat o clipă scrise în ochi şi pe chip, căci preotul bătrîn, înainte de a pleca, a privit-o lung, clătinind din cap şi rostind:

— Uite! Ai o datorie aci, mai aproape, pe pămînt, nu în pămînt. Un suflet pe care trebuie să-l îngrijeşti, ca să nu se piardă de pe calea Domnului!...

Vorbele n-au răspuns în inima bărbatului tînăr şi văduv. Nu era loc pentru ele.

Părintele Iov a plecat. Copila s-a strîns într-un ungher.

Stăpînul casei a rămas singur; a deschis fereastra spre oraş şi pînă la asfinţit a ascultat tăcerea.

Un gînd se lămurea şi se întuneca.

Era într-adevăr plină de spaimă învăţătura rece şi fără mîngîiere a cărţilor rînduite la spate, în dulapul cu uşa de sticlă. Trupul mîncat de putreziciune, larve aciuate în globul ochilor, carnea verzuie desfăcută de pe os, şi după un an, mai tîrziu, în locul obrazului lipit cald de obrazul tău, în locul buzelor care-au şoptit şuierător, rînjetul alb al ţestei... Aceasta era viaţa? Aceasta era moartea? Aceasta pierduse? Învăţătura cărţilor îi păru, intîia oară, îngheţată şi duşmană.

Omul fu împresurat de dureroase fantome. Dincolo de viaţă trecu un fior de mister. Luceafărul se aprinse şi tremură alb. Pe un deal, departe, buciumă glas vechi şi grav, dintr-o negură de trecut. Şi clopotele începură să cheme lin în noaptea albastră, pentru deniile pregătind în rugăciune şi canon miracolul învierii din fiecare primăvară.

Omul alungă cu mîna chemările din necunoscut şi se desprinse de la fereastră.

În sticla abia începută mai rămăsese vin aromat şi gros, din ţările cele străine şi calde.

Pe urmă, totul a fost în strada tăcută ca întotdeauna.

O casă vie mai mult, trei oameni mai mult; o fereastră încă deschisă în lumina dimineţilor şi glastre cu muşcate roşii şi cu cerceii domniţei sculptaţi în mărgean.

Străinii nu mai fură străini.

Strada îi cuprinse. Viaţa îi cuprinse.

Slujnica veche, cu clonţ, roboti în vecini; omul cu- noscu alţi oameni; fetiţei din fereastră cu coatele rezemate îi rîse din drum altă vietate tînără. Dulapul de cărţi rămase închis. Peste tomurile domnului de Voltaire, păianjenii ţesură pînze subţiri. Străinul îşi făcu prieteni, chestiuni mari se discutau cu aprindere: un principe era răsturnat şi în ţară intra cu poştalion şi alai un domnitor nou, de altă lege.

Întîmplări grele chemau toată luarea-aminte aiurea.

Spre cadra ovală din părete, ochii căutau tot mai rar, şi undeva, sub alt soare, un braţ de pămînt se scufunda încet, ierburi încîlcite creşteau deasupra, o inscripţie se spăla de ploi, oase albe se dezveleau dedesubt în întunerecul veşnic: totul fu ca întotdeauna şi viaţa trecu peste toate.

Străinul era acum pentru toată lumea domnul Apostol. Domnul Constantin Apostol, devenit pe rînd conu Tache şi mai apoi conu Tăchiţă Apostol, volterian, dascăl de şcoală, cu un început de burtă, opozant neîmblînzit şi furtunos orator la importante adunări şi serbări. Părul i se rări în creştet. Dimineaţa, cu peria udă, aducea de pe tîmple în sus o cărare meşteşugită care ascundea luciul alb ca genunchiul.

Albastrul ochilor se turbură. Conu Tăchiţă Apostol iubea vinul şi întîrzia adesea în aprinse discuţii, care umpleau de cutremurare auditoriul cînd demonstra, negru pe alb, matematic, că Dumnezeu este o pură născocire a popilor şi a neroziei omeneşti, că legile ţării sunt o ruşine a veacului şi că dreptatea nu e născută odată cu lumea în firea lucrurilor, ci numai o convenţie abstractă ca oricare alta. Cu cît creştea numărul paharelor, cu atît mai aspre se îmbulzeau cuvintele de osîndă.

Cîteodată, conu Tăchiţă alunga departe, cu mîna, aceste foarte arzătoare chestiuni prezente, ca să cheme amintiri şi întîmplări de aiurea, din Apusul unde n-avea să se mai întoarcă niciodată.

Se perindau nume sonore şi cunoscute, figuri celebre, înveşnicite în gravurile cărţilor, ascultătorii tăceau cu smerenie şi întindeau gîtul cu luare-aminte să nu scape nici un cuvînt.

Conu Tăchiţă rîdea răguşit şi gros, pe urmă se înduioşa pentru propria-i soartă. Suspina cu ochii păinjeniţi după această lume luminoasă şi se căina amar că e osîndit să mucezească în mijlocul unor barbari, exilat şi neînţeles, cum a mai fost cîndva sărmanul Ovidiu, surghiunit de mînia lui August printre barbarii traci, cei cu cojoace miţoase, şi printre ciobăniţe mirosind a zăr.

Atunci se întorcea acasă tîrziu după miezul nopţii, împleticindu-se pe mai multe cărări, trîntind uşile, cu măruntaiele muncite de un cumplit sughiţ.

Aprindea lumînările fumegoase înaintea tabloului oval şi rămînea pe un scaun, cu coatele pe genunchi şi cu obrajii în pumni, privind neclintit şi cerîndu-şi iertare. Din nou nu se putea împăca gîndului că tovarăşa i-a rămas pierdută fără întoarcere, că nu mai ajunge la dînsa nici o chemare şi că l-a lăsat

aici, cu arcul vieţii frînt, cum se mai învîrt încă gîndacii după ce le-ai smuls capul.

I se părea că aude paşi la spate. Şi într-adevăr erau paşi la spate.

Venea copila în cămaşă lungă şi albă de noapte, ca veşmintele îngerilor din icoane, îndemnîndu-l cu o asprime precoce în glas, care nu era îngerească:

— De ce nu te duci la culcare, papa? Lasă tabloul acesta...

Domnul Constantin Apostol făcea un semn nehotărît cu mîna, pe jumătate mustrător, pe jumătate glumeţ:

— Tu mă trimiţi la culcare? Ar trebui eu să te-ntreb de ce nu dormi?...

— Lasă tabloul acesta, papa!...

În glasul copilei nu era nici o înduioşare, nici una. În privirea ei din acea clipă, nici o gingăşie copilăroasă, nici una.

Dar domnul Constantin Apostol strîngea din umeri. Ce putea şti şi înţelege o copilă? Rămînea singur înaintea tabloului.

Apoi, negurile vinului puneau pîclă groasă între el şi cadră.

Aşa adormea şi aşa îl prindea ziua, cu hainele mototol, nebărbierit, zburlit şi de nerecunoscut; căci cu încetul straiele cu croială pariziană fuseseră înlocuite cu haine de rînd, ca ale oricărui alt barbar din tîrg. Cînd dispărură şi aceste ultime vestigii vestimentare ale Occidentului, domnul Constantin Apostol nu se mai deosebi întru nimic de concetăţenii săi care nu trecuseră niciodată bariera oraşului, larve omeneşti viermuind într-o vîscoasă baltă de superstiţii şi de jalnică ignoranţă.

Numai copila, crescînd, însufleţi cu viaţa ei tînără odăile deşarte.

Ceva în ochi strălucea acum din lumina cu fire subţiri de aur a altor ochi.

Dar tinereţea plină de neastîmpăr nu cunoscu tristeţea înfiorată de presimţiri care umbrise cealaltă privire. Soarele clar al

dimineţilor era numai lumină, primăverile numai albastru spălat de cer şi fragedă floare de măr. Cînd fereastra se deschidea să primească năvala înviorată a zorilor, domnişoara Ana (toţi ştiau acum că se numeşte Ana) întindea braţele subţiri şi pleca trupul zvelt spre soare-răsare, însetată, ca spre o minune numai pentru tinereţea ei urzită.

Lectura cărţilor cu scoarţe care începeau să-şi piardă culoarea în dulap nu-i veşteji nimic din lacoma bucurie de a trăi. Mîna alese cu o preştiinţă de la nimeni învăţată povestirile celor mai nefericite iubiri în care descoperi fericire: *Paul et Virginie, Atala, Manon Lescaut...*

Înneguraţi o clipă, ochii cetitoarei din jîlţul de la fe-
reastră se plimbau peste casele mici ale tîrgului neînsemnat şi ticălos, fără să vadă nucii boltiţi, gardurile putrede, trecătorii în hainele lor mizere şi anacronice.

Urmăreau într-o vale cu luxuriantă vegetaţie de liane şi cu metalice ţipete de paseri stranii pe Paul purtînd trupul Virginiei şi lăcrimau la aceste dureri de pe alte tărîmuri şi din alt veac.

Apoi, întoarsă la viaţa aievea, privirea se limpezea.

Mihnirea durerilor închipuite şi depărtate nu făcea decît încă mai preţuită bucuria neînsemnatelor nimicuri trăite: straturile de petunii şi de pansele, înflorite într-o singură noapte, puii cloştii hărţăgoase, aurii ca gogoşile de borangic, viitorul cetit în palmă şi menit în ghioc, de ţiganca cu sînii arămii spînzurînd dezveliţi şi cu părul gros împletit ca o coamă de cal, tot ce, în acel mic univers cît o tipsie, lua însemnătate de eveniment.

Cum albina ştie cu misterios şi precis instinct să descopere în floarea cea mai respingătoare parfumul fin de polen şi filtrează aurul mierii din sucul cel mai amar,

asemenea ochii domnişoarei Ana refuzau să poposească la tot ce era vulgar în faptele semenilor, iar totul rămînea în jurul ei pur şi transfigurat.

Ea nu suspina după depărtatele ţări, care mai apăreau în amintirile copilăriei, cu oraşe minuscule şi ireale, ca acele văzute în cristalul broşelor cu inscripţia *„Souvenir”.* Nici nu tînjea după balurile sălilor cu sute de policandre, unde un mlădios locotenent de lăncieri cu tunica muiată în fireturi se înclina cu nespună graţie să invite la dans contesa cu umerii curbi şi cu privirea langhid strecurată prin penele evantaiului pufos de struţ.

Acestea se petreceau ca într-o altă planetă, inaccesibilă.

O lume fără fiinţă, a cărţilor.

Lumea cea reală era alături, mărginită aici în cinci camere umbroase şi tăcute. În grădina din fund, cu meri şi cu pomuşoară. În ograda cu tot soiul de orătănii, peste care domnea cu drept de viaţă şi de moarte baba cea gîr- bovă, cu spinarea încă mai cocîrjată şi cu pliscul de vrăjitoare mai încovoiat spre buze, ca şi cum s-ar fi plecat să vadă dacă i-a mai rămas măcar un singur dinte strîmb şi tocit în gingie.

Iar fiindcă domnişoara Ana nu vedea nimic din ce e întristător şi urît, nu pizmuia acum pe nimeni şi nu regreta nimic.

Astfel, asemuirea cu cadra ovală din perete era încă mai desăvîrşită şi mai neliniştitoare.

Aceeaşi făptură, în două vieţi.

Una, depărtată şi nepămînteană, cum apar fantomatic imaginile în oglinzile vechi cu apa împîclită. Cealaltă, sclipitoare de neastîmpăr, cu obrajii învolţi şi cu glasul cristalin, în care nu pătrundea, ca în celălalt glas, nici o modulaţie de mîhnire fără pricină şi de presimţiri, care cheamă, ele, destinul.

Într-acea vreme de mari schimbări, voievodul cu toată suita străbătea ţara din ţinut în ţinut, ca să urmărească mersul prefacerilor.

S-a oprit şi în tîrgul cel mic.

Iar diregătoriile locale au sărbătorit mult aşteptata cinste cu prăznuiri şi recepţii, arcuri de triumf şi fanfară militară.

Pregătirile au luat proporţiile unei adevărate revoluţii. Carele cărau brazi din munte. Gropile uliţilor desfundate din vremi imemoriale erau astupate în pripă. Scoarţele de zestre au fost scoase din lăzi de Braşov să pavoazeze intrările. Cucoanele chemau acasă toate croitoresele, să taie cu mare grabă rochii după cel din urmă port al Parisului.

În deal, la cazarmă, batalionul de dorobanţi purcedea de cu noapte la exerciţii de defilare, cu gorniştii în frunte şi cu sudorile curgînd de sub cuşmele cu pană de curcan. Iar marşurile, imnurile şi cîntecele repeţite pînă noaptea tîrziu de fanfara întregită cu lăutari întărîtau toţi dulăii măhălălilor mărginaşe.

Domnul Constantin Apostol îmbrăcă straiul negru şi strîmt. Slujnica bătrînă, cu clonţ, i-a descoperit, în cămară, ţilindrul cel înalt în care chivernisise pacheţele cu seminţuri de flori. L-a periat şi l-a întinerit, lustruindu-l atît de mîndru încît conu Tăchiţă, reeuropenizat, trăi două zile o ameţitoare existenţă, născut a doua oară din propria lui cenuşă.

Rosti la festivităţi şi banchete cuvîntările cele mai învăpăiate, închinările cele mai meşteşugit întoarse.

Domnitorul se arăta încîntat şi uimit de un asemenea cărturar rar, pierdut într-un atît de netrebnic tîrg.

Printre miniştri se aflau foşti tovarăşi ai săi din viaţa Parisului, nedumeriţi că îl

descoperă aici, necunoscut şi îngropat de viu.

Pe vremuri, în adunările lor de tineri învăţăcei, în petrecerile de noapte şi în discuţii aţîţate, cu alţi viitori mari oameni adunaţi din toate ungherele lumii, Constantin Apostol fusese cel mai scînteietor exemplar, şi de la el purcedea cuvîntul hotărîtor de la urmă. Era alintat de toată juneţea studioasă a Sorbonei, ca şi de boemii cu guler şiclit din cafenelele cartierului latin, ca şi de dănţuitoarele balurilor Mabil. Dascălii îi profeţeau viitor glorios. Camarazii îl proclamaseră şef. Femeile îi ofereau iubirea. El trecea atunci prin aceste fericiri dăruite tinereţii, avîntat şi generos, cu o graţie elastică de paj.

Acum, foştii prieteni abia l-au recunoscut în burghezul acesta provincial, preatimpuriu chelit, incomodat de începutul de burtă, cu haina strîmtă subţiori şi cu ochii opaci.

În amintirea legămintelor vechi, l-au chemat să bată cît mai curînd drumul capitalei, pentru a căpăta slujbe şi onoruri potrivite cu învăţătura şi vrednicia de atîtea ori dovedită, în anii cei de demult. Şi au iscodit să afle taina unei renunţări, pentru ei fără explicare.

Au înţeles numai tîrziu.

Cînd domnul Constantin Apostol, depăşind măsura cupelor de şampanie, a început să verse spuma pe piepţii hainei cu mîna tremurătoare de alcoolic, uitînd s-o mai şteargă şi amestecînd-o cu scrumul ţigărilor. Şi cînd, de la închinările cele meşteşugite, a trecut la cuvinte bezmetice de rău nărăvit.

Au înţeles şi s-au ferit să mai stăruie.

Dimpotrivă, deplînseră îndată destinul domnişoarei Ana, captivă într-un asemenea tîrg şi odraslă a unui asemenea părinte. Căci printre toate făpturile cu chip de femeie, ciolănoase şi cu mîini aspre, arătînd dinţi laţi în rîs vulgar şi mişcîndu-se

neîndemînatic în veşmintele foşnitoare de brocart, domnişoara Ana apăruse în feciorelnica rochie albă şi simplă, ca un primăvăratec şi gracil fluture printre scaieţi ghimpoşi şi urîţi. Aşa cel puţin se rostise repetînd madrigalurile foarte la modă în acel timp, primul diregător, bătrîn de duh şi cu trecut muieratic, din care patimă veche nu-i mai rămăsese decît pofticioasa privire a ochilor lăcrimoşi.

Aşa i s-a părut şi domniţei, care îndată şi-a apropiat-o s-o aibă alături, cu dezmierdări materne, în cele două zile de prăznuiri şi de călătorie, la mănăstirile vecine cu surpate morminte de ctitori, la căderea sonoră de apă din pădurea lui Bujor şi în toate împrejmuirile ce se cuveneau văzute şi preţuite, după programul mult chibzuit al isprăvniciei.

Domnişoara Ana părăsea întîia oară încăperile umbroase şi tăcute.

Era într-adevăr ca un fluture, care a prins aripi tinere, desfăcîndu-se din întunerecul crisalidei. Şi tot ca un fluture, care ştie să zboare în soare fără să fi învăţat de la nimeni, ştiu să poarte firesc rochia străvezie de sărbătoare, să răspundă sprinten întrebărilor şi să se strecoare şerpuit, ca printre vechi cunoştinţe, în această lume străină şi solemnă.

Îndată a fost împresurată de ofiţerii din garda suveranului, de spilcuiţii secretari ai miniştrilor, apărîndu-se cu agere cuvinte repezi şi cu rece privire de toate subtilele omagii pe care nici o ureche feminină din oraşul acela nu le mai auzise încă.

Domniţa surîdea înduioşată şi proteguitoare.

Presimţea că a prilejuit o fericire necunoscută acestei alte cenuşărese de basm. O clipă se gîndi s-o smulgă împotmolirii de aici. Să-i caute o îndeletnicire

privilegiată la Curte, căci domniţa era romantică şi sentimentală.

Vorbi ceva şoptit domnitorului, dar domnitorul refuză retezat cu mîna.

Aflase ce fel de om e domnul Constantin Apostol. Descoperirea îl nemulţumise fiindcă atît de repede căpătase usturătoare dezminţire. Fiica unui asemenea individ nu-l putea interesa. Iar domniţa se resemnă atunci să urzească începutul unui roman, pe care să-l scrie într-o carte, fiind stăpînită de vanitatea gloriei scriitoriceşti.

În vremea aceasta, pe terasa isprăvniciei răspunzînd în grădina publică, domnişoara Ana se rezemase de stîlpul de piatră, ca să respire aerul răcoros al nopţii.

Era o lumină de lună, albă, ireală şi rece.

Viorile dinăuntru se auzeau surd prin ferestrele închise. Departe, norodul se desfăta cu ţimbale şi lăutari, cu pocnitori de săcăluşe şi cu chiuituri de cules de vii.

Nu auzea nimic din aceste vuiete îndepărtate şi apropiate. Era cuprinsă de-o dulce şi uşoară ameţeală. Trăia irealul. Viaţa din cărţi, cu paji şi domniţe, cu epolete strălucitoare şi cu înfrigurarea triumfului femeiesc.

Tresări, simţind paşi la spate. Dar nu se întoarse. Ştia cine e. Prin ce nevăzută chemare ştia?

Şi-a închipuit ea oare, vreodată, că poate vorbi cineva aievea, aşa ca în lumea cărţilor, învăluind-o arzător cu o fericire dureroasă?

Era înalt, zvelt; nu-i rostise pînă atunci nici un cuvînt, urmărind-o numai cu privirea stăruitoare. Iar tot ce adunase în această privire luă fiinţă şuierător, ca hipnotica poruncă a şarpelui cînd fascinează porumbiţa.

Lumina metalică a lunii cădea din plin pe obrazul domnişoarei Ana. Omul admiră ochii transparenţi, fără clipirea genelor, ca ochii

orbi, lărgiţi, înecaţi de atîta lumină de-afară şi poate de lumina lăuntrică.

Dar faţa rămînea neclintită şi rece.

Cînd omul înălţă mîna să-i cuprindă mijlocul şi s-o apropie cu fruntea de buze, domnişoara Ana se zbătu, răsucindu-se în călcîie, şi fugi cu paşi mărunţi spre sala cu policandre unde lunecau lin perechile de dănţuitori.

Omul rămase singur. Aprinse o ţigară. Păşi apăsat din- tr-un capăt în altul al terasei. Aruncă ţigara după cîteva fumuri şi, fiindcă viaţa îi oferea consolări imediate, s-a dus să prindă la braţ altă femeie, o prietenă veche şi ostenită, din alaiul Curţii.

A trecut la braţ cu dînsa pe sub ochii domnişoarei Ana; a căutat locul de pe terasă, acelaşi loc, şi a îmbrăţişat-o pe buzele moi. Prietena veche şi ostenită l-a încleştat ca o liană de după gît, uimită de această înviere a dragostei lor moarte. Dar bărbatul se lăsa sărutat cu gîndul în altă parte şi cu ochii spre capătul terasei, unde o clipă a apărut domnişoara Ana, s-a oprit cu mîna dusă la piept, i-a privit şi s-a răsucit din nou pe înaltele tocuri ale pantofilor argintii.

S-a dus, luîndu-i gîndul cu dînsa.

Prietena veche şi ostenită răscolea lacom în cenuşa dragostei lor, muşcîndu-i buzele.

— Lasă-mă! s-a răstit scurt, desfăcîndu-se din îmbrăţişare.

— Dar ce ţi-am făcut? suspină femeia. N-ai fost tu acela care…

— Am fost şi n-am fost, lasă-mă! Eşti o femeie- crampon.

Sărmana prietenă veche şi ostenită îşi potrivi zulufii părului, se cercetă în oglindă şi intră în sala de dans. Dar nimic nu mai păstra vreo atracţie. Asupră-i simţea ochii fetişcanei localnice, urmărind-o cu un scăpăr răutăcios în pupile, şi nu înţelegea de ce o

priveşte aşa, cînd două zile în şir îi arătase prietenie şi recunoştinţă.

Tot aşa, răutăcioasă, i s-a părut a fi privirea domnişoarei Ana şi tînărului de pe terasă, cînd s-a întors înghiţit de rotaţia dansului. Dar nu fiindcă îl căuta şi îl ţintuia. Ci fiindcă trecea peste el, nepăsătoare şi îndepărtată, ca peste un obiect neînsufleţit.

În camera de culcare, tîrziu după miezul nopţii, arun- cîndu-şi hainele pe spătarul scaunelor, vorbi tovarăşului care-l asculta întins cu faţa în sus, cu palmele sub cap:

— Îţi spun, că aşa mi-am închipuit întotdeauna privirea de sirenă, dacă într-adevăr sirenele vor fi existat vreodată! O privire transparentă şi luminoasă... Te atrage spre abisuri; iar cînd te apropii, devine rece şi îndepărtată. Te lasă să te scufunzi... Nici măcar nu s-a indignat! Nici măcar nu mi-a rîs batjocoritor!... Toată seara, după aceea, a trecut cu privirea peste mine ca şi cum n-aş fi existat.

Celălalt a rîs, aruncînd un colac de fum spre tavan. Apoi se întoarse pe-o coastă, scoase ţigara dintre buze şi se uită la prieten îndelung, cu mare şi ironică luare-aminte.

— Pe scurt, te-a trimis la plimbare! Trebuia să-ţi vină şi ţie rîndul o dată... Dar nu mă aşteptam să le răzbune pe toate o gîsculiţă dintr-un tîrg infect ca acesta. Şi e curios că ai venit singur, să o cauţi tocmai aici!

Tînărul cu întîmplarea de pe terasă nu găsi ce răspunde. Surîse amar. Izbi cu furie în ghetele de lac, care nu purtau nici o vină.

Prietenul se înveseli foarte de această mutră nefericită, care răzbuna multe femei, din multe unghere ale lumii.

Tîrziu, îl informă cu intenţie de consolare:

— M-am interesat! Acest Constantin Apostol e un ratat. Un alcoolic. De aceea mai mult mă surprinde rezistenţa sirenei tale. Aşchia nu sare departe de trunchi. Şi în

definitiv, nici nu-mi pare atît de... sirenă, cum o vezi tu. Seamănă cu Bichetta noastră de la „Bullier”. Adu-ţi aminte, în seara de Mi-Carême! Cel puţin aceea nu făcea atîtea nazuri. Cu o pălărie şi un supeu la „Regence”, devenea cea mai domestică sirenă din cîte au fost şi sunt.

Omul de pe terasă îşi privi prietenul oţărît şi dispreţuitor. Niciodată nu-l găsise atît de vulgar. Îşi aminti o sumă de lucruri urîte pe socoteala lui. Chiar polii împrumutaţi la Paris, pe care nu i-a mai înapoiat niciodată.

*

Pe urmă, voievodul cu toată suita au pornit spre alte tîrguri sărace şi turburate din umila lor tihnă.

Glasul fanfarei militare a amuţit. Cîinii mahalalelor şi-au găsit linişte. Doar arcurile de triumf au mai durat încă, scuturîndu-şi ghimpii ruginiţi de brad, printre steagurile palid decolorate de ploaie şi de vînturi, în vîrful prăjinilor.

Domnul Constantin Apostol a îmbrăcat din nou straiele cele de rînd. S-a întors la tovărăşiile de la paharele cu vin turbure, să lege firul aprigilor discuţii ce dărîmau aşezările şi oamenii, înveselindu-se cu hohote groase de cuvintele aspre cu care a pălmuit îngîmfarea foştilor prieteni ajunşi la nemeritate mărimi.

Din nou, se întorcea spre ziuă, împleticindu-se pe uliţele chioare, trîntind uşile, surpîndu-se îmbrăcat în pat, fără să se mai oprească în faţa cadrei ovale, acum cu de- săvîrşire uitată şi trecută în rîndul obiectelor cu sufletul mort. Sforăia cu pumnii strînşi. Se sfădea hărţăgos cu duşmani fără fiinţă, din somn.

Baba cea cu clonţ aşează la loc pălăria înaltă în raftul cămării, cu gura în sus, să-şi primească pachetele cu seminţe de flori. Nimic nu mai ameninţă să spargă mocneala

toropită a tîrgului, unde oamenii nu aflau că au mai îmbătrînit cu un an decît după cum îi strîngea mai încleştat gheara reumatismelor în încheieturi şi după cum se mai usca un tei în grădina publică.

Dar domnişoara Ana rămînea acum mai îndelung în- gîndurată la fereastra din stradă, cu cartea uitată deschisă pe genunchi şi cu ochii privind într-o nevăzută lume. Oraşul cel mut şi calic, în care nu se întîmpla niciodată ceva, i se părea întîia oară trist. Trist. Trist. Viaţa îi părea întîia oară sugrumată de un zid cenuşiu, astupînd toate zariştile, spre lumi de departe, unde e întotdeauna multă lumină şi altfel de lumină.

Petuniile şi panselele din grădina cu straturi rotunde au început să se veştejească. Buruieni cu vrej gros şi frunze păroase năpădiră potecile, înăbuşind florile fragile, cum şi în cugetul stăpînei ceva rău şi străin îşi făcea loc umbrind lînced lumina ochilor cu fire subţiri de aur.

Cînd păşea în livada din fund, căutîndu-şi undeva astîmpăr, domnişoara Ana nu mai afla nici o tresărire la amintirile de copilă. Acolo, sub măr, se găseşte locul unde a îngropat odată, plîngînd, puiul mic de rîndunică, căzut din cuib, cu gîtul moale şi cu pliscul picurat de un grăunte roşu de mărgean. L-a înfăşurat într-o batistă de mătase, l-a închis într-o cutioară veche de parfum şi l-a înmormîntat sub o movilă mică de pămînt. Era în al doilea an de cînd au sosit aici şi parcă a trecut de atunci un veac de veacuri!...

În crengile nucului mai atîrnă şi acum, negre, capetele putrede de frînghie ale leagănului, în care îşi petrecea ceasuri întregi. Îi par două funii de spînzurătoare.

Iar asfinţiturile sunt dureroase ca o rană a cerului şi nopţile sunt fără sfîrşit.

Se răsuceşte în aşternutul fierbinte, cu ochii larg deschişi în întunerec. Tăcerea oraşului mort îi ţiuie în urechi.

Tîrziu, aude glasul cunoscut bombănind în faţa uşii, scrîşnetul cheii căutînd nesigură broasca, un scaun trîntit. Pe urmă sforăitul care umple toată casa, întrerupt de gemete, suspine şi ameninţări, prin somnul chinuit de vedenii.

Şi întunerecul e încă mai negru, şi tăcerea încă mai înfricoşată.

*

În romanele din dulapul cu uşa de sticlă, unii autori grăbiţi săreau într-o clipită, de la o filă la alta, peste un pătrar de veac:

„Au trecut douăzeci şi cinci de ani de-atunci. Într**-o** seară ploioasă…”

Domnişoara Ana surîdea închizînd cartea peste semnul panglicii.

Lăsa gîndul să prefire o viaţă de douăzeci şi cinci de ani. Timpul îi părea un monstru nesăţios, măcinînd cu o bestială nepăsare tot ce în lumea aceasta este divin, proaspăt şi pur. Tot aşa cum, într-o dimineaţă, cînd era copilă de tot, a pătruns pe portiţa uitată în lături un bivol, instalîndu-se între straturile de petunii şi pansele, strivind cu copitele gazonul fin, ronţăind cu o mişcare a fălcilor, calmă, egală şi circulară, florile cele mai gingaşe şi mugurii cruzi.

Douăzeci şi cinci de ani!… Ochii scufundaţi în orbite, vinele îngroşate, glasul dogit, părul fărîmiţat — cleştarul cerului pentru totdeauna împîclit.

Scutura umerii mici, încrucişa braţele subţiri pe sîni, cum s-ar fi apărat înfiorîndu-se de ameninţarea nevăzutului duşman: nevăzut şi totuşi prezent.

Dar surîsul învia iarăşi pe buzele încă roşii ca floarea muşcatei. Nu putea crede în fiinţa tuturor sfîrşiturilor, în moarte, în hîda

descompunere a cărnii, în scrum. Iar gîndul refuza să cuprindă atîtea şi atîtea zile, atîtea nopţi nesfîrşite, un pătrar de veac, în care să nu se întîmple nimic. Deschidea cartea la semn. Cu o ameţelală uşoară şi plăcută se lăsa furată de vieţile cutezătoare şi patetice, în care întotdeauna se întîmpla ceva.

Apoi culoarea buzelor s-a stins treptat. Gestul înfricoşat de apărare, cu braţele încrucişate pe sîni, a fost din ce în ce mai ostenit. Viaţa cea adevărată a presărat drum de cenuşă peste douăzeci de ani şi la aceeaşi fereastră, domnişoara Ana reciteşte aceleaşi cărţi.

Pe mîinile uitate în poală se desemnează vinele albastre ca şerpuirea apelor pe hărţile în relief. A pierdut un dinte. Părul şi-a uscat luciul plin de sevă. În ochi, firele de aur s-au coclit ca literele verde-veşted de [pe] muchia tomurilor din raft.

Nu e fata cea mai bătrînă din acest oraş.

Dar e cea mai singură.

În asfinţit, cînd şirele tiparului nu se mai desluşesc şi ridică privirea lîncedă, o scutură un cutremur.

E vîntul rece care-a intrat pe fereastră răsfoind paginile cu un deget invizibil sau e întunerecul care o împresoară?

Pe uliţă se întorc vitele tîrgului de la imaş, răscolind colbul moale. Cîte una se desprinde de cîrd împingînd poarta cu vîrful cornului, altele plîng cu un muget adînc, ca gemătul de durere. S-ar spune că în ceasul acela, întîia dată cer un glas omenesc, să mărturisească din lumea lor mută ceva încă neştiut de nimeni, implorînd îndurare. Sau că într-un scurt străfulger în cugetul lor ceţos de vită, întîia oară şi-au dat seamă de nedreapta-le soartă, josnică şi irevocabilă. Domnişoara Ana găseşte că nimic nu e mai dureros şi de-o deznădejde mai tristă, ca mugetul acela de vită într-un amurg cu nori împîcliţi de colb, într-un tîrg atît de mic şi

pustiu, încît poate nici nu se află însemnat cu un cît de mărunt punct negru pe hărţile lumii.

Pe urmă scîrţîie cumpene de fîntîni. Încep să zvîcnească orb liliecii, întrecîndu-se cu ţiuituri gîdilate. Moare un cîntec gros; străbat întrerupte scîncete de copii.

E miros de fum, de fîn, de gunoaie aprinse ca într-un sat.

Şi totul adoarme după un ceas, atît de brusc şi profund, ca şi cum viaţa tîrgului s-ar fi stins suspendată nu pentru o seară, pentru o mie de mii de nopţi, să scufunde casele sub nisipuri; să năpădească iarbă înspicată în mijlocul străzilor şi plopi groşi cît colonadele să crească în praguri, prăvălind zidurile şi împingînd acoperişurile putrede, cum răsare colţul de bob cu pojghiţa pămîntului în cap.

În nefireasca tăcere, domnişoara Ana se vede în întu- nerec, în jilţul ei vechi de la fereastră, singura supravieţuitoare printre aceste ruini în care nu s-a petrecut nimic şi din care nici amintirea morţilor n-a avut de ce să-i rămînă duioasă.

Domnul Constantin Apostol hodineşte în cimitirul din deal, împăcat acum cu toate stările ticăloase atît de vrăjmaş răsturnate de el cu o retezare de mînă, în discuţiile întărîtate din atîtea nopţi. S-a împăcat, fără putinţă de împotrivire, şi cu straja crucii de la căpătîi, unde literele cioplite în piatră nu pomenesc nimic despre înfocatele sale convingeri voltairiene, ci dimpotrivă, l-au trecut cu o blîndă şi primitoare iertare în oastea smeriţilor robi adormiţi întru Domnul.

Iar mai departe, unde se prăvale Valea Plîngerii, în despărţimîntul săracilor cu tufe de bălării şi cruci surpate, şi-a găsit astîmpărul veşnic şi baba cea cu clonţ urît de vrăjitoare.

Astfel, domnişoara Ana îmbătrîneşte mai singură şi mai străină decît trecătorul de-o singură săptămînă prin acest tîrg posomorît şi mut.

Odăile sunt goale şi reci.

Chiar respiraţia monotonă a pendulului a muţit deodată, fără pricină.

Înainte, îi măsura ceasurile de nesomn ca o bătaie de inimă, prietenoasă, apropiată şi fidelă. Îl strămutase în odaia de culcare, să-i fie mai alături tic-tacul în nesfirşitul nopţilor. Inima de muşchi şi inima de rotiţe se îndemnau una pe alta în bezna opacă, ca două suflete orfane surghiunite aici de foarte de departe.

Pe urmă, într-o noapte, pendulul a murit scurt, fără agonie, cu un strigăt metalic de coardă plesnită. Domnişoara Ana a tresărit din somn plină de spaimă, înălţîndu-se într-un cot să asculte. Întunerecul, tăcerea şi singurătatea s-au lărgit mai pustiu. Nici un meşter nu s-a priceput să doctorească mecanismul delicat, iar pendulul a rămas cu acele încremenite deasupra unei cifre romane la fel cu toate orele cîte au trecut şi cîte au să mai vină.

Domnişoara Ana a înţeles în această întîmplare un semn ascuns, trimis din nevăzuturile tainice. Ceasul murise fiindcă şi viaţa lui îi fusese deşartă şi fără folos. Ce rost să mai ronţăie cu bătaia măruntă un fir cenuşiu de ceasuri şi de zile şi de ani cenuşii?

*

În vremea aceea, din daniile multcredincioşilor, s-a hotărît înălţarea unei catedrale care să întreacă în măreţie toate bisericile capitalelor de ţinut megieşe.

Oameni dezmorţiţi din somnoroasa lor neclintire au purces să bată cu mare neastîmpăr drumurile, purtînd subsuoară

condici grele, tăind chitanţe şi adunînd bani de aramă pe care abia se mai cunoştea pajura ţării şi chipul voievodului de odinioară; bani de argint cu zimţii atît de tociţi, încît zarafii îi drămăluiau căinîndu-se la cîntar. Alţii au purces să pribegească pînă la hotarele mărginaşe, de unde se întorceau după îndelungate luni, prăfuiţi şi zdrenţăroşi, dar cu taşca de piele doldora de hîrtii împăturite. Pînă şi cei mai avari tîrgoveţi se molipsiră de această înfrigurare trecută, din om în om. În cuvîntul de moarte îşi lăsau agoniseala ascunsă în cusătura saltelelor şi în ulcelele îngropate pentru locaşul Domnului.

Voievodul şi marii diregători, mişcaţi de-o asemenea creştinească pornire vrednică de amintirea strămoşilor ctitori, au împlinit cu dania lor mai îmbelşugată arginţii neîndestulători şi au trimis un iscusit meşter ca să dureze adevărata minune de piatră şi zid.

Tîrgul cel neînsemnat şi atît de la fel cu toate tîrgurile găsise în sfîrşit calea să păşească afară din fumuriul lui destin, spre o faimă care stîrni în locuri înalte laudă şi printre celelalte urbii mărunte, pizmă.

Meşterul coborî din diligenţa cu patru cai înhămaţi bu- ziş, chiori, jigăriţi, betegi şi cu zgomotoase tălăngi spînzurate la gît, într-o dimineaţă cu mult soare şi cu flori de liliac.

Acum hanul Bungeţoaiei se numea „Hotel Continental” şi în locul colacului de fîn împletit legănîndu-se atîrnat deasupra porţii boltite se afla ţintuită o firmă albastră cu litere de aur.

Dar încăperile erau tot atît de întunecoase, iar mirosul înecăcios şi acru de mucegai se păstra în fiecare chilie cu un lăudabil respect pentru vestigiile trecutului.

Arhitectul strîmbă din nas. Trecu repede dintr-o cămară în alta, urmat de hotelierul cu tichie neagră şi ochi plîngători. Cu vîrful

bastonului ridica aşternutul paturilor, răscolea pernele de la depărtare, ferindu-se scîrbit de atingere. Pernele erau de cit colorat, cearşafurile vinete. Se putea citi, însemnată cu litere roşii, prezenţa acelor gîngănii rău mirositoare şi mai lacome de sîngele călătorilor chiar decît stăpînul unui han devenit hotel.

Cînd sfîrşi de inspectat, drumeţul se întoarse arătînd un obraz încruntat foarte de nemulţumire:

— Şi porcăria aceasta numeşti dumneata hotel, jupîne?

Jupînul Hascăl surîse filosof, cu toată resemnarea seculară a neamului care a văzut multe nemulţumiri mulţumindu-se, multe mînii, potolindu-se şi multe mîndrii, plecîndu-se.

Răspunse tîrziu, într-un văitat care chema asupra cerului vina acestor scîrbavnice stări:

— Asta-i tot ce se găseşte, cucoane! Tîrgul nostru îi un tîrg tare calic. Un tîrg păcătos!

— Se şi vede! Nu era nevoie să mi-o mai spui! pufni cu dispreţ omul, privindu-şi cu un fel de compătimire valiza nouă, de piele cafenie, care aştepta aşezată cu băgare de seamă, pe-un scaun cu paiul spart.

Jupîn Hascăl observă că oaspetele era încă tînăr şi de o bărbăţie voinică şi delicată în aceeaşi vreme, din acele bărbăţii care fac femeile să se întoarcă din mers şi să privească îndelung.

Mînia îi stătea bine, aşa cum îşi frămînta de necaz firele mătăsoase ale mustăţilor şi cum îşi muşca vîrfurile cu dinţii tari şi albi. Jupîn Hascăl îl admiră. În sinea sa recunoscu că, într-adevăr, hotelul lui „Continental”, orînduit pentru trecători de rînd, negustori de grîne şi geambaşi de vite, nu era vrednic să adăpostească un asemenea mosafir rar.

Ascultîndu-şi un generos îndemn, oferi fără gînd de cîştig:

— Vă putem da odaia noastră... Avem saltè, perne şi oghial de puf, faine şi noi.

— Este vreo deosebire între ploşniţele de lînă şi cele de puf? reteză cu scurtă batjocură străinul.

Ovreiul se închise ca un lacăt.

— Alt otel nu-i şi altă odaie n-am!

Pe urmă se scufundă în cetirea unui carnet soios şi plin de numere, pe care îl scoase din buzunarul vestei de şiac.

Călătorul se plimbă de cîteva ori de la un capăt în altul al sălii, împingînd scaunele zoioase cu bastonul.

Întrebă unde-i prefectura, unde stă primarul.

Explicaţiile lui jupîn Hascăl erau precise, dar pentru un străin, cu totul nefolositoare:

— Din Uliţa Domnească, coborîţi pe Sfînta Vovidenie, pe urmă daţi în piaţa lui Manuc... De-acolo, a treia casă-i prefectura. Casa ceea mare cu stîlpi albi, care-a fost a lui conu Ioniţă Balaiş...

Vorbind, chiar jupîn Hascăl îşi dădu îndată socoteală de zădărnicia unor asemenea lămuriri.

De aceea se întrerupse:

— Mai bine să dau un băiet... Vasile! strigă.

Vasile era desculţ şi cu capul gol. Dar aceste lipsuri vestimentare nu-l împiedicau să cunoască pe de rost tîrgul mic cît o batistă.

Luînd-o înainte, conduse străinul pe Uliţa Domnească, pe Sfînta Vovidenie, prin piaţa lui Manuc, pînă la casa cu stîlpi albi, care-a fost a lui conu' Ioniţă Balaiş. Aici călătorul rămase să se descurce singur. Şi se descurcă repede, fiindcă era poruncitor şi scurt. Poate mai mult încă, fiindcă venise cu gîndul că are de-a face cu nişte troglodiţi de o jalnică sălbătăcie, întocmai cum, cu

aproape patruzeci de ani în urmă, naufragiase din luminile Parisului, domnul Constantin Apostol, răpusă avangardă a libertăţilor şi a ideilor înaintate.

Cercetă locul orînduit catedralei.

Respinse cu milă şi cu superior dispreţ părerile îndată intimidate ale nevolnicilor ctitori şi cîrmuitori localnici. Împuternicirea sa venea foarte de sus şi era deplină.

Oamenii văzuseră viitoarea lor ctitorie în chipul unei biserici cu multe turnuri, clopotniţe şi bolţi de intrare. El trase cu creionul cîteva linii sumar geometrice pe-o foaie şi o întinse sub ochii tuturor:

— Aceasta e catedrala dumneavoastră!

Nimeni n-o recunoştea. Pe de o parte fiindcă altfel o văzuse fiecare. Pe de alta, poate şi fiindcă nimeni nu ştia să cetească într-un plan.

Dar toţi se grăbiră să aprobe că, într-adevăr, aceea şi nu alta e catedrala lor.

Arhitectul se mai arăta grăbit să înceapă lucrările în timpul cel mai scurt, căci vremea îi era preţioasă, chemat la alte înfăptuiri, aiurea.

Plimbîndu-se de jur-împrejurul tăpşanului gol, urmat de toate autorităţile tîrgului, tăia cu bastonul linii scurmate în iarbă, unde înţelegea el să aşeze altarul, pridvorul şi clopotniţa: se oprea să aleagă pe cîte cineva pentru a măsura paşii:

— Nu dumneata! Eşti prea scurt! Se vede că nu te-a plouat la vreme. Nici dumneata. Te-a plouat prea mult! Dumneata, domnule primar... Numără, deci, treizeci şi trei de paşi...

Domnul primar pornea de la semnul bastonului înfipt. O lua sau prea repede, cu paşi prea răşchiraţi, sau cu paşi prea mărunţi, ca pe-o punte suspendată spre abisuri.

— Nu aşa, stimabile... Ţî-ţî-ţî! Ce oameni — ce oameni! Întoarce-te îndărăt şi ia-o de-a capo!

Primarul se întorcea ştergîndu-şi sudoarea cu batista mototolită.

Acasă, povesti mai tîrziu nevestei că mărimile din Bucureşti le-au trimis un zevzec să le dureze catedrala. Un apucat, care se poartă cu oamenii în toată firea ca un vătav cu clăcaşii.

Dar toţi au recunoscut că trimisul se arăta meşter iscusit şi nimeni nu se mai îndoi că sub o mînă aşa de aprigă ziua sfeştaniei are să fie cu un an mai devreme decît o socotiseră în cugetul lor migălos şi speriat.

Un singur lucru n-a putut descurca tot atît de repede omul cel aprig. Adăpostul mai arătos pentru el şi pentru nevastă, cît vor dura lucrările pe care avea să le supravegheze singur. Poate că dacă s-ar fi arătat de la început mai prietenos şi mai puţin răstit, oricare din cei de faţă i-ar fi deschis cu dragă inimă casele, fiind cu toţii, după un străbun obicei, primitori şi mai bucuroşi să dea ospeţe decît să primească. Dar omul se vestea turburător şi despotic. Mai ceru şi linişte deplină. Toţi aveau copii. Şi toţi şi-au întrevăzut pruncii ghemuindu-se înfricoşaţi în unghere şi vorbind in şoaptă, şi călcînd în vîrful picioarelor.

Au tăcut, aşadar, privind stingheriţi unul la altul. Cel mai gureş cuteză:

— Avem aicea un hotel... Hotel „Continental”.

— Pofteşte dumneata să te canoneşti în asemenea ploşniţărie! îl invită cu sarcasm arhitectul.

Îndrăzneţul pleoşti capul ca o legumă fiartă.

Ceilalţi zîmbiră din vîrful buzelor, dezmierdîndu-şi nasurile ori răsucindu-şi în neştire aţele bumbilor.

— Vasăzică nu-mi rămîne decît să-mi fac un cort de pînză? întrebă amenințător trimisul de la loc înalt.

Primarul se birui pre sine şi era gata să-şi ofere casa, ca şi jupîn Hascăl, cînd meşterul zidar îşi aminti ceva încă nelămurit:

— Mi se pare c-am găsit altceva... Nu cumva se află aici un advocat, sau un profesor, sau magistrat ori aşa ceva, un oarecare Constantin Apostol?... Era prieten cu părintele meu. Au învăţat carte la Paris împreună. Ştiu că îmi vorbea ca despre un foarte bun camarad şi, dacă îmi aduc bine aminte, spunea că s-a îngropat în ticăloşia aceasta de urbe... Mă înşel eu sau chiar aşa este?

— Tăchiţă Apostol se află îngropat ceva mai departe! vorbi tot cel îndrăzneţ. În deal, la cimitir. L-a iertat Dumnezeu, să fie vreo zece ani de-atunci.

— Păcat! Cu acela îmi închipui că m-aş fi înţeles mai bine! îşi mărturisi părerea de rău arhitectul puţin păsîn- du-i că trage atît de dispreţuitor hotar intre indigenii nevrednici să-l priceapă şi răposatul plămădit din mai nobil aluat.

— I-a rămas numai fata!... se crezu dator să adaoge unul.

— E o istorie întreagă cu fata asta a lui Tache Apostol! îşi rosti altul mirarea. Trăieşte singură ca un huhurez.

— Toată ziua stă la fereastră. Parcă-i de ceară, aşa nu se mişcă! a revenit cel dintîi, exprimînd oarecum, o dezaprobare generală a tîrgului pentru asemenea comportare.

— Are vreo cinci odăi... Casă mare! interveni un al treilea, fără nici un gînd hotărît, ca o simplă informaţie nevinovată.

Meşterul zidar prinse însă amănuntul preţios din treacăt.

— Ziceţi că are cinci odăi şi e singură? Atunci să trecem neapărat pe acolo. E tocmai ceea ce-mi trebuie mie.

Localnicii se uitară unul la altul cu mare mirare şi încă mai mare neîncredere.

Se înţeleseră fără să-şi vorbească, fiindcă toţi avură acelaşi gînd: „Dacă mai izbuteşte să intre şi-n casa aceea, apoi aista nu-i om, nu-i arhitect. E un frate drept cu necuratul.” Căci domnişoara Ana, fiindcă era singură, trecea drept cea mai trufaşă şi nesuferită fiinţă a tîrgului şi, fiindcă se ţinuse străină de toate plăcerile şi necazurile lor, trecea drept huhurez.

Cei mulţi puteau chiar să dovedească, fără nici o urmă de îndoială, că fata domnului Constantin Apostol ascundea vreo cruntă scrîntează a minţii, cum n-ar fi fost de mirare la odrasla unui asemenea pătimaş al paharului ca răposatul. Iar alţii, încă mai abitir s-ar fi încumetat să dovedească pe dată că stă ferecată în casă să deşarte clondir după clondir, pînă ce cade în nesimţire.

Altcum, pentru care pricină s-ar feri atît de înverşunat de ochii lumii şi de ce s-a lăsat să împletească cosiţă albă?

Hotărîrea noului venit sămănă astfel turburare în tot oraşul. Se prinseră rămăşaguri. Doi tîrgoveţi din cei mai munciţi de nerăbdare călcară pe urmele arhitectului ca din întîmplare, făcîndu-şi de vorbă în colţul uliţii, să-l aştepte ieşind după cum intrase.

— Nici nu prind a trage trei fumuri de ţigară şi parcă-l văd trîntind portiţa! grăi cel care o asemuise pe domnişoara Ana cu un huhurez.

— Aiasta ştiu că are să-i vină de hac! întări celălalt, cu oarecare mulţumire, fiindcă nu putea ierta meşterului

ziditor că îl găsise azi-dimineaţă prea deşirat, ca unul ce crescuse prea din belşug udat de ploaie.

Cele trei fumuri de ţigară trecură. Se sfîrşi şi ţigara. Omul răsuci alta. Pe urmă plecară.

După un ceas, Vasile, desculţ şi cu capul gol, cără valiza de piele nouă de la „Hotel Continental” acasă la domnişoara Ana. La întoarcere, arătă lui jupîn Hascăl banul de argint de doi lei, nou-nouţ, bacşiş fără precedent în istoria tîrgului pentru un drum de cinci minute, plătit cît cinci zile pline la seceră, fără tain.

— Tare-aş fi vrut să fiu acolo! Să mă fac aşa ca o muscă, mică de tot, şi să văd cum s-au petrecut lucrurile! suspină chinuită de curiozitate nevasta domnului primar.

— Ăsta-i dracu gol! declară la rîndul său cu mare uimire primarul. Să ştii că se apropie ceasul de-apoi, dacă a început Scaraoţchi să facă biserici! încercă să glumească.

Dar se întunecă îndată, cu şaga ucisă în gîtlej, cînd îşi aminti cum fusese muştruluit în văzul tuturor, să numere treizeci şi trei de paşi, egali, rari şi de trei ori luaţi de-a capul.

Nerăbdarea rostită de soţia domnului primar, care ar fi vrut să se prefacă într-o muscă năzdrăvană ca să vadă cum s-a petrecut intrarea nou-venitului în casa domnişoarei Ana, era împărtăşită de tot oraşul. Atîtea peripeţii nu mai turburaseră sufletele de la călătoria cea de pomină a perechei domnitoare.

Trei chestiuni grave se iviseră dintr-o singură dată ca să aţîţe încinse dezbateri şi să împartă potrivnice păreri.

Ziua hotărîtă pentru aşezarea pietrei de temelie a catedralei era întîia problemă gravă. Purtarea plină de harţag a trimisului de la stăpînire era al doilea subiect de discuţie. Dar mai neliniştitor decît toate nedumeririle celelalte, mai covîrşitor, stăruia evenimentul senzaţional al tîrgului:

schimbarea domnişoarei Ana, printr-o tainică metamorfoză, din huhurez devenind iarăşi zburdalnică şi întinerită, cum ar fi spart printr-o vrajă mocnită pojghiţa sub care pirotise douăzeci de ani.

Nu mai apărea în pervazul ferestrei decît atunci cînd mosafirul lipsea, plecat să supravegheze întîiele săpături. Şi nu mai arăta aceeaşi statuie de ceară, neclintită, cu cartea uitată pe genunchi.

Obrajii se învăpăiaseră cu o ultimă rămăşiţă de sînge răscolită din adîncurile stătute. Ochii sclipeau din nou fire de aur. În păr năvălise seva cu lucii reflexe. Iar toată făptura era plină de neastîmpăr.

Se aşeza în jilţ; se ridica peste o clipă să dispară în umbra încăperii; apărea îndată să se aplece peste pervaz şi să caute cu mare nelinişte spre capătul uliţii.

Într-o singură săptămînă, grădina înviase cu straturi proaspăt udate, cu poteci curbe de nisip galben şi cu răsaduri aliniate de mîini grijulii.

Primăvara era caldă, ploile scurte, cu arcuite curcubee, după care tot mirosul ierburilor şi cîmpurilor depărtate şuvoia răcoros şi mustind de viaţă primenită.

Domnişoara Ana se privea în oglindă şi cînta.

Pe urmă, se opri deodată, fiindcă abia atunci îşi dădu seama că se priveşte în oglindă, cîntînd.

Roşi.

Şi fără voie, din nou îşi aruncă ochii în oglindă să vadă cum arată, cînd roşeşte. Tot aşa s-a învăpăiat la obraji şi aseară cînd a venit printr-o întîmplare vorba despre vîrstă şi, fără s-o întrebe nimeni, a spus cu ochii plecaţi în pămînt că împlineşte treizeci şi doi de ani. Minţea, întinerindu-se cu şapte ierni. Iar fiindcă întîia oară minţea în viaţă, crezuse că n-are să mai cuteze să ridice niciodată ochii ca să înfrunte privirea lui

Tudor. I-a spus în gînd: „Tudor!” — pe nume.

Într-o săptămînă a ajuns să-i spună pe nume, în gînd, e adevărat, dar pe nume. Ea, care întotdeauna a pus zid atît de gheţos între restul omenirii şi închisa-i mîndrie!

A tresărit, apăsîndu-şi cu mîna zvîcnirile inimii. A auzit, paşi pe sub fereastră. Nu e el! E numai cerşetorul... Cum putuse să asemuiască paşii lui, apăsaţi şi energici, de om învingător şi tare, cu tîrşala aceasta de gîrbov învins?

Săracul e deprins să treacă pe sub geam fără să aştepte nici o milă, fiindcă de douăzeci de ani nu i-a aruncat de-aici nimeni un dărăb de pîine. Acum, domnişoara Ana îl strigă să-i lepede în palma scorojită ca pămîntul crăpat un pumn de bani mărunţi, amestecaţi, de argint şi de aramă. Milogul mulţumeşte chemînd toată milostivirea cerului pentru cei vii şi cei morţi... Dar domnişoara Ana nu-l aude. A fugit de la fereastră în odaia ei, să vadă cît arată pendulul, de întîrzie atît. Căci printre acestea minuni în casa cea mută şi rece, s-a întîmplat şi această minune. Inima de rotiţe a început din nou să bată, trezită din morţi, caldă şi vie.

Tot *el* a săvîrşit miracolul.

S-a uitat de cîteva ori la pendulul cu minutarele neclintite, lung şi cu dezaprobare. Pe urmă, cu vorba-i fără înconjur, a întrebat dacă-l păstrează numai ca o podoabă nefolositoare. Domnişoara Ana s-a îmbujorat, — cum simte sîngele răscolit de cîte ori îi vorbeşte! — şi s-a plîns de ignoranţa nepricepuţilor meşteri din acest tîrg ticălos. La care drept lucru, bărbatul a surîs cu milă, înţelegînd-o şi compătimind-o. Iar fără să mai ceară învoire, a desfăcut toate rotiţele şi arcurile, le-a întins cu număr pe coli de hîrtie, le-a răsucit, le-a pilit, le-a

strîns în şuruburi şi le-a meşterit cu atîta iscusinţă încît într-un ceas pendulul a început să bată. Întîi fricos, nesigur şi întrerupt. Pe urmă, deodată, limpede, regulat şi egal, ca paşii unui drumeţ pornit pentru drum lung.

Domnişoara Ana îngăimase o mulţumită pe care nu ştiu s-o ducă pînă la sfîrşit, arătîndu-şi mirarea că el a izbutit acolo unde toţi făurarii cu degete îndemînatic deprinse dăduseră greş. Bărbatul izbucnise în rîs, privind-o în lumina ochilor cu ochii lui albaştri şi reci:

— Cînd vrei şi cînd încerci, nimic nu este cu neputinţă! Nu poţi să ştii aceasta dumneata, care te-ai îngropat singură, în mizeria aceasta de aci!

Şi după un timp, ca pentru sine:

— ...ca să te sinucizi cu încetul, nu ştiu de ce.

Apoi se închisese în biuroul domnului Constantin Apostol, unde întinsese planşete pe toate scaunele şi acăţase planuri de hîrtie vînătă şi translucidă pe toţi pereţii.

Acolo, în norii fumului de tutun, lucra pînă după miezul nopţii, deşertînd ceşti de cafea şi fluierînd cîntece încă neauzite. Se putea cunoaşte dacă migala mergea cu spor sau dacă se împleticea în piedeci neprevăzute, după cum fluieratul străbătea vesel şi sprinten, sau muţea, întrerupt, într-o atentă încordare a cugetului.

Atunci şi domnişoara Ana aştepta cu nelinişte, dincolo de perete, părtaşă la lupta omului cu potrivniciile invizibile. Asculta paşii apăsaţi, măsurînd odaia ca o cuşcă prea strîmtă; asculta tăcerea, cît bărbatul îşi strîngea tîmplele fixînd liniile neisprăvite ale bolţilor din plan sau misterioasele coloane de cifre; asculta foşnetul hîrtiilor rupte şi mototolite mînios: apoi surîdea fericită, cînd trilul izbucnea vesel şi triumfal, semn că piedica a fost biruită.

Acum două seri, cînd se aflau după masă şi el îşi aprinsese ţigara apropiind ceaşca de cafea, o privise lung, ca niciodată, parcă întîia oară îi citea pe chip o taină care-i fusese ascunsă. Clătină fruntea boltită sub neorînduitele şuviţe de păr. Îi prinse mîna încet, ca a unei bolnave fără vindecare, şi-i spuse cu o blîndeţe în glas străină de firea lui aspră şi poruncitoare:

— Domnişoară Ana, domnişoară Ana, te-am înţeles şi te presimt... De cînd am intrat în casa aceasta te observ şi am reconstituit ceea ce nu mi-a povestit nimeni. Părintele dumitale a fost un egoist fără iertare. Nu trebuia să te îngroape aici! Nimic nu este pe lume mai trist ca o floare care se scutură, după ce a înflorit fără folos pentru nimeni...

Domnişoara Ana întoarse capul să nu lase unui văz străin ochii înotînd în lacrimi.

Omul continuă:

— Viaţa e făcută s-o trăieşti lacom, puternic, să nu te oprească nimic de la ea... Dacă ai flacără sfîntă să creezi ceva, înfăptuieşte! Dacă eşti numai un păcătos împins spre ispite, păcătuieşte! Orice îţi este îngăduit, numai să nu treci toropit şi orb ca sobolii în galeriile lor subpămîntene, fără să ieşi niciodată la lumină!...

Domnişoara Ana se văzu un asemenea sobol, orbecăind în beznele strîmte care sufocă răsuflarea, şi abia îşi înăbuşi un scîncet de plîns. Dar bărbatul îşi trăsese mîna şi trecuse la alte gînduri.

— În patru-cinci zile, spuse, isprăvesc planurile şi devizele aceste! Atunci scapi de mine pentru o săptămînă, cît plec cu ele să le prezint la Bucureşti şi să o aduc pe Lulu. Trebuie să ştii, domnişoară Ana, că am o soţie foarte tînără, aproape un copil. Dar sunt sigur că o să vă înţelegeţi foarte bine. I-am scris şi are să te iubească îndată! Ei îi place capitala şi mai mult îi plac balurile,

fiindcă e tînără şi tinereţea aleargă după veselie şi după

petrecere... De aceea îşi îmbufnează mutrişoara ei de scatiu, fără două dramuri de minte în cap, de cîte ori o tîrîi după mine, pînă în capul ţării, în toate tîrgurile uitate de Dumnezeu. Dar îmbufneala îi trece; iar după trei-patru luni de post şi de rugăciune în pustnicii ca acest tîrg al dumitale, capitala îi pare mai frumoasă şi balurile mai încîntătoare. Încă o dată, te asigur că aveţi să vă înţelegeţi şi că ai s-o iubeşti...

Bărbatul era să adaoge: ,,ai s-o iubeşti ca o mamă".

Dar se opri; nu fiindcă îl înduioşa întradevăr soarta fetei îmbătrînită singuratic, ci fiindcă ţinea să-şi aibă cîştigată cu tot sufletul stăpîna unui adăpost care se potrivea întru totul trebuinţelor de cîteva luni.

Pentru el era o maniacă abrutizată, ca dealtfel toate făpturile acestui tîrg. Iar lectura cărţilor îi scrîntise, după a sa părere, încă mai grav mintea de fecioară bătrînă şi mizantropă. În pofida acestor păcate uşor de trecut cu vederea, recunoşteau mai departe răvaşele, cu o lăudabilă obiectivitate, domnişoara Ana se arătase însă grijulie şi discretă. Îl păzea ca o cloşcă.

Împrejurimile oraşului erau pitoreşti şi plăcute. Cele cîteva luni aveau să treacă doar abia mai greu ca o vilegiatură prelungită. După aceea, răscumpărau canonul cu o călătorie peste graniţă, fiindcă zidirea catedralei se anunţa pentru arhitect o întreprindere cu totul mănoasă.

Domnişoara Ana surîse uitat şi trist după ce se depărtă chiriaşul.

Niciodată n-o înţelesese nimeni şi niciodată nu-i grăise cineva aşa, din seara cu lună de pe terasa isprăvniciei... Acum măsura cu deznădejde toţi anii trecuţi în care s-a zăvorît în viaţă ca într-o temniţă. Presimţea în sfîrşit că există undeva o lume

plină de ucigaşe rătăciri şi de nebuneşti ispite, în oraşe luminoase şi lărmuitoare, pe care n-are să le cunoască niciodată.

Omul venea dintr-o asemenea viaţă bătută de toate vuiturile largului. „Dacă ai flacăra sfîntă să creezi ceva, înfăptuieşte. Dacă eşti împins spre ispită, păcătuieşte!” Din ce aspră şi divină religie îi sună acum poruncile acestea, ei, care a orbecăit în hrubele înăbuşitoare de sobol!... Domnişoara Ana s-a scuturat ca de-un gînd rău,

sărind de pe scaun să împartă porunci slujnicei şi să intre cu paşi tiptili în camera cu planşete şi planuri.

Acum ştie să descifreze fiecare linie a locaşului de închinare care-a crescut sub ochii ei. Şi e mîndră de fapta omului, cum ar fi luat parte cu dreaptă tovărăşie la lupta-i cu materia şi cu obstacolele firii îngenuncheate zi de zi.

Se apleacă, se depărtează, trece de la un plan la altul; e bucuroasă cînd crede că recunoaşte un gînd de-al ei, de ieri, pus pe hîrtie astăzi.

Apoi, cu aceiaşi paşi furişi, se strecoară afară, din treacăt măsurîndu-şi în oglindă haina nouă, pe care nu are de unde s-o ştie cît de demodată e şi cum ar stîrni surîsul bărbatului; dacă bărbatul ar lua cît de puţin aminte la schimbările din portul şi din firea domnişoarei Ana.

La plecare, din uşă, cu pardesiul de praf încheiat pînă la gît, omul a întrebat-o ce-ar dori să-i aducă de preţ din oraşul cel cu îmbelşugate şi mari prăvălii. A roşit cu ochii plecaţi în pămînt.

Nimeni n-o cercetase vreodată de unde i-ar fi putut veni o plăcere, de unde să-i sosească o bucurie. Poate de aceea inima ei s-a uscat părăsită şi singură.

Bărbatul însă n-a aşteptat răspuns.

Nici nu se gîndise prea mult la întrebarea rostită nepăsător. Îi sărută distrat vîrful degetelor. Domnişoarei Ana i se păru că a apăsat mai îndelung şi cu înţeles buzele, poate cu părerea de rău a despărţirii. Bărbatul îşi socotea în cap dacă n-a uitat cumva vreo hîrtie trebuincioasă prin sertare.

Pe urmă, domnişoara Ana rămase să aştepte. Săptă- mîna trecu greu, în neastîmpăr. Pendulul n-a măsurat niciodată clipite şi ceasuri, şi zile mai lungi.

În miez de noapte, tresărea din somn speriată: i se părea că aude dincolo de

părete paşii omului, foşnetul hîrtiei mototolite, zbucnirea voioasă a fluieratului care făcea din muncă o joacă.

Trecătorul vremelnic îi umpluse viaţa, cum nimeni nu lăsase urmă în toate zecile de ani mocniţi. Răsuflarea lui îi lipsea, ca şi vorba lui răsfăţat poruncitoare, ca şi surîsul fără de milă, care-o semeţise în cel dintîi sfert de ceas şi o îmblînzise îndată ca un bici cu sfîrc de mătase.

Spre deplina uimire a tuturor, domnişoara Ana părăsi într-acest timp fortăreaţa în care se surghiunise de cînd dura amintirea vecinilor.

Colindă prăvăliile; răscoli rafturi şi cutii; trimise acasă suluri de mătase şi scumpe nimicuri. Aduse o croitoreasă cu ochii roşii ca ai iepuroaicelor de mosc, iar cîteva zile maşina de cusut durui cu zor, dînd trup şi formă unor fastuoase şi fine veşminte cum încă nu mai trecuse prin mîna cusătoresei de tîrg nevoiaş.

Cu o nelămurită presimţire, domnişoara Ana ştia că va înfrunta război greu. Femeia despre care-i cuvîntase atît de stăruitor oaspetele, anunţînd-o drept voioasă şi apropiată tovarăşe, nu-i putea fi nici într-un chip prietenă.

Nu-i cunoştea ochii, faţa, vorba, rîsul, dar îi duşmănea pe necunoscute tinereţea îndestulată de toate desfătările tinereţii.

În cele din urmă două nopţi somnu-i pieri cu totul. Obrajii se scobiră ca după boală, ochii se scufundară în găvanul orbitelor, arzători.

Aşa o găsi amurgirea la fereastră, în jîlţ, cu cartea închisă, cînd sosi diligenţa în nori de colb şi în larmă de clopote. Sări în prag tipărindu-şi uşor, cu latul palmei, învăluirile pieptănăturii schimbate. Bărbatul coborî dintre cutii uriaşe de pălării, întinzînd mîna

tovarăşei dinlăuntru, care nu se încumeta să sară scara atît de înaltă.

Atunci el o prinse cu braţul puternic de mijloc şi o aşează fulg la pămînt.

Domnişoara Ana închise ochii, străpunsă de un ghimpe înveninat. Călătoarea era, într-adevăr, foarte tînără, mică la trup ca un pui de femeie, cu privirea obraznică şi proaspătă, cu mişcări iuţi de zvîrlugă.

Ghimpele se răsuci mai adinc. Răscolea cicatrici mai vechi şi de dînsa uitate; gelozia de copilă cînd domnul Constantin Apostol rămînea cufundat în mîhnire dinaintea cadrei ovale, gelozia de mai tîrziu cînd junele venit în alaiul domnesc se lăsa sărutat pe terasa isprăvniciei de neruşinata aceea din curtea Doamnei. Aşadar, toate sunt pentru altele? Toţi pentru altele? Sărutul, iubirea, gingaşul braţ puternic care te saltă ca un fulg de la pămînt. Pentru altele, pentru femeile care n-au nimic alt decît o amăgitoare şi trecătoare, şi banală drăgălăşenie de creaturi inutile.

Ca într-un vis, domnişoara Ana îşi lăsă mîna scuturată, gîngăvi urare de bun venit, deschise uşile încăperilor. Se trezi în urma străinei, cu două cutii de pălării şi cu o umbrelă sub braţ, ca o jupîneasă cu veriga de chei la cingătoare, primindu-şi stăpîna. O jupîneasă vîrstnică, de credinţă şi cuviincioasă, care-şi pusese pentru acest eveniment straiul cel mai sărbătoresc.

Călătoarea se arătă îndată gureşă şi linguşitoare. Bătu din palme:

— Dar e foarte drăguţ aci! Fermecător!...

Se răsuci în tocuri, căutînd o oglindă:

— Trebuie să arăt ceva de speriat după atîta drum şi atîta praf!...

Îngrijorare ipocrită, de femeie care se ştie tînără şi frumoasă.

Drumul nu lăsase nici o urmă; pudra prafului nu putuse acoperi colorile vii, genele lungi şi răsucite, părul auriu şi pufos.

O văzu aceasta dintr-o singură confruntare cu oglinda şi încîntată, întinse amîndouă mîinile spre domnişoara Ana:

— Mi-a vorbit atît soţul meu despre dumneata. încît te cunosc ca pe o rudă foarte de aproape. O să-mi dai voie să-ţi spun *tanti?*

Domnişoara Ana lăsă să-i cadă braţele, cu încheieturile rupte de la cot.

Bărbatul trecu pe lîngă dînsa, fără să se oprească, poruncind slujnicei, orînduind locul pachetelor şi valizelor, strigîndu-şi soaţa din a treia încăpere, cu glas cîntat şi dezmierdător:

— Luuulu-uu!

— Da-aaa!

— Vino să-ţi arăt bibelourile despre care-ţi vorbeam. Şi statuele aceste! Părintele domnişoarei Ana a fost cîndva un om foarte de gust şi a avut la Paris prieteni de tinereţe, care-au devenit foarte mari artişti. Iar domnişoara Ana s-a dovedit ideală gardiană de muzeu. Observi? Nici o marmură atinsă... nici un braţ ciuntit.

Lulu bătea din palme, fără nici o convingere, numai fiindcă îşi închipuia aşa că va cîştiga bunăvoia domnişoarei bătrîne şi maniace. De fapt, puţin îi păsa de asemenea lucruri, după cum niciodată nu-şi aruncase ochii pe planurile bărbatului şi nu se întrebase nici o clipă prin ce miracol, din cîteva coale de calcule şi cîteva linii trase cu rigla, dura edificiu de piatră şi var.

Trecînd, îşi aruncă pălăria pe capul unui bust, haina prăfuită de drum, pe braţele unui jilţ.

Cuprinse cu amîndouă braţele gîtul bărbatului, atîr- nîndu-se cu picioarele îndoite de la genunchi:

— Numai să nu mă închizi toată ziua singură în casă cu soacra aceasta. Trebuie să fie o matracucă grozav de cicălitoare!

Îşi roti ochii şi se opri alarmată:

— Dar nu vreau deloc paturile acestea despărţite!... Să ni le aşeze numaidecît alături.

Spunînd, astupă răspunsul bărbatului pe buze cu buzele.

Domnişoara Ana era în prag. Îşi trecu palma peste frunte ca să îndepărteze o negură.

Astfel, din seara aceea, domnişoara Ana cunoscu o chinuire încă neştiută.

Lulu apărea din odaia de culcare cu părul ciufulit, cu ochii languroşi, întinzînd braţele cu alintări de pisică.

Din haina de dantelă, sînii tineri şi plini arătau impudic pe albul sidefat semnele vinete ale sărutărilor muşcate. Dintr-o încăpere în alta, tîra după dînsa o lene voluptuoasă, grea de parfumuri şi saturată de îmbrăţişări.

Cît timp bărbatul lipsea, comandînd armata lui de salahori şi zidari, îl aştepta strămutîndu-se de pe un jilţ pe divan şi de-acolo pe pat, încolăcită cu capul pe braţ, străină de trecerea ceasurilor şi de tot ce se petrecea în casă. În zilele de sărbătoare, cînd schelele rămîneau pustii, plecau amîndoi să cerceteze mînăstirile vecine, locurile de plimbare şi poienile singuratice.

Se întorceau noaptea tîrziu, trîntind uşile cu vuiet, extenuaţi dar cu pofta unul de altul împrospătată şi potolită în scîncetul încleştărilor.

Domnişoara Ana învăţă să urască, metodic şi tenace.

Femeiuşcă aceasta fără pudoare şi fără un dram de creier, îi păru nevrednică pentru cugetul ascuţit şi cutezător al bărbatului. Un animal de plăcere şi alt nimic. Nesăţioasă, înstrăinîndu-l josnic de tot ce-i apăruse în el din altă urzeală omenească, înnobilată şi rară. El, care poruncea tuturor, frîngînd toate piedicile, înfruntînd toate voinţele şi săvîrşind minunea cea atît de nespusă „dacă

ai flacăra sfîntă să creezi ceva, înfăptuieşte!” — omul acela

sortit să fie stăpîn şi făuritor, în faţa femeii cu sînii despoiaţi şi cu coadele despletite, era cu voinţa moleşită, animal redat animalităţii şi robit poftelor, dezbrăcat de prestigiu şi toropit cînd ieşea fierbinte din strînsoarea îmbrăţişărilor.

Lulu îi sărea pe genunchi, îi răscolea părul ca unui căţelandru hîrjonit, îl chema cu tot soiul de nume şi diminutive: Dorel, Turel, Cocolică, Micu, Bosumflache, Cocoşel şi Turturel!

Cînd în cealaltă cameră se auzeau din întîmplare paşii domnişoarei Ana, femeia o striga bătînd din palme, cu glasul ei alintat:

— Tanti Anuţa-aaa... Tant'Ana, ia poftim să-ţi arăt ce frumos s-a făcut Cocolică al meu!...

În genunchi pe genunchii bărbatului, prezintă ultima ispravă: o pieptănătură frizată de cafru şi mustăţi cu sfîrcuri de tirbuşon. Bărbatul se apăra fără energie, rîzînd îngăduitor; iar femeiuşca îi cuprindea gîtul sărutîndu-i apăsat buzele şi dezmierdîndu-l cu poreclele caraghioase: Cocoşelul mamiţichii, Bosumflache şi Corcoduş.

Domnişoara Ana privea din prag, dreaptă şi severă, cu inima golită de sînge.

Atît de altfel fusese acelaşi bărbat, în singurătatea lor de trei săptămîni şi în seara cînd îi prinsese mîna grav şi puternic, cum îi simte şi acum mîngîierea arzătoare!

Acelaşi om rîdea acum prosteşte, în netrebnică degradare. Nu s-ar mira să-l vadă tîrîndu-se în patru labe şi prefăcîndu-se că latră şi muşcă, aşa cum fac dădacele cînd se joacă cu pruncii abia înţărcaţi.

Domnişoara Ana se depărta cu paşi somnambulici, căutînd locul cel mai ascuns unde să nu le-audă chicotul gîdilat.

Lulu se apleca la urechea bărbatului să şuşotească plină de cea mai mare veselie.

— Mi se pare că e cam geloasă Tanti-Soacra noastră!... Ascultă, Cocoşelule, oare tu crezi că ea niciodată n-a...?

Sfîrşitul întrebării se îneca într-o gîlgîială de rîsete. Domnişoara Ana, în rochia nouă, scumpă şi inutilă, în fundul cel mai îndepărtat al grădinii, mototolea între degete uscate bobocii de trandafir striviţi duşmănos.

Acum nici în grădină nu mai avea singurătate.

Veneau după dînsa, atîrnaseră un leagăn în crengile nucului, aşterneau culcuş pe iarbă, rostogolindu-se la umbră în după-amiezile calde. Aici el chema dimineaţa şi seara ajutoarele cele mai de credinţă, aduse cu dînsul din străine locuri, ca să împartă porunci cu glas deodată schimbat, scurt şi neîngăduind împotrivire.

Atunci, domnişoara Ana îl asculta dintr-un loc dosit, cu inima dilatată de emoţie. Aşa îl voia. Stăpîn stăpînind.

Salahorii şi zidarii se împăcau mai puţin cu asprimea aceasta neîndurată.

Plecau, ştergîndu-şi broboanele de sudoare, cu mînile roşii de praful cărămizilor şi albe de praful varului. Mor- măiau şi cîrteau, cînd ajungeau îndestul de departe ca să nu-i poată auzi. Niciodată nu-l văzuseră atît de zorit, să isprăvească munca de doi ani într-o singură vară.

Şi fiindcă nu erau destui, alţi meşteri şi alte ajutoare fură chemaţi să împlinească numărul braţelor. Zidurile se înălţau crescute dintr-o minune. De la fereastră, deasupra caselor scunde şi livezilor verzi, domnişoara Ana văzu într-o seară apărînd cu toată depărtarea cel dintîi umăr roşu al clopotniţei.

Din clipa aceea, luarea-aminte întreagă i se adună acolo.

Urmărea fiecare şir nou de cărămizi, fiecare fereastră boltită deschizîndu-şi

ochiul negru, cu o încordare plină de nerăbdare şi de bucurie. Scotoci în bisactele şi găsi un binoclu vechi, cu mîner de fildeş, adus odinioară de domnul Constantin Apostol din peregrinările sale prin ţările Apusului. Aşa, nemişcată de la fereastră, apropia lucrătorii mici şi negri, pînă sub ochi, să le desluşească mai cu de-amănuntul zoreala plină de spor. Piaţa fusese aleasă de arhitect, din primul ceas, cu o pricepere a ochiului neîntrecută. Catedrala începea să domnească peste toată priveliştea tîrgului, crescînd în văzul tuturor şi strivind măruntele bisericuţe din vechi, cu streşine de şindrilă.

În august, drumeţul apropiindu-se de oriunde, înaintea oraşului şi a livezilor, zărea mai presus zidul cel roşu şi nou. Din fiecare prag, localnicii, ridicînd ochii spre cer, înainte de nori şi de soare, dădeau cu privirea în locaşul de închinare. Acum nu se mai tînguia nimeni de purtarea hărţăgoasă şi trufaşă a ziditorului trimis de stăpînire. Fapta-i întrecea mult şi mîndru nevolnica lor închipuire.

Iar în locul cîrtelilor, porniră cuvinte de mărire şi slavă.

Ziditorul trecea peste ele cu aceeaşi nepăsare cu care călcase în picioare întîile împotriviri, în dimineaţa cînd coborîse din diligenţa cu gloabele betege. Acolo, între oamenii cu pieptul gol şi mînecile suflecate, pe schelele înguste, zorea cu neastîmpăr, alergînd de la un capăt la altul, răcnind, punînd mîna şi scuturînd braţele lenevite, stăpînit de un crunt duh lăuntric.

Cînd se întorcea nins de colbul alb şi roşu, uns de sudoare şi cu părul zburlit, bărbăţia lui avea ceva frumos, puternic şi sălbatic.

Lulu se dădea în lături, ferindu-se cu chicote speriate:

— Fugi! Ce murdar eşti şi nesimţit! Uite ce mîini! Uite ce cap!... Cum de mi-a dat

Dumnezeu un aşa salaho- rache, de bărbat?...

Bărbatul rîdea cu toţi dinţii, tari şi albi.

Domnişoara Ana o privea cu ură.

Într-o jumătate de ceas, spălat, primenit şi pieptănat, omul cutezător şi aprig de pe schele devenea Cocoşelul şi Corcoduşul pe genunchii căruia se alinta femeiuşca bălană. Şi atunci, chinuirea domnişoarei Ana îi încleşta unghiile în braţul jilţului de la fereastră.

Auzea cheia răsucindu-se la odaia lor. O vedea apă- rînd cu mers moleşit şi cu ochii cercănaţi, în haina străvezie din care se revărsa mirosul aţîţător de carne feme- iască şi parfumuri. Nu vorbea decît despre plecarea cît mai repede, despre călătoria plănuită la începutul iernii, în oraşele depărtate şi luminoase, care vor răscumpăra surghiunul de aici. Domnişoara Ana gîndea cu spaimă la nopţile cele fără sfîrşit, cu întunerecul nepătruns şi cu ronţăiala măruntă a pendulului cînd va tînji chiar şi după această suferinţă de-acum.

— Încă două săptămîni şi am sfîrşit greul! îşi trosni mîinile bărbatul, trăgînd un jîlţ la fereastră şi aşezîndu-se în faţa domnişoarei Ana. Încă două săptămîni şi-mi rămîn numai lucruri neînsemnate!... Pe urmă, scapi de noi pînă la primăvară. Atunci vin întovărăşit de un zugrav şi de făurarii mei, care lucrează, de pe acum, podoabe migă- loase şi fine. Pot spune că am făcut cu aceasta isprava cea mai desăvîrşită din viaţa mea... Păcat că rămîne pierdută într-un asemenea tîrg, în afară de trecerea lumii... Are să-ţi ţină tovărăşie în singurătatea dumitale, domnişoară Ana...

Omul n-a isprăvit cuvintele, fiindcă pe la spate s-a strecurat furiş Lulu şi îi zburleşte părul, cercînd să-l sperie. Bărbatul îi

cuprinde mijlocul şi o dezmiardă, zîm- bind îngăduitor:

— Fericită fiinţă eşti tu, Lulu!... Nu te munceşte nimic. Nici nu vrei să afli ce se petrece în jurul tău. Nici n-ai avut curiozitatea să mergi o singură dată, ca să vezi pentru ce s-a trudit o jumătate de an Cocolachi al tău.

Lulu strîmbă nasul mic şi buzele cărnoase:

— O! cît despre cărămizile tale! Pot să tot fie!...

Domnişoara Ana priveşte afară, pe fereastra deschisă, minunea măreaţă de zid care are să-i ţină mută tovărăşie în singurătatea cea fără de sfîrşit, întrebîndu-se prin ce tainică şi nedreaptă rînduială a destinului vieţile oamenilor se însoţesc atît de nepotrivit. Ce legătură poate fi între omul acela din faţa ei, tare şi plămădit din aluat rar, şi între vietatea cu cap uşuratic de sticlete? Ce-a făcut ca să merite norocul mărinimos şi nespus? Şi bărbatul, cum nu vede nevrednica împărechere?

Cînd a întors ochii, privirea e grea şi ar apăsa ca o neîndurată osîndă de moarte asupra femeiuştii, dacă Lulu ar presimţi oricît de puţin din tulburea dramă ce se petrece în cugetul semenilor. Dar ea îşi freacă alintat obrazul de obrazul bărbatului şi surîde uitat la gîndul călătoriei apropiate:

— Bosumflache, ne oprim, nu e aşa, o săptămînă la Veneţia?... Ţii minte gondolierul nostru? Lorenzo!... Îl căutăm pe Lorenzo. Nu vreau să ne plimbăm decît cu Lorenzo... Şi cred că nu ai să mă mai tîrîi iar prin bisericile şi palatele acelea întunecoase, ca să-mi arăţi toate vechiturile şi să-mi faci capul calendar!

Bărbatul cedează, îngăduitor:

— Bine, Lulu! Am să te las să te plimbi cu Lorenzo şi eu am să mă duc singur la bisericile şi palatele acelea cu vechituri.

Domnişoara Ana, cu ochii ingînduraţi, caută să vadă în nevăzut oraşul de pe ape, unde atît de drag i-ar fi fost să cutreiere din biserică în biserică şi din palat în palat, sprijinită de un braţ tare, ascultînd învăţăturile care i-ar fi atît de scumpe şi atît de uşor înţelese.

Lulu îşi aminteşte mărinimoasă:

— Tant' Ana, o să-ţi trimitem un album cu privelişti... Şi o fotografie a mea, în Piaţa San Marco, între porumbei. Nici nu-ţi închipui ce încîntători sunt porumbeii cînd vin să-ţi ciugulească singuri în palmă!

Întîmplarea cea înfricoşată, care a rămas scrisă în amintirea tuturor, a avut loc atunci, la sfîrşitul lui august. Nimeni nu i-a aflat explicare. Pentru toţi a fost un ceas rău şi poate o tainică pedeapsă a trufiei.

Numai domnişoara Ana cunoaşte adevărul nespus.

Dar nimeni n-avea să i-l smulgă vreodată, rămas în- lăuntru să roadă ascuns şi mocnit, cum scotoceşte viermele surd în craniul mormintelor.

În nerăbdarea sfîrşitului cît mai grabnic, omul îşi pierduse desăvîrşita măsură. Era pentru toţi o spaimă. Apărea înainte de zori, deşteptînd zidarii somnoroşi să se caţăre pe schele. Ziua-i părea prea scurtă. Braţele prea trîndave. În fiecare salahor descoperea o împotrivire ascunsă şi vicleană, menită să-i întîrzie ceasul hotărît de el. Şi fiindcă cuvîntul oricît de aspru nu ajungea, întărise porunca cuvîntului cu lovitura de palmă care plesnea obrajii arşi de sudoare. Trecea posomorît, cu fălcile încleştate, printre oameni tăcuţi, care-i însoţeau mersul cu priviri duşmănoase.

Acasă, femeia îi întărea mînia întrebîndu-l cu senină şi rea nevinovăţie dacă într-adevăr totul va fi sfîrşit în ziua însemnată apăsat pe fila de calendar, cu creion roşu. Atunci, omul

îşi sumeţea pieptul şi încleşta pumnul vînjos: chiar dacă va trebui să pună mîna alături cu salahorii, ziua hotărîtă rămîne bine hotărîtă. A vestit-o tuturor diregătorilor din tîrg. Cuvîntul lui nu se putea poticni în asemenea mărunte nimicuri neprevăzute.

Spunînd, dezmierda cu privirea, de la fereastră, locaşul dumnezeiesc, născut în cugetul şi din mîna lui, căci dincolo de trufie, de firea-i mînioasă şi scîrbavnica patimă pentru carnea femeiuştii, mai presus de omeneştile-i scăderi, era un făptuitor vrednic şi credincios meşteşugului. Abia desfăcut din braţele femeii, gîndul neistovit dura alte închipuite zidiri care să le întreacă pe toate cele trecute.

Atunci, în seara de august încărcată de liniştea grea dinaintea furtunilor, se înfăţişară cei doi muncitori clătinaţi de băutura înghiţită să le dea curaj. Într-un glas, veniseră să spună că nu vor executa porunca. A doua zi era zi sfîntă de pomenire. Se ştiau creştini, nu păgîni. Nu puteau călca orînduiala cea de deasupra tuturor vrerilor omeneşti. În scurt, îşi cereau plata şi plecau, ca să nu pîngărească o casă de închinare cu un păcat de trufie.

Omul încercase să se facă ascultat şi înţeles, cu vorbe blînde. Trecuse la ameninţări îndîrjite. Sfîrşise, lovind crunt, cu sete, cum ar fi sfărmat aşa, răcorindu-se, toate împotrivirile nevăzute care se adunaseră de la o vreme să-i întunece bucuria sfîrşitului.

— Am să mă urc eu! hotărîse. Am să vă dovedesc că e o faptă de copil şi că Dumnezeu, cu toate sărbătorile şi cu toţi popii lui, n-au nici un amestec aci.

Cei doi îşi ştergeau faţa lovită, unde sîngele picura în amestec cu praful de var şi de cărămidă.

Tăceau, cu ochii în pămînt, fiindcă nu-i puteau înfrunta privirea rece şi dreaptă, ca

vîrful de junghi. Dar în nemişcarea lor se înţelegea hotărîrea neclintită.

Omul urcă scările. Trînti uşile.

Femeia îl întîmpină cu surîsul care-l zădăra mai în- dîrjit decît toate batjocurile:

— Nu ţi-am spus eu, Cocolache, că nu poţi termina cu oamenii aceştia?... Are să ne prindă iarna aci.

— Dar e un lucru de nimic, Lulu! Nici eu nu ştiu de ce mă încăpăţinez numaidecît mîine şi nu în altă zi. Am apucat să hotărăsc aşa şi nu pot să dau îndărăt. Am să mă urc singur. Am să le arăt că atunci cînd vrei, poţi orice... orice...

— Mare ispravă, Bosumflache! rîse femeia, în nepăsarea din totdeauna pentru tot ce săvîrşea bărbatul.

— Fireşte că nu e nici o ispravă. Dar am apucat să spun. I-am vestit pe toţi, că mîine, la ceasul douăsprezece din amiazi, au să-şi vadă crucea aurită în vîrful clopotniţei. Mîine toţi imbecilii au să iasă în drum să caşte gura şi ochii... Pot da îndărăt?

— Şi de asta e mic şi furios cocoşelul maichii! îl alinta în batjocură femeia, acăţînau-se de gît şi netezindu-i fruntea. Nu vreau să te văd atît de încruntat pentru toate prostiile!...

Bărbatul îi desprinse mîinile posomorît şi păşi apăsat pînă la fereastră.

În întunerec, în fund, biserica cea nouă făcea doar o umbră ceva mai întunecată: uriaşă, misterioasă şi sumbră.

Oamenii nu plecaseră. Rezemaţi de gard, şopteau între ei, aşteptînd.

Se plecă peste marginea ferestrei, vorbindu-le cu glasul întretăiat de înciudare:

— Ce mai staţi, vitelor! Să-mi pregătiţi din astă-seară frînghiile şi scripetul. Şi mîine să-mi veniţi la socoteală. Cu voi sau fără voi, mi-e tot una!...

Oamenii nu se clintiră. Erau tot acolo, tîrziu, cînd domnişoara Ana se strecurase

nevăzută şi singură în întunerec, să se aşeze în jilţ, cu mîinile încrucişate în poale şi cu fruntea plecată.

Stătu mult aşa, neclintită, confundată cu obiectele neînsufleţite. Mîhnirea se lăsa grea ca o navă scufundată în adîncuri. Aşadar, plecau... Şi femeiuşca aceea nesuferită şi fără dram de minte va colinda alături de el lumea, să se desfete de toate priveliştile şi să-i stoarcă fiecare dram de vlagă în josnicul spasm animalic. O asemui cu vîscul încleştat de trunchiul stejarului. Cu lipitoarea sugînd sîngele fierbinte să se ghiftuie grea. Pe urmă, nici o asemănare nu i se păru îndestul de hidoasă şi de respingătoare.

Ridică ochii. Cineva se mişcase în beznă. Cele două umbre. Oamenii nu plecaseră. Porneau acum. Se ştiau singuri.

Unul vorbi:

— A spus să-i pregătim frînghiile...

— Şi una ştiu că e putredă.

— Da, o frînghie se poate rupe uşor şi atuncea...

— Îmi curge şi acum sîngele.

— Pe mine m-a lovit peste ochi.

Un timp tăcură. Cel cu glasul mai gros grăi tîrziu şi încet:

— Chiar dacă nu e putredă, frînghia tot se poate rupe... Nimeni nu ştie. S-a rupt! Întîmplarea... Ceasul rău...

— Pune mîna aici... Simţi cald? Nici acuma n-o mai stat sîngele.

Omul scuipă. Mai spuse ceva neînţeles. Plecară.

Domnişoara Ana ascultase ca într-un vis nelămurit şi rău, care-i apăsa răsuflarea. „Chiar dacă nu e putredă, frînghia tot se poate rupe... şi atuncea...” O cutremură fiorul. Atuncea toată călătoria în ţările luminoase rămîne dorinţă pe veci neîmplinită. „Tant’Ana, am să-ţi trimit un album cu privelişti. Şi o fotografie a mea în

Piaţa San Marco, între porumbei. Ţii minte gondolierul nostru? Lorenzo. Nu vreau să mă plimb decît cu Lorenzo!" Singură, n-are să se mai plimbe niciodată. Toată fericirea aceasta nemeritată pe care nu ştie s-o preţuiască se curmă brusc, ruptă... ca o frînghie care se rupe chiar cînd nu e putredă.

Şi omul rămîne pur.

Moartea şi sîngele purifică. Nu te mai tîrîie ca viaţa în toate degradările, să accepţi fără împotrivire josnicile dezmierdări: Cocoşel, Bosumflache... Moartea purifică şi face dreptate acolo unde n-a ştiut să facă dreptate viaţa... Dar ce gînduri înfricoşate! Cum le-a putut primi? Cum pot dăinui ascuns, să iasă la iveală ca viermii cei urîţi şi vîscoşi, cînd ridici lespedea de piatră şi încep a forfoti speriaţi de lumină?... O frînghie se poate rupe chiar cînd nu e putredă. Îi ajuţi tu să se rupă. Îţi asumi tu rolul providenţei şi al justiţiei celei din urmă... O frînghie se poate rupe, şi atunci... Oamenii aceia din întunerec ştiu mai bine ce se întîmplă atunci, ei care de atîtea ori au stat sus, în înălţimile ameţitoare. Iar dacă au spus-o, nu se opresc aici. Unul îşi ştergea sîngele. Celălalt îşi arăta ochiul strivit. Oare există presimţire? Un avertisment nevăzut al primejdiei?...

Amîndoi rîd, dincolo, în odaia lor, rîd. Se aude glasul chicotit al femeii, rîsul acela nesuferit. Şi glasul grav al bărbatului, apăsat, sigur de el şi grav...

Domnişoara Ana îşi încordează auzul, să prindă dintr-a treia cameră, prin uşile deschise, ce-şi spun... Nu se aud decît cuvinte întrerupte. Veneţia, Florenţa... Parisul. Paris. Parisul... În două luni au să fie acolo, au să uite cu desăvîrşire fiinţa ei... Şi ea va piroti mai departe în întunerecul de-aici, cum i-a spus, ca un sobol. Mai rău: ca o larvă... „Viaţa e făcută să o trăieşti lacom,

puternic, să nu te oprească nimic de la ea. Dacă ai flacăra sfîntă să creezi ceva, înfăptuieşte! Dacă eşti numai un păcătos împins spre ispite, păcătuieşte! Orice îţi este îngăduit, numai să nu treci toropit şi orb, ca sobolii în galeriile subpământene!" Sobolii nu cutează nimic. Nici larvele. Mocnesc, în bezna lor umedă. Mor striviţi sub talpă. Presimte oare vreun sobol viaţa largă şi liberă a păsărilor care spintecă înălţimile? Invidiază ei oare această superbie, bătută de toate vînturile largului?... Sobolii scurmă în hrubele lor întunecate şi larvele mocnesc vîscoase sub lespezi... Aşa cum piroteşte ea în jilţul acesta vechi, singură în întunerecul greu...

Prin şirul de uşi deschise, se vede în a treia odaie lumina caldă şi bună, de la masa din mijloc.

Acolo, pe genunchii bărbatului, femeia urcată în genunchi îi ciufuleşte părul, îi striveşte nasul cu bobărnace, izbucneşte în rîs. Fără să audă, domnişoara Ana îşi închipuie alintările ridicole: Cocoşel, Cocolache! Şi rîd amîndoi. Cum pot rîde? Cine spunea că există un presentiment al primejdiei? Că din nevăzut te împresoară vestitorii morţii să-ţi încremenească rîsul pe buze? Ei rîd. Şi rîd...

Domnişoara Ana s-a mişcat din jilţul de la fereastră, tîrziu după miezul nopţii, cînd nici o suflare nu mai străbătea în casa adormită, în tîrgul mocnit.

În odaia ei, în aşternut, s-a răsucit cu ochii deschişi în noapte, ascultînd bătaia egală şi calmă a pendulului. Tic- tac, tic-tac! Acelaşi pas măsurînd veşnicia, care mîine va fi încă mai înfricoşătoare, singură, în pustiul de-aici, unde nu se întîmplă niciodată nimic. De cîte ori s-a înălţat să meargă la uşă şi să bată, deşteptîndu-i din somn şi strigîndu-le primejdia pregătită de oamenii întunerecului, o mînă neagră şi rece, şi grea

o apăsa la loc între perne. „Ţii minte gondolierul nostru Lorenzo? Nu vreau să mă plimb decît cu Lorenzo... Porumbeii din Piaţa San Marco sunt atît de încîntători, tant'Ana!" Iar tic-tacul mărunt şi egal măsura fără grabă veşnicia în care nu există chinuirea nici unui presentiment şi a nici unei mustrări. Veşnicia e indiferentă. Pentru ea: suferinţă, moarte, bucurie, nimic nu înseamnă nimic. Tic-tac. Tic-tac. „Eu nu vreau să mă plimb decît cu Lorenzo."

Pe urmă, nu ştie nici cînd a adormit şi nici de ce a dormit atît de tîrziu. Poate din pricina întunerecului din acea dimineaţă, încărcat de nori livizi.

A sărit cu dinţii clănţănind. Cu spaimă s-a uitat la pendul, înviat de mîna lui. Tic-tac. Tic-tac! Veşnicia e indiferentă. De n-ar fi prea tîrziu. Numai să nu fie prea tîrziu!

Dincolo de uşă, cînd a bătut, a răspuns numai glasul somnoros al femeii:

— Cocolache? Oho! A plecat de mult, să facă pe maimuţa în clopotniţă.

— Dar de ce l-ai lăsat? bate domnişoara Ana cu pumnul în uşă, rezemîndu-şi fruntea de uşor. Gîndeşte la ce se poate întîmpla! O frînghie se poate rupe oricînd, chiar dacă nu e putredă!...

Lulu rîde dincolo de uşă de asemenea spaime copilăreşti. Năluciri de fată bătrînă şi singură.

A venit să deschidă şi fuge îndărăt, în pat, cu umerii şi cu sînii despoiaţi în haina roşie. Domnişoara Ana a văzut un semn nou, proaspăt, vînăt, pe umeri. O muşcătură de dinţi, rotundă şi dantelată, cum e conturul unei broşe.

Şi graba domnişoarei Ana a scăzut, răcită. Vorbeşte, dar gîndul îi rămîne înfipt la muşcătura de pe umeri:

— Nu trebuia să plece... Să trimitem să-l cheme. Să-l oprim.

Spune, dar glasul nu mai tremură. E indiferent şi îndepărtat, cum ar recita o hotărîre de care s-a desprins. Iar ochii nu se despart de la semnul sărutului de astă-noapte.

Femeia se uită şi ea, să vadă ce vede domnişoara Ana. Descoperă broşa dinţilor şi îşi astupă umărul cu haina, abia roşind, cu ochii în jos. A fost atît de nebun în noaptea aceasta, Cocolache! A trebuit ea să stingă lumina şi să pună pernele între dînşii. Amintindu-şi toate, nu poate strivi surîsul de pe buze. S-a ridicat în capul oaselor, între pernele care poartă încă urmele lui, şi priveşte la fata bătrînă şi uscată cu o milă batjocoritoare:

— Ce gînduri ciudate mai ai, tant’Ana! Nici acum nu-l cunoşti pe Corcoduşul meu? Numai eu îl ştiu. Lui nu i se poate întîmpla niciodată nimic. Mai bine să tragem stolurile

în jos. Fulgeră şi mie mi-e atît de frică de fulgere!

Afară, fulgerele spintecă norii cu săbii albe de foc. Tunete lungi zgîlţîină ferestrele, cutremură pămîntul ca un galop subteran, se rostogolesc din depărtări duruind să se spargă deasupra acoperişurilor. Iar ploaia închegată în înălţimi nu se poate slobozi, zvîrcolindu-se legată ca de un blestem în pîntecul negru al norilor.

— Vino! o tîrîie de umeri domnişoara Ana, chemînd şuierător.

Femeia se împotriveşte, căutînd să se smulgă din strînsoare.

— Mi-e frică de fulgere! Şi mi-e frig! scînceşte. Ce vrei de la mine? Niciodată n-ai fost aşa... Ce înseamnă? Mi-e frică, tant'Ana.

Acum femeia nu mai e decît un copil, slab şi alintat, înfricoşat de fulgerele de afară şi neînţelegînd ce vrea de la dînsa vietatea aceasta încruntată şi ţapănă, cum n-a văzut-o niciodată. Necunoscuta aceasta, care a apărut în locul domnişoarei bătrîne şi maniace.

— Ce vrei de la mine? Mi-e frică...

— Vino! Ai să vezi singură.

Domnişoara Ana a tîrît-o pînă la fereastra din stradă, cu degetele slabe strivind umărul sigilat de muşcătura dinţilor. A dat geamurile în lături. Vîntul a năvălit, izbind în obraz. Domnişoara Ana e de un calm care înspăimîntă şi vorbeşte cu o blîndeţe în glas care pironeşte:

— Te temi de fulgere, aici, la adăpost? Şi l-ai lăsat să se ducă, acolo în vînturi şi în trăsnete... Pentru el nu te temi?...

Femeia nu înţelege încă. Nu-şi poate desprinde ochii de la această făptură nouă care porunceşte şi nu îngăduie împotrivire, care era tăcută pînă acum şi acum grăieşte în fumegoase enigme.

În pervazul ferestrei, domnişoara Ana a crescut mai înaltă, cu şuviţele de păr

răscolite de furtună şi cu ochii fosforici. În fulgere, are o înfăţişare rea şi demonică, de făptură a fulgerelor.

Femeia îşi acoperă privirea şi se zvîrcoleşte să scape din strînsoare:

— Nu înţeleg... Ce înseamnă nebunia aceasta? Ce vrei de la mine?

Răspunde un fulger alb şi o prăvălare de tunete. Foi smulse de hîrtie, frunze şi mănunchiuri de paie zboară răsucite în spiralele vîntului. Tot cerul geme de zvîrcolirea ploii care nu se poate descărca. Domnişoara Ana descleaştă cu degetele de fier mîna de la ochii femeii:

— Priveşte! E acolo, sus! Şi poate să cadă din clipă în clipă...

Glasul e atît de poruncitor în blîndeţea surdă, încît femeia a renunţat să se zbată. Într-adevăr, priveşte, şi într-adevăr, omul e acolo sus, în nori şi în fulgere, o gînganie neagră acăţată pe acoperişul vînăt de zinc, în suflarea vîntului.

— Cu aceasta se poate vedea încă mai bine! îi împinge în mînă domnişoara Ana ocheanul cu mîner de fildeş.

— Dar e înspăimîntător! E o nebunie. Nu trebuia! geme femeia, întîia oară dîndu-şi socoteală de toate primejdiile de sus, din văzduhurile cutreierate de stihii.

— Da. Nu trebuia!... Dar parcă ieri erai atît de grăbită! „Eu nu mă plimb decît cu Lorenzo.” Acum e prea tîrziu. Mă tem că e prea tîrziu! aprobă cu blîndeţe domnişoara Ana, cu buzele strînse, înălţată în fulgere ca o divinitate rea a beznelor răscolite din catapiteasma iadului.

Au tăcut amîndouă. Privesc.

Omul se vede cu haina smulsă de vînt, înaintînd încet, căţărîndu-se cînd de-a buşilea, cînd lăsîndu-se să alunece, cînd ridicat în picioare, înfruntînd vînturile.

S-a oprit.

Cu amîndouă mîinile trage spre el povara grea legată de frînghii. Crucea poleită, care trebuie prinsă acolo, în creştetul clopotniţei, semn sfînt pe casa sfîntă. A ajuns. Se clatină cu mîinile bătînd văzduhurile electrizate şi revenind. Priveşte împrejur şi îşi şterge fruntea cu o batistă pe care o despătureşte încet şi o pune la loc, cu aceeaşi încetineală supravegheată într-o supremă încordare a voinţei. Se ghiceşte mulţumirea mîndră din ochi: „Cine vrea poate! Orice! Oricine!”

Iar prin ochean i se poate desluşi sumeţirea pieptului în mijlocul fulgerelor şi în descărcarea tunetelor. S-a aplecat iar; în cumpăna scripetelui ridică în picioare crucea de aur. Încet. Încă. Încă. Aproape a sfîrşit.

Domnişoara Ana mulţumeşte puterilor nevăzute şi bune că totul n-a fost decît o spaimă nălucită. Femeia nu-şi poate stăpîni nici ea uşurarea:

— Am spus eu că lui... niciodată... Lui, niciodată nu i se poate întîmpla ceva... şopteşte triumfător.

— Încă nu s-a isprăvit! îi apasă mîna pe umăr domnişoara Ana, cu toată dorinţa rea din nou răscolită, fiindcă uşurarea n-a fost numai pentru ea.

E încă mai triumfătoare pentru femeia cu umărul muşcat de dinţii lui, care-au să mai muşte şi mîine, şi poi-

mîine. Tic-tac. Tic-tac. Veşnicia e indiferentă. Pentru unii e moarte. Pentru alţii fericire. Pentru alţii încleştarea dinţilor în spasm de plăcere sau în spasm de agonie. Tic-tac!

Domnişoara Ana a uitat să privească spre înălţimile unde omul e mic ca o gînganie. Nu-şi poate desprinde ochii de la umărul cu semnul oval, unde se poate citi fiecare urmă a dintelui care-a muşcat.

Aşa a fost, că n-a văzut nimic. A înţeles cînd femeia s-a prăbuşit lunecîndu-i deodată din strînsoare, cu palmele ridicate la ochi să alunge priveliştea înfricoşată, cu strigătul sugrumat în gîtlej.

Cînd a înălţat şi ea privirea, cupola vînătă era goală. Şi ploaia desferecată din zăgazurile invizibile ropoti deodată, cu drumul luminat de săbiile fulgerelor ascuţindu-se încrucişat, pentru judecata de-apoi.

Femeia era căzută, lîngă perete. Domnişoara Ana, cu mîinile rezemate în pervazul ferestrei, cu ochii lărgiţi în furtună, cu părul electrizat în descărcarea tunetelor, aşteaptă neclintită, plecată în afară, aşteaptă minunea; minunea ca tot ce-a fost îndeaievea să se adeverească numai o nălucire a ochilor, vis rău, închipuire.

Dar turla rămase pustie şi vînătă, în scăpărarea fulgerelor, în gîlgîirea cataractei. Atunci, domnişoara Ana lunecă moale, cu un scîncet, în jilţul din care nu s-a mai ridicat singură.

Fereastra a rămas închisă. Pendulul a murit pentru totdeauna. Tic-tac, tic-tac. Veşnicia nu are nevoie de nici o măsură.

Dincolo de sticla vînătă, în jilţul purtat pe rotile, femeia cu părul galben de alb, priveşte cu ochi suri clopotniţa unde-a fost ridicată crucea de aur, de atîţia şi atîţia şi atîţia ani, încît şi aurul a coclit.

De afară, nimeni nu ar ghici că un ochi viu, sleit dar viu, priveşte de-acolo. Priveşte şi aşteaptă.

Toţi au murit din acel oraş.

Totul s-a primenit; şi chipurile oamenilor, şi feţele caselor.

Primăvara, după cea dintîi noapte cu ploaie caldă, în soarele dimineţii se deschid să soarbă viaţă proaspătă toate ferestrele oraşului. Viaţa apare deodată limpede ca cerul spălat şi înalt. Piersicii şi-au îmbrăcat iarăşi flori de hîrtie. Paserile iarăşi zboară aproape de oameni, prietenoase şi gureşe, gata să se aşeze nebunatice pe umeri, să ciugulească un grăunte în palmă, să gîngure în ureche, alintîndu-se ca în cel dintîi veac, cînd totul era în dumbrăvile pămîntului fără duşmănie, simplu şi bun.

Numai fereastra întotdeauna închisă se uită atunci la hohotirea aceasta a luminii, a tinereţii şi a tuturor învierilor, cu un ochi neclintit şi ceţos de mort.

Cînd trecătorul ridică din întîmplare privirea bucuroasă spre cer şi spre primăvară, sticla vînătă şi ostilă îi aminteşte deodată sloiurile de gheaţă care astupă sprintena viaţă a rîurilor, iarna, şi atunci totul devine rece şi deznădăjduit. O mîhnire fără pricină şi fără alinare ucide toate gîlgîirea primăverii. De sub ochiul vînăt şi mort, de sticlă, s-ar crede că priveşte alt ochi omenesc, încă mai vînăt şi mort, să strecoare tuturor vieţuitorilor posomorala şi deznădejdea şi blestemul, pînă în măduva osului.

Şi priveşte într-adevăr (după spusele oamenilor), din jîlţul scufundat, priveşte cu ochi de strigoi făptura cea mai veche din tîrgul acela mocnit, unde nu se mai întîmplă niciodată nimic.

AVENTURA

De o jumătate de oră se uita prin geamul prăfuit, la lucrătorii care reparau în stradă asfaltul.

Pendulul cofetăriei bătuse muzical trei; piaţa încropită de arşiţă de mult se golise. Domnişoara de la casă nu mai întorcea foile romanului, acum rezemat de o sticlă cu sirop colorat. Îşi înclinase fruntea în pumn şi dormita toropită. Moţăia şi singurul chelner la o masă din fund, cu picioarele răşchirate, alungînd din cînd în cînd muştele lipicioase cu o fluturare somnolentă de şervet.

Afară, cazanul de smoală fumega acru; umbra se îngustase verticală lîngă ziduri. Frunzele dafinilor plantaţi în cutiile de lemn de la fereastră atîrnau neclintite. Nu adia nici o suflare de vînt. În văzduh soarele tremura jocuri orbitoare de oglinzi. Şi în mijlocul pieţii, în genunchi, lucrătorii răsturnau căldările cu asfalt topit, întindeau pasta fierbinte, răsuflau moleşiţi cu feţele vinete, asudate de arşiţa de sus şi de dogoarea de jos.

De o jumătate de oră nu se îndura să plece şi nu-l ţintuia acolo nici zăduful acestei după-amiezi de iulie, nici priveliştea ce-l absorbea prostit. N-avea încotro merge. Cu odaia care răspundea într-o curte de spălă-torie, unde zăceau veşnic întinse rufe pe frînghiile ude, nu se deprinsese încă. Prietenii la cafenea n-avusese cînd lega. Iar

marea, după cele dintîi două zile de entuziasm, îl respingea acum cu mirosul ei sărat de peşte, ierburi putrede şi gudron. Dealtfel, pînă seara, nici la Cazino, nici la plajă, nu se întîlnea ţipenie de om. Toţi îşi făceau siesta acasă, cu perdelele trase, sorbind băuturi răcoritoare.

Urîtul îl chinuia. Şi-l chinuiau apoi gînduri neplăcute. Bietele lui economii se topeau înainte de sfîrşitul concediului. De mai dă o dată prin sala de joc la Cazino, îi zboară sub lopata crupierului şi banii de drum. Frumoasă vilegiatură! Dacă asculta băieţii de la birou, ar fi plecat undeva la munte: aer, răcoare, brazi, şipot cristalin sub stîncă şi economie. Mai ales economie! Îşi aminti gulerul gras şi mînecile destrămate ale paltonului, care mergea pe al patrulea an, şi o amărăciune deznădăjduită îi strînse gîtlejul...

O birjă goală se tîrî de undeva leneş, căută o palmă de umbră, ocoli statuia înfierbîntată şi se opri brusc, lîngă salcîmii anemiaţi de secetă. Birjarul coborî cu mişcări încete de somnambul, trase coşul şi- şi făcu culcuş înlă- untru. „Ce plictiseală!" oftă. De-ar fi găsit măcar o cunoştinţă! Sau o femeie... Toţi camarazii de birou, toamna, la întoarcere, povesteau aventuri fantastice. Femei care cad la cea dintîi privire; dueluri împiedicate în ultimul moment; peripeţii care un an de zile, pînă la cealaltă vacanţă, reveneau în povestirile de la aperitive, de fiecare dată complicate cu noi şi miraculoase amănunte.

El nu întîlnise însă nimic. O singură femeie, cu părul din cale afară oxigenat si cu genele prea văpsite, îl privise o clipă la restaurant cu ochi ce invitau. Apoi îl măsurase din creştet pînă în tălpi, îşi oprise ochii la pălăria cu paiul îngălbenit din celălalt an, şi-i întoarse dezamăgită spatele. Îl cîntărise şi-l găsise fără îndoială prea sărăcuţ şi poate prea trecut pentru o aventură.

La plajă, o fetişoară cu trupul mlădios şi crud de adolescent îl ademenise de asemeni. Dar în jurul ei roiau tineri cu obrajii arămii de soare, în costumele de mare după ultimul jurnal de modă, cu privirile impertinente.

Unul rostise o glumă pe socoteala lui, desigur, căci toţi au întors capetele spre dînsul şi fata izbucnise în hohot. Plecase furios, şi numai seara se simţi răzbunat, cînd îl zări la masa de joc, asudat şi roşu, cu bărbia ghimpoasă, scuturîndu-şi buzunarele într-o ,,passă" pînă la ultimul ban.

La acestea toate gîndea mîhnit.

Iar încruntarea dintre sprîncene nu se destinse decît cînd din celălalt capăt al pieţii, dincolo de fumul turbure al cazanelor, apăru vedenia albă a unei femei. Trecătoarea traversa strada cu paşi mărunţi de pisică şi, după jocul elastic al şoldurilor, înainte de a-i zări capul ascuns pînă la sîni sub dantela umbrelei, şi-o închipui de îndată frumoasă şi ispititoare. Cînd se îndreptă spre cofetărie, ini- ma-i zvîcni fără voie. Cine ştie? Poate era în sfîrşit „aventura". Să aibă şi el ce povesti... Îşi pipăi cravata, puse picior peste picior potrivindu-şi dunga pantalonilor şi, luîndu-şi un aer obosit, pe care şi-l găsea de-o rară distincţie, aşteptă.

Femeia închise umbrela; o clipă şovăi nehotărită; apoi răcoarea dinlăuntru o ademeni. Chelnerul tresări pe scaun, iar domnişoara de la casă îşi compuse un vag surîs profesional.

Paşii necunoscutei răsunară pe parchet vioi şi tineri. El o privi cuceritor. Avu însă o primă dezamăgire. Femeia se îndreptă spre celălalt colţ şi se aşeză la masă cu spatele spre dînsul, ca şi cînd nici n-ar fi existat. Aceasta îl ofensă cumplit. Încercă nerăbdător să dea semne de viaţă, tuşind. O dată timid; a doua oară mai tare şi răsfoind zgomotos un ziar. Apoi ceru chelnerului ţigări, măcar că se lepădase de mult de acest prea costisitor viciu. Un bărbat care fumează poate căpăta însă un aer interesant, după cum aruncă rotocoalele de fum şi după cum scutură scrumul, cu un gest blazat. De-ar fi mai aproape, ar întreba dacă

nu o supără fumul, ar cere învoire. Doamna ar răspunde zîmbind: el ar mulţumi cu graţie; s-ar lega conversaţie; de aci prietenie; de aci... Cîte cît nu se pot întîmpla, pornite de la o simplă ţigară?...

Dar necunoscuta savura îngheţata cu spatele întors, cu figura ermetic ascunsă în umbra pălăriei... În oglinda din faţă ar zări-o însă mai bine, din creştet în tălpi. Poate ea îl şi privea de acolo. Femeile sunt obişnuite numai cu tertipuri de astea. Îşi potrivi scaunul pentru a o examina măcar prin reflexul sticlei. Acum o privea în oglinda înclinată, de sus pînă jos, gata parcă să se prăvale de pe scaunul oblic ca în tablourile expresioniste, de care făceau atîta haz colegii de birou. Are s-o fixeze încăpăţînat, pînă ce uităturile se vor încrucişa, şi atunci are să-i surîdă... Îşi netezi mustaţa ţepoasă. Dar cînd femeia, odată îngheţata terminată, ridică ochii, el nu-şi putu înăbuşi exclamaţia:

— Nina!...

Femeia se răsuci pe scaun, deschise ochii întrebători, roşi puţin, sau păru că roşeşte, apoi se întoarse la loc, ne-păsătoare. Totuşi era Nina. Şi cît de întinerită încă; ce elegantă, cu ce privire catifelată şi cu ce buze cărnoase!... Nu-l recunoscuse? Privirea ei nu spusese nimic, trecuse ca deasupra unui obiect neînsufleţit, iar mîna care se juca cu linguriţa argintată nu tremura de nici o emoţie... Dar era ea! Se miră cum n-o ghicise din prima clipă cînd a intrat, după mers, după legănarea trupului, după mişcările cu care îşi rezemase umbrela şi-şi aruncase pe scaun geanta cenuşie. Aceleaşi toate!... De unde însă să se aştepte la asta? Pentru el nici nu mai exista. Sunt ani, şapte sau opt ani, de cînd nu se mai întrebase unde e, ce face. O ştersese definitiv din amintire. Şi iat-o cu aceleaşi gesturi, cu aceeaşi uitătură pe care ştie să şi-o facă nepăsătoare şi rea. Şi cît de delicios îmbrăcată... De unde?... Nu cumva?... De cînd s-au despărţit, nu i-a scris un rînd, nu i-a cerut un ban. Cu ce trăise? O ştia în oraşul acela moldovenesc, întoarsă acasă, hotărîtă să se mulţumească cu o suplinire modestă, la o şcoală oarecare. De unde ajunsese aci? Se măritase? Luxul acela însemna un bărbat bogat... Ori lunecase şi făcea parte din cele cîteva zeci de femei care-şi ofereau iubirea, în fiecare seară, pe terasa Cazinoului?...

Întrebările îl năvăliră fără şir, îi scuturară gîndurile lîncezite de căldură şi fu surprins de preocuparea aceasta pentru o femeie pe care jurase s-o uite, pe care o şi uitase de mult, definitiv... Dar n-ar fi oare cavalereşte acum, cînd între dînşii nu mai poate fi nici o urmă de duşmănie, n-ar fi oare mai cavalereşte să treacă la masa ei, să o salute ca pe o cunoştinţă veche, să-i spună cîteva cuvinte indiferente şi politicoase, să-i apară de-o civilizată atenţie, aşa cum pretindea ea că nu va învăţa niciodată să ajungă? I-ar

arăta aşa, cît de puţină dreptate a avut atunci. Ar vedea în sfîrşit că nu e prost crescut, brutal, vulgar, aşa cum îl zugrăvise imbecilul ei de avocat, la judecata de despărţenie. I-ar spune chiar că nu mai are nimic împotriva ei, ar fi generos şi şi-ar recunoaşte greşelile... Pentru a prinde curaj, aprinse altă ţigară. Croi un plan simplu, îşi va face drum la casă, va cumpăra ceva, (nişte pastile medicinale de tusă, tot îi spusese medicul să-şi îngrijească laringele), la întoarcere, se va face că o recunoaşte abia atunci şi ar părea surprins. Fusese nevasta lui; de unde atîta timiditate cu o femeie cu care doi ani dormise în acelaşi pat?

Întîrzie la casă; la pachetul de pastile adăogă o cutie de bomboane, cîteva batoane de şocolată; nu ştia ce va face cu acestea toate. Ar fi luat prăvălia întreagă, numai să amîne. Cînd însă fură învelite şi şnuruite, cînd domnişoara cu bubuliţe roşii pe frunte îi dădu restul, dezvelindu-şi dinţii galbeni într-un surîs de odioasă graţie, nu mai avu încotro.

Se întoarse pe lîngă mese în faţa femeii, salută cu o înclinare exagerată, decis să pară totodată familiar şi ironic:

— A, bonju', Nina!

— A...

Femeia fu sincer surprinsă, sau jucă admirabil comedia. Îi întinse mîna cu miros de verveină, şi îl privi fără curiozitate, drept şi tăios.

El sărută vîrful degetelor, teatral, cu respiraţia înăbuşită deodată de emoţie. Parfumul ei îl ameţise. Amintea dintr-o dată, atîtea! Şi ce tinereţe! Nu ştiu ce să spună.

— Straşnic zăduf!...

Şi rămase în picioare, stîngaci şi nehotărît. În ochii Ninei luci o clipire maliţioasă. Ori i se păru numai. A fost ridicol! Se face încă o dată de rîs. Ca

întotdeauna, încă o dată îşi pierde cumpătul în faţa ei. Simţi sîngele roşindu-i faţa; şi învîrtind sfoara pachetului pe deget, căută altceva:

— De cînd pe-aci?

Altă prostie. Femeia făcu cu linguriţa un gest care însemna „ce importă?" În oglindă se văzu stupid, în picioare, cu pălăria în mînă, cu gulerul cămăşii murdar, nu-l schimbase dimineaţa, din economie, şi gîndi că poate, la spate, chelnerul şi casieriţa îl privesc batjocoritor. Trase un scaun şi, luîndu-şi curaj:

— Îmi dai voie?...

Umerii femeii se strînseră în semn de indiferenţă:

„Poftim, dacă voieşti! Mi-e perfect egal."

Cîteva clipe îşi găsi de lucru aşezînd pachetul pe masă, îndreptîndu-şi dunga pantalonilor; apoi nu găsi iarăşi nici un cuvînt. Rosti într-o doară:

— Mizerabilă îngheţată au ăştia!...

Femeia surîse acum de-a binelea:

— Tot nemulţumit?

Bucuros că i-a smuls o vorbă, protestă.

— De fel!... Am fost întotdeauna luat prea uşor... Dar spune drept: îngheţată-i asta?...

Ea însă nu-i răspunse şi nici nu-l asculta.

Cu ochi iscoditori, îi cerceta cravata ieftină, gulerul murdar, hainele păstrînd încă un vag miros de benzină, dunga pantalonilor strîmbă şi ciorapii verzui, de aţă. Examenul acesta rece îl duru. Îi amintea femeia de la Cazino. Sărăcia îi păru mai mizerabilă alături de rochia-i scumpă, de umbrela de dantelă, de pălăria cu paiul fin şi de ciorapii ei transparenţi, de mătase.

Gîndi că altădată ea îi cumpăra cravăţile, ea îngrijea dimineaţa de gulerul curat, ea îl trimetea la croitor să-şi comande primăvara alt rînd de straie. Îşi aminti cum dimineaţa îi pregătea batista stropită cu verveină, îi peria pălăria, îi lega funda cravăţii şi-i cerea,

singura graţie: la întoarcere să-i aducă mănunchiul ,,ei" de flori. Toată intimitatea aceasta pe care el o nimicise îi veni în minte dureros. Îl cuprinse brusc, absurd, o dorinţă copilărească, şi acum zadarnică, să-şi ceară iertare, să-i explice toate neînţelegerile de atunci. Fusese nebun, îl tîrau prietenii la petreceri, pierdea leafa la cărţi, era în veşnică goană după bani... Aceasta îl scosese din adevărata lui fire, care era blajină şi răbdurie; îl făcea să-şi piaidă minţile; ea nu-l preţuise... Învîrtind între degete pălăria îngălbenită din celălalt an, nu ştia cum să găsească cuvintele îndestul de pocăite şi pline de emoţie. Şi apoi privirea aceasta atît de indiferentă!... A fost oare cu putinţă să uite pentru totdeauna fotoliul ei de la fereastră; grădiniţa cu cele două rînduri de rozete, năpădită acum de bălării; primul an în care fericirea lor nu era cu nimic turburată? Nu are nici o emoţie? Nu simte oare ca dînsul în clipa aceasta, golul care îi taie cuvintele şi i-a uscat ochii?

Tăceau amîndoi.

Dînsul pîndind pe figura ei un tremur de pleoape, o strîngere înăbuşită de buze. Dînsa privind prin oglindă, un punct nevăzut.

Şi nu-şi putea stăpîni naiva, totala, irezistibila admiraţie. Era nespus de frumoasă aşa, nepăsătoare, tare, absentă, străină de el. Gîndi la gura arsă din ceasurile cînd o strîngea în braţe, cînd se încleşta de dînsul, cînd părul desfăcut pe perne i se înnoda între degete. O evocă în ascunzişurile ei intime, şi-i păru imposibil şi monstruos să se privească acum ca doi străini, să nu-şi găsească ce spune, să schimbe numai banalităţi. Nu simţea, nu gîndea ea nimic? Era aşa de tare să-şi biruie tremurul, ori n-avea ce ascunde? Iubeşte pe altul, altul îi sărută buzele strînse acum cu

dispreţ, altul îşi înnoadă degetele în părul ei?

Strivit, se topise pe scaun, mizerabil, îmbătrînit, sărac şi incapabil să scoată o vorbă.

Înţelegea că trebuie să plece. Dar ar fi vrut mai înainte să găsească un cuvînt cald, să alunge amintirile urîte, să se despartă ca doi prieteni, dintre care el, cel mai nenorocit, se simţea şi cel mai generos. La ce-i folosea ei trufia aceasta, cînd îl vedea umilit? Se gîndi că ar mişca-o poate, de i-ar povesti viaţa lui, fără întîmplări, îngrădită intre casă şi birou. Gîndi să-i spună cît de goală e casa cînd vine tîrziu şi istovit seara, unde nimeni nu-l aşteaptă acum. Trandafirii sădiţi de ea s-au uscat; unul singur, acel alb care înfloreşte pînă cînd cade bruma, în octomvrie, i-a rămas unica podoabă a grădinii. Măcar această amintire n-ar lăsa-o poate nepăsătoare...

Şi îngînă şoptit:

— Ştii, trandafirii...

Dar nu sfîrşi. Goarna unui automobil chemă afară. O fetiţă cu paşii ageri, de tînără vietate sălbatică, năvăli cu o minusculă rachetă de tenis în mînă. Scutură pletele brune o clipă, nedeprinsă cu întunerecul dinlăuntru. Îi văzu şi se repezi zgomotoasă:

— Mergem, maman? Miss aşteaptă în auto...

Apoi în faţa străinului se opri ruşinată.

— Fie-mea!

Fata făcu o reverenţă, măsură cu o privire de politeţă dispreţuitoare, domnul acesta necunoscut şi sărăcăcios, şi bătu nerăbdătoare din picioare, alintată:

— E tîrziu, maman!

Se ridicară. Femeia îi întinse degetele subţiri. Îl întrebă, nu înţelese, în bătaie de joc sau cu milă:

— Nu aveai să-mi mai spui nimic alt, decît despre „zăpuşeală” şi „îngheţată”?

El, negăsind nici acum ce răspunde, o întovărăşi mut pînă la uşă. Fetiţa dresată repetă reverenţa. Apoi maşina îşi mişcă carapacea sonoră de metal, ocoli statuia încinsă de soare, coti după ziduri.

Piaţa se goli iarăşi. Undeva, pe o stradă depărtată, plînse lung, în tăcerea moartă a după-amiezii, o caterincă de cerşetor.

Se aşează la loc şi, fără nici o voinţă, începu să privească din nou, prin geamul murdar, lucrătorii care reparau asfaltul. Trăsura de sub salcîmii prăfuiţi dispăruse. Dar lucrătorii terminaseră bucata de adineauri, presărată acum cu nisip alb, şi-şi mutaseră căldările cu smoală alături. Pe buze simţi încă o suflare de verveină. Aprinse o ţigară, s-alunge parfumul supărător şi păru foarte atent la mersul lucrărilor de afară.

Domnişoara de la casă întoarse filele romanului.

ÎNJUNGHIEREA DIN FUNDĂTURA 13 SEPTEMVRIE

Între cele două rînduri de geamuri praful nu fusese clintit de mult. Cîteva muşte moarte, de astă-toamnă, zăceau în colb cu aripile uscate. Şi ce cer turbure prin sticla murdară!

— Biata Margareta, biata Margareta!

Se răsuci brusc. Oare a vorbit tare? Nu se poate. Grefierul nici n-a ridicat ochii; scrie înainte. Ce enervant scîrţîie peniţa pe hîrtia albă!... Se întoarse la loc, la fereastră, şi păru că priveşte cu luare-aminte strada pustie. În faţă, la cîrciuma cu firma ruginită, o birjă aştepta în ploaie. Ce tristă e resemnarea calului ud, cu genunchii îndoiţi şi cu urechile pleoştite în bură! Şi ce posomorîtă e toată uliţa aceea mărginaşă în ţîrîiala oblică a picăturilor; cu gardurile strîmbe, cu maidanul plin de gunoaie şi de spini fumurii, cu cele din urmă movili de zăpadă acoperite de zgură.

— Biata Margareta!

Procurorul îşi simţi gura coclită. Oare a suferit? Medicul spune că prima lovitură de cuţit a fost în inimă; n-a avut cînd îşi da seama că moare. Buzele ei care miroseau răcoros a mentă, vinete acum şi strînse într-o spaimă de copil...

Ronţăitul peniţei se opri şi grefierul se ridică împin- gînd scaunul. Îşi admiră scrisul înflorit din procesul-ver- bal, aşternu sugativa roşie deasupra şi aşteptă ordin.

— Aşadar, s-a sfîrşit tot? Au s-o ducă la sala de autopsie, au să-i spintece trupul palid, au să-i scoată inima ei mică şi au s-o poarte din mînă în mînă, ca pe o pasăre moartă. Biata Margareta!

Grefierul respectă tăcerea şefului şi păşi în vîrful degetelor; deschise uşa încet, trecu în camera moartei, să fumeze şi să mai afle încă o dată, din gura babei, cum s-a întîmplat. Îşi pusese ochii pe căţeluşul alb cu panglică, al ucisei şi gîndea să facă o bucurie copiilor.

Singur, procurorul îşi lipi fruntea de geamul rece. Tristeţea îi ridica un nod amar în gît. Acum putea vorbi tare.

— Biata Margareta! Cîţi ani sunt de atunci? Cincisprezece. Ba nu, şaptesprezece, acum chiar, în primăvara asta... Cum o aştepta atunci, să-şi arunce ghiozdanul de şcoală, să meargă în livada din fund, lîngă cireşii şi copăceii mici de pomuşoară, acolo unde era o bancă şi o masă surită de ploi, cu iscălituri scrijilate, şi unde au săpat cu cuţitul o inimă străpunsă de o săgeată, cu monogramele lor înlăuntru. Ce ochi, cu o urmă de rîs în pupile, avea Margareta atunci! Şi cît de melancolic, în mahalaua aceea, răsunau împuşcăturile la poligonul de tir, şi seara, goarna stingerii la cazărmi... Cum de-a uitat; cum de-a putut uita?... A mai avut el de-atunci ceasuri ca acelea? Ca atunci, cînd i-a strîns întîia oară degetele subţiri care se zbăteau speriate... Purta o bluză albastră, abia rotunjită de sînii mici; sînii aceia unde a intrat cuţitul... Şi cînd i-a sărutat gura, o dată, o singură dată!... De sub frunzele crestate, culeseseră amîndoi căpşune, pe buzele ei rămăsese o picătură roşie, ca un strop de sînge... A simţit că i se învîrte pămîntul sub picioare, nu şi-a dat seama, i-a cuprins gîtul şi a sărutat-o lung, lung, înăbuşitor, pe dinţii mărunţi... Cum se zbătea în încleştarea lui lacomă şi cum le-a

fost ruşine apoi; cum nu s-au mai uitat unul în ochii celuilalt! O pasăre a venit atunci în cireşul de deasupra şi a început să cînte, înşelată de nemişcarea lor... A fost aşa de nou pentru ei! aşa de pasionată răsună chemarea pasării, secera fină a lunii străluci deodată atît de nepămîntească, de oţel, printre crengile subţiri, că fără voie mîinile lor s-au căutat iarăşi împăcate. Cum de-a putut uita?... Anii l-au cuminţit: facultatea, planuri... Ce repede s-a desprins de cartierul acela mărginaş, care-i aducea aminte de sărăcie, de suferinţele şcolii şi de fetiţa aceea, cu trupul mlădios ca nuiaua şi cu buzele răcoroase... Şi ce a făcut de-atunci? Ce i-a adus cuminţenia lui îndărătnică? Însurătoarea pusă la cale cu tocmeli, cu foaie de zestre, cu certurile din fiecare zi... Ce păr fără culoare, anemic şi rar are Mimi! De ce i-o fi făcînd întotdeauna supa aceea

roşcată care nu-i place?... Cum seamănă copiii cu ea, încăpăţînaţi, cu dinţii rari, cu urechile depărtate de scăfîrlie şi fără sînge. Copii născuţi din căsnicie fără dragoste... În fiecare săptămînă doctorul îşi găseşte la dînşii de lucru... La masă tot felul de sticle cu medicamente, şi copiii cu untura lor de peşte, şi Nicuşor care zbiară de cum se luminează de ziuă... Ce viaţă. Doamne, ce viaţă!... Cît a costat oare pălăria care şi-a cumpărat**-o** Mimi, luna trecută? Trei sute... Nu, patru sute... Ce urît îi şade! Niciodată n-a văzut-o îmbrăcată într-o haină să aibă vreun haz. De ce-o fi certînd toată ziua servitoarele?... Şi în biroul lui, întotdeauna praf, hîrtiile răsturnate, cărţile picurate de cerneală... Cum nu le-a văzut acestea toate pînă acum? Aşa are să fie şi mîine, şi întotdeauna... Oare e o canalie de nu-şi poate iubi nevasta? Are inima uscată de nu i-s dragi copiii?... Îi urăşte... Da, acum îşi dă seama, îi urăşte! Cum seamănă toţi cu Mimi! Cu părul murdar şi scrofulos... Ce păr lung şi greu avea Margareta! O floare, cum îi ţinea loc tuturor podoabelor, şi cum îl va fi iubit! Iubirea pură, totală, absolută, fără calcule, fără umbre, fără ascunsa premeditare a inevitabilului deznodămînt la ofiţerul stării civile. Adineaori, sigilînd hîrtiile, a găsit fotografia lui de şcolar, strînsă acolo, ieşită de soare, cu colţurile îndoite. Pe unde n-o fi purtat-o pînă a ajuns în casa asta a morţii!... A mai iubit ea pe altul?... Omul acela care a ucis-o, cu mîinile păroase şi tari, zice că l-a iubit pe el, ani de zile... Se poate?... Ce păros e! Un adevărat criminal!... Tipul clasic. Şi pe ăsta or să-l achite juraţii? Cum l-a putut iubi oare, ea, care era atît de gingaşă în tot ce voia, în tot ce făcea, în tot ce spera de la viaţă?... Ce-a făcut atîţia ani? În lumea asta grosolană de beţivi şi mahalagii, cum a trăit ea fără nici o lumină, aşteptînd omul păros să se întoarcă acasă,

beat, izbind-o cu pumnii, în fiecare noapte?... Toţi martorii spun că era un beţiv şi că o bătea. Oare îşi mai amintea ea, seara, de cireşul şi de cîntul păsării, de sărutarea aceea lacomă?... Ce trist trebuie să fi sunat şi acum, seara, împuşcăturile la poligon şi stingerea la cazărmi... Oare plîngea atunci?... Era frumoasă şi cînd plîngea. Ce urîtă e Mimi cînd se sclifoseşte!... I se şterge pudra şi nasul i se face roşu... Pe toate mesele zac batiste murdare... În casa lui n-are să mai fie

niciodată ordine? Şi el s-a făcut hărţăgos, răutăcios, cuprins de manii şi de ticuri. Îmbătrîneşte... Cît de puţin s-a schimbat Margareta! Moartă, seamănă încă cu fetiţa de atunci... Şi sînii, ce mici, de copilă, acolo unde a intrat cuţitul!... Cum s-au îmbulzit toţi să vadă cînd i-a desfăcut doctorul haina... Unul a pipăit cu degetul. Ce brute! ce brute!... Trei împunsături numai, abia se cunoşteau sub sîngele închegat... E destul atîta ca să moară un om?... Cum au s-o spintece la autopsie! Pieptul acela mic, care zvîcnea în strînsoarea lui... Are să mai poată el de-acuma săruta o femeie?... Ce buze moi şi uscate are Mimi. Şi cum îi miroase părul fad, parcă e spălat cu leşie... Oare altora li se pare o femeie ispititoare? Secătura aia de Staicovici prea des vine la ei. Are să-l dea într-o zi afară! Margareta l-ar fi înşelat vreodată? Mîinile ei subţiri... Îşi aduce aminte de seara aceea cînd a venit ţiganca cu ghiocul... Era în august. Stăteau în cerdac, pe marginea de lemn era o farfurie cu caise; îşi aminteşte bine. Ţiganca i-a căutat în palma cu linii subţiri şi el i-a dat un ban de argint, singurul pe care-l avea... După ce-a plecat, i-a luat şi el mîna, s-a făcut că-i cercetează liniile misterioase din palma trandafirie, şi-a potopit-o deodată în sărutări, la încheietura pumnului, acolo unde e pielea fină şi cu vine albăstrii. Ea şi-a smuncit degetele din încleştare şi a răsturnat farfuria; caisele s-au rostogolit jos, pe scînduri, şi dincolo de cerdac, în nisipul grădinii, pe gazonul cu bănuţei albi. Motanul cel cenuşiu a sărit din somn privind surprins, cu ochii lui de sticlă verzui. Atunci a venit mama ei la fereastră şi a întrebat sever: „Ce faceţi, copii?” Margareta abia îşi ţinea rîsul supărată şi el s-a făcut că citeşte, foarte atent la rîndurile cărţii... Ce carte era? Avea o legătură roşie de pînză. Ciudat. Cum nu s-a mai gîndit niciodată şi acum îi

revin în minte limpede, parcă s-ar fi petrecut ieri. Are să mai poată uita oare? Şi diseară e obligat să meargă la teatru, să rîdă; ce corvoadă! Cît de nesuferită e Mimi cu binoclul ei, cu care cercetează toaletele celorlalte femei din sală, parc-ar face o anchetă... Şi cum le găseşte cusururi la toate!... Şi cum clipeşte din ochi mărunt, prefăcîndu-se mioapă, fiindcă i se pare că e mai distinsă aşa... Ce ochi cu gene lungi avea Margareta! Cînd apleca privirea în jos, umbra genelor cobora albăstrie pe obraji. Va fi fost oare pentru el o fericire mai

mare, decît să poată săruta umbra aceea tremurătoare? Ce l-a oprit? Cît îl va fi aşteptat ea pe banca de sub cireş, la masa cu inima scrijilată şi cu iniţialele lor, tocite în scîn- dura putredă!... Cîte nopţi de atunci va fi privit ea secera subţire a lunii printre crengi, şi ce trist va fi fost plînsetul păsării, ascultat acolo, singură, în livada unde cădeau în iarbă fructele coapte... Biata Margareta, biata Margareta!

Procurorul tresări de la fereastră. La spatele lui era grefierul, aşteptînd respectuos, cu hîrtiile strînse în geantă. Nu mai aveau ce căta acolo. Căruţa Morgei sosise. Ar fi vrut să spună ceva, dar ţinu gura încleştată, de teamă să nu străbată un suspin. Prin camera moartei trecu cu ochii ţintă înainte.

Nu văzu de sub cerşaful alb decît vîrful picioarelor în pantofii negri, ca două rîndunici ascunse.

Afară ploaia curgea fără sfîrşit. Se ghemui sub coşul trăsurii, grefierul se aşeză cu geanta pe genunchi şi, de-asupra ei, apăsă cu degetele uscate şi afumate de tutun, căţelul alb. Surprinzîndu-i privirea încruntată, rîse stupid, cu mîna la gură:

— Scuzaţi... E-al victimei... Înţelegeţi? Duc o surpriză copiilor... Am trei; cel mai mic a avut scarlatină...

Şi trăsura porni pe străzile pustii, în bura măruntă, săltînd peste gropi, cotind prin locuri virane, pe uliţe necunoscute, pe lîngă garduri putrede, peste bălţi turburi; drum monoton, la capătul căruia aşteaptă femeia cu părul fad, copiii cu dinţi rari, sticlele cu medicamente, zilele leşietice ca ploaia care bate în coşul de piele, fară sfîrşit, fără sfîrşit.

Cîinele moartei scînci pe genunchii străinului.

CARIERA LUI VIDRAN

I

De la Roman, pătrunse în compartiment o tînără doamnă şi o fetiţă cu părul retezat. Hamalul clădi în plasele de deasupra o piramidă din valizele de piele, cu învelitori de pînză cărămizie, cu încuietori şi cătărămi nichelate.

Sandu Vidran privi cu invidioasă admiraţie arhitectura cutiilor luxoase, alături de geamantanul lui sărac. Miroseau a piele proaspătă şi a marochin, iar etichetele multicolore, încă nejupoiate, evocau palasurile faimoase din Alpii Elveţiei şi de pe ţărmul Adriaticei, holuri cu palmieri şi jilţuri de paie împletite, trenuri funiculare peste prăpăstii cu brădet, plaje cu nisip fierbinte şi cu zbor de pasări albe, pe care el ştia bine că n-are să le vadă niciodată decît în închipuire şi în fotografiile prospectelor.

Doamna îşi ridică voaleta castanie deasupra ochilor şi deschise pe genunchi o carte.

Avea genele mătăsoase, obrazul palid şi brun, fără urmă de pudră, şi deasupra buzelor cărnoase o umbră fină de puf, ca pieliţa piersicilor cînd încep a se rumeni, în iulie. Sandu Vidran îşi pipăi cravata, îşi netezi părul pe tîmple, luă o înfăţişare de conchistador provincial. Aşteptă numai prilejul să înnoade o convorbire şi cînd fetiţa se necăji cu mîinile subţiri şi nervoase să coboare fereastra, se repezi s-o ajute cu o grabă exagerată. Dar copila răspunse cu un „mersi” sec, de bunăcuviinţă ce ţine la

distanţă; îşi puse coatele pe bara de alamă şi privi afară, cu pletele fluturate de vînt, fără să-l ia în seamă. Doamna nici nu ridică ochii de pe carte să mulţumească.

„Nişte înfumurate... Cine ştie ce bogătane care-şi toacă averea în străinătate!”, îşi zise Sandu Vidran, subit convertit la revendicările revoluţiilor egalitare, aşezîndu-se duşmănos în ungherul lui, hotărît să le răspundă tot drumul cu aceeaşi distantă şi morocănoasă tăcere.

Desfăcu un ziar. Ceti două coloane de informaţii; amănunte despre înecarea unui vapor în Atlantic, necrologurile unor defuncţi necunoscuţi dar încărcaţi de titluri, decoraţii indigene şi străine, preşidenţii şi vice-preşidenţii de onoare. Literele îi jucau însă îndărătnic înaintea ochilor. Tovarăşele de drum îi chemau fără voie privirea. Veşmintele lor de călătorie, simple şi elegante, pantofii cenuşii de căprioară, zvelteţea de vietăţi fine, de rasă, îl iritau dar îl încîntau totodată, ca privelişti ce nu se întîlnesc în fiecare zi. Se gîndi la mijlocul cel mai firesc, pentru a provoca un început de conversaţie şi deschise cutia de ţigări:

— Permiteţi să fumez, doamnă?

Doamna ridică numai o clipă ochii, întoarse foaia şi răspunse, fără să întrerupă lectura:

— Poftim, domnule!...

— Poate vă supără fumul?...

— Nu, domnule!

— Mai bine renunţ, dacă...

— Cum voiţi, domnule!

Hotărît, erau de o ţîfnă ofensatoare. Sandu Vidran aprinse ţigara şi pufăi cu poftă sălbatecă, contemplînd cu voluptate nourii de fum cum împînzeau încet compartimentul. Vroia să le scandalizeze, să le jignească, simţea o bucurie brutală să fie necuviincios.

Cînd toate tentativele s-au dovedit fără efect, căci nimeni nu lua aminte la el, s-a răsucit cu spatele, prăvălat picior peste picior, arătîndu-le că la rîndu-i le ignoră şi dînsul cu desăvîrşire existenţa. Ridică perdeaua de catifea vişinie şi se sili să pară foarte absorbit de meditaţii şi de priveliştea perindată ameţitor.

Expresul străbătea vertiginos valea Siretului de-a lungul, printre lanuri de curînd secerate, cu clăi de snopi în şiraguri drepte, geometrice şi paralele, învîrtindu-se îndărăt ca pe un disc mişcător. În fund, după lunci de plopi, sclipeau pînze de apă răsfirate pe prunduri vinete. Se vedea o şosea prăfoasă, trecînd Siretul peste un pod alb de fier, suind şerpuit un clin de deal, către un sat cu biserica aşezată între livezi, pe culme.

De-acolo se înălţau nori negri, a ploaie.

Sandu Vidran se gîndi la cele patru ceasuri de drum, de la Paşcani înainte, cu o droşcă provincială, înghesuit de tovarăşi de întîmplare, murdari şi vorbăreţi; negustori cu boccele şi soldaţi în permisie. De bună seamă pe înfumuratele acelea din faţă, le aşteaptă undeva, la o staţie de pe moşie, vrun automobil ori o trăsură cu arcuri moi, cu cai pietroşi şi cu un vizitiu care mînă cu o băgare de seamă religioasă, ca şi cum ar purta cine ştie ce sacre odoare. Pentru aceste prepuse privilegii le urî cu tot dinadinsul, iar viaţa la care se întorcea îi păru mai grea osîndă. O săptămînă, freamătul capitalei îl ameţise, îl furase să uite. Întîlnise foşti camarazi de universitate, întîrziase cu dînşii nopţile în localuri de petreceri, risipise cu stîngăcie de provincial cîteva economii, colindînd magazinele şi toc-mindu-se cu vînzătoare obraznice şi sigure de ele, silindu-l să cumpere pretutindeni altceva decît ceea ce căuta. Pînă şi ghetele îl strîngeau…

Ridică mai sus picior peste picior şi privi vîrful ascuţit de lac, nasturii lucioşi.

Oricum, erau o pereche de ghete admirabile, cum nu vor fi în stare să taie în vecii vecilor infamii cîrpaci din tîrguşorul lui. Dar ce îndrăcită, vînzătoarea! Nu-l lăsase să plaseze un singur cuvînt. Desfăcea cutiile de carton, alegea ea din hîrtia subţire de mătase, cu o grabă curtenitoare şi dezinteresată, parcă voia numaidecît să i le dăruiască. Îi luase glasul şi nu îndrăznise să se plîngă, după ce-i încheiase nasturii şi degetele îl dureau pînă la lacrimi. Ba încă şi mulţumise foarte politicos domnişoarei cu buzele arhivăpsite, cînd îl petrecuse pînă la uşă...

Nici nu-şi dădea acum bine seama dacă ziua de mîine i se părea fără strălucire numai fiindcă îl strîngeau ghetele cele noi ori fiindcă îl înăbuşea viaţa cea veche. A doua zi avea un proces. Urma deci să cerceteze des-de-dimineaţă un dosar la grefa judecătoriei, unde duhneşte a hîrtie mucedă şi a podele spălate. Îl aştepta şi o scadenţă ce trebuia amînată. Viaţa se desluşea înainte mocnită, fără nici o cale de scăpare, fără nici o nădejde de altceva. Biet advocat începător şi neînsemnat de tîrguşor, osîndit la veşnica mediocritate. Cafeneaua, aperitivele la domnul Serafim, doi-trei cunoscuţi, luptă înverşunată cu zgîrcenia şi şiretenia clienţilor, pînă să-şi scoată onorariile. Şi aceasta peste o zi, peste un an, întotdeauna... Cînd era copil, în mahalaua lui, se sleia pe marginea trotuarului, între lespezile de granit, verzui, o şuviţă de apă murdară şi stătută. Resturi de zoi de la spălatul rufelor, aruncate de gospodinele cu mîinile roşii şi cu pestelci colorate. Era o apă albăstrie amestecată cu leşie, cu spumă de săpun, care se sleia albă şi mirosea fad în dospeala soarelui. Niciodată nu se sfîrşea prelingerea monotonă şi aşa îşi vedea viaţa

înainte, leşiatică şi dezgustătoare. Ura împotriva celor două tovarăşe de drum crescu în raport direct cu acest deznădăjduit bilanţ al viitorului.

Acum cerul se întunecase de tot; la răsărit, în păcura norilor se aprindeau sîrme de fulgere. Un vînt brusc fugări vertiginoase spirale de praf pe şoseaua albă; zbătu frunzele vişinilor din jurul unui canton. Apoi răbufneala ploii potopi pe fereastră.

— Solange, închide! vorbi doamna, punînd cartea alături.

Fetiţa se chinui să ridice geamul, fără izbîndă. Sandu Vidran se bucură şi, cu o nepăsare pe care şi-o închipuia de un teribil sadism, se prefăcu a nu lua aminte la truda zadarnică a copilei. „Poftim: Solange!... Şi numele şi-l aleg afectat!...”

Dar picăturile împroşcau pînă la el.

Se ridică şi închise fereastra. Doamna murmură o mulţumire la care nu răspunse. Stropii şuroiră îndată pe sticlă. Afară se vedea prin geamul ud un început de noapte livid şi umbrele fantomatice ale copacilor răscolite de vînt. Peste dealuri pînza ploii trăgea o perdea sură, cu urzeala piezişă. Ghemuit în colţul său, îl prindea somnul, îl adormea ţăcăneala monotonă a roţilor... Tulbure, printre genele somnoroase, văzu cum doamna îşi înfăşură picioarele într-un pled moale, cafeniu, peste care îşi aşează încrucişate mîinile strînse în mînuşi cenuşii. Într-o gară se auziră paşi deasupra vagonului, cineva ciocăni la lampă. Izbucni lumina, o lumină palidă, uleioasă, somnoroasă.

— Gata la bagaje? întrebă de departe, un glas subţire, aproape feminin.

— Gata la bagaje! răspunse alt glas, sub geam, şi din nou trenul se mişcă, scîrţîind în încheieturi, accelerînd tic- tacul adormitor al roţilor. Pe dîmbul de lîngă linie, se alungau pătratele luminoase, reflectate din ferestrele

vagoanelor, lungite şi micşorate în pîcla ploii cum se înălţa, şi se cobora malul de pămînt, şi goana aceasta monotonă îl aţipi de-al binelea. Fetiţa vorbi ceva. Cuvintele îi sunară nelămurit, fără înţeles... Realitatea se amestecă cu visul.

...Se făcea acum că doamna din faţă era vînzătoare de încălţăminte, într-un magazin necunoscut, uriaş şi luminos, silindu-l să încerce o pereche de ghete foarte strîmte. El nu îndrăznea să ceară un număr mai mare.

— Vă vin bine, domnule?

— Da, doamnă.

— Să vă mai dau o pereche?

— Cum vreţi, doamnă.

— Atunci, luaţi trei perechi. Nu pierdeţi ocazia! Sunt foarte ieftine, am adus două milioane de peste Atlantic, cu vaporul care s-a-necat ieri...

— Ştiu, am cetit în ziar, doamnă...

— Le împachetăm ori le îmbrăcaţi?

— Da, doamnă.

Doamna îi încălţă peste ghetele vechi perechea cea nouă, pe urmă alta, care strîngeau ca şuruburi înfipte în degete. El continuă să zîmbească, prefăcîndu-se că nu simte nimic şi răspunzînd numai cu o politeţă graţioasă:

— Da, doamnă!

— Nu, doamnă!

Atunci abia observă că magazinul era un Cazino de pe Coasta de Azur şi toată lumea din jurul lui, urcată pe scaune, printre palmieri, rîdea cu hohote fiindcă totul fusese o farsă. Un pariu. Pretinsa vînzătoare era Marea ducesă a Rusiei şi marele duce, Sergiu, nu tolera asemenea glume, ameninţîndu-l furios cu un paloş ghintuit cu safire. Vru să fugă, dar un crupier îi ţinu calea. Rîsul se prefăcu într-un chiot, cineva începu să fluiere asurzitor şi zidurile Cazinoului se prăbuşiră deodată, huruind şi trosnindu-i ucigaş oasele creştetului.

*

...Cînd deschise ochii, deasupra lui, ţinut de mîna unui trup nevăzut în întunerec, se legăna un felinar, cu flacăra murdară în capsula de alamă gălbuie. Se înăbuşea. Îl dureau oasele, îl apăsa ceva greu şi ud pe piept. Vru să ridice mîna şi nu izbuti. Era ţintuită într-un cui dureros. Omul nevăzut cu felinarul păşi peste ceva şi se aplecă, apoi vorbi cu altul din întunerec:

— Aista mai suflă, Vasîli!

Celălalt răspunse cu o voce foarte groasă, apropiindu-se.

Sandu Vidran vru să strige şi nu scoase decît un scîn- cet. Nu îndrăznea să înţeleagă ce se întîmplase. Era acolo, întins cu faţa în sus, cu o povară grea pe piept şi peste picioare. Pe obraz cernea mocnit din noapte ploaia. În lumina pîcloasă a felinarului se vedeau picăturile mărunte, curgînd în linii oblice. Se auzeau mai departe gemete. Un ţipăt izbucni alături, apoi tăcu scurt. Se întîmplase ceva neobişnuit, îngrozitor, în afară de orice închipuire. Se simţeau umbre mişcîndu-se, tîrîndu-se, căutîndu-se în beznă; tot cîmpul părea însufleţit cu vedenii de spaimă.

Omul din întunerec veni şi el cu un felinar; apoi alergă tropăind altul, aproape pitic, cu o făclie. În jurul lui umblau de colo, colo, felinare purtate de oameni fără trup în noapte, ca luminile mişcătoare deasupra mlaştinilor. Cei doi puseră felinarele pe pămînt; piticul cu făclia ridică flacăra deasupra lui.

Îi fu teamă să nu-i picure smoala fierbinte în ochi şi strînse pleoapele. Dar le deschise îndată, cu spaimă. Pipăiau cu mîinile pe trupul lui. Atunci îşi dădu seama că îl înnăbuşea pe piept alt trup culcat deasupra. Oamenii îl săltară... Feri obrazul în lături, să

nu vadă, să alunge priveliştea. Recunoscuse veşmintele cenuşii, mîna încinsă cu brăţara de ceasornic intactă. Capul fetiţei atîrna mort, cu ochii albi, cu gîtul subţire, moale şi lungit peste măsură. Pletele revărsate peste gura cu buzele strivite spîn- zurau ude, ca la înecaţi.

— Aiasta-i moartă! spuse cu nepăsare cel care se chema Vasile.

Scăpără un amnar, potrivi mult iasca pînă să aprindă un capăt stins de ţigară. Îşi împinse şapca pe ceafă şi plimbă cu limba capătul de ţigară, de la un colţ al gurii la celălalt.

Toate se vedeau de jos în sus, neobişnuit în para legănată a torţei, straniu, ca în vedeniile cu strigoi.

— Sînt v'o triizăci pîn'amu.

— I-auz cum mai gemi, măi Vasîli! Vai di măiculiţa lor...

Vasile mai supse din rămăşiţa neagră de ţigară, apoi o scuipă jos. Se plecă să scormonească printre scîndurile sfărîmate.

Descurcă mult acolo, ceva. Cînd se ridică, ţinea de subţioară un trup femeiesc. Din hainele sfîşiate, sub cămaşa cu pete de sînge, ieşea la iveală pielea moale, dureros de albă, un sîn rotund, dezvelit, cu vine albăstrii, pe care ploaia puse îndată picături mărunte ca o brumă. Sandu Vidran se gîndi la buzele cu puf de piersică deasupra, la picioarele mici, strînse în pantofii de căprioară... Atîrna o mînă îmbrăcată în mînuşa cenuşie, şi îmbrăcămintea aceea de lux, încheiată strîns cu nasturi de sidef, pe mîna neînsufleţită, avea ceva înspăimîntător şi ciudat. Vru să se ridice. Simţea nevoia să urle, să facă ceva care să-l descarce de groază. Se zbătu să scape din cleştele ce-l ţintuia acolo. Ceva cald şi amărui îi năvăli în gură... Flacăra torţei se topi încet şi dulce... Glasurile se îndepărtară. Stropii de ploaie se

cernură imaterial şi nespus de dezmierdător...

*

Deasupra, aproape de tot, îl cercetau cu atenţie o pereche de ochi albaştri, după lentile bulbucate de ochelari, întîi a văzut aplecaţi peste obrazul lui numai ochii şi sticlele rotunde.

Sandu Vidran îşi aminti o gravură întrezărită undeva; un scafandru cu ochi monstruoşi într-un fund de ocean vînăt, aplecat deasupra unui înecat. Visa? Era o închipuire? Asta însemna începutul morţii? Apoi a prins a desluşi cu încetul din ceaţa limpezită, faţa rasă, cu zbîrcituri mărunte, ca vîrfurile degetelor cînd au stat multă vreme în apă fierbinte.

Înţelegea: era numai un doctor! Pereţii albi, cearşaful de in, pata de soare tremurînd pe mîinile întinse peste învelitoare, se lămureau în acest început de dezmeticire, după o săptămînă de febră şi aiurare. Aerul respirat îi păru băutură prea tare; lumina caldă de pe mîini îl îndulcioşă ca o blîndă mîngîiere de degete feminine.

Medicul surîse şi îl bătu prieteneşte, cu palma pe braţ:

— Ei, tinere!... înviaşi?

Sandu Vidran gîngăvi cîteva cuvinte nedesluşite. O mînă îl înveli mai bine, pînă la bărbie. Doctorul se întoarse către o infirmieră invizibilă la căpătîiul patului:

— Va să zică ai înţeles, Sultano?... Lapte, supă şi puţin vin... Doctoria la două ceasuri... Şi temperatura.

Apoi către el:

— Într-o săptămînă eşti mai zdravăn ca mine... Facem un chef, voinicule!...

Îşi scoase ochelarii şi şterse îndelung, cu batista între degete, sticlele aburite. Fără ajutorul lor, privirea mioapă a medicului

avea ceva neliniştit şi vag; se cunoştea că nu prinde decît umbra nehotărîtă a lucrurilor. Sandu Vidran fu podidit de o năvală caldă, de recunoştinţă, pentru bătrînelul acela, cu obrazul zbîrcit şi cu ochii umezi, care-i scăpase viaţa. Încercă să-i îngîne un cuvînt rar de mulţumire. Dar nu găsi nimic deosebit în vocabularul său banal de avocat pentru judecătoriile de pace. Netezi, tăcut, mîneca albă de la halatul doctorului, ca şi cum ar putea înlocui aşa vorbele care-i lipseau. Bătrînul înţelese şi surîse unui gînd interior, nerostit. Atîtea recunoştinţi de acestea, uitate a doua zi, văzuse el! Trase după urechi sîrma de aur a ochelarilor şi se depărtă, escortat de o parte şi de alta, de cele două ajutoare, cu braţele încărcate cu pachete de vată şi instrumente nichelate.

Singur, Vidran sorbi îndelung mulţumirea de a trăi. Nu-şi putea aminti toate întîmplările. Nici sala de spital n-o recunoştea, nici doctorul. În faţa patului fereastra era deschisă. Se vedea o creangă de salcîm dintr-un copac ascuns şi cerul astupat de spatele unei case, cu zidul tencuit grunzuros şi cu două ferestruici, mici şi negre, tocmai sus, sub acoperişul de tablă roşie.

O lăcustă intră pe geam şi căzu pe cearşaf, verde, ca un spic zburător. Înşelată de nemişcarea bolnavului se plimbă pe învelitoarea albă, împiedicîndu-se în picioarele lungi.

Sandu Vidran o privi cu dragoste; întîia oară o lăcustă i se părea o vietate divină. Avea un cap prea mare şi lungăreţ, de cal în miniatură; dar cînd distinse de sub aripa de deasupra o elitră străvezie şi subţire de mătase, Vidran gîndi că lumea e populată de minuni pe care nu ştiuse să le privească de aproape pînă acum, şi se hotărî, cînd se va ridica din pat, să-şi schimbe cu totul viaţa trîndavă şi fără zare în care se împotmolise.

Încercă să întindă mîna şi să prindă insecta. Ar fi cuprins-o între degete gingaş, ca pe o mică zeitate vrăjită, trimisă de dumnezeire într-un ceas hotărîtor, să-l ademenească într-o lume minunată, asemenea zînelor din poveşti, prefăcute de Sfînta Vineri în hulubiţe ori în gîze.

Dar lăcusta îşi desfăcu aripile metalice, zvîcni din resortul elastic al picioarelor întîi cu fruntea într-un perete, pe urmă afară.

Sandu Vidran rămase cu ochii ţintă la fereastra deschisă, la zidul tencuit ce astupa cerul. Era acum parcă mai singur.

II

Domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu stinse ţigara turtind vîrful aprins de porţelanul scrumierei. Închise ţigareta în cutia de piele cu interiorul de catifea violetă, o aşeză cu îngrijire în buzunarul vestei, şi numai după ce termină această operaţiune, îşi continuă vorba.

— Oricum, trebuie să mulţumeşti cerului! Ai scăpat dintr-o primejdie, care... mă-nţelegi... numai Cel-de-Sus...

Cu mîinile pe genunchii graşi, domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu ridică ochii în tavan, în podul lui madam Statachiu, unde huruiau noaptea guzganii printre nuci şi unde, după a sa părere, se afla instalată Providenţa ce se cuvenea numaidecît mulţumită.

În mijlocul plafonului, atîrna o lampă de bronz coclită, iar de veriga lămpii o spirală de hîrtie cu clei gălbui, pentru prins muştele. Întoarse repede privirea şi constată cu mare mirare:

— Care va să zică n-ai nici electrică? Apoi nu merge aşa, drăguţă! Atîta advocat june avem în tîrg şi nu face. Acum mai ales, după ce era să te pierdem... Mă-nţelegi? Eu socot că trebuie să te muţi într-o casă mai ca

lumea. E mai mare ruşinea. Te pomeneşti c-or fi şi insecte...

Sandu Vidran mărturisi roşind că, într-adevăr, în casa doamnei Statachiu, se aflau şi insecte.

Pe perete, deasupra patului cu macat de lînă portocalie croşetată, urme strivite de sînge făceau dealtfel cu îndestulare dovada înverşunatelor vînători de noapte după stelniţele greu mirositoare. Toată mizeria asta îl ruşină, dezvăluită în faţa celei mai de frunte autorităţi din tîrg. Îi fu teamă să nu deschidă pe neaşteptate şi uşa garderobului, fără încuietoare, prinsă cu o jumătate de gazetă împăturită care făcea oficiul de zăvor.

La început, cînd s-a mutat, se gîndise să cheme lăcătuşul; pe urmă se deprinsese cu această încuietoare născocită de proprietară. Cînd trecea pe dinaintea dulapului, uşile se deschideau cîteodată brusc, ca perdelele unei cortine, lăsînd să se vadă spînzurînd în cuier o pereche de pantaloni vechi, o căciulă brumărie şi paltonul de iarnă.

Cu o agilitate de prestidigitator, a ascuns sub teascul codurilor de şedinţă, pieptenele de os, cu rămăşiţe încîlcite de păr. Era într-adevăr umilitoare sărăcia lui, cercetată cu de-amănuntul de ochii iscoditori ai domnului Enache Ştefănescu-Mazîlu. De aceea Sandu Vidran începu să vorbească repede despre lucruri de mai mare însemnătate: seceta care a sfîrlogit prea devreme păşunile şi criza iminentă a guvernului, nădăjduind să atragă astfel atenţia mosafirului spre alte griji decît aceea a adăpostului oferit de doamna Statachiu pentru o foarte modestă sumă lunară.

Dar domnul primar îşi urmări cu îndărătnică stăruinţă gîndul cu care păşise pragul:

— Tocmai vorbeam ieri cu Mărioara. Dumneata trebuie să te muţi într-o casă mai

prezentabilă. Ştii, clientul se uită la casa unde intră! Am auzit că la madam Eftimiu rămîn la zi-ntîi două odăi libere. E o femeie tare de treabă! N-are nici copii... Ea numai pentru canarii ei trăieşte... Ai acolo şi un balcon cu viţă sălbatică. În livada din fund se fac cele mai frumoase mere din tîrg. Acolo văd eu un loc bun pentru dumneata. Nici nu se poate altfel! Diseară are să treacă Mărioara pe la madam Efitimiu. Au nişte treburi de-ale lor — femeieşti! — să schimbe nişte claponi, fiindcă trebuie să ştii că madam Efitimiu posedă cei mai straşnici claponi din judeţul nostru. Atunci are să se aranjeze şi chestia dumitale. Femeile se înţeleg mai uşor între ele...

Sandu Vidran se sili să-şi arate recunoştinţa cu vorbe cît mai alese, deşi nu simţea nici o grabă să-şi strămute penaţii. Domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu mai avea ceva de spus.

Se răsuci pe scaun şi scaunul scîrţîi sub povara foarte voluminoasei persoane oficiale. Nu era deprins cu discursurile lungi; îşi şterse cu batista, întîi obrazul şi fruntea foarte pîrlite de soare, pe urmă chelia lucioasă şi albă, neatinsă de dogoare, care aşa părea o scufie netedă de mătase sau o chelie falşă. Atîta elocvenţă nu mai pusese el la încercare de mult.

— Domnule Vidran, noi am hotărît o întrunire, vesti. Au să vină toţi fruntaşii tîrgului, fără deosebire de culoare politică. E o chestie foarte mare la mijloc. Dumneata eşti nou aici, la noi... N-ai avut poate timp să-ţi dai seama de ce stăm pe loc. Noi n-avem cale ferată! Aici e toată buba. Toate tîrgurile din ţară au cale ferată. Numai noi trebuie să mergem trei ceasuri cu trăsura pînă la Paşcani. Asta nu se mai poate. Eu am făcut apel la toţi cetăţenii să începem o mişcare serioasă. Pe la noi toată vara trec călători spre mînăstiri. Cunosc printre aceşti

vizitatori oameni cu foarte mare trecere în politica ţării, care au să ne sprijine. În doi ani, dacă ştim să fim energici, avem şi noi o gară şi atunci toată viaţa are să se schimbe! Am adus un batalion de vînători; şi ai văzut că îndată faţa tîrgului a fost alta. Am reparat spitalul; şi toţi bolnavii din judeţ vin la noi, nu se mai duc la Piatra... Sîmbăta seara am fixat întrunirea. Dumneata trebuie să iei cuvîntul. Toată lumea vorbeşte de întîmplarea dumitale. Eşti, ca să zicem aşa, eroul tîrgului. Şi eşti mai autorizat dccît mine, să iei cuvîntul în materie de cale ferată. Eu cred că ai o datorie să vorbeşti!

— Fiindcă am fost victimă de cale ferată? încercă a lua propunerea în glumă Sandu Vidran, nedumerit de logica domnului primar.

— Şi pentru asta! Şi pentru că vei primi despăgubiri. Cetăţenii au ocazie să constate că în materie de ce-fe-re, chiar victimele sunt avantajate!

— Glumeşti, domnule primar?

— Ba vorbesc foarte serios. Vei vedea! Eu sunt ceva mai vechi decît dumneata; cunosc toate pidosniciile lumii!

Domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu, odată misiunea împlinită, se ridică să plece.

La uşă, dintr-o crăpătură a pragului, alergă pe perete o gînganie de umezeală, un miriapod cu picioarele lungi şi păroase, dintr-acele a căror vedere numai aduce o înfiorare de dezgust. Domnul primar dădu din cap cu înţeles; la madam Eftimiu, gospodină vestită, nu s-ar putea vedea asemenea istorii.

Hotărît, Sandu Vidran deocamdată trebuia să se mute.

*

Şi Sandu Vidran s-a mutat.

La madam Eftimiu dulapurile au încuietori solide; din crăpături nu ţîşnesc gîngănii cu picioarele păroase; iar de stelniţe, nici urmă. Dimineaţa se trezeşte în cîntecul canarilor, prizonieri împăcaţi cu soarta lor în cuştile înşirate în ceardac, la fereastră. Are acum cameră de consultaţii, cu un birou masiv, de stejar, la mijloc; biroul răposatului soţ al doamnei Eftimiu. A bătut în cireşul de la poartă firmă nouă, cu litere cursive, aurite, pe fond de porţelan alb. Seara, cînd stă în cerdac şi soarbe cafeaua cu două picături de rom, fiartă sub directa priveghere a proprietăresei, toate personagiile cu vază ale oraşului, în drum spre localul domnului Serafim ori către grădina publică, unde merg să cetească gazeta ascultînd fanfara militară, îi strigă de departe, seara bună, prietenos.

Fiindcă în două luni, Sandu Vidran a devenit şi dînsul unul din aceste foarte importante personagii.

Nici n-ar putea lămuri singur cum s-au petrecut toate. De îndată ce s-a întors, oamenii pe care îi cunoştea foarte puţin au fost cuprinşi subit de o foarte mare îngrijorare pentru afacerile lui.

Pe urmă, au început a-şi face drum tot soiul de poveşti, petrecute din gură în gură, de la o vecină la alta, seara, la taifasurile de la zaplazuri. Ba că de la sfărmarea aceea de trenuri a scăpat de la moarte două femei; ba că a apărat cu trupul lui un copil ce avea să fie zdrobit sigur de tamponul unui vagon; ba că, singur, cu coastele rupte, a condus o echipă de lucrători, pînă a leşinat în ploaie. La început n-a dat nici o ascultare acestor născociri. Fiind mai puţin vechi decît domnul primar şi mai puţin cunoscînd pidosniciile lumii, nici pe departe nu luă aminte la aceste simptome de popularitate născută din senin şi dintr-un accident. El ştia bine că toată întîmplarea l-a prins prin somn; nu-şi

simţea nimic eroic în vine; dimpotrivă, îşi alunga adeseori din gînd, cu o mustrare tîrzie şi fără putinţă de ispăşire, necuviincioasa purtare faţă de cele două femei, purificate în amintirea lui de moarte. Dar mult, n-avusese răgaz să gîndească la aceste neînsemnate episoade. Se ridicase din patul spitalului, într-o dimineaţă de duminecă, cu sufletul înnoit, şi aici, în tîrgul acesta venise cu hotărîrea dîrză să curme viaţa lîncedă dinainte, să alunge toată trîndăvia, să-şi limpezească un rost. Întîmplările îl ajutau. Nu se împotrivi lor. Poveştilor le aduse o dezminţire moale, aşa că a fost răstălmăcită de îndată ca un semn de delicată modestie.

Acum Sandu Vidran nu mai era avocatul venetic în oraş, în mizerabilă goană după clienţi, privit cu ochi duş-

mănoşi de apărătorii pensionari, de la judecătorie.

Domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu l-a luat sub ocrotirea sa, foarte mănoasă, fiindcă-i aduce înaintea biroului de stejar, toţi împricinaţii satelor dimprejur.

Iar domnul Henri Stepano, şeful partidului aristocrat şi advers guvernului, cearcă imediat să-l smulgă acestei influenţe nefaste. De trei ori pînă acum l-a invitat în vila domniei-sale, cu parc de brad şi cu alei presărate de nisip foarte galben şi jilav. Acolo, pe terasa cu jilţuri de nuiele albe, în faţa băuturilor răcoritoare din paharele înalte, i-a demonstrat primejdiile care pîndesc pe un tînăr ispitit să se înregimenteze într-un partid de foarte periculoşi demagogi.

Şi în sfîrşit, părintele Mîrza, cunoscut de enoriaşii săi mai ales sub porecla de popa Cultuc, din pricina unei foarte vechi întîmplări din tinereţe, ca vrednic cîrmaci al celui de al treilea partid ce divide în tabere vrăjmaşe tîrgul, îşi face foarte des drum în livada lui madam Eftimiu, unde cu gazeta în mînă, bătînd cu dosul palmei un articol încriminat, cu glasul care cutremură dumineca dimineaţa catapiteasma de la biserica „Sfîntului Ilie”, tună împotriva nelegiuirilor săvîrşite, atît de partidul domnului Enache Ştefănescu-Mazîlu, cît şi de boierii domnului Henri Stepano, ce vor duce de bună seamă ţara de rîpă.

Părintele Mîrza, în complicitate cu madam Eftimiu, după îndelungi consfătuiri sub cireşul unde se adună să ciugulească fărîmituri de cozonac cei mai straşnici claponi din judeţ, mai pun la cale şi însurătoarea chiriaşului, alegîndu-i şi respingîndu-i pe rînd, după focoase discuţii, mai toate partidele mai alese ale oraşului. Madam Eftimiu, cu părul sur prins în cîrlige de hîrtie, se împotriveşte cu o înverşunare

de vajnică şi zuliară maternitate de cîte ori părintele Cultuc propune un nume nou şi „fără baftă”.

Pentru chiriaşul domniei-sale, nu e vrednică nici fata Simuleascăi, cu tot rîndul de case şi cele două dugheni de pe uliţa mare, nici Elvira lui Cristea Manuc, fiindcă moşioara şi iazul de la Golieşti nu pot răscumpăra nasul cu totul mare şi începutul exagerat de mustăţi al acestei odrasle din neam de arendaşi armeni; lui madam Eftimiu nu-i surîde nici chiar partida domnişoarei Silvia Ţinţu, cu toate rube-deniile ei suspuse la Botoşani. Prea se învîrt în jurul ei ofiţerii de la batalionul de vînători şi, pe urmă, prea s-a vorbit odată despre nişte întîmplări foarte ciudate, cînd era în şcoală, la maici, la Iaşi! Madam Eftimiu ar înţelege pentru chiriaşul ei o fată gospodină, frumoasă şi sănătoasă, să poată fi mamă bună şi să îngrijească de bărbat, nu să se ţină cu modele şi cu bîrfelile şi cu pocheraşul, cum fac mai toate cucoanele tinere ale oraşului.

Şi în jurul acestor deosebit de interesante planuri, discutînd îndelung, părintele Mîrza şi madam Eftimiu uită fuga ceasurilor, la masa de sub cireş, pînă cînd seara se lasă pe nesimţite şi la cazarmă izbucneşte un semnal de goarnă.

Atunci coana gazdă îşi aduce aminte că se ard bucatele pe foc, scutură şervetul de fărimituri de cozonac, primite cu un cor de mulţumire de către cei mai straşnici claponi ai judeţului, şi dă fuga mare, cerîndu-şi iertare de la sfin- ţia-sa, care rămîne visător pe banca de sub cireş, bătînd toba cu degetele pe scîndura înnegrită de ploaie a mesei şi aşteptînd să cadă din clipă în clipă Sandu Vidran, pentru a-i arăta cu documentul gazetei în mînă, o nouă ticăloşie a guvernului reprezentat de domnul Enache Ştefănescu- Mazîlu.

*

Octomvrie a scuturat frunzele, pe urmă au început să curgă nesfîrşit ploile toamnei, aducînd posomorîre şi întunecime în tîrgul cu livezile dezbrăcate.

Mocneala a fost turburată doar două zile, de sosirea unei comisiuni de ingineri, însărcinată să ridice cele dintîi planuri pregătitoare, pentru traseul de cale ferată, numărat într-o sumă de alte proiecte ale guvernului.

Un scurt armistiţiu a potolit în decursul acestor două zile toate vrăjmăşiile politice din oraş.

Domnul Henri Stepano a trimis automobilul la Paşcani să primească comisiunea cu toate uneltele ei de măsurătoare: busole, planşete şi tripieduri, însoţite de misterioase aparate de alamă, închise în cutii de piele. Părintele Mîrza a adunat enoriaşii să iasă întru întîmpinarea inginerilor, la marginea tîrgului, cu toată ploaia şuruind de-o săptămînă fără îndurare.

La banchetul oferit de domnul primar, Sandu Vidran a fost delegat să rostească o cuvîntare în numele cetăţenilor. Capul îi vîjîia puţin. A doua oară lua cuvîntul altundeva decît la judecătorie. Şi de data aceasta în faţa unor oaspeţi străini, specialişti, care pot transforma proiectele de pe planşete în realitate.

Sorbi două cupe de şampanie pe nerăsuflate; tuşi, începu şovăielnic căutînd cuvintele, se însufleţi cu încetul, vorbi cu patos crescendo despre „agentul de civilizare, care pune în valoare belşugul şi bogăţiile codrilor”... Cînd a sfîrşit, domnul Henri Stepano se ridică de la locul său şi-i strînse mîna, apoi răsucindu-se pe speteaza scaunului, şopti multa vreme ceva la urechea celui mai în vîrstă dintre ingineri.

Oaspetele ascultă distrat, privind tăiuşul cuţitului, se ridică să mulţumească în numele colegilor pentru această primire şi ridică paharul în cinstea omului rar, „acestui tînăr care, în împrejurări dureroase, a ştiut să se ridice deasupra egoistului instinct de conservare şi a încercat a salva viaţa a două distinse şi nefericite victime din elita de ieri, de azi şi de mîine a ţării”.

La semnul domnului primar, Sarmală-ţiganul căscă o gură cît toate zilele şi urlă un „trăiască!” ce zgîlţăi ferestrele. Domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu, trecut cu măsura băuturii, se apropie de Sandu Vidran şi-l sărută zgomotos, pe amîndoi obrajii, cu buzele grase şi lipicioase:

— Tinere! ne-ai dat calea ferată...

Păşind peste ochiurile de apă, prin întunerec, spre casă, sub umbrela întinsă pe care bombănea ploaia. Sandu Vidran se îndoia acum de cele mai neîndoielnice fapte. Începea să creadă pe încetul că poate, într-adevăr, în noaptea aceea nu s-a trezit din somn, zdrobit sub vagoane, ci, cu adevărat luptase să ridice dintre scîndurile turtite trupul tovarăşelor de drum, aşa după cum voia povestirea întîmplării, purtată din gură în gură în tot oraşul. O clipă îi năluci înaintea ochilor femeia cu pantofii cenuşii de căprioară, cu obrazul mat, fără pudră, cu buzele cărnoase umbrite de puf, ca pieliţa piersicilor pîrguite; fetiţa rezemată de fereastră, cu coatele pe bara de alamă, cu părul răscolit de vînt.

— Solange, închide!

Parcă s-au întîmplat acum toate, ori parcă nu s-au întîmplat niciodată, decît în închipuire.

Sandu Vidran ocoli o băltoacă în care se legăna oglindit globul electric. Pe netezişul apei jucau stropii mărunţi ai ploii, ca înţepături dese, spărgînd fără odihnă luciul.

Deschise portiţa. Întru întîmpinare, îi sări înainte gu- durîndu-se Haiduc, cîinele slobozit din lanţ. Cu botul rece cîinele îi dezmierdă mîna prin întunerec. Îi strînse capul ud de ploaie. Era singur. Ar fi vrut pe cineva cu care să împărtăşească un cuvînt, şi în această mîngîiere adusă cîinelui, îşi potoli dorinţa de o făptură apropiată, ce-i lipsea.

La madam Eftimiu, prin stolul tras, se vedea încă lumină. Făcea pasienţe, desigur, ca de obicei, pînă tîrziu, cu maşina de cafea alături. Ce-o fi avînd cu prostiile acestea, care nu mai sfîrşesc, să-l însoare? Mîine are să-i spună hotărît să-l lase în pace. Ciudat! Îi lipseşte un suflet apropiat. Îi duce dorul. Dar n-ar voi cu nici un chip să i-l caute şi mai ales să i-l găsească tocmai madam Eftimiu.

„Solange, închide!”

Cum îl urmăresc şi acuma cuvintele!... De ce-or fi stăruind? Să însemne aceasta regretul, remuşcarea? Doar le-a urît; nici astăzi nu uită cum le-a urît, pentru aroganţa lor aristocrată, mîndre şi dispreţuitoare.

Bîjbîi să nimerească în încuietoare cheia. Se simţi deodată uşor. Îl aştepta camera caldă, patul cu aşternut curat, de olandă. Viaţa merita în sfîrşit să fie trăită. Nici singurătatea nu va dura mult. Îşi va afla dezlegare de la sine, cum atîtea şi-au găsit dezlegare.

III

Peste drum de Catedrala „Sfîntul Ştefan”, e magazinul domnului Serafim Ciucă: „La

traiul zilnic. Coloniale şi delicatese. Bererie, restaurant, aperitive”.

Acolo se adună înaintea amiezii şi la şase seara toate notabilităţile tîrgului.

Vara, patru mese verzi, de tablă, sunt scoase de cu noapte, pe trotuar, înaintea vitrinei. De arşiţa soarelui le fereşte un acoperemînt de pînză gudronat; de o parte şi de alta, străjuiesc în cutii de lemn doi brăduţi piperniciţi, cu

acele gălbejite şi surite de praf. Odată cu cele dintîi ploi ale toamnei, mesele sunt strămutate în odăiţa din fund, unde se trece printr-o uşă cu geamul de sticlă, ferit de privirile indiscrete cu o perdea de cit roşu.

Domnul Serafim Ciucă a fost în tinereţă, înainte de a intra în breasla negustorească, frate la Mînăstirea Secu. De acolo a rămas cu barba pravoslavnică, arar cercetată de foarfec, cu dragostea pentru haine roşcate de şiac, cu vorba întotdeauna mieroasă, cu felul smerit de a-şi freca mîinile, cînd recomandă clienţilor delicatesele sosite chiar acum, de la Galaţi; şi tot din această scurtă ucenicie monahală, păstrează şi o aprinsă patimă pentru icoanele şi chipurile bisericeşti, care împodobesc pereţii localului de aperitive. O cadră, cu rama îngustă, deasupra uşii, înfăţişează Mînăstirea Prodromul, de la Sfîntul Munte, cu înălţimi ascuţite, cu zidurile stîngaci zugrăvite, ca într-un desen şcolăresc; pe o mare foarte albastră plutesc, către aşezămîntul sfînt, corăbii care par nişte gîndaci negri, răsturnaţi cu labele în sus. Se mai află acolo şi Crucea unde au cîntat Sfîntul Ion Cucuzel, şi vederea sfintei Mînăstiri Lavra.

Astfel, petrecaniile ofiţerilor de la batalionul de vînă- tori se întind, cîteodată pînă la ziuă, sub privirea suferindă a Maicii Domnului cu pruncul sfînt în braţe şi sub ochii severi ai Mitropolitului Ghenadie, peste al cărui autograf de pe cartonul fotografiei o mînă sacrilejă a scris stihuri glumeţe.

Acum, în iunie, cămara din fund, cu toată răcoarea podelelor stropite cu apă, e goală. Toată suflarea se adună la mesele de pe trotuar, de unde se pot vedea trecînd şi trăsurile cu drumeţi, spre mînăstiri.

Cel dintîi venit aştepta înaintea ţuicii, rozînd plictisit o scobitoare în dinţi:

slovenind gazeta cu de-amănuntul, pînă la mica publicitate.

Pe uliţa mare, larma negustorilor începe a se potoli. Oamenii de ţară, cu tot colbul tîrgului adunat pe botfori unşi cu untură de peşte, trec cu desagele doldora, zîngănindu-şi oţelele coaselor nou cumpărate, îndreptîndu-se către hanuri mărginaşe, unde îi aşteaptă căruţele cu hulubele ridicate paralel spre cer, cu caii prinşi în căpăstru, ronţăind înaintea legăturilor cu fin. Numai glasul femeilor mai întîrzie, tocmindu-se hîrţăgos cu jupînii, rupînd un preţ, întorcîndu-se iar, trecînd de la o dugheană la alta, ca să pipăie sulurile de cit rezemate de obloane, să încerce firul legăturilor de bumbac şi să ceară, cu fereală, dresuri de obraz şi oglingioare de tablă, pe dos cu un cap de harap, ai cărui dinţi de mărgele albe se pot potrivi numai cu mare răbdare.

Ceasurile abia se tîrîie, lungi şi deznădăjduit de asemănătoare cu cele trecute şi cu cele ce au să vină. Aşa că orologiul din turnul catedralei, oprit din vremuri ce nu se ţin minte la ora şapte şi un sfert, s-ar părea că arată cu minutarul lui neclintit, toată zădărnicia unui mecanism viu, care ar vrea să măsoare cu hărnicie şi precizie curgerea de prisos a timpului.

Clientul singuratic al domnului Serafim Ciucă răstoarnă pe gît, cu plictiseală somnoroasă, ţoiul de ţuică; pune gazeta împăturită sub cot; se pregăteşte de aşteptat.

Întîi, trece prin mijlocul străzii, cu cravaşa în gură, Sultan, prepelicarul cafeniu al maiorului Steriade, vestind astfel că maiorul e pe drum, oprit undeva, la bărbier ori la bufetul din grădina publică.

Pe urmă, dinspre primărie apare domnul Enache Ştefănescu-Mazîlu, căutînd umbra îngustă de lîngă ziduri, cu panamaua în mînă, cu haina de doc asudată în spate şi

subţiori. Domnia-sa suferă grozav de căldură şi, înainte de a traversa strada, domnul Serafim strigă de după tejghea, lui Costică, să-i şi pregătească halba rece de la gheaţă, cu guler des. De aci încolo, sfatul din jurul meselor de tablă verde se adună repede. De la judecătorie, de la cazarmă, de la subprefectură, de la primărie, de la poliţie, se strîng oameni toropiţi de zăpuşeală, la băuturile răcoritoare de la „Traiul zilnic”.

Numai domnul Henri Stepano nu coboară în lumea aceasta vulgară, ci trece nepăsător în trăsura cu roţi de cauciuc la plimbare, către cetate, sau în automobilul galben, la moşie. Răspunde la saluturi cu un deget dus leneş la pălăria de fetru cenuşiu şi aleargă în trapul cailor ori în sfirîitul roţilor de gumă, către vila cu parc de brazi şi cu alei netede, sau către castelul său de la moşie, cu turnuri roşii şi cu basenuri din care ţîşnesc împroşcat pe gura leilor de piatră şuviţe străvezii de apă.

Nici Sandu Vidran nu mai are vreme de pierdut la taclale. Înainte rămînea cel din urmă, la table, amăgind timpul cu partizi interminabile. Acum trece grăbit, strînge mîinile, ciocneşte un pahar aburit de şpriţ, şi dă fuga la afacerile sale foarte importante.

— Te-a trădat, domnule primar, te-a trădat grozav protejatul dumitale! Ţi-o spun eu! S-a dat cu ciocoii lui Stepano! îl necăjeşte maiorul Steriade în fiecare zi, pe domnul Ştefănescu-Mazîlu.

Dar domnul primar ridică din sprîncene, semn că n-are nici o grijă; „ştie el ce ştie”.

Ştie mai întîi că protejatul domniei-sale nu-l poate trăda cu nici un chip. Dacă trece cîteodată cu automobilul domnului Stepano e fiindcă şeful partidului aristocrat e pe cale să vîndă livezile lăsate în paragină de la marginea tîrgului, unde se ridică gara, iar cumpărătorii cei mai serioşi de pînă acum sunt tocmai amîndoi, domnul primar şi

Sandu Vidran, în dreaptă tovărăşie. Domnul Stepano are foarte grabnică nevoie de bani, pentru a pleca înaintea toamnei în Sviţera, şi nu pune mare preţ pe aceste pămînturi fără împrejmuire şi cu pomi uscaţi. Dar domnul primar ştie că acolo fiecare metru pătrat are să se plătească scump pentru magazii şi depozite de cherestea, petru mori şi hanuri, pentru atîtea întreprinderi bănoase ce au să se işte în jurul gării. De aceea n-are nici o grijă.

Poate să se plimbe protejatul domniei-sale cu automobilul celui mai mare duşman al său politic; poate să meargă la moşia de la Zăvideni; poate să fie invitat la masă, pe terasa vilei unde madam Stepano, cu părul cănit, în capot chinezesc, se leagănă toată ziua într-un scaun cu tălpi curbe, cetind romane franţuzeşti. Interesele lui Sandu Vidran îl ţin legat aiurea. Cu cît or fi mai prieteni, cu atît are să rupă mai mult din preţ. Asta o ştie domnul Ştefănescu-Mazîlu şi de aceea îşi bea liniştit halba, îşi şterge cu batista spuma albă de pe mustăţi, plescăie din limbă, îşi scoate ţigareta din culcuşul de catifea violetă a cutiei, înfige ţigara, îi dă foc şi fumează fără nici o grijă, dînd din umeri cu milă, la toate inocentele închipuiri ale maiorului.

Domnul primar mai ştie încă ceva.

De trei săptămîni, a manevrat să-i sosească tocmai de la Bacău nepoata domniei-sale, orfană, domnişoara Amalia. De atunci, acasă e mare fierbere; pe toate paturile şi mesele sunt întinse bucăţi de pînză albă şi dantele, şervete cu monogramă şi lingerii feminine spumoase, iar

două fetişcane cu părul creţ şi stropite de pistrui (fetele Raşelei Vădana, croitoreasa), lucrează de zor, cu metrul de muşama îngust după gît, consultînd jurnalele de modă, unde fatale şi extraterestre exemplare ale sexului frumos, cu obrazul de porţelan şi cu ochi de panteră, stau rezemate în poze aeriene, imposibile, violînd toate legile gravităţii şi în schimb trădînd din faţă, dos şi trei sferturi profil toate tainele de croială ale mantourilor şi toaletelor de serată.

Din stradă se aude huruind maşina de cusut, dar domnul Ştefănescu-Mazîlu nu spune nimănui nimic, despre aceste toate; îşi rîde numai în sine, cînd zăreşte pe părintele Cultuc, îndreptîndu-se gîfîind, către masa de sub cireşul lui madam Eftimiu, să mai propună o nouă partidă. De-acum, cariera lui Sandu Vidran stă pecetluită cu şapte sigilii în grija domnului Enache Ştefănescu-Mazîlu; şi de aceea îl priveşte cu mulţumire înduioşată de părinte, cum se apropie dinspre judecătorie, cu paşi uşurei pe sub teii subţiri, cu pălăria de pai plecată pe ochi, cu ghiozdanul de dosare şi documente.

Domnul primar plăteşte îndată, se ridică cu greu de pe scaun; o pornesc amîndoi spre barieră, unde un inginer măsoară cu jaloane văpsite alb şi roşu şi cu aparate urcate pe trei picioare, terenurile parcelate, livezile părăginite ale domnului Stepano, şi altele, grădini şi maidanuri, fără preţ acum, şi plătite cu aur, în mai puţin de un an de-acuma înainte.

Acolo, la marginea tîrgului, e o forfotă nemaipomenită.

Lucrători italieni cioplesc lespezile de granit; ţigănci cu fustele roşii cară cărămizi pe schele; în gropi de pămînt cu margini de scînduri, fierbe varul alb; iar zidăria gării se înalţă roşie, văzînd cu ochii. Căruţe cu nisip se încrucişează pe şosea, vagonete cu prund

uruie dinspre albia rîului, împinse de lucrători sîrbi care răcnesc sălbatic într-un grai neînţeles, şi încolo, înspre Paşcani, linia cea nouă se vede întinsă ca o sfoară pe plan, cu cele două şine paralele strălucind în bătaia soarelui ca două fire de sîrmă, îngustate pînă în dreptul pădurii, unde, pe sub copacii tăiaţi, pier într-un tunel de verdeaţă.

Domnul primar se plimbă printre grămezile de ciment şi de cărămizi, cu mîinile la spate, probînd în gînd cît va creşte în preţ fiecare palmă de pămînt; Sandu Vidran, rezemat în baston, priveşte zidurile înălţate, pînă cînd bastonul se înfige adînc în ţărna moale. Atunci îl smulge şi merg mai departe, către loturile puse în măsurătoare.

— N-a mai venit Margulies? întrebă demnul Ştefă- nescu-Mazîlu.

— Nu. Margulies n-a mai venit!

— L-am văzut cu Orghidan... Are să ne strice preţul...

Sandu Vidran surîde şi bate ghiozdanul plin, cu podul palmei.

— Asta nu se poate! Îl am aici. I-am hotărît: ori avem oferta pînă joi, ori pornesc la parchet plîngerea de escrocherie. Joacă cum îi cîntăm noi de-acuma...

Domnul primar tace şi gîndeşte cu mulţumire că dacă Margulies, misitul, le aduce şi grădina erezilor Orghidan, atunci tot pămîntul din jurul gării e al lor: o avere!

— Te-a invitat Mărioara la ceai astăzi! pare a-şi aminti domnul primar, tărăgănat, într-un tîrziu. Adă şi cărţile promise Amaliei... Se plictiseşte aici, fără prietene, fără nimeni de vîrsta ei.

*

Înaintea oglinzii, Sandu Vidran se chinuie să înfigă butonul de metal în găurile gulerului, tare şi prea strîmt.

Faţa i s-a învineţit, vîrfurile degetelor au amorţit cătînd să supună pînza scrobită ca un carton, care îi scapă şi se ridică biruitor către ochi, ca dintr-o coardă. În sfîrşit, după ce a lărgit găurile cu vîrful foarfecului răsucit, după ce a prins cravata şi a încheiat nasturii vestei, se poate privi în apele oglinzii, în faţă şi în profil, de aproape şi depărtîndu-se, să admire tăietura hainei.

E încă obosit, cu pleoapele umflate de nesomn, cu gura uscată, după atîta şampanie golită peste noapte. Îl munceşte şi o uşoară nelinişte. De ce l-o fi chemînd ministrul?

Aseară, tot timpul l-a urmărit cu ochii lui mici şi sfredelitori, de începuse într-o vreme să-l doară capul. Invitaţia aceasta neaşteptată, să meargă pentru două-trei zile la moşia ministrului, din judeţul Roman, nu şi-o putea bine explica. Să se plănuiască ceva pentru locul rămas liber, de deputat, după moartea lui Arişteanu? Gîndul că ministrul l-ar putea propune pe el, în numele guvernului, îl încînta, deşi voia să-şi pară sie însăşi, nepăsător. Dealtfel, ar merita! Acum, cînd toate lucrările sunt gata şi cînd, într-o lună, în gara pavoazată cu brad va intra fluierînd cea dintîi locomotivă, îşi simţea şi el o parte de drepturi la recunoştinţa norodului. N-a făcut drumuri la Bucureşti? N-a stăruit să se scrie în ziare, pentru a grăbi sfîrşitul lucrărilor? N-a învăţat cu acest prilej drumul ministerelor? Nu s-a identificat el cu interesele oraşului şi concetăţenilor? Nu-i reprezintă pe destui cu procuri în regulă? Ce-ar mai trebui alt, decît un mandat, să-i reprezinte colectiv la tribuna Camerei?

Întrebările acestea şi le-a pus Sandu Vidran, înaintea oglinzii, ştergîndu-şi cu un colţ de batistă muiat în colonie un coş sîngerat în bărbie; răspunsurile îl asaltau şi

acum, cînd e la două poşte distanţă de oglindă, de casă, de urbea lui.

Automobilul sfîrîie pe şoseaua stropită de ploaie, pe valea Moldovei. Cantoanele cu acoperişuri de ţiglă roşie se apropie atrase de viteza vertiginoasă, rămîn în urmă cu cîini flocoşi care latră multă vreme, întărîtaţi.

Ministrul pare că dormitează, cu mîna înmănuşată rezemată de spătarul de piele.

Sandu Vidran îşi lămureşte acum unde l-a văzut întîia dată. Cînd era student, la tribuna Camerei, într-o şedinţă care răsturnase un guvern.

Vorbea cu logică tăioasă şi batjocoritoare, cu un gest scurt al mîinii, ca şi cum ar fi decapitat la fiecare sfîrşit de frază, un duşman nevăzut. Cînd terminase, surîse răutăcios adversarilor, pitiţi pe banca ministerială, reduşi la tăcere. Îşi ştersese, încet, buzele cu batista şi părea că aşteaptă, ca un actor, aclamaţiile. Izbucniseră în aplauze pînă şi tribunele publice. Dar lui îi displăcuse siguranţa asta supărătoare, precizia de manechin logic, fără nici un tremur de îndoială omenească în glas, în mişcarea mecanică a mîinii. „Automat retoric” — spusese un coleg, coborînd scările, şi de atunci, de cîte ori l-a văzut, drept şi cu buzele subţiri strînse dispreţuitor, în trăsură ori în automobil, avusese senzaţia neplăcută a unui om mecanic, de panoptic.

Acum era îmbătrînit, cu ochii stinşi sub pleoapele obosite, sfredelitori numai în răstimpuri. Din cînd în cînd, îşi trosnea degetele prin mănuşă, cu un tic pe care şi-l stăpînea îndată, rezemîndu-şi la loc mîna de spătarul de piele.

Din nou Sandu Vidran se întrebă: ce-o fi avînd oare omul acesta orgolios şi rece, cu dînsul, necunoscut cu de- săvîrşire pînă ieri?

Lăsînd şoseaua naţională, automobilul ocoli pe o alee cu tei boltiţi, către un conac alb, în fundul unui cîmp de lucernă, verde crud, ca o pătură vopsită artificial.

Pe peron, o fată în haine negre, flutură o batistă.

Apoi a dispărut, cînd a văzut că bătrînul nu e singur.

*

...Ministrul îşi ridică ochii. Erau umezi. Peste lespedea celor două-morminte, o şopîrlă lunecă verde, se opri cu capul în sus, cu coada neclintită, cu privirea mirată.

— Să ne aşezăm! Durerea, la vîrsta mea, dublează anii.

S-au aşezat pe o bancă de piatră, sub mesteacăni cu crengi plîngătoare.

— Ai înţeles acum?... Aici, sunt fiinţele pe care ai vrut să le scapi, în nenorocirea aceea...

Sandu Vidran roşi. Vru să se împotrivească. Dar ministrul îşi trosni degetele şi nu-i dădu răgaz.

— Pardon! Dă-mi voie... Pricep foarte bine modestia dumitale. Stă bine chiar unui tînăr. Dar cunosc cu de-a- mănuntul, toată întîmplarea!... Doctorul mi-a spus că în timpul febrei, în delir, ai strigat numele fiicei mele: So- lange!... Lucrătorii care te-au scos de acolo — am vorbit eu cu ei atunci! — afirmau că te-au găsit zbătîndu-te să ridici scîndurile sub care zăceau ele. Poate numai sîngele pierdut te-a împiedecat să le salvezi, dacă mai puteau fi salvate... Astea sunt faptele. Te-am văzut atunci pe patul dumitale de suferinţă, nu puteai şti, erai singur în primejdie. Pe urmă a trebuit să plec în străinătate, să pregătesc cu încetul pe cealaltă fiică a mea, mai mare, Getta, pentru durerea de a-mi fi rămas singură, acolo, în pensionul acela străin. Dumneata ai

să înţelegi nerăbdarea întrebării de acum: care au fost cele din urmă cuvinte ale lor?... Poate şi-au spus o dorinţă... Aţi mers împreună. Îmi imaginez, v-aţi cunoscut, cum se întîmplă în călătorie; un schimb de banalităţi, un serviciu. Aţi discutat, biata Solange era atît de vioaie! Pentru mine ar fi o mîngîiere să ştiu... Dumneata n-ai drept să-mi ascunzi.

Îşi trosni degetele. Îşi şterse fruntea cu batista. Deschise şi închise portţigaretul, fără să ia ţigară.

Sandu Vidran plecă ochii. Lîngă mormîntul celor două femei, în parcul acesta, cum putea să mărturisească omului cu privirea rugătoare, că nimic din toate născocirile nu e adevărat, că n-are altă amintire, decît aceea a unei nemărginite înciudări, a unei uri ruşinoase? Îl înduioşa omul, pe care îl ştiuse tare şi aspru, şi îl vedea doborît, acolo, pe banca de piatră, cu umbrele crengilor subţiri de mesteacăn jucîndu-i pe obrazul palid. I-ar fi strîns mîna, omeneşte, rupînd tot ce-i convenţional în distanţa dintre doi oameni, şi nu îndrăznea. I-ar fi mărturisit, şi spovedania uşurătoare nu era cu putinţă.

— Domnule Vidran, te las singur! Poate şi pentru dumneata, amintirea asta va fi fiind tristă... Ai să-ţi aminteşti. Ai să-mi spui! Îţi trimit pe Getta, să-ţi arate parcul. Pentru mine, fiecare bancă de aici, fiecare alee, e un prilej de suferinţă. Aici au stat ele! Din trandafirul acesta galben, tăiau ele flori, pentru masa mea de lucru...

Cînd s-a apropiat feciorelnica făptură în straiul negru care nu-i putea suprima graţia şi tînărul zvîc al vieţii, Sandu Vidran era pe banca de piatră cu capul în pumni.

— Papa mi-a spus... Pentru ele: pentru maman, pentru Solange, îţi mulţumesc.

Vidran sărută mîinile subţiri, cerîndu-şi aşa iertare.

— Acum mergem în fund. Acolo e lacul. Este şi o barcă...

Mergeau alături, pe sub bolţile copacilor, unde răsunau din frunzar triluri de păsări. Sandu Vidran simţea o nemărginită umilinţă. Ar fi vrut să mărturisească, să sfîrşească odată această înşelăciune. Fusese aşa de omenească toată întîmplarea! Nu putuse iubi femeile acelea orgolioase, în seara aceea, în tren, fiindcă-i aminteau mediocritatea la care se întorcea, la care s-a întors. De acolo nu mai e nici o scăpare. Cînd era în patul spitalului, după ce contemplase elitrele mătăsoase ale lăcustei căzute pe aşternutul lui, îşi jurase să-şi prefacă viaţa, să deschidă ochii la alt înţeles mai puţin mocirlos al lucrurilor. Întors, a crezut că în aprigă înavuţire, în muncă fără odihnă, în tîrguiala cu ovrei şi în şurubării de judecătorie, stă ascunsă taina acestei înnoiri. Mediocru, văzuse izbăvirea în mediocritate.

Şi acum toate sunt goale şi fără nici o bucurie.

Ceasul de Ia Catedrala „Sfîntul Ştefan" are să arate mai departe, cu minutarul lui neclintit, cît de zădarnică va fi pentru el trecerea clipelor şi a zilelor şi a anilor.

— Ce liniştit colţul acesta!... Nu? domnule Vidran!

Era o pajişte cu iarbă tunsă scurt, sub pini cu frunzele verzi aburite de o brumă albăstrie. Flori mici, albe, bătute, bănuţei risipiţi în iarba deasă.

— Solange spunea că seamănă cu nişte pastile de mentă! rosti fecioara încet, cu glasul deodată învăluit de tristeţă.

Apoi, cu tinereţea care biruia amintirile, se aplecă uşoară şi copilăroasă, să smulgă un fir de păpădie. Globul de puf se clătină fragil: îşi risipi în vînt seminţele înstelate şi aeriane. Ea suflă peste ultimile fire să le împrăştie şi aruncă jos coada dezbrăcată, cu

un vîrf mic şi alb, ca un nastur de mănuşă de bal.

— Papa spune că sunteţi un advocat distins. E atrăgătoare carieră advocatura, domnule Vidran?

— O! domnişoară... În provincie mai ales!... Un fel de confesor şi de complice al oamenilor care s-au jefuit sau vor să se jefuiască... O foarte deprimantă meserie, domnişoară!

Copila se opri să ridice un trandafir culcat lîngă spriji- nitoarea de lemn, vopsită cu verde. Potrivi vlăstarul subţire, răsturnat de vînt; înnodă legătoarea de fir de tei mai sus, ca un grădinar expert, apoi surîse revenind alături:

— Nu-mi place să văd suferind, florile!...

Tîrziu:

— Sunteţi căsătorit, domnule Vidran?

Sandu Vidran arătă inelarul gol.

Ea întrebase, poate cu gîndul să-l invite cîndva, împreună cu doamna, poate fără nici un gînd, ca să umple un gol într-o conversaţie unde mai mult dînsa monologa. Pentru el, întrebarea l-a întors cu o dureroasă brutalitate la gîndurile pe care, în clipa aceea mai ales, voia să le alunge departe. Mîine ori mai tîrziu, are să se împlinească şi gîndul ascuns ai domnului Ştefănescu-Mazîlu şi are să-şi unească destinul cu al domnişoarei Amalia, care are nasul cu vinişoare albastre şi doi negi păroşi pe bărbie. Şi atunci are să îmbătrînească acolo, între femei care poartă rochii

demodate şi vorbesc de cloşte şi de claponi, între judecătorie şi magazinul domnului Serafim.

Altădată, de mult, în presimţirea altei vieţi, năzuise altceva. Copil, crezuse în amăgirea cărţilor. Scrisese undeva, odată, ceva foarte frumos, într-un caiet pe care l-a pierdut.

Acestea vroia să le spună, ca o spovedanie şi ca o deznădăjduită evadare din realitate, copilei acestea care-i amintea liniile fine ale moartelor, obrazul lor mat, ochii cu privirea de velur. În cîteva fraze, o viaţă, un roman trăit, un destin. Cum pentru el, cele două femei înfăţişau inaccesibilul. Cum însetarea de altceva, de altceva mereu nerealizat, meschinizează omul şi-l face să pizmuiască tot ce e pur, graţios, de un nobil stil exterior şi lăuntric. Cum ele, de dincolo de moarte, cu blînda clemenţă a celor de dincolo de moarte, în loc să-i tortureze cugetul pentru purtarea lui vulgară, prin mincinoasa legendă ce-au prilejuit să se ţese în jurul întîmplării de atunci, i-au îngăduit o ascensiune de carieră pe măsura lui, în universul lui. O jalnică generozitate, mai teribilă decît orice expiere, mai crudă decît moartea! Toate le-ar spune, le-ar explica, le-ar suspina. Şi atunci fecioara l-ar ierta în numele celor ce stau acolo, sub piatră, şi viaţa de mai departe, şi-ar rezema-o măcar pe o clipită luminoasă, tainică şi neştiută de nimeni.

Dar de mult nu mai ştia să rostească decît cuvinte potrivite pentru nevoile de toate zilele, cuvinte greoaie şi opace, bune pentru tîrguielile cu Margulies, samsarul, şi pentru tălmăcirea paragrafelor de legi; şi mergea aşa, alături de copila cu sînii mici în bluza neagră şi cu picioarele fine în pantofi de catifea; mergea tăcut pe sub bolţile copacilor, unde răsuna trilul păsărilor, pe

lîngă trandafiri care desfoiau flori albe şi flori roşii.

*

Acasă, domnişoara Amalia se opri o clipă din lucru: înfipse acul în dantelă.

Privi visătoare pe geam o frunză scuturată timpuriu, legănată în aer. Gîndi ceva şi gîndul o făcu să roşească singură.

Apoi înnodă firul de mătase şi începu conturul unei inimi mici, albăstrii, în jurul iniţialelor A şi V, înlănţuite.

INELUL CU PIATRA DE RUBIN

În capul scărilor, doctorul se opri obosit. Aerul primăvăratec de afară şuvoia divin parfumat, după mirosul de eter, cloroform, sînge şi iod, respirat două ceasuri în şir, în sălile cu paturi de răniţi.

O pasăre ciripi îndrăzneaţă pe treptele cenuşii de piatră. Ciuguli ceva şi se apropie familiară, deprinsă cu vecinătatea oamenilor. Gîze cu aripile punctate negru şi roşu fugeau pe lespezile încălzite de soare. O petunie strivită de paşi îşi strîngea ghem, pe granitul aspru, petalele străvezii, mototolite.

Doctorul porni să coboare. Îl chemau în faţa cărărilor curbe cu nisip stropit, arbuştii cu mugurii abia plesniţi, zambilele timpuriu înflorite.

Dar medicinistul, un tînăr bărbierit proaspăt, cu pielea albă pudrată şi cu gene lungi, de odaliscă, îl opri, ştergîndu-şi o urmă nevăzută de praf, de pe mîneca tunicei elegante.

— Mai avem încă trei, domnule maior!... Cei mai grav. În sala de jos. Sunt cazuri foarte interesante.

Studentul rosti ultimele cuvinte cu o nuanţă deosebită în glas. Ca orice începător, ţinea să arate că ştie să pre- ţuiască cum se cuvine, „cazurile interesante”.

Maiorul se resemnă. Ar fi dorit mai degrabă umbra aleelor, parfumul de zambile

şi cîteva clipe de odihnă, adînc în pădure, pe banca ştiută, de sub molizii cu miros tare de răşină. Dar demult dorinţele nu mai aveau pentru el nici o însemnătate. Acum aceasta se contopea într-o nefericire generală. Acum pentru nimeni dorinţele nu mai aveau însemnătate, fiindcă pentru toţi, puţini sorţi existau ca să se împlinească. Viaţa era un lung şir de corvezi. Pentru a amîna şi ultima corvoadă, deschise portţi- garetul.

— Fumăm mai întîi! Aceasta ne dă iluzia că destinde nervii...

Studentul îndrăzni anevoie să aprindă o ţigară subţire şi feminină, din propria-i provizie, izbindu-şi călcîiele într-un salut milităresc, cu spinarea puţin adusă, încîntat de familiaritatea noului şef. „Cu ăsta o să meargă uşor!" îşi zise, şi, mulţumit, zîmbi fără voie; dimineţii însorite, pădurii de brad, cerului albastru, primăverii. Pentru a cîştiga mai sigur încrederea noului comandant, se simţi dator cu o făţarnică solicitudine profesională, să recapituleze iarăşi cele trei „cazuri"'. Doi cu leziuni grave la cap, orbi. Celălalt, operat a cincea oară, fără nădejde aproape.

— Înainte de a pleca la Corp, domnul colonel i-a scos din rana operată prost, la ambulanţă, bucăţi de postav şi un colţ de fotografie... S-au ivit complicaţii. Acum nu scapă decît dacă încercaţi dumneavoastră, un specialist! Aceasta spunea şi domnul colonel!...

Inventase pe negîndite, din instinct, asemenea părere a colonelului. În scurta-i experienţă, începătorul învăţase că oricît de stîngace ar fi o linguşire, întotdeauna încîntă vanitatea şefilor.

Maiorul însă dădu sceptic din umeri.

Venit de la o ambulanţă imediat din dosul frontului, acest spital adăpostit în hotelurile unei staţiuni balneare, la cincizeci de kilometri de linia focului, departe de hao-

ticul bombardament al artileriei, i se păru un locaş de lux şi repaus. Acolo lăsase cîteva corturi de pînză, camionete prăvălite în şanţuri, răniţi care mureau pe targă ori sub cuţit, pe masa de scînduri improvizată. Rănile erau încă murdare de ţărînă, bolnavii cu ochii lărgiţi de spaimă; toate se îmbulzeau vertiginos, halucinant, într-o înfrigurare întreţinută de clănţănitul veşnic apropiat al mitralierelor.

Aci găsise săii luminoase, instrumente sterilizate în aparate strălucitoare de nichel, paturi cu lingeria albă, bolnavi în halaturi curate, cu nu ştiu ce aer duminical pe figurile odihnite.

Surorile de caritate purtau în buzunările şorţurilor ultimele romane franţuzeşti cu coperta galbenă, fumau

ţigări fine, cu cartonul aurit, stînd de vorbă cu convalescenţii ca într-o adevărată grădină de băi. De la Cartierul diviziei vecine, ofiţeri cu uniformele încătărămate în curelele noi treceau pe drumuşoarele prundite, călări pe cai lustruiţi, purtau atîrnate la şold binocluri în tocuri de piele; toate se petreceau fără grabă, liniştit, agreabil, ca şi cum nu s-ar întîmpla în fiecare clipă, undeva, nu departe, ceva oribil şi de nespus; ca şi cum nu s-ar amesteca acolo, în fiecare minut, bucăţi de carne şi de intestine cu glod şi cu şumuioage de paie.

Cei două sute de bolnavi cercetaţi pînă acum erau în preajma convalescenţei. „Cazurile grave” nu puteau exista decît în închipuirea juvenilă a începătorului. Cei greu loviţi muriseră pe drum sau la primele ambulanţe.

Dar studentul se încăpăţîna să-şi apere stăruitor proteguitul.

— Dacă încercaţi după-masă, poate scapă, domnule maior! E foarte impresionant. E un om tare, domnule maior! Se spune că a luptat foarte viteaz. Nu se desparte de fotografia unei femei... O bucată din cartonul acela i-a scos domnul colonel din rană... Zicea că fotografia l-a omorît. Ea i-a infectat rana. O fotografie de femeie, adică tot femeia!...

Doctorul se hotărî, dezarmat. Aruncă ţigara.

Medicinistul, încîntat, o luă înainte, de-a lungul culoarului. O soră de caritate, cochetă în şorţul alb, cu părul ascuns de legătoarea de olanda cu cruciuliţa roşie pe frunte, răsări de undeva şi păşi în urmă, gata să se prăvălească la fiecare pas de pe soclul tocurilor prea înalte. Aci nici nu exista măcar obligaţia sandalelor cu tălpi de gumă. În dosul unei uşi întredeschise se auzi un sfîrşit de cîntec. Cîţiva bolnavi, în halaturi, fumau în fund, lîngă fereastră, pe o bancă.

Studentul înainta sigur, într-un domeniu unde tînără lui fiinţă se simţea stăpînă şi autoritară. Totuşi, în faţa uşii, deschizînd, se înclină lipit de uşor, făcînd loc şefului, cu un respect exagerat. Doctorul îşi zîmbi singur, răutăcios, ca întotdeauna cînd surprindea o slăbiciune: „Ajunge şi acest Dinu Păturică departe!...”

Cei doi răniţi, cu fruntea înfăşurată în bandaje uriaşe, nu se mişcară la vuietul paşilor. Poate nici nu auzeau zgomotul. Poate nu mai găseau de mult interesant să afle ce se petrece în jurul lor. În cele două paturi lipite lîngă fereastră, păreau două momîi monstruoase, pitici cu capete uriaşe de vată, înţepeniţi sub cearşafuri şi lipsiţi de viaţă.

Prin geamul deschis, aerul năvălea fraged şi rece, dar bolnavii îl respirau înăbuşit prin filtrul iodoformat al bandajelor. Un cais îşi scutura pe pervaz florile roze, fluturate îndelung în aer de o slabă adiere. În anticamera morţii, nimeni însă nu lua seama că afară e primăvară. Sau poate o vedea numai rănitul din al treilea pat. Căci ochii acestuia micşoraţi de durere, negri şi mistuiţi sub fruntea lucioasă, priveau neclintit, undeva afară, în albastrul fără nor al cerului, printre crengile caisului cu flori trandafirii, unde zumzăie metalic zborul albinelor. Mîinile întinse de-a lungul cearşafului, golite de sînge şi cadaverice, schiţau abia îndrăznit începutul unei dezmierdări pentru o vedenie absentă. Dezmierdarea murea însă neputincioasă în vîrful degetelor. Paşii nu-l clintiră. Priveliştea de dincolo de ziduri îi sorbea toată pîlpîirea de viaţă, cîtă nu fugise încă prin vinele deschise.

Rănitul nu tresări decît atunci cînd doctorul îi prinse mîna, cu automata obişnuinţă a meseriei, şi-i pipăi pulsul. Atunci închise pleoapele. Smuls din visare,

răspunse cu un gemăt slab, un scîncet de copil.

Maiorul se plecă să-i rostească obişnuitele cuvinte de îmbărbătare, repetate la căpătîiul tuturor celor pregătiţi morţii.

Dar glasul i se stinse pe buze. Scăpă braţul rănitului şi, înăbuşit, se sprijini de fiarele patului. Cu degetele duse la frunte, încercă să alunge o vedenie cu neputinţă.

Studentul crezu că e nevoie de o lămurile şi se apropie aşteptînd. Cu un semn abia văzut, arătă măsuţa unde, între flacoanele de medicamente, rezemată de perete, în fotografia cu cartonul sfîşiat şi pătat de sîngele negru, o femeie surîdea serafic unui spectacol invizibil şi încîntător.

Tînărul zîmbi complice. Povestirea lui se dovedea adevărată. Doctorul se putea convinge că la căpătîiul muribundului veghează umbra unei femei. Dar doctorul îşi trecu pierdut privirea de la rănit la fotografie şi îndărăt. Bolnavul deschise ochii, clipi, şi pupilele i se dilatară deodată de spaimă... Îl recunoscu şi dînsul. Iar în minte-i născu brusc teama că toate nu sunt decît o halucinaţie, că asta nu înseamnă decît începutul sfîrşitului; delirul, agonia, după aceea...

Vru să ridice mîna pentru a pipăi arătarea. Mîna refuză şi căzu inertă.

Trupul se zvîrcoli, unduind sub pînzele albe. Tăcea, cu gemătul înăbuşit în gîtlej. Tăcea şi doctorul. Tăceau, nedumeriţi acum, şi studentul şi sora de caritate, care-şi uitase două degete, cu unghiile lustruite cu lac roşu, sprijinite pe marmura măsuţei de noapte, şi nu îndrăznea să le retragă. Aşteptau cu toţii ceva. Nimeni nu ştia ce. În cameră cutreieră o înfiorare ca un duh nevăzut.

Un orb, neliniştit, înălţă capul enorm, fără figură, dintre perne. Întrebă ceva surd în faşa de pînză. Un fluture, cel dintîi, intră

vesel pe geam, zbură în zigzag deasupra paturilor, îşi tremură umbra aripilor ca o mîn- gîiere imaterială pe obrazul fără sînge al muribundului.

Toţi au urmărit fără voie cîteva clipe zborul zvîcnit al insectei. Apoi fluturele îşi pîlpîi aripile pe fereastra deschisă.

Orbul, neprimind nici un răspuns, îşi îngropă capul în aşternut... Nu se mai auzea decît tic-tacul abia distinct, mărunt şi sprinten, al unui ceas de buzunar, aşezat pe marmoră; ceasul bolnavului. Infirmiera îndrăzni să-şi furişeze ruşinată degetele prea îngrijite. Celălalt orb plînse prin somn...

Cînd maiorul se întoarse în camera cu valizele nedesfăcute încă, studentul coborî în grădină, posomorît.

Bucuria de adineaori se risipise.

Doctorul cel nou se arăta capricios şi ascuns. În cele petrecute în sala bolnavilor, bănuia vreo vină necunoscută, vreo abatere neobservată de la regulament, vreo greşeală în îngrijirea răniţilor; şi tăcerea medicului care nu-şi arătase cel puţin nemulţumirea, îl neliniştea mai grozav decît cea mai aspră observaţie. Prevedea de-acum complicate neajunsuri. „De pe front, toţi se întorc filoxeraţi.” Şi aceasta se întîmpla tocmai acum, cînd începeau din nou mesele de joi, la Cartierul diviziei, şi cînd doamna general îi invitase să acompanieze cîteva romanţe aduse de curînd, la vioară. Petrecerile făgăduite se îndepărtau. Chipul răsfăţat, cu genele lungi şi cu obra-

zul neted, catifelat de pudră, se îmbufnă, într-o întristare alintată, de fetiţă căreia i s-a răpit păpuşa. Zvîrli ţigara abia aprinsă şi dădu fuga, să vestească colegilor, infirmierelor şi surorilor, că medicul venit de pe front e un maniac, dacă nu cumva mai rău.

De sus, de la fereastră, maiorul îl zări trecînd spre pavilioanele de unde se auzeau glasuri femeieşti, un rîset de hîrjoană între soldaţi, suspinul unui flaut.

Pavilioanele acestea noi, nu le recunoştea doctorul. Dar restul decorului îi era dureros de familiar. Şi cărările cu nisip netezit, şi basenurile pe jumătate secate, şi pădurea de brad, revărsată pînă sub stîncile pîrîului.

După cinci ani, văgăuna aceasta de munte nu arăta schimbat decît oamenii, decît oamenii...

Cu fruntea încleştată în podul palmei, cu coatele rezemate de pervazul dur, încerca să-şi alunge gîndul, să stea aşa, fără nici o amintire, cu mintea golită. Şi amintirea se întorcea scormonitoare. Parcul, cărările cu ierburi plivite, fintîna care mai stropea pe gura unei lebede de piatră o şuviţă slabă de apă, mirosul de răşină; toate înviaseră acum brusc, într-un decor însufleţit, ziua aceea cînd femeia cu surîsul serafic de pe fotografia de jos şi el, omul care murea, îl făcuseră să se zvîrcolească deznădăjduit. Urzeala de minciuni o descoperise neaşteptat, crudă şi laşă. Femeia al cărei suflet credea să-l stăpînească pînă în cele mai ascunse cute se dăduse celui dintîi ofiţeraş, spilcuit, cu părul înecat în brilantină, cu cărarea aceea dreaptă, liniară şi dezgustătoare, preocupat de tăietura vestoanelor, de faldurii pantalonilor de călărie, de croiala botforilor, de cai, de cîini, de cravaşe, de scrimă. Nu putuse pricepe. Încleştase pumnii şi nu găsise tăria unei hotărîri.

Pe banca aceasta, de colo, unde un convalescent cu boneta albă citeşte acum o scrisoare, stătuse, abrutizat, cu unghiile înfipte în spătarul de lemn.

Din parc se auzeau atunci jucătorii nevăzuţi de tenis, strigîndu-şi la loviturile mingiilor de gumă, *play* şi *ready,* şi pe urmă izbucneau hohotiri de rîs şi modulaţii de femeie; şi lui i se păruse monstruos că oamenii mai pot hohoti, mai pot cînta, că nimic nu s-a prăbuşit.

Pe urmă abia, a început adevărata chinuire. Lupta între scîrbă şi dorinţă... O ura, iar carnea lui o dorea.

Se coborîse pînă acolo: să o aştepte.

Descoperise în firide netrebnice de conştiinţă şi această josnică, ultimă cădere: să-i cerşească întoarcerea. Fiecare surîs al unei femei întîlnite îi trezea amintirea ei. Aşa îşi înnoda ea părul, prins într-un singur ac mare, la ceafă; glasul acela de contraltă părea al ei; parfumul acela îl iubea dînsa... Îl urmărea, intrată în carnea lui. Tresărea în stradă, cînd credea că o zăreşte, cu pasul elastic stre- curîndu-se printre trecători! Se trezea dezmierdîndu-i lucrurile, înăbuşindu-şi nările cu o batistă a ei, care-o amintea. Îi scria scrisori, rupte a doua zi, rugînd-o să se întoarcă, dîndu-i iertare.

Ceva neaşteptat şi oribil descoperise în el, crescut laolaltă, nebănuit; un alt dînsul gata să se tîrîie, neînspăi- mîntat de nici o umilinţă, tăvălit în toate noroaiele. Aceasta îl dezgustase de el însuşi, îl făcuse să se dispreţuiască, îl alungase, să uite. A fost nevoie de ani şi a fost nevoie să vie prăbuşirea aceasta neaşteptată a tot ce e omenesc şi firesc, să îmbrace uniforma, să trăiască viaţa animalică de şanţuri şi de nesfîrşită osteneală, pentru ca încetul zvîrcolirea să se potolească, absorbită, biruită de alte chinuri.

În dimineaţa aceasta chiar, apropiindu-se de şosea, cînd ordonanţa lăsase caii la pas, îşi pîndise bănuitor emoţiile. Şi înţelesese că în sfîrşit e eliberat.

O mare linişte, o apă potolită deodată, îl învăluise. Îl întristaseră cu un abur de melancolie doar locurile îmbătrînite. Dar gîndul la ea nu-l mai zguduise nici c-un fior. Trecuse peste amintire, ca peste ceva întîmplat foarte demult, în altă viaţă.

Acum pădurea şi şoseaua cu praful alb, şi vilele cu vîrfuri de acoperiş cărămiziu, mijite printre brădet, nu-l mai întorceau decît la cei dintîi ani, copilăreşti. Şi era fericit de această întoarcere, ca de un semn al unei alte primăveri. Se trezea după un vis lung şi urît, populat cu vedenii chinuitoare, cu torturi nespuse; şi albastrul cerului, calmul acesta, stîlpii neclintiţi ai pinilor zimţuind culmile în înălţimi, îl odihneau, îl primeau să-i dea alt suflet, primenit, răcorit.

Adineaori, în capul scărilor, se pregătea să meargă la o bancă ştiută de mult, ascunsă de priviri, unde ar fi slujit o vecernie pentru aceste dulci trecuturi moarte. Era un butuc de stejar, scobit ca să slujească de odihnă excursio-

niştilor, culcat pe marginea unui povîrniş repede şi pietros, deasupra unui izvor cu apă verde şi străvezie, ca o placă de cleştar.

Acolo, se ascundea în vacanţii, copil, să devore cu obrajii prinşi în palmele minuscule, romanele de aventuri. În acele pinilor, omizile ţeseau gogoşi de mătase alburie. Sub crengile acelea cu miros ameţitor de răşină, stătea întins, apărîndu-şi genunchii goi din ciorapii scurţi, de înţepăturile ţînţarilor, tresărind cînd auzea paşi deasupra, pe stîncile înalte, rostogolind pietre, aşteptînd să apară dintr-un capăt de potecă Şarpele alb şi Ochi de vultur, şefii tribului de xiuşi, cu pene albastre în jurul frunţii, cu obrajii tatuaţi roşu în semn de război, cu tomavachuri[1] ucigaşe în mînă.

Sufletul acela de atunci, candid şi copilăresc, şi-l regăsea. Coborînd scările, se gîndea să păşească repede într-acolo, ca spre o mică şi secretă capelă a copilăriei, unde ar fi descoperit totul neclintit, neatins, feciorelnic, ne- mînjit de scîrba nemărginită în care s-a tîrît pe urmă.

Şi toate acum, brusc năruite! Tot ce clădise zi cu zi, s-a dovedit fragil, amăgitor. Mîinile ei fierbinţi, cu părul blond care se zbîrleşte în nopţile de iubire, iarăşi nălucindu-i sub ochi. Iarăşi dorind-o, iarăşi nădăjduind. Ca de sub o piatră ridicată, unde dedesubt se frămîntă speriate de lumină larve şi pui de reptilă vîscoase, întîmplarea dăduse la iveală speranţe netrebnice, pitite acolo, abia aşteptînd să-şi frămînte în sus, capetele oarbe, la cea dintîi clintire. Care i-a fost gîndul cel dintîi, cînd a urcat scările aici, după ce l-a văzut, după ce a înţeles că celălalt îşi are ceasurile numărate? Care i-au fost gîndurile monstruoase, dezgustătoare, dar irezistibile?... Că va rămîne singură de acum; că iarăşi se

[1] Forma corectă: *tomahawk* (topor, armă a indienilor din America) *(n. ed.)*

mai poate întoarce! Că într-o noapte dintre acelea, cînd femeile nu pot îndura întunerecul şi solitudinea, îi va bate la uşă, îşi va cere iertare, îi va înconjura gîtul cu braţele fierbinţi, pe care puful fin se zburleşte în nopţile de dragoste... Asta putuse el gîndi! Cu spaimă se surprinsese, nădăjduind asta, bucurîndu-se de asta. Şi toate îl cufundau acuma într-o scîrbă fără margini, într-o milă dispreţuitoare pentru el, pentru bolnavul de jos, pentru linguşirile studentului cu gene de odaliscă, pentru sora de caritate cu unghiile văpsite, pentru tot ce vedea împrejur cu ochi lucizi, netrebnic şi laş; umilinţi secrete, slăbiciuni nevrednice, stigmate ruşinoase, de care fiece om, în ceasuri de dezmeticire, roşeşte şi sufere ascuns.

*

Studentul tresărise surprins de apariţia neaşteptată. Nu ştia dacă e cazul să se bucure ori să se alarmeze.

Doctorul se desprinse de la fereastră înviorat.

Coborî scările sprinten, fredonînd. Atinse pe umeri studentul, cu o familiaritate prietenească. În mersul doctorului, uşor, aerian, în ochii limpeziţi, străbătea ceva luminos şi neprecis, răsfrîngerea unei biruinţe interioare, şi numai privindu-l, toţi ceilalţi avură în jurul lui un fior de îmbucurare fără pricină, o pornire de surîs fără voie, ca şi cum totul devenea deodată încîntător, simplu şi luminos. Dădu ordine să-i pregătească sala de operaţii. Cercetă acele seringilor, ascuţişul cuţitelor, îşi mişcă plăcut degetele, dezmorţindu-le, fericit de agerimea lor tînără.

Medicinistul nu-şi găsi acum astîmpăr de mulţumire. Va să zică rugămintea lui se împlinea; doctorul încerca operaţia cea

grea... Şi îl burară dinainte gîndul de a fi slujit salvarea unei vieţi, redat sentimentelor simple şi omeneşti, generoase, uitînd că tot ce spusese şi tăcuse era pînă mai adineaori dictat de naive şiretenii pentru a captiva bunăvoia unui nou şef.

Pe culoare tropotiră paşi grăbiţi. Infirmierele urcară şi coborîră treptele cu suluri de vată, cu cutii de nichel, cu vase de sticlă în care se aflau lichide incolore, cu etichete negre cu cap de mort. Se trîntiră uşi. Înspre sala de operaţii se făcu deodată linişte, şi toţi păşiră într-acolo în vîrful picioarelor, deşi nu era încă nimeni înlăuntru, şi numai masa aştepta spălată, cu cleştele nichelate pentru mîini şi picioare, căscate, gata să prindă neclintit, în cătuşe, trupul adus pe patul cu rotiţe.

În camera muribunzilor, doctorul intră cu umeri îndreptaţi. Întîrzie lîngă orbi. Le aminti că ştiinţa face minuni, că o minune le mai poate da încă lumina. Orbii ascultau nemişcaţi. În capetele ascunse sub tampoanele de vată, poate începeau să încolţească nădejdile; şi poate că pe buzele lor creştea un surîs, dar surîsul lor nu se putea vedea, ascuns de faşele enorme de pînză. Se opri în faţa celuilalt. Stătea cu mîinile întinse de-a lungul cearşafului, neclintit, cu ochii nedesprinşi de la bucata de mătase a cerului.

Nu mai avea nimic din frumuseţea vulgară şi dezgustătoare de altădată. Bărbia aspră, ochii adînciţi sub arcadele sprîncenelor, părul zburlit, umed, albăstrui de negru. Îi prinse mîna şi numără bătăile, neregulate şi şovăielnice, slabă pulsaţie a celor din urmă zvîcniri de viaţă. O aşeză încet alături. Căută un cuvînt de îmbărbătare, o vorbă înţeleasă numai de ei doi, din care să se vadă că totul e iertat, că uite acum chiar, încearcă tot ce e omeneşte posibil, pentru a-i dovedi.

Pe cearşaful alb, înţepenite de-a lungul trupului, mîinile palide cu o umbră neagră de păr păreau acuma două mîini de mort, mîinile cadavrului ce va fi mîine. În paloarea de ceară strălucea viu o singură picătură de sînge; rubinul inelului din mîna stingă. Doctorul îl recunoscu. Inelul pe care i-l dăruise ei, după cea dintîi noapte... Avea o pălărie de pai alb care îşi legăna borurile largi la fiecare pas, ca două aripi, umbrindu-i ochii cu cearcăne vinete, cu un trandafir roşu prins într-o parte. A bătut din palme cînd a deschis cutia mică de piele, cu culcuşul de catifea albastră, de unde a scos inelul; i l-a prins în degete, săru- tîndu-l lung, pecetluind legămîntul lor pe viaţă. Era seara, pe terasa unde o găsise coborînd spre grădină. S-au întors îndărăt, a aruncat pălăria, i-a prins gîtul... Cu ce drăcească cruzime de femeie cinică şi batjocoritoare pentru amintirile lor, inelul acela l-a dăruit pe urmă celuilalt?... Gîndul îi strînse inima. Întunerecul îi jucă înaintea ochilor. Din nou îl urî. Din nou o dori... Muribundul păru că ghiceşte. Poate ştia. Căci încercă să-şi ascundă mîna sub pînză. Dar mîna nu se supuse şi inelul îşi străluci bobul de singe. În ochii rănitului ţîşniră lacrimi rotunde şi se rostogoliră pe obrajii cu bărbia aspră...

Atunci doctorul se răsuci către student şi rosti apăsat, ca nu cumva să se piardă vreun cuvînt:

— De prisos!... Aici, chemaţi un duhovnic.

Un orb ridică mormanul de vată, ţipă ceva înăbuşit, bătu din mîini.

Doctorul întoarse spatele. Coborî scările.

Începu a se plimba liniştit, pe aleele cu nisipul stropit de curînd. După un pavilion, soldaţii încercau un cor.

Vîntul smulgea caişilor flori albe. Rupse o zambilă şi apăsa în mîini floarea cu miros zaharos, cu o tivitură îngustă verde, şi roşi, înlăuntru. Apoi se îndreptă spre pădure, peste puntea cu rezemătoare albă de mesteacăn, deasupra pîrîului cu murmurul grăbit.

*

Spre seară, studentul urcă fluierînd poteca, la banca scobită într-un trunchi de stejar, răsturnat sub molizi, la izvor. Îşi frecase trupul cu o mănuşă aspră înmuiată în colonie; în dinţi topea o pastilă de violete, se simţea uşor în aerul răcoros, şi mersul repede, săriturile peste lespezi de piatră, îi destindeau muşchii plăcut, fericit, ca însăşi viaţa. Acolo trebuia să aştepte sora de caritate cu buzele roşii, cu unghiile lustruite cu lac trandafiriu. Poteca era puţin umblată, năpădită de ierburi. Aerul străveziu, umed, sonor, parfumat. Codrul răsuna de chemarea pasărilor. Totul era luminos, fraged, primăvăratec.

Înaintea băncii se opri. Cineva dormea. Se apropie în vîrful picioarelor.

Doctorul era rezemat de spătar, cu o mînă lunecată pînă la pămînt, cu o şuviţă subţire de sînge la tîmplă. În ţărîna amestecată cu cetină ruginie, revolverul dreptunghiular, brunat: o jucărie a acestor vremi cu omuciderea industrializată.

Se puse în genunchi să asculte bătăile din piept. Capul se răsturnă greu peste el, cu buzele albe. Îl ridică şi întinse trupul pe bancă, cu picioarele lipite, cu mîinile pe piept, scoase o batistă subţire şi parfumată din buzunar şi o puse peste obrazul mortului, apoi fugi repede, sărind peste pietre, să vestească.

O pasăre cu pieptul portocaliu coborî aproape, se legănă pe o crenguţă de molid,

cu gogoşi albe, mătăsoase, de omizi; aproape de tot, acolo unde copilul cu haine de şeviot bleumarin aştepta pitit, tresărind, să apară furi- şîndu-se pe bănci de după granitul stîncilor, Şarpele alb şi Ochi de vultur cu tomavachul în mînă...

OMUL DIN VIS
(1925)

SOMNUL

Se împlinesc doi ani de cînd, întîia oară, am presimţit existenţa acestei lumi invizibile, perfide şi respingătoare.

A fost, la început, un simptom de mică însemnătate, asemeni acelor avertismente obscure, care scapă chiar medicilor celor mai iscusiţi şi cu cea mai îndelung încercată experienţă. Numai tîrziu, cînd răul s-a înfipt bine în carne, ca să roadă tenace şi fără scăpare pînă la moarte, amănuntul divers apare în adevărata lumină retrospectivă. Dar e prea tîrziu. Rămîne o confirmare fără folos.

Acum îmi amintesc precis.

Doi ani se împlinesc exact peste o lună, fiindcă la această dată, în plină criză a guvernului trecut, pe numeroasele liste care au circulat atunci se afla şi numele meu, destinat să ilustreze în noul cabinet un minister, rămas de la întemeiere insignifiant, numai prin incapacitatea celor ce l-au deţinut fără glorie.

Pentru o tînără carieră politică însemna un debut de neaşteptate perspective.

Mă simţeam cu deosebire pregătit să dau, aici mai mult decît în oricare parte, alta, toată măsura priceperii şi concepţiilor mele, îndrăzneţe şi eliberate de rutină. Aveam siguranţa că într-un singur an voi depăşi aşteptările, voi înfrînge toate rezervele şi voi dovedi, cu simplitatea elocventă a faptelor,

cît de neroade au fost toate sistemele predecesorilor, dacă în nulitatea lor au cunoscut cumva măcar pretenţia vreunui sistem, în locul expedientelor.

Mărturisesc de aceea, fără nici o ipocrită pudoare, că îndată ce numele meu a fost rostit, n-am ascuns nimănui dorinţa fermă ca această posibilitate, discutată şi admisă unanim de conducerea partidului, să devină cu orice preţ realitate întărită de un decret cu semnătura regală.

Nu era vreo vanitate la mijloc, nici o sete nesăţioasă de ajungere.

Toţi cei care m-au cunoscut — sau, mai exact, au cunoscut omul care eram atunci — ştiu cît de departe au fost întotdeauna de mine aceste deşertăciuni. Aveam însă datoria să nu mă eschivez. Nu pentru fiinţa mea perisabilă, ci pentru ideile mele, în care şi acum chiar, cînd totul este sfîrşit, păstrez cea mai neclintită credinţă.

În politică, un tren pierdut se plăteşte cu aşteptare de ani. Iar o concepţie şi un sistem, valabile şi salvatoare astăzi, pot deveni inoperante şi ucigaşe mîine.

Repet, aşadar: aveam datoria să nu mă eschivez, şi această datorie am înţeles-o imediat.

Am părăsit calmul biroului de studiu, tihna gospodăriei mele cu mărunte satisfacţii burgheze, orînduiala orariului care îmi împărţea ziua în egale şi monotone capitole de lucru, de plimbări şi de meditaţiune; am apelat la subtila înţelegere instinctivă a Cordeliei şi la concursul ei, preţios într-un asemenea ceas decisiv.

Aş vrea să nu fiu rău şi răutăcios înţeles, deşi acum toate îmi sunt indiferente.

Ştiu că, în năravurile politicei noastre, concursul unei femei capătă o semnificaţie urîtă. Înseamnă o amorală complicitate. Căsnicia sau iubirea pusă pe acţiuni. Exploatarea triunghiului conjugal; soţul, soţia,

amantul. Sau: soţul, prietenul, amanta. Toată cronica anilor din urmă mişună de asemenea episoade scandaloase.

Ceea ce aşteptam de la Cordelia şi ceea ce a înţeles încă înainte să-i fi cerut era cu totul altceva. De-o mai nobilă şi pură concepţie a tainei a şasea.

Păstrasem, de ani, casa închisă. Studiul nu-mi îngăduia să risipesc timpul, frivol. Stabilisem aceasta, de comun acord, încă din epoca delicioasă, de nevinovate şi optimiste proiecte, a logodnei. Cordelia pricepuse de îndată şi acceptase fără împotrivire perspectiva acestei vieţi, aparent terne şi ermetic claustrată.

E tocmai ceea ce îi înlătura şi ei o teamă ascunsă: să nu mă fure îndatorinţele carierei politice, căreia mă predestinam; prieteniile, relaţiile şi participarea la tot soiul de festivităţi, pe cît de stupide, pe atît de obligatorii; banchete, aniversări, şedinţe, întruniri şi solemnităţi, care fărîmiţează timpul, ca să-l devore mai comod.

Aşa, era asigurată că am să-i aparţin cît mai întreg.

Mă ştia întotdeauna alături, dincolo de uşa biroului, la masa de lucru, între tomuri, arhive, dosare, statistici, tablouri sinoptice, cutii de fişe şi colecţiile discursurilor parlamentare din *Monitorul oficial.* Cînd se încheiau orele de muncă, mă chema la viaţa cealaltă, cu un deget uşor în stejarul masiv al uşii. Şi toate plimbările erau împreună; toate plăcerile şi bucuriile noastre, întotdeauna pure şi înnobilate, aveau deosebit farmec în îngemănarea aceasta atît de rară a două inteligenţe deasupra tristei mediocrităţi de rînd; la toate proiectele participa cu o docilă identificare de gînduri, de nădejdi, de obiecţii şi temeri; n-am cunoscut niciodată un prieten mai înţelegă-tor, mai puţin capricios şi mai îngăduitor cu

micile manii care tiranizează oriee muritor şi îl fac adesea, semenilor săi, tiran.

Iubirea noastră săvîrşise acest miracol.

Cred că n-a existat niciodată într-o căsnicie o armonie mai desăvîrşită, o încredere reciprocă mai nealterată; sentimentul acela de siguranţă al oamenilor care se ştiu mai tari, fiindcă în orice împrejurări fac o singură voinţă, o singură nădejde şi, la nevoie, un singur front, ameninţărilor.

Acum îi ceream Cordeliei o abatere de la această rîn- duială. De scurtă durată; pînă la rezolvarea crizei şi la semnarea decretului;

Era absolut necesar.

Căci dacă, pînă în acel moment, existenţa mea închinată discret şi orgolios studiului, departe de orice amestec în intrigile, linguşelile şi feloniile cu al căror preţ se creează şi se întreţin situaţiile politice, dacă acestea toate îmi consolidaseră în partid un prestigiu dincolo mult de vîrsta şi de cerinţele mele pînă aci modeste, de astă dată, pustnicia mea încăpăţînată putea fi interpretată drept voinţa de a rămîne mai departe în mîndra-mi izolare, în domeniul abstract al teoriilor. Şi poate ar fi aruncat asu- pră-mi bănuiala că nu mă simt capabil (acum, cînd mi se oferea prilejul) să trec în fapt şi în realizări ceea ce susţinusem cu atîta luciditate, logică, pregătire şi talent, în scris şi în cele cîteva conferinţe şi discursuri, care au atras în egală măsură luarea-aminte a prietenilor politici, ca şi a adversarilor.

Această bănuială trebuia numaidecît înlăturată.

Altfel, pierdeam prilejul, unic poate, într-o viaţă, cînd realizîndu-ţi gîndurile, îţi realizezi însăţi precara ta fiinţă.

Un om trăieşte prin gînd, pentru un gînd. Dar gîndul nu-şi capătă realitate decît prin faptă.

Făuritorii de utopii sînt cei mai primejdioşi duşmani ai societăţii. S-ar cuveni urmăriţi cu severitatea legilor care pedepsesc colportorii clandestini de stupefiante.

Din parte-mi, eu aveam să dovedesc strălucit că pe nedrept am fost uneori numărat printre aceştia. Studiul şi cărţile nu mă depărtaseră de realităţile terestre. Mi-au îngăduit numai să descifrez sensuri ascunse şi să simplific ceea ce altora li se pare inutil, complicat şi irealizabil sau supus unui orb empirism.

Am decis, aşadar, să deschidem uşile casei. Să primim în intimitatea aceasta, încă de nimeni profanată, toţi indivizii aceia amestecaţi, indiscreţi, făţarnici şi vulgari, care alcătuiesc, în afară de prea rare excepţii, statul major al unui partid şi toată gloata din juru-i.

Au invadat imediat, cu o curiozitate abia stăpînită şi cu o fără de jenă caracteristică acestei promiscuităţi născute din capriciile votului universal. Mînjind covoarele cu tălpi murdare; deplasînd obiectele de artă; pipăind cu degete asudate; răsturnînd lucrurile şi rînduiala de pînă atunci; comentînd cu glas tare valoarea tablourilor din pereţi; lepădînd mucurile de ţigări pe marginea meselor de lemn rar; scormonind totul cu indiscreţia agenţilor de impunere şi instalîndu-se ca într-un adăpost duşman, cucerit.

În curînd, nu mi-am mai recunoscut casa.

Unii, din aşa-zisă curtoazie şi ca să strîngă mai apropiat legăturile în vederea unei neîntîrziate şi fructuoase prietenii, îşi aduceau nevestele a doua zi, care se simţeau datoare să debarce a treia zi în salonaşul Cordeliei, cu toate odraslele.

Treceau din birou în sala de primire, din hol în alte încăperi, unde nimeni nu-i poftise; îşi luau singuri îngăduinţă să vorbească

tainic într-o odaie închisă, de unde apăreau frecîndu-şi mîinile, fiindcă puseseră la cale cine ştie ce ticăloşie pe socoteala celui de-al treilea, care îşi sorbea cu nevinovăţie cafeaua.

Căci toţi n-au întîrziat, asemeni trupelor bivuacate pe teritoriu duşman, să poruncească slugilor, să pretindă doza preferată de zahăr la cafea, lichiorul şi vinul potrivit gustului şi obiceiului, să-mi schimbe furnizorii şi să-mi dicteze orele de masă, felurile bucatelor, numărul becurilor aprinse şi numărul ceasurilor de somn.

Criza se prelungea peste aşteptări.

Oarecare dificultăţi în alcătuirea noului cabinet se iviseră din pricina situaţiei externe, care cerea un guvern tare şi durabil. Toţi arătau, cu fiecare zi trecută, semnele unei enervări crescînde şi unei nerăbdări ajunse la paroxism. Telefonul zbîrnîia necurmat, concurînd soneria uşei de intrare.

Casa mea devenise locul de întîlnire al tuturor celor care împărţeau şi solicitau; un teritoriu pînă atunci neutru, al tuturor pertractărilor şi focarul nou-nouţ al tuturor intrigilor.

Pînă la miezul nopţii bîzîiau motoarele automobilelor, cacofonia claxoanelor; răsuna, trîntită în uşori, portiţa grilajului de fier; reporterii gazetelor mă deşteptau din pat; ieşiseră la iveală foşti prieteni, camarazi de şcoală şi de stagiu militar, anonimi de mult uitaţi, asigurîndu-mă de fidelitatea lor eternă, prevenindu-mă de viitoarele do-rinţi, transformate în pretenţii imperioase; la ultima oră a ziarelor apăreau, cu tenacitatea obsedantă a unui refren, amănunte despre rezultatul ultimei întrevederi şi ultimile consfătuiri din casa mea, devenit: „cunoscutul fruntaş, distinsul cunoscător, factorul decisiv” etc., etc. Un cotidian publică fotografia faţadei cu lanţul maşinelor, ca o

caracteristică şi pitorească fizionomie a crizei.

Slugile se molipsiră şi ele de aroganţa şi zăpăceala personalului de hotel, neştiind cui să răspundă şi cărei porunci să-i dea ascultare, cu întîietate.

Admiram calmul şi bunăvoia Cordeliei, atît de repede acomodată acestui haos.

Cu un instinct neaşteptat la o femeie crescută în lîn- ceda atmosferă provincială, într-o familie rămasă cu o jumătate de veac în întîrziere cu vremea (după cum dovedea numele de eroină romantică şi desuetă dat copilei unice), Cordelia ştiu, fără să fi învăţat de la nimeni, cum să flateze toate slăbiciunile, să răspundă celei mai delicate situaţii şi mai complicate, să calmeze atmosfera electrizată cu un cuvînt de duh, să îmblînzească pornirile învrăjbite şi să rezolve cu un surîs, într-o soluţie expeditivă şi ingenioasă ca simpla argumentare a lui Cristofor Columb cu al său ou de pomină, ceea ce cu o clipă înainte păruse tuturor cu neputinţă de dezlegat. O viaţă nouă şi nervoasă îi înfierbînta sîngele, îi învăpăia obrajii, dădea ochilor o lucire pînă atunci necunoscută.

O admiram. Îi eram recunoscător, şi totuşi începusem să mă tem. O urmăream, cu mîna întreruptă la mijlocul frazei, cum supraveghează mersul slugilor cu tava de ceai, cum cu inocentă viclenie ştie să pună alături, la masă (prevenindu-mi intenţiile), doi oameni înduşmăniţi, care îşi caută momentan armistiţiu, dar mai ales urmăream ochii tuturor, căutînd-o, aşteptînd-o, dezbrăcînd-o.

Da, dezbrăcînd-o!

Căci aceşti oameni, cărora le deschisesem casa şi a căror prostie, obrăznicie, lipsă de simţire, turpitudine şi ipocrizie le suportam cu eroică resignare numai în vederea deznodămîntului apropiat şi unor înfăptuiri

ce-a- veau să însemne poate, pentru întreaga ţară, punctul iniţial al unei fundamentale primeniri şi unei nesăcătuite prosperităţi îndată ce vor intra în vigoare reformele mele, aceşti oameni, ieşiţi din toate bastardele împreunări ale societăţii şi care, după un an, aveau să existe numai prin mine, o dată cu întreg partidul, aceşti odioşi indivizi nu se mulţumeau deocamdată să-mi calce covoarele, să-mi de- şele jilţurile, să-mi mănînce bucatele, să-mi bea vînul şi să poruncească arogant slugilor, ci îmi mai spurcau şi femeia cu priviri pofticioase.

Cunoaşteţi privirea aceasta, care se tîrîie ca balele de melc pe trupul devenit deodată gol, oricît de sobră şi de castă ar fi îmbrăcămintea, oricît de pudică şi de rezervată ar fi femeia?

Ah! Era o bună pradă, o proaspătă pradă, Cordelia! Ceva nou, păstrat pur şi candid; altceva decît femeile lor lăbărţate şi comune, cu obrajii tencuiţi şi cu ochii îndobitociţi, vlăguite de toate îmbrăţişările şi putrefăcute de toate viţiile.

— Unde ai ţinut-o ascunsă pînă acum? mă întrebă lingîndu-şi buzele scîrboase cu o limbă subţire şi viperină, şeful partidului, tolănit în jilţ, cu picioarele răscăcărate şi cu ceaşcă de porţelan tremurînd în laba păroasă.

Mi-am impus tot calmul şi am cercat să zîmbesc (mărturisesc laşitatea) cu tot servilismul cuvenit acestui maimuţoi flocos, cu apucături de satrap şi cu pofte libidinoase, care i-au ramolit de mult măduva în ciolane.

Cordelia era în picioare; înaltă, tînără şi zveltă, ca o elastică plantă de apă, între porci cu rîtul scîrnav şi cu ochii glodoşi.

A înţeles, că vorbim despre dînsa şi s-a apropiat surî- zînd, lunecînd printre mesele fragile de ceai şi cafea, ju- cîndu-şi rolul cu minunată măiestrie.

Se înclină, întrebîndu-l cu îngrijorată solicitudine, ca pe-un convalescent mofturos, fiindcă înţelesese de la prima vedere cît de sensibil este celor mai mici atenţii şi cît de răzbunător plăteşte ofensa celei mai nevinovate neluări în seamă.

— Doriţi ceva, Excelenţă? Încă o cafea? Puţin rom? Poate lichior?... Lichiorul favorit. „Grande Marnière”.

Maimuţoiul păros aspira, cu nările lărgite, parfumul cald dintre sînii Cbrdeliei, înclinată spre el; se lăsa poftit cu graţii de fecioară alintată, îndopîndu-se cu altă cafea, cu rom şi cu lichior, făcînd nazuri şi picurînd în barbă, pe haină, pe covor, revărsarea din ceaşca şi din paharele clătinate de bîţîiala mîinii.

Am întors capul şi m-am strămutat în alt scaun, de teamă să nu-mi citească în ochi toată scîrba şi ura.

Dar de acolo, îl urmăream.

Rîsul Cordeliei mă durea ca un fir tras dintr-o cicatrice.

În faţa mea se crăcăna, aruncîndu-mi în nas fumul cinei havane alese din cutiile mele de pe masă, Bibi Glo- goveanu, cea mai desăvîrşită lichea a partidului, fante po-mădat, cu haine după ultimul jurnal, cartofor cu datorii cîte n-ar plăti fondurile secrete şi misitiile unei triple guvernări mănoase, iar pe deasupra, individ cu faimă de irezistibil Don Juan. Aspiră un fum, două; mă privi cu mîinile în buzunări, ca pe cel mai curios dintre animalele globului terestru.

— Mare noroc, pe tine!... Mîine te văd Excelenţă! Şi ai pe deasupra cea mai delicioasă femeie, pentru a întreţine focul sacru patronului!...

M-am ridicat în picioare, cît sînt de înalt:

— Ce-ai zis?

Bibi Glogoveanu rînjî, cu ţigara între dinţi, cu un ochi pe jumătate închis, din pricina fumului:

— Fii calm, Excelenţă! Deprinde-te cu tot calmul pe care îl impune situaţia... Am zis că ai mare noroc. Un boboc de nevestică! Toată lumea e de acord. Eh! Eh-eh! Şi încă ce acord! Dar fii fără grijă. De la cele dintîi cuvinte, m-a repezit cît colo...

L-a repezit cît colo, cea ce eu n-am fost în stare să fac, să-l înşfac de guler şi să-l reped vînt pe uşă, fiindcă, în clipa aceea, şeful îmi făcu semn că vrea să-mi vorbească.

M-am supus.

Bibi Glogoveanu continuă să se plimbe în casa mea, să pufăiască din ţigările mele, cu mîinile în buzunări, strîmbînd din nas în faţa tablourilor, ca un pacient plictisit în sala de aşteptare a unui dentist. Pe urmă l-am văzut aşezîndu-se pe divan, alături de Cordelia, povestind ceva, punîndu-şi în evidenţă mîinile subţiri, care fac parte din armele lui de cucerire, lăsînd pleoapele ostenite pe ochii languroşi, să-şi dea înfăţişarea de om mistuit de spleen, în căutarea unei fiinţi rare, care să-l înţeleagă şi să-i aline suferinţele tainice, altă armă din muniţiile ruginite de cuceritor profesionist.

Şeful îmi recapitulă cum va conduce întrevederea de a doua zi, cu delegaţii celorlalte partide de opoziţie, în vederea unui cartel care să concentreze toate forţele ţării şi să dea un guvern durabil, cu egală autoritate înlăuntru şi peste hotare. Încă o dată mă asigură că, orice va fi să se întîmple şi oricîţi solicitatori din partidele coalizate vor da buzna la portofolii, locul meu e rezervat, căci mă dovedisem, acum, cînd mă cunoaşte de-aproape, cu mult mai multe şi mai preţioase virtuţi decît mi-ar fi bănuit cîndva. Îl ascultam distrat şi dezinteresat, indiferent deodată la tot ce-mi rostea mieros, gura duhnind ca o răsuflătoare de canal.

Urmăream altceva. Urmăream, cu o încordare care depăşea decenţa, episoadele scenei de pe divan.

Întîi, Cordelia răspunzînd individului cu severitate ofensată. Pe urmă, privind în gol. Deznodînd gînditoare, cu vîrful degetului, aţele albastre de fum. Sprijinindu-şi bărbia în pumn. Amintindu-şi deodată datoriile de gazdă şi sărind în picioare, cu un surîs, altul, străin, pe care nu i l-am văzut niciodată.

Bibi Glogoveanu aruncă ţigarea într-o cupă de email, îşi frecă palmele cu satisfacţia unui om care a dus la bun sfîrşit prima parte şi cea mai dificilă dintr-o operaţie grea, cerînd timp şi răbdare de încercat vînător.

Nu-mi explic nici astăzi de ee nu mi-am ascultat în clipa aceea pornirea lăuntrică să-l răsucesc de umeri şi să-l reped pe scări, în stradă? Cu preţul unui scandal chiar, care ar fi răsturnat poate de pe atunci, brusc, toate înlănţuirile viitoare ale evenimentelor şi ar fi dejucat tot ce destinul îmi rezerva crud şi ireparabil.

Descopeream însă în mine o laşitate nebănuită, o doză de ipocrizie care mă împuţină îndată în proprii mei ochi: începeam, aşadar, să fiu la fel cu ceilalţi, să deşert pînă la fund drojdia acră şi să accept ceea ce, cu suflet senin, acceptau dintotdeauna dînşii. În momentul acela am avut limpede sentimentul că fac din Cordelia o victimă, că o împing într-o lume din care va ieşi pîngărită, că o pierd, jucîndu-mi fericirea mea calmă, fericirea noastră, gata să-mi lunece fără întoarcere, pentru totdeauna.

Presentiment de o clipă, repede înlăturat; clară şi profetică viziune, îndată întunecată!

N-am luat individul de umeri şi nu l-am expulzat din casă, cum aş fi făcut oricînd, înainte.

Dimpotrivă, i-am ascultat cu cea mai ipocrită încîn- tare toate nimicurile neroade: cancanuri de club şi detalii scîrboase de aventuri galante, căci de buna lui prietenie aveam nevoie.

Printr-un inexplicabil capriciu al şefului şi exploatînd abil slăbiciunile de moşneag ramolit, secătura aceasta pomădată se bucura în partid de o trecere nejustificată şi juca rol de confident, de inspirator şi de mijlocitor înde- mînatec şi fin în toate pertractările comitetului central cu diferitele alcătuiri de conducere ale celorlalte partide.

Mai mult! Făţărnicia atît de repede contagionată îmi mergea pînă acolo, încît m-am trezit, fără să pot spune exact cum, bătînd prieteneşte pe umăr, cu cea mai cinică lipsă de demnitate, pe cel mai neîmblînzit duşman al meu, Carol Stănoiu, fătălăul obez, cu creierul opac învelit de sleiul grăsimei, nulitate notorie, rîvnind de zece ani, cu toată tenacitatea de care e capabilă mediocritatea, la acelaşi portofoliu destinat mie.

Norocul îi scăpa încă o dată şi căuta să facă faţă bună, dîndu-şi toate silinţele să pară încîntat de „fericita alegere” etc., etc.

Cordelia îmi veni într-ajutor, copleşindu-l sub o avalanşă de amabilităţi, pe care rînceda creatură le primea, rotindu-şi cărnurile puhave în jilţ, cu astmatice gîfîieli în guşă, de curcan înfoiat, ca pe nişte binemeritate consolări ce i se cuvin.

Şi am surprins ochii rotunzi, fără gene, înecaţi în untură, stăruind lacom la întredeschiderea hainei, de unde porneau înăuntru, rotunzindu-se, sînii Cordeliei.

Acesta era, domnilor, supliciul meu din fiecare zi şi din fiecare seară!

Cînd toţi au fost plecaţi şi am poruncit să se deschidă ferestrele, ca să iasă mirosul de tutun şi de mitocani, căminul meu cast şi

tihnit avea înfăţişarea unei suspecte case de întîlnire, după ce cheful şi destrăbălarea s-au isprăvit.

Ca să înceapă mai dezmăţat a doua zi.

Cordelia căzu între braţele unui scaun, ducînd ostenită palmele mici la obrajii decoloraţi de nesomn şi de aerul înmiasmat:

— Uff! Ce corvoadă! De s-ar isprăvi mai repede.

Aştepta, desigur, ca întotdeauna, să-i trec uşurel braţul pe după mijloc şi să-i cer iertare pentru atîtea jertfe, peste puterile mele să le plătesc vreodată, după cît preţuiesc. Să-i strîng fruntea rotundă şi mică la piept, să o alin şi să o alint, ca pe-un copil supus unei trude penibile şi prea timpurii.

N-am făcut-o. Ci m-am trezit rostind rar, cu o calmă şi perfidă mirare:

— De ce te plîngi? Mi se pare că această nouă viaţă te amuză mai mult decît sperai...

O pauză. Pe urmă, continuînd:

— ...şi că îţi place; parcă aceasta ai fi dorit-o întotdeauna!

Cordelia ridică ochii obosiţi, nevinovaţi şi trişti, neîn- ţelegînd.

Mi s-a părut că această blîndeţe şi resemnare fac parte din aceeaşi ipocrizie, destinată celorlalţi. Şi în adîncurile mele se răscoli o iritare, ce dormita poate de îndelungă vreme, fără să-i bănuiesc existenţa. De unde am descoperit? Din ce ascunzişuri umede şi tenebroase? Ce duh rău mi-a şoptit cuvintele acelea, rele şi crude, care nu mai

sunaseră niciodată în casa noastră, de atîţia ani adăpost unic al celei mai desăvîrşite înţelegeri ce a existat între doi oameni?

S-ar fi spus că toate zidurile, mobilele, văzduhul erau acum înveninate de trecerea celor plecaţi, care-au lăsat să dureze, să ne asfixieze atmosfera lor ambiantă, spurcată de răsuflarea lor, de intrigile lor, de năravurile şi ticăloşia lor scelerată. Era ca o ucigaşă otravă, intrată prin toţi porii păreţilor, îmbîcsiţi pînă la tencuială, de unde se filtra eliberată lent, ca să ne ardă plămînii şi să ne nălucească minţile.

De acolo găseam cuvintele; existau invizibile în aer, străine de mine şi totuşi încorporîndu-mi-se, ca să ţîşnească apoi şuierător printre buze, cînd precipitam una după alta învinuirile cele mai absurde, bănuielile cele mai netrebnice şi ameninţările cele mai neroade.

Rîsul acesta rău, rînjetul acesta de bestie coexistînd sub învelişul omenesc, nu mi-l ştiusem. Mi-l descoperisem acum şi, prin el, mă simţeam tare, superior, răzbunător; cu el încheiam fiecare frază, rostită dramatic, în picioare, cum mă aflam rezemat de clavirul negru, cu gesturi patetice de acuzator public.

Nu m-am oprit, înspăimîntat de propria mea rătăcire, decît atunci cînd Cordelia, cuprinsă de plîns nervos, ghemuită ca o vietate fără putere într-o capcană crudă, a lunecat jos din jîlţ, lovindu-şi tîmpla.

Atît a fost destul, ca să mă dezmeticesc.

Am ridicat-o în braţe. Am dus-o în dormitorul nostru, unde deodată mi s-a părut că străbat în altă lume, a noastră, cu aerul calm şi pur, dintotdeauna.

Aci nu intrase nici unul din cei ce-mi pîngăriseră casa. Aci, totul deveni deodată firesc şi blînd, liniştit ca o umbroasă oază

răcoritoare într-un deşert bîntuit de vîn- turi înflăcărate.

Am regăsit magic, ca o limbă uitată, toate cuvintele cele bune şi înţelegerea veche dintre noi. I-am cerut iertare, legănînd-o cu braţele-mi puternice, dezvelindu-i fruntea rotundă şi mică, căutîndu-i ochii, dezvinovăţin- du-mă de toată exasperarea nervilor puşi la o crudă încercare în ultimile săptămîni.

Plînsul îi zguduia umerii mici; cînd se silea să-l înăbuşe, o îneca peste vrerea ei; ceva fin şi întins peste puterile rezistenţei, ca o subţire strună de argint, părea că s-a rupt înlăuntru. Am aşteptat, îngenuncheat la picioarele Cordeliei, jurîndu-i că n-am să reîncep niciodată.

Tîrziu şi-a ridicat ochii împăciuiţi, surîzînd printre lacrimi şi ameninţînd cu degetul:

— Bagă de seamă... Spui: niciodată! Gîndeşte-te cît ar fi de oribil...

N-am lăsat-o să isprăvească, înăbuşindu-i cuvintele în sărutarea fără sfîrşit în care ne regăseam.

Cînd începu să se dezbrace în faţa oglinzei, eram încă pe marginea patului, cu figura spăşită de vinovat, cu palmele pe genunchi. Îi vedeam prin oglindă faţa ofilită de plîns, ochii în cearcăne vinete, buza de sus puţin inflamată şi, întors spre mine, spatele cu rotunzimi tinere, încovoiat de oboseală şi de o povară strivitoare pentru atît de gingaşi umeri, în totul amintind acele resignate şi docile sclave ale Orientului, care au renunţat să mai dispună de viaţa, de voinţa, de zilele şi de nopţile lor.

M-a cuprins o mare înduioşare, şi mai aspră m-a torturat atunci conştiinţa netrebniciei săvîrşite cu un ceas înainte.

Prin reflexul sticlei, Cordelia mi-a citit, desigur, toată această deznădejde şi umilinţă în ochi, căci s-a întors *ea* şi a

venit ea să mă consoleze, repetîndu-şi ameninţarea:

— Ce înseamnă copilăriile acestea?... Numai vezi, nu uita! Ai spus: *niciodată!*

Ce blînd balsam fură aceste cuvinte pentru inima mea ulcerată!

Cordelia s-a culcat, strîngîndu-se înfrigurată în zăpada de olandă a aşternutului, unde trupul ei nu ocupa mai mult loc decît un trup de copil bolnav, debilizat şi avînd atîta nevoie de ocrotire, cum, într-adevăr, îmi apărea atunci dînsa.

A adormit îndată, ca să se refugieze parcă în somn de toate hîzăniile şi absurdele chinuri ale realităţii imediate. Respiraţia uşoară şi regulată arătă trecerea de la această realitate precisă şi îngenuncheată de neînduplecate îndatorinţe în lumea odihnitoare şi magică de dincolo de somn.

Am rămas cu obrajii în palme, sprijinind coatele în genunchi, pe un scaun alături, să o privesc cu înduioşare cum doarme şi să o iubesc astfel mai profund. Semnele ostenelii şi ale întristării încă durau, crispînd trăsurile, oglindind o suferinţă lăuntrică. O iubeam pînă la lacrimi, altfel decît pînă atunci, într-o pornire care ar fi vrut să o absoarbă cu totul, să şteargă tot din jurul nostru, să ne izoleze într-o nepămîntească altitudine, unde nimic să nu mai aibă fiinţă în afară de noi doi.

Ştiu că exprim, banal, sentimente banale.

N-am îndemînarea expresiei literare; nu m-au interesat niciodată romanele fumegoase şi idilele născocite de imaginaţia literatorilor.

Dar nemărginirea iubirii mele din clipele acelea nu-şi poate găsi exteriorizare în cuvintele de rînd.

Acestea se simt, nu se spun.

Cei care au simţit o singură dată în viaţa lor ceea ce am simţit eu, în izolarea mea, la căpătîiul Cordeliei, în noaptea de atunci, vor

înţelege cît de plin eram numai de dînsa, cum nimic nu mai exista în afară de ea şi cum mă durea cruzimea care mă prefăcuse, într-o clipă de rătăcire, călău.

Încetul, trăsurile au început să se destindă. Obrazul să se ilumineze. Un surîs i-a înflorit conturul buzelor. Cu mîna goală, îşi făcu pavăză ochilor din braţul rotund şi suspină prin somn, suspinul acela al femeilor cînd se în- covoaie pe spate, să cadă, în încleştarea îmbrăţişărilor.

Am surîs şi eu, cu înduioşare. Gîndul meu, iubirea mea aveau, aşadar, atîta putere, încît străbăteau fără nijlocirea cuvintelor, treceau dincolo de somn, se transmiteau tainic şi printr-o supraumană forţă, ca un efluviu hipnotic, să o dezmierde şi să o cuprindă, fără strîngerea materială, brutală, a braţelor.

Cordelia continuă să destindă buzele extatic. Am iubit-o mai mult, fiindcă aşa, fără să ştie, din subconştient, mă simţea şi răspundea chemării mele. M-am aplecat să pecetluiesc această supremă victorie a iubirii într-un sărut lung, lacom, ca o muşcătură.

Se deşteptă, împingîndu-mă speriată cu amîndouă mîinile. Îşi frecă ochii.

Din toată figura dispăruse înseninarea de adineaori. Mă privi nedumerită, apoi zîmbi, dar cu alt zîmbet decît cel din somn. Mai trist, ca un copil care se sileşte să rîdă omului răutăcios care i-a răpit jucăria cea mai dragă.

Spuse, ridicîndu-se între perne:

— Ce bine-ai făcut că m-ai trezit!... Ai pus capăt unui vis odios, stupid...

M-am mirat; nimic nu trădase că visul fusese odios şi stupid. Dimpotrivă. Surîsul acela, destinderea extatică, suspinul...

Sărutîndu-i fruntea şi dezmierdîndu-i mîinile, am încercat să aflu.

Cordelia îşi smulse mîinile din strîngerea mea şi îşi şterse apăsat obrajii cu podul palmelor, ca şi cum ar fi vrut să înlăture nu ştiu ce urme nevăzute. Fiindcă stăruiam să-mi povestească, rosti, cu simplitatea pe care o dă numai conştiinţa nevinovăţiei:

— O inepţie... Visam că eram pe divanul din hol. Sclivisitul acela insuportabil de Bibi Glogoveanu — nu-mi explic, nici prin somn nu-mi explic cum — îşi luase îndrăzneala să mă sărute pe ceafă, pe ochi, pe gură... Voiam să mă apăr, îmi era dezgust şi eram revoltată, dar nu mă apăram... Şi... Şi, în fine, m-ai trezit tu! Bine că m-ai trezit, altfel nu ştiu ce se mai întîmpla!

Am rînjit, silindu-mă să dau întorsătură de glumă:

— Nu ştii ce se mai întîmpla?... În orice caz, ştii mai bine decît el, care în vremea aceasta habar n-are de visurile tale şi dă vreun banc de *écarté,* la club, pe cretă...

Vorbeam, dar nu-mi ştiam şi nici nu-mi ascultam cuvintele.

Un mare gol, şi un plin de spaimă gol, se căscase negru în juru-mi, înlăuntru-mi.

V-am spus. Aci voiam să ajung: atunci *am presimţit întîia oară existenţa unei lumi invizibile, perfide şi respingătoare.*

Şi îndată m-a cuprins scîrba, care încreţeşte şira spinării şi face privirea să se întoarcă atunci cînd descoperi încolătăcirea vîscoasă a amfibiilor, sluţenia lor tîrîtoare şi îmbrăţişările lor spurcate, în fundul apelor imobile care oglindesc cu o vicleană nevinovăţie cerul înalt şi pur. E destul o singură zvîrcolire din adînc să-şi împingă tremurul pînă la suprafaţă, ca în unda încreţită, cerul să se înece şi să dispară.

Pentru mine, din acel moment, cerul a rămas pentru totdeauna întunecat.

Cordelia bănui ceva din golul căscat în mine. Îmi prinse mîna, cercetîndu-mi, surprinsă, ochii:

— Te-ai supărat?

Am întors capul în altă parte:

— De ce? Cine-ţi poate aduce o vină pentru visurile tale? Cine-i stăpîn pe visul lui?

— Într-adevăr, se bucură Cordelia de aprobarea mea, cine e stăpîn pe visul lui?

După un timp, gînditoare, aşezîndu-şi cîrlionţii părului zburlit, ca şi cum ar fi ieşit dintr-o luptă aievea:

— Totuşi, ce absurd vis!... Mi-e ciudă parcă pe mine, că am fost în stare să suport, prin somn, atingerea dez- gustătoare a acestui individ...

M-am gîndit să obiectez că, după surîsul extatic dinaintea deşteptării, îmbrăţişarea nu părea defel să fi fost repugnantă... Ceva m-a oprit. Şi am rămas privind prostit desenele geometrice din mătasa plapomei.

Mă atinse uşor, cu degetul, pe frunte:

— Ce gîndeşti?... Culcă-te acum; e tîrziu, şi mîine începem din nou... De s-ar sfîrşi mai repede. Simt că viaţa aceasta îmi detrachează nervii.

M-am dezbrăcat morocănos, cu fălcile încleştate. M-am ferit de atingerea ei.

Cînd înainte de a închide ochii, după ce-am stins lumina, Cordelia mi-a încleştat buzele cu sărutarea rituală de culcare, prin întuneric, la rîndul meu, mi-am frecat apăsat gura: îmi părea sărutul spurcat de atingerea celuilalt. Şi am rămas multă vreme cu ochii deschişi în noaptea opacă din camera noastră, devenită deodată streină şi ostilă, ca o celulă de osîndiţi pe viaţă să coabiteze şi să se suporte.

A doua zi a avut loc scena ridicolă, şi pentru toată lumea inexplicabilă, despre

care gazetele au publicat cele mai fanteziste versiuni.

La club, după consfătuirea cu delegaţia partidului în cartel cu noi, cînd s-a fixat definitiv lista viitorului guvern. Asupra mea nu fusese nici o discuţie. Toţi au recunoscut, de comun şi unanim acord, că nu poate exista discuţie.

Abia scăpasem de atîtea strîngeri de mînă. de angajamentele anticipate pentru o mie şi una de servicii; mă întorceam din cabina telefonică, de unde anunţasem pe Cordelia că totul a luat sfîrşit şi că, pînă în două zile, suveranul va semna decretele noului cabinet...

Cordelia îmi răspunse cu sărutări în pîlnia de ebonită; i-am auzit răsufletul de uşurare că, în sfîrşit, scăpa de tot bîlciul deschis în casa noastră; glasul avea ceva din bucuria nestăpînită a copiilor cărora li se vesteşte vacanta cu o zi înainte de prevederile calendarului.

„Totuşi, ce adorabil copil!" îmi spuneam, întorcîn- du-mă cu rîsul ei în urechi, cînd îmi tăie calea Carol Stănoiu, să-mi bîlbîie o lungă şi laborioasă felicitare.

Schimbam picioarele, nerăbdător, dar cuprins de o generoasă milă pentru toată înfăţişarea de pachiderm neconsolat a fostului meu concurent, silindu-se să-mi demonstreze că nu există hipopotam mai fericit ca el în toate smîrcurile lacului Ciad. Îşi ştergea broboanele de sudoare cu batista mototolită într-o mînă, iar cu cealaltă, leoarcă de apă, mă ţinea prizonier, să-i ascult panegericul pînă la sfîrşit, cînd, cu un semn şiret din ochi, se apropie Bibi Glogoveanu, să mă elibereze.

Avea un costum nou, cenuşiu, pe care şi-l admira, din treacăt, în oglindă.

Nu mă întîlnise încă în ziua aceea, făcu o largă plecăciune, în aceeaşi vreme servilă şi vag zeflemistă:

— Cu toate salamalecurile, Excelenţă!... De-acum, Excelenţă definitivă!

Îmi întindea amîndouă mîinile. Mîinile acelea de trîn- dav, subţiri şi albe, care şi-au afinizat degetele prelungi numai pe aşii de treflă şi pe sînii femeilor. Mi s-a părut atunci că le văd deodată cuprinzînd în cupa palmelor sînii Cordeliei, aşa cum va fi făcut-o în somnul ei, că gura lui e încă umedă de sărutul ei, din vis.

Scurtă şi absurdă nălucire, dar atît de violentă, încît i-am răspuns nu-mi amintesc ce, însă ceva nebunesc, crud şi ireparabil.

Multă vreme mai apoi am încercat în zadar să-mi reconstituiesc acest episod, pe care nu l-am putut niciodată recunoaşte exact în versiunile martorilor. Atît îmi amintesc: un moment, figura sincer surprinsă a lui Bibi Glogoveanu, pe care mai dura încă surîsul de satisfacţie după ce-şi examinase din treacăt, în oglindă, hainele noi cenuşii; pe urmă, gestul cu care l-am lovit, cu palmele, pe amîndoi obrajii şi peste gură; şi ca epilog grotesc: stupefacţia îndobitocită de pe chipul lui Carol Stănoiu, nedomirindu-se ce se petrece.

Printr-un ciudat fenomen al memoriei, mutra aceasta mi-a rămas ca singura imagine care ar fi meritat reţinută; iar astăzi, cînd nimic în viaţă nu-mi mai îngăduie să-mi regăsesc surîsul, cînd ştiu că nu mai există nici un prilej de înveselire în această tristă „vale a plîngerilor” unde orbecăim asaltaţi de fantasme şi de strigoi, astăzi încă, amintirea figurii rotofeie, bălane, nedumerite, tîmpe şi consternate îmi dezlănţuie în solitudinea pustiului meu un hohot dement de rîs.

Ce-a urmat stă scris în gazetele timpului, care au dat proporţia cuvenită acestui scandal, fără explicare şi fără precedent.

Încercarea neizbutită a martorilor de a aplana conflictul; intervenţia fără efect a şefului; încăpăţînarea mea de a nu justifica un gest, pentru toţi, şi pentru cel lovit mai cu seamă, inexplicabil. Ieşirea pe teren, rănirea gravă a lui Bibi Glogoveanu şi refuzul meu de a-i întinde mîna, la invitarea lui cavalerească de pe targa unde se afla culcat, cu plămînul străpuns. Plecarea mea neaşteptată, a doua zi, peste graniţă, dînd astfel cu piciorul celei mai pline de făgăduinţi cariere politice din cîte se anunţase în ultimii douăzeci de ani, în istoria partidelor noastre.

Acestea sînt lucrurile ştiute şi spuse.

Scandalul a întîrziat cu o zi alcătuirea noului cabinet, căci între diferitele ipoteze care au circulat, una stăruia cu deosebire. Anume, că Bibi Glogoveanu, omul de încredere al şefului, mi-ar fi propus, în baza unei sugestii înalte, nu ştiu ce infamie pe socoteala cartelaţilor, pentru o tragere pe sfoară dintre acelea formidabile, ce întreţineau faima de abilitate a şefului, şi că, la această nouă pehlivănie, candoarea indignării mele a răspuns cum se cuvenea, cu o sonoră pereche de palme, care a răsunat în toată ţara, pînă la ultimul cătun. Intervenţia fără succes a şefului era un indiciu că partidul nostru, alarmat de pericolul destăinuirilor, ţinea cu orice preţ să înăbuşe scandalul. Muţenia mea era al doilea indiciu. Şi, în sfîrşit, plecarea mea bruscă însemna al treilea: dezgustat, voiam cît mai repede să mă depărtez de toate aceste murdării.

Astfel, devenii fără voie erou; şi tot astfel, întîia şi singura dată în viaţa lui scelerată, Bibi Glogoveanu a fost victimă inocentă a unei erori de opinie publică.

Iar portofoliul meu, printr-un ironic capriciu al hazardului, căzu în braţele lălîi

ale lui Carol Stănoiu, atunci cînd se aştepta mai puţin.

Mutra aceasta stupefăcută nu mi-a fost dat s-o admir.

Mi-a rămas numai cea dintîi. Căci în vremea cînd suveranul semna decretele şi cînd noul cabinet depunea jurămîntul. simplonul ne ducea, pe Cordelia şi pe mine, spre lacurile italiene.

Acolo, cu şase ani în urmă, ne adăpostisem cea dintîi lună a căsniciei noastre. Şi ceream locurilor seninătatea calmă de atunci; pe acele drumuri însorite nădăjduiam să ne regăsim cum am fost.

În colţul cabinei, Cordelia, cu un volum pe genunchi uitat deschis, privea desfăşurarea peisagiilor alpestre, pe fereastră. Figura ei, pe fondul verde de pluş al banchetei, arăta o paloare ostenită şi bolnavă.

Îmi surprinse privirea.

Se întoarse să-mi surîdă cu sinceră bunăvoie. Se ghemui scuturată de-un fior, rezemîndu-şi capul pe umărul meu.

— Nu-ţi imaginezi cîtă bucurie simt... Cîtă bucurie! Devenise viaţa aceasta imposibilă, şi pentru nervii mei, şi pentru ai tăi... Cred că preţuieşte mai mult fericirea noastră decît un portofoliu ministerial... Nu?

Am dat din cap, afirmativ, dar cu prea puţină convingere. Îl vedeam pe Carol Stănoiu, în frac şi clac, asu- dînd pe scările Palatului, pozînd cu ridicolă maiestate în faţa aparatelor fotografice.

Îmi ghici gîndul. Cu obrazul ei de catifea îmi dezmierdă obrazul meu, neras, cerşindu-mi răspunsul:

— Spune că da!... Spune, te rog, că da! De altfel, nu e aşa că totul înseamnă numai o amînare? (O lăsasem şi pe Cordelia să creadă că plecam dezgustat de intrigi şi că, într-adevăr, Bibi Glogoveanu mă ofensase, propunîn- du-mi din partea şefului, ca preţ al portofoliului, o ticăloşie nedemnă, aşa cum

vroia zvonul public.) Vor veni ei să te roage cînd au să înţeleagă că numai tu eşti capabil să-i salvezi... Sunt aşa de sigură de aceasta!

Eu eram sigur de atît: că de-acum înainte, pentru mine, nu mai există decît renunţarea definitivă întrucît priveşte orice veleitate politică. Trebuia să-mi strămut toată axa existenţei. Cu nici un preţ nu mă puteam întoarce, asemeni cîinelui biblic, la vărsătura sa. Rostisem şefului, între patru ochi, adevăruri usturătoare pentru el şi pentru partid. Adevăruri care nu se iartă.

Nu ne rămînea, aşadar, decît tăria din noi şi încrederea reciprocă pentru a ne reface altă viaţă.

Cum? Nu eram încă decis. Dar aveam toată siguranţa că voi găsi încotro să-mi canalizez energia colcăind în mine şi să-mi utilizez o capacitate care nu putea rămîne sterilă: să mă realizez altfel. Politica îmi cerea prea multe compromisuri. Orice înfăptuire cu preţul compromisurilor ar fi suferit însă de un viciu iniţial. Acum o înţelegeam încă mai bine: poate întîmplarea absurdă care-mi răpise pentru o clipă stăpînirea de sine şi luciditatea dintotdeauna fusese o tainică indicaţie providenţială, menită să mă apere din timp de mult mai grave dezamăgiri viitoare.

Cîtă vreme ştiam alături de mine toată voinţa, încrederea, înţelegerea şi iubirea Cordeliei, în ritm sincronizat cu bătăile inimii mele, nimic nu era pierdut.

Am strîns-o în braţe cu toată nădejdea naufragiatului care se agaţă de plutitorul trunchi salvator.

Încă nu bănuiam, în clipa aceasta, cît de nesigură şi fragilă era umbra în care mă reazăm.

Cu tot avertismentul, n-am avut această presimţire.

Uitasem şi cealaltă presimţire, din noaptea cea rea, în camera noastră; în camera noastră, rămasă acum departe, cu perdelele trase şi cu hîrtie albastră în ferestre.

Dar al doilea avertisment n-a întîrziat. N-a lăsat să treacă nici o săptămînă.

Eram la Stresa. O după-amiază caldă, după trei ceasuri de plimbare cu barca.

Pe terasa hotelului, Cordelia aţipise în scaunul-leagan, cu tălpi curbe. Cu cîteva minute înainte îmi vorbise şi trecuse îndată, pe nesimţite, în somn.

Am lăsat ziarul, s-o privesc îndrăgit. Ne aflam pe terasa aceluiaşi hotel unde am găzduit cu şase ani în urmă. Ne regăseam. Ne regăsisem. Ne izvorau pe buze aceleaşi cuvinte de atunci, aproape cu aceeaşi înmlădiere de glas. îi revenea culoarea obrajilor. Mă cerca remuşcarea că

atîta vreme sacrificasem iubirea noastră şi o profanasem, subordonînd-o unor mediocre ambiţii. (Aşa numeam acum tot ce îmi acaparase întreaga viaţă trecută.) Stătusem atîta vreme lîngă fericire şi eu o căutasem aiurea. Nimic nu merită să treacă înaintea iubirii. Îmi dădeam abia acum seama cît o martirizasem. Că, inconştient, mă înverşunasem să ucid tinereţea din ea; să-i impun o viaţă ternă; să o fac tovarăşa şi complicea, şi confesoarea unei existenţi de imposibilă şi nefirească renunţare la ceea ce orice tinereţe socoate divin şi însăşi raţiunea noastră de a fi pe pămînt.

Îmi imaginasem, stupid, că existenţa aceasta la care o osîndisem ar fi putut însemna pentru ea fericire. Ea o acceptase numai, cu o pasivă resignare, într-o generoasă, dar absurdă renunţare la sine.

Acum îmi măsuram odioasa eroare. Şi cu optimismul tuberculoşilor, care găsesc în febra lor ucigaşă izvorul celor mai optimiste proiecte, cu inconştienţa paraliticilor generali, bizuiţi pe geniul lor indiscutabil cînd se simt de-o formidabilă forţă şi găsesc totul simplu, realizabil, fără dificultăţi şi fără primejdii, m-am hotărît îndată să răscumpăr cei şase ani pierduţi ai Cordeliei cu o viaţă fără prestigiu, în care totul să fie închinat ei, iubirii noastre, nouă celor adevăraţi, nu trivialei realităţi din afară de noi, care nu merită această jertfire de sine. Îi ofeream prinos tot ce crezusem pînă atunci că e sensul vieţii mele şi raţiunea mea de existenţă, fructul muncii, al pregătirii, inteligenţei şi al talentului meu, deşi persist a crede că ele ar fi apărat ţara de toate dificultăţile în care şi astăzi se zvîrcoleşte.

Ce însemna însă o ţară, noţiune abstractă, faţă de iubirea noastră, prezentă, tangibilă şi imediată?

Cu un fel de acră voluptate, îmi spuneam că atît m-am înălţat deasupra mea însumi,

încît izbuteam să mă biruiesc şi să-i întind această ofrandă, cu simplitatea actelor sublime, fără ca măcar Cordelia să bănuiască, aşa cum se afla, cu ceafa rezemată în spătarul de pai al scaunului, dormind cu buzele uşor întredeschise.

Iar buzele ei, răspunzînd chemării mele, s-au înfiorat de spasmul unui dulce sărut.

L-am văzut şi din nou, îndată, m-a cuprins înduioşarea şi recunoştinţa, fără neliniştea celei mai vagi presimţiri.

De astă dată s-a deşteptat singură. Şi mi-a ocolit ochii.

Privi, pe luciul emailat al lacului, lunecarea unei bărci îndepărtate, cu ruginie pînză triunghiulară.

— Ai dormit, Cordelia? am întrebat fără nici o atenţie.

Am priceput că, la început, îşi închipuise că n-am surprins-o aţipind şi că n-ar fi voit să mărturisească aceasta. Dar fiindcă am surprins-o, nu înţelegea să-mi ascundă, să nege. Fără să-mi privească în ochi, urmărind imperceptibila înaintare a bărcei, vorbi încet:

— Da! Nu ştiu cum m-a furat somnul. Şi imaginea- zăţi: am găsit timp să şi visez...

— Se şi vedea! m-am grăbit să rostesc cu nevinovăţie, trăgînd scaunul lîngă dînsa, să-i cuprind fierbinte mîinile.

— Cum se vedea? întoarse privirea repede şi căutîn- du-mi intrigată în ochi. Cum se vedea?

— Ei, cum? Foarte simplu! După mişcarea buzelor. Pariez că, prin vis, m-ai simţit apropiind buzele... Se ghicea prea bine că nu era un vis dezagreabil.

Cordelia izbucni în rîs.

— Ce copil eşti! Na! Uite, să-ţi spun. Visam că eram singură, în barcă, numai cu Giovanni, barcagiul. Şi, cu lipsa de logică şi de control a oricărui vis, mă lăsam strînsă în

braţe şi sărutată, ca o simplă florărească oarecare...

I-am scăpat mîinile din[1] strînsoare.

Giovanni era un barcagiu rufos, murdar şi chior, cu o gură oribil de ştirbă, ca o hidoasă spărtură neagră, în care limba se agita ca o rîmă.

— Şi cum ai tolerat? Cum nu te-ai apărat? am întrebat cu asprime şi cu durere.

— Îţi spun că eşti un copil! continuă să rîdă Cordelia. Ce nu tolerezi într-un vis? Ce ţi se pare, oare, imposibil şi neîngăduit, prin somn?...

Într-adevăr, ce murdărie se poate arăta, oare, prin somn, imposibilă şi neîngăduită?

Toată seara am vorbit foarte puţin şi arţăgos. Totul îmi părea ostil, falş, spurcat, perfid. Soarele apunînd cu, banală măreţie de carte poştală; privieliştile de prospecte pentru companiile de căi ferate internaţionale; glasul agasant al oamenilor mirosul ameţitor al florilor. Toate erau insuportabile, odioase. Cordelia crezu că mă gîndesc încă la ceea ce părăsisem în urmă, în ţară, şi veni de cîteva ori să se aşeze drăgăstos pe genunchi, îndepărtîndu-mi şuviţele de pe ochi şi ciocnindu-mi uşor osul frunţii.

— Ce se petrece aci? Tot te gîndeşti? Tot n-ai uitat?...

O înlăturam cu silnicie.

N-avea cum bănui la ce mă gîndeam şi ce nu puteam uita.

Între noi au început astfel să existe gînduri şi temeri care nu se pot rosti.

Cînd s-a înălţat luna, sidefînd lacul, şi cînd Giovanni a venit cu barca sub terasa hotelului (cum rămăsese înţelegerea de cu vreme pentru plimbarea nocturnă), i-am răspuns tăios că am renunţat şi că, în orice

[1] în textul de bază, greşit: „de”; în varianta princeps: „din”. (n.ed.).

caz, nu voi mai pune piciorul în barca lui hodorogită.

Barcagiul, nedumerit de brusca dizgraţie, încercă să mă convingă cu patos şi să se disculpe, îndurerat, pentru o vină pe care n-o înţelegea. Volubil, precipită argument după argument, lăudîndu-şi barca, invocînd toate cheltuielile pe care le-a investit fără zgîrcenie, ca s-o facă mai sprintenă şi mai confortabilă ca nici una alta, chemînd mărturia picolilor, personalului de serviciu şi trecătorilor, să declare dînşii pe Sfîntă Madonă dacă mai există în tot ţinutul un vîslaş mai iscusit, cu braţele mai agere şi mai musculoase ca ale lui.

Vorbind, îşi dezvelea pînă la umăr mîinile tari, cu noduroasele proeminenţe ale muşchilor, pieptul păros şi arămit de soare.

În vremea aceasta, închipuirea mea reconstituia episodul dezgustător: braţele acestea păroase încleştînd trupul Cordeliei; gura aceasta foanfă şi neagră apro- piindu-se ca o ventuză de buzele cărnoase ale Cordeliei, spurcînd-o cu răsuflare dogoritoare,

I-am întors, scurt, spatele, ca să rup obsesia. Multă vreme i-am auzit încă glasul jos, vociferînd indignat, în lumina de reflector a lunei, împotriva străinilor acestora ţicniţi, pe care nimeni nu-i mai poate mulţumi.

O noapte de insomnie.

Şi după aceea altele, nesfîrşite.

Mă ridicam în cot, să surprind pe figura Cordeliei semnul vieţii ei secrete, de dincolo de somn. Nu mai
stingeam lumina; pretextam lecturi absolut necesare şi urgente pînă ce Cordelia adormea. Cînd îi simţeam respiraţia regulată, lăsam cartea alături şi aşteptam.

În unele nopţi, figura rămînea neclintită şi indescifrabilă pînă la sfîrşit. Cădeam de

oboseală. Mi se înfundau ochii în orbite; am început să am înfăţişare de bolnav. De cîteva ori, Cordelia mă întrebă îngrijorată, stăruind să consult un medic.

Nu ştia că adevărata bolnavă, de o boală oribilă şi fără nume, era numai ea.

Căci nu o singură dată se întîmpla ca, imediat ce închidea ochii, să arate impudic şi desfrînat surîsul extatic şi să-mi sfredelească inima cu scîneetul de voluptate smuls de sărutul din somn, sărut care nu era al meu.

Rămîneam ceasuri fără sfîrşit la pîndă. Descoperisem alături de mine o fiinţă misterioasă, monstruoasă, dureros de streină, din care totul îmi scăpa.

Domnilor, ca să mă înţelegeţi deplin, vă rog să priviţi o singură dată fiinţa iubită, cea mai sigură şi cea mai pură fiinţă iubită, vă rog s-o priviţi cînd doarme.

Aveţi s-o vedeţi îndată cu alţi ochi; e alta. Misterioasă şi străină, cufundată într-o lume despre care niciodată nu veţi şti nimic.

Nu vă mai aparţine, fiindcă ei însăşi nu-şi mai aparţine.

Veţi înţelege atunci cît de mincinoasă şi de neroadă a fost născocirea poeţilor cînd au cîntat somnul pur al iubitei, înfăţişarea de înger care doarme, nevinovăţia zîmbetului de pe buze, frumuseţea castă a liniilor destinse; cît de mincinoasă şi neroadă era superstiţia noastră, a tuturor, cînd atribuiam somnului o curăţenie celestă, de întoarcere la neprihănirea prunciei.

Pe mine mă cuprindea acum scîrba acestei guri cu buzele umede, pe care le ştiusem şi eu pure, deasupra cărora, în nopţile noastre trecute, mă aplecasem şi eu să caut, ca un izvor reconfortant de apă, viaţa adormită.

Acum aflasem ce apă înveninată şi ucigaşă ascunde, din ce smîrcuri populate cu

dezgustătoare zvîrcoliri se prelinge izvorul bălos.

Mi-am ascuns supliciul. Voiam să ştiu tot. Cu nici un preţ nu trebuia să las bănuită prin ceva (un gest imprudent ori o indignare nestăpînită) toată josnicia acestei suferinţi nespuse.

Şi, într-adevăr, am ştiut tot!

Cu cel mai inocent surîs, Cordelia se oferea singură spovedaniei matinale. Înşelată de nepăsarea mea aparentă şi de tonul glumeţ al interogatorului din fiecare dimineaţă, nu mi-a ascuns nici unul din prilejurile de oroare şi de suferinţă pe care mi le rezerva de fiecare dată această lume invizibilă, perfidă şi respingătoare.

Într-o noapte, ofiţerul cu pelerină de conspirator şi ridicul chipiu, de forma şi calibrul cozonacilor moldoveneşti, întîlnit pe culoarele hotelului. În alta, abatele cu privirea lăturalnică şi lubrică, vecinul mustecios de masă, chelnerul restaurantului, şoferul şi englezul cu faţa tumefiată şi cu haine cadrilate, cerşitorul cu papagal şi caterincă, împărţitor de planete, trecători întrevăzuţi o singură clipă, portarul slugarnic şi vînzători de gazete, liceeni cu obrazul plin de coşuri şi moşnegi căniţi; toţi îşi dădeau întîlnire în această lume imprecisă şi necontrolată a somnului, rupeau distanţele categoriilor sociale, deodată înfrăţiţi şi egali, apăreau transfiguraţi, cu viclene vorbe ispititoare şi cu îndrăzneli ticăloase, îşi aşteptau rîndul, îmbulzindu-se ca la uşa unei case de toleranţă de port.

N-aveam curaj să mai înfrunt privirile. Mi se părea că toţi ştiau. Toţi cei care în somnul Cordeliei o urmăreau, o îmbrăţişau, o aveau.

La spatele nostru, îi bănuiam întorcîndu-se, amintin- du-şi absurd şi povestindu-şi, cu amănunte cinice, tot ceea ce Cordelia visa despre dînşii, împreună cu dînşii.

Seninătatea Cordeliei mă uimea şi mă revolta. Cum putea suporta aceasta? Cum mai putea trece nepăsătoare sub ochii celor care, prin somn, ajunseseră pînă la îndrăzneala ultimă?

Cum mai putea fi firească, cum mai putea rîde, ceti cu linişte o carte, aspira parfumul

unei flori, cum putea admira peisagiile şi cum mai privea cu simplitate în ochii oamenilor?

Trebuie să vă declar că uneori, provocată de întrebările mele ocolite, îşi arăta singură mirarea de această dezlănţuire a demonului lăuntric intrat în carnea ei, dar acest lucru îl discuta fără sfială şi fără ruşine, ca o simplă curiozitate demnă de o cercetare obiectivă, aşa cum o învăţasem de ani că se cuvin cercetate şi interpretate toate fenomenele lumei vizibile şi invizibile. Şi îndată, cu uşurinţă, trecea la altceva. O carte, un răsărit de soare, organizarea unei excursii.

Rămîneam singur, să mă devore răul din mine. Căci numai în mine răspundea profund această chinuire.

Cordelia se bucura acum de cea mai repugnantă sănătate. Îşi recăpătase culoarea fragedă a obrajilor, dovedea o nesăţioasă poftă de mîncare, un neastîmpăr de tînăr animal scăpat dintre gratiile cuştei, la aer şi la libertate.

Căutam să-i citesc în ochi vreo urmă, o amintire din lumea oribilă din care se întorcea în fiecare dimineaţă, aşa cum spunea nu ştiu ce cronicar despre ochii fumătorului de opium Thomas de Quencey, că păstrau neliniştitoarea strălucire din privirea unui heruvim care s-ar fi întors din infern.

N-am descoperit niciodată cea mai mică umbră în frăgezimea asemuitoare adorabilelor fecioare din nativi- tăţile lui Ghirlandajo: sete neistovită de viaţă, pornirea să găsească totul agreabil şi să afle copilăreşti prilejuri de îmbucurare din cele mai neînsemnate nimicuri.

V-am spus că era numai un copil bolnav. Bolnav de prea multă sănătate comprimată.

Încerca să-mi alunge posomorala. Îşi cerea cîteodată iertare că nu poate participa la dezamăgirile mele exagerate, căci

continua să creadă că rămîneam tăcut, gînditor, încruntat şi cu dinţii încleştaţi, numai fiindcă nu uitam încă şi nu mă consolam de brusca răsturnare din cariera mea politică.

Se aşeza pe genunchi, cuprinzîndu-mi obrajii în palme, apropiindu-şi fruntea ei de fruntea mea şi scormonin- du-mă în adîncul insondabil al ochilor, scufundaţi în orbite:

— Încă tot nu vrei să uiţi? Să înţelegi că ei au să vină şi să te roage? Că eşti acum mai tare, fiindcă ştiu cît i-ai dispreţuit?

Îşi apropia buzele, şi mă feream de atingerea gurii pîngărite.

Strîngea alintată din umeri, renunţînd să înţeleagă. După o clipă apărea în altă haină, cu faţa umbrită de pălăria cu boruri largi, de pai, tîrîndu-mă de mînă:

— În orice caz, să ieşim de aici! Aerul, mişcarea poate că sunt mai tari decît mine...

Nu-şi imagina ce supliciu îmi rezervau acest aer şi această mişcare.

Mergeam în urma ei, căutînd cu o cruntă suferinţă să ghicesc pe care dintre toţi trecătorii întîlniţi îi va alege prin somn, să le dea ceea ce somnul nu le refuză niciodată.

Am datoria să recunosc că nimic din purtarea Cordeliei nu ar fi îndreptăţit vreodată să bănuiesc vreo preferinţă, să-i atribui vreo responsabilitate în pasivitatea cu care accepta desfrînările cărnii sale, prin somn. Nu! Nici o vină nu i-am putut descoperi. Lumea exterioară nu exista decît pentru plăcerile nevinovate ale ochilor, pentru armonia liniilor şi culorilor, pentru curăţenia emoţiilor estetice, şi atît. Cinstea în care a fost crescută, disciplina morală şi curăţenia înnăscută a simţurilor nu i-ar fi îngăduit niciodată senzualitatea fără limite a femeilor ce descopăr îndată în bărbat un mascul, împingîndu-le irezistibil să şi-l apropie într-o rivalitate de cochetării neru-

şinate. În afară de mine, pentru Cordelia nu exista nici un alt bărbat pe lume.

Aceasta îi permitea să privească în ochii tuturor cu seninătatea celei mai împăcate şi inocente conştiinţe.

Dar rămînea somnul şi revanşa cărnii în vis.

Domnilor, am încercat să fug de această tortură, stră- mutînd mereu locul, ca să nu mai întîlnim aceiaşi oameni.

Ne-am schimbat din oraş în oraş, urmînd indicaţiile şi recomandaţiile ghidurilor: oraşe de munte şi porturi de mare, cetăţi cu amintiri vechi în pietrele ruinilor şi refugii singuratice, unde îşi dădeau ultima suflare ftizicii, pe creste de munţi, cu feregi aproape arborescente, ca în vîrstele dintîi, unde aerul brazilor e ozonat şi electrizat, ca în clinicile de radiologie.

Speram că oboseala, că permanenta schimbare a decorului, speram că vor alunga fantasmele somnului, că vor risipi aceste miasme înveninate şi îl vor goli de visuri, lăsînd carnea în pace, să se odihnească şi să se vindece.

Cordelia bătea copilăreşte din palme de cîte ori descopeream alt colţ al Italiei, abia pomenit în prospecte şi atlasuri. Se deştepta de cu noapte să împacheteze valizele, ştia să găsească imagini ingenioase şi inedite pentru a admira frumuseţea locurilor în care eu nu-mi găseam pace.

Totul se petrecea ziua, nevinovat; pentru ochii tuturor ne înfăţişam ca nişte privilegiaţi şi prea fericiţi muritori, colindînd fără grijă lumea, în cea mai desăvîrşită înţe- legere şi cea mai invidiată încredere reciprocă.

Aceasta, pînă cînd Cordelia îşi culca capul între perne. Şi îndată îmi începea chinuirea fără nume. Surîsul extatic şi scîncetul din somn. Degetele subţiri, strîngîndu-şi singură

sînii în spasm, şi nopţile mele de veghe, urmărind deznădăjduit, cu ochii morţi în fundul capului şi cu sudoarea răcită la ţîmple, cum trupul şi sîngele, şi gîndul, şi iubirea Cordeliei îmi scăpau, nu-mi aparţineau, se prostituau sub privirea mea neputincioasă.

Domnilor, este odios cîtă lume nu-şi găseşte astîmpăr în Italia, transformată într-un vast hotel cu nenumărate anexe de muzee.

Toate rasele, toate neamurile şi toate vîrstele. Spanioli cu siluete donchihoteşti şi cu vocabular sonor, de cîntăreţi de romanţe. Nemţi îndopaţi de mezeluri şi de bere, cu tid- vele rase şi cu ochelari de scafandri. Englezi deşiraţi, cu dinţi de cal, şi americani de nord, cu dinţi de lapte şi cu obraz de copil. Americani de sud, cu părul negru-albăstrui şi cu ochi migdalaţi, de dansatori viţioşi care fură colierele partenerelor de *schimy.* Asiatici cu dinţi galbeni, cu pielea întinsă pe pometi, cu gesturi manierate de presti[di]gitatori şi cu mustăţile rare, ţepoase, de mort. Scandinavi cu părul cînepiu şi cu mişcări timide, de copii crescuţi prea repede; ruşi cu privirea naivă şi crudă în aceeaşi vreme; greci mieroşi, cu glasuri zîzîite şi tărăgănate de crupieri; unguri parodiind îngîmfat portul sportiv al englezilor; negri cu ochi de porţelan, cu păr de sîrmă pentru frecat parchetul şi cu palmele roze, de maimuţe: toate rasele, toate porturile, toate conformaţiile craniene care să facă deliciul ahtiaţilor de antro-pologie, toate desenurile de torace, de braţe, de membre şi de abdomene; mustrele tuturor naţiilor semănate în toate ungherele planetei, venite să se desfăteze fără grijă, conduse în turme de ghizii cu glasuri metalice de fonograf, zgîindu-se la femeile celorlalţi, cu aceeaşi lipsă de jenă cu care

cercetează în muzee amănuntele capodoperilor şi curbele reci ale marmorei.

Iar lumea aceasta mobilizată din toate rezervele continentelor, cu amestecul lor babilonic de limbi, nu aştepta decît venirea nopţii, pentru a părăsi muzeele, terasele cafenelelor, dancingurile, hotelurile şi restaurantele, ca să mai defileze încă o dată prin somnul Cordeliei. Şi cu ce îndrăz-
neli, Doamne, cu ce năravuri inedite, aduse de-acasă, cău- tînd prin somn prada ce li se oferea cu mîinile legate!

Se pot spune acestea? Se poate înţelege aceasta?

Domnilor, este o plăcere bărbătească să ai de luptat cu un adversar făţiş, declarat, loaial şi vizibil. Să ai de luptat şi să-l înfrîngi. Sau, dacă eşti nevrednic, să cazi biruit.

Dar cum poţi lupta cu năluci?

Dacă nu admit, înţeleg însă gelozia cu un obiect precis. Pe un adversar îl poţi suprima, îl poţi dezonora să-l neantizezi în ochii femeii iubite, îl poţi doborî să rămîi numai tu singur, tare şi crescut; în lupta aceasta găsesc ceva frumos, puternic şi grandios, ca în încăierările pînă la moarte ale sălbăticiunilor de codru cînd îşi dispută femela. Unul din doi ţrebuie să dispară, şi înfrînge întotdeauna acel pe care natura l-a înzestrat cu însuşiri mai alese, cu mai multă frumuseţă şi vigoare, ca să perpetueze şi să perfecţioneze speţa.

Eu aveam însă un duşman în fiecare noapte reînnoit. Un duşman mereu reîncarnat de vedeniile somnului, în exemplarele tuturor raselor şi tuturor naţiilor, tuturor vîrstelor şi tuturor categoriilor sociale. Un duşman mereu metamorfozat în ceva fluid, scîrbos şi insesizabil, scăpînd atingerii şi rînjindu-mi în tenebre, cu un rîs perfid şi diavolesc, împotriva căruia nu există nici o putere omenească să-l sfarme, cum ai sfărîma cu

pumnul dinţii unui vrăjmaş de moarte, în carne şi oase.

Am înţeles atunci că nu mai există decît o singură scăpare.

Să mă ascund undeva, să ne ascundem departe de tot, să o ascund şi să o închid pe Cordelia ca într-un sarco- fagiu, la capătul unui labirint, departe de toate privirile, unde nimic să nu ne mai ajungă şi nimeni să nu ne mai ştie.

Am hotărît data întoarcerii într-o dimineaţă. Am depeşat în ţară. Îmi amintisem casa pitită în văgăuna munţilor, moştenirea de la bunici, lăsată în paragină şi în paza pădurarilor, unde nu călcasem decît arareori, iarna, la vînătoare.

Acela era locul potrivit.

Acolo aveam să găsim pacea şi izolarea necesară, pînă cînd totul va redeveni normal şi pînă cînd voi izbuti să alung din somnul Cordeliei mizerele şi arzătoarele ispite care- au chinuit odinioară şi somnul anahoreţilor. Să rămîn numai cu ea şi cu iubirea noastră. Să o recuceresc. Să-mi revină din lumea unde totul e mînjit şi spurcat de atingeri impure; să o consolez şi să o alin ca pe o victimă smulsă infernului, să o redau vieţii fireşti şi onorabile.

Am depeşat, aşadar, slugilor să pregătească încăperile, să mături paianjenii şi să prefacă în cel mai scurt timp casa pustie într-un culcuş primitor şi cald, aşa cum fusese pe vremea cînd trăiau bătrînii în pustnicia lor cuminte şi îndepărtată de deşertăciunile omeneşti.

Pentru Cordelia, am pretextat nevoia unui an de studiu, din care va lua fiinţă lucrarea capitală a vieţii mele, opera de maturitate în care să adun organizat tot ce învăţătura, cugetul şi experienţa îmi îngăduiau să dau, în sfîrşit, la lumină.

Minţeam.

Minţeam, domnilor, fiindcă toate acestea erau acum departe de mine; nu mai existau; rămîneau în urmă, desprinse de mine, trăite într-o altă viaţă.

Căci femeia şi creaţia sunt incompatibile; femeia distruge viaţa spirituală, îţi devoră timpul, îţi intră în sînge ca o otravă subtilă, te acaparează şi te ţintuieşte într-o existenţă brută, de animal aservit instinctului. Creatorii nu trebuie să cunoască femeia; viaţa lor, ca şi a sufletelor simple, nu trebuie să aibă istorie.

Eu renunţasem la tot ce-am crezut, de la cele dintîi mijiri ale vieţii conştiente, că avea să însemne raţiunea mea de existenţă: renunţasem la tot ce avea să mă ridice deasupra gloatei mediocre. Căutasem şi am crezut că am aflat în Cordelia un aliat, un tovarăş, un confident: amăgirea durase ani, se dovedise mincinoasă. Acum, nu mai exista decît ea, femeia; se substituise idealului meu de viaţă, paralizase orice încercare de eliberare. Pentru ea mă resemnam unei vieţi fără prestigiu, căci nimic în afară de dînsa nu mai avea vreo însemnătate.

Dar pe dînsa, unica între toate, o voiam recîştigată numai pentru mine şi pentru totdeauna.

Minţeam deci. Minţeam cînd am pretins că ne izolăm pentru lucru, pentru opera mea capitală. Cordelia însă m-a crezut îndată.

Şi sincer se bucură, fiindcă, după dînsa, aceasta însemna că toată criza pe care mi-o atribuia s-a încheiat.

— Ţi-am spus că mişcarea, aerul, schimbarea mediului au să-ţi împrospăteze încrederea în tine! rosti cu naivitate, pregătind valizele de drum şi cercetînd orariul trenurilor. Încă o dată am avut dreptate! Au să vadă dînşii ce-au pierdut...

„Dînşii”, adică toată liota partidului, a cărei existenţă o uitasem şi îmi era cu desăvîrşire indiferentă acum.

În ţară m-am întors ca un răufăcător, fără de veste, noaptea, şi fără să desprind hîrtia albastră din ferestrele faţadei, la casa din Bucureşti.

Aveam oroare de indiscreţia gazetelor, mai ales că, după şase luni de guvernare, incapacitatea lui Carol Stănoiu făcuse să se pomenească în cîteva rînduri, cu regret, lipsa mea şi chiar să se vorbească despre o eventuală remaniere, în caz cînd cineva din partid ar găsi îndestule argumente şi îndestulă căldură ca să mă convingă a renunţa la surghiunul meu voluntar. Acestea le cunoşteam din lectura gazetelor; iar lectura mă făcea să surîd cu milă.

Cariera mea politică, gîndurile, capacitatea, însuşirile şi ambiţiile mele trecute nu mai existau decît în opinia altora. Mie îmi sunau străine. Viaţa îmi rezervase alt destin.

N-am stat în capitală decît două zile, atît cît a fost nevoie, pentru mine şi pentru Cordelia, să expediem lăzile cu cărţi şi să facem cumpărăturile trebuincioase unui an de exil.

Am străbătut străzile în maşină închisă, pentru a evita întîlnirile inoportune. Precauţiune, de altfel, inutilă, după cum mi-a dovedit-o îndată figura mirată a bărbierului meu obişnuit, care nu m-a recunoscut decît tîrziu, după ce îmi răsese jumătate din obrazul săpunit, şi aceasta numai după glas. Atît mă schimbaseră aceste şase luni!

Am ajuns în staţia ultimă de munte pe-o lapoviţă murdară şi rece, cum mă impresionase cîndva acumularea şi dozarea detaliilor, pentru a crea o atmosferă patetică, într-un film de emigranţi.

Trenul şuieră trist în văgăuna pustie.

Din alt tren, garat pe linia moartă, răspunseră din vagoanele închise cu gratii behăituri şi mugete resemnate, de vite pornite la tăietoare. Luminile palide ale felinarelor se legănau în mîini nevăzute. Totul era posomorît şi deznădăjduit, da! ca în sumbrul film ai unui drum fără întoarcere.

Mizeria noastră deveni mai tangibilă în această pustietate cîinoasă, în care ne afundam.

Cinci ceasuri de mers, în ţăcănitul monoton al copitelor, subt coşul de piele al trăsurii, unda bombăneau picăturile. Glasul răguşit al vizitiului şi al pădurarului, urcat alături, pe capră, cu puşca pe genunchi. Cordelia ghemuită lîngă mine, în blănuri, strîngîndu-mi braţul cu mîna ei mică şi rece, de copil înfricoşat de ameninţările beznei.

Pe urmă, cele dintîi săptămîni, pînă ce s-au orînduit lucrurile pentru o atît de îndelungată şedere.

Iarna aşternută pe îndelete; priveliştile odihnitoare, cu brazi neclintiţi şi severi, cu zăpada densă, compactă, foşnind subt paşi ca atlasul: peisagiu asemuitor cu cele de pe cutiile cu lapte condensat. Şi ceasurile de înnoptare timpurie, la gura sobei, unde duduia focul, trosneau vreascurile, se învăluia apoi jăratecul în cenuşă subţire, cu scînteieri molcome de vis.

Aceste săptămîni dintîi au fost, domnilor, singurul armistiţiu pe care mi l-a acordat viaţa.

Nici un prilej de nelinişte.

În somnul Cordeliei, nici o urmă din surîsul rău şi bolnav care-mi chinuise nopţile. Figură indescifrabilă şi calmă; somn robust, în care viaţa e suspendată.

Am crezut chiar, atunci, că pregătirile pentru o atît de îndelungată şedere au fost exagerate. Două-trei luni se făgăduiau destul. Totul nu fusese poate decît o trecătoare sminteală a nervilor surmenaţi, repede

vindecată, repede uitată. Subt orice fericire stă ascunsă o cicatrice închisă. A fost să avem şi noi cicatricea fericirii noastre. Cu atît mai generos că venise de la năluci, care nu lasă urme, şi că suferinţa se ştergea o dată cu nălucile.

Cordelia îşi petrecea ziua căutînd să dea încăperilor orînduiala pe care vor fi avut-o pe vremea cînd trăiau bunicii. Din lăzi, scoase la iveală podoabe vechi, cadre şi scoarţe păstrate în naftalină; îmi cerea, de zece ori într-un ceas, lămuriri asupra locului unde se aflase cu trei decenii în urmă o pernă, o panoplie de vînătoare, un scrin.

Nu ştiam să-i dau decît foarte vagi desluşiri, atît cît reţinuseră amintirile de copil. Dar mai amănunţit cunoştea locul celui mai neînsemnat lucru Pătru, pădurarul. Acela ţinuse, în tinereţe, tovărăşie de vînătoare bătrînului şi nu contenea să povestească teribile şi epice peripeţii din crîncene lupte cu fiarele codrului.

El singur supravieţuise acestor oameni vechi.

Şi tot ce adunase în amintirile lui de om singuratic, căuta să-şi descarce acum, cînd găsise cine să-i dea ascultare.

Pentru bunica avea un fel de compătimire, ca pentru o vietate neînsemnată şi discretă, cum se pare că, într-adevăr, trecuse prin viaţă. Dar pentru bătrîn păstra o admiraţie nemărginită, pe care n-o clătinase nici cei treizeci de ani cîţi trecuseră de la moartea lui cruntă şi bravă, trîntit de glonţ hoţesc, în pustietatea sihlelor.

Fusese omul acela aşa ori crescuse aşa numai în închipuirea lui?

Nu ştiu, căci tot neamul meu cu mine se stinge, iar amintirile nehotărîte, de copil, nu pot nici întări, nici dezminţi imaginea înfăţişată de pădurarul Pătru. Aşa cum apărea în povestirile lui, părea însă a fi fost un uriaş cu sînge aprig în vine şi de o

bărbătească frumuseţe, cruţată dincolo de coruptibila destrucţie a anilor. Om tare şi aspru, iubitor de petrecere în ceasuri rare, cînd primea oaspeţi îndepărtaţi, de la tîrgurile din cîmp, şi om cu mare trecere şi slăbiciune pentru partea femeiască, din care pricină, după cît ne lăsa să înţelegem Pătru, pădurarul, bunica îşi trecuse multe nopţi în aşteptare şi plîns.

Acestea toate mă interesau puţin. Ca şi nesfîrşitele episoade de vînătoare, plicticoase palavre, în care bănuiesc că fantezia povestitorului contribuia cu o exagerată doză.

Nu venisem pentru aceasta! Oamenii morţi rămîn morţi. Nu merită nici un interes, dacă în trecerea lor prin viaţă n-au ştiut să se ridice peste nevrednicele bucurii şi suferinţe animalice.

De departe, pustnicia acestor bătrîni îmi apăruse întotdeauna cuminte şi înduioşătoare. Aflam însă că şi aici se ascunseseră suferinţi mediocre şi plăceri vulgare. Un om zdravăn, un animal robust, care a mîncat, a băut, a ucis alte animale, a rîvnit la femeile altora şi le-a avut, a făcut să sufere alt animal, cu orizont mărginit, a murit violent, cum se cuvenea încheiată o astfel de viaţă; în definitiv, ce este aceasta decît existenţa a milioane şi milioane de larve omeneşti?

Pădurarul Pătru e un moşneag chircit şi păros, cu un cap uriaş, tare de urechi, cu ochii încă din cale-afară de vii subt sprincenile stufoase, cu mîini lungi şi butucănoase, coborînd pînă dincolo de genunchi; un soi de gnom bărbos, cu o neistovită poftă de vorbă.

Cînd intră în casă, închide uşa cu îngrijire, ca şi cum ar voi să se asigure întîi că nu-şi face loc după el nici una din umbrele nevăzute, despre a căror viaţă aievea şi de mult expirată e gata să înceapă povestire...

Înaintează un singur pas de la prag, îşi netezeşte creştetul alb cu o labă de cimpanzeu, îşi răsuceşte căciula, caută ceva în chimir, nu găseşte şi caută în sîn, se uită pe păreţi, tuşeşte, a avut ceva de spus şi a uitat, aşteaptă...

Cordelia găseşte întotdeauna ceva să-l întrebe.

Bănuiesc că îl ademenea înadins cu vorba, să ajungă la una din povestirile lui care-i făceau deosebită plăcere.

Femeile găsesc pasionantă orice existenţă, cît de mediocră şi stupidă ar fi, de îndată ce nu e cea imediat apropiată de a lor, îndepărtată în timp ori în spaţiu. Participă 1a drame fictive şi rămîn insensibile la cele reale şi imediate.

Treceam în cealaltă cameră, unde mă aştepta masa cu hîrtia neatinsă şi cu volumele netăiate.

Auzeam, prin uşa cu scîndura uscată, glasurile enervante, întrebările moşneagului surd: „Ha? Ha?"; regretam biroul de acasă, cu uşile duble, din belşug capitonate, ca să nu străbată nici un vuiet şi să mă izoleze desăvîrşit de larma deşartă a lumii. Dar îmi biruiam îndată nemulţumirea pentru aceste trecătoare neajunsuri. Era doar fericirea noastră la mijloc; ca regimul obligatoriu şi strict dintr-un sanatoriu, de unde aveam să ne întoarcem amîndoi, pentru totdeauna vindecaţi.

Amîndoi.

Căci acum, cînd Cordelia îmi revenea, începea să mă doară cealaltă viaţă, la care renunţasem; mă simţeam şi eu bolnav de inacţiune, luam hotărîri încă nelămurite să încep ceva, nu ştiam ce; poate chiar în adevăr mă ispitea gîndul acelei opere de maturitate, despre care pomenisem, minţind.

Mă întrebam atunci dacă nu cumva iubirea mea pentru Cordelia nu fiinţa decît

în măsura în care plana asupra ei o ameninţare, ca să pălească de îndată ce ameninţarea dispărea. Mă întrebam din nou dacă o iubire calmă, sigură şi eternă e destul pentru a umplea o viaţă de om.

Răspunsul a venit, şi de astă dată, neaşteptat.

După o noapte de viscol, cînd crivăţul zgîlţîise ferestrele şi chiuise fără istov, răsturnînd cu trosnete brazii.

O noapte rea, cu somn de mai multe ori întrerupt.

M-am deşteptat ostenit. Cordelia, înfăşurată în haina de lînă albă, în faţa focului, în jîlţ, privea gînditoare jăratecul, cu bărbia în pumni. Cîpd m-a simţit răsucindu-mă în aşternut, n-a avut răbdare să aştepte. În loc de bună dimineaţa, m-a întîmpinat cu o întrebare:

— Nu ai vreo fotografie de-a bunicului?...

Am dat din umeri:

— Ştii foarte bine eă n-am mania albumelor de familie!

Cordelia părăsi jilţul şi veni să se aşeze pe marginea patului, răsucind între degete un canaf al hainei de lînă.

— Şi nu eşti curios să afli de ce te-am întrebat?

— Defel! Ţi-am spus, mi se pare, de mai multe ori că n-am nici o simpatie pentru acest moşneag berbant, care pînă la adînci bătrîneţe a chinuit o biată femeie, de altfel, o proastă!

Cordelia nu se dădu bătută.

— Totuşi, hai să ţi-l descriu eu...

— Mersi! Să-mi recapitulezi toate inepţiile cu care mă plictiseşte, de două luni, imbecilul acesta de pădurar?

— Lasă-l pe pădurar! începu Cordelia să-şi piardă răbdarea. Am să ţi-l descriu eu, după mijloacele mele de informaţie, directe...

Mă privi zîmbind, să-mi cetească surprinderea.

— Directe!... Ce fel de vorbă e aceasta? am întrebat căscînd, iarăşi şi iarăşi fără nici o presimţire. Ai dat cumva, în sertare, în lăzi, peste vreun document, o schiţă?... Îmi amintesc că era prieten cu nu ştiu ce haimana, care trecea drept pictor... Îi va fi făcut vreun tablou, o mîzgălitură, în schimbul unei piei de căprioară.

Cordelia dădu din cap, lăsă canaful şi îşi tipări pe genunchi haina:

— Cum trivializezi tu realitatea! O cobori întotdeauna la detalii meschine şi materiale... Află că n-am găsit nici o schiţă şi nici un tablou şi că te-am întrebat de n-ai vreo fotografie, numai fiindcă voiam să verific dacă imaginea mea corespunde cu ceea ce a fost în realitate.

Acum începusem eu să-mi pierd răbdarea:

— Nu înţeleg ce vrei să spui... Ce e aceea „imaginea ta” şi informaţiile tale „directe”?

Cordelia îmi feri, cu gestul obişnuit, părul în lături de pe frunte, privindu-mă cu o sclipire de rîs în ochi:

— Aceasta înseamnă pur şi simplu că l-am văzut cum te văd! Că mi-a vorbit, şi mai mult, ca să nu-şi dezmintă se vede apucăturile din viaţă, mai înseamnă că şi-a permis ceea ce-şi permitea cu toate pădurăresele şi morăriţele lui, de pe vremuri.

I-am repezit mîna, întîrziată pe frunte.

Am gemut:

— Iar... Iar începi?

— Ce încep? întrebă Cordelia cu nevinovăţie.

Puteam oare să-i spun? Să-i mărturisesc toată chinuirea care mă adusese aici, gîndul cu care venisem, minciuna în care trăiam de atîtea luni? Să-i arunc în faţă, ca unui bolnav de moarte, adevărul cel crud? Să-i deschid ochii asupra acestei duble existenţi

monstruoase, asupra neruşinatei desfrînări, care prin somn e încă mai ticăloasă decît a femeilor aţinîndu-ţi calea la lumina felinarelor, ca publice adăpători pentru poftele publice?

Atunci s-ar fi zidit între noi tăcerea, şi nimic n-aş mai fi putut să ştiu.

M-am silit (cine poate înţelege forţarea supraumană?), m-am biruit să surîd şi să par înveselit foarte de această nouă viclenie a somnului, proxenet cu ingenioase şi spurcate ademeniri:

— Aşadar, şi el?... Tîlharul! Moşneag de şaptezeci de ani şi mort de treizeci, şi încă tot nu-şi găseşte astîmpăr!... Şi nici n-a cugetat măcar ce nelegiuire săvîrşeşte!... Cu o nepoată!... Nici nu erai născută cînd murea el!

— Imaginează-ţi! se miră Cordelia.

Pe urmă, după o pauză, cu ochii plecaţi, dezmierdîn- du-şi cu palmele stofa de lînă moale, pe genunchi:

— În orice caz, dacă a fost într-adevăr aşa în viată cum mi-a apărut, înţeleg acum toate femeile care alergau după el, peste nouă munţi!

Domnilor, din dimineaţa aceasta, existenţa noastră în văgăuna sălbatică şi pustie de munte a luat ritm halucinant.

Am dat pădurarul afară. L-am alungat cu lovituri de baston cînd a început să se jăluie. I-am găsit nu ştiu ce vină inexistentă, de necredinţă şi de hoţie.

Într-o tresărire a cugetului, mi-am dat seamă de un adevăr simplu, care stătea lîngă mine, şi nu-l aflasem. Anume, că lumea aceea perfidă şi mîrşavă a somnului mi-o smulgea pe Cordelia, fiindcă îi dădea ceea ce nu ştiusem să-i dau, eu. O iubisem pînă acum rece, stăpînit, cu o nevoie de a o avea absorbită în mine, cu toată fiinţa ei sufletească: gînd, voinţă etc. Îmbrăţişările noastre erau scurte şi aproape caste. Am dispreţuit şi mi-am dominat întotdeauna animalul din mine. Josnicia poftelor satisfăcute cu scrîşnet de dinţi sau cu savantă artă a iubirii mi s-a părut întotdeauna nedemnă de omul ieşit din animalitate. M-am gîndit întotdeauna, domnilor, că nu există spectacol mai hîd şi mai dezgustător decît acel pe care l-ar oferi ochilor tăi reci, de privitor, încleştarea bestială a doi oameni în ceea ce, fără pudoare, a fost numit spasmul suprem.

Domnilor, o asemenea bestie, lubrică şi brutală, am devenit eu.

Sărutul meu fu muşcătură de cîine, îmbrăţişările mele, dureroase; cu o posomorîtă înverşunare, căutam să alung din carnea Cordeliei amintirea tuturor săruturilor şi dezmierdărilor ireale din somn, să şterg toate urmele invizibile şi să epuizez toată înfiorarea simţurilor numai pentru mine.

Am căzut, domnilor, pînă aci.

Cordelia luneca din braţele mele cu ochii stinşi şi cu mîinile moarte, cu fruntea atîrnînd greu şi cu buzele strivite: pasivă, neînţelegînd, şi umilită de gemătul meu triumfal!

Atunci am observat întîia oară, apărînd sub bărbia rotundă, coborînd spre gît, vinişoara albastră, ca semnul abia vizibil al fiinţei ei perisabile şi coruptibile.

Ce-au fost nopţile şi zilele noastre e dureros şi nevrednic să spun.

Închişi în casa de munte, eram doi duşmani, pîndin- du-ne. Cordelia, înfricoşată de lacoma mea îmbrăţişare, tresărind de cîte ori îmi simţea paşii apropiindu-se, ridicînd ochi rugători, apărîndu-şi gura şi sînii cu palmele mici; eu, cerîndu-mi prada cu smuncitură de stăpîn. O trezeam din somn. O căutam prin întuneric. Ha-ha! De astă dată nu mă mai temeam nici de somn, nici de lumea aceea invizibilă, perfidă şi respingătoare, care crezuse că are să mi-o fure, să mi-o smulgă şi să o prostitueze, cum face, domnilor, cu toate femeile şi iubitele, şi copilele voastre.

N-am luat seamă la rotaţia anotimpurilor.

Închişi între patru păreţi, trăiam numai pentru aceasta; lupta între mine şi nălucirile somnului era pe viaţă şi pe moarte, nu îngăduia răgaz, nu trebuia să mă distreze nimic, să-mi scape nimic, acum cînd se apropia victoria definitivă. Şi într-adevăr, surîsul extatic, scîncetul din somnul Cordeliei nu mai aveau cînd, nu mai aveau cum să apară.

Cîteodată aţipea cu o carte pe genunchi, împutinată la trup şi palidă, rezemată de spătarul fotoliului.

Obrazul era ostenit şi trist, buzele albe, vinişoara albastră a gîtului se desena neliniştitoare, ca un semn al morţii într-un fruct gata să se desprindă. O spionam. Nu trebuia să se lase somnului, ademenirilor lui perfide. Mă apropiam. Şi acum, scîncetul, scîncetul din somn, era numai pentru mine.

A durat aceasta, cît?

Se puteau număra zilele după vraful cărţilor cetite de Cordelia. Căci nu ne mai

vorbeam nimic. Nu mai aveam ce ne spune.. Tăcerea tencuise zid îritre noi. Iar ceasurile treceau, în fîşîiala monotonă a foilor întoarse.

Domnilor, ajung la sfîrşit. Vă rog să luaţi aminte la un sfat. După somn, să ştiţi că al doilea duşman al vostru sînt cărţile. În ele, femeia cea mai castă găseşte îndestul venin lasciv ca să schimbe realitatea prezentă, onestă şi tangibilă pe o lume de ficţiuni absurde, unde totul este permis şi totul mincinos idealizat.

Am înţeles-o aceasta cînd am ştiut că somnul Cordeliei, atît de puţin şi de întrerupt cum era, se popula îndată cu eroii romanelor, animaţi şi reîncarnaţi.

V-aţi putut oare închipui şi aceasta?

Personagiile acelea de mucava, fără suflet şi fără consistenţă, luînd trup în somn, purtînd femeia în peisagii de o complezenţă complice; insule tropicale, parcuri romantice, păduri virgine, ţărmuri de mare, lacuri scăldate de lumina lunară, castele oglindite din maluri stîncoase; eroi în armuri grele sau în costume napoleoniene, în haine de sport şi în mantii de rajah; tot ce imaginaţia literatorilor din toate veacurile şi din toate naţiile au născocit convenţional şi mincinos, apărînd în somn, în vis, apropiindu-se cu paşi vicleni, cu ademenitoarea şi făţarnica lor retorică, invitind la un pas de menuet ori la o promenadă în parcul cu lună, ca să sfîrşească întotdeauna răsturnînd femeia pe o bancă, pe un divan, pe o pajişte, să le soarbă viaţa lor caldă şi să le pîngărească buzele cu gura lor neînsufleţită, care n-a trăit, n-a grăit, n-a suferit niciodată aievea, şi totuşi, în nevăzut, îşi are fiinţă.

Această lume de fantome inanimate invadase acum în somnul Cordeliei, probabil ca s-o consoleze de prezenţa mea unică şi monotonă.

Fiindcă eram brutal, ei ştiau să se apropie cu dezmierdări mieroase.

Fiindcă eram mut, cu dinţii încleştaţi, ei ştiau să îndruge graţioase madrigaluri.

Fiindcă zile şi zile de chinuire îmi albiseră tîmplele şi îmi adînciseră în văgăunele orbitelor ochii sticloşi, ei apăreau de o tinereţe scandaloasă, zvelţi şi elastici ca pajii, puternici ca gladiatorii şi ageri ca vînătorii de antilope.

Fiindcă renunţasem la tot, fiindcă eram acum un strigoi al omului care-aş fi putut să fiu, al omului providenţial poate şi unic, aşa cum avusesem drept să fiu, ei erau prinţi cu gesturi suverane, genii cuprinzînd în tidva lor universul, artişti concurînd creaţia.

Eu rămîneam soţul, eternul soţ, cutreierînd încăperile ca o fiară în cuşcă, pîndind clipa să mă reped şi să strivesc pe buzele Cordeliei sărutarea lor, să înăbuş răsuflarea lor, să alung amintirea lor, să lupt cu spectrele lor.

Se pot spune? Se pot înţelege acestea? Puteai găsi alt sfîrşit decît cel care-a fost? De care mă apropiam cu fatalitatea care conduce imuabila geometrie a aştrilor?

Domnilor, totul s-a întîmplat într-o seară cu cer încărcat, după o zi fierbinte, cu muşte lipicioase şi cu văzduhul greu de furtuna care nu îşi găsea dezlănţuire.

Lipisem fruntea de fereastră. Priveam norii vineţi, chi- nuindu-se să se ridice peste creasta munţilor şi căzînd îndărăt. Prin spărturile lor, cerul era albastru şi adînc, ireal.

Chemarea, presimţirea unei lumi de dincolo, unde totul e simplu şi clar. Un vînt cutreiera un timp, urla în vîrful aspru al brazilor, astupa ostroavele limpezi ale cerului cu nori opaci, cădea brusc şi deodată era o neclintire şi o tăcere de panică, într-un sumbru început de întunecare.

Străbăteau sunete foarte de departe, în alte văi, după alţi munţi, cu fulgere nevăzute. Şi iar se dezlănţuia vîntul, şi iar se oprea brusc, în încremenire.

Tortura aceasta a naturii neputincioase răspundea, în mine cu o durere aproape fizică.

O înţelegeam şi participam la ea.

Domnilor, nu surîdeţi! Ceea ce spun este exact: înţelegeam şi participam la această chinuire a forţelor uriaşe, paralizate de alte puteri duşmane, nevăzute, luptînd surd cu zvîcniri, cu zvîreoliri şi cu pauze, ca să-şi găsească eliberare. O furtună care nu se poate dezlănţui, stearpă, legată de blestemul vracilor, e, ca orice act, orice faptă, orice viaţă, nerealizată. Pregătită, anunţată, făgăduită, dar nerealizată. Cum n-aş fi participat dureros la acest eşec al forţelor zădărnicite de-un duh al înfrîngerilor, fatal?

Mîna rămăsese rezemată de pragul ferestrei, unde se afla vraful ziarelor nedesfăcute: de mult nu-mi mai deşteptau nici un interes. Ochii mi-au căzut maşinal pe un titlu gros, peste care apăsa palma. Am ferit-o, să-l cuprind întreg: *Declaraţiile d-lui ministru Carol Stănoiu...*

M-am întors spre Cordelia, cu un început de exclamaţie compătimitoare:

— Tot nu s-a mai sfîrşit cu imbecilul acesta!!...

Cordelia dormea, cu ceafa rezemată în spătarul fotoliului, cu cartea pe genunchi, cu gîtul dezvelit arătînd vinişoara albastră, cu o mînă strîngînd sînul şi cu buzele palide,

întredeschise. Biată figură, ostenită şi tristă, umbră din ceea ce a fost!

Am vrut, cu alt suflet, să mă apropii uşor, cu alt suflet, să o dezmierd, să o trezesc din somnul perfid; domnilor, vă jur că în clipa aceea mi-au năvălit deodată în gînd cuvinte rare şi încă nespuse, în care să mărturisesc toată chinuirea noastră, să-i destăinui tot, să căutăm împreună unde ne stă vindecarea, de unde ne va veni eliberarea.

M-am apropiat în vîrful paşilor, am întins amîndouă mîinile să o cuprind, şi mi-a răspuns scîncetul, surîsul cel rău şi desfrînat, descărnînd hîd buzele uscate.

Mîinile erau acolo, aproape de obrajii vestejiţi, pe care voisem să-i dezmierd.

Au coborît...

Au coborît mîinele la gît, şi mîinele au strîns. Mult. Nesfîrşit de îndelung.

Pînă cînd vinişoara albastră de sub bărbie, prelungită spre rotundul gîtului, s-a învineţit, să plesnească.

Aceasta e tot.

Am ucis visul! Am suprimat somnul!

Eu ani fost cel mai tare!

Totuşi, ceva n-am să ştiu niciodată. Cine, cine a mai fost Cel din urmă, din ultimul somn al Cordeliei? David? Isaia? Solomon? Pilat din Pont sau Iov, sau Fiul risipitor, sau Lazăr înviat din morţi? Cine, dintr-o mie de clienţi prea notorii ai raiului sau infernului, din Vechiul şi Noul testament?

Căci cartea de pe genunchi era *Biblia,* singura ei lectură îngăduită, de luni.

PAIANJENUL NEGRU

Cu lumînarea apropiată în faţa oglinzii, Henric al IV-lea îşi cerceta amănunţit, pentru a zecea oară poate, cutele din jurul ochilor.

Sticla cu valuri vinete şi cu argintul pe dedesubt mîncat de umezeală răsfrîngea o figură pe care n-o recunoştea. Zadarnic se ridica în vîrful picioarelor, se pleca într-o parte, căutînd un colţ de unde oglinda să nu-i arate chipul prea oval sau fruntea prea turtită, aşa cum se văd feţii monstruoşi din borcanele muzeelor.

Dincolo de luciul aburit, ca dintr-o lume stranie a spectrelor, răspundea fiecărei mişcări, sub şfichiul pîlpîit al lumînării, un cap plumburiu, cu ochi reci, de mort. Gulerul de dantelă, obosit de îndelungi peregrinări, se boţise şi atîrna veşted. Încercă încă o dată să-l ridice subt bărbie, dar floarea de aţă croşetată căzu moale pe umerii de catifea.

Uşa cabinei se deschise şi cineva strigă, trecînd mai departe:

— A venit şi prefectul. Începem!

Zbîrnîi un clopoţel. Sună un lemn bocănit în duşumea. Una, două, trei!... Numărase în gînd fără să vrea, din obicei, repetînd în închipuire desfăşurarea actului pe scenă.

Acum s-a ridicat cortina.

Mademoiselle de Mercoeur se aşează pe banca de piatră, subt ulmul rotat, împingîndu-şi cu pantoful alb coada grea a

rochiei. Bassompierre îi vorbeşte, cu un deget înfipt în cingătoarea vişinie de piele.

Henric al IV-lea întoarse spatele oglinzii şi se trînti, ferindu-şi spada, pe canapeaua care scrîşni din încheieturi.

Nu intra decît la sfîrşitul actului.

Un cleşte dureros îi strîngea tîmplele. Cîteva minute de nemişcare şi piramidonul aveau să-l liniştească, poate. Şi încercă să nu gîndească nimic.

Dar alături, dincolo de peretele subţire, se auzeau „fetele" chicotind. Un glas de bariton necunoscut rosti fără îndoială o glumă, căci rîsetele izbucniră ca o tavă de pahare răsturnate. Apoi se auzi bîzîitul unui pulverizator, capacele cutiilor de pudră aruncate pe masă, un şuvoi de apă. Uşile se trîntiră şi paşii se depărtară pe culoar. Se făcu deplin linişte. Coborîseră toţi.

Se auzea surd şi adormitor, aproape făcînd parte din tăcere, numai clipocitul ploii în fereastră.

Henric al IV-lea îşi destinse dureros încheieturile. Liniştea îl odihnea. Tîmplele se răcoreau ca sub degete magnetice. Sorbi tăcerea. Un şoarece, amăgit de nemişcare, scoase capul cenuşiu deasupra dulapului, privi mirat cu mărgelele negre ale ochilor, lunecă repede; jucărie pe sfoară, se mistui în ungher. Rămase iar singur, şi deodată, singurătatea iar îl înfioră. Asta se întîmplă tot mai des. O căuta această singurătate şi pe urmă îl neliniştea. Niciodată nu-l apăsase însă ca într-acel orăşel lăturalnic, unde de-o săptămînă nu se mai potolise cea dintîi ploaie deznădăjduită de toamnă.

Henric IV aruncă ţigara stinsă. Îi lăsase gust de cenuşă în gură. Sări în picioare şi-un tel destins zbîrnîi: strună de instrument dezacordat. Îşi tipări hainele cu podul palmelor. Se mai privi încă o dată în oglinda ostilă.

Din lumea de dincolo, îl ţintui, indiferent, un om cu obrajii necunoscuţi, cu ochii gelatinoşi şi cu barba postişă.

Apropie obrazul mai tare de sticlă şi se privi sever, în fundul ochilor. Omul de dincolo îl înfruntă, atent, cu nepăsarea neliniştitoare din lumea lui de umbre.

Simţi o bătaie de inimă, ca şi cum omul acela exista cu adevărat; îl pătrundea prin ochi în cuget şi neîndurat îl osîndea.

Atunci Henric IV se trase un pas înapoi, îi dădu cu tifla şi, salutînd larg cu pălăria care-şi tremură pana albă ieşi din cabină. Nu rîse la această scenă, de nimeni văzută, decît arcul telului de divan, încă o dată tresărit.

Coborî între culise. Pompierul îi făcu loc cu admiraţie plină de respect. Mărioara, „a treia damă de Curte”, îi şopti:

— Nene Haralamb, întinereşti! Eşti, eşti...

Şi nu găsi cuvîntul plin de încîntare care să-l zugrăvească atît de falnic cum este.

Henric IV îndepărtă linguşirea cu un gest suveran al degetelor înmănuşate. Rezemat de o ladă cu scîndurile aspre, asculta acum monologul lui Ravaillac.

O suflare de vînt tremură frunzele de pînză ale decorului. Cineva strigă pe culoar ascuţit:

— Uşa! N-auzi, domnule? Uşa!...

„A treia damă de Curte" îşi acoperi cu degetele gîtul dezvelit. Tuşi sec şi un val de roşeaţă îi îmbujoră subt fard obrajii.

Henric IV gîndi la flacoanele cu medicamente, la plă- mînul scuipat în batistă, la dimineţile cînd feţişoara aceasta cu ochii măriţi de febră tremură subt plapomele sleite ale hotelurilor; şi atunci el aleargă, generos, să-i aducă un doctor. Încă un an, doi cel mult, spuseseră toţi. Şi pe urmă... Pe urmă? Cum mai pot rîde şi glumi oare oamenii osîndiţi?

Dar Ravaillac, pe scenă, îi jura tocmai moartea lui cu mîna pe crucea de pe mînerul pumnalului ucigaş.

Regizorul clipi un semn.

Henric IV îşi umflă pieptul şi, încleştînd spada scurtă, intră în scenă cu paşi grandioşi, cutremurînd elastic po- diul de scînduri.

Cineva aplaudă în fundul sălii. Nenea Haralamb avea ţinută dramatică şi cucerea întotdeauna băncile din urmă, ale poporului.

Cuceri de astă dată şi rîndurile din scaunele apropiate, din faţă de tot, văzute în întunericul livid ca printr**-o** sticlă opacă de acvarium. Biciuit de aplauzele unui singuratic, din versurile lungite de melodramă gemu suspine care-au înfiorat inimile simple ale tîrgoveţilor cu viaţa petrecută între cafenea şi coşniţa pieţii, între cearta cu bucătăreasa şi lectura *Universului.*

Tot ce era romantism zaharos şi naiv, comprimat de cotidian, uitat din lectura vagă a adolescenţei, tresări la peripeţiile acestor suferinţi închipuite. Imaginaţia extravagantă a autorului îl puse pe Nenea Haralamb să deplîngă singurătatea, lipsa celei din urmă femei iubite, anii care trec, izgonirile şi tristeţea morţii; şi poate gîndurile de adineaori, din faţa oglinzii cu luciul umed, poate singurătatea care într-adevăr îl deznădăjduise o săptămînă, poate posomoreala pustie a acestui tîrg ploios ori, poate numai setea profesională de aplauze, aţîţată, îl făcură grandilocvent, peste dozajul din fiecare seară şi peste nivelul camarazilor de scenă.

Ultimele versuri le declamă aproape de rampă, îndoind să plesnească vîrful de oţel al spadei, cu o patetică desperare, ca pe estrada celui dintîi examen de conservator.

Sala îşi tropăi entuziasmul. O floare pornită dintr-o lojă descrise un arc aerian şi-i căzu la picioare.

După acest semnal plouară altele: o avalanşă. Femeile îşi smulseră violetele de la sîn. „Conspiratorii” şi „damele de Curte” priviră uimiţi această a doua miraculoasă întinerire a lui Nenea Haralamb. Pompierul cu ochii uzi îşi apăsă casca de alamă pe creştet şi suflă zgomotos nasul într-o batistă de cazarmă cu matricolă neagră, mare, de cerneală chimică.

Iar după ce cortina căzu definitiv, „a treia damă de Curte” i se agăţă de gît şi-i sărută, des-des, obrajii, pe care fardul buzelor puse garoafe rotunde şi roşii.

Prin haina de catifea, Henric IV îi simţi inima bătînd zvîcnit, neregulat şi slab, ca inima unei hulubiţe prinse în pumn.

O prinse binişor cu mîna:

— Ce sînt prostiile astea..., fetiţo?

După ultimul act, cu gulerul pardesiului ridicat, dosind florile culese de maşinist, ieşi în stradă cel din urmă.

Uşile se închideau pe sălile întunecate. Piaţa se golise. Becurile aruncau peste bălţi o lumină vînătă şi atît de tristă! Dar ploaia încetase. Pe cerul spălat stelele străluceau clare. Vîntul smulgea castanilor cele dintîi frunze. Aerul era primenit, umed, sonor.

În faţa singurei cafenele-restaurant, un automobil cu şoferul adormit într-o blană trasă peste cap aştepta.

Luminate în fîşia de raze a farurilor, aşternută pe asfalt, cîteva coji de portocală spălate de apă îi evocară ţinuturi toride, plaje încinse de soare cu nisip aurit, grădini de năramzi. Un an petrecut demult acolo: Sicilia; pieţe cu lumină multă, cu lărmuială sonoră de oameni; la fîntîni cu havuzuri de marmoră, femei cu amfore pe umeri, ca în gravurile antice... Tot el fusese acela, făcîndu-şi loc cu coatele prin mulţime, cu pălăria uriaşă de pai împletit,

trasă ştrengăreşte, artistic, brigand, pe ochi?

Deprins să-şi gîndească în amintiri de rol, fredonă în minte:

„Cunoşti tu ţara unde-nfloresc lămîii?”

Haralamb Tărcuş — pe afiş Haro Ditarca — şovăi în faţa uşei. Prin perdeaua subţire, profilaţi în umbre chinezeşti, se vedeau înlăuntru ceilalţi, aşezaţi la masă cu necunoscuţi.

Ştia ce-l aşteaptă.

Sticlele golite, anecdotele purtate din oraş în oraş, cîntecele lăutarilor, aceleaşi dintotdeauna. Îi era ruşine şi de florile pe care-ar fi vrut să le ascundă. Foamea îl birui însă. Se îndreptă în silă, ca un cal de povară întinzînd de bună voie, din laşitate, gîtul la ham.

Dar cineva îi strigă numele şi se întoarse cu degetele încă pe mînerul uşei.

Un necunoscut alerga gîfîind, cu pardesiul fluturînd descheiat. Era cu pălăria dată pe ceafă, cu un obraz înveselit şi larg, de lună plină, în bătaia luminii din fereastră; figură pe care nu şi-o amintea s-o fi văzut undeva, vreodată.

Necunoscutul desfăcu braţele frăţeşte:

— Ei bată-te... Tu Tărcuş? Ei bată-te! Îmi spuneam eu...

Încleştînd braţele, îl strînse, tovarăş de mult pierdut.

Haralamb Tărcuş îşi şopti în gînd:

„Pierdutul fiu întors e şi cel mai gras viţel
În cinstea lui tăia-vom şi vinul cel mai tare...”

Încercă să pară bucuros, să descopere un nume acestui îmbucurat prieten, dar necunoscutul înţelese şi lăsă să-i cadă mîinile întristat.

— Nu mă recunoşti?... Mişu. Mişu Vulpescu, de la „Cantemir”...! Ei bată-te... Zi, mă uitaşi?

Îşi amintea în sfîrşit. Cum să-l uite? Se uită anii aceia?

Mişu Vulpescu îi prinse braţul şi-l tîrî autoritar:

— Nu aici! Am eu o odăiţă liniştită şi un vin... Un vin, Haralamb dragă! Am jidanul meu... Ei bată-te, şi zi, tu! Haralamb! tu! Henric al patrulea... Asta-i nostimă! O strîngeai pe aia, *mam’selle* de Mercoeur! Spune drept, hoţule! Trebuie să fie o bucăţică...

Fostul camarad de la „Cantemir”, făcu pehlivan cu ochiul, răsucindu-şi mustaţa stufoasă, roşcovană şi dezgustătoare.

Haralamb Tărcuş clătină din cap fără să răspundă. Prietenul n-avea decît să înţeleagă şi să creadă orice. Nu-i putea spune că pentru dînsul acest capitol e de mult încheiat, ca dealtfel atîtea capitole, mai toate.

Un timp au mers tăcuţi.

Actorul măsura cu coada ochiului dimensiunile rotunde ale prietenului, abdomenul bine hrănit, obrazul grăsun şi mulţumit de sine. Ce îndeletnicire o fi avînd? Cum pot fi unii oameni atît de vulgari?

Haro Ditarca recită în gînd păşind peste bălţile negre:

„E suvenirul oare ce mă-ntristează, conte?
Copilăria noastră, castelul şi grădina?...”

Ajunseră. Cîrciuma era dosnică. Cu obloanele verzi, ermetic ferecate. Prietenul bătu un semnal dinainte orîn- duit. Scrîşni îndată un zăvor înlăuntru: deschise îndată un ovrei cu un ochi scurs, cu vesta de şiac.

După graba bucuroasă cu care îi primi, făcînd plocoane şi frecîndu-şi mîinile, după odăiţa „specială” unde-i pofti, se înţelegea

că Mişu Vulpescu avea acolo o deosebită preţuire de client vechi şi important.

În faţa păhărelelor de vin, dezmorţiţi, Mişu Vulpescu îi povesti cum l-a descoperit.

— Bănuaim de ieri, cînd ai jucat pe Othelo! Te-am căutat şi mi-a spus unul deşirat, de făcea pe Marchizul de Montmorency, mi-a spus el că Haro Ditarca-i Tărcuş!... Ce bucurie, bată-te!... Eu te-am aplaudat întîi, cînd ai ieşit pe scenă... Straşnic succes!... Ţi-a aruncat flori pînă şi nevasta prefectului, Iliasca; şi mă, băiatule, mă, toată lumea ştie cît de mofturoasă e coana Beatris!...

Haralamb Tărcuş simţi că roşeşte de admiraţia greoaie a prietenului. Îşi făcu de lucru privind cuţitul în tăiuş.

Schimbă vorba:

— Şi tu?... Cum de-ai ajuns aci?... Sînt, să vedem, sînt treizeci de ani de cînd nu mai ştim nimic unul de altul.

Prietenul scoase o batistă, o despături, o trecu pe frunte şi pe ceafa brobonită de sudoare, o împături la loc şi o puse în buzunarul de la piept, cu un colţ afară.

Părea că se sfieşte să-şi spovedească o stare mult mai prejos de aşteptările fostului camarad.

— Eu, dragul meu... Dar ce te poate interesa?... Sînt un om liniştit. Pe noi ne înghite provincia... Ia, un biet funcţionar! Grefier al tribunalului: o mizerie! Mai am doi ani şi scap la pensie. O căsuţă cu livadă, nevastă gospodină, copiii la casele lor, un ginere avocat... De trei ani am pus mîna pe-o viişoară pe rod, acolo mă retrag cînd scap, îngrijesc de altoiuri: am plantat două hectare... Cum vezi, ticăloşie! Cîte-un păhărel de vin, cu de-ai noştri. Este un armean, Agop, de toată nostimada... Trebuie să-l cunoşti! Cînd îl ia apa, trage cu revolverul în piaţă la miezul nopţii şi zice c-are să răzbune toate măcelurile de la Erzerum... Pe

urmă plînge... I-a fugit o fată acum cinci ani c-un transformist, a lăsat-o, şi acum cîntă la un cabaret la Galaţi... Iată tot ce facem! Noi nu sîntem artişti. Noi nu ştim ce-s aplauzele şi florile!...

Haralamb Tărcuş împinse vinovat florile sub şervet.

Admiraţia şi pizma prietenului sunau ca o răutăcioasă glumă de om sătul, pe socoteala flămîndului; căută cu atenţie încordată urma unei subtile ironii. Dar pe obrazul rotofei al lui Mişu Vulpescu nu se lămurea decît cea mai nevinovată şi absolută bucurie.

Gîndi cît de mincinoasă e această admiraţie pentru golul lui dimprejur, pentru tristeţea turneelor fără nici un sfîrşit, pentru nimicnicia în care îşi tîrîse rolurile din trupă în trupă şi din tîrg în tîrg. Sorbi două pahare unul după altul, pe nerăsuflate. Îşi aminti fără voie:

„Vai, bietul Yorik!
L-am cunoscut, Horatio, — Aceste vise moarte”...

Ovreiul se strecură în vîrful picioarelor, schimbă gheaţa în bateria verde, aduse farfurii curate, friptura, şi întrebă tărăgănit:

— Poate trebi ca să trimetim, dacă puftiţi, după Năiţă?...

Înţelese că Năiţă e vreun ţigan cu vioara şi rugă din ochi prietenul să renunţe:

— Stăm între noi. Mai bine!... Povestim.

Aveau multe de povestit. Mai întîi, întîmplări uitate de şcoală. Greva de la matematici, scandalul de la ora lui Hulubei, cînd i-a dat afară pe o săptămînă... Pe urmă colegii. Cine ar fi crezut că Brînzeu, feciorul popei de la Vovidenia, are să ajungă de trei ori milionar? Şi Stroescu, care se ţinea numai de giumbuşlucuri, să se împuşte din dragoste?... Şi mai ales secătura aia de

Toroceanu s-ajungă ministru, auzi, domnule? Ministru...

Mişu Vulpescu se indignase de-a binelea şi, ca să-şi potolească această cumplită supărare, strigă să schimbe bateriile şi să aducă „Cotnar”.

Se desfăcu la vestă, întinse picioarele răşchirate sub masă, şi Tărcuş se trezi recitind în gînd:

„Aşa sta Pirus, ca un zugrăvit tiran!”

Era bun vinul ovreiului. Strecura în vine o aromeală călduţă, învăluia sufletele într-o bucurie fără pricină: amintirile veniră înduioşate şi totul părea simplu şi cît nu se poate mai fericit.

Prietenul fu cuprins de suveniruri. Ridică paharul în zarea luminii, admiră culoarea limpede a vinului în cleştarul brumat, sorbi încetişor ca să savureze aroma şi se înduioşă:

— Nu ştiu!... Cînd erai în şcoală ai declamat odată ceva foarte frumos, la o serbare... Ceva trist, care mi-a rămas în minte... Mai ştii tu? Făcusem repetiţia în teatrul nostru, din hambarul lui Mănciulescu... Te-a sărutat pe frunte Medrea, de română, şi maică-ta a plîns. Ţin minte, începea:

„Lîngă icoană în umbra cea neagră,
Păianjenul negru o pradă pîndeşte,
Şi pînza o strînge cu aprigu-i cleşte,
Dar aripa nu e... Dar aripa nu e...”

Atît îmi amintesc. I-am povestit şi nevestei de multe ori... A căutat şi fata cea mai mică, Victoria, în cărţile ei... Se vede că e ceva foarte vechi, nu se mai găseşte.

Haralamb Tărcuş zîmbi îngîndurat trecutului încălzit de subt cenuşă şi încercă să-şi amintească şi el:

— „Dar aripa nu e...”, „Dar aripa moartă...”, nu asta! „Dar aripa nu e...”

Nu, mai departe nu-şi amintea. Vedea cartea de lectură cu colţul foilor îndoite, păianjenul desenat în mijlocul pînzei geometric ţesută; revedea pe cealaltă pagină portretul lui Vlad Ţepeş cu egreta albă la căciulă, titlul lecţiei de intuiţie: *Fierul, fonta şi oţelul*, dar versurile mai departe nu şi le putea aminti. Îi revenea în minte — o! cît de departe şi cît de umbrit — ziua aceea cînd pe estrada de scînduri, în uniforma nouă, a rostit poezia... Îşi aminteşte cum a îmbrăcat uniforma adusă de la croitor. Îl strîngea gulerul. Maică-sa i-a schimbat sponcile. I-a turnat apă de colonie pe batistă, din sticla din garderob. Cînd s-a urcat pe trepte, roşu şi tremurînd, lumea din sală se vedea printr-o pîlpîire ca de lacrimă, aşa cum se vede strada privită peste cazanele cu smoală cînd fierb, într-un tremur, ca apa morţilor în iulie. Îi era frică să nu piardă şirul, să nu se încurce... Şi, cum a prins însufleţire, cînd în faţă a dat ochii cu domnul Medrea care-l îmbărbăta, bun şi zîmbitor, cu privirea!... Cum l-a strîns maică-sa, pe urmă, la pieptul ei slab în haina neagră, după ce-a sfîrşit în aplauzele şi tropotul sălii!... Tot el fusese acela? Copilul cu glasul tremurat, în uniforma cu mînecile prea lungi... Şi bucurie, cînd a mai avut el alta, aşa neţărmuită să-i rupă inima ca în ziua aceea, cînd a început pierzania lui?

Haro Ditarca nu mai rosti nici un cuvînt, de teamă să nu-i tremure glasul.

Întîlnirea sfîrşi trist. Amîndoi răscoliseră în morminte. Amintirea îi scutură cu un rece fior.

Se măsurau pe furiş, spionîndu-şi pe feţe pustiirea anilor. Tărcuş invidia sănătatea

celuilalt, hainele calde, respectul cîrciumarului; îl urî pentru mulţumirea de sine, ascunsă cu făţărnicie. Îl mîngîie însă de îndată, profesional, amintirea unui vers de rol:

„Era stupid burghezul şi portul său,
vulgar!...”

Se despărţiră cu o strîngere moale de mînă. Vinul îşi obosise toată bucuria de adineaori; nu mai duceau fiecare cu dînşii decît un pumn rece de scrum...

Singur, în mijlocul străzii, nu-l ademenea camera de hotel. Scoase pălăria să-şi răcorească fruntea. Ridică ochii. O stea căzu de pe cer, aproape de tot: s-ar fi părut că e destul să meargă pînă la marginea oraşului, s-o găsească nestinsă, undeva, într-o grădină, pitită în iarba plouată ca un licurici.

Trecu lenevos un gardist, salutîndu-l.

Haralamb Tărcuş se hotărî. Grăbi pasul spre localul de noapte, unde se aflau ceilalţi. Îi era teamă acum să nu fi plecat cumva. Orice era mai binecuvîntat, decît patul cu aşternutul umed, vînăt, vîscos, ca toate aşternuturile în care doarme de ani şi de ani.

Cînd deschise uşa, toată masa urlă de entuziasm alcoolic. Cristodorescu, primul amorez, se clătină pe două picioare cu paharul în mînă şi-l sărută lipicios:

— Eşti un bibic, nene Haralamb... Cel mai veritabil ’mbibic!

Şi, către chelner:

— Ce stai, melchisedecule? Un pa’ar pentru ne’ea ’Aralamb... Şi rîneşte masa, embecilule! S’teţi toţi ’işte ’mbecili, veritabili embecili...

Dorina, a treia damă de Curte, făcu prezentările: un locotenent, sunîndu-şi tocurile, frînt de mijloc, un domn bărbos, doi tineri, un copilandru, poliţaiul...

Chelnerul schimbă faţa de masă. Haralamb Tărcuş deşertă cu sete paharul dintîi şi numai după aceea privi împrejur. Toate mesele strînse, scaunele cu picioarele în sus, becurile în fund stinse, un picolo dormind cu braţul îndoit pe biliard.

Dar masa lor umplea de larmă şi de fum întreaga sală, cît era de vastă. La urechea primului amorez, lăutarii zbierau cît îi ţinea gura.

Cristodorescu, cu ochii lăcrimoşi de fericire, suspina după fiecare refren:

— Aşa, melchisedecule!... Bea un pa'ar de vin, 'mbecilule... 'Ne Haralamb 'ntă imbecilii ca 'şte semizei! Pa'ol 'eritabili semizei...

Haralamb Tărcuş dădu din cap, semn de aprobare: „de acord, cîntă imbecilii ca nişte veritabili semizei". Altfel, contrazis, Cristodorescu era în stare să spargă un pahar: „Pa'ol, un pa'ar!" primul dintr-o adevărată cascadă de pahare, după cum îi era năravul întru epatarea „embecililor" de provinciali.

Între domnul bărbos şi locotenent, Dorina, cu obrajii aprinşi, cu ochii măriţi de cearcăne şi cu şuviţe de păr scăpate din ace, asculta pe gînduri cuvintele spuse încet: fără îndoială invitări insolente, fiindcă ea roşea şi amenința că pleacă. Locotenentul îşi netezea cărarea cu latul palmei, se privea vorbind în oglinda din faţă; apoi se pleca iar la ureche, fără să-şi ia ochii de la oglindă, să rostească altceva, tot atît de necuviincios. Femeia răsucea nervos lanţul poşetei. Fără nevoia să audă cuvintele, Tărcuş le ghicea şi întoarse capul scandalizat. Cît mai fumează! Şi cum poate asculta oare toate neghiobiile? De ce nu pleacă să se culce? Mîine iar o să cheme doctorul... Şi cum o mai soarbe din ochi imbecilul ăsta, abia ieşit din găoace!

Într-adevăr, din celălalt capăt al mesei, copilandrul privea în extaz; şi de cîte ori privirea lui se încrucişa cu privirea femeii,

genele lungi îi palpitau; şi atîta emoţie sta scrisă atunci în pupile, că nu mai avea nevoie de cuvinte s-o spună. Avea pieliţa obrazului străvezie şi feminină, buzele cărnoase, fularul înnodat cu cochetăria în care se ghicea mîna drăgăstoasă a unei mame.

Desigur, i-a legat aseară funta înaintea oglinzii de la şifonieră, i-a stropit colonie pe batistă, l-a ameninţat cu degetul să nu vină tîrziu acasă, că-i ia cheia; şi acum se întoarce spre ziuă, în vîrful degetelor, dezmierdînd cîinele din curte să nu latre, pipăind pereţii coridorului, cu carnea aprinsă de dorinţa unei femei, unei... Imbecilul!

Haralamb Tărcuş se răsuci cu spatele şi întinse cordial paharul, să ciocnească cu cei doi domni de alături. Amîndoi însă atinseră paharul fără să bea şi nu-l luară în seamă. Unul îşi şterse ochelarii, privi în gol, prinse din gol, ca o muscă din zbor, firul conversaţiei întrerupt de Haro Ditarca.

— Nu!... continuă vorba începută, Hamlet dovedeşte că orice dramă de inteligenţă n-are dezlegare! Shakespeare n-a vrut să facă din prinţul Danemarcei, ca Sofocle din Orest, un instrument de justiţie. L-a interesat omul, nu misiunea cu care a fost însărcinat de un spectru. Pentru mine, monşer, Hamlet înseamnă biruinţa spiritului asupra materiei, a imaginaţiei asupra realităţii. „Văd pe tatăl meu?” «Unde, Monseniore?» «În ochiul gîndirii mele.» Excesul de cugetare trebuia fatal să-l împiedice a împinge pînă la capăt actul. Pentru a acţiona, e nevoie să crezi în eficacitatea actului! Hamlet se întreabă, şovăie, fiindcă vede prea limpede şi prea mult deodată... Există un moment matematic pentru orice act; dacă a trecut, totul se dizolvă în inutil. Dorinţa de perfecţie îl sileşte pe Hamlet să amîne un gest pe care la sfîrşit nu-l

împlineşte, fiindcă a visat să-l împlinească la perfecţie. Asta înseamnă nebunie? Domnule Ditarca, dumneata, care nu o dată ai jucat rolul lui Hamlet, ce crezi? Era Hamlet un nebun?

Tărcuş făcu un gest nehotărît cu mîna. Ce-or mai fi voind şi ăştia? Hamlet e un rol şi atît! Un rol mare...

Tînărul cu ochelari şterse din nou sticlele ovale şi, împingîndu-şi în mîneca hainei manşeta prea lungă, se întoarse triumfător:

— Vezi? Nimeni nu poate spune că e un nebun!... Prinţul ăsta presupus nebun era cei mai înţelept dintre toţi danezii aceştia putrezi, cîţi se vîntură pe terasa din Elseneur. Imbecilii au de partea lor acţiunea necugetată; înţelepţii, cugetarea, care paralizează acţiunea. Cum să crezi, să vrei, să acţionezi, cînd ştii că un singur grăunte impur poate transforma cea mai nobilă substanţă omenească în netrebnicie?... Prima consecinţă a unei acţiuni e renunţarea la altele, o mie! Dar la care să renunţi, pe care să o alegi?... Observă că şovăielile lui Hamlet sînt contemporane cu acel ,,ce ştiu eu?" al lui Montaigne!... E cea dintîi îndoială modernă asupra valorii binelui şi răului, a lucrului conştient şi a fatalităţii, a lucrului practic şi artei. Dealtfel, o spune mai bine decît mine, Pourtales! Ciudată nebunie, aceea care vede atît de limpede conflictul între ideea pură şi...

Haralamb Tărcuş, scîrbit, renunţă să asculte mai departe. Ce-ar mai rămîne dintr-un rol, dacă ar încăpea pe mîna ăstora, care despică firul de păr în patru?

Se strămută cu paharul lîngă Dorina. Domnul cu barbă îşi trase scaunul bucuros.

— Vino dumneata şi împac-o! A supărat-o! A supărat-o licheaua asta...

Locotenentul dădu capul pe spate şi rîse satisfăcut, tipărindu-şi cu amîndouă palmele cărarea.

— Lasă, coane Grigore, că ştim noi cum se supără femeile! Uite, de exemplu...

Desfăcîndu-şi batista din buzunarul tunicii, şterse fără împotrivire lacrimile Dorinei ca unui copil alintat, desfăcu gentuliţa şi scoase puful de pudră, îl trecu pe obrazul femeii, împinse din tubul de metal roşu şi îi sîngeră buzele la mijloc, cu îndemînare expertă de maestru la un institut de frumuseţe.

Apoi îi sărută ipocrit vîrful degetelor:

— Nu e aşa, că m-ai iertat?

Dorina surîse printre lacrimi, împăcată. Tărcuş îşi aminti în sfîrşit unde a mai auzit glasul acesta de bariton. Cu cîteva ore înainte, în cabina fetelor, dincolo de perete, cînd chicoteau şi el era torturat de singurătate, în costumul lui Henric IV.

Din celălalt capăt al mesei, adolescentul se silea să pară nepăsător la triumful ofiţerului. Răsucea între dinţi o ţigară subţire, privea cu luare-aminte prefăcută în fundul ceştii goale de cafea, unde drojdia întoarsă arăta bucurie de dragoste.

Domnul cu barbă scoase dintr-un portţigaret de piele ţigări scumpe. Oferi tuturor. Servi galant foc cu o brichetă de argint prinsă cu lanţ de nasturul vestei. Apoi, comandă şampanie... Cristodorescu se ridică să rostească un toast. Se clătină în faţa mesei care oscila şi, aiurit de danţul paharelor, se aşeză la loc, declarînd mormăit:

— Sînt on melchisedec! ’Eritabel melchisedec!...

În jur sticle goale, răsturnate, pachete deşarte de ţigări, pete rotunde de cafea, pîine udă, sifoane şi baterii.

Lăutarii tăcuseră. Mîncau pe un colţ de masă, alături, şoptind, glumind, disputîndu-şi bacşişurile între dînşii. Totul avea înfăţişarea unui cîmp de bătălie, devastat.

Numai cei doi continuau, străini de ce se petrecea în jurul lor, ca într-un continent străin, vorbind o limbă străină indigenilor.

Haralamb Tărcuş vedea lucrurile, oamenii, jucînd într-o împăianjenire, dublîndu-se, irizînd într-un curcubeu. Dar se simţea fericit, bun, generos... Alături, lipit de piciorul lui era piciorul Dorinei, cald şi prietenos. Şampania îi spuma în vine. Cu un chibrit desena pe faţa de masă, din restul de cafea, semne cabalistice.

Ce-ar fi dacă s-ar înălţa, el, tăcutul de obicei, să spună cuvinte bune, de înduioşare, pentru femeia care a plîns, pentru camaradul beat? Tovarăşi de pierzanie, măscărici ai lumii, ceată de saltimbanci, vietăţi hrănite şi adăpate în toate cafenelele ţării, ca să distreze, să se lase pipăite, să înveselească o noapte oamenii necunoscuţi.

În minte urzea frazele miloase, cuvintele care să pălmuiască pe domnul acesta gros şi cu barbă; pe ofiţerul necuviincios şi încrezut; pe băieţandrul care-şi pipăie funta şi se întreabă desigur cu cîţi bani ar izbuti el să cumpere sărutul femeii. Toţi au o casă, un adăpost cald, lucruri familiare care-i aşteaptă, un pat al lor pe care nu-l preţuiesc, o carte lăsată pe măsuţa de noapte cu un semn; o viaţă. Cuvintele rămîneau însă închise, numai pentru el, şi mai departe desena cu vîrful chibritului semnele fără sens, pe faţa de masă.

În ceaţă, văzu adolescentul apropiindu-se de scaunul Dorinei. Plecat, îi şoptea ceva, peste umărul locotenentului, şi mîna ţinînd ţigara, răzimată de masă, tremura imperceptibil. Imbecilul!

Haro Ditarca deşertă restul sticlei în pahar.

La plecare, prinseră de veste că femeia dispăruse şi copilandrul nu mai era nicăieri.

Chelnerul îi ţinu pardesiul, ajutîndu-i să găsească mîneca; îi întinse mănunchiul de

flori. A! da, florile... Domnul cu barbă îşi luă noapte bună. Ce voia să spună? Ţigări, a uitat să ia ţigări. Conu Grigore îi împinse în buzunarul pardesiului, din tocul de piele, o mînă de ţigări scumpe, în silă. Ca la copii, întocmai ca la copiii săraci! Cînd a ajuns oare iarăşi alături de aceştia doi care nu mai sfîrşesc? Acum vorbesc altceva. Îşi sili atenţia s-asculte, măcar de formă, pentru a nu părea ameţit ca o brută:

— Dacă viaţa e numai o încarnare trecătoare a spiritului nemuritor, mai mult: etern! cu ce drept să o suprimi? (Tărcuş observă abia acum că domnul cu ochelari, în picioare, e mult mai scurt decît părea pe scaun: aproape un pitic.)

Celălalt nu răspunse. Piticul păşi repede peste bălţi, ţinînd anevoie pasul, izbind sonor cu umbrela în asfalt.

— Cu ce drept o suprimi? se îndîrji cînd ajunse iarăşi alături de prieten, şi schimbă pasul să fie în ritm. Am fost trimişi pe pămînt să ne reabilităm, să expiem, să purificăm şi să reparăm ceea ce sufletul a greşit în altă existenţă anterioară. Omul nu poate ieşi din viaţă fără permisia divină! O spune Platon, Socrat, pitagoricienii, o învaţă creştinismul. Facem parte dintr-o ordine universală, pe care eu, tu, altul, nu o poate turbura. (Tărcuş rîse singur, la gîndul că piticul acesta cu umbrelă, şi el, Tărcuş, fac parte dintr-o ordine universală.)

— Pardon? Aţi spus ceva? se întoarse piticul către el, crezînd că a vorbit.

Tărcuş se clătină oprit lîngă un felinar şi dădu din mînă protestînd: nu spusese nimic.

— Atunci? Lasă că o sinucidere e o monstruozitate din punct de vedere biologic. Dar rămîind în domeniul cugetării pure, stoicenii recunoşteau cinci cazuri legitime de sinucidere. Un banchet, spunea Olimpiodor, poate fi întrerupt, sau prin intervenţia unui eveniment neaşteptat, ca

sosirea unui prieten, de pildă, sau prin năvălirea unor oameni beţi, care spun cuvinte scîrnave, sau cînd mîn- cările şi băuturile servite au un efect primejdios, sau, în fine, cînd aceste mîncări şi băuturi s-au isprăvit!... Tot aşa, îţi poţi pune capăt vieţii în cinci împrejurări. Dintr-un motiv eroic, ca Meneceu care s-a jertfit pentru ţara lui. Cînd un tiran vrea să te silească prin tortură să dezvălui un secret. Cînd te omori din nebunie, şi eşti dar fără nici o răspundere. Cînd trupul ţi-e bolnav şi nu mai poate servi sufletului. Şi în sfîrşit, cînd eşti atît de calic, încît eşti nevoit să primeşti mila netrebnicilor, a căror pomană e spurcată ca şi ei. Sînt cinci? Sînt. (Piticul arătă cinci degete răşchirate.) Viaţa fizică e involuntară, nu poate avea un sfîrşit voluntar!... Trebuie să trăim ca să ne împlinim destinul, care e purificarea noastră prin noi înşine. Dacă o divinitate veghează asupra noastră, a te sustrage de la protecţia ei înseamnă a te osîndi la o ispăşire veşnică. Este? Este!... Şi acum, ca să sfîrşim cu filozofarea, să mergem la Vetuşca. S-a întors aseară de la Bucureşti. Am la ea, de săptămîna trecută, o sticlă de coniac Martel, trei stele, neatinsă. Ne face cafele şi vom putea discuta pe teren *Banchetul* lui Platon!

Domnul cel scurt îşi puse umbrela la subsuoară şi scutură cu putere mîna lui Tărcuş; celălalt întinse degete moi şi umede, amîndoi porniră grăbiţi pe strada întunecată, să comenteze *Banchetul* lui Platon, la Vetuşca.

Haralamb Tărcuş strînse bagajele risipite în cameră.

Le înghesui în valiza cu muşamaua sfîşiată, trînti deasupra caietele de roluri. Aşa era liniştit, chiar dacă se trezea tîrziu: eternul nomad gata de drum.

Se întinse apoi în pat cu un fior la atingerea rece şi sleită a plapomei. Mănunchiul de flori, aşezat pe marmora mesei de noapte, împrăştia miros amestecat de foi veştede şi de vin. Îl împinse mai departe. Suflă în lumînare. Tîm- plele îi zvîcneau iarăşi.

De jos, din cafeneaua hotelului, se auzea un ţipăt de vioară; glasuri bete. Undeva vîntul clătina o tablă desprinsă şi scîrţîitul se repeta monoton, ca tic-tacul unui pendul. Somnul nu venea. Şi nici nu s-a uitat la ceas! Nu mai poate fi mult pînă la ziuă. Mai bine aprinde iar lumina. Să încerce, poate cu mai mult succes, sfatul medicului.

Aprinse şi începu să numere florile zugrăvelii de pe tavan, cu toată luarea-aminte concentrată la această vană şi absurdă îndeletnicire. Erau flori verzi şi flori roşii, amestecate cu desene bizare, cu melci coloraţi şi fluturi dintr-un continent necunoscut; un continent numai bun pentru cei doi cu discuţia lor aiurită despre Hamlet şi Olimpiodor.

Cuminte, ca un convalescent care-şi alungă plictiseala, numără florile pînă la capăt, începu din nou, căută combinaţii obositoare: întîi cele verzi, pe urmă cele roşii, apoi fluturii, apoi melcii... O clipă, pleoapele se lăsară învinse. Dar prinse de veste că zgomotul, jos, a amuţit.

Înainte-i răsări întrebarea unui rol:

„Să fi murit planeta?
Luiza, ce-nsemnează tăcerea de cavou?”

Se auzea acum numai bătaia monotonă a tinichelei smulsă de vînt. Cînd au tăcut? Hotărît, de-acum nu mai adoarme... Cum se aseamănă toate zugrăvelile camerelor de hotel? Cîte a văzut pînă acum? Sute şi sute... „Pentru a acţiona e nevoie să crezi în

eficacitatea actului. Există un moment matematic...” Ce imbecili! Cum o sorbea din ochi pe Dorina mucosul cu funta albastră! S-au dus amîndoi... Are să-l îmbolnăvească... Cu atît mai bine! Să muşte boala, suferinţa, moartea, şi din ei, privilegiaţii şi sătuii pămîntului. „Un banchet, spunea Olimpiodor, poate fi întrerupt în cinci cazuri...” Imbecili!... „Spiritul e nemuritor, mai mult, e etern.” Toţi sînt melchisedeci! Cum se pot îmbăta unii, în fiecare seară, ca birjarii? Cine-a plătit nota? Desigur, în buzunarul pardesiului i s-au rupt ţigările... Şi aceasta tot aşa, mîine, poimîine, întotdeauna, fără sfîrşit.

Ochii obosiţi căutată în ornamentele încîlcite ale zugrăvelii de pe plafon dezlegarea. Dar dintre florile roşii şi verzi, răspunse chemării un păianjen negru, trezit de lumină; se mişcă prudent, înaintă pe zidul văpsit, se opri nemişcat, pîndind ceva nevăzut.

„Păianjenul negru o pradă pîndeşte,
Şi pînza o strînge...”

„Dar aripa nu e...”, „Dar aripa nu e...” Nici acum nu-şi aminteşte! Şi doar cu emoţia aplauzelor culese atunci s-a urcat el în vagonul de clasa treia, să cucerească lumea... Avea o legătură de schimburi, singura avuţie. Fugise pe din dosul casei. Cum îl va fi plîns bătrîna! Nici la moartea ei nu s-a mai dus... Mai îngrijeşte oare cineva de mormînt?

Păianjenul stătea neclintit. Părea acum o pată înşelătoare şi neînsufleţită, pe florile zugrăvelii.

Acum toţi dorm. Şi Mişu... Mişu Vulpescu de la „Can- temir”. Ca el ar fi fost... O vie pe rod, livadă, nepoţi să-l aştepte acasă. Doarme şi domnul cu barbă care i-a dat ţigări. Cum îi spune? Conu Grigore... Îi

lipseşte un dinte în faţă şi are barbă de ţap, urechile ascuţite şi lungi... „Un banchet poate fi întrerupt în cinci împrejurări”. Ce prostii!...

Păianjenul aştepta.

Haro Ditarca se înălţă în capul oaselor. Ceva se lămurea, luminos, hohotitor. Un gînd înăbuşit de mult, alungat în toate nopţile de nesomn, în toate nopţile fără sfîrşit. Nu-l mai înspăimîntă. Sări din pat uşurat. În mijlocul camerei, în cămaşă, desprinse cureaua valizei şi o privi cu atenţie.

Umbra întinsă pe perete îi arătă capul uriaş, picioarele subţiri şi puţinul păr de pe frunte, zburlit ca o creastă înveselitoare de clovn. Căută cu ochii cuiul înconjurat de florile văpsite. Nu se cutremură. Capul îi vîjîia. Inima se înăbuşea ca strînsă în pumn. Dar nu de frică. Totul era acum limpede, simplu, aşa cum trebuie să fie. N-avea de ce se înfricoşa. Vinul şi frigul din cameră. Atît! „Există un moment matematic...” Cum îşi pot pierde vremea cu stupizenii?... E o curea foarte bună, a cumpărat-o acum zece ani, de la Botoşani... Îşi aminteşte, i-a vîndut-o un ovrei tînăr, cu pistrui, care l-a recunoscut şi i-a făcut reducere „pentru artişti”. Ce rece e podeaua şi ce umedă! Miroase a percepţie. Toate percepţiile au un miros special, de scînduri spălate cu leşie, de cerneală violetă şi de mucuri de ţigări. Cine va juca rolurile lui?... Reprezentaţiile de la Roman se amînă; au să-l blesteme toţi: cu ce plătesc hotelul? Pe perete se mişcă umbra braţelor întinse în sus, de unde îi stîrni în gînd, ca întotdeauna, un vers uitat:

„Dervişul de la Meca, El-Djem-Zaet-Mansur
Spre cer a sale braţe le-a ridicat, zicînd...”

Umbra curelei se balansa pe zid ca o umbră de şarpe.

*

Acum, adolescentul păşeşte în coridorul de acasă, în vîrful picioarelor.

Învîrte cheia încet-încet, ca să nu se audă dincolo. Cîinele îl miroase prietenos şi-l împinge cu botul umed. A scîrţîit ceva? Nu... Şi e atît de cald şi atît de bine e în cameră. Patul cu aşternutul de olandă desfăcut numai la un colţ, paharul cu apă şi dulceaţa de caise la cap, cartea lui Musset cu semnul violet şi cu sublinierile Alinei. Cîteva flori presate, *mauve*-cenuşii, de flanelă, „floarea reginei"; le-au cules amîndoi de pe Pietrele Roşii, astă- vară, în excursie, cînd i-a sărutat întîia dată, sus, gîtul, şi ea s-a smucit. A scăpat gheata!... Zgomotul a umplut toată casa. Aşteaptă... Nu s-a trezit nimeni.

În curtea lui Mişu Vulpescu docarul e gata înhămat să-l ducă la vie. Din nările calului se înalţă aburi albi. Un băieţandru cu biciul în mînă se învîrte în jurul roţilor, cercetînd ceva. Mişu Vulpescu la fereastră îşi bea din picioare cafeaua neagră amară şi strigă să-i puie coşul pentru struguri.

La Vetuşca, cei doi discipoli ai lui Platon au sfîrşit sticla de *cognac.* Piticul doarme pe divan, cu ţigara stinsă în mîna spînzurată peste margine, cu gulerul desfăcut şi cu cămaşa lăsînd să se vadă pieptul păros. Vetuşca surîde prin somn unui vis, cu un sîn dezvelit din dantelă. Celălalt prieten, cu coatele răzimate de pervazul ferestrei deschise priveşte în gol, afară, sfîrşitul nopţii cu stelele pălind în lumina opacă şi rece.

Acum, şi în camera hotelului „Regal", e linişte desă- vîrşită. Păianjenul se urneşte sus pe plafon, fără teamă. Se apropie de cuiul din mijloc. Măsoară depărtarea, îşi dă drumul pe-o aţă nevăzută, se leagănă de cîteva ori şi, făcîndu-şi vînt, prinde firul de cureaua întins încordată. Apoi harnic, cuminte şi savant, începe a-şi ţese pînza,

geometric, în unghiul cel nou din mijlocul camerei.

Haro Ditarca nu-l mai vede acum.

Cu ochii albi, cu picioarele dezlipite de pământ, pare că se înalţă să privească cu spaimă afară, prin geamul murdar.

Acolo se destramă o dimineaţă plumburie. Vîntul foşneşte o frunză metalică în geam. Un tren porneşte în gară şi ecoul sonor al roţilor, peste podul de fier, trezeşte oraşul alb de cea dintîi brumă.

OMUL DIN VIS

— În rezumat?

— În rezumat, acum chiar, cum ajungi acasă, împa- chetează-ţi valiza... Mîine-dimineaţă, cînd trec la gară, mă opresc cinci minute: te remorchez! Cincisprezece zile de linişte, la aer, după o vară întreagă în infernul de-aici, au să-ţi facă mai bine decît toate calmantele. Am un balcon cu viţă sălbatică, cu priveliştea pe toată valea: o minune! La noi toamna e foarte frumoasă... Ne-am înţeles! Nu?

Era seara, tîrziu, în grădina restaurantului, la Enescu. Ziua plouase; toamna se anunţa friguroasă.

Cîţiva întîrziaţi, la o masă, sfîrşeau cafelele, cu par- desiele între umeri. O femeie cu gîtul înfăşurat pînă sus într-o etolă albă, singură, aşteptînd pe cineva, curăţa cu mişcări încete şi plictisite, o pară cu pieliţa de ceară. Orchestra îşi strîngea instrumentele în sicriuaşele negre. O coardă de ţimbal, atinsă, tresări cu un gemăt.

Răsuflarea vîntului scutură salcîmilor de peste zid frunze mici, îngălbenite, ovale. Era trist, umed, frig. De cîteva zile dispăruseră din stradă pălăriile de pai...

Chelnerul începu să adune şervetele. Stinse un rînd de lumini.

Gustul ţigării era amar; am aruncat-o abia aprinsă. Mă scutură un fior.

— Uite ce ochi ai! Haide! Zi că ne-am înţeles...

Mă dădeam greu învins. Toată vara nu-mi odihnisem ochii pe altă verdeaţă decît frunzele prăfuite ale teilor, pe bulevard. De cîteva ori, doar noaptea, respirasem adierea ierbei şi a cîmpului, înăbuşite de mirosul benzinei, la Şosea.

Tot timpul durase o secetă încropită, o arşiţă uscată care dogorea din ziduri, încingea tabla acoperişurilor, stăruia pînă după miezul nopţii. Tocurile se înfundau în asfaltul de gumă. În iulie şi august toate ferestrele fuseseră oblonite cu hîrtie albastră. Trăsurile treceau la ora trenurilor încărcate cu geamandane şi panere, cu femei în haine de călătorie; mănţăli cenuşii, voalete subţiri înnodate sub bărbie, peste pălării minuscule.

Într-o vreme tot oraşul păruse pustiu. Cîţiva trecători furişaţi pe lîngă ziduri, cu pălăriile în mînă, tamponîndu-şi frunţile cu batistele. Seara, pe terasele cafenelelor, nici un cunoscut: mazagranul sorbit singur, la o masă cu rotocoale murdare de pete pe urma halbelor de bere, ascultînd fără voie precupeţirea samsarilor de grîne care-şi cîntăreau în palmă mostrele de recoltă, spionat de ţigănuşii vînzători de gazete în aşteptarea capătului de ţigară, aruncat.

Asistasem pe urmă la întoarcerea tuturor; convoiuri de trăsuri şi taxiuri, copii cu gleznele înnegrite, femei arămii la faţă, sub spuma voaletelor; bastoane de excursii cojite, cu vîrf de fier; guvernante ţinînd pe genunchi ulcioare cu chenar românesc, flori de cîmp veştede, „suveniruri” de băi... Se deschiseseră ferestrele; pe grilajuri şi pe marginea balcoanelor apăruseră covoarele scuturate de[1] naftalină. Trotuarele se populaseră iar cu mulţimea zgomotoasă,

[1] În textul de bază, greşit: „din” *(n. ed.)*

odihnită, cu nu ştiu ce aer înviorat şi exotic, de oameni cu paloarea urbană vindecată.

Acum mă prindea toamna istovit după nopţi de insomnie. Trepidaţia automobilelor pe caldarîm îmi vibra pe nervi ca pe coarde întinse. Două săptămîni, undeva, departe de ziduri, mi-ar fi turnat în vinele obosite o băutură întăritoare. Dar îmi era greu să mă desprind. Ceva umilitor, cu neputinţă de mărturisit, mă paraliza nemişcat, mă osîndea la această chinuire tristă, fără nici o îngăduială de evadare.

Prietenul îmi ghici şovăiala din ochi şi, întinzîndu-mi bricheta aprinsă peste masă, surîse bucuros, asigurat dinainte de biruinţă.

Am aprins ţigara fără să-mi dau seama; după două fumuri am azvîrlit-o.

Hotărît! trebuia să-l ascult, dacă nici fumul ţigării nu-l mai puteam suporta.

A treia zi, m-am trezit dimineaţa, neliniştit de atîta tăcere.

Nici strigătul de „chiob, chiob, cărbu...” sub geamuri, nici duruitul camioanelor pătrunzînd în ziduri, nici ciorovăiala chivuţelor, jos, în stradă... O clipă am închis ochii nedumerit, să mă desmeticesc. Am sărit ca să dau drumul soarelui.

În ogradă, Alexandru, în haina de cîmp, strînsă în cingătoare, cu cizme de călărie, cu capul gol, supraveghea un rîndaş care ungea cu păcură copitele unei noatene neastîmpărate. Un curcan cu penele înfoiate dădea roată, pufnind astmatic pe nări, scuturîndu-şi mărgelele vinete. O slujnicuţă strînsă în brîu roşu, îngust, lăsă doniţa cu lapte alături şi-l alungă cu piciorul gol:

— Ptiu, arză-te-ar focul!...

Prietenul se întoarse. Mă văzu în pervazul ferestrei. Mă ameninţă cu degetul:

— Tîrziu, leneşule, tîrziu!

Apoi, către fată:

— Profiro, dă-i mai repede cu cafeaua!

Cafeaua am luat-o în cerdacul de sus.

— Ei, cum ai dormit? Ce visuri? mă întreabă, întinzînd untul pe felia de pîine de secară şi presărînd praful fin de sare deasupra.

Dormisem neîntors. Ce visuri?

— Ciudat!... spusei, dînd drumul una cîte una bucăţilor de zahăr şi privind boabele de aer ridicate la suprafaţa cafelei. Ciudat! S-ar părea că nu mai am nici o fantezie de cheltuit în visuri. Am rămas cu cele de copil... Tu n-ai visat că zbori? Întinzi braţele şi pluteşti imaterial peste vîrfuri de biserici, peste păduri care rămîn în urmă. La picioarele tale se întinde pămîntul ca o hartă, cu vine albăstrii de ape, cu fîşiile înguste ale ogoarelor, cu serpentina şoselelor albe... Ţi se pare călătoria cea mai încîntătoare şi totuşi cea mai firească... Pe urmă, alt vis: se ridică în faţă un munte drept, trebuie să-l urci, ţi-e teamă, ştii că n-ai să poţi pînă la sfîrşit, nu vezi nici o potecă; şi ceva te sileşte, n-ai nici o putinţă de scăpare; te acăţi de pietre, inima se zbate să ţi se rupă în piept; ai ajuns la jumătate, o lespede se desprinde sub mînă, te rostogoleşti, ai vrut să strigi şi n-a răsunat nici un ţipăt, şi jos, ştii că jos ai să mori, şi căderea durează, durează... Te trezeşti gemînd, cu mîinile încleştate în pernă...

Prietenul surîse dezvelindu-şi toată dantura puternică şi albă, care-i lumină faţa arămie.

El nu visa nimic. Era întotdeauna prea obosit ca să poată visa. Dormea cu pumnii strînşi, se trezea pe aceeaşi parte.

— Dar ceea ce e minunat, minunat şi straniu — am continuat —, e că îndată ce-ai închis ochii, te aşteaptă personagii care apar numai în vis; cu care devii oarecum cunoştinţă veche. Nu le-ai văzut niciodată

aievea! Nici nu există în carne şi oase! Dar apar în somn, iau parte la evenimente, dispar o bucată de vreme, apar iarăşi; şi prin vis, îţi aduci aminte că le cunoşti din alt vis... Aşa, apare în visurile mele un personagiu providenţial. El mă salvează din cele mai grozave primejdii, îmi întinde mîna cînd lunec într-o prăpastie, se aruncă înot să mă scoată de la înec... E un domn cu haine cenuşii, un bătrîn cu mustăţile cărunte, tunse scurt, cu o figură foarte tristă şi obosită, cu o cravată îngustă şi neagră, strînsă pe-un guler tare, din care se vede vîrful de metal ai butonului. E întovărăşit întotdeauna de un căţel cafeniu cu picioarele scurte şi răsucite în afară, ca labele de crocodil; un basset cu botul ascuţit şi cu urechile pleoştite. Aş şti să spun şi cum îl cheamă: Soliman!... Are o pată albă pe piept, ochii roşii fără gene şi zgardă cărămizie, cu cataramă nichelată. Din visurile de copil, de cînd au apărut întîi, nu s-au schimbat niciodată, n-au îmbătrînit, îmi par tot aşa de familiari ca oamenii întîlniţi în viaţa cea adevărată. În vremea examenelor, cînd aveam somnul chinuit de grija lecţiilor neînvăţate şi de spaima profesorilor aspri, omul acela din vis apărea să mă elibereze de cele mai absurde şi înăbuşitoare peripeţii... Era toată comisiunea adunată în sala de examen, în jurul catedrei. Stăteam cu creta în mînă, la tablă, cu tot sîngele alungat din vine, cu respiraţia tăiată, cu mintea golită de tot ce buchirisesem o lună în cărţi. „Cum se numeşte lacul cel mai însemnat din Africa Centrală?” Ridicam ochii la harta mută din faţă. Îl vedeam: pată albastră între omizile cafenii înfăţişînd munţii. Îmi aduceam aminte că seara îl ştiusem cu siguranţă, că de acolo pornesc izvoarele Nilului, că are un nume femenin. Dar întuneric desăvîrşit mi se făcea în gînd şi nu puteam scoate nici o vorbă. Preşedintele surîdea răutăcios,

însemna ceva cu creionul, se întorcea să şoptească la urechea colegului din stînga. „Cine s-a urcat pe tronul Franţei după Hugo Capet?” „Într-o piramidă care devine con, apotema piramidei devine generatricea conului, aşadar, cu ce este egală suprafaţa laterală a unui con?”... Mi se părea un grai din altă planetă! Scăpam creta din mînă, mototoleam buretele umed... În toată clasa era o tăcere de moarte şi nimeni n-avea curaj să mişte... Cei trei îmi făceau semn să plec, ca unui osîndit care nu mai are de unde aştepta graţierea. Şi atunci, se deschidea uşa şi apărea domnul bătrîn cu căţelul. Saluta şi mergea direct la preşedinte, punea pălăria pe aripa catedrei: „Domnule preşedinte, pe acest elev îl iau pe răspunderea mea! Ştie materia admirabil! L-aţi intimidat.” Preşedintele îşi ştergea ochelarii cu batista, se înclina pe scaun şi răspundea politicos: „Atunci se schimbă chestia... Uite, elevul Theodorescu Ion, «bine» la geografie! «bine» la istorie! «bine» la matematici!” Domnul saluta, se întorcea şi spunea foarte liniştit: „De acum haidem, Soliman! La revedere, elevul Theodorescu Ion, şi vezi, vindecă-te de timiditate!” Mă trezeam fericit, ca şi cum aş fi scăpat de o primejdie reală, ca şi cum visul rezolva toate spaimele mele copilăreşti. Altădată...

Dar prietenul nu mai asculta. Ochii lui ageri de stăpîn prinseseră de veste o turburare neîngăduită în rînduiala gospodăriei. Se ridică şi porunci din capul ceardacului:

— Costache! Vezi c-a scăpat viţelul Sîmbotinei!

Viţelul, cu picioarele dinainte proptite, sugea de zor, şi Sîmbotina, o vacă de Sviţera, cu pete mari şocolatii, întorcea capul cu ochii umezi; cu botul negru şi ud se trudea să-şi mîngîie cu limba odrasla. Argatul se repezi, smulse viţelul, îl trase de

urechi, îl fugări la ocol. Sîmbotina mugi în urmă.

— Mă ierţi, se scuză Alexandru, întorcîndu-se la loc şi întinzîndu-şi din nou şervetul pe genunchi. Dacă nu-i ţii din scurt, toate merg anapoda... Ziceai adineaori...

Nu-mi mai venea să urmez. Prietenul se dovedea prea neatent ascultător.

Pe urmă, de ce l-ar fi interesat tălmăcirea visurilor, îndeletnicire de babe şi de zodieri? Cîteva minute nu se mai

auzi decît clinchetul linguriţelor în ceşti, gîlgîitul şfarţului turnat din filtrul de porţelan. Mă surprindeam umplînd a doua oară ceaşca, turnînd cu poftă frişca spumoasă deasupra.

Prietenul mă urmări pe sub sprîncene, încîntat de pofta asta sălbatică.

— Arăţi mai bine astăzi... Într-o săptămînă!...

Apoi, după o pauză lungă, cu glasul mai încet:

— Mai joci?

Am plecat capul, simţind sîngele cum îmi năvăleşte în obraji. Păream acum foarte atent numai la untul galben, cu picături de apă, întins pe felia de pîine.

Era întrebarea de care mă temeam mai mult. Ochii din fundul capului, toată dezordinea vieţii din ultima vreme, vara petrecută neclintit în zăpuşeala capitalei, toate erau pricinuite de această patimă ce mă tîra tot mai afund. Eram împovărat de datorii. Fugeam de creditori. Nu mai aveam gînd decît pentru asta. Îmi ocoleam prietenii, vorbeam întotdeauna preocupat, îmi jucau în cap numai partidele de la club, bacaralele de peste noapte, mustrări mie însumi, pentru o carte jucată stupid, cu o seară înainte. Spre ziuă, în lumina lividă, oglinzile clubului îmi reflectau între lumînările cu flacără pîlpîitoare, în fumul opac, o figură descompusă de strigoi, cu ochii sticloşi, cu tîmplele asudate şi murdare.

Ceva oribil şi ireparabil se petrecea în viaţa închisă deodată tuturor făgăduielilor; o năruire înceată şi fără scăpare, o împotmolire ce avea să mă înghită în curînd, pentru totdeauna, în mişuneala aceea de declasaţi şi trişori, de chibiţi şi bufoni, din jurul tripourilor.

Înghiţii pîinea în silă. Laptele îmi păru deodată fad, dezgustător. Nicăieri mai bine

ca aici, departe de oraş, unde viaţa se desfăşoară robust şi firesc, nicăieri nu puteam măsura mai deznădăjduit căderea.

Poate mîna îmi tremură aşezînd cuţitul pe marginea farfuriei de faianţă, poate ochii mi se umeziră.

Prietenul se ridică scuturînd fărimiturile. Îi părea rău de întrebarea negîndită, brutală fără voie. Făcu cîţiva paşi în cerdac. Smulse o frunză roşie, crestată, din viţa înşirată pe sfoară, muşcă coada, scuipă sucul acriu. Bătu toaca cu degetele în grinda de lemn.

Se întoarse şi-mi prinse umerii, într-o pornire frăţească.

— Haide! Nu face figura asta de înmormîntare. Te-am întrebat stupid, fiindcă după-amiază mergem la Vlădu- leni, la Ordeanu, care şi-a pierdut averea în cărţi. A fost fără intenţie. „Firească asociaţie de idei”, cum ne spunea bietul Apostol, dascălul nostru de logică. Acum, să co- borîm, să-ţi arăt livada.

După-amiază, trecînd cu docarul podul Moldovei, Alexandru opri caii la pas, lăsă hăţurile pe braţ, ca să răsucească o ţigară, şi după ce sfîrşi, îmi arătă cu vîrful cra- vaşei, în dreapta şoselei, la marginea unui sat, casele lui Ordeanu.

O livadă revărsată pe-o coastă de deal, o vie, casa albă printre copaci, cîteva acareturi fără împrejmuiri. Coti într-acolo pe un drumeac năpădit de ierburi, moale sub roţi.

— Acest Ordeanu, îmi lămuri el după ce strivi cu vîrful cravaşei o uriaşă muscă cenuşie pe crupa calului, acest Ordeanu e, după cîte ştiu, cel din urmă vlăstar dintr-o foarte veche familie... A mai avut o moşie de vreo două mii de fălci, pe lîngă Roman, două rînduri de case — adevărate palate — la Iaşi. Le-a dat toate în cărţi, de multă vreme...

Acum, de zece, de doisprezece ani, nu mai joacă, îi mai rămăsese via asta şi livada, vestite pe vremuri. Le-a vîndut ca să se mute la Bucureşti. Zilele acestea face inventarul, predarea... Am pus ochii pe doi mînzoci, cred c-am să-i cumpăr... Sunt de rasă, din herghelia lui Paş- canu. Dealtfel, e plin de datorii, nu ştiu cu ce-o să mai rămînă după ce-o lichida. E o mizerabilă patimă jocul de cărţi!... declară Alexandru în chip de concluzie şi atinse spinările cailor cu cravaşa.

Roţile sfîrîiră pe drumul căptuşit de verdeaţă. Treceam printre porumburi coapte, gata de cules, cu frunzele galbene răsucite, cu mătasa neagră.

Pe măsură ce ne apropiam, gospodăria îşi arăta paragina. Casa, albă de departe, descoperea ziduri surite de ploi, cu tencuială căzută, cu tabla acoperişului ruginită, cu ferestrele mici, pătrate şi negre, apărate de gratii groase ca obloanele unei închisori. Nici o împrejmuire. Doi stîlpi de piatră, în mijlocul cîmpului, arătau unde a fost odată poarta. Un plop uscat, cu trunchiul cojit, cu beţele fără frunze, albe, cu cuiburi negre de ciori. Bălării cît statul omului. Privelişte de părăsire, de sărăcie, de tristeţe.

Cînd am tras înaintea scărilor, nici o uşă nu s-a deschis, nici o perdea la ferestre nu s-a dat în lături.

O fată, în cămaşă de cînepă, murdară şi neîncinsă, cu o nuia în mînă, lăsă un cîrd de gîşte lîngă hambarul strîmb pe piloţi şi lipăi cu picioarele goale, pînă la docar.

La întrebare, nu răspunse, cu mîna dusă prosteşte la gură.

— Te întreb, unde-i boierul?

Fata scobi cu nuiaua în ţărînă şi nu lăsă de la gură mîna înnegrită de cojile nucilor.

— Dă-o dracului! E idioată, frate! se înfurie prietenul înfigînd cravaşa în toc şi

sărind jos. Îl descoperim noi şi fără... Moşule, unde-i domnul de-aici, boierul?

Un moşneag îndoit de şale, cu o redingotă decolorată, cu o pălărie odată verde — rămăşiţă dintr-o ţinută de vizitiu după moda grofilor de odinioară — se apropie tîrîndu-şi cizmele sparte.

— Te-ntreb...

— Ha? nu-nţăleg, iertaţi...

— Îi surd, n-aude! lămuri fata şi fugi la gîştele din troscotul prăfuit.

— Te-ntreb unde-i boierul! conu Iorgu! ţipă Alexandru din toate puterile.

— Aha! boierul. Unde-i boieru'?...

Moşneagul se scărpină în cap pe sub pălărie.

— Apoi, cine să ştie unde-i boieru'? Poate-i încolo, în vie, iertaţi...

— Aicea toţi îs ramoliţi! se văietă prietenul. Ce casă, frate, ce oameni!

Trase docarul lîngă grajd, desprinse singur şi înnodă ştreangurile, aduse dintr-o iesle un braţ de fin, şi după aceea am plecat amîndoi în livadă şi în vie, în căutarea stăpînului.

Acolo pustiirea era mai jalnică. Via cu goluri mari, năpădită de ierburi: viţa sălbatică, cu ciorchine uscate, cu vrejurile încîlcite.

Am mers pînă în fund, ne-am întors pe altă potecă. Nici o suflare.

Ne-am oprit lîngă un iezer, pe jumătate uscat. Fusese grădină odată, împrejur.

Mai rămăseseră cîteva flori de toamnă, dumitriţe albe, încă nevestejite de brumă. Cîteva tufişuri de copăcei mici, dintre acei care cresc în jurul mănăstirilor, ca nişte tui pitici, ale căror frunze frecate între degete miros a busuioc şi a smirnă, şi se numesc de aceea poate „lemnul Domnului". Trecînd, am rupt un vîrf moale de crenguţă să respir mireasma. Ceva a ţipat metalic deasupra

capului, s-a depărtat cu fîlfîire mătăsoasă de aripi.

Am tresărit amîndoi. Erau o pereche de păuni. S-au oprit pe acoperişul unui chioşc cu ferestrele sparte, fără uşi.

Acolo păunul şi-a desfoiat evantaiul cozii, minunată podoabă cu ochiuri irizate verde, albastru, negru şi auriu. Păsările acele cu pene de bogăţie somptuoasă şi paradi- siacă făceau mai tristă sărăcia şi ruinarea dimprejur. Din- tr-un castan se desprinse un fruct cu ghimpi, se dez- ghiocă la picioarele noastre, lăsă să se rostogolească în nisip două castane gemene, cu coaja lustruită şi uleioasă.

Roteam ochii nedumeriţi, nemaiştiind încotro să pornim, cînd apăru, după un gărduţ de liliac, stăpînul acestor triste locuri.

Venea cu pălăria cenuşie trasă pe ochi, fără să grăbească, cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului, ca un om foarte plictisit, care nu-şi găseşte de lucru. Cînd se apropie, dădu ziua bună cu glasul moale, în silă. Îl privii cu ochii lărgiţi, cu senzaţia unui bolnav care-şi pierde neaşteptat stăpînirea judecăţii. *Omul acela, pe acolo, aşa, l-am mai văzut venind odată.*

Un cîine cafeniu izbucni din tufişurile de liliac, lă- trînd hărţăgos.

— Sst! Aici, cuminte, *Soliman!* îi strigă stăpînul, şi căţelul cu picioarele răsucite de crocodil se apropie dînd din coadă, prietenos deodată.

Am strîns braţul prietenului:

— Omul din vis! gîngăvii.

Alexandru nu auzi ori nu înţelese. Strînse scuturînd mîna bătrînului, apoi se întoarse către mine:

— Coane Iorgule, să-ţi prezint un vechi prieten al meu...

Îmi întinse mîna firesc, cu nepăsare, ca unui om întîl- nit întîia oară.

Mîna era asudată şi rece. Mînă de mort. Am desprins-o cu o înfiorare. Ce însemna asta? De unde ieşea vedenia? Ca în visurile rele, cînd mergi înaintea primejdiei să sfîrşească odată, mă simţeam împins să vorbesc repede, pe nerăsuflate, să mă ameţesc singur.

— Cum, nu mă cunoşti? mă împingea nebuneşte gîndul să întreb. Eu sunt elevul Theodorescu Ion, care nu ştiam să răspund cum se numeşte lacul cel mai de seamă din Africa Centrală, cine a fost urmaşul lui Hugo Capet, cu ce este egală suprafaţa laterală a unui con... Pe mine m-ai salvat din primejdie la examenele din vis şi de la catastrofele cele mai groaznice petrecute în somn. Eu te-aş fi recunoscut dintr-o mie! Şi pe Soliman îl cunosc. Uite cum mă priveşte. El parcă-şi aminteşte ceva...

Dar aceasta nu le puteam spune şi mă sileam să păstrez înfăţişarea cea mai nepăsătoare cu putinţă.

„Desigur, aşa începe nebunia!" îmi spuneam şi îmi fu deodată o groaznică şi nestăpînită frică de mine însumi. „Acum am să săvîrşesc ceva extravagant, am să încep a merge în mîini sau am să pornesc a striga că am creierul de sticlă."

Dar toate în jurul meu erau ca mai înainte, le vedeam cu aceiaşi ochi; şi mustaţa lui Alexandru, neagră, tunsă rotund deasupra buzei, şi inelul lui cu piatră albastră de pe deget, cînd gesticula, şi glasul îi suna acelaşi, fără nici o schimbare. Cerul de toamnă era albastru şi calm deasupra. O pasăre se legăna pe un vîrf de creangă. Îmi şoptii în gînd numele copacilor, al plantelor dimprejur; le recunoşteam, nu le uitasem; nimic nu-mi era turbure în gîndire. De ce atunci neliniştea şi senzaţia de mister? Cum pătrunsese omul din vis în viaţa cea adevărată? Şi cum putea vorbi natural, simplu, despre lucruri obişnuite? Încercai

să-mi încord toată atenţia la înţelesul cuvintelor, în care mă aşteptam să descopăr sensuri tăinuite. Dar nu era nimic. Fu vorba îndată despre măsura exactă a hectarelor vîndute, despre preţuri, despre inventarul gospodăriei ce avea să se desfacă în cele patru vînturi peste cîteva zile.

— Mîine vine Horoviţ, spuse Iorgu Ordeanu, fac predarea... M-a cam luat repede, domnul negustor! Încep să împachetez lucrurile, cîte mi-au mai rămas. Mi-e foarte greu. Sunt singur. N-are cine mă ajuta... E un ceas trist

acela cînd eşti nevoit să pleci din locuri pe unde ai copilărit, ca să faci loc altui stăpîn, în camera ta, unde a fost patul tău.

Mi s-a părut că glasul îi tremura, sfîrşind. Dar prietenul nu luă seama. El era cu gîndul la afacerile lui.

— Coane Iorgule, mînzocii cei murgi, cred că nu i-ai dat? Un preţ bun aş oferi şi eu, dacă...

O clipă am simţit un uşor dispreţ pentru acest început brutal de precupeţire.

Graba aceea de a nu scăpa un prilej mi se păru, din partea prietenului, asemănătoare în totul cu lăcomia ovreiului Horoviţ, care a doua zi avea să ia în primire rămăşiţele acestei ruinate gospodării. Aş fi dorit poate mai multă delicateţă, în trecerea aceasta bruscă de la tristeţea neîmpărtăşită de nimeni a proprietarului expulzat la aspre chestiuni de negustorie.

De aceea am renunţat să ascult. M-am dat în lături cu mîinile la spate, rezemat de un copac, şi am rămas privind.

Nu mai putea fi nici o îndoială: era fără nici o schimbare omul din vis. Figura lui cu linii subţiri şi obosite, ochii albaştri-şterşi sub sprîncenele sure, ticul cu care-şi smulgea vorbind mustaţa căruntă, cravata îngustă înnodată pe gulerul înalt şi tare, de unde se vedea vîrful metalic al butonului, hainele acelea demodate dar periate pînă la ultimul fir de praf, toate îmi erau cunoscute pînă la cel mai mic amănunt. Din nou a început să mă înspăi- mînte teama nebuniei.

Căţelul cafeniu se aşează înainte, cu capul nemişcat, şi mă privi cu ochii lui castanii, fără gene, cu o atenţie care mă sfredelea.

L-am împins la o parte cu piciorul. Fugi cîţiva paşi. La umbră se întinse cu botul pe labe şi din nou mă ţinti cu privirea neclintită. Era cîinele din vis. Îl chema şi Soliman. Începură să-mi vîjîie urechile... Am făcut cîţiva paşi. Mă usturau palmele

apăsate în coaja copacului. În piele rămăseseră urme încrustate din grunzurii scoarţei; am frecat mîinile să aduc sîngele la loc.

M-am îndreptat către iezerul cu apa scăzută. În urma mea, prietenul şi Iorgu Ordeanu rupeau preţul cailor; am socotit de prisos să fiu martor tocmelilor lor ne-gustoreşti.

Pe poteca cu fire tîrîtoare de portolac printre pietre, păşeam întîia oară şi totuşi aveam impresia neliniştită că pe acolo, aşa, am mai mers o dată. M-am oprit pe ţărm, lîngă o punte cu scîndurile putrede. O broască neclintită, verde, cu ochii de sticlă aurii, sta acăţată cu labele minuscule de nivelul apei, nemişcată, ca un gimnast pe un trapez nevăzut.

Aşa, ca acum, mai privisem o dată în apa aceea, cu vegetaţia solzoasă şi verzuie deasupra, din care se desfăceau ici-colo numai ochiuri transparente. Îmi aduceam aminte halucinat... Acolo am stat, lîngă stîlpul cu un capăt de frînghie rupt, unde e un tufiş de mintă. De sub picioarele mele a zvîcnit o salamandră cu trupul negru şi galben, cu coada lăţită într-o creastă subţire ca a reptilelor fantastice gravate în cărţile de basme; am tresărit, am alunecat, am scos un strigăt; din capătul aleii acesteia a venit domnul bătrîn, cu cîinele cafeniu; mi-a întins mîna, m-a scos şuroind din apă, plin de liane. Căţelul s-a gudurat în jurul meu, mirosindu-mă cu botul lui lung... M-am trezit atunci cu dinţii clănţănind...

Ce bine mi se lămurea visul, ca şi cum m-aş fi des- meticit acum din el! Îmi aduceam aminte şi de dimineaţa aceea, cînd m-am deşteptat cu spaima zvîcnindu-mi încă inima de copil...

Rosteam rugăciunea în genunchi, pe patul cu aşternutul nestrîns. Repetam după vorbele mamei, fiecare frază, dar gîndul mi-era în altă parte; vedeam pe geam cum aducea Catinca, bucătăreasa, o farfurie cu fragi de la pivniţă şi două sticle de sifon verzi.

„Unde te uiţi?” mă mustră mama.

Şi atunci am început să spun repede, ca să sfîrşesc: „...şi nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel rău Amin”...

Cînd am terminat, cum am ridicat ochii la icoana cu sfîntul Gheorghe în zalele lui împletite, împungind cu suliţa balaurul, mi-a răsărit în minte salamandra din vis, spaima înecului, şi am început să plîng încet, cu fruntea rezemată de scrinul de nuc, care mirosea a văpsea şi a ceară.

„Ce sunt prostiile astea?” întrebase mama blînd, cercetîndu-mă cu ochii miraţi.

Am povestit întîmplarea din somn, domnul cu căţelul cafeniu, Soliman.

Mama mi-a netezit părul cu inelele încîrlionţate: „Eşti mare de-acum, nu trebuie să te sperii de arătările şi întîmplările visurilor rele. Ne pregăteşte tuturor, viaţa, îndestule arătări şi întîmplări, mai rele decît cele din vis...”

Apoi am sărit, uitînd repede tot, cu uşurinţa aceea fericită a copiilor, de a trece de la plîns la bucurie. Auzeam dincolo, în sofragerie, sunetul farfuriilor, ştiam că mă aşteaptă porţia de fragi cu smîntînă, paharul de sifon cu sirop de zmeură, care înţeapă nările ca o sută de vîrfuri de ac.

Acestea mi le reaminteam şi recunoşteam iezerul cu apă verzuie, şi îmi era cunoscută poteca cu frunze de portolac tîrîtor; iar domnul acela din visul copilăriei, din toate visurile, era Iorgu Ordeanu, şi căţelul cu ochii cafenii, fără gene şi cu zgarda cu cataramă de nichel, era Soliman; erau toţi aici, aievea, în viaţa cea adevărată, unde sunt întîmplări şi arătări mai rele decît cele din orice vis rău.

Mi se părea că în soarele palid de toamnă, pe malul ierbos, se depărta un copil în capotul lung de noapte, cu picioarele goale, cu părul încîrlionţat, arămiu; un copil care se temea de salamandre, aştepta farfuria de fragi, plîngea cu capul rezemat de scrinul cu miros de văpsea şi ceară, şi nimic nu putea fi între copilul acela cu ochi limpezi şi cu sufletul virginal şi între strigoiul din mine,

veghind lîngă masa verde, cu degetele uscate de praful de cretă şi tăbăcite de tutun, în fumul şi în sudoarea cluburilor. Şi soarele toamnei cobora tot mai palid, şi tot mai nedesluşită şi aeriană se depărta topindu-se fantoma copilului în capotul alb, printre copacii cu frunzele veştede...

Mi-am scos pălăria să răcoresc fruntea.

— Prostii! Toate sunt fleacuri; anemie, oboseală!... îmi silabiseam apăsat, să-mi alung gîndurile.

M-am plecat să culeg o piatră, am aruncat-o în broasca neclintită pe luciul apei. Broasca s-a cufundat şi-a scos capul alături, în mătreaţa vegetală a apei, cu ochii cercuiţi de inele aurii.

Cînd m-am întors, Soliman era la spatele meu, cu botul întins pe labe, ţintuindu-mă cu ochii lui cafenii, fără gene.

— Mergem de-acum! îmi strigă Alexandru, făcîndu-mi semn cu mîna. Numai să vedem încă o dată mînzocii...

În grajd, caii întoarseră de la iesle privirea umedă, către noi. Aveau părul scurt, lucios, neted, pe trupurile musculoase şi tinere. Ronţăiau fînul apropiindu-şi boturile, ca şi cum şi-ar fi şoptit ceva prietenos: Alexandru îi netezi cu dragoste pe crupa pietroasă.

— Aista-i Murgu, aista, cu stea albă în frunte, Zarif! lămuri Iorgu Ordeanu.

— Mîine dimineaţă, trimit omul să-i ia. Îmi dai, te rog, şi căpestrele, spuse Alexandru, plecîndu-se încă o dată să pipăie picioarele subţiri şi nervoase.

— Înainte de a pleca, n-o să refuzaţi o cafeluţă...

Am sorbit cafeaua servită în ceşti desperecheate şi fără toartă, pe o tavă mîncată de rugină, în cancelaria cu condici şi registre răvăşite, pe-o masă de scînduri geluite, fără văpsea, cu stropituri de cerneală violetă. Am deschis, fără să-mi dau

seama, o carte cu scoarţele de piele, pe care erau urmele rotunde ale unui pahar de lapte.

Era o ediţie rară, de Amsterdam, din *Contes de la Reine de Navarre,* cu gravuri şi iniţiale de artă, cum se tipăreau numai odinioară. Am răsfoit îndată, cu lăcomie, filele de hîrtie mătăsoasă, cu istorisirile senzuale şi graţioase ale reginei Margareta. Între două pagini lunecă un fir de trifoi în patru foi, presat de cine ştie cînd, pus acolo de cine ştie ce mînă. Frunzele mici, subţiri, uimitor de verzi şi intacte, aminteau degete fine de femeie, care au întîrziat visătoare pe foile cărţii, degete ce nu mai sunt.

Am aşezat la loc firul de plantă fragilă, întîrziindu-mi ochii pe începutul capitolului însemnat de necunoscuta cetitoare: *„...Dans la cour de roi et reine de Castille desquels les noms dits ne seront, y avait un gentilhomme si parfait en beauté et bonne condition...”* Aceasta îmi desmormînta o pasiune pierdută acum, pentru lucruri rare şi de preţ, înainte de a mă îngropa în fumul tripourilor. Era ca un parfum vechi şi dispărut, ca un regret fără putere de întoarcere...

— Sunt din biblioteca lui bunicu-meu, a lui Iordache Ordeanu... Era un amator cunoscut de toţi anticarii din Europa! explică stăpînul cărţii, punînd alături, pe tablaua ruginită, sticla de rom cu gîtul ştirb.

La întoarcere, soarele apunea în faţă, într-o năruire de nori viorii, ca o prăbuşire uriaşă de forturi cereşti.

Dinspre apă sufla vînt rece, tomnatic, fîşîind cu sunet de oase în porumburile uscate. Trapul cailor creştea, înteţit de răcoare şi de amurg.

— Straşnici, mînzocii lui Ordeanu! Am să scot o pereche de cai din ei!...

N-am răspuns. Încîntarea aceasta îmi părea vulgară. Preocupările prietenului erau din cele mai comune: cai, viţei, stoguri de fîn.

Tîrziu, n-am putut răbda cuvintele care mă rodeau.

— Alexandre, mi se întîmplă ceva foarte ciudat... Iorgu Ordeanu...

— Ei?

— Iorgu Ordeanu, închipuie-ţi, e omul acela din vis, despre care-ţi vorbeam...

Prietenul lăsă ţigara din gură, se întoarse pe jumătate şi mă privi lung, cu atenţie. După o vreme, cu o uşoară şi miloasă îngrijorare:

— Ar trebui să stai mai mult aci! Ai nevoie de linişte...

Aceasta voia să zică, într-un fel mai ocolit, că aveam nevoie de căutare serioasă. Am socotit de prisos vorbele.

Drumul pînă acasă l-am făcut în tăcere, îndepărtaţi deodată unul de altul.

După trei zile, au pornit ploile. Mărunte, monotone, cu neguri întristînd lumina.

A început să mă apese liniştea din casa goală. Prietenul alerga pe cîmpuri, călare, după treburile lui, se întorcea numai la vremea mesei, arunca pelerina udă, îmi povestea îndelung afaceri şi planuri, care nu mă puteau interesa. Începea să caşte, îl dobora somnul devreme.

Rămîneam singur, ascultînd pînă tîrziu ploaia, vîntul, zbătîndu-se în fereşti. Mă răsuceam în aşternut. Întorceam pernele pe o parte şi pe alta, căutîndu-mi un culcuş bun. Aprindeam şi stingeam lumina. Căutasem ceva de cetit să-mi alung urîtul. În biurou n-am găsit decît cărţi de gospodărie: *Cultura plantelor furajere, Noul tratat*

de sericicultură, Almanahul plugarului, Catalog de seminţi pe anul 1923.

M-am gîndit la ediţiile rare din biblioteca lui Iordache Ordeanu, la povestirile galante ale reginei Margareta. Am trimis un argat, călare, cu un bilet la Vlăduleni. S-a întors fără nimic. Iorgu Ordeanu plecase. Casa era închisă. Slugile schimbate. Stăpînul cel nou, Horoviţ, vestise că la primăvară are să dărîme tot, pînă la temelie, ca să ridice acareturi noi.

Mă înăbuşeau ceasurile fără sfîrşit. Toată noutatea acestei vieţi care mă fermecase la început se prefăcu într-o nemărginită plictiseală. Îmi surprindeam gînduri josnice, dispreţuind simplitatea mulţumită de sine a prietenului ce-mi dădea ospitalitate. Îl priveam cu milă cum urcă scările tropăind, cu cizmele încărcate de noroiul de la grajd. Pentru cine muncea de cu noapte? pentru ce aduna? Simţeam că rîsul, vorbele, îmi sunau falş, în silă; îmi era ruşine de ipocrizia aceasta descoperă de mine. Trebuia să plec...

Seara, din cerdac, vedeam trecînd în ploaie, în vale, peste podul de fier, expresurile cu vagoanele iluminate.

Goneau către oraş, către forfotă omenească, către barurile şi cafenelele cu lumini crude de becuri electrice şi acetilen, către străzile lărmuitoare, către viaţa trepidantă şi ucigaşă de care nu mă mai puteam lipsi. Priveam din capătul cerdacului, printre viţele cu frunzele căzute, pînă se stingea cea din urmă lumină roşie, din spatele ultimului vagon.

Tăcerea îmi ăuia în urechi. Auzeam şoarecii fugărin- du-se în pod, carii sfredelind grinzile.

Într-o dimineaţă, Alexandru a înţeles; a pus caii la docar; m-a întovărăşit pînă la gară.

Ploua mărunt; cîmpurile negre erau înăbuşite în pîclă. Din arăturile ude se înălţau aburi. Casele singuratice, la margine

de şosea, apăreau tăcute şi triste în bură. Mîn- zocii lui Iorgu Ordeanu, cu cozile scurte şi cu coamele tunse, se întindeau la drum în trap ropotit şi cadenţat; mi se păreau totuşi că înaintează deznădăjduit de încet.

Ne-am despărţit în tăcere, nemulţumiţi. Toate gîndu- rile bune ale prietenului dăduseră greş. Mă simţeam vinovat. Nu găsisem un cuvînt bun, cald, de mulţumire.

În vagon am dormit dus, întîia oară după atîtea zile.

Pe urmă...

Pe urmă viaţa de înceată şi desăvîrşită cufundare m-a împotmolit din nou. La club, în cea dintîi seară, servitorul, luînd în primire pălăria şi pardesiul, m-a pus în curent cu toate noutăţile.

Toamna adusese oarecare înfrigurare. Partidele se prelungeau pînă în zori; banii se aruncau uşor, după o recoltă îmbelşugată, cu toată seceta de peste vară. Se întorsese din Italia şi din sudul Franţei Mişu Cariade, după ce ridicase de la Cazinourile de acolo sume fabuloase. Bacaralele lui erau celebre.

În cîteva ceasuri, averi făceau ocol, dintr-un capăt în altul al mesei. Crupierii culegeau cu îndemînare sigură, calmă şi indiferentă, hîrtiile foşnitoare, printre care se pierdea înghiţită şi puţina mea avere. Scuturat de bani, vegheam după aceea, la spatele jucătorilor, pînă cînd începeau să se stingă luminile.

Coboram dimineaţa în stradă, cu gura uscată de fum, în praful măturătorilor. Întîlneam lucrători în drum către fabrici, servitoare cu coşul la piaţă; viaţa oraşului se trezea odihnită şi harnică, în zorile albăstrii şi limpezi, şi eu abia atunci, cu gulerul pardesiului ridicat, zgribulit în aerul rece, mă tîram spre camera unde nimic odihnitor nu [mă] mai aştepta de mult. Scos din viaţa firească, mă mişcam ca un somnambul în afară de club. Toate îmi erau indiferente; din furnicarea străzilor, nu deosebeam decît tovarăşii mistuiţi de acelaşi rău, atraşi unul către altul de o tainică asociaţie.

Numai între noi găseam ce ne vorbi, prelungind dincolo de zidurile clubului halucinaţia jocului.

— Eu nu comptez decît pe martingală! îmi explica într-o dimineaţă la Mircea, la aperitive, Georgel Steriu, jupuind cu vîrful unghiilor pieliţa unei felii de salam. Nici nu-

mi explic dobitocia celor care cred că altfel se poate cîştiga! Nenorocirea e că n-am niciodată suma care-mi trebuie...

Eu eram pentru intermitenţă.

— Intermitenţa? Dar asta-i cea mai mare prostie! Ăsta-i joc de babe! se indignă tovarăşul pipăind chiflele, să dea peste una proaspătă. Băiete! Ce e porcăria asta? Adu alte cornuri. Serviţi ca la han!...

Apoi continuînd:

— Intermitenţa, monşer, e pentru chibiţi! Ciupesc două-trei sute şi pleacă. Eu înţeleg numai jocul mare. Mie-mi trebuieşte emoţie, înţelegi? Jocul e artă! E hazardul vieţii condensat în spaţiul unei singure zile, unui singur ceas, aici, sub mîna mea... Să am averea lui Mişu Cariade, v-aş arăta eu ce e jocul!... Ce-i cu căţelul ăsta? Se uită de un sfert de ceas la tine...

M-am întors.

La spatele meu, Soliman, aşezat pe două labe, mă ţintea cu ochii fără gene. Am căutat împrejur; la o masă, singur, cu un pahar deşert dinainte, stătea Iorgu Ordeanu. Mi s-a părut din privire că vrea să-mi spună ceva. M-am ridicat şi am tras un scaun. După cîteva vorbe m-a întrebat ce mai ştiu de la Alexandru. Nu mai aveam nici o veste. După plecare nu fusesem în stare să aştern un rînd. Mă mustrasem pentru această lene, care însemna şi o necuviinţă după primitoarea lui ospitalitate. Mă aşezasem de cîteva ori în faţa hîrtiei albe. Nu găsisem cuvintele celei mai banale mulţumiri. Amînasem de pe o zi pe alta. Acum era prea tîrziu.

— Prietenul dumitale e un om foarte tare. Nu mă pot opri să nu-l admir! spuse Iorgu Ordeanu, clătinînd sifonul care curgea greu. De oameni de aceştia avem nevoie: dintr-o bucată. Nu ştiu ce-i sentimentalismul; nu-s devoraţi de nici un viţiu. Cîte unul din

aceştia, pe ici-colo, ne mai păstrează tradiţia gospodăriilor de altădată. Eu n-am fost în stare...

Duse paharul la gură, dar nu deşertă decît o înghiţitură, în silă.

— Eu n-am fost în stare... repetă mai încet, ca pentru el singur.

Străbătea atîta tristeţe dezarmată în această părere de rău, acum fără putere de îndreptare, că m-am găsit dator să mă pierd într-o lungă dizertaţie asupra deosebirilor de temperament, asupra firilor inadaptabile, asupra vremurilor grele de astăzi, care cer oameni înăspriţi pentru a ţine piept vieţii.

Iorgu Ordeanu dădu din cap. Toate poveştile mele erau prea străvezii cuvinte de circumstanţă, pentru a găsi iertare unei slăbiciuni de toată lumea ştiută şi osîndită.

De ruinarea lui, numai el, nu împrejurările, nu vremea, nu oamenii, erau vinovaţi.

— Poţi înţelege oare, domnul meu, la cîtă laşitate şi la ce egoism, şi la cîtă înspăimîntătoare cădere te poate tîrî o patimă?... De trei luni port în buzunar, aci la piept, banii cîţi mi-au mai rămas din vînzarea viei, după ce-am lichidat datoriile. La început am cercetat cu o răbdare de samsar toate gazetele, să aflu cursul valorilor, alegînd, făcînd socoteli, urmărind fluctuaţiile bursei. Mi s-a părut că nu găseam îndestulă siguranţă. Te gîndeşti? sunt ultimele rămăşiţe dintr-o avere de milioane!... După aceea am căutat să-i plasez într-o ipotecă. Nici una nu-mi părea destul de avantajoasă. Tărăgănam! Nu mă puteam despărţi de bani. Asta am înţeles-o îndată. Să-i am totdeauna la îndemînă... Dau tîrcoale cluburilor, mă întorc acasă, închid banii în sertar. A doua zi, iar îi iau în buzunar; îmi născocesc cele mai fantastice pretexte; că poate să mi-i fure de-acasă, să dea un foc... Cîteodată, la uşa clubului iau

hotărirea să intru, dacă[1] numărul de la birja care trece e cu soţ. Numărul e fără soţ; şi mă opresc căutîndu-mi de lucru la o vitrină. Cînd văd un prieten de altădată. îndreptîndu-se spre intrare, întorc capul, îmi iau un aer grăbit, preocupat... Ştiu însă că într-o seară tot am să urc scările, am să mă aşez la masă... Dar ce-ţi spun astea? Ce te pot interesa toate mizeriile astea?...

Deschise portţigaretul şi căută o ţigară cu tutunul înfoiat. Aprinse şi urmări spiralele fumului cu capul rezemat de speteaza scaunului.

Avea pleoapele obosite; ceva deznădăjduit şi ruinat în figură. Cravata ridicată lăsa să se vadă vîrful de metal al butonului.

Din nou apăru înainte-mi omul din vis, aşa cum îl ştiam, pînă la cel mai neînsemnat amănunt. Îmi erau toate familiare: cravata cu nodul îngust şi ochii cu albastrul decolorat şi cutele fine din jurul pleoapelor. Atît doar, că omul din vis nu-mi vorbise niciodată atît de aproape.

Iorgu Ordeanu scutură cu unghia un vîrf de scrum de pe haină. Se chinui să zîmbească, umilit de confesiunea împărtăşită neaşteptat, într-o clipă de slăbiciune, celui dintîi venit.

— Mizeriile astea nu te pot interesa... La altceva mă gîndeam, cînd te-am zărit. La plecare, cînd am strîns lucrurile, ara dat în pod peste o ladă întreagă de cărţi din biblioteca bătrînului, a lui Iordache Ordeanu... Le-am tîrît după mine, cu toate că nu prea ştiam ce să fac cu atîtea vechituri. Acum n-am unde le pune — e strîmt la mine! Poate te interesează unele... Cel puţin aşa mi s-a părut, îmi dai voie să te invit să-ţi alegi pe cele care-ţi plac? În schimb, te rog pentru un mic serviciu... Cunoşti desigur vreun anticar. Aud că

[1] În textul de bază, greşit: „dar”; în toate celelalte variante: „dacă” *(n. ed.).*

asemenea lucruri se plătesc bine acum. Aş scăpa de ele. Îţi dau adresa... Oricînd, după-amiază sunt acasă. Le-ai putea examina, evalua, înainte. Eu nu mă pricep.

Cînd şi-a luat pălăria să plece, a repetat aidoma mişcarea din vis, cînd îşi ridica pălăria de pe aripa catedrei şi se întorcea: „De-acum haidem, Soliman! La revedere, elevul Theodorescu Ion.”

A doua zi, la cinci, căutam numărul casei, înălţîndu-mă în vîrful picioarelor, să desluşesc cifrele de pe plăcile înnegrite de rugină.

Viscolea.

Nu se vedea la zece paşi în pulberea tăioasă de zăpadă, rostogolită de pe acoperişuri, măturată de crivăţ de-a lungul străzii. Îngheţasem şi grăbeam să ajung la un adăpost din urgia de afară. În sfîrşit, descoperii: numărul 18, deasupra unei uşi de gang, la o casă cu trei etaje, cu faţada de un galben murdar şi lepros de umezeală.

Am rătăcit mult prin ganguri întunecoase, prin coridoare cu treptele scărilor roase şi lunecoase de zoi îngheţate, cu miros de mîncări arse, în culoare fără capăt, întortocheate şi întrerupte de praguri şi paravane.

A treia oară băteam la a treia uşă, fără să dau de urma lui Iorgu Ordeanu. Abia tîrziu, o fetiţă cu o cutie rotundă de pălării sub braţ mă îndreptă:

— Sus trebuie să fie, la al cincilea! La madam Faingold. Ea are un chiriaş nou...

Am început şi aici colinda la uşi. Era mai murdar încă şi mai groaznică mizerie. Alunecam pe coji şi pe resturi de legume aruncate, m-am împiedecat de un cazan de rufe, pus la o uşă, aburind a leşie şi a zdrenţe cu murdăria dospită.

În capătul unui coridor, unde am nimenit intrarea pipăind peretele prin întuneric, mi-a deschis în sfîrşit madam Faingold.

Era o doamnă grasă peste măsură, din neamul Rebecăi, cu genele roşii, în papuci şi cu un şal verde înnodat pe subsuoară. Prin întredeschiderea uşei, se vedea la spatele lui madam Faingold, un băiat cu căciula ascuţită în cap, spărgînd nuci lîngă o sobă de fier.

— Domnu Iorgu? O persoană selectă cu un căţel micuţ?... Poftim, mata, la uşa din dreapta. Intraţi un moment. Este dus la farmacie: sufere aşa o durere de dinţi. Marcel! Arată la domnu' salonul de la cuconu' Ordeanu!...

„Salonul" era o încăpere întunecoasă, cu pereţii zugrăviţi într-un verde strepezit de coclează, cu mobile desperecheate, adunate în jurul unei uriaşe mese rotunde, cu o sobă de tuci, al cărei coş de tablă neagră, în tuburi îmbucate, ocolea jumătate din întinderea zidului. Intrînd, cea dintîi privelişte izbitoare era zigzagul acesta fantastic de tinichea afumată, ridicat pe perete, întortocheat deasupra patului, prelungit peste măsură, pînă să-şi găsească drum afară printr-un ochi de fereastră, astupat cu un capac negru de cutie de zahăr.

M-am aşezat pe un scaun cu telurile scufundate, fără să dezbrac paltonul.

Era frig, aerul închis. Cînd s-au deprins ochii cu întunericul, am cercetat curios adăpostul celui din urmă din neamul Ordenîlor.

Pereţii goi, fără covor. Cîteva cadre cu poleiala punctată de murdăria muştelor de astă-vară, gravuri de cameră mobilată, desprinse din gazete ilustrate. Un lavoar de tablă albastră, acoperit cu un ştergar soios. Pe zid, urme murdare de stropi pînă sus şi o pată mare de zugrăveală, de o palmă ce-a

fost rezemată udă şi a lăsat acolo pecetea celor cinci degete, pentru totdeauna. Un pahar de ceai, cu o felie de lămîie înnegrită, plutind într-o rămăşiţă turbure de băutură. Deasupra, aşezată punte, o linguriţă vînătă de aluminiu, din acele care scapă printre degete, prea uşoară.

Între ferestre, o singură mobilă de stil: o măsuţă lucrată fin, cu picioarele curbe, cu tăbliile trandafirii. Acolo erau rezemate de un sfeşnic cu şapte braţe cîteva fotografii înrămate.

M-am ridicat să le privesc de-aproape. Aveam prilej să aflu din mărturia mută a imaginelor ceva despre neamul care expira cu acest ultim vlăstar, ruinat şi tîrît să-şi sfîrşească bătrîneţea într-un adăpost netrebnic, ca risipitorii din parabolele evangheliilor.

Înainte de a întinde mîna să le cercetez de-aproape, în lumină, am ascultat atent. Nu se auzeau paşi în coridor. Numai un sfîrîit de bucătărie, dincolo de perete.

Erau fotografii palide, purtînd aurit inscripţia atelierelor regale şi imperiale, dispărute de mult.

O fetiţă de şcoală, în picioare, lîngă o masă de grădină în lemn de mesteacăn, cu un cordon lat şi cu o cruciuliţă albă pe pieptul plat, în şorţ de lustrin negru: uniforma de odinioară a pensioanelor de călugăriţe. O femeie de-o frumuseţe fină şi firavă, în haină albă, cu mijlocul din calea-afară subţire şi cu mînecile înfoiate deasupra umerilor — cum se purta acum o jumătate de veac —, în- tinzînd mîna cu grăunţe unui porumbel aşezat familiar pe vîrful degetelor; în fund, Piaţa San-Marc din Veneţia şi un copil zdrenţuros, rîzînd cu dinţii albi în soare. Un tînăr cu părul întunecat, în costumul romantic de la ’patruzeci şi opt, plecînd ochii pe un tom voluminos cu foile deschise. M-am gîndit la

cărturarul Iordache Ordeanu, îndrăgostit de infoliile rare. Şi cea din urmă... Am scăpat cartonul din mînă. Ce căuta *aceasta* aici? Doamne, ce căuta *aceasta?*

M-am plecat să ridic fotografia... M-am apropiat de fereastră cu ochii într-o painjenire, ţinînd rama aproape de tot, cu mîinile strînse pe marginea hîrtiei, într-un spasm de rugă pentru iertarea ce nu mai putea, acum nu mai putea veni...

Ochii Agatei mă priveau de acolo fără să vadă, dincolo de mine, dincolo de oameni.

Şi surîsul ei trist, şi mîinile subţiri rezemate de spătarul scaunului, mîinile care păreau că dezmiardă aerul cînd se întindeau goale în soare, şi degetele care vînturau nisipul cu scoici, şi tot ce a fost şi a fost uitat, şi tot ce nu este de spus, spovedanie dureroasă pe care nimeni n-are s-o ştie vreodată...

— Agata, ce cauţi tu aici?

Am rostit tare cuvintele? Le-am şoptit în gînd?

„Agata ce cauţi tu aici?" Nu sunau aceleaşi cuvinte pe buze, ca în dimineaţa cînd a intrat în camera mea, acolo, pe ţărmul mării, unde a început căderea cea din urmă? Cu ce rîset i-am întîmpinat întrebările repezi, spaima zugrăvită în ochi; cu ce prefăcută nepăsare am întors spatele, privind pe fereastră, bătînd nerăbdător cu vîrful degetelor în luciul sticlei!

Eram nedormit, îmi răsunau în urechi glasurile cru- pierilor de la Cazinou, nu voiam nimic alt decît să uit, cu pumnii strînşi, cu capul vîrît în perne. Am rostit-o aceasta liniştit, fără să mă întorc de la geam, şi mi se părea atunci mai demn de interes zborul pescăruşilor albi în soare în salbe fîlfîitoare deasupra mării decît frămîntarea femeii, cu mîinile încleştate la spatele meu. Şi cu ce răsuflet de uşurare m-am repezit să

învîrt de două ori cheia, cînd a plecat împleticindu-se!...

Se pot spune toate?... Şi somnul de brută, pînă tîrziu, cînd m-am deşteptat în întuneric, fără să lămuresc unde mă aflu... Şi nepăsarea distrată cu care am ascultat, după miezul nopţii, la masa de cărţi, fără nici o tresărire, între două tururi, povestea întîmplării fără nici o explicare pentru alţii: Agata, departe, în larg, unde nu mai înotase niciodată, aproape înecată, smulsă morţii numai printr-o minune... Cu ce calm înfricoşător priveam cu atenţie tunica verde a valeţilor şi buzduganul de aur din mîna rigilor, ca şi cum nu din pricina mea, a căderii în care o tîram, a mocirlei în care o azvîrlisem, îşi căutase ea deznădăjduită scăparea în moarte...

— Agata, ce cauţi tu aici?

De dincolo de moarte, mai poate fi un răspuns?...

M-am întors sub apăsarea unei priviri asupră-mi. La spate, răsărit de undeva, mă sfredelea cu ochii severi cîinele cafeniu: Soliman.

Am aşezat cartonul la loc, repede, ca un vinovat prins asupra unei indiscreţiuni neîngăduite. Privirea cîinelui mă cerceta cu o înţelegere omenească. Am simţit că ro-şesc. Ce voia? Ce ştia? Sfîrîitul bucătăriei, de dincolo de zid, încetase. Se auzea acum numai chiotul viscolului zgîlţîind ferestrele. Apoi paşii lui Iorgu Ordeanu, în coridor.

Îmi scutură mîna bucuros. Aprinse un capăt de lumînare în sfeşnicul cu şapte braţe. Desfăcu de sub pătură lada cu cărţi; răscoli tomurile grele, prăfuite, cu scoarţe groase de piele, cu exlibrisuri aurite, din biblioteci celebre.

Dar acum nu-mi mai stîrneau nici o bucurie.

Desfăceam cu gîndul aiurea paginile cu miros de hîrtie uscată, de marochin elastic, de piele de viţel, de cerneala

estampelor. Ce legătură era între omul acela şi Agata? Ce ascundea privirea cenuşie, fără sclipire de viaţă, opacă? Ce reţea nevăzută de întîmplări risipite în viaţa mea, fără nici o legătură aparentă, îşi lămureau apropieri tainice, se strîngeau acum tot mai aproape, ca sforile unei curse pentru sălbăticiunile pădurii, în jurul meu şi al acestui om, strigoiul din visurile copilăriei? Şi pentru care sfîrşit aceasta?

Acum teancurile de cărţi se ridicaseră între mine şi Iorgu Ordeanu, arătînd stins în flacăra tremurată a lumînării ornamentele de aur mat, de pe inscripţiunile gravate adînc în pielea roşie şi vînătă, şi albastră.

Era o avere acolo; cărţi pentru care maniaci au furat şi au ucis, gravuri de preţ, miniaturi fără pereche, manuscrise deasupra cărora au migălit, la lumină de opaiţ, călugări în chilii de mînăstiri, cărturari arşi pe rug, slujitori ai cabalei, vraci ai magiei negre, alhimişti căutători ai pietrei filosofale şi a izvorului de tinereţe veşnică. Altădată, lacom ca un avar scufundîndu-şi mîinile în galbenii unei comori dorite, m-aş fi pierdut pînă la ziuă în răsfoirea pergamentelor şi infoliilor fără seamăn... Dar de mult orice iubire pentru lucruri de preţ era pierdută. Am şters praful de pe vîrful degetelor. Am aşezat pe marginea mesei, deoparte, trei cărţi la care rîvnisem odinioară, alese acum — o ştiam bine, deşi respingeam gîndul — numai fiindcă în schimbul lor, la o nevoie grabnică. puteam lua preţul încă al unei nopţi de joc.

Iorgu Ordeanu tuşi, înecat de colbul scuturat din vrafuri. Duse mîna uscată la piept şi, încovoiat de tuse, cu umerii înguşti, îmi păru slăbit din cale-afară, împuţinat sub hainele largi, cît un trup de copil ridicat după boală.

Deasupra cărţilor, desfăcut din încuietoarea de alamă a scoarţelor,

rămăsese un caiet gros, cu hîrtia filigranată, înfăţişînd în zarea lumînării o coroană sub semilună şi o stea cu şase raze, aşa cum fabricau veneţienii pentru trebuinţele Orientului.

Pe fila dintîi se desluşea iscălitura logofătului Ioniţă Ordeanu; înlăuntru, printre gînduri despre viaţă şi moarte, însemnări scurte despre necazuri şi întîmplări de fiecare zi. Se putea citi acolo: „din năprasnî-m veni ceasul morţei celu înfricoşat, că vă zăcu denainte cătră celu judeţ de

apoi unde împăraţii şi volnicii[1], robii şi despuitorii, fieştecarele cu ale sale lucrure se voru proslăvi sau voru ruşina, şi de mă sărutaţi, sărutăria cea mai de apoi fi-va, că de acumu nu mă voiu mai întoarce şi mă părăsiră toţi, şi trecură toatele ca umbra”. Şi, întorcînd fila: „Că noaptea s-o spetit caii la apa Tecuciului, dară toate uitam de începură mîncările celea şi veseliile celea marile de la dumnealui Pitarul Kiriac.” Pe altă foaie: „Astăzi io încolţit lui Costea celu dentăi dinte” şi dedesut: „den mîndriile şi dezmierziile tale, şi comorile celea, şi lăcomia, şi scumpia, cenuşă va rămînea, şi atunce va prinde a ţipa sufletulu...” Hîrtia era străpunsă de carii; o gînganie mică, viermuşor cu picioare mărunte şi repezi, trecu de sub o filă sub altă filă.

Fără voie am măsurat ca pe-o vietate împăiată într-un muzeu, presărată cu camfor, făptura puţină a celui din urmă din neamul logofătului Ioniţă.

Iorgu Ordeanu se aşezase pe braţul unui fotoliu, cu ţigara neaprinsă în gură, pipăindu-şi buzunările după cutia de chibrituri. În flacăra luminării avea faţa verzuie, părul cenuşiu şi putred, şi în privirea opacă străbătea o renunţare desăvîrşită şi neliniştitoare, ca într-o privire îngheţată de mort.

Nu găseam ce cuvinte potrivite să rostesc. Aş fi pomenit ceva despre bunicul acela îndepărtat, care şi-a scris însemnările în caietul cu cheotoarea de alamă. Mă împingea gîndul să cercetez ocolit prin ce întîmplare se afla chipul Agatei rezemat de sfeşnicul cu şapte braţe. Pe urmă, din nou mă turbură asemănarea cu omul din vis. Acolo, în camera friguroasă şi întunecată, cu umbrele noastre jucînd crescute şi micşorate pe pereţii cu verdele coclit, faţă în

[1] În textul de bază şi în variantele anterioare, greşit: „voinicii”; în ultima variantă: „volnicii” *(n. ed.).*

faţă cu omul străin şi totuşi cunoscut dintr-o viaţă alături de cea reală, mă simţeam neliniştit, înconjurat de o pîclă de taine. Cărţile în teancuri, cîinele cafeniu întins cu botul pe labe, neslăbindu-mă din ochii rotunzi, viscolul răbufnind pe ferestre, vuietele înăbuşite din coridor, toate îmi păreau stranii, nefireşti, pregătite ca pe-o scenă de provincie, unde urmează să se joace o melodramă veche de tot.

Nopţile lui Iorgu Ordeanu, tîrziu, după ce adorm toţi, în încăperea aceasta trecătoare şi duşmană, mi s-au arătat deodată înfricoşătoare.

Înşiruirea aceea de logofeţi şi jupîniţe, de slugeri şi pitari, pe urmă de boierese subţiri şi de cărturari ca Ior- dache Ordeanu, trăiţi în belşug în curţile de piatră, în bucurii şi necazuri, despre care amintire nu se mai păstrează; totul şi toţi, şi toate sfîrşeau cu omul acesta mort din viaţă.

Cuvinte bune îmi ajungeau pînă la buze, şi nu le spuneam, fiindcă ar fi sunat acolo acuma de prisos şi poate supărătoare: înduioşare de trecător.

Mă înăbuşeau zidurile. Am învelit cărţile într-o gazetă, m-am pregătit să plec. Iorgu Ordeanu şi-a îmbrăcat şi el paltonul, a suflat în lumînare, a răsucit cheia.

În culoarele negre am coborît pipăind pereţii.

Pe stradă, lumina albastră a becurilor pe zăpadă, în rostogolirea piezişă a valurilor de viscol, avea şi ea ceva nefiresc şi teatral. Zurgălăii săniilor, oamenii înfăşuraţi pînă la ochi, trecînd în strălucirea violetă a vitrinelor şi pierzîndu-se în întuneric, strigătul vînzătorilor de gazete m-au adus îndată pe pămînt, de la însemnările logofă- tului Ioniţă: „Den mîndriile şi dezmierziile tale, şi comorile celea, şi lăcomia, şi scumpia, cenuşă va rămînea...”

— Am să trimit mîine pe Pach sau pe Kohn!... Mai bine poate, pe amîndoi. Unul la un ceas, pe celălalt mai tîrziu!... am spus întorcînd spatele viscolului să nu-mi sufle cuvintele.

— N-ar fi bine să vii şi dumneata? Spuneam că nu mă pricep...

— Atunci, mîine, la unsprezece.

Şi întinsei mîna, să mă despart, în faţa clubului.

Văzusem luminat sus; pe Georgel Steriu la fereastră, cu spatele rezemat, vorbind cu cineva nevăzut după draperiile verzi. Aveam în buzunar cîteva mii. De-o săptă- mînă mă răsfăţa norocul. Eram nerăbdător să urc mai repede scările.

Iorgu Ordeanu se opri şi el; a întîrziat să-mi întindă mîna.

— Va să zică, joci şi dumneata?...

— A! nu! am minţit îndată, luîndu-mi o înfăţişare nepăsătoare. Rar de tot... Cînd n-am de lucru... Ca în astă-seară...

Iorgu Ordeanu nu se dădea dus.

— Mai vin pe aici: Mişu Cariade? Creţeanu? Ionică Istrate?

Erau stîlpii clubului. Cei mai vestiţi jucători.

— Vin, fireşte că vin... Adică, vine Cariade, Creţeanu... Ionică Istrate dă acuma şuete lui Sfîntu' Petru, în rai, sau la Belzebuth, în tartar, glumii prosteşte şi am roşit îndată, ruşinat, fiindcă repetasem aşa o glumă veche de club, unde se închipuia lumea cea de dincolo ca o uriaşă şi necurmată partidă, în care cei ce-au pierdut averea în viaţă o vor cîştiga-o, şi cei care au cîştigat-o o vor pierde.

Am întins din nou mîna.

Iorgu Ordeanu tipărea cu vîrful şoşonului, în zăpadă, un as de caro, spulberat îndată de viscol. Ridică ochii, şi faţa îmi păru deodată întinerită, luminată în revărsarea albăstrie a

vitrinei, ca o flacără izbucnită dintr-un tăciune adineaorea stins.

— Îmi dai voie să te întovărăşesc?... Am prieteni vechi sus... Mor de urît la mine.. Şi apoi, nu pun mîna pe cărţi. Cel mult un bridge.

Cînd a intrat în sala mare a clubului, Mişu Cariade a zvîrlit cît colo cărţile pe postav şi a sărit răsturnînd scaunul, să-l îmbrăţişeze.

Toţi jucătorii vechi au făcut roată.

La uşi, din alte camere, s-au oprit în prag alţii mai tineri, care nu-l cunoşteau, surîzînd bucuroşi, fără pricină, fără să ştie cine era, înţelegînd doar că oaspele acesta nou pierdut a fost şi s-a întors.

S-au tras deoparte, lîngă căminul cu calorifer, bătrînii. Feciorii au alergat îndată după băuturi calde, după cafele. Jocul abia început se risipise. Iorgu Ordeanu privea străin, se mira de schimbările făcute, întreba de oameni despre care abia auzisem, de foarte demult.

Am trecut în altă încăpere, m-am aşezat la o masă de *écarté,* unde se adunau cu încetul cei mai pătimaşi după ce-şi potoliseră curiozitatea. Am stat mult acolo, înfipt într-un scaun, cu mîna încleştată pe cărţi. Din cea dintîi jumătate de ceas norocul mă părăsi. Hîrtiile fugeau una după alta. Eram asudat, cu degetele umede, despăturind hîrtiile, adunînd restul, numărînd fisele, scotocindu-mă în buzunare.

Cînd m-am ridicat, mai rămăseseră cîteva edecuri, jucînd pe bani puţini, în cretă; şi în buzunarul vestei, mototolită, nu mai aveam decît cea din urmă mie de lei. În sala cea mare nu se mai vedea din mijloc, peste capete. Mi-am făcut loc să privesc. Iorgu Ordeanu dădea cărţile. Cînd se aşezase? Cum de-şi călcase cuvîntul? De ce l-au lăsat?

Mi s-a părut că-mi ghiceşte întrebările cînd şi-a încrucişat privirea cu a mea, plecînd ochii îndată în jos, vinovat.

Dar înaintea crupierilor hîrtiile se ridicaseră teanc, se adunau foşnind... Am înţeles că Iorgu Ordeanu întîlnise ziua cea rară din viaţa unui jucător, o dată la zece ani.

Fiecare carte trasă de bancher împerechea însoţirile cele mai fantastice; abatagiile curgeau; toţi jucătorii dimprejur se despuiau de bani, aruncau nervos hîrtiile după fisele de os, le cîntăreau în mînă vînturîndu-le nehotărîţi pînă la ultima clipă, le aruncau pe tablouri de unde lope- ţile crupierilor le culegau scurt, în movili. Mîna lui Iorgu Ordeanu prindea cartea uşor ca o dezmierdare; îi înţelegeam aşteptarea cu zvîcnirile inimei cînd se pregătea să o răstoarne pe postavul verde, după ce privea pe tabloul întîi, pe tabloul al doilea, să sfîrşească toţi. Avea ochii strălucitori, paloarea obrazului aprinsă în pometii de un trandafiriu uşor; îmi părea că şi creţurile mărunte din jurul ochilor, brazdele subţiri care coborau lîngă nări, se topiseră.

— Nouă la bancă!

Arunca, cu nepăsarea prefăcută pe care o cunoşteam prea bine, cărţile în cupa de porţelan.

Mişu Cariade îşi frămînta trupul gras, ridica mîinile scurte în jurul gîtului să-şi lărgească gulerul, desfăcea portofoliul de piele umflat şi trăgea alte hîrtii. Îl aşeza la loc în buzunarul de la piept, şi se înţelegea după încruntarea sprincenelor monologul interior, hotărîrea ca aceştia să fie cei din urmă bani aruncaţi înainte de a se ridica definitiv.

— Opt la bancă!

Se auzeau numai lopeţile smucind fisele, tîrînd hîrtiile. În scrumiere se stingeau ţigările abia aprinse şi uitate. Gurile erau încleştate, răsuflările scurte.

— De unde-l scoseşi, frate? oftă Georgel Steriu, în- torcîndu-se să-mi şoptească peste

cap, la spate. Să fie a dracului de martingală. Ia tu locul! Nu mai am o centimă...

M-am aşezat în scaunul gol. Cînd mi-a venit cartea, am aruncat hîrtia împăturită în patru. Îmi tremura mîna pe cărţi, le-am răsturnat şi tot tabloul a respirat cu uşurare; un valet şi un nouă de treflă...

De acolo înainte nu-mi mai lămuresc cum s-au petrecut lucrurile. Norocul lui Iorgu Ordeanu se strămută în cărţile mele. Aveam gîtlejul uscat; pe măsuţa de-alături, feciorul îmi schimba la fiecare sfert de oră paharul cu băutură. La fiece carte a băncii, zvîrleam pe postav alta mai mare. Teancul de hîrtii şi cilindrele de fise începeau să se subţie în faţa crupierilor. Aşteptarea circumspectă a jucătorilor se destindea.

Şase la bancă! Aruncam şapte. Opt la bancă! Aruncam nouă. Bac la bancă! Aruncam un singur punct.

Îmi bătea sîngele fierbinte în timple. Deşertam repede paharul, care făcea să-mi joace lucrurile ireal înaintea ochilor, în pîcla de fum. Mă podidea bucuria aceea nervoasă şi rea a jocului, cînd rosteşti cuvintele pe jumătate, surîzi prosteşte, înfunzi în buzunări hîrtiile mototolite, zvîrli adversarului cartea, răutăcios, ca o înfigere cruntă de tăiuş. Simţii că Iorgu Ordeanu începe să-şi piardă cumpătul. Cînd îmi venea rîndul, se întorcea cu totul către mine, aştepta cu un tremur pe buzele uscate, amesteca jocul nerăbdător, împingea cartea pierdută cu o stăpînire sub care se ghiceau nervii încordaţi pînă la ultima măsură.

Se făcuse tăcere în toată sala, sub lumina albă şi neclintită a candelabrelor. Se auzea scîrţîind gheata cuiva care se înălţa în vîrful picioarelor să vadă peste capete, fîşîitul cartoanelor, exclamaţiile înăbuşite cînd se dedea o carte pe faţă. Toată atenţia era adunată la noi doi; şi între mine şi Iorgu

Ordeanu s-ar fi părut că e luptă fără iertare, tăcută şi strînsă, aşa cum va fi fost între oamenii peşterilor, cînd se sugrumau bîjbîindu-se în întuneric să-şi smulgă un vînat ori o femeie. Şi era mai înspăimîntătoare lupta aceasta, în hainele noastre civilizate, negre, cu piepţii albi scrobiţi, în sala unde caloriferul împrăştia dogoarea uscată, becurile revărsau lumina lor incandescentă, feciorii păşeau cu mers de pîslă pe covoare, între atîţia oameni care erau toţi alături de mine, împotriva bătrînului cu mîinile tremurătoare şi cu ochii acum din nou adînciţi în văgăunile ochilor; era mai crudă şi mai plină de oroare cu încordarea aceasta încleştată a tuturor voinţelor, dorinţelor, care tremurau în fiece clipă cînd ridicam cartea de pe postav.

Fumul ţigărilor se lăsa în pînze risipite peste noi; ne ardea răsuflarea.

Cîteodată, în tăcerea nefirească dintre două cărţi, străbătea de dincolo de geamuri, jos în stradă, clinchenitul clopoţeilor de la o sanie.

Cînd petreceam ochii obosiţi peste zidul jucătorilor adunaţi, vedeam lîngă uşorul uşii cei doi feciori neclintiţi, privind cu nepăsare, în hainele lor negre, cu nasturi de metal.

Drept în faţa mea, pe acelaşi tablou, era un jucător pe care nu-l mai zărisem niciodată. Avea figura pămîntie şi lucioasă de o sudoare grasă, ochii fără gene, roşcaţi, ca ai iepurilor de casă, sticlind nesuferit după ochelari. Cîştiga mult pe mîna mea şi după fiecare carte îşi freca palmele clipind vulgar din coada ochiului, număra lacom şiragul de fise şi teancul de bancnote, cu un rînjet care-i descoperea doi canini ascuţiţi, ieşiţi în afară, într-o dantură dezgustătoare, mai mult de aur şi de platină, decît de dinţi adevăraţi. Cînd întindea mîinile după bani, degetele late la vîrf, cu unghiile negre, îmi păreau cinci omizi grase, frămîntîndu-se atît

de lacom că-mi întorceam ochii. Dar îmi căuta privirea şi-mi surîdea imperceptibil, ca un complice, îndemnîndu-mă cu o batere tremurată de pleoape să-i dau înainte, să nu mă opresc. De ce omul acela, pe care nu-l cunoşteam, se simţea tovarăş cu mine, aduna o avere pe masă înaintea lui, prin mine?

— Şase la bancă!

Culcam cartea. Era un şapte. Mîna cu degetele late şi cu unghii negre la vîrf culegea rotiţele de os alb, verzui, trandafirii, teancul de hîrtii.

Cît a durat asta? Două ceasuri? Trei? Mai multe? Se albăstreau ferestrele de lumina zorilor, cînd Iorgu Ordeanu s-a ridicat... Avea un zîmbet silit pe buze. Îl simţii cum şovăie la primii paşi, cînd se îndreptă spre fereastră, să-şi destindă oasele înţepenite, cu nepăsarea unui om care vrea să pară numai prea obosit. L-am văzut cum duce din obicei mîna la buzunarul unde stătuse strînsă toată rămăşiţa avuţiei, gest care nu-şi mai avea acum nici un rost.

Ştiam că scosese de acolo cea din urmă hîrtie albastră. Mă podidi o înduioşare. Numai eu cunoşteam cu adevărat ce ruinare desăvîrşită însemna pentru Iorgu Ordeanu noaptea aceea...

Am trecut în cabina coafeurului să-mi spăl mîinile, să-mi răcoresc ochii. Cînd m-am întors, Iorgu Ordeanu nu mai era. Se stingeau luminile. Se închideau uşile.

Cîţiva inşi îşi numărau hîrtiile pe colţul meselor.

Feciorul îmi ţinu paltonul mai respectuos ca niciodată. I-am aruncat o hîrtie mototolită. Pe scări a fugit după mine să-mi dea pachetul cu cărţi uitat: cărţile lui Ordeanu. Am spus să mi le trimită acasă.

În stradă viscolul sfîrşise. Era îngheţat; un ger fără adiere de vînt, cum se aşterne întotdeauna după crivăţ. Zăpada scîrţîia sub paşi.

Lumina de stînjinel a zorilor înainta rece peste casele cu ziduri de granit, întunecate, cu ferestrele negre. Aerul aspru îmi străbătea adînc în plămîni, înviorător ca un şipot. Cerul era înalt şi limpede, stelele păleau; întîia oară după multă vreme ridicam ochii în sus.

Păşeam uşor.

Mă simţeam eliberat. Hotărîri mari, nelămurite, creşteau în mine. Acum puteau sfîrşi toate. La piept, în bu- zunările hainei, aveam preţul vieţii celei noi, pe care trebuia s-o încep. O sută cincizeci, o sută optzeci de mii, mai mult poate, stăteau împăturite, aici, cald, aproape de trup... Aveam să-mi plătesc datoriile, să-mi orînduiesc viaţa; îmi juram să nu mai calc în club, să nu mai pun mîna pe-o carte. Se trezeau dorinţi adormite, nădejdi de odinioară, din adîncuri peste care ninsese cenuşă.

Dimineaţa cu aerul rece, cu zăpada albă şi sonoră sub paşi, cu oraşul adormit, cu sănii singuratice, sunîndu-şi metalul sprinten al clopoţeilor în nămeţii prin care treceam descheiat la piept; toate aveau să însemne începutul celei dintîi zile de eliberare.

Aproape de casă, în colţ, un birjar dormea înfăşurat pînă la ochi în sanie, şi cînd am trecut pe lîngă botul calului răsuflînd aburi calzi, mi s-a părut o respiraţie prietenească şi bună. M-am întors să netezesc nările umede; le-am apropiat de obrazul meu. Calul şi-a clătinat capul, scuturînd un zurgălău ce-mi sună limpede şi dezmierdător în urechi, cu un glas de cleştar, de la săniile copilăriei.

Mă durea singurătatea. Nu mai era, de mult, nimeni de care să mă apropii, nici o mînă care să mă îmbărbăteze. Acum toate

aveau să sfîrşească. Şi cea dintîi însuliţare de raze purpurii în ferestre m-a întîmpinat în prag, cînd apăsam clampa albă de promoroacă, într-un hohot de lumină, ca o dimineaţă nouă pe lume.

În camera friguroasă m-am trîntit în pat, cu plapoma peste cap, hotărît să dorm dus, somn de stană, să mă trezesc odihnit, ca după adormirile vrăjite, de ani, care te trec în altă viaţă... Dar vedenii m-au chinuit îndată. Visurile rele din fiecare noapte, prelungindu-mi spaimele şi umilinţele de peste zi, bătăile înfricoşate ale inimei de fiară fugărită... Somn în care gemătul visului e suspin de uşurare pentru chinurile vieţii celei adevărate...

Se amestecau cele mai nefireşti şi pline de spaimă în- tîmplări...

Se făcea la Cazinoul de la Sinaia. Iorgu Ordeanu ţinea banca.

— Sunt un milion în bancă!

— La mine...

— Nouă la bancă.

Întorc cartea. Rigă de treflă, rigă de cupă. Pierdeam un milion.

— Sunt două milioane în bancă!

— Nouă la bancă...

Pierdeam două milioane...

— Sunt patru milioane în bancă!

Cum am făcut? De unde am scos, de undeva din mîneca dublă, din îndoitura manşetei, cele două cărţi pe care le-am aruncat pe postav? De cînd le ţineam acolo? Cum de învăţasem şi *aceasta?*

Un cinci de treflă, un patru de treflă.

Cîştigam patru milioane. Întindeam braţele să adun o movilă care se ridicase acum mai înalt decît capetele noastre.

— A trişat! strigă cineva. Căutaţi-l în mînecă. Are cărţi prefăcute.

— Afară cu el! Scoteţi-l afară! E o ruşine, domnilor!... *Je ne ficherai plus les pieds*

dans ce tripot!... Domnule, eşti invitat să părăseşti imediat...

Cum am ajuns oare afară, pe banca ascunsă sub brazi, cu obrajii în pumni, cu ochii uzi de lacrimi? Venea răcoare umedă din pădure, adiere de răşină; şi totul ar fi fost aşa de dumnezeiesc şi de simplu, fără să se fi întîmplat *aceasta!* Coboram fruntea tot mai jos, pe genunchi... O mînă mi s-a aşezat uşoară pe umeri. Ridic ochii. Agata îmi prinde fruntea la sînii pe care îi simt elastici şi calzi, sub care aud inima bătînd atît de încet, atît de încet... Îmi netezeşte părul, îmi fereşte într-o parte o şuviţă pe frunte, îmi priveşte adînc şi milos în ochi. E cu un genunchi în pămînt, plecată, şi-mi strînge tîmplele în degetele lungi mirosind a hortensie, nu a hortensie, a un parfum necunoscut şi mai fraged ca toate parfumurile respirate vreodată.

— Nu vreau să-ţi văd ochii aşa! Uite aici toate bijuteriile mele; colierul de perle, inelele, diamantele...

Îi string mîinile şi mîinile sunt atît de prietenoase acum, şi atîta nevoie am de ele, să le simt într-ale mele, să mă-nfioare sîngele cald din vine, bătînd într-un ritm cu sîngele meu!... Nimic nu-mi mai pare ciudat. Ştiu că de mult carnea ei e putredă şi oasele albe — de cîţi ani? de patru, de cinci? —, şi o regăsesc firesc lîngă mine, şi-i simt iarăşi sub sînul cald de care lipesc fruntea, îi simt tic-tacul inimei, din nou, ca în viaţa cea adevărată, bătaia vieţii de mult oprită... Presimt că asta nu poate fi aievea, că e numai vis, că nu trebuie să mai deschid ochii niciodată, să dureze aşa pentru veşnicie... Şi mă strîng alături. Şi ne e teamă la amîndoi să nu ne trezim, să nu se sfîrşească.

— Agata, ce cauţi tu aici?

De unde a apărut şi Iorgu Ordeanu lîngă mine? Cu ce drept o întreabă? Din ce capăt al cărării albe sub brazi a venit? Uitam! Era

aşa de bine, că uitam!... Trebuie să-i explic... Nu e vina mea!... N-am ascuns eu cărţile să trişez. Cineva le-a pus... Niciodată, o! niciodată n-aş fi căzut pînă acolo... Orice am săvîrşit, dar *aceasta?...* Îi spun şi nu vrea să m-asculte. Îi întind mîna şi şi-o înfundă pe-a lui în buzunar... Îmi întoarce spatele... Face cîţiva paşi şi-şi aminteşte ceva. Vine îndărăt. Are acum în mînă un revolver mic, negru, ca o jucărie... Mi-l întinde.

— Ştii ce aştept să faci!... Dacă e ceva omenesc mai...

E acum departe, în capătul aleei; merge încet, îi văd fumul ţigării răsfirîndu-se albastru în urmă. Vorbeşte ceva cu Soliman şi cîinele se întoarce şi mă priveşte cu ochi de om, cu ochi dispreţuitori de om.

Duc jucăria la tîmplă şi simt ţeava rece ca un ban rotund de metal... Agata dă un ţipăt, vrea să mi-l smulgă. Cu cîtă sete apăs trăgaciul, şi glonţul nu mai porneşte!... Se moare atît de încet?...

M-am deşteptat cu ochii uzi. Visul mă cutremura încă. Mi-am răsucit oasele dureroase.

Bătea soarele amiezii în fereastră. Pe mesuţa de noapte aştepta ceaiul răcit şi pachetul cu cărţile lui Ordeanu. N-am auzit cînd a intrat servitoarea.

Cărţile lui Iorgu Ordeanu? Am sărit în mijlocul camerei. Ce era adevărat din cîte se întîmplaseră astă- noapte? Ce era vis?... Am smuls haina de pe spătarul scaunului şi am răscolit buzunarele. Îmi era frică acum că şi ceea ce a fost adevărat s-a întîmplat numai prin somn.

Dar de la piept, din toate buzunarele, scoteam mîna plină de hîrtii, amestecate cu ţigări, cu plicuri de chibrituri, hîrtii de o mie şi de cinci sute, nenumărate, împăturite, mototolite, sute şi altele... şi altele... Le-am răsturnat pe un ziar desfăcut, deasupra patului. În frig, cu picioarele goale pe podelele reci, am început să număr... Acum nu-mi mai făceau nici o bucurie. Erau mai multe decît aveam nevoie, mai multe decît îmi trebuiau să-mi răscumpăr libertatea; dar nici o bucurie nu mai găseam înaintea lor. Ce însemnau? Mă uitam la cîte-o hîrtie cu filigrana albastră... Pentru asta se zbat oamenii, se ucid, se vînd tinereţi? Cu asta poţi cumpăra liniştea şi pîinea, şi iubirea?... Cînd nu o ai, pentru asta suferi şi foamea

poate să-ţi răscolească măruntaiele, şi pentru asta o femeie îşi vinde sărutarea şi-ţi înconjură gîtul cu braţele moi, şi ţi-o cerşeşte?

Mi se părea deodată straniu şi nebunesc că lumea poate trăi cu această amăgire; că oamenii găsesc simplă şi firească puterea acestui petec de hîrtie pe care îl puteam rupe mărunt şi-l puteam aprinde cu flacăra chibritului, şi-l puteam desfiinţa într-o clipită... Fiindcă nu aveam asta suferisem; fiindcă le aveam în sfîrşit, eram să fiu mai

fericit şi mai bun, şi mai om?... Şi fiindcă Iorgu Ordeanu a risipit şi cea din urmă hîrtie, are să îndure şi el foamea şi frigul şi madam Faingold are să-l scoată în stradă? Ce-o fi făcînd acum?...

Mi-am amintit că-i făgăduisem să fiu la unspreze la el. Să vestesc anticarii. M-am uitat la ceas. Aproape amiaz. Am tras repede hainele, am pornit alergînd aproape.

Era un soare rece de iarnă afară, cu sclipiri de oţel în bulgării de zăpadă. Oraşul părea nefiresc de curat, aerisit, înnoit. În sănii, din blăni moi, surîdeau femei cu obrajii îmbujoraţi, cu genele umezite de promoroacă. Glasurile trecătorilor se înălţau cu ecouri sonore. Cîte-un fulg mic, steluţă abia vizibilă de cristal, plutea din senin şi cerul era aşa de limpede şi atît de înalt!... Mă simţeam bun, cu hotărîrea nelămurită să săvîrşesc ceva rar şi nespus.

Pipăiam banii în buzunar. Poate voiam să găsesc un chip să-i dau îndărăt lui Iorgu Ordeanu; să caut o cale ca să îndrept tot ce ruinasem peste noapte. Nu ştiam cum. Nu ştiam ce.

Cînd am ajuns la capătul străzii, mi-a zvîcnit sîngele în inimă. În faţa casei era mulţime îmbulzită. Sănii oprite. Ca să străbată, tramvaiul suna înverşunat din clopot. Mi-am făcut loc. Începeam să înţeleg.

Cu spaimă începeam să înţeleg.

— Un revolver, numai atîtica! Un revolver cît o tabachere! spuse o femeie îmbrobodită cu şal de lînă, cu coşul de papură subsuoară.

— Era bătrîn, tot trebuia...

— Fetiţo, o să îngheţi!... Vino să te încălzesc în manta! făcu un soldat cu ochi drăcoşi, descheindu-şi mantaua şi acoperind pe jumătate o bucovineancă cu pieptul strîns în pieptar, cu un sifon albastru în mînă.

Fata se dădu într-o parte chicotind.

— Nu vă e ruşine? îi mustră un domn bătrîn cu mustăţile albe, cu guler de astrahan. E un mort sus, şi voi...

— Lasă că şi dumneata mult n-o să mai... nu-şi sfîrşi vorba soldatul şi se trase îndărăt, tîrînd fetişcana după el.

— Loc, să treacă domnul procuror! începu a izbi cu coatele sergentul de stradă.

Coborî procurorul, un comisar de poliţie cu manta şi chipiu cu multe fireturi. Lumea se risipi. În uşă rămase de pază numai sergentul, cu mîna înfiptă în centiron.

— Doriţi ceva?...

— Nu... Adică... Mă rog, nu stă aci un dentist? mă hotărîi să întreb ceva la întîmplare.

Mă gîndeam la camera goală de sus, la pereţii vineţi, la burlanul întortocheat şi negru al sobei de fier, la omul întins. N-aş fi avut tăria să dau ochi...

— Dentist? Tocmai la capătul străzii, pe dreapta, numărul 2, o casă albă, cu geamlîc.

Am mulţumit şi m-am întors pe călcîie. Mă strigă din urmă:

— Nu într-acolo! În celălalt capăt...

Am dat din mînă că înţeleg şi am pornit tot pe drumul meu.

Nu se lega gîndul la nimic. Mi s-a părut că păşeşte cineva pe urmele mele. M-am întors. Era Soliman.

M-am oprit. S-a oprit şi el. Am pornit iar, a pornit şi el. Am ridicat un bulgăr de zăpadă să-l alung. S-a ferit departe şi cînd am plecat din nou, din urmă, nu m-a pierdut un pas.

Am ocolit multe străzi, am intrat la restaurant; m-a aşteptat afară; m-am urcat într-o sanie, a alergat gîfîind.

În sfîrşit mi-a pierdut urma. Am răsuflat.

Noaptea tîrziu, m-am întors acasă împleticindu-mă; îmi căutasem uitare în vin... Răsuceam cheia cînd am simţit o răsuflare caldă la picioare, în întuneric.

M-am aplecat să desluşesc ce e. Soliman aştepta neclintit, pe preşul de la uşă.

Acum totul s-a sfîrşit. Nici o scăpare nu mai este.

Ruinarea mi-o măsor după cum mă ocolesc prietenii de altădată; mi-o răsfrînge oglinda cînd îmi feresc ochii în lături, să nu văd obrazul cu barba aspră, hainele cu

urzeala roasă, cămaşa murdară, gulerul neschimbat cu săptămînile.

Acum nu mai intru nici la club. Nu m-ar mai primi nimeni acolo. Mă tîrăsc în cîrciumi, în cafenele unde se joacă cu obloanele trase, cu cărţi sleite, şi unde certurile sfîrşesc cu împlîntări de cuţit.

Niciodată n-am să ştiu de ce nu-mi apare în vis Iorgu Ordeanu, să-mi întindă mîna cînd mă afund acuma, şi nimeni nu răspunde la strigăt. Iorgu Ordeanu care a murit din pricina mea. Niciodată n-am să ştiu ce apropiere va fi fost în viaţă, între el şi Agata. Agata care a murit din pricina mea.

Acum nimic nu mai are nici o explicare, şi nici nu încerc s-o mai găsesc.

În puterea nopţii mă întorc vorbind singur, rătăcind prin pieţi pustii şi întunecate. De la gura aburind cald a canalurilor fug speriate umbre mici, negre. Poate sunt şobolani înspăimîntaţi de sunetul paşilor. Poate numai vedenii din mintea-mi care se turbură. Lungesc drumul. Mă tem să deschid uşa.

Acolo mă aşteaptă cîinele, Soliman.

E treaz, în mijlocul casei. Se dă în lături cînd aprind lumina. Se aşază cu botul pe labe şi mă priveşte cu ochii ţintă. Cu ochii lui roşii care străbat înlăuntru neînduraţi. Îl izbesc cu piciorul. Nu scoate un gemăt. Se dă mai la o parte şi iarăşi priveşte neclintit.

Sting lumina, mă trîntesc în pat cu mîinile cruce sub cap, îmbrăcat. Aş vrea să adorm şi somnul nu vine. Aş vrea să uit, dar se poate uita?

Şi prin întuneric, simt ochii lui Soliman pătrunzînd în mine. Nu-i scapă o mişcare. Ce face cînd dorm? Dimineaţa cînd deschid

ochii e treaz, gata de strajă, mă aşteaptă. De ce mă spionează? Ce mai aşteaptă?

Am să cumpăr într-o dimineaţă un praf de stricnină. Pentru el? Pentru mine? Unul singur ajunge pentru amîndoi.

ARANCA, ŞTIMA LACURILOR

(1929)

ADEVĂRATA MOARTE A LUI GUYNEMER

Omul nu mă simţise apropiindu-mă.

Era cu toată atenţia magnetizată în altă parte. Am ridicat ochii după privirea lui spre cer. Şi l-am înţeles îndată, respectîndu-i lacoma încordare care-i crispase obrazul palid-verzui şi-i aprinsese scînteieri fosforice în pupile.

Acolo, în adîncul înalt al văzduhului, cu albastrul glacial şi calm, se desfăşura o rapidă dramă a singurătăţilor. Mută şi îndeobşte fără spectatori.

Un şoim ager şi de nebunească neînfricare se încumetase să atace unul din acei vulturi uriaşi, care au inspirat dintotdeauna muritorilor de rînd un fel de religioasă admiraţie, pentru zborul de superbi monarhi ai altitudinilor.

Lupta se anunţa deznădăjduită şi inegală.

Cu zvîcniri repezi de acrobat aerian, şoimul se înălţa căutînd loc vulnerabil de ochire. Cobora glonţ. Lovea repetat cu pliscul în creştet. Se clătina o clipă ameţit de învăluirea puternică a aripilor adverse, cînd vulturul vîslea spre el înfăşurîndu-l. Luneca din prinsoare, rotea o piruetă şi revenea sprinten, ca un reţiar întărîtînd mînia greoaie şi surprinsă a gladiatorului.

De jos, înţelegeam primejdia, tactica şi de unde numai putea veni salvarea.

Atîta vreme cît şoimul se va păstra deasupra, stăpînea el iniţiativa luptei. Cînd,

ostenit, va fi silit să descindă, îi vedeam pierzania. Vulturul căzînd asupră-i cu resortul neîndurat al ghearelor şi cu toată greutatea, potopindu-l stîrv la pămînt. Întru acest sfîrşit, vulturul îl atrăgea încet, tot mai sus, spre domnia atotputerniciei lui, înălţîndu-se unde aripile scurte şi respiraţia nervoasă a şoimului n-aveau cum să reziste îndelung; şoimul înteţea loviturile de plisc şi încerca să-i taie ascensiunea lentă dar sigură, care însemna pentru el, inevitabil, pieirea.

Cîteodată, în încleştare, făceau un singur ghem zburător şi spasmodic.

Credeam că răpitoarea gigantă l-a capturat şi-l sugrumă în cangile curbe, sfîşiindu-i pieptul şi deşertîndu-i vinele. Pe urmă se despărţeau. Însă nu era sfîrşitul.

Din smocul de pene şi fulgi plutind în legănare leneşă, şoimul săgeta scurt, se răsucea într-un drăcesc *looping- the-loop,* lovea din flanc şi se eschiva în zigzaguri, iar vulturul, cu o scuturare abia mai nerăbdătoare de aripi, continua să urce afundul străveziu de cleştar, cu încetineala metodică şi calmă a victoriei dinainte ştiută.

Atunci, cu ochii obosiţi de lumină şi cu vinele gîtului amorţite, mi-am întors privirea îndărăt spre pămînt, la omul care nu mă simţise venind lîngă el.

Mi-am mărturisit în acelaşi moment, că spectacolul de jos era cel puţin tot atît de pasionat ca acel din văzduhuri.

Omul participa fascinat la toate zvîcnelile luptei. Ochii fulgerau crunt, se aprindeau de bucurie şi se întunecau de teamă: pumnii se încleştau cu unghiile înfipte în palmă; dinţii scrîşneau, iar respiraţia, pe rînd, se îneca şi scăpa şuierătoare.

Am înţeles că şi el dorea cu tot sufletul biruinţa şoimului. Tremura pentru dînsul şi ar fi aplaudat, ar fi urlat cuvinte de îmbărbătare şi chiote de aprobare, ca

publicul *match*-urilor, frenetic şi redat barbariei primitive, de cîte ori „şampionul lui” cucereşte o parcelă din victoria decisivă.

Acum nu-mi mai puteam ridica ochii spre cer. Eram eu cel magnetizat, şi magnetizat de figura dureros torturată, în care ceteam toate peripeţiile bătăliei aeriene, într-o identificare împinsă la paroxism.

— Doamne! îmi tresări deodată în amintire. Din ce ceaţă se lămurea? Unde văzusem oare ochii aceştia, privirea aceasta teribilă, electrizată de fluidul războinic, asemeni acelei înfăţişări înfricoşătoare a lui Alexandru cel Mare Macedoneanul, cînd încăleca pentru luptă, după cum îl zugrăvise odinioară bătrînul Plutarh? Cine era omul acesta? Cine erau necunoscuţii aceştia: el şi femeia din chilie, exilaţi în văgăunile munţilor, la trei poşte de cea mai apropiată suflare omenească?

N-am avut însă răgaz să dau ascultare întrebărilor din nou revenite. Căci figura necunoscutului, după chinuitoarea contracţie, deodată se destinse într-o eliberare şi mîinile deşirate s-au întins spre cer, ca şi cum ar fi voit să îmbrăţişeze în recunoscător extaz nemărginitul spaţiilor. După elanul acesta şi irupţia triumfului din ochii de fosfor, am ştiut dinainte de partea cui se hotărîse izbînda.

Am răsucit privirea spre cer, numai să văd într-adevăr cît de puţin mă înşelasem.

Vulturul cobora repede în diagonală, cu fîlfîiri ciunge de aripi, spre meterezele munţilor vineţi. Şoimul îl fugărea de-aproape, strîngîndu-l în spirale scurte, lovindu-l înverşunat cu pliscul, smulgîndu-i fulgii şi istovindu-şi adversarul în sacadate şi tot mai grăbite asalturi. Retragerea deveni capitulare desăvîrşită. Ghiceam panica victimei după zborul dezordonat, mai încercînd cu o ultimă avîntare să se înalţe, şi brusc, prăvălindu-se cu aripile strînse.

Au dispărut amîndoi. Îi înghiţi văgăunele negre.

Duelul mai continua poate, undeva, nevăzut şi crunt, într-o arenă neştiută de granit, pînă la agonia în spasmuri a pajurei rostogolită din superbia despotică a văzduhurilor şi aruncată hoit pentru viermi de acel temerar condotier către care mersese instinctiv toată simpatia noastră.

Cerul rămase gol, profund şi impasibil.

Ideal cîmp de bătălie, întotdeauna pur, niciodată spurcat de putreziciunea cadavrelor.

Da. Cerul rămase nefiresc de gol, adînc şi impasibil.

Abia în această tăcere pustie, cînd vraja fu ruptă şi ochii nu mai avură ce urmări în vidul albastru, omul se întoarse şi mă văzu.

Nici o tresărire.

Totul era din nou, în obrazul acela, mort, petrificat, nepătruns. Privirea, coagulată. Trăsăturile, de-o cadaverică neclintire. Buzele albe, uscate. Şi omul întreg, ghemuit, cu mîinile descărnat crucificate pe piept, ca şi cum l-ar fi zgribulit un frig iremediabil ori s-ar contracta să ocupe cît mai puţin, mai mizer şi mai invizibil loc spaţiului.

— Minunată lecţie de atac aerian! am vorbit într-o doară, ca să rostesc ceva şi să risipesc stinghereala dintre noi. Un aviator oricît de încercat, un as chiar, ar fi avut ce învăţa din acest spectacol. Unic exemplar de curaj şi de agerime, şoimul!

Omul mă privi numai o clipă, cercetător. Cu o bănuială mi s-a părut.

Dar a fost fără îndoială o părere şi alt nimic.

Ochii căutau acum în altă parte. În stîncile sure, care ne împresurau ca ziduri inexpugnabile de temniţă.

Sau poate nici nu vedeau nimic.

De astă-noapte, de cînd am poposit rătăcit aci, tîrîndu-mi piciorul scrîntit şi instalîndu-mă oarecum silnic în adăpostul necunoscuţilor cu chilia lor din stîncă, omul acesta bizar mi s-a părut că nu priveşte ca ceilalţi oameni. Ochii trec absenţi dincolo de obstacolul materiei. Văd în nevăzut sau urmăresc numai o halucinantă vedenie lăuntrică.

Singura dată cînd lumea exterioară i-a trezit un interes — şi încă pînă la chinuirea cea mai nebunească — a fost adineaori, în lupta care-a golit cerul. Nici nu-l recunoşteam pe cel de atunci în acesta de acum. Nimic din convulsia trăsăturilor, din sclipetul focos al ochilor, din gestul extatic de liberare al celuilalt nu supravieţuiau în acesta. În spectrul acesta.

Am mers alături. Eu şchiopătind. El zgribulit.

Toamna era tîrzie şi rece. Soarele revărsa o lumină palidă, melancolică şi epuizată de calorii. Sfîrşit de anotimp, cînd ultimele flori, cu ofilitele frunţi înclinate pe piept, îşi fac rugăciunea de moarte.

Tăcerea acestor pustii şi înalte locuri, prăvălare de stînci încremenite după un

cataclism geologic, sărace în vegetaţie şi fără suflare de vietate, tăcerea acestor vaste şi glaciare singurătăţi ne înfăşură grandioasă, dar apăsătoare. Era greu să admiţi că undeva veacul continuă, cu tumultuoasa rumoare a oraşelor, cu trepidaţie sonoră de uzini, cu porturi în care-au ancorat pacheboturi fluturînd toate drapelele lumii, cu ediţii de ziar strigate în toate idiomele noroadelor, cu revoluţii şi festivităţi, semafoare şi staţii de telegrafie fără fir, tripouri şi hipodromuri, cu sute de catastrofe şi splendide plaje, unde se soresc în nisipul cald răsfăţaţii celor cinci continente şi somnolează în confortabile leagăne de trestie împletită, femei ostenite de a nu fi făcut niciodată nimic... Viziunea aceasta sincronică a fiecărei clipe din acest veac, spectacol în care se amestecă irizînd ca într-o oglindă cu mii de faţete, rasele şi peisagiile, voluptăţile şi suferinţele, risipite într-o mie de mii de oraşe, de golfuri, de şesuri, de podgorii, de fiorduri, de sate, de sanatorii şi de cazinouri, de pieţe şi de coline fertile, fugitivele aceste imagini diverse şi totuşi simultane, despărţite de zeci de mii de kilometri şi totuşi prezente, conştiinţa aceasta a vastului furnicar planetar, care mi s-a părut întotdeauna una din cele mai miraculoase achiziţii ale veacului, devenea deodată absurdă şi ireală.

Aci era numai o fortăreaţă de blocuri granitice, care zăvoreau intrarea şi ieşirea spre veac.

Iar realitatea lumii de dincolo se înnegură ca niciodată îndoielnică.

Fără voie am strecurat o privire furişă spre culoarul strîmt pe unde străbătusem din această lume, acum atît de îndepărtată, încît îşi pierduse certitudinea fiinţei.

Mă temeam parcă, să nu descopăr intrarea viclean astupată de-o stîncă, asemeni porţilor cu resort tainic, închise să

mă reţină în captivitate eternă, ca în basmele cu peşteri de zmei, care mi-au înfricoşat copilăria. Netrebnică spaimă! Dovedind cît de repede se clătinase de ieri, lîngă aceşti oameni, cumpătul lucid care delimitează realul de ireal, posibilul de imposibil.

Calea era, fireşte, liberă. Nimic nu se schimbase. Nici o trapă nu jucase în încheieturi secrete. Captivii de aci nu erau încercuiţi cu ziduri materiale. Erau numai prizonierii a cine ştie ce invizibile şi nesfărîmate cătuşe.

În prag ne-am oprit. Înlăuntru se auzea femeia. Tăcu. Ne simţise apropiindu-ne.

— Georges! chemă glasul mat.

— Mă scuzi un moment? îşi ceru iertare omul. Ia loc, te rog... îmi indică o bancă scobită în piatră.

Am gîngăvit nu ştiu ce întortocheată şi politicoasă mulţumită.

Erau ciudate şi aceste exagerate formule convenţionale, în decorul de faţă brutal şi ciclopic, între oamenii aceştia care din cine ştie ce tainică pricină evadaseră din civilizaţie şi conservau din ea tocmai deşertăciunea reverenţelor celor mai desuete.

O asemenea impresie de înduioşător şi neliniştitor absurd m-a încercat numai acum cîţiva ani, cînd vizitam un azil de foşti oameni: nebuni, maniaci, şi paranoici.

Se afla acolo o femeie a cărei frumuseţe fusese celebră şi acum îşi sfîşia cămaşa, să se plimbe goală, zbîrcită, cu sînii vineţi pleoştiţi şi cu pletele sure despletite, urlînd animalic după gratii. Se afla şi unul din cei mai inteligenţi şi mai subtili cărturari ai timpului, care răsturnase cîndva cu mintea-i scăpărătoare principii ce păreau indestructibile, pulverizate de logica lui de oţel, şi care

acum, chincit şi hidos, scurma pămîntul cu unghiile şi mînca ţărînă cu pumnii plini. Dar între toţi, mă înfiorase, cu deosebire, un paşnic grup de regi, imperatori, papi şi preşedinţi de republică, discutînd între dînşii cu cea mai ceremonioasă cuviinţă şi gratulîndu-se reciproc cu cele mai serenissime titluri protocolare. Aceia nu mai păreau nebuni. Odată acceptînd titlurile pe care şi le atribuiau singuri, nimic din ideile, întrebările şi logica conversaţiei lor cuminţi nu suna mai nebunesc decît consfătuirea unor adevăraţi regi, imperatori, papi şi preşedinţi de republică, autentici prin graţia divină sau voinţa popoarelor. Am fugit, fiindcă numai nebunia lor blîndă şi inofensivă, între atîţia alţi dementi furioşi, izbutea să clatine contagios şubredul discernămînt între ceea ce este aievea şi ce e nălucire, ceea ce este şi ce-ar putea fi. Lunecuşul chema ispititor. Un singur pas, un nesimţit pas, o subţire despicătură în armătura cuminţeniei de om teafăr, şi erai furat să accepţi dulcea lor nebunie din atît de puţin nebunescul lor conclav.

De aseară, de cînd căzusem între enigmaticii schimnici ai deşertului de piatră, retrăiam această teamă de mine însumi. Se insinua perfid, ca începutul de panică treptată care paralizează braţele celui mai sigur de el înotător, cînd sub apa calmă şi de amăgitoare inerţie simte o altă apă vie, frămîntată de curenţi încropiţi şi reci, tîrîndu-l şi absorbindu-l în ventuza unui aspirator. Tot ce vedeam de aseară încoace era atît de în afară de firesc!

Mi se pare că v-am spus...

Mă rătăcisem de ceilalţi tovarăşi, abia înaintam tîrînd piciorul răsucit din încheietură. La ecoul altor paşi m-am oprit rezemat de un perete de piatră, să aştept. Singurătatea te îndeamnă ca fiarele codrului, să pîndeşti la cei mai mic sunet, bănuitor. Omul se apropia, coborînd priporul. Oprindu-se şi iar pornind.

Omul vorbea şi gesticula singur!

Primul gînd cînd auzisem paşii scrîşnind pe piatră a fost că-mi va ieşi în cale vreun pădurar, vreun cioban, poate un dezertor, un fugar, un evadat scos de sub scutul legilor celor de departe, de la cîmpuri, unde există legi şi la fiecare pas veghează neînduraţii lor paznici.

Dar omul acesta vorbea singur!

Un pădurar, un cioban, un dezertor ori un proscris al legilor nu vorbesc singuri. Cîntă, pîndesc, tac sau hălă- duiesc.

Am încordat auzul. Întîi n-am înţeles. Era atît de neaşteptat! Nu ceea ce rostea, ci limba în care vorbea cu pustiul:

— *Sacré pays de malheur! Sacré, sacré pays de malheur!*

I-am răsărit brusc de după uşorul de stîncă. Gestul duşman cu care blestema dezolarea acestui ţinut steril căzu ca braţul unei fantoşe cu aţa ruptă; omul amuţi cu ochii dilataţi în orbite. Dacă i-ar fi ieşit în cale o apocaliptică reptilă antediluviană, încă n-ar fi încremenit în mai mare stupoare. Un instinctiv reflex de fereală, de retragere, mîna căutînd o armă de apărare, absentă. Ne-am măsurat reciproc, fără prietenie. Examenul ne-a descoperit însă deopotrivă de inofensivi. Străbunul preistoric din noi, gorila peşterilor, o clipă deşteptată şi gata de încăierare, aţipi iarăşi, făcînd loc drumeţilor paşnici cari eram.

I-am poftit ziua bună. Şi, arătîndu-i piciorul invalid, l-am întrebat încotro se află

cel mai apropiat adăpost omenesc, lămurind că locurile îmi sunt cu desăvîrşire străine.

Bineînţeles, acestea toate, cum era firesc, în graiul băştinaş al acestui înalt ţinut carpatic, de unde au pornit cîndva spre şesuri, pe urma bourului din stema ţării, ceata descălicătorilor.

Omul privi şi ascultă inert. Tot aşa cum aş fi vorbit unui surd şi aş fi aşteptat răspuns de la un mut. Am repetat întrebarea în limba în care îl auzisem blestemînd. Aceasta era. Din abia perceptibila tresărire îndată biruită, am văzut că de astă-dată a înţeles. Dar răspunsul nu veni decît tîrziu, după o ezitare.

Politicos şi distant, în cel mai perfect idiom de pe *Boulevard des Italiens,* necunoscutul mă informă că locaş omenesc nu se află cale de trei poşte. Pînă acolo, nici un drum: poteci doar, călcate de fiarele codrilor. Munţii, văi şi iar munţi...

Am privit consternat piciorul, sprijinit dureros în pămînt. Îmi urmări privirea, îmi înţelese gîndul, dar nu dădu nici un semn.

Atunci i-am observat întîia oară nefireasca împietrire din obrazul scheletic. Pielea verzuie pe oasele scofîlcite, privirea sleită, buzele uscate, de iască. Şi hainele ciudate: vestonul uzat de piele, care fusese cîndva negru, încălţămintea inclasificabilă, între opincă şi sandale, pantaloni bufanţi, de călărie sau de uniformă militărească din acea inuzabilă ţesătură mai tare ca pielea, — de altfel, numită chiar în graiul nostru, al indigenilor, „piele de drac” —, iar în loc de ciorapi, obiele de pînză. Costum şi aspect de famelic vagabond: resturi eteroclite dintr-un pretenţios — mi s-a părut — echipament sportiv, cum se pot vedea la cerşetorii cartierelor mărginaşe de porturi, după o razie poliţienească de noapte.

Dar capul descoperit, lăsînd liber în suflarea vîntului părul aproape alb, lipsa

unui toiag şi a unei desage indica îndestul că vagabondul sălăşluieşte undeva pe aproape şi că nu e un trecător întîmplător. Un om ieşit de lîngă coliba ascunsă după cine ştie ce vecin umăr de munte.

Tăceam cu insistenţă, aşteptînd un cuvînt de ospitalitate.

Omul, ignorîndu-mi cu nepăsare voită prezenţa, se uită peste capul meu, spre cerul învăpăiat al amurgului. Acolo, cele din urmă rîndunele intîrziate păreau că izbesc în bolta de cleştar trandafiriu, cu încăpăţînarea viespilor cînd vor să treacă prin geam.

Nu mai aveam ce aştepta. Nici nu ştiam cum să-mi hotărăsc purtarea faţă de un asemenea om. Aspectul dovedea ultima treaptă a declasării; în schimb, glaciala politeţe cu care mă alunga dovedea o rafinată şi impertinentă

bună creştere, distonînd întru totul cu decrepitudinea vestimentară şi cu sălbăticia rătăcăniilor stîncoase din juru-ne. Am ales ceea ce socoteam o soluţie maliţioasă. Cu resemnare exagerată de martir, ca să provoc compasiunea, am schiţat gestul unei hotărîri deznădăjduite şi mi-am luat ziua bună, cerînd iertare că i-am turburat liniştea unei atît de solitare plimbări. Mi-a răspuns în acelaşi ton. Un martor invizibil ne-ar fi crezut într-adevăr clienţii unui ospiciu, asistînd aci, în dezerticul decor granitic, cum ne întrecem în ascuţite încrucişări de amabilităţi distante, ca doi consumatori de pe terasa unei cafenele din mai sus amintitul bulevard parizian: *„Café Cardinal”, „Paillard”* sau *„Madrid”,* cerîndu-şi scuze după ce au asaltat acelaşi unic scaun, la ceasul crepuscular de supraaglomeraţie, cînd cameloţii strigă a patra ediţie din *L'intran, La liberté* şi *Paris-soir.*

Am pornit fără grabă, cum se cuvine la drum lung, spre văgăunele unde mă îndreptase, la cel mai apropiat adăpost, dincolo de munţi, văi şi iar piscuri. Tîram cu ipocrită exagerare piciorul. Nădăjduiam să îmblînzesc astfel nepăsarea necunoscutului. Căci mai mult decît durerea, mă atrăgea îndărăt acum, misterul acestui străin. Îi simţeam privirea urmărindu-mă. Bănuiam şi lupta-i lăuntrică. Îmi spuneam că în orice caz, dacă nu-l înduioşează suferinţa unui seamăn, va înfrînge, pînă la sfîrşit mai tare, irezistibila ispită de a flecări cîteva ceasuri, poate cîteva zile, cu un providenţial mesager al lumii civilizate.

Nu-l cunoşteam încă. Îl judecam după mine.

Apelul din urmă întîrzia. Iar noaptea cobora repede.

Înainte de a dispare dincolo de zidul stîncilor, am întors ochii. Omul se afla neclintit. Stană de piatră între pietre. Nu-mi

rămînea speranţă. Se dovedea mai tare. Nimic n-avea să-l mişte de-acolo. Şi de-a lungul spinării, mă strînse un fior, la gîndul nopţii ce mă aştepta într-un găvan de munte, la gîndul drumului de-a doua zi, căţărat pe povîrnişuri, fără o coajă de pîine, fără o călăuză, cu glezna prinsă în cuie de foc.

— Afurisit individ! Cîinoasă inimă de piatră! *Sacré pays de malheur!...*

Acum eu vorbeam şi gesticulam singur...

Aşa m-a ajuns din urmă, cînd nu-l mai aşteptam. Gîfîia. Cu mîna descărnată îşi apăsa pieptul; se opri să-şi adune respiraţia întretăiată, ca să poată vorbi.

Cedase — îmi mărturisi — unei porniri mai tare ca el. Omeneşte explicabilă şi poate vrednică de laudă, dar din punctul lui de vedere absurdă... Totul îl obliga să mă lase să plec. Să mă îndepărteze cît mai neîntîrziat. El nu se afla doar aci ca să primească oaspeţi... Se izgonise în acest singuratic refugiu fiindcă întîmplări care nu mă pot interesa l-au îndemnat să rupă pentru totdeauna orice legătură cu lumea. De îndelungă vreme nimeni nu-l turburase... Iar acum alerga singur după cel dintîi om, care-i violase, nepoftit, retragerea. Îşi dă seama că va regreta amar mîine. Dar mă considera un gentilom, după puţinele cuvinte schimbate adineaori. Îmi oferea aşadar ospitalitatea cu o singură rugăminte. Să nu-l întreb nimic. Să nu iscodesc nimic. Cînd voi pleca să uit drumul pe unde am venit. Să-i uit existenţa. Nu era cine ştie ce supraomenesc sacrificiu. Pentru lumea de unde veneam şi la care aveam să mă întorc peste cîteva zile, existenţa lui de-aci e de tot atît de infimă importanţă ca prezenţa unui vierme într-un măr. Pe cînd pentru el, lumea aceea!...

Nu-şi isprăvi gîndul. Nu găsea poate cuvîntul sau orice cuvînt omenesc îi părea prea neputincios şi uzat.

În întunecarea repede, nu-i mai vedeam faţa. Dar din suspensia glasului surd, am putut să înţeleg că într-adevăr lumea aceea de unde se exilase însemna acum pentru dînsul ceva plin de spaimă şi de oroare.

Cînd reluă, cu aceeaşi voce înecată, fu ca să adauge că, în graba neorînduită ca să-mi explice hotărîrea pentru el atît de bruscă, nu se rostise cum trebuia. A pomenit numai despre existenţa lui. Şi voise să spună:

„despre existenţa lor”. A lui şi a tovarăşei lui, fiindcă se aflau doi.

Pe urmă tăcu. Aşteptă.

În înnoptarea albastră şi densă, în zadar căutam să-i descifrez obrazul, pe care, după glas, îl ştiam devastat. Îi simţeam numai ochii sfredelindu-mă întrebători.

I-am prins mîna inertă. Am scuturat-o bărbăteşte. I-am jurat să primesc legămîntul şi să nu-l calc sub nici un cuvînt. Mărturisesc că, în aceeaşi clipă, am şi gîndit că-mi iau un legămînt uşor, de care mă va desface singur. Se temea să nu-l întreb, să nu-l iscodesc. Dar n-aveam de ce

să-l întreb. N-ar fi folosit aceasta decît să-l închid mai precaut şi mai ostil, în crusta lui. Căci ştiu că nimic nu pecetluieşte o confesiune care e gata să expire pe buze, ca nerăbdarea imprudentă a copiilor cînd deschid florile înainte de vreme. În loc de miracolul silnic violat, descopăr în interiorul pîngărit de degete un biet pistil, crud şi inform ca o larvă. O confesiune nu vine decît cînd i-a sunat ceasul. Bărbierul regelui Midas, supus poate celor mai crunte suplicii, n-ar fi mărturisit călăilor înfricoşă- toarea taină că stăpînul său poartă urechi de măgar. A spus-o singur, cînd nu-l întreba nimeni şi tocmai fiindcă nu-l întrebase nimeni, urechii scobită în pămînt, de unde au răsărit mai apoi trestiile cu foşnetul trădător.

Aşa judecasem. Iar împotriva previziunilor, această spovedanie întîrzia.

De aseară, nici omul, nici femeia, ferecaţi în ermetica lor taină, nu-mi serviseră decît întrebări şi răspunsuri vătuite în formule de politeţe. Îmi fu dat astfel, să experimentez întîia oară ce subtilă armă de disimulare poate însemna această perfectă politeţe. De ce neamurile cele mai secrete ale lumii, noroadele Asiei, dezarmează pînă la sfîrşit violenţa cea mai provocătoare şi ispitele cele mai viclene, răspunzînd cu aceeaşi egală, savantă şi complicată ceremonie, care lasă timp gîndului să rămînă mereu tăinuit şi treaz, în defensivă. Hotărît, aceşti Robinsoni ai munţilor, oricine vor fi fost în cealaltă viaţă a lor — criminali, eroi ori numai victime — nu erau plămădiţi dintr-o humă de rînd. Oricum va fi fost taina care i-a adus aci — sublimă sau odioasă —, ştiau să şi-o apere cu o impertinentă graţie.

— Un masaj cu această decocţiune de ierburi, cred că va putea înlocui în lipsă alt

medicament... Elsa pretinde că e un leac suveran, scumpe domn.

M-am ridicat de pe banca de piatră, înclinîndu-mă cu respectuoasă recunoştinţă necunoscutei.

Omul aşează pe marginea lespezii o ulcică de lut, din care se răsfirau aburi aromaţi. Femeia lămuri, cu autoritate, aspră şi proteguitoare în acelaşi timp, de încercată infirmieră:

— O fricţiune de un sfert de oră. Apoi cu restul lichidului o compresă. Mîine articulaţia va fi degajată şi poi- mîine îndestul de...

— ...îndestul de restabilită ca să suporte un drum de trei poşte, m-am grăbit să completez, cu un surîs stupid, cînd am crezut că înţeleg sensul pauzei.

— Domnule, mă readuse femeia la realitatea cuviinţei ce-i datoram, n-am voit să spun aceasta. Eşti oaspetele nostru, stimate domnule, dacă mizeria de-aci poate oferi cuiva ceea ce se numeşte ospitalitate. Nu vei pleca, odată ce ai acceptat-o, decît atunci cînd vei fi cu desăvîrşire valid. Mi se pare că Georges a stabilit lucrul acesta în-destul de lămurit, cu d-ta...

Am simţit că roşesc sub severitatea lecţiei.

Dacă omul mă primise aci, călcîndu-şi voinţa cum mi-a mărturisit, femeia mă acceptase încă mai în silnicie, cum nu contenea să-mi arate. Îmi oferise un medicament. Era singurul mijloc să se dezbare mai repede de prezenţa mea, fără să calce orînduielile bunei ospitalităţi. Atît şi nimic mai mult.

Totuşi, astăzi dimineaţă, cînd apăruse în haină mai îngrijită, cu părul de culoarea caldă a spicului, adunat mai strîns la ceafă, şi cu unghiile netezite, am crezut o clipă, după aceste semne de cochetărie feminină, că voi găsi o aliată cu voinţa şovăitoare. Încă

o dată mă înşelasem! Omul era numai rece, enigmatic şi absent: concentrat în gîndurile care-l ţintuiau aiurea. Femeia era de-o autoritate poruncitoare şi de-o ostilitate inflexibilă, ca lama vibrantă de oţel. Nici de astă-dată nu i-am putut suporta privirea cenuşie şi dură.

Vorbi, fără nici o prietenie:

— Am prescris nemişcarea, onorate oaspe, ca să nu oboseşti articulaţia. D-ta n-ai ascultat. Ai plecat să ne cercetezi domeniul. Dacă întreprinzi o anchetă pentru a controla mijloacele de evaziune de aci, te previn că te osteneşti de prisos. Nici nu intră cine vrea, nici nu rămîne cine vrea, scumpul meu domn, şi nici nu pleacă cine vrea şi cînd vrea.

— N-am intenţionat şi nu intenţionez să evadez, doamnă! am cercat să întorc dojana în glumă. M-am predat: *kaput!* Şi nu plec decît atunci cînd voi primi ordinul de eliberare.

Dar privirea femeii fu dreaptă şi rece, ca o lance. Nu înţelegea tonul acesta. De aceea am explicat adevărata pricină, părăsind definitiv intenţiile glumeţe:

— M-am depărtat numai cîţiva paşi... Pe urmă am întîrziat reţinut de un spectacol rar, pentru omul care vine de la cîmp şi de la prozaicile noastre desfătări urbane. O luptă între un şoim şi un vultur... Poate să confirme şi... şi... (nu găseam cuvîntul) şi „domnul", că era un spectacol într-adevăr pasionant.

— Georges! se întoarse femeia cît era de înaltă şi superbă, încît vestmîntul simplu şi sărac de ermită a munţilor păru o mantie princiară. Te-am rugat a nu ştiu cîtea oară, *mon ami,* să înceteze oroarea aceasta! Sînt sigură că iar i-ai dat drumul lui *Vieux-Charles.*

Ca să se convingă făcu numai cîţiva paşi, pînă la cuşca înaltă, cu gratii subţiri, pe care

n-o observasem lipită în flancul chiliei de piatră.

Uşa era dată în lături, cuşca goală.

Elsa îşi încrucişă braţele arămite de soare, peste vestmîntul drapat:

— De ce te torturezi singur, Georges. Numai de acest amuzament inutil şi crud, nu ai tu nevoie acum.

Admonestarea femeii era în aceeaşi vreme severă şi ocrotitoare. O infirmieră tot aşa îşi mustră convalescentul recalcitrant. Nepotrivită împerechere de oameni! mi-am spus. El arăta lîngă femeie încă mai subţire şi mai firav, cu nervii epuizaţi într-o pasivă apatie, ca o zdreanţă umană distrusă de întîmplările care-l vor fi adus aci. Ea, orgolioasă, sumeţind fruntea înaltă, îl domina ca o neîmblînzită vietate, care nu ştie să se încovoaie deprimării şi e gata, pentru nefericirea lor, să provoace tot restul universului.

I-am asemuit, în clipa aceasta scurtă, cu acele monstruoase împerecheri din subsolul regnului animal, paiajeni şi scorpioni, unde femela e mult mai arătoasă şi mai voinică, iar bărbatul, chircit la înfăţişare şi prea îndată stins de puteri. Şi mi-am amintit cu un soi de repulsie că la aceste arahnide, de obicei, femela îşi devoră masculul după ce şi-a îndeplinit funcţia biologică, pentru încheierea festinului nupţial.

Omul plecase fruntea ca un vinovat prins asupra faptului. Cu un fel de rîs bătrîn şi înfricoşător, cum arată unele cranii hilare din travestiurile de carnaval, care fac copiii să ţipe şi să se ascundă.

— Elsa!... Nu puteam să suport. Se zbătea în cuşcă şi scîncea. I-am dat drumul... Pentru el libertatea... cerul...

Femeia strînse din umeri:

— Libertatea... cerul!... Dar nici nu pretind altceva, *mon ami,* decît să-i dai o

dată pentru totdeauna drumul. Nu vreau să-l mai văd venind îndărăt!

Mi s-a părut că numai printr-o încordare de voinţă, prin acea armătură a cuviincioasei creşteri care interzice exploziile vulgare de mînie, femeia s-a abţinut să nu bată din piciorul cuprins în sandală şi înfăşurat în curele subţiri, cînd a poruncit: „Nu vreau!”

— Nu-l chem eu! făcu bărbatul un gest obosit şi resignat, de neputinţă. Nu-l aduc eu. Vine singur. De atîtea ori l-am alungat şi vine singur, draga mea Elsa...

Pe urmă, întorcîndu-se către mine, cu glasul devenit iarăşi amorf:

— Te rog, domnule, să scuzi această ridicolă dispută de menaj. E singura neînţelegere dintre mine şi Elsa... „Vieux-Charles” e un şoim... Poate acel care lupta adineaori... L-am găsit pui, cu piciorul şi aripa ruptă, tîtîndu-se printre stînci. L-am vindecat şi l-am crescut. Vreau să-l alung şi se întoarce. E tot atît de fidel, pe cît e de brav... Poate adineaori era el, poate era altul. Îi dau drumul. Lipseşte o zi, două... Pe urmă se întoarce. Am cuvinte să cred că nu revine decît după ce a săvîrşit o ispravă de ale lui... Elsa socoate că e o cruzime. Eu îl absolv!... Înţeleg cu totul altfel. Îşi îndeplineşte misiunea lui de şoim. Atacă... Desfide primejdia... Nici d-ta, nici Elsa nu puteţi înţelege.

— Eu înţeleg perfect, am spus apăsînd înadins pe cuvinte, fiindcă un gînd, o bănuială deocamdată, mijise încă de aseară în dosul frunţii. Înţeleg, căci şi eu am zburat cîndva.

Amîndoi întoarseră ochii, în acelaşi timp, cu aceeaşi încruntare de sprîncene.

Cu nevinovăţie am continuat, prefăcîndu-mă că n-am surprins nimic din tresărirea lor, repede stinsă.

— E o poveste acum îndestul de veche. În timpul războiului, pe front... Cîteva zboruri,

cîteva atacuri, un „Taube” doborît. Peripeţii despre care nimeni astăzi nu-şi mai aminteşte... Dar înţelegeţi că după aceasta sunt şi eu în măsură să cunosc ceva din voluptatea unei asemenea lupte în văzduhuri. Mărturisesc că adineaori am participat cu aceste suveniruri de rezervist, la victoria şoimului, despre care am înţeles că se numeşte „Vieux-Charles”. Acum judecînd mai rece, găsesc însă că exagerăm cînd atribuim animalelor şi păsărilor în luptă un sentiment, o premeditare şi un cuget, identic cu ale noastre, omeneşti. Mobilul actelor noastre — hai, să le zicem eroice! — e întotdeauna ceva mai nobil. Datoria, gloria, jertfa de sine!... Totul la ele se reduce însă la cruzime şi la instinct. Adeseori e numai o ferocitate inutilă. Simpla exercitare a puterii care se cere cheltuită. Ceea ce numim curaj e la ele, în fond, un simplu şi stupid instinct de distrucţie. Între admirabil şi odios, nu rămîne decît o nuanţă. Depinde de timp şi de mobil. Ucideai pe front: decoraţie şi citaţie pe corp de armată! Ucizi acum: curtea cu juri şi oprobriul public!...

— Este ceva adevărat în tot ce spui d-ta... recunoscu femeia, milostivindu-mă întîia dată cu o privire indulgentă.

Omul ascultase indiferent. În ochii coagulaţi, străpun- gînd marea şi iremediabila osteneală, am crezut că cetesc o compătimire plictisită. Tot aşa cum ascultă un savant, invitat într-un salon monden, inepţiile unei femeiuşte care vrea să epateze maestrul cu rudimentele de cunoştinţi ciugulite dintr-un manual de iniţiere. Îl scîrbiseră desigur într-atît opiniile mele, încît ne întoarse spatele şi merse cu paşii lui zgribuliţi spre o lespede mai depărtată, unde se aşeză cu obrajii scofîlciţi în pumni şi cu coatele sprijinite pe genunchi.

Femeia întîrzie o clipă.

M-am simţit jignit de privirea rece cu care mă evalua, ca pe-un obiect neînsufleţit şi de o atît de mizeră importanţă! Gura cărnoasă şi umedă, care împreună cu părul de culoarea caldă a aurului alcătuia singurul semn de gingaşă fragilitate feminină într-această vietate tranşantă şi orgolioasă, strînse buzele devenite deodată subţiri şi acide într-o schimă de dispreţ menită să pună din nou distanţa interastrală dintre noi.

Absurd, ca o revanşă, am vrut să-mi imaginez gura aceasta rugind, implorînd sau muşcînd într-un suspin de voluptate, ca şi cum închipuirea-mi răzbunătoare ar putea să o umilească şi să o coboare de pe soclul arogant. Dar imaginea refuză să se precizeze. N-o îngăduia nimic din înfăţişarea atît de austeră şi mîndră, care îi prefăcuse chiar vestmîntul sărăcăcios ce-i înfăşură trupul în mantie princiară.

Pasiunea unei asemenea femei — am gîndit — trebuie să devasteze totul, ca acele nefaste şi teribile forţe ale naturei care nu lasă în urmă decît un peisagiu calcinat şi pentru totdeauna sterp.

Îmi trecu pe dinainte, în foşnetul hainei albastre. Voiam să văd şi această haină aşa cum era într-adevăr în desăvîrşita-i mizerie de primitivă confecţie: un dreptunghi de pînză decolorată, abia prinsă în cîteva împunsături de ac şi susţinută cu un biet şnur încins peste şolduri, şi totuşi vestmîntul păstra prestigiul de somptuoasă mantie.

Mă simţeam ridicol şi vrednic de milă lîngă ulcica de lut, din care nu mai fumega acum aburul răcit.

„Cine vor fi fiind?” mă tortură din nou întrebarea. Ce a însemnat solidaritatea aceasta a bărbatului cu isprăvile aeriene ale puiului de şoim şi antipatia femeii pentru acest corsar al văzduhului?

Am ridicat ochii. Ne-am văzut tustrei, în vasta singurătate a stîncilor, izolaţi în trei lumi deosebite şi poate — nu poate, sigur! — ostile.

El, cu obrajii în pumni, uitîndu-se neclintit în piatra stearpă. Ea, cu spatele rezemat de uşorul chiliei, cu braţele încrucişate, învăluindu-l într-o privire teribilă şi dulce: plină de iritare şi de compătimire, de înduioşată protecţie şi de dispreţ. Iar eu, străinul nepoftit, martorul incomod şi stupid al unei drame care mă depăşea.

Căci de aceasta nu mai aveam acum nici o îndoială. Întrebarea de aseară şi chiar de adineaori — *cine sunt?* — îşi pierduse însemnătatea. Nu *cine sunt,* interesa, ci, acum, neînţeles şi absurd îmi părea că există ceva atît de puternic încît să-i reţină printr-o cumplită eroare, înlănţuiţi într-acelaşi destin comun. Oricine vor fi fiind şi orice taină ispăşesc aci, cert este că nu se află legaţi prin nimic idilic, dulceag, de sentimentalismul romanţelor cu refren şi de convenţionala dramă a amanţilor celebri, care a alimentat literatura tuturor veacurilor. Sub pojghiţa gheţoasă a strictei politeţi dintre aceşti oameni, îmbrăcaţi în zdrenţe şi binevoind a nu se coborî pînă la familiaritatea unei tutuiri, străbătea o animozitate mai neîmpăcată ca acea care împinge vulgar amanţii sau soţii de cartier periferic să-şi vitrioleze obrazul şi să-şi încaiere mîinile.

Dacă se iubeau cumva (şi privirea femeii, indulgentă şi aspră în aceeaşi vreme, dovedea în felul ei pasiune orgolioasă şi de o demonică voinţă), dacă se iubeau, viaţa lor o plătea crunt. Erau două lumi adverse, pîndindu-se, pipăin- du-se; două elemente iritate ale naturii care s-au căutat prin contrast, s-au întîlnit spre nefericire şi vor sfîrşi prin exterminare.

Îmbrăţişările lor, mi le-am închipuit ucigaşe şi amare, voluptatea lor, acră, cu dezmierdări care se prefac în scrîşnet omucid.

Din aceste meditaţii m-a deşteptat un fîlfîit mătăsos de aripi. Cu precizia unui minuscul avion aterizînd, şoimul coborî pe acoperişul cuştii.

Şi îndată răsuci în căutarea stăpînului capul vioi, pliscul curb şi ochii rotunzi ca bilele de onix. Penele pieptului erau stropite de sînge... Ghearele, încă ude. Vivacitatea plină ce neastîmpăr a privirii era într-adevăr a unui victorios în care nu s-au potolit frigurile luptei.

El singur aducea aci nu ştiu ce înfăţişare de francheţă şi de bravură, de fără de grijă şi puritate, cum stătea firesc în aceste înalte şi limpezi locuri. Ceilalţi, noi?...

„Vieux-Charles!” Numai tu eşti într-adevăr la locul tău în aceste înălţimi şi singurătăţi, creatură a înălţimilor şi singurătăţilor! mi-am cerut în clipa aceasta iertare mută, pentru rechizitoriul în care eu, nevrednicul om al cîmpurilor, trîndav şi laş în existenţa-mi de larvă, mă găsisem drept să-l osîndesc! Cine-ar rezista oare acelui efluviu de energie nervoasă, ochilor tăi ce nu cunosc înfricarea, agerei tale răsucituri de privire inspectînd fortăreaţa noastră de piatră, fidelităţii tale atît de simple cu care te-ai întors din libera vastitate a spaţiilor?

Femeia păşi şi trînti uşa cuştei, deschizînd-o cu vuiet sec. Şoimul îşi zburli penele agresiv, cu aripile deschise de atac şi cu pliscul furios căscat. Se înfruntară, amîndoi străpungîndu-şi privirile într-o încordare deopotrivă de crudă. Cum se urau! Şoimul tremura, gata să zvîcnească. Am vrut să strig: „Păzeşte ochii!”, ştiind că acolo va lovi întîi.

Dar n-a fost nevoie.

Penele şoimului căzură treptat, aripile se strînseră, ochii ocoliră în altă parte, iar pasărea cerului fu umilă şi mizerabilă, sub cealaltă privire, ca un pui rebegit de curcă. Femeia îl apucă de o aripă şi-l zvîrli cîrpă, departe de cuşcă, schimbînd-şi poate un gînd, căci altfel de ce-i mai deschisese uşa? „Vieux-Charles" se ghemui într-un ungher de piatră, cu mersul ciumpav şi grotesc, cum calcă stîngaci pe pămînt toate păsările înălţimilor.

Atunci mi-am adus aminte de om. Văzuse şi nu se clintise. Îmi păru că rîde surd, cu rîsul acela bătrîn şi inuman, care mă înfiorase.

„E un nebun, un biet nebun!" am hotărît de astă dată definitiv. „Amîndoi sunt nişte nebuni şi nimic mai mult! Ar fi mai cuminte, poate mai omenos, să-mi strîng cît mai repede catrafusele de aci, să-i las cu nebunia lor, cu şoimul acesta laş şi nevolnic, cu taina lor care va sfîrşi în una din dimineţile acestea, încleştîndu-şi unghiile unul în gîtul celuilalt."

Tăcerea era de-o măreţie solemnă. Cerul boltit, de-o străvezime cristalică. Totul înalt, calm şi impasibil ca eternitatea. Numai viaţa omenească şi aci, ca oriunde, se zvîrcolea hidos ca o larvă tăiată, căutînd să-şi unească jumătăţile despărţite în dezgustător spasm.

Am trecut pe lîngă om, cu ulcica mea ridicolă de leacuri, să-mi fac undeva, la loc ferit, oblojelile atît de sever poruncite. Şoimul se trase la picioarele omului. Iar omul îl îndepărtă lovindu-l ciudos, cu rîsul lui bătrîn şi înfricoşetor, cu glasul lui surd:

— Şi tu, netrebnicule?... Aşadar, şi tu!...

Şoimul ridică ochi omeneşti şi trişti. Se apropie, neînţelegînd dizgraţia. Îmi părea că imploră explicare pentru vina pe care nu şi-o cunoştea.

Cînd era aproape, omul cu obrajii în pumni îl privea de deasupra un răstimp, ca pe-o jivină curioasă şi vrednică de cea mai nemilostivă scîrbă, apoi îl repezea cu piciorul.

— Şi tu, netrebnicule?... Haha! Aşadar, şi tu!...

Ah! rîsul acesta rău, ca rîsul puşcăriaşilor cînd le-a intrat pe uşa temniţei, tovarăş nesperat, fostul lor aspru judecător, prăbuşit în aceeaşi egală infamie.

Toţi sunt nebuni. Şi pasărea e molipsită de nebunia lor,
întorcîndu-se de bunăvoie la tortură, în loc să-şi ia zborul pentru totdeauna, în cerul pretutindeni deschis.

Legîndu-mi bandaje din batistă şi pînza cămăşii sfîşiată, nu mai doream acum să aflu nimic. Să scap cît mai repede de-aci, să-mi văd de drum, să revin la lumea aceea care mi se părea de aci inaccesibilă. Eram vindecat definitiv de „liniştea calmantă a naturii". Căci oricît de jalnică şi nevrednică socotisem vreodată viaţa ticăloaselor noastre tîrguri, devenea paradisiacă faţă de iadul acestor trei vietăţi, din închisoarea lor înaltă şi de nimeni ştiută, din închisoarea lor împresurată de vinete creneluri.

După ce-am sfîrşit, m-am căţărat pe-o stîncă înaltă, sus, însetat să văd zările la care mă voi întoarce mîine, poimîine, cît mai curînd.

Piscurile coborau în amfiteatru. După vîrful acesta pleşuv, se orînduiau alţi munţi cu păduri nepătrunse, iar departe de tot, în negurile albăstrii, nu se vedeau, dar se ghiceau şesurile, cu şerpuiri sclipitoare de ape şi cu reconfortante oraşe unde oamenii mulţimilor nu rămîn niciodată singuri.

Gîndul mi l-a rostit cu glas tare omul răsărit lîngă mine, fără să-l simt. L-a rostit aproape cum l-aş fi vorbit eu:

— Aci vin să privesc spre viaţa celor de departe... Să privesc şi cîteodată să o regret...

— Şi ce te opreşte să te întorci? am întrebat brutal, aproape fără să-mi dau seama de imprudenţa cu care îmi călcam jurămîntul.

Omul cu faţa de mort făcu un gest ostenit cu mîna. Şi îndată îşi strînse braţele zgribulite.

Vorbi, ca să-mi schimbe firul gîndurilor şi să înlăture întrebarea:

— E într-adevăr minunată priveliştea de aci. Mă întreb cîteodată, ce fel de oameni sunt aceştia din ţara dumitale?... Cum trăiesc?... Ştii că pentru noi, orice ţară e un fel de Franţă mai prost întreţinută şi populată cu profesori de limbi bizare... Dar ceea ce iubesc mai mult să privesc e atunci cînd se ridică negurile, înainte de răsărit. Atunci totul e acoperit ca de-o zăpadă albă, peste care aurora pune o lumină trandafirie ca pe-un peisagiu polar, cu banchize şi ninsori eterne.

— Ştiu, am recunoscut. Tot aşa este priveliştea deasupra norilor, cînd te-ai înălţat cu avionul la două şi trei mii de metri... Jos plouă, e posomorît şi umed; deasupra dai deodată în soare şi în senin veşnic, iar norii par într-adevăr, dedesubt, o banchiză nesfîrşită, cu zăpezi nepîngărite de pas omenesc. Dumneata trebuie să cunoşti aceasta prea bine...

— De ce numaidecît să cunosc?

— Fiindcă sunt sigur că şi d-ta ai zburat! am dat drumul îndrăzneţ bănuielii mele, devenită certitudine.

Omul hohoti, cu rîsul acela bătrîn şi insuportabil:

— Ce straniu îmi sună cuvintele: „Sunt sigur că şi d-ta ai zburat!”... Parcă m-ai accepta cu un fel de generozitate în legiunea zburătorilor d-tale! Unde sunt atîtea mii, mai

meargă şi nenorocitul acesta!... E o cursă pe care vrei să mi-o întinzi? O provocare destinată să zgîndăre amorul propriu? Crezi că aşa ai să-mi storci ceva şi ai să-ţi satisfaci curiozitatea care te roade de ieri?...

Făcu o pauză. Acum nu mai vorbea cu nepăsarea politicoasă şi distantă de ieri. Glasul era rugător. S-ar fi spus că se teme de el şi că apelează la mărinimia mea să nu-l tîrîi unde se simte lunecînd fără scăpare.

— Te-am rugat — continuă —, te-am rugat să nu întrebi nimic. Să nu iscodeşti nimic. M-am încrezut în cuvîntul dumitale.

— Dar nici nu întreb! am replicat cu aceeaşi siguranţă cutezătoare, fiindcă simţeam cum vine spre noi ceasul confesiunii. Nu întreb, sunt sigur! Şi ca să dovedesc că n-am iscodit şi că toată convingerea mi s-a oferit singură, sunt gata oricînd să explic. Ştiu că ai zburat, fiindcă d-ta cugeţi şi simţi ca un zburător!

— Ta-ta-ta! Interesant!... Cîrpa aceasta, un zburător! făcu omul, arătîndu-şi braţele descărnate şi toată înfăţişarea mizerabilă. Eşti, după cum văd, un detectiv foarte fantezist.

— Nu sunt detectiv şi nu sunt deloc fantezist! am răspuns ofensat pentru această desconsideraţie a calităţilor mele de jude instructor. Las la o parte episodul cu şoimul. Deşi atît numai ar fi destul ca să îndreptăţească o convingere!... D-ta ai participat la lupta aeriană, cum ar fi participat, irezistibil, orice pilot de pe un aparat de vînătoare. Dar există altceva încă. Mai sigur... Ieri seară, cînd am vorbit despre toamna înaintată, eu am spus o prostie. Că n-ar fi plecat încă lăstunii. Confundam. D-ta m-ai corectat. Mi-ai amintit că lăstunii au plecat de mult, de la finele verii, odată cu pitulicele, grangurii şi privighetorile. Mi-ai dovedit că ceea ce eu crezusem că sunt lăstunii erau rîndunelele care rămîn printre

ultimele păsări călătoare... Şi mi-ai amintit viteza zborului de la cincizeci de kilometri pe oră, în sus. Mi-ai vorbit şi despre alte păsări care zboară cu o sută cincizeci pe oră, iniţiindu-mă în taine la care nu m-am gîndit niciodată: fiecare cît rezistă, cum caută să învingă diferite dificultăţi de zbor şi de osteneală... În sfîrşit, a fost singura chestiune care te-a însufleţit, fără să prinzi de veste. Tot timpul, şi aseară şi astăzi, ai tăcut, în afară de atunci. Era nevoie ca să fiu detectiv — şi încă fantezist — pentru a înţelege?... Explicaţia venea firească. Toate aceste observaţii la care ai fost constrîns în singurătatea în care te afli: viteza zborului, direcţia şi ordinea de migraţiune, în fine, toate amănuntele insesizabile pentru profan indicau un ochi, un fel de a judeca şi de a simţi, care denunţau omul care a zburat. Am înţeles că prin aceasta, fără să vrei şi fără să-ţi dai seama, ţi-ai satisfăcut o trebuinţă imperioasă de a reduce lumea care te înconjoară la problemele care te preocupă ori te-au preocupat cîndva, aşa cum un matematic gîndeşte şi simte aritmetic, reducînd frumuseţea, problemele existenţei, muzica, tot spectacolul lumii, la calculul celor patru operaţii. Aceasta e tot! După cum vezi, n-a fost nevoie să întreb. Nici să iscodesc... Concluzia s-a oferit singură. Aş fi curios să aflu cum m-ai putea dezminţi! am sfîrşit cu un surîs triumfător.

Omul tăcu, privind cu ochii coagulaţi în depărtările si- nilii. Toată figura reintrase în neclintirea cadaverică, aşa cum melcul se retrage în crustă.

Degetele scheletice răsuceau însă un fir destrămat al hainei. Numai acest neînsemnat amănunt îmi fu îndestul ca să înţeleg enervarea clocotind sub atît de împietrită înfăţişare.

— Poate ai dreptate... încuviinţă într-un tîrziu.

— Mă mulţumesc şi cu acest *poate...* Deşi pentru un adevărat zburător, cuvîntul a fost şters din vocabular. Lindbergh n-a spus: *poate* voi sosi, *poate* voi traversa Atlanticul, *poate* voi ajunge la ora cutare!... A fixat ora şi minutele cînd va sosi şi a sosit cu adevărat la ceasul fixat, cu aproximaţie de zece minute... Cu zece minute mai devreme...

— Cine e acest Lindbergh?

„Cum nu ştii?" eram gata să întreb, scandalizat de atîta ignoranţă.

Pe urmă mi-am explicat că în pustiul de aci, era firesc poate să nu fi aflat nimic despre numele şi fapta aviatorului american. Am reţinut însă amănuntul, spunîndu-mi că va servi pentru a fixa o dată. Oamenii rupseseră aşadar legătura cu lumea mai mult de un an. Şi admirîndu-mi aptitudinile detective, în progres de la un ceas la altul, am răspuns recitînd cu placiditate, ca un aliniat din *Larousse:*

— Lindbergh e un tînăr american, de douăzeci şi ceva de ani, care a traversat vara trecută Atlanticul... singur şi cu o pălărie de pai. Abia cîteva zile după dispariţia lui Nungesser şi Coli. O! A fost la Paris un moment care nu se poate uita niciodată. Toţi îl aşteptau, dar nimeni nu credea într-adevăr că va ajunge... Cu zece minute înainte de ceasul hotărît, apare un avion. Aterizează ca la el acasă. Coboară un băieţandru înalt cît o prăjină, după ce scotoceşte în carlingă ceva: îşi căuta pălăria de pai. Şi se prezintă cu simplitate: „Eu... Lindbergh". Lăcrimau oamenii pe stradă de emoţie, dar poate mai mult plîngeau parizienii pentru Nungesser.

Omul nu se clinti, cu bărbia prinsă în pumni, deasupra depărtărilor vaste, neliniştitor de goale şi mute.

Vorbi tîrziu, ca pentru el singur, cum îl surprinsesem vorbind ieri:

— Cineva a trecut Atlanticul... Şi n-a fost un francez... Nungesser a dispărut... Aşadar, trăia. N-a căzut în război...

— Nu! am răspuns, deşi nu mă întrebase. (În aceeaşi vreme notam această dovadă de ignorare, care îndepărtă peste toate prevederile, data cînd omul se desprinsese de restul universului.) Nungesser n-a căzut în război, dar a căzut tot aşa de brav cum ar fi murit pe front, încercînd să dea Franţei gloria celui dintîi zbor peste Atlantic... De altfel, bătălia aerului, se poate spune că n-a contenit. A schimbat numai de front. Dacă nu se dau lupte cu mitraliere, se dau pentru a cuceri distanţele. Lindbergh a trecut primul Atlanticul. După el, Chamberlain. După Chamberlain, alţi aviatori, germani aceştia, au făcut drumul îndărăt, din Europa în America. Şi alţi americani au traversat Pacificul... Ar trebui să citez un întreg anuar al aviaţiei mondiale, ca să enumăr toate recordurile, lupta aceasta într-adevăr eroică pentru a stăpîni văzduhul. E o cursă grandioasă... Ce importă un mort, doi, o sută şi o mie de morţi? După ei rămîne fapta şi după fapta lor, pentru amintirea oamenilor, legenda, ca după un Guynemer...

— *Hein?*

Omul se afla cu obrazul coborît de tot spre pămînt şi cu ochii apăsaţi în podul palmelor.

Am crezut că n-a auzit.

De aceea am repetat:

— ...ca după un Roland Garros sau după un Guynemer.

Omul ridică spre mine o faţă mai albă ca varul, cu ochii stinşi, de orb. Şi deodată obrazul se crispă în rîsul acela neomenesc. Întrebă surd, cu o curiozitate sarcastică:

— Există o legendă Guynemer?

— Dacă există o legendă Guynemer! i-am smuls cuvintele de pe buze cu înfocare, fiindcă era numele celui mai pur şi mai legendar dintre eroii văzduhului. Dar pe ce

lume ai trăit, domnule? m-am indignat, ridicîndu-mă în picioare de pe blocul de piatră şi gesticulînd înălţimilor. Te compătimesc, dacă nici nu i-ai auzit măcar numele. Te compătimesc, dacă în existenţa aceasta absurdă şi imposibilă de aci, nu cunoşti şi n-ai auzit nimic din viaţa unui supraom care a reabilitat şi a înnobilat veacul... Omul acela, care după toate victoriile s-a ridicat într-un sfîrşit de bătălie atît de sus, încît nu s-a mai întors niciodată, ca şi cum cerul a voit să-l absoarbă, ca să-l cruţe de moartea pămîntenilor de rînd, în putreziciune şi în hîzănie. În cărţile de citire din ţara dumitale, domnule, copiii învaţă alături de legenda Jeanei d'Arc viaţa şi sfîrşitul căpitanului Guynemer, invincibilul! Iar dumneata întrebi ca despre un biet fost pilot oarecare, ca mine şi ca dumneata?... Ca să înţelegi cine a fost Guynemer, gîndeşte numai la cucernicia fără precedent a mulţimei, îndeobşte vulgară şi zgomotoasă, păşind în vîrful picioarelor şi vorbind în şoaptă, cînd dormea Guynemer, sfîrşit de osteneală după o bătălie în care culcase cîte două şi trei avioane într-o singură zi. Gîndeşte la sfîrşitul acela misterios şi plin de nobleţe, cum nu l-ar fi imaginat nici o baladă: Guynemer, pierdut în văzduhuri, fără să lase o urmă a aparatului, fără ca nimeni să-i găsească vreodată corpul. Nici sînge, nici aşchii, nici cadavru carbonizat! Nici un mormînt. Om al cerului, l-a luat cerul şi nu l-a mai redat viermuielii pămînteşti, ca să-l păstreze pur şi intact, pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor. Iar d-ta întrebi dacă există o legendă Guynemer! Îi ofensezi memoria... Nu sunt francez ca d-ta, dar dacă aş fi, n-ai cuteza să-i pomeneşti numele cu ricanarea aceasta, să-l profanezi cu rînjetul acesta de ratat, de sperjur, de declasat, de mai ştiu eu cine eşti şi ce infamie te-a adus aci!...

M-am oprit, fiindcă aşa, în picioare, cum mă aflam şi ridicasem glasul în înfocarea acestei peroraţii, mă aşezasem de bună seamă într-un punct de încrucişare a ecoului. Glasul mi se întorcea amplificat de patru şi de cinci ecouri, ca şi cum ar fi strigat toţi munţii deodată deşteptaţi din tăcerea lor mormîntală şi ar fi răcnit bietului om strivit de pe stîncă toate blestemele ţîşnite dintr-o sută de neîn- durate guri.

M-am auzit şi a fost atîta destul, ca să-mi apar deodată ridicol, odios şi inutil crud, cu acest fost om. Hotărît, nebunia lor era contagioasă.

Mi-am şters fruntea şi m-am întors, umil şi pocăit, către necunoscut.

— Te rog să mă ierţi... Nu ştiu ce-am avut. Ce viperă m-a muşcat. Nu-mi dau seamă cum am ajuns să pronunţ cuvintele acestea atît de... aşa de... în sfîrşit, ignominiile cu care am recompensat, ca un netrebnic, o ospitalitate atît de... aşa de...

Omul desprinse încet fruntea din palme şi mă privi de jos în sus, cu ochii în care mă aşteptasem să-i văd împroşcînd fosforice fulgere de mînie şi care nu erau decît tot aşa de coagulaţi ca întotdeauna. Rîse cu rîsul lui înfricoşător:

— În amintirea acestui Guynemer, te-am scuzat, domnule. Am înţeles că-ţi aperi o legendă scumpă... Ce însemn eu, aci, o cîrpă umană, faţă de o legendă? Ai toată dreptatea... Recunosc că destinul i-a acordat toate favorurile acestui Guynemer... Să doboare în viaţa-i scurtă cincizeci de avioane inamice...

— De unde ştii că a trîntit exact cincizeci? am întrebat repede, amintindu-mi sigur că n-am rostit cifra şi surprins că omul mi-o spunea exact, cum stătea scrisă în carnetul de zbor.

— Ah! Am spus cincizeci? Şi am ghicit? Rostisem o cifră la întîmplare... Să

presupunem, aşadar, că această cifră e cea mai bună; lucrul n-are nici o importanţă. Şi cum spuneam: să doboare cincizeci de avioane germane, să moară tînăr, în plină glorie, să nu cunoască toată mizeria care te învăluie încetul cu încetul cu anii, să lase în urmă o admirabilă legendă menţionată şi în manualele de şcoală alături de Jeana d'Arc şi să-şi găsească pînă şi în creierul cel mai pustiu al munţilor un apărător atît de înverşunat ca d-ta! Recunoaşte, te rog, domnule, că destinul n-a fost de fel ingrat cu acest Guynemer! E drept că a plătit gloria şi legenda cu moartea. Dar moartea nu e un preţ prea scump. Dimpotrivă... Să ne imaginăm o clipă că se supravieţuia. Atunci, cine ar şti dacă gloria rămînea tot atît de intactă şi dacă legenda îi găsea tot atîtea virtuţi nepămîntene! Viaţa nu cruţă pe nimeni, dar mai cu seamă se înverşunează împotriva eroilor! Singura cuminţenie a eroilor e să ştie a muri la vreme... Imaginează-ţi o Jeană d'Arc bătrînă şi surdă. Un erou în papuci, pe care îl înşeală nevasta şi care are procese cu vecinii... Pe un asemenea erou îl respinge legenda. Trivialul cotidianului îl coboară la nivelul comun. Acestea toate, pentru Guynemer al dumitale nu mai există. Să-i fie sufletul uşor acolo unde se află şi să mulţumească providenţei că l-a păstrat intact pentru legendă...

— În orice caz, am spus cu un surîs de conciliere, dacă Guynemer are ceva de mulţumit providenţei, d-tale nu-ţi rămîne dator cu nimic. Îmi pare că nu împărtăşeşti defel entuziasmul meu şi al unei lumi întregi pentru destinul lui.

— Aci, unde mă aflu şi cum mă aflu, nu pot să împărtăşesc nici un fel de entuziasm pentru destinul lui Guyne- mer! răspunse sec omul şi se ridică.

Şoimul care aşteptase undeva, ascuns după vreo înălţime, se apropie în zbor diagonal şi lin spre noi, încercînd să aterizeze pe umărul omului, cum va fi fost el deprins.

Necunoscutul îl respinse cu dezgust, iar pasărea se rostogoli în ţărînă:

— Uite ce destin îl aşteaptă, pe oricare!... L-ai văzut acolo, sus?... Numai bravură; întruparea temerităţii... Şi pe urmă l-ai văzut şi dincoace, jos, cum nu poate înfrunta o privire? Se tîrîie ca o orătanie vulgară de curte. Se milogeşte şi te scîrbeşte... Cine-ţi garantează oare, că alta ar fi fost soarta lui Guynemer al dumitale, dacă am presupune, prin absurd, că nu s-ar fi volatilizat, cum vrea legenda atît de ciudat, dar mai ales, atît de oportun, în aer?

„Judeci după dumneata — am voit să spun. Fiindcă dumneata suporţi tirania unei femei, fiindcă expiezi cine ştie ce vină sau eroare necunoscută, îţi imaginezi, drept consolare, că şi un Guynemer ar fi acceptat capitulările muritorilor de rînd.”

Dar nu mi-am rostit gîndul. Acum eram calm şi încă ruşinat de explozia de adineaori. Am făcut numai un gest vag, cu mîna.

Omul mă privi în faţă atît de rece, încît am întors ochii să nu-i văd rîsul înfricoşat.

Vorbi:

— Ştiu ce-ai gîndit... Ai vrut să spui că judec după mine, fiindcă sunt aci unde mă aflu şi sunt aşa cum mă aflu. Aceasta ai vrut să spui. Ştiu, căci de unsprezece ani, de cînd n-am înainte decît o singură faţă omenească, am învăţat să cetesc gîndul fără să-l mai aştept rostit. Dacă aceasta ai voit să-mi răspunzi, îţi declar că ai, poate, dreptate... Judec prin mine, fiindcă nimeni nu poate evada din el însuşi. Poate evada din lume, dar pe el e osîndit să se poarte cu el...

— Nu prea înţeleg, am mărturisit. Însă găsesc excesiv să atribui lui Guynemer un fel de a gîndi şi de a simţi confecţionat după chipul şi asemănarea dumitale. Sunt memorii care nu se cuvin profanate...

— Ce ştii dumneata?! strînse necunoscutul din umerii zgribuliţi şi rămase cu ochii opaci, privind dincolo de depărtări.

Se întoarse brusc. Îmi puse amîndouă mîinile pe umeri cu o familiaritate neaşteptată şi fixîndu-mă întîia dată omeneşte în ochi, întrebă:

— Mărturiseşte drept, ce gîndeşti despre mine?

— Nu-mi permit să gîndesc nimic! am răspuns ferin- du-mi privirea, fiindcă întrebarea din ochi era încă mai dureroasă şi mai insuportabilă ca resignarea sleită din totdeauna.

— Şi mîine?... Cînd ai să te întorci în lumea dumitale.

— Cînd am să mă întorc în lumea mea, ara să uit drumul care duce aci... Ce-am văzut, ce-am vorbit, ce-am gîndit... Tot. Tot! Cum se şterge un vis absurd, îndată ce ai deschis ochii la lumina reconfortantă a zilei. Am jurat doar...

Omul îşi trase mîinile de pe umerii mei şi mîinile căzură de-a lungul trupului, neînsufleţite. Se aşează din nou pe piatră, uitîndu-se spre ceaţa şesurilor.

Cu privirea lungită în nevăzute depărtări, spre Occident, vorbi atît de încet încît trebui să mă aplec spre el ca să aud.

— Cînd vreau să-mi amintesc lumea aceasta unde te întorci dumneata, nu-mi apare nici hangarul din care aparatul aştepta scos, înconjurat de mecanici... Nici chipul unui camarad. Nici o figură lămurită de cunoscut sau de rudă. Totul e şters. Toţi nu mai au figură. Sunt o procesie de umbre, care-şi ascund faţa în mîini. Iar absurd de limpede şi de viu îmi apare numai un colţ

din Bulevardul Haussmann cu *Rue de Havre.* O vitrină cu bară de alamă, unde o singură dată m-am rezemat. Văd tramvaiele trecînd. Tramvaiul 15. Şi autobuzele... Autobuzul A K: gara Saint-Lazare — gara de Lyon; A I: gara Saint-Lazare — *Place Saint-Michel;* A F: *Grandes Carrières* — Gara Montparnasse... Un domn cetind ziarul pe platformă. Un licean, cu ghiozdanul sub pelerină, acăţîndu-se din mers. O midinetă chicotind la braţul unui tînăr cu pardesiu cafeniu... Altădată tabloul se întunecă. Plouă... În asfaltul ud se reflectează luminile. Roţile taxiurilor derapează. Domnul are umbrela şuruind de ploaie şi midineta impermeabil ieftin, de la soldul galeriilor „La Fayette”. Dar colţul e întotdeauna acelaşi. Îmi sună în urechi şuşuitul roţilor cauciucate, glasurile omeneşti; îmi barează orice altă privelişte în ochi, firmele zugrăvite, vitrina debitului de tabac. Nu m-am oprit acolo decît o singură dată, cîteva minute, cît un prieten a intrat să cumpere un pachet de ţigări. Şi printr-un capriciu al amintirei, din tot Parisul, din tot ce-am trăit, din tot ce se mai află acolo încă scump mie, n-am păstrat decît această imagine. Vreau s-o alung... Să chem alte momente care-mi

sunt de o mie de ori dragi, figurile celor ai mei... O pîclă îmi acopere totul şi apare numai această şi numai această privelişte... Poate fiindcă în clipa aceea, undeva mi se hotăra soarta... Îmi amintesc că am tresărit fără motiv, cînd a apărut prietenul lîngă mine, ca şi cum m-ar fi atins un mesager al nevăzutului. Priveam spre *Rue Taitbout,* unde bulevardul sfîrşeşte...

— Sfîrşea! am corectat. Acum e tăiat linie dreaptă, pînă în Bulevardul Montmartre.

— Posibil. Atîtea se vor fi schimbat de atunci!

După o pauză:

— N-am vrut să mai ştiu niciodată nimic. Pentru mine, viaţa cea din afară e suspendată de acum unsprezece ani... Ţi-aş spune că uneori, cînd mă aflu aci, pe piatra aceasta sondînd în deşert depărtările invizibile, mă întreb dacă Franţa e astăzi regat ori imperiu, sau a rămas tot republică?... Şi desigur, d-ta nu m-ai crede, cum nu mă crezi acum. Atît ştiu, fără să fi aflat de la nimeni. Că Franţa a sfîrşit războiul victorioasă. De aceasta n-am nici o îndoială. Ştiu că altfel nu putea fi...

„E un mistificator — am gîndit — un mistificator ne- îndemînatec şi de prost gust. Cum poate cineva în mijlocul Europei şi *în plin secolul al douăzecilea* — cum se scrie în ziare —, să nu cunoască dacă Franţa e republică ori imperiu? L-am crezut pe rînd, un criminal, un nefericit, mai apoi un nebun, dar e numai un mistificator de cea mai vulgară speţă."

Omul rîse înăbuşit, cu mîinile încrucişate pe piept. Îmi ghicise şi acest gînd.

— Aşa e că nu poţi crede în această imposibilă ignoranţă? Cum aş putea să te conving? Domnule, viaţa depăşeşte mai des decît se crede fantasmagoriile imaginaţiei.

Pe urmă se ridică, făcu ciţiva paşi, se întoarse şi îşi luă locul, pe piatră:

— Ştii, dumneata, ce fac eu de un ceas?... De un ceas dau tîrcoale spovedaniei. Cred că şi d-ta ai înţeles, mă compătimeşti şi îţi surîzi cu satisfacţie, fiindcă vezi că ţi s-au împlinit previziunile. O ştiu aceasta şi mă umileşte. Aş vrea să tac, dar poţi cunoaşte dumneata ce înseamnă să taci de unsprezece ani? Ţi-o spune aceasta un fost om, care s-a crezut odată îndestul de tare ca să dorească singurătatea şi să trăiască în singurătate... Şi ieri m-am temut de mine. De aceea te-am rugat să nu întrebi. Să nu iscodeşti. Iar astăzi vin singur, să-ţi vorbesc fără să mă întrebi şi fără să mă iscodeşti. Să-ţi cerşească ascultare... Aceasta, domnule, fiindcă nu există tortură mai înfricoşătoare ca tăcerea. Fiindcă nu o pot suporta, această tăcere: criminalii se întorc la locul unde au făptuit crima, vorbesc prin somn, caută o femeie pierdută ori un tovarăş întîmplător de beţie, să se destăinuiască şi să-şi retrăiască infamia... Există la noi un ordin ciudat de călugăriţe. Din clipa cînd îmbracă haina călugărească pînă la moarte, îşi iau legămîntul să nu mai schimbe între ele nici un cuvînt, decît întîmpinarea de cîte ori se întîlnesc pe culoarele mănăstirei: „Sora mea, aminteşte-ţi că ai să mori”... Dar şi acestora le rămîne o eliberare. Pe patul morţii au dreptul la spovedanie. Aci, eu rămîn pentru totdeauna zăvorît în mine însumi. Nici o eliberare nu mi-e îngăduită. Iar în această teribilă mizerie, vezi că am încă îndestulă tărie să rămîn egoist. Căci ţi-am vorbit tot timpul numai despre mine. Uit că şi Elsa e condamnată la acelaşi supliciu. Cred că ai înţeles, domnule, că solitudinea noastră e încă mai înspăimîntătoare, fiindcă e singurătatea în doi.

Omul părăsi piatra şi mi se aşeză în faţă, scormonin- du-mi privirea, să ghicească un început de neîncredere sau de batjocură.

Nu descoperi nici una, nici alta. M-am simţit dator să vorbesc pentru a-i dovedi oarecare înţelegere.

— Între bărbat şi femeie nu poate exista niciodată decît singurătate în doi. Iubirea nu este decît singurătate în doi. Sunt două suflete care se caută şi rămîn numai două corpuri care s-au găsit.

— Generalităţi banale, mă întrerupse omul cu nerăbdare. Înţelepciune ieftină, care se vinde cu şaizeci de centime suta de duzini, costul unei broşurele de maxime. Nu la aceasta m-am gîndit. Înţelege-mă, domnule, că nu mă aflu aci pentru a debita experienţa altora, cugetarea altora, amabile consideraţii generale şi toate paradoxele cu care cea mai mediocră nulitate apare inteligentă şi spirituală la un pahar de aperitive. Toate acestea îmi sunt indiferente. **Pe** mine nu mă interesează decît cazul meu, experienţa mea, dacă vrei, catastrofa mea. Restul universului mă dezinteresează. Plătesc pentru mine, nu pentru restul umanităţii... Observi, domnule, că nu te mai întreb

dacă eşti ori nu dispus să mă asculţi? Ştiu că de aseară nu aştepţi altceva... Mărturiseşte că eşti satisfăcut mai repede decît te aşteptai...

Necunoscutul se zgribuli, chincit pe piatră, înfăşurîn- du-şi genunchii cu mîinile împresurate şi privind în pămînt.

Nu-i mai vedeam decît ceafa slabă şi părul alb, înduioşător contrast: un gît subţire de copil, cu păr de moşneag.

— Imaginează-ţi, domnule, un tînăr... la un ţărm de mare, la o plajă frivolă... sau mai bine: A fost undeva un copil aproape, care n-a dorit altceva, de pe băncile şcolii, decît... în fine, n-a...

Se opri şi împinse depărtările cu amîndouă mîinile.

Apoi păru că le atrage la piept:

— Nu! Aşa n-am să ajung niciodată la un sfîrşit. Nu-ţi povestesc o întîmplare imaginară. E vorba de mine... Am fost aşadar, şi eu, după cum ai ghicit, un pilot ca dumneata şi poate chiar ca acel Guynemer, pentru a cărui memorie erai gata să mă sfîşii. Eram tînăr, aproape un copil, şi după cît se spunea, îndestul de curajos. Voluntar, am debutat cu o victorie, care mi-a adus un soi de glorie timpurie, medalie militară şi citaţiune, la o vîrstă cînd alţii îşi tapează încă părinţii cu o piesă de cinci franci pentru biletul de cinematograf. Dealtfel, aceste amănunte nu interesează. Căci n-am rămas la primul avion doborît şi la prima medalie. Doi ani, n-am trăit decît pentru aceasta. Copil, nu visasem decît aceasta; de cum am îmbrăcat uniforma, n-am realizat decît aceasta! Poate pentru unii voi fi părut un ambiţios, pentru alţii, un copilandru zănatic, cu simţul de conservaţie atrofiat. Ce importă acum ceea ce numeai dumneata, mai înainte, „mobilul” actelor? Mă întreb şi nu descopăr nobleţea acestui mobil... Poate fiindcă totul îmi pare foarte îndepărtat...

Totul trăit în altă viaţă... Mă uit la mîinile acestea, îmi pipăi oasele acestea, ale feţei... Sunt ale mele şi nu mă recunosc în ele. Dacă în această materie pipăibilă nu mă mai recunosc, dacă nimic din ce-a fost nu mai supravieţuieşte, cum aş regăsi oare sufletul de atunci, sufletul care este insezizabil şi nestatornic?

Mă întovărăşea pretutindeni o mică glorie, dar, domnule, n-o căutasem. Actele mele îmi păreau dictate de o putere necunoscută şi imperioasă: poate porunca de dincolo de timp a atîtor şi atîtor înaintaşi. Nu ştiu cum este

definit şi explicat eroismul. Eu îl socot o posedare. Fiindcă tot ce am săvîrşit curajos îmi venea de dincolo de mine. Eram lucid pînă la cel mai mărunt amănunt, calculam fiecare mişcare, scontam fiecare greşeală şi şovăială a inamicului cu o răceală de gheaţă: dar nu eram eu, ci numai procuristul unei puteri care mă depăşea şi mă stăpînea!... Oare un somnambul nu săvîrşeşte cu simplitate, cu precizie şi fără rizic, lucruri mai grele decît le-ar putea înfăptui vreodată, în deplinătatea conştiinţei? E desigur o mizeră explicare, care ar ridica într-un singur glas, scandalizînd, toţi comentatorii de biurou şi de bibliotecă ai „vieţilor eroice”! Dar puţin îmi pasă şi acum, după cum şi atunci, puţin mă interesa explicarea şi interpretarea actelor mele. Eu înfăptuiam, alţii interpretau, într-o dezgustătoare neînţelegere şi mai dezgustătoare întrecere de platitudini. Eu şi atîţia camarazi ai mei, fiindcă alcătuiam o legiune, iar între dînşii nu mă aflam poate nici printre cei dintîi, dar nici printre cei din urmă...

Doi ani, am schimbat astfel front după front şi escadrilă după escadrilă. Mă atrăgea primejdia. O căutam. Alergam unde se anunţa mai plină de ameninţări. Căci nu trăiam decît sub stăpînirea ei. Ţi-am spus, domnule, că eram posedat.

Douăzeci şi unu, douăzeci şi doi de ani reprezintă vîrsta cînd suspini pe o bancă sub lumina lunară după o pereche de ochi albaştri, verzi, negri, castanii, cînd, febril, aştepţi ceasul unei întîlniri de dragoste; cînd îţi urzeşti proiecte de fericire îndelungă şi calmă; eu n-am cunoscut nimic din toate acestea! Mă înălţăm de fiecare dată, cu mai mulţi sorţi să mă prăbuşesc carbonizat, în sfărmături de oase, carne, aşchii şi pămînt decît să mă întorc victorios pe cîmpul de aterizare, unde mă aşteptau mîini întinse prietenește şi un fel de uimire, că de astă

dată tot m-am întors. Şi totuşi mă întorceam... Viaţa de toată ziua, cînd păşeam pe pămînt, cînd schimbam glume cu prietenii, cînd petreceam cîteva ceasuri de permisie printre ai mei, mi se părea nefirească, străină, netrăită. Adevărata viaţă era numai cea de sus, cînd, aplecat, zăream dedesubt gurile de crater ale frontului, şanţurile bizare, gîturile cenuşii de tun înălţate peste metereze, masele omeneşti mişcîndu-se în nori de fum, şi cînd vedeam ivindu-se în geana cerului un aparat duşman. Da! Atunci, domnule, şi numai atunci, trăiam într-adevăr. Dacă acesta se numeşte eroism, eroismul e atunci virtutea cea mai uşoară! Virtutea peştelui care trăieşte în apă şi a păsării care trăieşte în aer. E acceptarea docilă şi pasivă a funcţiei, — cum să spun? — a destinului pentru care ai fost creat. Te rog, domnule, să crezi că nu vreau de fel să susţin paradoxe. Sunt numai concluziile logice ale unor ani îndelungi de meditaţiune, în care am voit să mă explic mie însumi. Unii sunt născuţi să-şi petreacă întreaga viaţă în faţa unui biurou; alţii să meargă în faţa primejdiei. Nu este nici un merit excepţional, domnule, cînd cel născut pentru biurou rămîne la biurou şi cînd cel născut să provoace primejdia aleargă întru întîmpinarea ei. Nefiresc şi extraordinar, şi supraomenesc ar fi dacă cel predestinat biuroului, împins de o dezaxare subită a orînduielilor, ar porni să înfrunte primejdii pentru care n-a fost pregătit şi cînd cel născut pentru primejdie s-ar resemna monotoniei fără surprize, a unui orariu de percepţie... Cum vezi, domnule, vorbesc fără nici o vanitate! Dacă voi fi săvîrşit fapte de oarecare bravură, nu-mi descopăr mai mare merit, decît al celor care în vremea cînd mă întorceam cu aparatul străpuns de gloanţe îşi puneau cataplasme şi beau ceai de tei. Îndeplineam ceea ce-mi era scris să înde-

plinesc. Nimeni nu-şi poate evita destinul!... Că eram un brav? Că mi se numărau cu uimire isprăvile eroice? Ha-ha! Dar socoteşte, domnule, numai aceasta, că dintr-o companie de infanterie, intrată în foc, la Verdun, cei mai mulţi soldaţi nu aveau nici o şansă la o mie să se mai întoarcă, obscuri şi anonimi căzuţi ca să mărească statistica de pierderi a unei bătălii, pe cînd într-o luptă aeriană, unde eşti tu singur stăpîn şi deţii iniţiativa, ai măcar tot atîţia sorţi să te întorci intact, cîţi aveai să cazi doborît. Socoteşte, domnule, că ceea ce trăiam, eu, nu însemna nimic excepţional, ci era viaţa tuturor de atunci, cu abnegaţia de atunci şi cu sîngele rece de atunci... Printre ceilalţi copilandri de vîrsta mea, eu eram încă un privilegiat. Fiindcă din văzduh reveneam la un aşternut cald şi capitonat, la o masă copioasă, la înveselire şi la confort. Eram un animal de lux, cum sunt caii de curse, ţinuţi în boxă amenajată special, ventilată la temperatură egală şi înconjuraţi de toate atenţiile, fiindcă vor concura la marele *derby.* Pe cînd în vremea aceasta, ceilalţi fraţi ai

mei, de aceeaşi vîrstă, de acelaşi sînge şi cu aceleaşi drepturi omeneşti, trebuiau să se tîrîie în şanţuri glodoase sub canonadă, să doarmă în scorburi de pămînt, să-şi împrumute pipa de la unul la altul, să se mulţumească cu drojdia de pe fundul unui bidon coclit, şi după ce s-au tîrît luni şi luni în grote subpămîntene, pierzînd tot ce-i mai lega de umanitate, să moară înainte de a fi ridicat capul din glod cu creierii împroşcaţi de-o granată. Era, domnule, vremea cînd părinţii nu ştiau unde se află risipite osemintele copiilor şi cînd nimeni nu se gîndea la cruzimea aceasta monstruoasă de a smulge aceşti copilandri din moleşeala atmosferii în care fuseseră crescuţi, din admiraţia pentru celebre îndrăgostite, cu teorii ale adulterelor moderne, cu toate sutele de piese şi de romane care studiau cazul cutare şi cutare, toate nimicurile psihologice şi schimonoselile de budoar, pentru a-i azvîrli brutal într-o realitate năprasnică, unde singura datorie, voluptate, fericire şi glorie era acceptarea morţii. Abia deschiseseră ochii la toate miracolele vieţii şi această viaţă le era interzisă, să se ofere cu un chiot de fericire morţii... Poate sunt plicticoase, domnule, toate aceste amintiri! Poate lumea din care vii dumneata de mult le-a uitat! Pentru mine sunt încă proaspete, fiindcă viaţa mea e suspendată de acum unsprezece ani şi am trăit faţă în faţă, în pustietatea de aci, numai cu această unică realitate.

Dar, domnule, nu pentru a-ţi înşira astfel de suveniruri, m-am abătut de la firul istorisirei mele. Ci numai pentru a arăta cu insistenţă că eram încă de pe atunci îndestul de sever cu mine însumi. Nu-mi recunoşteam nimic din ceea ce, excepţional şi demn de laudă, îmi atribuiau poate comandanţii şi anecdotele ziarelor. Dimpotrivă! În simplitatea mea dreaptă, mă socoteam inferior milioanelor de camarazi

de arme, fiindcă mie îmi era îngăduit să-mi risc viaţa exercitîndu-mi o pasiune, pe cînd ceilalţi, cei de jos, erau mînaţi în turmă să-şi îndeplinească în anonimat spăimîntătoarea lor datorie. La aceasta mă gîndeam, domnule, de cîte ori pregăteam aparatul să mă înalţ. Şi aceasta explică de unde îmi venea modestia, simplitatea şi mîhnirea care pentru mulţime şi reporterii ziarelor dădeau înfăţişării mele o coloratură romantică.

Pînă cînd, domnule, într-o dimineaţă nu m-am mai întors. N-am fost absorbit de cer, cum spuneai adineaori despre eroul dumitale, Guynemer, pe care legenda l-a voit cruţat de moarte vulgară, în ţărînă şi scrum. Acest privilegiu mi-a fost interzis.

Nici nu ştiu cum am căzut. Nici nu ştiu cum m-am ridicat. Nici nu ştiu cît am zăcut. Scurt, îmi străfulgeră amintirea valului de sînge năvălind pe buze şi smuncitura cu care am încercat să ridic aparatul, cînd am văzut pămîntul apropiindu-se vertiginos. Smuncitura n-a întrerupt căderea, dar a îndulcit lovitura. Prin ceaţă îmi aduc aminte că m-am tîrît cîţiva paşi, am îngenuncheat şi am căzut cu faţa în jos, în clipa cînd aparatul devenea vîlvătaie de flăcări.

Omul se opri.

Încruntat, bătu aerul cu pumnul.

— Că n-am rămas atunci, să ard, rug omenesc!... Domnule, camarazii îmi spuneau în glumă, că încheiasem un pact cu cerul. Altfel, nu-şi explicau cum de atîtea ori scăpasem intact din primejdii, de unde nu mai fusese îngăduită nici o speranţă. Şi în acest pact credeam şi eu! Cerul mă cruţa, fiindcă îi fusesem întotdeauna fidel. Dar, domnule, din clipa aceea pactul nostru a încetat. Cerul m-a părăsit. În loc să mă trimită carbonizat pămîntului, m-a păstrat pentru un sfîrşit mai teribil ca moartea. De ce, domnule, mă întreb şi astăzi, de ce m-am tîrît pe brînci, ca un vierme, să-mi salvez

viaţa, în loc să rămîn lîngă aparatul care-mi oferea credincios pînă la sfîrşit moartea prin focul care purifică?

Necunoscutul rîse, cu rîsul lui inuman:

— Vezi, că nu oricăruia providenţa îi acordă un sfîrşit atît de simplu, de teatral şi de generos, ca lui Guynemer al dumitale!

Îşi prinse tîmplele în palmele străvezii şi continuă:

— Ce să povestesc despre lunile dintre viaţă şi moarte, strămutat din lazaret în lazaret, pînă cînd am ajuns în spitalul din fundul Sileziei? N-am ieşit din muţenia încăpăţînată, decît atunci cînd am înţeles că nimeni nu-mi bănuia adevăratul nume. Din movila de metale arse a aparatului nu rămăsese nici o urmă precisă pentru identificare. Nu purtam nici un document, nici o tăbliţă. Am rostit un nume la întîmplare şi am rămas cu el, scris cu creta pe placa de la căpătîi. Ce mîndrie m-a împins să-mi ascund numele? Poate ispita pierzaniei... Atunci judecam altfel. Îmi spuneam că odată cufundat în marele anonimat, îmi va fi mai uşor să încerc o evadare. Căci la aceasta am fost hotărît, îndată ce-am înţeles unde mă aflu, între două accese de delir, şi înainte încă de a putea duce singur la gură linguriţa cu doctorie.

Domnule, de aci începe ceea ce nu trebuia să fie.

În adîncul cel mai îndepărtat al Sileziei, în orăşelul acela fără însemnătate, mă aflam singurul francez între răniţii prizonieri, ruşi, italieni, români şi sîrbi.

Nu eram trataţi cu prea mare delicateţă. Medicii arătau surpriză în fiecare dimineaţă că mă regăseau încă suflînd. Infirmierele erau plictisite de această prea lungă agonie. O spuneau fără milă, fiindcă mila devenise atunci un sentiment tocit. Eram întîia oară singur, condamnat la izolare, rămas să mă mistui în mine însumi.

Nemişcat, cu ochii în plafon, aşteptam moartea cu o mare linişte. Şi ciudat: o doream! Îmi pipăisem, cu toată panica aceea cunoscută a răniţilor, picioarele şi mîinile, să mă conving că sunt întregi. M-am temut întotdeauna de un picior amputat, ca de-o dezonoare a corpului. Eram însă întreg. Nimic nu intervenise nou, care să facă mai imposibilă o evadare, aşa cum hotărîsem încă atunci cînd într-acest scop îmi ascunsesem numele.

Eram întreg, oraşul părea tihnit, paza slabă: rămînea numai să mă însănătoşesc şi să-mi pregătesc fuga cu îndestulă prudenţă; şi totuşi nu doream însănătoşirea şi nu mă mai gîndeam la evadare. Despre ai mei, îmi aminteam cu răceală. Cu indiferenţă mă gîndeam şi la camarazi, şi la zborurile pe care aş fi putut să le reiau, la faima care ar fi fost transmisă de toate aparatele fără fir ale lumii: „Cunoscutul aviator francez, evadat din captivitatea germană, şi-a reluat zborurile şi inaugurînd seria glorioaselor lupte, a doborît ieri un «Aviatic» şi un «Focker», ambele căzute în flăcări”. Cunoscutul aviator!... Glorioasele lupte!... Totul îmi devenise indiferent. Ceva era suprimat în mine. Nu mă mai atrăgeau, după cum nu-mi spuneau nimic.

Domnule, aceasta era!

Pactul între mine şi cer încetase!

Odată coborît la pămînt, fusesem redat pămîntului. Adică îmi fusesem redat mie însumi. Puterea teribilă care mă poseda se scursese din vine odată cu sîngele rănilor. Devenisem un biet copilandru ca oricare altul, care nu-şi trăise viaţa şi care decît să o trăiască aşa cum o îngăduiau numai acele vremuri, îşi aştepta cu bucurie moartea, fiindcă moartea îi aducea calmul veşnic. La aceasta gîndeam cu ochii în plafon, înconjurat de o lume care îmi era străină.

Nu-mi mai era duşmană. Ci îmi era numai străină.

Omul îşi apăsă ochii în podul palmelor, tăcu. Nu puteam crede că a isprăvit, fiindcă nu-mi dezlegase încă taina. Şi nu isprăvise într-adevăr.

Continuă, fără să-şi dezvelească ochii:

— Te-ai întrebat, domnule, de ce pasiunea degradează oamenii numiţi „mari" şi de ce înnobilează numai pe cei mediocri? Eu n-am înţeles niciodată! Îmi compătimeam camarazii, pe care îi ştiam bravi, loiali şi de-o mare nobleţe a sufletului şi pe care îi vedeam indisolubil şi stupid legaţi de femeiuşti instabile şi frivole, din neamul celor ce-şi petrec ziua în faţa oglinzii văpsindu-şi buzele, verificîndu-şi buclele părului şi cutele rochiei, chemîndu-şi prietenele la telefon de douăsprezece ori în douăsprezece ceasuri, să le întrebe dacă le-a sosit pălăria, dacă au fost la cutare ceai şi dacă au aflat cine s-a mai logodit, cu ce dotă şi spre dezolarea cărui amant. Domnule, pentru mine asemenea femei nu existau! Însemnau un al treilea sex, vulgar şi degradator. În vagile mele reverii de adolescent, îmi făcusem de cîteva ori, fugar, o imagine confuză despre o femeie unică, neasemănîndu-se cu nici una alta.

Cine n-a cunoscut această însetare a imposibilului la douăzeci de ani?

Eu trecusem peste aceasta îndată, fiindcă fusesem pînă atunci reţinut cu toată viaţa la altceva: la avionul meu, la zborurile mele, la atacurile şi victoriile mele. Acum eram singur şi imaginea se lămurea insistentă. Cînd închipuiam o fericire pentru zilele ce-ar putea să vie, în caz cînd moartea m-ar refuza, nu-mi apărea decît sub forma unei femei care să-mi cuprindă în mîna subţire fruntea încinsă de febră, să aplece asupra mea ochi înţelegători şi să-mi vorbească aşa cum nu-mi vorbise încă nimeni. Era, fireşte,

vîrsta care îşi cerea revanşa, singurătatea, lumea nouă de gînduri care-mi clocotea în mine şi n-avea cui se împărtăşi. Domnule, cu fiecare zi trecută, imaginea aceasta se lămurea şi totuşi nu-i cunoşteam culoarea ochilor, nici a părului, nici glasul: îmi era prezentă şi n-avea încă fiinţă. O chema gîndul şi simţurile mele; o chema o tinereţe care încă nu trăise şi se cerea trăită...

Şi, domnule, într-o dimineaţă cînd am deschis ochii cu senzaţia unei fericiri încă nesimţite, această femeie se afla în haina ei albă de infirmieră, pe marginea patului meu, îmi cuprinsese cu palmele fruntea mea şi îmi vorbea limba mea, întocmai cum o cerşisem imposibilului.

O recunoşteam, deşi niciodată nu o văzusem. Îmi surîdea şi surîsul m-a readus la viaţa vîrstei mele. Era cea unică, şi atît. Venise cînd o aşteptam, şi atît!

Omul se ridică:

— Povestea mea, domnule, este aceasta. Restul îl poţi înţelege!... După respectul de care Elsa se afla înconjurată, am ghicit că era din alt neam decît al infirmierelor de rînd, cîte îmi purtaseră grijă pînă atunci. Şi era, într-adevăr, din neamul cel mai înalt al vrăjmaşilor mei. Ce importă? Am spus, domnule, că nimeni nu-şi poate evita destinul.

I-am destăinuit adevăratul meu nume şi m-a iubit încă mai mult, fiindcă află că iubirea nu o cobora.

La însănătoşire, i-am arătat că nu mă simt în stare să îndur captivitatea şi tot ea a găsit îndată singura dezlegare. Să ne refugiem undeva, la capătul lumii, unde să ne întoarcem la viaţa elementară şi simplă, şi unde să rămînem închişi în ceea ce numea emfatic „iubirea noastră veşnică”. Se mai aflau încă îndestule ţări neatinse de război, pe unde puteam găsi poarta de evadare spre insulele exotice ale Pacificului, unde totul, natura şi cerul în splendoarea lor, oferă această întoarcere la viaţa elementară şi devine complicele unei iubiri extraterestre, ca a noastră! Să fugim de război, de ucidere, de nebunia continentului nostru, de toate prejudecăţile şi datoriile care ne ţineau prizonieri... Am cercetat hărţi, am studiat totul: a pregătit prin legăturile ei înalte totul, pînă şi această cale de evaziune ro-

mantică, şi, vezi bine, conformă cu faima mea de „erou al aerului”: un avion eliberat din porunca ei, de încercare, cu care ne-am pierdut într-o bună dimineaţă, dincolo de nori, pe drumul fără întoarcere. Domnule, în planul nostru minuţios chibzuit şi înarmaţi cu toate documentele trebuincioase, urma să coborîm într-un oraş fără însemnătate al Suediei, de unde să luăm cel dintîi vapor spre apele Pacificului.

Nimic nu fusese lăsat întîmplării; totul era socotit, prevăzut.

Vîntul, ceaţa, norii şi capriciul busolii ne-au adus însă aci.

Am coborît cînd se epuizase ultimul litru de benzină în rezervor. Şi aci am rămas, fiindcă la început ne era greu să mai găsim drumul însemnat pe hărţile noastre, să-l înşirăm pe jos, într-o ţară necunoscută, şi fiindcă mai tîrziu am descoperit că în acest pustiu stîncos putem rămîne tot atît de singuri şi de îndepărtaţi de restul omenirei, ca în insulele Pacificului.

Acum, domnule, ai privit şi ai înţeles. Eu nu mă pot întoarce; ea nu se poate întoarce. Suntem legaţi aci, pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor.

Dacă a iubi înseamnă a-ţi încătuşa viaţa de fiinţa care te face fără voie să suferi mai mult decît oricare alta şi pe care o faci fără voia ta să sufere mai mult decît oricare alta, atunci pot spune că ne ţine captivi aci numai iubirea.

Dar pentru această mizerie, domnule, nu era nevoie să ne surghiunim pînă aci. Suntem de unsprezece ani faţă în faţă şi între noi s-a căscat tăcerea.

Eu gîndesc pentru mine. Ea gîndeşte pentru ea. Ca în orice iubire vulgară, domnule!

Am crezut că atît este destul numai pentru ca să neantizeze două vieţi... Dacă i-aş putea descoperi o vină cît de mică, un

regret, o singură şovăială, aş fi atît de laş şi egoist, să mă simt dezlegat. Să dispar într-o dimineaţă. Să fiu oriunde, în afară de aci. Şi orice să fiu. Cerşetor, slugă, vagabond. Dar totul, domnule, totul pentru dînsa nu este decît o orgolioasă generozitate de a se oferi pînă la sfîrşit, de a nu regreta nimic, de a accepta pînă la ultimile consecinţe viaţa pe care ne-am ales-o ca o fericire unică şi a devenit justa expiere a păcatului nostru. Îşi spune că am săvîrşit ceva unic, încă nespus, monstruos şi divin, că am plătit iubirea cu un sacrificiu fără precedent, renunţînd la tot ce e pe lume, renunţînd la lume şi la noi înşine, şi e încă mai mîndră că acest preţ va rămîne pentru toţi şi pentru totdeauna ignorat.

Domnule, nu poţi înţelege ce umilinţă e pentru cineva să se simtă strivit de-o vietate care-i stă alături cu o conştiinţă limpede ca sticla; cînd el se simte invadat de toate duhurile rele şi de gînduri laşe, care se tîrăsc în cuget ca larvele. Această permanentă umilinţă e hrana

mea de toată ziua. E înspăimîntător de dreaptă, de logică, de loială, de consecventă, egală cu ceea ce a fost ieri şi alaltăieri şi acum unsprezece ani şi egală cu ceea ce va fi mîine. Îi pîndesc un surîs de amărăciune, un suspin de regret. Aş vrea s-o ştiu coborîtă pînă la mizeria mea. Ştiu că a lăsat o lume care-i era cel puţin tot atît de scumpă cît preţuia a mea pentru mine; şi, domnule, în fiecare dimineaţă, cînd deschide ochii, îi descopăr în privire aceeaşi inalterabilă seninătate! Mă deştept, să-i surprind prin somn, semnele unei chinuiri secrete. Somnul îi e tot atît de pur ca al unui copil. Atît numai că ea mi-a cetit gîndul şi suferinţa, şi de aceea mă compătimeşte. Vrea să mă apere împotriva mea însumi. Iubirea ei a devenit ocrotitoare şi insuportabilă. Ai cunoscut, domnule, pentru un bărbat, o umilinţă mai infamă? Oricînd, îmi poate spune: „Eu sunt aceeaşi, tare, stăpînă pe mine, fericită fiindcă te am numai pentru mine, ca în ziua dintîi. Numai pe tine trebuie să te apăr, fiindcă eşti slab şi n-ai ştiut ce-ai vrut, fiindcă eşti laş şi regreţi ceea ce ai părăsit nesilit de nimeni!” Se poate suporta această conştiinţă mereu trează, supraveghindu-ţi fiecare privire şi ghicinduţi fiecare gînd netrebnic? Domnule, orice ispăşire din lume ar fi fost mai suportabilă decît aceasta.

Am văzut trecînd pe deasupra noastră, acum doi ani, maşini de zburat gigante, de-o formă necunoscută... Aflu de la dumneata că un oarecare a traversat Atlanticul... Veacul n-a stat. Numai acest fost om rămîne aci, inutil şi nevrednic, mai mort decît îl cred cu toţii mort.

Omul tăcu. Era din nou cu ochii coagulaţi, cu umerii zgribuliţi, strîns în el însuşi, să ocupe cît mai puţin loc spaţiului.

Arătă spre asfinţitul vînăt, tăiat de fulgere depărtate.

— La noapte vom avea furtună. Să ne întoarcem, domnule.

Peste noapte s-a dezlănţuit furtuna. În culcuşul de muşchi din tinda chiliei, m-am răsucit cu ochii deschişi în negrul de păcură, ascultînd detunarea munţilor şi catarac- tele puhoaielor. Dar ascultam, mai ales, gemătul omului prin somn, dincolo de uşă, chinuit ca [în] noaptea ultimă a unui osîndit la spînzurătoare. Auzeam glasul şoptit al femeii, trezindu-l uşor, să-i suspende supliciul. O ghiceam

ridicată într-un cot, privindu-l peste piept în noaptea opacă şi încruntîndu-se cu aceeaşi milă crudă şi înduioşătoare. Iar întunericul era dens, ca bezna celui din urmă fund de mormînt.

A doua zi, ploaia lividă ne-a condamnat captivi sub acoperişul de piatră, unul în faţa altuia.

Omul îmi ocolea ochii. Femeia mă silea să-i ocolesc ochii. Şi totul era surd şi mocnit, şi apăsător, ca într-un mormînt în care vor începe să se mişte morţii.

Încercam să dau fiinţă concretă tuturor celor aflate. Recunoşteam ingenioasele unelte fabricate din rămăşiţele aparatului ascuns undeva pe aproape. Era înduioşătoare truda de om al peşterilor, cu care înfăptuise mici nimicuri, de la ulcica de lut pînă la cuţitul delicat curbat, de la neplămădita pită de secară, din spicele sărăcăcios cultivate în vreun găvan vecin, pînă la zdrenţele lor de alţi Robinsoni ai veacului.

Însă mai mult decît această înduioşare, bietele mărturii despre iscusinţa naufragiatului din văzduhuri căscau în mine o spaimă.

Căci recunoşteam acum mîna aceea, care de copil, la cinci ani, înjghebase surorilor o delicată jucărie ingenioasă. Cum recunoşteam acum şi privirea fosforică şi înfricoşătoare, ca aceea a lui Alexandru cel Mare, Macedoneanul, înainte de a încăleca pentru luptă. Cum recunoşteam semnul rănii din maxilar, unde a rămas înfiptă o aşchie de aluminiu, după atacul de la 13 martie, la Brocourt. Cum recunoşteam şi numele şoimului: „Vieux- Charles”, bimitralierul dispărut la 11 septembrie 1917, deasupra comunei Poelcapelle, în Belgia, după comunicatul oficial.

Acestea nu mai îngăduiau nici o îndoială, nici una! Şi năruiau o lume, o legendă, din care şi scrumul era blestemat.

Copilandrul acela, neastîmpărul întrupat. Totul fusese numai viaţă. Numai acţiune. Numai vibraţie contagioasă, pentru toţi cîţi se apropiau. Cînd cobora, toate mîinile se întindeau spre el. Copilul povestea întretăiat, ştergîndu-şi fumul obuzelor şi cîteodată o picătură închegată de sînge. Rîsul acela limpede şi victorios. Izbucnirea de bucurie copilăroasă:

— *Et alors, couic!...*

Omul de aici, fostul om, era cu faţa de cadavru scufundat în pumni.

Ne mişcam încet, cum morţii trebuie să înceapă a se mişca în adîncurile mucede de pămînt, cînd se apropie judecata cea îngrozitoare. Ne temeam de glasurile noastre. Ne temeam de privirile noastre.

Aş fi vrut un miracol să se întîmple. O desmeticire ca în nopţile cu visuri odioase, cînd îţi freci ochii la lumina triumfală a dimineţii şi suspini uşurat, că tot ce-ai trăit înfiorător şi absurd, şi crud a fost numai un vis urît şi alt nimic.

Dar omul era aci, şi femeia era aci, şi peştera lor de piatră şi ploaia şuroind afară, necontenit, necontenit.

Încă o noapte. Şi iar gemătul omului prin somn.

Am plecat dimineaţa, în pîcla udă şi îngheţată, spre tîrgurile cele de departe, unde e soare şi larmă şi unde totul e încă fericire divină şi ucigaşă de a trăi.

Omul m-a petrecut pînă la piatra lui. Era mai zgribulit încă, în vîntul gheţos care despletea negurile, sub cerul scund care-şi tîra norii peste capetele noastre.

S-a oprit.

A căzut pe piatră, cu ochii astupaţi în pumni.

Şi-am vrut, cu o ultimă nădejde, să aflu o dezminţire la toată nălucirea mea. Să-mi strige în faţă: „Nu e adevărat! Cum ţi-ai putut imagina că poate fi adevărat!?”

I-am strîns mîna. I-a căzut neînsufleţită şi rece: mînă de mort. I-am căutat ochii şi ochii au fugit de privirea mea: ochi sleiţi de mort. Am rostit apăsat:

— Adio... Adio, Georges-Marie-Loudovic- Jules Guynemer!

Cum aşteptam o împotrivire! Mîinile respingînd indignate nebunescu-mi gînd. Alungînd spectrul.

Dar omul nu se clinti, nu tresări, căzut cu ochii în pumni, pe piatra lui.

Tîrziu, m-am întors încă o dată să-l mai văd, din vale; ultima dată.

Era o pată vînătă şi abia lămurită, în lumina sepulcrală. Atît de zgribulit în şuroiala udă, în pîcla gheţoasă, în înălţimile suflate de marile vînturi!

Uuuu! Ce frig de moarte trebuie să[-i] fie, acolo sus şi acolo singur.

OMUL CARE ŞI-A GĂSIT UMBRA

Luminile bulevardului îşi dădeau sufletul, asfixiate în ceaţa densă, acăţată în haine, şuroind în zidurile îmbibate, pătrunzînd ud pînă în măduva osului.

Oraşul se topea fantomatic. Clădirile fără contur pluteau ca fregatele năluci în brumele nordului. Trecătorii arătau chipuri nehotărîte şi gelatinoase, asemeni spectrelor astrale din şedinţele spiritiste. Pe urmă nu mai trecu nici unul.

Şi totul fu deodată gol, posomorît şi plictisitor, ca şi cum pînă la capătul lumii soarele fusese pentru totdeauna stins şi n-aveau să mai străluce niciodată pe-un cer adînc, eternele stele.

S-ar fi spus că planeta s-a rătăcit într-un ţinut interzis al spaţiilor cu văzduhul înveninat, de unde pînă mîine nu va scăpa nimeni cu răsuflare vie. Poate pămîntenii se şi zăvorîseră în cămări cu ferestrele vătuite, îmbulziţi în pivniţi, proteguiţi cu aparate de scafandri, nădăjduind o salvare miraculoasă. Un bec clipi şi muri. Pentru cine mai suna oare alarma, un signal de vardist?

De nicăiri nu mai trăia să răspundă nimeni.

Numai din capătul bulevardului se materializă din tenebre, clătinîndu-se, un beţiv. Mergea în zvîcnituri oblice, amărît foarte, bombănind către un tovarăş

imaginar, pierdut cine ştie unde, pe drum, în ceaţă:

— N-are decît!... Nici nu-mi pasă. Îţi spun pe onoarea mea: nici nu-mi pasă!... Eu sînt stăpîn...

Interlocutorul invizibil se arăta desigur de un demoralizant scepticism. Căci beţivul se propti în stîlpul unui bec şi, icnind, reteză noaptea mucedă cu mîna, mustrînd scepticismul tovarăşului absent:

— Îmi pare rău. Pe onoarea mea! Eu sînt stăpîn... Dacă-i place. Dacă nu, adio şi n-am cuvinte, puică!... Este? De bună seamă că este!

Beţivul hohoti răguşit, clar triumfător, zguduindu-se din creştet pînă în tălpi, ceea ce-i primejdui echilibrul şi-i dădu de lucru pînă să-l regăsească. Cînd fu din nou aproximativ fixat pe scoarţa planetei, întrebă încă o dată, agresiv:

— Este?!

Tot el răspunse imediat, îmblînzit pentru tovarăşul invizibil, redus la tăcere:

— Păi vezi bine că este! Aşa te vreau, puiule!...

Îşi şterse cu podul palmei mustăţile pleoştite de vin şi de ceaţă. Scoase o ţigară din buzunarul vestei, cu un gest larg şi patetic cum şi-ar fi smuls inima din piept s-o ofere martir, călăilor. Încercă fără succes s-o înfigă în nas, în guler, între sprîncene, pînă nimeri gura.

Pe urmă, începu să caute cutia cu chibrituri explorînd toate buzunările, pe rînd: la haină, la vestă, la pantaloni, îşi dădu pălăria pe ceafă, pe-o ureche, pe ochi; privi bulevardul fuliginos, în sus, în jos, sperînd un drumeţ cu foc.

Nimic.

Ţigara îmbăiată se frînse de la carton. O aruncă pe asfaltul vîscos şi o strivi cu talpa. Într-o inspiraţie subită, descoperi vinovatul

acestor vrăjmaşe întîmplări şi sughiţă cu energie:

— Jos guvernul!

Strigătul din rărunchi îl smulse de lîngă stîlpul electric. Se clătină, descrise o semicircumferinţă şi reveni la loc, ostenit de aceste aventuroase peripeţii, rotind ochii provocator, să descopere în noapte o împotrivire de undeva. Dar nu era nimeni să ia apărarea guvernului. Ceea ce-l înverşună să repete cu îndoită energie:

— Jos guvernul! Aşa sînt eu... Dacă le place... Dacă nu, adio şi n-am cuvinte! Pe onoarea mea! Jjjjosss guvernul!

În împrejurările acestea, apăru coborînd din celălalt capăt al bulevardului Ion Burdea-Niculeşti.

Păşea repede, elastic, descheiat la pardesiu, lăsînd să se vadă reverul de mătase al hainei negre şi piepţii de zăpadă ai cămăşii; cu ţigara de foi în colţul gurii; cu pălăria

de castor fin, imperceptibil înălţată pe frunte, în mers, cu înfăţişarea sigură şi biruitoare pe care i-o cunoaşte dintotdeauna, toată lumea. În după-amiaza aceea, rostise în Cameră o fulminantă cuvîntare care scurtase zilele guvernului; prietenii politici în unanimă pornire de entuziasm, calcule şi respect îi oferiseră o masă de sărbătoare; deşi era deopotrivă de indiferent la şampanie, toasturi şi la uşoare succese, primise, fiindcă ştia că o asemenea manifestaţie demoraliza mai desăvîrşit adversarul.

Din piaţa Teatrului, după banchet, trimisese maşina acasă, iar el străbătea drumul acum pe jos, să respire şi să se dezmorţească, împlinindu-şi numărul de paşi prescrişi de higiena zilnică.

Pe dînsul nu-l indispunea nici ceaţa bolnavă, nici pustiul lugubru al bulevardului, după cum nu-l exaltase nici frenezia aplauzelor de după-amiază şi nici entuziasmul toastărilor de adineaori; tot ce întîmpina în viaţă era numai prilej de egală satisfacţie de a trăi pentru a birui. Mai cu seamă acum, cînd nu mai exista nici o îndoială că el va fi chemat să alcătuiască guvernul viitor, peste cîteva săptămîni, peste cîteva zile, poate.

Nesiguranţa din ultima vreme era înlăturată. El nu cunoştea alt vrăjmaş care să-l alarmeze decît nesiguranţa. Iar ţara trecuse şi de astă-dată de partea lui, hotărît unanim, spontan. Cum drept spunea ediţia specială a gazetelor de seară, cu fotografia pe două coloane şi cu numele lui scris cu litere de-o şchioapă.

Din ceaţa scămoasă, glasul poporului sughiţă confirmarea acestui apropiat deznodămînt:

— Jos guvernul!

Ion Burdea-Niculeşti ridică sprîncenele să măsoare cu tolerantă curiozitate cetăţeanul

rezemat de stîlpul de schijă, prin care grăia conştiinţa anonimă a ţării.

Beţivul făcu un semn misterios cu mîna:

— Psst! Pardon...

Se dezlipi imprudent de stîlp. Lipsit de reazămul „moral”, descrise o semicirconferinţă în direcţie inversă decît cea de adineaori, se propti şi reveni ricoşind la loc, hipnotizat de vîrful ţigării aprinse, către care întindea mîna cleioasă.

— Psst! Pardon...

Scotoci în buzunarul vestei altă ţigară: boţită, beteagă şi dezlipită, cadavrul mutilat al unei foste ţigări. Fără să se descurajeze de înfăţişarea-i invalidă, o netezi să-i aducă forma dintîi şi, lărgind compasul picioarelor să-şi menţină echilibrul instabil, ţuguie buzele după foc.

Ion Burdea-Niculeşti primi în plin obraz răsuflarea dospită de vin a poporului suveran care cere schimbarea domnilor.

Strîmbă din nas, fiindcă poporul suveran consumă vin ieftin şi prost. Dar întinse resemnat, cu vîrful degetelor înmănuşate, focul, fiindcă înaintea unei ţigări care se cere aprinsă, toţi fumătorii sunt prin consimţămînt mutual, egali.

Beţivul sorbi setos primul fum cu ochii închişi. La al doilea îi deschise, pe urmă îi căscă largi, cu teribilă surprindere, recunoscînd în domnul cu pieptul cămăşii alb şi obrazul proaspăt bărbierit personagiul sărbătorit de ediţia specială a gazetelor.

Se trase îndărăt, arcuind pălăria cu o superbă eleganţă de muşchetar.

— Cucoane Ionel!... Avem onoarea... Pardon! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel...

Iar în chip de concluzie, repetă sentinţa sumară:

— Jos guvernul!

Ion Burdea-Niculeşti îl privi cu dezgust.

Beţivul nu păru că ia seama la semnificaţia acestei priviri. Se apropie cu gura umedă să-l sărute.

— Dă-mi voie să te pup, cucoane Ionel... Tot ai noştri, sireacii! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel... Ordin, şi mă supun!...

Uitătura aspră a lui Ion Burdea-Niculeşti îi paralizează elanul. Distanţa între el, viermele, şi astrul zilei, se restabili.

Suspină, pocăit şi amar:

— Pardon! Dacă vă supără, mă retrag!...

Vorbind, scăpă ţigara din mînă. Plecîndu-se s-o ridice, o călcă. Înaintea acestui dezastru, se opri consternat. Cuprins de compătimire şi scîrbă, Ion Burdea-Niculeşti răsturnă în pumn ţigările de foi din tocul de piele şi i le întinse pe toate... Beţivul le primi cumplit de umilit în conştiinţa propriei sale decăderi.

— Sînt un păcătos, cucoane Ionel!... Numai dumneata ai să mă faci om...

Pe urmă, complice, făcînd cu ochiul:

— Jos guvernul!... Trăiască cuconu' Ionel al nostru! Trăiască România Mare!

Ion Burdea-Niculeşti dădu să plece. Beţivul îşi aminti:

— Psst! Pardon!

Cu mîna descrise semnul unui chibrit aprins de cutie. N-avea ce face cu ţigările, dacă nu-i oferea şi chibrituri.

Ion Burdea-Niculeşti îi întinse şi cutia de chibrituri. Zdrobit de această ultimă mărinimie, beţivul lăcrimă, scoţîndu-şi profund pălăria:

— Cucoane Ionel... nu merit! Sînt un rău, cucoane Ionel... Vai de capul meu... Eu sînt un copil orfan, cucoane Ionel!

Clătinîndu-se, sări deodată în lături, într-o neaşteptată inspiraţie destrămată din aburii vinului:

— Nu merit să vă calc nici pe umbră, cucoane Ionel!... Nici pe umbră!

Într-adevăr, beţivul se ţinea acum departe de umbra desfăşurată pe asfaltul umed, păşind cu evlavie în vîrful picioarelor, ca pe lîngă cea mai sacră nestemată din lume. Cum se clătina, fără centru de gravitate, părea un sălbatec din ţinuturile hiperboreene, dansînd un joc magic în jurul unui cerc cu un idol tabú.

Dar Ion Burdea-Niculeşti ridică gulerul pardesiului şi-i întoarse spatele, scîrbit cu desăvîrşire.

Celălalt sughiţă din urmă, gesticulînd în pîclă:

— Jos guvernul!

„Imbecil beţiv... Ce brute! Ce brute!” gîndi Ion Burdea-Niculeşti, reluîndu-şi mersul elastic, sigur şi biruitor, dintotdeauna, cu pălăria de castor împinsă puţin pe ceafă şi observînd că el, el, îşi calcă pe umbră.

Pe umbra care se lungea cînd lăsa un felinar în spate; pe urmă, se topea în ceaţă; apărea din nou ţinîndu-i tovărăşie pe-un zid; îi rămînea în urmă, se dubla, erau trei, reveneau iarăşi, închegîndu-se din ceaţă în forme fantastice, întotdeauna alta şi totuşi aceeaşi... „Imbecil beţiv!... De unde i-o mai fi dat în cap idioţia aceasta?... Nu merit să vă calc pe umbră!... Cuvinte de beţiv!” Se întoarse să-l vadă unde a rămas; iar umbra se întoarse şi aşteptă şi ea.

Beţivul se balansa în faţa unei vitrine verzui luminată; straniu, ca un înecat în fundul oceanului, printre filamente de alge, înaintea unui transatlantic scufundat, prins în razele unui proiector. Cu mîna dreaptă făcea un gest

energic de retezare. Se înţelegea că repetă şi acolo, clătinat în fundul irespirabil al apelor translucide, voinţa-i nestrămutată:

— Jos guvernul!

„Ce brută! Ce brute!” iuţi paşii Ion Burdea-Niculeşti, bombînd pieptul şi liberîndu-şi fruntea să se răcorească în umezeala nopţii.

Umbra îşi dădu şi dînsa pălăria mai pe ceafă, îl ocoli în jurul unui bec să-i iasă înainte, se deşiră pe un zid peste măsură, se topi în negură şi tot din negură se închegă, alăturîndu-i-se discret la stîlpul electric următor. „Ce idioţie!” căută Ion Burdea-Niculeşti să-şi strămute gîndul în altă parte, de la această tovarăşă dintotdeauna, la care acuma lua întîia dată aminte.

Ceaţa deveni mai opacă, bulevardul, mai deşert.

În tăcere păşeau alături, prin solitudinea nopţii, numai omul şi umbra lui.

Cînd au traversat, un automobil cu farurile lăptoase trecu vertiginos peste pieptul umbrei, încît Ion Burdea- Niculeşti se trase cu un pas îndărăt, cu senzaţia fizică absurdă că într-adevăr roţile au călcat ceva dureros din el. Dar după ce maşina fu înghiţită de pîclă, umbra se înălţă pe zid intactă şi sprintenă, păşind credincios alături de dînsul. „Imbecil beţiv!”

Acum îi păru că înadins grăbeşte pentru a scăpa de tovărăşia umbrei; încetini pasul, încetini şi umbra. „Idioţii!” Deprins să-şi pîndească şi să-şi înfrîngă singur toate slăbiciunile, Ion Burdea-Niculeşti îşi adună gîndurile la grijile lui apropiate: lista noului cabinet, campania electorală, declaraţia de a doua zi... Uită existenţa umbrei, dar umbra nu-l părăsi, tîrîndu-se în noroaie, destrămîndu-se în întunerec, lungindu-se pe pereţi, alergîndu-i înainte, ocolindu-i paşii; neobosită, fidelă şi mută.

Acasă, cînd trînti uşa grea de stejar, o închise afară; dar abia urcă prima treaptă de marmoră şi umbra se prelinse pe sub picioare, luîndu-i înainte şi aşteptînd în capul scărilor, ca cineva de mult deprins să aştepte. „Idioţii, curat idioţii!” îşi repetă Ion Burdea-Niculeşti, cu un început de enervare.

Încăperile erau mari, reci şi deşarte. Ion Burdea-Niculeşti trăia de multă vreme singur, ca un adevărat om tare.

Slugile păşeau pe covoare în vîrful degetelor; pereţii erau împodobiţi la distanţe simetrice şi larg spaţiate cu sobre tablouri de muzeu: oglinzile răsfrîngeau în apele îngheţate figura stăpînului întotdeauna calmă, sigură şi nebrăzdată de vîrstă; totul era aci ordonat şi sever.

Ca întotdeauna, după ce-şi îmbrăcă pijamaua de mătase de China, înainte de culcare, Ion Burdea-Niculeşti trecu în biroul cu biblioteca masivă şi neagră, cu cărţile înşirate după cristalul dulapurilor în legăturile de piele neagră, cu aurul literelor stins, cu bustul său de bronz susţinut de piedestalul negru, — aşa cum l-a primit omagiu de la partid, la o aniversare de guvern —, provizoriu fragment inanimat al monumentului de viitoare imortalizare.

Pe masa uriaşă, secretarul orînduise în dosare cartonate hîrtiile pentru a doua zi.

Ca întotdeauna, nu le atinse. Aprinse o singură lampă, mică şi joasă, din vechi obicei de lucru al studentului nevoiaş care a fost odată; a tras trei foi albe înainte şi, deschizînd ultimul volum de matematică ermetică, începu să aştearnă cu creionul ascuţit subţire cifrele complicate, tipuri de funcţiuni pentru integrarea funcţiunilor din mecanica aplicată la teoria elasticităţii materiei. Era un joc al inteligenţei, ascuţit şi lucid, fără nici un folos imediat, fiindcă de multă vreme inginerul Ion Burdea-Niculeşti

nu mai însemna decît conducătorul temut al unui puternic partid politic; dar era un exerciţiu fără de care nu-şi încheia niciodată ziua.

Din lumea abstractă a cifrelor îşi întreţinea mintea ageră şi calmă pentru realităţile concrete, pe care avea misiunea să le soluţioneze. Un ceas, nimic nu exista pentru el, decît cifrele mărunte din tomurile lui Weierstrass şi Poincaré pe cele trei foi albe.

Vîrful creionului fîşîia abia auzit pe hîrtie; cînd se tocea, alegea altul dinainte ascuţit fin de secretar; de afară, prin cele două rînduri de geamuri cu perdele compacte, nu străbătea nici un vuiet, în încăperile spaţioase nu trosnea nici o mobilă, nu scîrţîia nici un pas, nu adia nici o răsuflare; în tăcerea adîncă numai omul singur şi tare, eliberat de restul vieţii vegetative, străbătea spaţiile străvezii, reci şi eterne, ale inteligenţei pure, dincolo de toată zadarnica viermuială omenească.

Oraşul era dincolo.

Alţii îşi ruinau trupul în spasmuri de viciu sau, animalic, dormeau cu pumnii strînşi; el, într-o dilatare a fiinţei, absent de la tot ce e vremelnic şi hîd, cunoştea numai pentru dînsul ascensiunea inteligenţei absolute, dematerializată, descătuşată de rădăcinile pămîntene.

Aceasta punea nemăsurată distanţă între el şi ceilalţi semeni. Îi compătimea. Îi dispreţuia. Pentru fiecare noapte avea, cunoscut numai de el singur tărîmul de evadare întăritoare, unde uita răsuflarea amestecată cu duhoare de vin prost a vulgului, tocmelile netrebnice, abdicările cotidianului; de acolo se întorcea întotdeauna purificat şi reconfortat. Oraşul îmbibat în ceaţă, posomorît şi trivial, nu mai avea fiinţă aievea. Ion Burdea-Niculeşti era tare şi se

ştia tare, fiindcă era înfricoşător de singur în universul lui secret şi altora inaccesibil.

Dar peste umărul său, încovoiată din plafon, plecată atent, umbra imobilă îi veghea ca întotdeauna, de nopţi şi nopţi, migala cifrelor. Nu o observă nici acum, ca şi altă dată. Însă prezenţa neînsufleţită, răbdătoare şi mută, avea acum în vastitatea biroului negru ceva misterios, neliniştitor şi irevocabil.

Şi mai neliniştitor era că omul nu o presimţea încă plecată peste el, aşteptînd.

Cînd cele trei foi fură complet acoperite cu scrisul mărunt, Ion Burdea-Niculeşti îşi îndreptă mijlocul, frecă degetele osoase cu mulţumirea lucrului isprăvit, orîndui creioanele în cupa de cristal, închise hîrtiile în sertarul unde zăceau alte teancuri. Se ridică alături de umbra care se pregătea să-l însoţească. Trecu în dormitor; nu citi şi nu meditä la nimic care să-i turbure cugetul limpezit şi desprins de la nimicniciile terestre. Stinse lumina şi, ca întotdeauna, înainte de a fi trecut cinci minute a adormit.

Umbra absorbită de întuneric emigră în lumea unde se retrag umbrele izgonite.

Dar de astă-dată în somn reveni.

Alta.

Sălbăticită şi duşmană. Împinsă de o putere rea, serva resemnată apăru din noapte, cu paşi neauziţi să-şi sugrume stăpînul...

Fu în întuneric o luptă zvîcnită şi inegală. Luptă de panică, fără nădejde, cu un duh înfricoşat de care nu ştii să te aperi, fiindcă nu seamănă cu nimic. În aşternutul

moale, în care întotdeauna Ion Burdea-Niculeşti se deştepta pe aceeaşi parte cum se culcase, chiar prin somn orînduit şi stăpîn, pernele se mototoliră, dantelele olandei fură sfîşiate, plapuma alunecă; cu genunchii fără oase împletiţi pe pieptul lui, cu degetele aderente de gumă lipite în gît, umbra strîngea încet şi metodic cartilagiile care trosneau sub recea şi umeda încleştare de şarpe.

Pe urmă, vrăjmaşul fără nume şi fără formă îl încinse de jur împrejur, strivind coastele sub care se zbătea deznădăjduit inima... Omul îşi încorda muşchii să rupă strînsoarea vîscoasă. Strîngea dinţii să nu scoată un geamăt, orgolios, chiar atunci, să nu-şi mărturisească prin accentul de durere o înfrîngere. Dar o şoaptă cunoscută şi bună, din altă lume revenită, cerea ea pentru dînsul îndurare. Zadarnică. Fiara aderentă — umbra? moartea? — strîngea, strîngea, strîngea...

Ion Burdea-Niculeşti se deşteptă într-un disperat spasm, înăbuşit în noaptea opacă. Pipăi butonul de porţelan şi făcu să explodeze lumina. Privi, încă nedezmeticit, răvăşeala patului... Îşi apăsă inima zvîcnind dureros în gratiile pieptului...

Absurd vis, stupid vis!

Gîndise o clipă să sune, dar şi-a retras îndată mîna. Spaima abia risipită făcea loc altei temeri. Îşi imagină chemarea stridentă şi metalică în casa goală; valetul apărînd somnoros şi speriat. Ce era să-i spună? Cum să se arate înainte-i, înfricoşat ca un copil care a visat urît?

Marele om îşi şterse tîmplele umede. Recules, privi obiectele familiare din încăperea unde dormea singur de zece ani. Surîse, căci toate îi dădeau siguranţă, îl întorceau la realitatea certă care n-avea nimic de-a face cu vedeniile deşucheate ale unui vis chinuit. El ştia un leac la îndemînă:

cinci minute sub ploaia rece a duşului destind nervii şi ordonează ritmul sîngelui în artere. Totul e să ştii a domina animalul, să-l constrîngi sclav raţiunii, să-l ţii din scurt cînd şovăie.

Coborî din pat, pipăind cu piciorul pantofii moi.

Umbra coborî şi ea. Se lungi pînă în tavan. Ion Burdea-Niculeşti, cu toată constrîngerea raţiunii, nu izbutea s-o ignore. Era acolo, gata şi ea, aşteptîndu-l să vadă ce face.

— Idioţii! vorbi tare: Afurisit beţiv...

Cuvintele sunară bizar în dormitorul dreptunghiular, de unde, pentru desăvîrşita izolare, fusese alungată chiar bătaia monotonă a pendulului. Îi fu ruşine de el: a început acum să vorbească singur!

Hotărît, aceasta nu mai poate dura aşa! Sumeţindu-şi pieptul, se apropie de perete, să o cerceteze atent. Umbra coborî din tavan, deveni egală şi mai conturată, exact de înălţimea lui, suportînd neclintită examenul. Avea parcă şi dînsa în statură o provocare batjocoritoare, cu pieptul diform lăţit. Se confruntară amîndoi. „Idioţii!... Începe să mă enerveze serios afacerea aceasta!” constată, nu mai ştia a cîta oară, Ion Burdea-Nieuleşti, întorcîndu-i spatele.

Pătrunse în camera de baie, răsuci robinetele de nichel; cînd dădu drumul snopului de apă rece pe peretele de porţelan, umbra născoci gesturi groteşti parodiind cu o deşănţată lipsă de respect mişcările marelui om gol.

Dar Ion Burdea-Niculeşti era de astă-dată redat calmului dintotdeauna, imunizat, neutralizat: din nou, ignorînd ca orice om normal prezenţa iritantă, spioană, a umbrei. Înfăşurîndu-şi trupul ud în cearşaful spongios, simţi cu satisfacţie odihna relaxîndu-i nervii.

În pat deschise o carte potrivind lampa pe măsuţa de noapte, la distanţa calculată care

să-i obosească ochii, exact cît este nevoie ca să-i cheme somnul. Totul era în viaţa lui calculat ca o maşină precisă, ce la anumită mişcare face să joace ingenios anumite, întotdeauna aceleaşi, resorturi.

Totuşi... Totuşi cînd întoarse foaia, se surprinse că n-a reţinut nimic din sensul literelor; o luă de-a capo, străbătu pagina din nou, nu o întoarse, gîndul se risipea confuz. Ceva stăruia dincolo de gînd şi dincolo de voinţă.

Ce glas cunoscut!... Ah! Îşi lămurea bine acum ce glas cunoscut fusese acel de adineaori, din somn, cînd cerea pentru el îndurare umbrei.

Ion Burdea-Niculeşti îşi aminti astfel, după aţîţia ani, ceea ce hotărîse să nu-şi mai amintească niciodată şi într-adevăr nu-şi mai amintise.

Cartea lunecă. O lăsă jos. Glasul acela. De cît de departe, glasul acela!...

Îi suna ca întîia oară. Iar din uitarea cea mare, totul recăpătă viaţă. Tristă viaţă.

Un şuvoi rece între lespezi, brazi întunecaţi, miros aspru de răşină, o fluturare albă de eşarfă, o copilă în străveziu veşmînt feciorelnic, întoarsă cu spatele... Şi glasul acela chemînd pe cineva, pe urmă izbucnind în hohot, rîs în care veselia nu izbutea să acopere spaima de o clipă. De pe colţul stîncii un picior lunecase în apă. Ce spaimă şi ce rîset! Acum sărea din lespede în lespede să-şi pescuiască pantoful furat de torent. Corăbioara albă sălta pe undele fugace, părea că a ancorat într-un golf de o palmă adînc; cînd se pleca să o prindă, se răsucea viclean, săgeta pe gîlgîiala apei cine ştie unde...

El s-a repezit în cale, a capturat pantoful...

L-a adus, trofeu, ud şi minuscul, copilei necunoscute cu mîna la pieptul mic, zvîcnind de rîset şi de spaimă. Necunoscuta l-a privit în ochi, cu obrajii învăpăiaţi, — pe sub pieliţă se vedea fluxul sîngelui cum se răsfira ca un trandafir magic care se involtă —, pe urmă ochii au coborît în pămînt.

Ochii Marei!...

Încep toate basmele cele mai dulci altfel?

Au aşteptat pe marginea şuvoiului pînă s-a uscat olanda pantofului şi pînă ce-au învăţat să se cunoască.

Ascundea piciorul gol, numai în ciorap, pudic, acope- rindu-l cu marginea rochiei. Ochii Marei nu s-au mai ridicat decît pe furiş, cînd credea că el priveşte în altă parte; ochi în care lucea fără astîmpăr un tremur de început de rîs. Cum de n-o văzuse încă? Cum de n-o ştiuse?...

Cînd s-au întors, tăceau.

Păreau că au isprăvit de spus tot; întîmplări de la facultăţile lor deosebite, gînduri despre aceleaşi conferinţe ascultate, banalităţi, piese de teatru, cărţi şi tot ce putea fi de un interes pentru viaţa lor studenţească; asistaseră la aceleaşi cursuri pe vremuri celebre, parodiaseră aceleaşi

ticuri ale dascălilor bătrîni, se miraseră că nu s-au văzut; nu-şi spuseseră, dar gîndeau amîndoi că numai fiindcă nu se cunoscuseră pînă atunci, ceva în tinereţea lor le lipsise încă. Tăceau alături. El smulgînd din treacăt vîrful crenguţelor de brad, care se frîng fragede, ca mici cruciuliţe vegetale, şi lasă în dinţi un gust metalic. Ea, smulgînd maşinal, cu gîndul în altă parte, petalele unei margarete de cîmp, în eterna şi superstiţioasa joacă feminină: mă iubeşte? nu? foarte mult? deloc?...

Tăcea, dar glasul ei îi cînta melodic în urechi.

Glasul de adineaori, din somn, cerînd îndurare pentru el. Ca şi cum el ar fi fost deprins să ceară îndurare cuiva!

Da! Veche poveste şi tristă poveste.

Începuse atît de senin şi sfîrşise atît de crunt... Dar sfîrşesc oare toate basmele altfel?

Un surîs; obrazul învăpăiat; o piruetă fluturînd fustele, altă gîlgîire sonoră de hohot, privirea strecurată cu nevinovată şiretenie pe sub gene. Înaintea unei întrebări, în colţul gurii tremurînd zîmbetul gata să se destindă, viaţa aceea tînără, plină de neastîmpăr, însetată de toate nimicurile din care se întreţes miracolele lumii, făptura nebunatică pe care nimic nu părea că are s-o ostenească şi s-o întunece cîndva; toate curmate deodată, de ireparabilul care striveşte ca o talpă zbaterea fragilă de aripi a celei mai inocente şi divine gîze! După scurtă vreme, în alt capăt de ţară, departe de toţi ochii, tinereţea aceea şi vioiciunea, şi rîsetul care păreau că nu vor conteni niciodată au fost înecate într-o crîncenă ispăşire: o biată vietate cu obrajii supţi, cu ochii sticloşi, ocolită, izgonită. „Mă văd aci şi mă întreb dacă tot eu am fost aceea?... Undeva, atît de departe de tine, abia reală, sunt arătarea celei ce-am fost. Mai bine că nu mă vezi. Ţi-ar fi milă de mine, şi nu mi-ar place mila ta”... scrisese ea atunci, iar el arsese scrisoarea repede, îşi dogorîse degetele şi călcase scrumul, apăsat, să şteargă orice urmă, orice.

Cînd prietenul cel mai bun din aceste timpuri, Atana- sie, venise de *acolo* cu ştiri, îl aşteptase la gară, cu inima strînsă, nu de cele ce i se întîmplau ei, ci ghemuit în el şi mizer, de cele ce puteau să urmeze pentru dînsul.

Era doar toată cariera lui în joc, viitorul, toate proiectele îndrăzneţe care se surpau, anii grei încă de studiu, sărăcia care nu mai putea fi împovărată de altă sărăcie, şi stupid, de un copil. Şi acum îi strecoară în oase un fior amintirea acelui ceas, pe peronul cutreierat de vîntul gheţos!

Aşteptarea îi aţîţase bolnav închipuirea; prevedea scene mai absurde una decît alta... Trenul oprindu-se; el, deodată, pomenindu-se, cu un copil în braţe, pasagerii în- torcînd capul, ghiontindu-se, hohotind de acest june care voia să cucerească lumea şi pînă una alta, sfîrşea pe un peron de gară, cu un prunc, în plapumă roşie, la piept, ca în melodramele proaste... Se gîndise să fugă. Nici acum nu-şi lămureşte ce l-a ţinut...

Dar n-avea de ce fugi.

Toate fuseseră închipuiri. Viaţa e mai simplă. Atanasie i-a răspuns la întrebarea lacomă, abia coborît de pe treptele vagonului, cu strîngere de umeri: „Fii fără grijă, Ioane... Nu vei avea nici o neplăcere. Nu fiindcă aş fi convins-o eu; ci fiindcă aşa vrea dînsa. Ştii prea bine că aceleaşi legi fac pietrele să se scufunde şi păsările să se înalţe. Ea se scufundă; tu rămîi liber să te înalţi.”

Atanasie răspundea totdeauna obscur şi cu o intenţie de dispreţ batjocoritor în tot ce rostea. Nu l-a întrebat mai mult şi nici el nu i-a spus mai mult. I s-a părut că prietenul îl priveşte cu o bucurie rea, cînd l-a văzut respirînd uşurat. I-a fost ruşine de această senzaţie de eliberare pe care nu şi-a putut-o stăpîni. A ocolit şi atunci şi mai tîrziu, vreo explicaţie, măcar o aluzie, o scuză.

Atanasie era singurul om a cărui privire nu o putuse înfrunta, de al cărui rîs de capră, în vîrful buzelor, înecat, sacadat se temea. „He-he-he!” Da, rîs de capră! Nesuferit, răutăcios şi demonic. Descoperea toate slăbiciunile, le căuta cu o răbdare de

maniac colecţionar, le scormonea, le aţîţa savant, îşi rîdea de ele; încheia o zi fericită, numai cînd găsea cuiva, pînă atunci invulnerabil, o sminteală în armură, o faptă rea ascunsă, o greşeală, o umilinţă dureroasă, rănile acelea triste care desfigurează şi mistuie tăinuit. „Hehe-hehe!” Îşi încovoia spinarea cocoşată, plecîndu-se deşirat, să-i rîdă în ureche: „Hehe-hehe!” Ce meschină şi mizerabilă devenea deodată toată viaţa şi oamenii ce biete fantoşe, cînd behăia rîsul acela: „Hehe-hehe!”

Un singur martor existase la acest dintîi şi singur episod imprudent al vieţii lui, dar ce martor!

Cum se simţea împuţinat şi netrebnic, şi şovăielnic sub ochii lui, cînd îi întîlnea, privindu-l neclintit! Ochii de capră, gălbui şi bulbucaţi!

Cîteodată, pe neaşteptate, rostea o constatare enigmatică, în care-i părea că străbate un tîlc ascuns: „Îmi vine să cred, Ioane, că pentru a face ceva într-adevăr bun şi trainic în viaţă, trebuie să începi prin a sacrifica pe cineva. Cum cei vechi luau umbra trecătorului cu trestia, să o zidească în piatră. Numai atunci clădirea durează... Hehe-hehe!”

Ochii de capră îi căutau atunci ochii, cu o înveselire plină de curiozitate, să-l descopere roşind; îl studiau ca pe un şoarece pus sub globul aparatului aspirant, de făcut vidul, unde animalul rămîne în neclintire de panică, în aerul rarefiat. „Hehe-hehe!”

Tîrziu, tot Atanasie i-a spus, aşa, ca din întîmplare, în plina bucurie a celui dintîi hotărîtor succes, că poate să-şi vadă copilul dacă doreşte, aici, la bunicii Marei, care l-au înfiat cînd Mara n-a mai fost. A spus şi l-a privit răsucindu-şi bărbiţa roşcată, cu rîsul acela behăit şi insuportabil, cînd a văzut cu bucurie că tace şi ocoleşte ochii în altă

parte. Îndată a părut că uitase ce-a vorbit. Dar în ochii gălbui dura bucuria lăuntrică, şi buzele subţiri descopereau dinţii urîţi, în rîsul necontenit de capră.

Pe urmă, altă dată, după un an, l-a dus pe nesimţite, ca într-o cursă, în focul unei discuţii, într-o stradă lăturalnică, aci, aproape de bulevard; l-a oprit în faţa unei case de pensionari, cu vitraj cu olendri şi cu strîmtă grădină de-o palmă, tupilat adăpost de oameni nevoiaşi... Un copil în şorţ albastru se juca în curte cu o pisică cenuşie, o bătrînă într-un scaun de pai împletea cu ochelarii ridicaţi pe frunte. Copilul s-a oprit din joacă să-l privească; l-a privit şi bătrîna. Din rîsul mut al lui Atanasie a înţeles cine sunt.

A înţeles şi-a fugit.

Atanasie l-a ajuns din urmă, cu paşii lui răşchiraţi, nu i-a rostit nimic, continua doar cu cea mai nevinovată insistenţă discuţia lor începută... Dar ochii îl scormoneau şi nu mai contenea rîsul acela de capră: „Hehe! Hehe!...”

A revenit mai apoi de cîteva ori, pe ascuns, singur.

Era în anul cînd se însura. Trecea ca din întîmplare, privea printre zăbrele verzi: copilul se afla acolo, bătrîna în acelaşi scaun; a doua oară se adăugase un bătrîn numai în vestă, plivind un strat cu mixandre, acelaşi pisic cenuşiu... Copilul lui!... Pe urmă a venit iarna. Grădina fu goală, ferestrele cu două rînduri de geamuri. Nu mai putea şti ce fac cei dinlăuntru. N-a mai trecut. S-a însurat. A lipsit din ţară un an. A uitat. Cecil nu-i aducea numai averea cu toată siguranţa zilei de mîine, dar şi alte griji noi, îndatoriri politice, pentru misiunea înaltă la care îl pregătea bătrînul Clejanu, părintele Ceciliei şi, din vechi timpuri, sfetnicul cel mai ascultat al tronului.

La Florenţa l-a găsit telegrama de la Atanasie: „Fii pe pace. Au dus ieri şi copilul la cimitir. Mulţumeşte providenţei sale Anghina. Ai dreptate, Omul singur e tare. Felicitări!”

Parcă i-a auzit rîsul de capră: „Hehe! Hehe!” pîngărind aerul sonor al Florenţei, acolo, pe terasa hotelului „Carlton”, de unde se vedeau colinele unduind sub cerul siniliu. Cecil l-a întrebat distrată ce veste îi aducea depeşa din ţară. A îngăimat ceva la întîmplare, mototolind hîrtia şi aruncînd-o peste marginea balustradei.

Dealtfel, nici n-avea nevoie să se prefacă, s-o mintă. Între el şi Cecil n-a existat niciodată decît cea mai desăvîrşită indiferenţă. Ea şi plecase ochii fără să aştepte răspunsul, continuînd să citească, înfăşurîndu-şi şalul subţire în jurul pieptului. Aşa a cunoscut-o întotdeauna; friguroasă, nepăsătoare la tot ce nu era curent de aer sau primejdia unei răceli.

Dar el nu şi-a putut stăpîni o bucurie. În sfîrşit, nu-l mai ameninţa nimic: săvîrşise o prostie tinerească, putea să-i primejduiască viaţa, a scăpat, orice urmă era ştearsă. Nu mai exista Mara. Nu mai exista copilul... Şi s-a trezit fluierînd o veselă melodie la modă, obsesie de la orchestra de seară a restaurantului.

Cînd a trecut, după mulţi ani, din nou pe strada lăturalnică, în locul casei nu se aflau decît dărîmături. Mai sunt şi acum. Locul a fost supus alinierii. Se va deschide o piaţă. Pînă atunci au crescut oţetari prăfuiţi, a rămas un prun cu crengile torturate, cărămizi roşii şi moloz, se adună cîini rîioşi, s-au înălţat movile de gunoaie. „Hehe-hehe!”

Cum i-ar suna rîsul de capră al lui Atanasie!

Dar nici Atanasie nu mai există; ori, dacă este, e undeva o larvă omenească, strivită, confundată cu celelalte

Rînjind de slăbiciunile altora, n-a luat aminte la aceea a lui, care-i pregătea prăbuşirea... A fost o cădere neaşteptată, cum nu se pomenise de mult.

În dimineaţa cînd a venit cu ochii nedormiţi, fără rîsul de capră, şters definitiv de pe buzele vinete, să-i spună că peste două ceasuri trebuie să se înfăţişeze judecătorului de instrucţie, a simţit şi el o satisfacţie răutăcioasă. Vasă- zică, acesta era Atanasie, pe a cărui privire, singura dintre toate, n-o putuse înfrunta? În sfîrşit, îl putea scormoni şi el în ochi: „Hehe-hehe!” Aceasta era tot? Aşa de repede se sfîrşea cariera de aspru jude al tuturor?

„Hehe-hehe!” Celălalt i-a citit în ochi condamnarea.

A înţeles... A pogorît în pămînt privirea şi a ieşit şovăind.

A regretat imediat. Numai după două clipe a regretat, copleşit de mustrare. A alergat după dînsul să-l cheme. A luat telefonul... Prea tîrziu!

Atanasie de acolo a scăpat; dar nu om, ci fost om. Nimeni nu i-a mai auzit numele. Încă unul şters. S-a topit în marele anonimat. E undeva, poate vreun slujbaş al- coolic, cu o droaie de copii, făcînd hazuri acre pe socoteala şefilor de birou, la cîrciuma aperitivelor. Poate mai rău. Poate va fi murit demult, declasat, în vreun spital, îngropat de vreo comunitate. „Hehe-hehe!” Viaţa nu e de fel o glumă uşoară, cînd nu eşti lucid la fiecare pas, *cînd o lecţie nu-ţi foloseşte, o dată pentru totdeauna!*

Lui i-a folosit. Una, destul! De atunci, nici o slăbiciune: în fiecare seară trei file de calcule, cea mai bună terapie pentru animalul omenesc, raţiunea pusă în dreptul ei: luciditate, răbdare, perspectivă a universului, alta decît cea mărginită, dobitocească, a vulgului.

Dar glasul acela? De unde a tresărit în mijlocul nopţii, într-un vis absurd, căutîndu-l din lumea de unde nu mai este întoarcere? Şi umbra? Vis idiot!... Propria ta umbră să te sugrume prin somn! Ar rîde să afle, oricine; chiar beţivul de aseară.

Ion Burdea-Niculeşti, ridicîndu-se să-şi îndrepte pernele fierbinţi, observă umbra pregătindu-şi şi dînsa culcuşul, în lumea ei de două dimensiuni. Se opri. Se opri şi umbra. Cînd se întinse, umbra se furişă sub aşternut, dar nu sub aşternutul ei care dispăru de pe zid, ci lîngă el, în aşternutul său, aderentă...

În ultimul timp s-a surmenat fără cruţare. Va pune ordine. De mîine chiar.

Stinse lampa. Fiindcă voi cu toată voinţa să adoarmă şi fiindcă voinţa îl mai asculta încă, adormi.

Dar a doua zi nu puse ordine. A doua zi avea lucruri mai grave de îndeplinit.

Întîi, expozeul de la club. Pe urmă, reporterii chemaţi pentru *interview.* Pe urmă, consfătuirea cu şefii organizaţiilor convocaţi telegrafic din provincie.

Secretarul nu dovedi luînd note, clasînd hîrtiile, pregătind datele precise, fără de care Ion Burdea-Niculeşti nu rostea nici o declaraţie şi nu lua nici o hotărîre. Realitatea era prinsă în logica lui ca într-un cleşte, în care trebuia să cedeze, cum cedau prea curînd, toţi adversarii.

Pentru această severă metodă şi pentru dispreţul fără cruţare de slăbiciunile omeneşti, secretarul îşi făcuse de la început, din patron, un idol. Era tînăr, sfîrşise studii strălucite, socotea un noroc fără seamăn că-şi putea face ucenicia lîngă asemenea om, pe care nu-l naşte o ţară de două ori, într-o jumătate de veac. Avusese şi el o iubire copilărească, o fetiţă săracă roşind sub privirea lui, apăsîndu-şi zvîcnirile inimii în

bluza subţire, cînd se pleca să-şi apropie buzele de gene; se lepădase de tot, se mecanizase, se apropia cu fiecare lună decursă, mai desăvîrşit se apropia de idealul supraomului care era Ion Burdea- Niculeşti.

Corect, după ce sfîrşi de clasat fişele, le orîndui în ghiozdanul de piele.

Ion Burdea-Niculeşti nu era nevoit să-l întrebe dacă a uitat ceva; învăţase să nu uite nimic.

Alături, în automobil, cu geanta pe genunchi, păstrînd distanţa respectuoasă între el şi patron, fura cu coada ochiului, gestul cu care Ion Burdea-Niculeşti descoperea părul cărunt, răspunzînd la salutări, cum îşi încheia şi descheia mănuşile, cum privea, cu capul puţin dat îndărăt, forfota norodului de pe uliţi, spintecată de strigătul agresiv al goarnei. Şi ciudat, între amîndoi oamenii aceştia şase ceasuri pe zi alături, nu existase niciodată alt schimb de cuvinte, decît al îndatoririlor stricte pentru care Ion Burdea-Niculeşti îşi angajase un secretar. Nu-l întrebase niciodată despre studii, despre planurile lui de viaţă, despre greutăţile familiei lui nevoiaşe. Vorbele sunau întotdeauna aceleaşi, seci, egale: „Fă aceasta... îmi trebuie aceasta... răspunde aceasta”. Iar secretarul îl admira mai nemărginit, pentru indiferenţa cu care îl confundase cu obiectele neînsufleţite. N-ar fi îndrăznit niciodată să bată la uşa biroului cu cinci minute mai devreme; n-a întîrziat niciodată; nu şi-a îngăduit să întrebe ceva, să-şi încălzească glasul vreodată, să ceară un sfat sau să roage pentru vreo intervenţie în ajutorul cuiva. Respirînd aceeaşi atmosferă, se uscase şi începuse să se simtă şi el tare, fiindcă şi el se pietrifica.

Cu trei luni înainte, tatăl secretarului, funcţionar obscur de gară, fusese mutat, printr-un capriciu ori o eroare, într-o staţie mărginaşă a ţării. Se ruina, astfel, brusc şi

injust, o întreagă gospodărie. Copiii erau rupţi de la şcoli; tîrau cu tribul lor calic o femeie de mulţi ani bolnavă; ar fi fost destul să ceară un singur cuvînt de la Ion Burdea-Niculeşti pentru ca mutarea să fie revocată. Dar să ceară aceasta i s-ar fi părut secretarului nu o îndrăzneală ori o necuviinţă, ci abdicarea de la ceea ce învăţase mai adînc despre înţelepciunea vieţii de la patron: *nimeni să nu aştepte nimic de la nimeni.* Şi oamenii şi-au cărat gospodăria lor ticăloasă la marginea hotarului cu resemnarea săracilor care se supun fără cîrtire destinului.

Acum chiar, secretarul avea în buzunar o scrisoare de la bătrîna bolnavă; îşi socotea zilele numărate, îl chema cît mai neîntîrziat. Nu apucase să isprăvească de citit rîndurile tremurate, o primise cu cîteva minute înainte de ceasul cînd trebuia să se înfăţişeze patronului, o mototolise şi aştepta pînă după-amiază, mai tîrziu, răgaz, să continue cînd va fi liber. Îşi spunea că bătrîna îi cere un lucru cu neputinţă. Cum s-ar gîndi oare să-l lase pe Ion Burdea-Niculeşti, chiar numai trei zile, singur, în preziua luptei de răsturnare a guvernului, fără geanta, dosarele şi notele lui? Îşi imaginează privirea rece, surîsul de mirare, de milă şi de dispreţ, cu care ar ridica ochii să-l măsoare la cele dintîi cuvinte... Secretarul cercetă pe furiş, să citească pe obrazul patronului această mustrare, milă şi acest dispreţ. Dar Ion Burdea-Niculeşti, cu mîna în mănuşa cenuşie rezemată de uşa automobilului, îşi privea umbra fugind pe asfalt paralel cu goana maşinei, zdrobindu-se sub roţi, mînjindu-se sub paşii trecătorilor, izbindu-se cu capul de stîlpi, frîngîndu-se în ziduri şi reapărînd intactă şi vertiginoasă, cînd roţile scăpau la drumul liber.

Atunci Ion Burdea-Niculeşti îşi scutura fruntea, întors la realitate:

— Pregăteşti situaţia judeţelor...

Secretarul se înclina.

— ... Şi textul moţiunii bătut la maşină, pentru ziare...

Secretarul se înclina.

— Dejunul îl iei cu mine, am să-ţi dictez...

Secretarul se înclina.

Aşadar, abia diseară va putea sfîrşi scrisoarea cu litere păianjenite, de la bătrîna care îl chema acasă.

La club, intrarea lui Ion Burdea-Niculeşti fu primită cu tăcerea respectuoasă ce stingea brusc, întotdeauna, rumoarea încăperilor.

Şeful strînse mîinile; pe altele abia le atinse; pe altele se făcu a nu le zări. În această savantă dozare a atenţiei pentru propriii săi partizani, se afla o ierarhie fără greş; acum se citea o indicaţie. În cinci minute se ştiu cine vor fi viitorii miniştri şi cine şi-a luat nădejdea...

Cînd Ion Burdea-Nieuleşti începu să rostească expozeul, nu mai scîrţîi nici o gheată, nu se mai deschise nici o uşă. Cuvintele cădeau subliniate de aplauze, dar aplauze măsurate, atît cît era nevoie pentru a dovedi consimţămîn- tul unanim, fiindcă era prestabilit că şefului nu-i plac manifestările zgomotoase şi lăbărţate. Frazele sunau egale, puţin dispreţuitoare, ca şi privirea care se plimba de la unul la altul, căci Ion Burdea-Nieuleşti ştia cît preţuieşte fiecare din capetele lungite să-l asculte, ştia că pentru cei mai mulţi, programul, angajamentele, manifestele către ţară şi moţiunile însemnau numai făţarnice formalităţi fără importanţă. Realitatea, singura pentru toţi, era: vin ori nu vin la putere? Şi cînd? Iar atunci, ce folos va trage pentru sine fiecare?

De aceea Ion Burdea-Niculeşti îşi dispreţuia partizanii lacomi şi cinici; dar îi compătimea pe cei naivi. Căci mai multă

nevoie avea de lăcomia şi cinismul celor mulţi, decît de naivitatea celor puţini şi dinainte sacrificaţi.

— Doresc, domnilor...

Ion Burdea-Nieuleşti făcu o pauză. Surprinse pe perete umbra mîinii parodiindu-i gestul. Retrase mîna şi umbra căzu.

Cîţiva întoarseră ochii să descopere ce va fi zărit şeful pe zidul gol. Ion Burdea-Nieuleşti simţi broboane de sudoare pe frunte.

Umbra de pe perete îşi şterse fruntea, cu o umbră de batistă.

Tăcerea dură.

— Doresc, domnilor... Îşi drese glasul, biruindu-se.

Restul expozeului îl rosti repede, cu vîrful degetelor sprijinit pe masă, preocupat, stăpînindu-se să nu înalţe mîna, ţinînd sub degete umbra degetelor.

— Îmi pare cam obosit şeful. Nu e în formă! spuse cu oarecare satisfacţie un exministeriabil mustăcios.

Şeful trecu încheindu-şi şi descheindu-şi nervos nasturii mănuşii.

Ceva nou, neobişnuit, straniu, i se întîmpla; un nimic, un fleac, o umbră, propria lui umbră, îi zădăra calmul pînă atunci nezdruncinat încă de nimeni.

Mergînd, umbra se făcuse ghem la picioare. Se sili să n-o privească. Dar la întrebări răspunse cu gîndul în altă parte şi mersul avea ceva nefiresc, întrerupt, ocolind şi cercînd să pună prin surprindere piciorul pe pieptul umbrei, să o captureze sub talpă.

La club, partizanii rămaşi să discute în urmă văzură în această nervozitate a şefului semn că situaţia nu e atît de limpede cum se grăbiseră prea optimişti să o socotească. Ion Burdea-Niculeşti ştia desigur ceva. Se

iviseră, probabil, complicaţii. Complicaţii grave, dacă şi omul cel mai imperturbabil îşi pierdea răbdarea.

Seara, o informaţie de ziar lua notă cu îngrijorare de aceste simptome, la buletinul politic. Guvernul, de bună seamă, îşi păstra undeva o rezervă care să-i prelungească agonia. Dar nota încheia tot optimist, amintind ţării că Ion Burdea-Niculeşti a ştiut în cariera-i politică să înfrîngă conspiraţii mult mai tenebroase.

Cînd citi rîndurile subliniate de secretar cu creion roşu, Ion Burdea-Niculeşti surîse întîi cu milă, pe urmă simţi intrîndu-i în oase o nelinişte necunoscută.

O teamă de el însuşi... Aşadar, o neînsemnată şovăială, o oboseală a nervilor, o singură schimbare în felul lui firesc de a fi, o obsesie rizibilă şi absurdă erau destul să clatine ceea ce durase temeinic în douăzeci de ani! Se răsuci pe scaun să-şi privească ostil umbra. Umbra se răsuci şi ea, dar ea, calmă. De-ar fi un om, l-ar strivi. De-ar fi o dificultate, ar înfrînge-o. E însă imaterială şi enigmatică, îl aşteaptă, aşteaptă...

Aşteaptă ce?

Aprinse toate luminile — era în sufragerie —, umbra se ascunse sub picioarele lui sub scaun.

Împinse farfuria; mîncarea i se oprea în gît. Servitoarea intrînd se uită cu mirare la stăpînul posomorît înaintea felului neatins, la toate becurile luminate. Nu se aprindeau toate luminile decît cînd erau invitaţi. Dar nu îndrăzni să întrebe. Nimeni nu îndrăznea să întrebe ceva în casa aceea solemnă, întotdeauna tăcută şi severă.

Ion Burdea-Niculeşti aruncă şervetul. Merse urmat de umbra lui prin toate încăperile, pînă la birou; trase sertarul, şi cu cele trei foi albe de hîrtie înainte, îşi porunci să uite.

Şi uită.

Cît aşternu cifrele subţiri, din nou nimic n-a mai existat decît tăcerea imobilă şi gîndul lucid, evadat din carcera cărnii. Creionul ronţăia mărunt; ferestrele cu draperii compacte nu lăsau să străbată zbaterea vană a oraşului, omul fu din nou singur şi tare. Dar cînd se opri, aproape de sfîrşit, să ridice ochii obosiţi şi să-şi destindă umerii, surprinse întîia dată după douăzeci de ani umbra plecată peste el, în tavan, spionîndu-l atentă, răbdătoare şi aşteptînd. Aşteptînd ce?...

Fu o senzaţie rece, de spaimă, cum descoperi neaşteptat că afară, din întuneric, te priveşte de cine ştie cînd, cu nasul turtit de geam şi cu ochii holbaţi, un nebun evadat. Nu ştii ce te aşteaptă, ce va face peste o clipă, de unde va începe: numai rînjeşte şi aşteaptă.

„Stupid”! trînti cu pumnul în tăblia biroului, de jucară creioanele ascuţite fin în cupa de cristal.

Umbra bătu aerul cu un pumn gigant ca un ciocan şi stătu, fiindcă şi Ion Burdea-Niculeşti a stat.

De acum, înţelegea că toată odihna e pierdută, dacă umbra a intrat şi aci să-l prigonească. Făcu ghem hîrtiile, le aruncă în coşul împletit, îşi apăsă ochii. Tăcerea îl nelinişti. Îl împresura duşmană.

Întîia oară se cutremură constatînd cît e de singur în răceala de cavou a camerelor vaste. Şi întîia oară nu se mai simţi tare fiindcă era singur.

Umbra cu faţa acoperită în palme îl aştepta plecată. O simţea deasupra. „N-am să scap de ea de acum, nici în coşciug! — gîndi. Au s-o închidă cu mine.”

— Nu mai înţeleg nimic. Trebuie să-i cerem explicaţie! vorbi nervos Tudoriţă Stîrcu, aprinzînd o ţigară de la altă ţigară şi

mutînd cu neastîmpăr serviciul de şvarţ pe tava nichelată. Nu admit! Asta e: nu admit!...

Celălalt dădu moale şi fără convingere din mînă!

— Vorbeşte tu!... Eu nu mă amestec.

Îşi schimonosi obraz de suferind, cerînd să arate astfel că numai boala îl silea la această neutralitate:

— Înţelegi, cu ficatul meu... Am avut iarăşi o criză. Mi-a recomandat medicul linişte. Altfel!...

Mîna voi să completeze gîndul cu un gest energic, dar căzu moartă, ca o mînă de manechin umplută cu tărîţe de lemn.

Tudoriţă Stîrcu se ridică de la masă, împingînd tava de zăngăniră paharele, făcu cîţiva paşi apăsaţi pînă la fereastră de unde privi cu indiferenţă prefăcută forfota străzii. Muşcă în dinţi cartonul ţigării. Mustaţa i se zburlise ca la pisoi, cînd se pregătesc să se repeadă.

Se întoarse brusc şi izbucni:

— „Vorbeşte-i tu... Eu nu mă amestec!” Aceeaşi poveste întotdeauna! Îţi aperi pielea... M-am săturat de atîta diplomaţie. Nu admit! Înţelegi? Nu admit! Nu e vorba de noi, de ficatul tău şi de toate fleacurile, ci de partid. Se duce de rîpă! Într-o singură lună, am pierdut de două ori ocazia să dăm lovituri repezi şi decisive. Mai sunt cincisprezece zile şi se închide sesiunea... Atunci înseamnă că răbdăm pînă la toamnă, mai mult poate... Eu aştept, tu aştepţi, dar partidul se descompune! Nu admit! De la Romanaţi am primit iarăşi o listă de demisii. Nişte imbecili, nişte lichele! E adevărat! Publicul însă se impresionează uşor. Dacă începe debandada, să-mi răspunzi atunci, te rog: ce facem? Tăria noastră era disciplina. Unde e disciplina? Şeful a devenit somnambul!... Tu nu te amesteci!... Ceilalţi s-au deprins să le vină totul de-a gata, n-au nici o iniţiativă. Şi partidul se risipeşte! Nu

admit! Azi unul, mîine altul; cînd corabia se îneacă, fug toţi şobolanii... E destul începutul. Pe urmă să te văd cum ai să-i opreşti? Sunt curios să văd, cum ai să-i opreşti?

Celălalt dădu vag din umeri, ca unul care nu ştia nici el cum are să-i oprească.

Tudoriţă Stîrcu aprinse o a treia ţigară şi se duse la fereastră, să roadă cartonul, privind trecerea necurmată a automobilelor şi trăsurilor, pe Calea Victoriei. Pufnea pe nări şi bătea mărunt, cu unghiile, tamburul în geam.

Erau amîndoi făcuţi să nu se înţeleagă. Moştenitorii prezumtivi ai şefiei, cînd Ion Burdea-Niculeşti n-ar mai fi ori s-ar retrage.

El, Tudoriţă Stîrcu, ghem de nervi în necurmată agitare, pus pe luptă, păros, precipitat şi imprudent, în război cu toată lumea şi „neadmiţînd” nimic, săvîrşind de douăsprezece ori pe an măcar douăsprezece acte necugetate, dar luîndu-şi îndată toate răspunderile, curajos şi loial; celălalt, Sache Algiu, moale, nehotărît, meşter trăgător de sfori ascunse, leneş şi fanariot, bucurîndu-se tainic de toate greşelile şi slăbiciunile celorlalţi din partid, care-i înlăturau încă un concurent.

Destul să-i fi privit o dată, ca să înţelegi din ce capete opuse de lume veneau.

Tudoriţă Stîrcu scuturînd mîinile să le smulgă din umeri, uitîndu-se drept şi tăios în ochi, cu văzduhul întotdeauna răscolit în jurul lui de gesturi smucite, rîzînd cînd era vesel cu toţi dinţii.

Sache Algiu, cu privirea întotdeauna piezişă de ipohondru, cu nasul moale de cocă, încleind vorbele tărăgănat şi onctuos, întinzînd o mînă umedă care rămînea flască în mîna celuilalt, încît omul se simţea îndată stînjenit, nu ştia dacă să-şi retragă ori nu mîna, nu mai avea altă preocupare decît cum să scape de atingerea aceasta vîscoasă care se eterniza.

— E patru! La patru şi jumătate vine... De aceasta sunt sigur. Atît i-a mai rămas: e punctual. Şi dacă vine, îi vorbesc. Nu admit! hotărî Tudoriţă Stîrcu, răsucindu-se de la fereastra clubului şi apăsînd butonul soneriei, fatal, ca resortul unei maşini de execuţie, prin electricitate. Adă alt şvarţ! porunci răstit chelnerului. Clocotit şi cu rom. Şvarţ, nu zeamă de prune! Porcării nu admit!

— Şi mie, pălăria şi pardesiul, molfăi Sache Algiu, cu faţa mascată de un ziar desfăcut, după care se retranşase curajos.

— A! Va să zică eviţi să asişti la explicaţie? îi trase Tudoriţă Stîrcu ziarul

într-o parte, să-i descopere ochii. Comod! „Nu ştiu, n-am văzut! Lasă nebunul să se descurce el!” Dragă Algiule, de astă-dată, nu admit! Ai să rămîi aici. N-ai decît să taci şi să asculţi. Dar să fugi, asta nu! Nu admit!

Celălalt scoase ceasul plat de aur şi păru foarte alarmat, atît cît figura lui cu trăsăturile lîncede putea arăta îngrijorare.

— Am o întîlnire... Nu pot lipsi. Exact la patru... Am întîrziat.

Tudoriţă Stîrcu se trînti în jilţul de piele şi hohoti cu picioarele răşchirate, frecîndu-şi genunchii.

— Haha! Ai întîrziat? Parcă spuneai adineaori că îl aştepţi şi tu...

— Uitasem...

— Tu să uiţi? Să fim serioşi, Algiule! Eşti aci, rămîi aci!

Şi întorcîndu-se către chelnerul care aştepta cu pălăria şi pardesiul lui Algiu pe braţ, porunci:

— Du-le îndărăt! Domnul Algiu s-a răzgîndit. Pleacă mai tîrziu.

Chelnerul lipi uşa cu băgare de seamă. Sache Algiu rămase prizonier. Mai privi încă o dată la ceas, deşi nu-l aştepta nimeni, ca să arate că întîlnirea n-a fost o născocire. Oftă cu aer de victimă silită să se supună celor mai absurde capricii. Tudoriţă Stîrcu îl măsură cu milă şi cu dispreţ, aruncîndu-i în faţă colaci de fum. Privi pe urmă în tavan, fluierînd un tril.

Îşi recapitula în minte explicaţia pe care avea să o ceară.

Cu Ion Burdea-Niculeşti era prieten vechi. Îl iubea şi îl preţuia. Ştia, ca toţi ceilalţi, că partidul există numai prin el. Că tot ce-a săvîrşit Ion Burdea-Niculeşti în viaţă era limpede şi precis, fără nici o şovăială, şi în cea mai desăvîrşită dezinteresare. Pentru dînşii şi pentru partid, nu pentru dînsul.

Şi îi părea de aceea, cu atît mai inexplicabilă neho- tărîrea din ultima vreme,

absenţa lui de la tot ce se petrecea, indiferenţa cu care a lăsat să-i scape toate „momentele politice”. Poate era bolnav. Poate îl mistuia o pasiune ascunsă. Carnea se revoltă la o anumită vîrstă, se răzbună... Nu? Se gîndise să-i ceară o explicaţie. Ion Burdea-Niculeşti are mai multă nevoie poate, de un sfat prietenesc!... În acest caz nu e de nici un folos prezenţa lui Algiu, cu prudenţa lui de spion, cu egoismul lui inuman. Sunt lucruri despre care nu se poate vorbi decît între patru ochi, între bărbaţi întregi, bărbăteşte.

Omul cu nas de proboscidian ridică ochii decoloraţi de cafea crudă şi privi imediat în lături, pe lîngă jilţul lui Tudoriţă Stîrcu.

— Sache... Am glumit! rosti Tudoriţă. Nu vreau să te fac să pierzi o întîlnire... (subliniind intenţionat) mai ales cînd îmi închipui ce fel de întîlnire e... Nu admit, mă-n- ţelegi?

Sache Algiu surîse flatat, viclean şi cu aer de inocentă victimă, căreia i se recunoaşte, în sfîrşit, dreptatea.

Vorbele îi făceau îndoită plăcere: întîi, îl elibera; putea să plece. Pe urmă, prietenul confirma astfel reputaţia lui de om cu multe aventuri feminine, faimă născocită nu se ştie de unde şi de cine, absurdă pentru un individ cu înfăţişarea lui bleagă şi îndoielnică, dar la care ţinea nemăsurat, deşi nu s-ar fi gîndit vreodată, din prudenţă, să-şi înşele, în ruptul capului, nevasta mult mai bătrînă, saşie de un ochi şi tiranică.

Acum cînd ştia că poate pleca, făcu mofturi. Cercetă a treia oară ceasul şi dădu din cap descurajat:

— Prea tîrziu! Nu cred că mai aşteaptă... Dealtfel, ai dreptate... Eu să pierd vremea cu fleacuri şi voi să discutaţi lucruri serioase!...

Tudoriţă Stîrcu rîdea lăuntric de făţărnicia prietenului, îşi făcu o plăcere să-l încerce,

jucîndu-se cu laţul pe care îl strîngea şi-i dădea drumul:

— Bine! Atunci nu insist. Rămîi şi vorbeşti şi tu! Tu eşti mai calm. Poţi vedea mai obiectiv.

Celălalt se aşeză între braţele fotoliului, consternat, cu figura lungită. Se uită încă o dată la ceas, cu resemnare.

— Ce e? Poate te mai aşteaptă? îl iscodi Tudoriţă Stîrcu.

— De... Ştiu eu? Sigur că poate mă mai aşteaptă.

— Atunci, mai bine du-te! Cele mai serioase lucruri din lume nu sunt destul de serioase ca să merite o nepo- liteţe faţă de o femeie. Nu admit. O femeie nu poate să aştepte!

Sache Algiu clătină nasul de cocă, deplin convins de acest mare adevăr. Aproape pe furiş întinse degetul pe buton şi sună, abia atins.

— Adă pardesiul şi pălăria domnului Algiu! porunci Tudoriţă Stîrcu, pentru a sfîrşi o dată, plictisit.

— Dacă vrei tu! capitulă celălalt, îmbrăcîndu-şi mîne- cile pardesiului, cu aerul de sacrificiu al omului gata să facă orice, numai să nu contrazică plăcerea unui prieten care „nu admite”.

— Da! Dacă vreau eu... fireşte! repetă în batjocură Tudoriţă Stîrcu, cu buza de jos făcută accent circumflex, privindu-l din tălpi pînă în creştet.

Celălalt se întoarse de la uşă, să adauge un sfat:

— Ştii? Fii energic, dragă! Să se limpezească o dată situaţia. Nu mai merge... Ai dreptate... Se descompune partidul... Dacă e surmenat, să se repauzeze. Partidul are nevoie de conducere energică, mai ales acum! Un tren pierdut nu se mai întoarce... Să i-o spui răspicat. Dacă nu înţelege singur, să-l faci să înţeleagă...

— Fugi, Sache, că întîrzii! îl întrerupse Tudoriţă Stîrcu. Cele mai serioase lucruri din lume nu sunt destul de serioase ca să...

— Ai dreptate... La revedere şi succes!

Sache Algiu grăbi să închidă uşa, nu fiindcă întîrzia de la întîlnirea imaginară, ci fiindcă îşi luă seama că putea să dea ochii, pe scările clubului, cu Ion Burdea-Niculeşti.

— Scîrbă! rosti omul rămas singur, repezind unul în altul inelele de fum spre tavan, cu picioarele răşchirate şi cu ceafa rezemată în spătarul moale al jilţului. „Scîrbă!”

Obrazul aspru şi colţuros, cu sistemul pilos atît de abundent încît părea întotdeauna nebărbierit de trei zile, arăta cel mai desăvîrşit dispreţ pentru cel plecat. Şi acesta mai rîvnea şefia! Cîrpa aceasta! În locul unui om ca Ion Burdea-Niculeşti. Puah!... Pe urmă trăsăturile i se îndulciră treptat, fiindcă Tudoriţă Stîrcu îşi întoarse gîndurile la Ion Burdea-Niculeşti şi era acum din tot sufletul mîhnit de răul care mistuia ascuns prietenul.

Se ridică şi merse iarăşi pînă la fereastră, privind cu mîinile la spate. Privea, dar nu lămurea nimic din vîntu- rarea trecătorilor. Gîndul nu se despărţea de tainica schimbare a prietenului. Ce putea fi?... O femeie? Trecu

în revistă toate femeile în a căror apropiere s-ar putea afla Ion Burdea-Nieuleşti. Nici una... Altă patimă! Un om închis, stăpîn pe sine, pînă la cruzime cu sine, în casa aceea glacială ca un cavou, ce patimă ar tăinui oare? Ce resort s-a clătinat brusc?... Întotdeauna i-a spus că viaţa aceasta e absurdă; totul măsurat cu compasul, totul prevăzut ca evoluţia precisă a planetelor, rigida existenţă de monah care se martirizează cu cingătoare de cuie întoarse înlăuntru, dar fără halucinarea nici unei credinţe. Nu pricepuse aceasta, nicicînd, mai ales el, care nu ştia niciodată ce va vorbi şi va săvîrşi peste o jumătate de oră, mînca şi bea zdravăn, nu-şi înfrîna nici o patimă, găsea tot atîta plăcere într-o luptă cu episoade neprevăzute şi cu duşman necunoscut, ca într-o partidă de cărţi rămasă de pomină, ori cu chef epic, de trei zile şi trei nopţi, la via devenită celebră într-un anumit public al capitalei.

Zvîrli ţigara, ca întotdeauna, pe covor. Recunoscuse automobilul negru al lui Ion Burdea-Niculeşti, stopînd înaintea clubului.

Se uită la ceas: exact patru şi jumătate.

Şeful nu-şi dezminţea încă exactitatea de cronometru. Deschise portiera şi sărise înainte, la marginea trotuarului, secretarul aşteptînd înclinat cu servieta sub braţ; pe urmă coborî Ion Burdea-Niculeşti, apăsîndu-şi pleoapele cu degetele înmănuşate ca să împingă parcă o vedenie lăuntrică. Tudoriţă Stîrcu tuşi să-şi dreagă glasul şi îşi încheie nasturii; chiar el şi chiar acum încă, nu-şi putea alunga sentimentul că înaintea lui Ion Burdea-Niculeşti, toţi muritorii se înfăţişează la o severă inspecţie.

Şi îndată, ca să-şi dovedească hotărîrile rebele, descheie la loc nasturele, numai unul, şi-l întîmpină cu o mînă în buzunar.

— Ca întotdeauna, cronometru, Burdea!

— Ca întotdeauna, cronometru, replică sec Ion Burdea-Niculeşti, fără să clintească o fibră în faţa osoasă.

Discuţia începea rău.

În stradă, ţipă agresiv o sirenă de automobil. Secretarul depuse servieta pe braţul unui jilţ şi, fiindcă nu-l invita nimeni să stea jos, îşi căuta de lucru foiletînd agenda.

— Credeam că sunteţi mai mulţi. Mi s-a părut că e vorba de o convocare. Singur, puteai veni tu la mine. Ştii unde stau.

Ion Burdea-Niculeşti vorbea cu spatele spre fereastră. Aşa avea umbra în faţă. O putea supraveghea. N-avea cum să încerce cine ştie ce surpriză în dosul lui. Biată figură ostenită de insomnie, liniile mai trase, cute subţiri în jurul pleoapelor viorii! Părul mai albit. Iar cei care-l cunoşteau bine ar fi putut descoperi o abia perceptibilă neglijenţă în îmbrăcăminte: fire de praf pe postavul negru, cravata înnodată în grabă, acul de aur cu perla neagră gata să cadă.

Observă că ochii lui Tudoriţă nu se dezlipeau de la acest ac. Îl pipăi, îl înfipse la loc şi fu nemulţumit că există cineva care i-a surprins o neorînduială.

— Despre ce e vorba? Mai aşteptaţi pe cineva?

— Nu, Burdea! Tocmai voiam înadins să fim singuri, răspunse Stîrcu aruncînd o privire repede secretarului.

Secretarul înţelese şi luîndu-şi servieta, îşi ceru voie să lucreze în altă cameră. Tudoriţă Stîrcu îi mulţumi din ochi. Pe urmă împinse două fotolii alături:

— Burdea, să stăm! Avem de discutat lucruri serioase.

— Cred că n-am obiceiul să discut lucruri neserioase, vorbi Ion Burdea-Niculeşti, răsucind jilţul cu spătarul la fereastră şi întinzîndu-se între braţele elastice.

Mulţumit că umbra i se contopea cu a scaunului, împreună mîinile, aşteptînd:

— Ei?

Tudoriţă Stîrcu desfăcu o hîrtie bătută la maşină, cu un şir lung de semnături:

— Am aici demisia unui grup din Romanaţi...

— Cunosc... Altceva.

— Aici alta, din Moldova...

— Cunosc şi p-aia. Să le fie de bine! Nu ţinem pe nimeni cu sila. Cine vrea pleacă, cine vrea rămîne. Pentru aceasta m-ai chemat?

Stîrcu împături colile de hîrtie şi le vîrî în buzunar, îl privi lung punîndu-i mîna pe braţ:

— Burdea, nu mai înţeleg. Ştii bine că n-am pus niciodată la îndoială ce faci tu şi ce nu faci tu! Nici nu m-aş simţi în drept, eu, care cu zevzecia mea, am adus atîtea încurcături partidului. Dar nu-mi place ce se întîmplă. Nu admit! Ceilalţi mîrîie pe la colţuri. Eu am vrut să fiu şi de astă-dată, ca întotdeauna, loial...

— Mersi! rosti ironic Ion Burdea-Niculeşti.

Celălalt se opri şi ridică mîna de pe braţ, rupînd apropierea prietenească. Începea să-şi piardă răbdarea: „Nu e om cu care să poţi vorbi. Uscat... O maşină. O maşină care se detrachează. Pierd vremea în zadar.”

Ion Burdea-Niculeşti îl privi cu cea mai nevinovată mirare:

— Continuă... Am spus că-ţi mulţumesc. Ce găseşti supărător în aceasta?

Tudoriţă Stîrcu îşi muşcă mustăţile ţepoase. Scuipă ţigara din gură fără să o atingă cu mîna. Pe urmă observă cum ochii lui Ion Burdea-Niculeşti privesc cu dezaprobare capătul ţigării fumegînd pe covor. Nu se ridică să-l calce, cum ar fi făcut altădată, înadins ca să arate că acum nu-i păsa. Toate bunele intenţii se risipeau: „Dacă vrei aşa, bine! gîndi. Ai să auzi altele, mai zdravene!”...

Sări, păşind repede ca într-o cuşcă, vorbind cu mîinile în buzunare, de unde smulgea din cînd în cînd dreapta să gesticuleze boxînd aerul:

— Poţi să crezi ce vrei, Burdea!... Am ceva pe suflet: mă răcoresc! Îmi fac o datorie să-ţi spun, fiindcă te văd absent de la toate şi fiindcă ceilalţi mîrîie în loc să vorbească. Am pierdut de două ori ocazia să luăm atitudine. Slăbiciune! Curg demisiile: le înregistrăm şi dăm din umeri. Slăbiciune! A început guvernul să exploateze dezorientarea noastră; acum el atacă şi noi tăcem. Slăbiciune! Nu admit slăbiciune! Pentru aceasta am luptat douăzeci de ani? Decît să asist la falimentul nostru, îmi string valizele şi plec la ţară. Îmi văd de plugărie. Înţeleg în politică orice, numai pasivitate nu. Mă surprinde că tocmai tu...

Se opri.

— Mi se pare că nici nu mă asculţi...

— Ascult. Ce te face să crezi? întrebă distrat Ion Burdea-Niculeşti, privind cum

umbra celuilalt îşi însoţea stăpînul la fiecare pas, se frîngea pe perete, se întorcea să-l urmeze sau îi lua înainte, exagerînd gestul cînd Stîrcu ridica dreapta în sus ori o repezea în lături.

Spusese că ascultă, dar era absent cu desăvîrşire de la agitarea prietenului. Se întreba numai: cum nu observă celălalt prezenţa umbrei parodiindu-i frămîntarea? Cum poate trăi ignorînd-o?

Şi se mai întreba ce-ar face Stîrcu, dacă l-ar întrerupe să-i atragă atenţia: „Există o spioană lîngă tine! Nu-i scapă nici o mişcare. Nu te părăseşte o clipă. Nu te poţi ascunde de ea... Tot ce faci repetă desfigurînd, parodiind, exagerînd, şi totuşi, poate, ea numai, dă adevărata proporţie actelor tale. A crescut cu tine şi n-ai luat-o în seamă: s-a pus între tine şi femeia pe care ai iubit-o şi n-ai fost gelos de ea; au s-o ţintuiască în sicriu cu tine şi pe măsură ce viermii au să-ţi roadă putreziciunea, ea are să se împuţineze, dar n-are să dispară. Eşti singur, numai tu cu umbra. Prieteni, amantă, mamă, copii, oricine te uită, te pierd, te părăsesc. Numai ea rămîne nedespărţită întotdeauna şi orice s-ar întîmpla, trup cu trupul tău şi martoră la tot ce-ai săvîrşit tu, neştiut de nimeni. După douăzeci de ani, dacă au să-ţi scoată oasele să le deşire în soare ca pe un schelet preparat anatomic, umbra îndată înviată are să întindă pe pămînt gratiile coastelor şi scăfîrlia grotescă, rînjindu-ţi dinţii... Şi tu nu observi aceasta! Ţi se pare de mai mare însemnătate că vreo cîţiva imbecili şi-au dat demisia din partid.”

Pe urmă, Ion Burdea-Niculeşti îşi surprinse jalnica absurditate a acestor gînduri şi fu cuprins de o mare deznădejde. Cutele din jurul pleoapelor se adînciră. Gîtul se încovoie sub greutatea capului osos; sub pielea încreţită, de gutapercă, se lămuri

conturul craniului. Era acum numai un om bătrîn şi slăbănog, ascultînd fără putere de replică admonestarea altui om mai tînăr, plin de sănătate, de vigoare şi de îndrăzneală.

Celălalt îi vorbea din picioare, neîndurat; el era în jilt, cu fruntea atrasă de pămînt, încît părea strivit de privirea, de gesturile şi vorbele prietenului mai tînăr. Ar fi îndrăznit el altădată să-i vorbească aşa? Măsură mai adînc astfel ruinarea din sine. Se scutură. Îşi apăsă pleoapele, cu un obicei nou, de scurtă vreme căpătat, de cînd căuta mereu să alunge ceva dinaintea ochilor.

În încăpere lumina se învineţea difuză, ca întotdeauna în ceasul dinaintea asfinţitului.

Era ceasul cînd el se dezmorţea, se elibera. Umbrele se topeau. Ca într-o vrajă dezlegată, se risipeau, precum reintră în morminte strigoii la al treilea cîntat al cocoşilor. Nu se mai simţea la îndemînă decît în zilele noroase, cînd lumina murdară nu mai are putere să dea contur unei umbre, sau în ceasurile acestea, cînd soarele muribund e atît de extenuat, încît şi umbrele se retrag să caute altă căldură.

Întinse mîna în lături; iar jos, pe covor, nu-şi mişcă tentaculele nici o umbră.

Celălalt îl privi mirat, curmînd cataracta vorbelor.

Atunci Ion Burdea-Niculeşti îşi mişcă degetele osoase, trosnindu-le, ca un om care a simţit o durere şi încearcă să vadă de unde-i vine.

— Un reumatism... explică minţind, fără să se uite în ochii prietenului, şi îndată fu umilit, că a ajuns pînă la asemenea prefăcătorii.

Îşi pregăti mănuşile:

— Concluzia? întrebă, să pună capăt discuţiei.

— Cum, concluzia? lărgi braţele în lături Tudoriţă Stîrcu, înţelegînd că a vorbit de

prisos. Mai e nevoie de concluzie? Se impune de la sine. Trebuie să schimbăm tactica. Adică, mai precis, să revenim la tactica noastră veche. Acţiune şi gata de ofensivă în orice moment. Nu putem lăsa ţara în pradă... Îşi fac canaliile de cap! Nu admit!

Ion Burdea-Niculeşti îşi deşiră făptura înaltă şi slă- bănoagă, încheindu-şi mănuşile cu înfăţişare plictisită.

— Credeam că ai ceva mai interesant să-mi spui. Am pierdut timpul degeaba. Şi n-am timp de pierdut...

— Nu aşa, nu aşa! îi tăie drumul Stîrcu, vîrînd şi scoţînd mîinile din buzunare, ca şi cum de acolo îşi pompa argumentele. N-ai timp de pierdut? Dumnezeu ştie ce faci tu cu timpul!... Nimeni nu te mai vede. Te ascunzi! Eşti absent de la toate! Uiţi că ai o răspundere. Dacă nu pentru noi, măcar faţă de acesta! arătă portretul bătrînului Barbu Clejanu, întemeietorul partidului şi părintele sufletesc al lui Ion Burdea-Niculeşti.

Ion Burdea-Niculeşti nu întoarse ochii spre portretul în ulei, care-l privea cu dezaprobare din masiva ramă de aur. Pe acela îl ura acum. De la el porniseră toate.

— Da! continuă Tudoriţă Stîrcu. întorcîndu-se cu faţa la barba rotundă şi albă a bătrînului, deplin convins că a descoperit argumentul decisiv. El ne-a făcut partidul. Ne-a lăsat o tradiţie. A avut inspiraţia norocoasă să-i încredinţeze soarta în mîna unui om ca tine; l-ai întărit, ne-ai adus pînă acum numai la victorii. Şi deodată părăseşti lupta!... Nu se poate! Nu admit! Eşti prizonierul trecutului tău. Exact!

Repetă cuvîntul fiindcă îi plăcea.

— Eşti prizonierul trecutului tău! Ai o datorie. Nu poţi să dezminţi tot ce-ai făcut douăzeci de ani. Vorbesc în numele tuturor. Nu m-au împuternicit, fiindcă sunt laşi şi nu îndrăznesc să spună răspicat ce mormăie

prin unghere. Dar eu nu pot tolera, nu admit!

— Concluzia? întrebă încă o dată, sacadat, Ion Burdea-Niculeşti, privind peste capul lui Stîrcu un punct gol în perete.

— Lasă concluzia!... Ştii mai bine decît mine ce ai de făcut. Nu eu am să te învăţ, Burdea!

— Să-ţi spun eu concluzia! silabisi apăsat şi răutăcios Ion Burdea-Niculeşti. V-aţi săturat. Nu mai aveţi răbdare să aşteptaţi. Poate te tentează şefia?... Mărturiseşte!... Ar fi nostim. Un partid condus de un om care *nu admite...* Ar face mare bucurie ăluia! arătă peste umăr, la spate, cu degetul mare, tabloul lui Barbu Clejanu care privea acum cu o resemnată mîhnire aceste întîmplări noi şi nemaipomenite.

Tudoriţă Stîrcu îşi vîrî mîinile în păr, zburlindu-şi coama aspră, în semn de cumplită deznădejde:

— Dar e o nebunie, Burdea! Cum poţi vorbi?... Eşti altul... Se întîmplă ceva cu tine... Ceva rău! se apropie, apucîndu-l de nasturul hainei. Spune-mi ce se întîmplă cu tine?...

— Se întîmplă că nu pot suferi, de exemplu, nesimţirea oamenilor care-şi fac scrumieră din haină! silabisi cu încăpăţînare maniacă, Ion Burdea-Niculeşti, uitîndu-se cu o schimă de dezgust la veşmintele celuilalt, pe care se sfă- rimase cenuşa atîtor ţigări aprinse una după alta.

— Eşti imposibil, Burdea! se zbătu Tudoriţă Stîrcu. repezind cu picioarele în scaune. Imposibil!... Dacă e vorba aşa, plec! Uite: îmi strîng valizele şi mîine plec la ţară, mă dezinteresez de tot, faceţi borş din partid, din organizaţii, din tot... Mi-e perfect egal...

Ion Burdea-Niculeşti îl privi fix, din cap în tălpi:

— Bagă de seamă... Dacă pleci, te lucrează ălălalt de la şefie, Algiu...

— E o nebunie, curată nebunie, se tîngui Stîrcu, adre- sîndu-se tabloului din perete, să-l cheme martor. Plec! Asemenea lucruri nu admit!

Îşi încheia nasturii hainei, aşteptînd de la celălalt un cuvînt să-l oprească. Dar Ion Burdea-Niculeşti rămăsese impasibil, fără să clintească un muşchi al feţei; părea că dormitează din picioare, cum pirotesc caii bătrîni, resemnaţi mizeriei.

Atunci Tudoriţă Stîrcu se întoarse cu degetele pe mînerul uşii, să-i arunce în loc de răzbunare un sfat:

— Tu ferais mieux de te soigner. Tu as une sale gueule!

Pe urmă trînti uşa şi paşii sunară apăsaţi pe coridor.

Ion Burdea-Niculeşti îşi strivi pleoapele cu palma, să ridice o perdea grea. Se apropie de fereastră şi privi în stradă, unde, după cîteva clipe, apăru Tudoriţă Stîrcu, pre- cipitat pe scări, îmbrăcîndu-şi mînecile pardesiului din mers şi izbind trecătorii agresiv, ca într-un asalt. După cîţiva paşi se opri, cu toată înfăţişarea schimbată, luminată şi plină de înveselire, salutînd pînă la pămînt o doamnă blondă şi rozã, de o superbă frumuseţe animală, tolănită răsfăţat într-un „Alfa-Romeo”.

Doamna făcu semn şoferului şi cînd maşina acostă la marginea trotuarului, Tudoriţă Stîrcu, descoperit, sărută mîna întinsă leneş, la încheietură, deasupra mănuşii cenuşii. Omul care nu admitea, transformat cu desăvîrşire, rosti desigur un graţios madrigal, căci doamna hohoti arătînd dinţii mărunţi şi albi, trecîndu-şi pe buze o limbă roşie de pisică.

Păru convinsă îndată de cele ce-i spunea Tudoriţă Stîrcu şi îi făcu loc alături. Maşina, viră, iar strada rămase din nou populată

numai cu mulţimea anonimă, pe ale cărei feţe Ion Burdea-Niculeşti nu putea pune nici un nume. Geamul era murdar, se cunoşteau urme grase de degete: totul devenise în club trivial, neglijent şi provizoriu. Iar trecătorii se desluşeau turbure, ca în apa unui acvariu.

Cineva deschise uşa, răsuci butonul luminii.

Ion Burdea-Niculeşti se întoarse repede, ştiind că umbra i-a înviat alături.

Servitorul cel nou n-avusese de unde să înveţe respectul celorlalţi pentru omul temut. Orîndui scaunele cu o singură mînă, în cealaltă păstrînd abia dosit în găvanul palmei un capăt de ţigară, pe care nu se îndurase să-l arunce.

Era un om mic, cu obrazul jovial şi bucălat, surîzînd bucuros tuturor celor ce-i porunceau, de s-ar fi spus că nu aşteaptă de la viaţă o fericire mai mare, decît să găsească stăpîni care să-i ordone, ca el să aibă ce executa.

— Ce e aceasta? întrebă sever Ion Burdea-Niculeşti, arătînd mucul din care se resfirau aţe de fum.

— Ţigare, să trăiţi, răspunse nevinovat sluga, ferin- du-şi degetele să nu se frigă.

Lui Ion Burdea-Niculeşti i se păru că i-a luat umbra înainte. Că el n-a făcut alt decît să-i urmeze gestul ei de pe perete, cînd palma osoasă şi înmănuşată lovi obrazul rubicond al servitorului, atît de neaşteptat, încît omul scăpă restul ţigării dintre degete.

Şi în aceeaşi clipă, Ion Burdea-Niculeşti fu ruşinat de ceea ce săvîrşise. Nu lovise niciodată un om. Fusese întotdeauna destul să-i împietrească dintr-o singură privire. Iar acum, ajunsese şi la aceasta! Ceva se prăbuşea tot mai repede în el: *„Tu as une sale gueule... Tu ferais mieux de te soigner.”*

Sluga culese capătul ţigării de jos, fără să ridice ochii la el. Ion Burdea-Niculeşti zări cum îi tremură mîna. Vedea cum obrazul

bucălat se dogorea treptat de urmele degetelor.

— Ţine, rosti cu glas rugător desfăcînd portbiletul şi întinzîndu-i o hîrtie de bancă.

Omul tot nu ridică ochii, continuînd să orînduiască jilţurile în jurul meselor.

— Ia aceasta... Ascultă! Nici eu nu ştiu cum... Ia aceasta şi uită!...

Servitorul începu să lustruiască îndesat, cu şervetul, o scrumieră nichelată. Era mai nedumerit de ceea ce se întîmpla acum, decît de palma venită din senin. Ar fi luat hîrtia (trăsese cu coada ochiului şi ştia că e de cinci sute), dar nu se încumeta. Dacă Ion Burdea-Niculeşti ar fi întors capul ori ar fi aruncat bancnota pe marginea mesei, sluga ar fi mistuit-o într-o clipă, îngînînd o mulţumire oarecare. Dar celălalt îl privea ţintă, cu ochii lui cenuşii, reci şi bolnavi.

Iar fiindcă sub această privire nu putea primi banii fără umilinţă, servitorul simţi dilatîndu-se în el o nemărginită mîndrie pentru atîta demnitate omenească de care se descoperise capabil: „S-o ştie şi ăla! O palmă nu se cumpără cu bani.” Şi continuă să frece scrumiera cu metalul încălzit între degete.

— Ascultă omule!... Înţelege odată... A fost un moment de enervare... Nu trebuie...

Ion Burdea-Niculeşti nu-şi recunoştea glasul. Se compătimea pentru cele ce săvîrşea, dar o putere mai tare ca el nu-l lăsa să se desprindă de acolo, îi dicta cuvintele care-i scîrbeau buzele.

Puse mîna înmănuşată pe umărul omului, implorînd:

— Uite... Poate ai casă grea, copii!... Suntem oameni...

Tresări, întorcîndu-se, fiindcă auzise paşi.

Secretarul, în prag, aştepta cu servieta subsuoară, privind încremenit de mirare. Atunci Ion Burdea-Niculeşti îşi desprinse mîna de pe umărul slugii. Încruntă sprincenele subţiri şi schimbă glasul, redevenit totodată tăios şi fără îndurare:

— Să-i facă imediat socoteala şi să-l concedieze!... Auzi? Imediat! Nu tolerez obraznici aici. A devenit clubul un han, o infecţie...

Servitorul holbă ochii în care se stinse brusc jovialitatea naivă dintotdeauna. Acum stătu zugrăvită în bulbii lărgiţi cea mai desăvîrşită stupoare. Îi era dat să vadă în ziua aceea numai întîmplări care întreceau puterea sărmanei sale înţelegeri. Dar secretarul se înclină. Aşa da, îşi recunoştea patronul!

Şi plecă să transmită ordinul de concediere.

În biroul cu biblioteca masivă şi neagră, împresurat de rafturile cărţilor cu legătura neagră de piele, în faţa bustului de bronz cu piedestalul negru, Ion Burdea-Niculeşti, cu ceafa rezemată de spătarul elastic al fotoliului, privea un punct nevăzut în perete.

Se aflau toate luminile aprinse, iar la masă nici o foaie de hîrtie nu mai aştepta calculele complicate, din tomurile lui Weierstrass şi Poincaré. Creioanele fin ascuţite rămăseseră de multă vreme neclintite în cupa de cristal. În încăpere, cu cheia răsucită, se aflau închişi după miez de noapte, singuri, numai omul şi umbra lui.

Umbra docil culcată la picioare, ca un cîine ghemuit înaintea stăpînului.

Fotoliul era într-aşa fel întors cu spatele la lumini, încît Ion Burdea-Niculeşti o avea mereu înainte, domesticită şi veşnic sub privegherea ochilor. Între amîndoi dura un armistiţiu. Numai aici şi numai acum, cînd rumoarea oraşului se oprea înăbuşită în draperiile compacte.

Nu s-ar fi putut spune dacă omul îşi păzea umbra sau umbra îşi păzea omul.

Dar într-asemenea ceas, Ion Burdea-Niculeşti o ştia îmbunată, renunţînd la el, aşteptîndu-l ca în fiecare noapte să pirotească între braţele jilţului, pînă cînd în toată figura osoasă se săpau cute amare. Căci armistiţiul îi era acordat numai cu acest preţ. Ion Burdea-Nieuleşti se închidea în birou, după miezul nopţii, privegheat de umbra atentă, *să-şi amintească!*

Umbra îl aştepta răbdătoare, neclintită şi enigmatică. Îndată ce ar fi încercat să se mişte, ar porni şi dînsa să-i joace în jur dansul satanic. Şi atunci totul ar redeveni chinuitor şi absurd.

Aşa, umbra i se culca la picioare, prefăcîndu-se că l-a uitat: „Uite, eşti liber! Deşiră-ţi oasele degetelor pe braţele fotoliului... Lasă pleoapele zbîrcite să acopere jumătate din privire. Şi priveşte înlăuntru... Eu aştept.”

Tăcerea se căscă nefirească în clădirea deşartă.

Omul se înfiora de singurătatea pe care toată viaţa o căutase, ca să rămînă întreg şi puternic.

Ar fi tresăltat de-o nouă, nemărginită şi mîntuitoare bucurie să audă un pas cunoscut, străbătînd uşor camerele goale. Să pogoare o mînă prietenoasă care să-i alunge cu o atingere bună pe frunte gîndul rozînd cuibărit înlăuntru ca un vierme.

Paşii însă nu se auzeau; mîna însă n-avea de unde să vină.

Era cum se voise, numai el singur. Şi umbra aşteptînd.

Acum înţelegea de ce umbra îl alunga toată ziua, des- figurîndu-i grotesc fiecare mişcare, rîzîndu-şi de gravitatea tuturor actelor sale care deveneau îndată dezarticulate, rizibile, ţinîndu-i calea ori călcîndu-i pe urmă, mereu nedespărţită, prezentă şi atentă. Îl urmărea ca să-l aducă aici. Să-l ţintuiască în fiecare noapte în scaunul de piele şi să-l silească să măsoare toată zădărnicia pentru care a trăit.

Iar aci, la scaunul judecăţii, totul apărea, deodată, înfricoşător şi ireparabil.

Omul pirotea cu bărbia în piept. Amintiri vechi de tot se amestecau confuz cu întîmplări de ieri. Şi ciudat! Ca într-un binoclu cînd întors, cînd privit prin capătul bun, ceea ce socotise întotdeauna de nemăsurată însemnătate devenea derizoriu şi fără importanţă; iar ceea ce-i păruse amănunt trecător, de mult uitat, creştea monstruos, ca acele plante stranii care germinează dintr-un singur grăunte în palma fachirilor şi în cîteva clipe înăbuşe cerul.

Mîna uscată netezea braţul elastic al fotoliului. Atingerea pielii lucioase era dezagreabilă. Totuşi îi amintea ceva uitat, ceva pierdut. Da! acum se lămureşte precis... O senzaţie care învie deodată în carnea lui veştedă. În ziua cînd Mara l-a rugat să-i ţină o clipă umbrela. Nu îndrăznise încă să-i prindă braţul, nu-i cunoştea sărutul umed şi proaspăt. Luase umbrela şi simţise în mîner căldura transmisă din mîna Marei. Fusese o intimitate volup- tuoasă, în care întîia dată pătrundea. Cînd Mara i-a cerut umbrela îndărăt, s-a despărţit cu părere de rău. „Mai las-o o clipă!” a rugat-o. Şi Mara l-a privit surprinsă. Cu ochii aceia, castanii cu fire de aur, pe care nu era nimic alt decît vioiciune, sinceritate şi ceva ca o

reverie vagă şi dulce, poate un presentiment îndată risipit.

Tot aşa erau ochii copilului. I-a văzut bine, de două ori. Ochi cu fire de aur, sub fruntea bombată, care-i dădea o înfăţişare de atenţie răbdătoare şi blîndă. Nici nu ştie cum se numea. *Era copilul lui şi nu ştia cum se numea.* Era copilul lui şi nu ştie cum s-a numit. Avea bucle ca un paj: ar fi fost astăzi de cîţi ani? Ar fi crescut înalt şi elastic ca Mara, aşa cum o privise în ultima zi, cînd era întoarsă cu faţa spre fereastră să-şi ascundă lacrimile, iar pentru el era deja ştearsă din memorie, ca şi cum n-ar fi fost decît o umbră fără viaţă îndeaievea...

Unghiile lui scorţoase se înfigeau în pielea mobilei şi tăcerea începea să-i hăuie în urechi, ca într-un ghioc. Ce cald i-ar suna acum un glas, să-l cheme cineva pe nume: „Ioane, e tîrziu... Sfîrşeşte odată!”

Ioane! Lui nu i-a spus nimeni pe nume, de-atunci. Mara şi Atanasie au fost cei din urmă. Chiar glasul lui Atanasie şi chiar rîsul lui de capră: „Hehe! hehe!” i-ar suna poate prietenos. Nu. De rîsul acela s-ar teme acum; şi de om s-ar teme să-l vadă apărînd ca un strigoi al trecutului, în jilţul din faţă, netezindu-şi bărbiţa roşcată de capră şi începînd: „Hehe! hehe! Aşadar, Ioane, pentru aceasta au fost toate? Şi renunţările, şi cruzimile tale, toate, toate? Ca să te găsesc aci? Şi în această plăcută tovărăşie?” Ar arăta, behăind, umbra culcată la picioarele scaunului.

„Ioane!” Între el şi ceilalţi s-a pus de atîta vreme atîta distanţă, încît nimeni nu şi-a mai îngăduit să-l cheme ca pe orice muritor, care are un nume pentru dezmierdare şi intimitate.

Cecil i-a spus de la început: „Jean!” I-a trebuit mult timp să se deprindă cu această etichetare nouă, din oficiu. Îl chema şi nu-i răspundea. I se părea totdeauna că e vorba

de altul. „Jean!” cu glasul acela afectat, care n-a adus niciodată căldură şi apropiere între dînşii...

Ciudat! Nici nu şi-o mai poate închipui, reaminti, pe Cecil. Parcă nici n-au fost împreună zece ani, zi de zi, în încăperile acestea întotdeauna reci şi solemne, faţă în faţă, la aceeaşi masă. Închide ochii şi nu-i apare decît o pălărie, o toaletă decoltată de seară, demodate toate, ca într-un album cu gravuri de costume desuete şi puţin ridicole, ca toate veşmintele după ce nu se mai poartă. Atît, un manechin pentru haine! Nici ochii nu şi-i mai aminteşte, totul s-a şters, numai sunetul glasului mai durează antipatic şi afectat: „Jean, Jean!...”

Şi mai ciudat încă! Acum ochii Marei din ce în ce mai halucinant de lămurit îşi tremură firele aurii din pupilă, şi toată mlădierea trupului subţire cu umerii mici şi cu zvelteţea androgină de adolescent, toate capătă extraordinară viaţă, ca o fantomă întoarsă foarte de departe, mereu mai aproape, aci în faţă, străbătînd prin ziduri acum numai ca să-l compătimească pentru singurătatea lui înfricoşătoare, de om puternic care şi-a plantat inimă aspră de piatră sub coaste, să nu cunoască nici o înduioşare, nici o slăbiciune şi nici o şovăială.

„Hehe! Hehe! Şi pentru ce toate acestea, Ioane?”

Cum ar behăi rîsul nesuferit al lui Atanasie şi cum l-ar privi neîndurat ochii aceia bulbucaţi şi sticloşi, neîndurat şi curios, ca pe-un şoarece prins sub globul aparatului de pompat vidul.

„Hehe! Hehe!...”

Aude, chiar aude glasul. A început să audă glasuri care nu sînt!

E foarte tîrziu. Ar putea să se culce. Acum chiar umbra e ostenită şi-l lasă... Are să se înalţe odată cu el şi are să-l urmeze fără nici

un gînd rău. Pînă mîine nu mai vrea nimic de la dînsul. E foarte tîrziu.

Uite, umbra i-a făcut semn şi a pornit ea înainte.

— Ascultă! Lasă aceste şi priveşte mai bine ce încîn- tătoare e şoseaua, acum, înainte de asfinţitul soarelui!

Vorbind, Ion Burdea-Niculeşti pusese mîna osoasă pe genunchiul secretarului. Limuzina, cu largi geamuri de cristal, săgeta fîşiind uşor înaintea altor maşini, pe sub teii cu frunzişul străpuns de razele oblice ale apusului.

Secretarul închisese servieta cu părere de rău şi încercă să descopere o desfătare în priveliştea automobilelor şi trăsurilor gonind în două coloane, spre vila cu clopoţei de cleştar.

Dar nu găsea nici o încîntare. Oameni vînturîndu-şi timpul fără nici un scop, femei arătîndu-şi toalete în răsfăţ, copii şi cîini, vietăţi care nu ştiu pentru ce trăiesc şi nici nu sunt torturaţi de nici o întrebare; lume deşartă. Şi în ghiozdan, atîtea hîrtii aşteptau soluţii care nu îngăduiau întîrziere!

— Mă gîndesc că eşti tînăr de tot... Poate ai ceva mai bun de făcut cu timpul! La vîrsta aceasta, nu e o plăcere să ţii tovărăşie unui bătrîn posac ca mine...

Vocea lui Ion Burdea-Niculeşti era stinsă şi blîndă. Vorbind, nu privea în ochi. Poate nu vedea vertiginoasa perindare a vehiculelor. Poate zărea, aşa neclintit, ceva foarte îndepărtat acum, pierdut în începţarea timpului. Căci pe buzele uscate, flutura un surîs trist şi îmbunat, pe care nimeni nu i-l cunoscuse vreodată.

Secretarul apăsă pe genunchi geanta tixită de hîrtii. Nu înţelegea. Ridica ochii să cerceteze în privirea patronului, vinovat: Săvîrşise ceva rău? Nu era gata în orice

clipă să execute tot ce i se cerea, înainte de a i se cere? N-o dovedise îndestul?

— Eşti tînăr şi nu înţelegi încă... Sunt ceasuri pe care nu trebuie să le pierzi. Nu se întorc!... continuă Ion Burdea-Niculeşti, uitînd ţigara stinsă între degete.

— Dar nici nu le pierd! Am ajuns să storc tot ce pot da, cele şaizeci de minute ale unui ceas! rosti cu încredere secretarul, apăsînd cu podul palmei servieta, unde stătea dovada că nu risipeşte nimic din timpul atît de preţios.

— Hehe! hehe!

Ion Burdea-Niculeşti se opri, descoperind că a rîs cu glasul lui Atanasie.

Tuşi, să alunge glasul străin, şi numai după un timp, continuă:

— Nu ne înţelegem, tinere... Am pierdut de mult cuvintele pentru astfel de gînduri. Cuvintele mele sunt

numai pentru noţiuni precise. Şi viaţa mai are, mai cere, altceva... Noţiunile precise şi sistemele sunt născocirea noastră. Construcţiile logice nu sunt viaţă. Viaţa e continuă, mobilă, fluidă; nu poate fi comprimată într-un concept. Eroarea noastră e că o credem atît de micşorată, să încapă într-un sistem. Eroare ireparabilă! Cînd o descoperi, e prea tîrziu... Dumneata te afli la o vîrstă cînd pentru toate ai o teorie şi un sistem: pentru viaţă, pentru iubire, pentru prietenie... Iar cu ele îţi falsifici viaţa. Ucizi în ea tot ce e neprevăzut şi divin... Lasă ghiozdanul acesta cu hîrtii inutile şi mergi de săvîrşeşte toate prostiile adorabile ale vîrstei dumitale. După aceea, numai dacă mai ai poftă, întoarce-te! Dar cît mai tîrziu. Ai întotdeauna timp. Pentru aceasta niciodată nu e prea tîrziu...

,,Vrea să mă concedieze şi pe mine" gîndi secretarul, bănuind în cuvintele patronului o intenţie crudă şi ironică, neînduplecată. În obrazul tînăr şi în ochii osteniţi de munca nopţilor, se săpă mîhnire pentru atîta nedreptate. „Cu ce m-am făcut vinovat? Niciodată n-am greşit nimic; n-am întîrziat nimic. Totul în faptele mele e măsurat şi prevăzut. I-am fost credincios ca un cîine. Şi acum nu mai are nevoie de mine. Mă alungă. Îmi zdrobeşte cariera tocmai cînd..."

— He-he! He-he!

A rîs patronul ori altcineva în gîtlejul lui Ion Burdea-Niculeşti? Şi ca să nu mai audă rîsul acela, Ion Burdea-Niculeşti tace. Aşa i s-a întîmplat întotdeauna cînd a încercat să rostească tot ce-l devora înlăuntru, în vremea din urmă. Toţi l-au privit nedumeriţi, au bănuit că-şi exercită sarcasmul pe socoteala credulităţii lor; n-au găsit altceva decît un surîs nehotărît şi silnic. Aşa cu Sache Algiu, care a început îndată să se vaiete de ficatul lui, pipăindu-şi nasul moale de cocă. Aşa cu tînărul acesta de alături,

care-şi strînge cu amîndouă mîinile ghiozdanul cu terfeloage, ca cine ştie ce nepreţuită comoară.

Numai Tudoriţă Stîrcu, numai el poate ar înţelege şi i-ar pune mîna pe umăr, robustă, cu o îmbărbătare care-ţi comunică viaţa. Dar el e departe acum, nu mai dă nici un semn; a trîntit uşile şi a plecat: nu admite! Atîta om se aflase lîngă el, într-adevăr om, într-adevăr întreg, şi pe acesta l-a alungat.

Pe faţa uscată a lui Ion Burdea-Niculeşti, lumina bună de adineaori s-a stins ca din obrazul unui convalescent din nou cuprins de frica boalei. Poate fiindcă soarele a coborît mai oblic, poate fiindcă din nou şi-a amintit prezenţa umbrei de jos.

Cît a vorbit, uitase.

Acum ochii sunt atraşi alături, unde umbra lungită peste măsură aleargă paralel pe asfaltul şoselei, retezată de roti, izbită în trunchiurile teilor, călcată în picioare, zdrobită de copitele cailor. Pentru această tortură acuşi are să-i plătească, cînd se vor opri şi va începe ea să-i danseze împrejur, în cerc magic, ca să-l paralizeze şi să-şi rîdă de tot ce încearcă a săvîrşi singur, autonom, în absurda iluzie că-şi mai aparţine.

A lăsat automobilul să se întoarcă fără el, numai cu secretarul şi ghiozdanul lui plin de hîrtii. El păşeşte încet, sub teii cu mirosul ameţitor. În lumina becurilor, frunzele au înfăţişarea artificială, sunt albastre, decupate în zinc. Pe o bancă, o pereche. Pe lîngă el a trecut alta. Nici nu l-au văzut. Erau strînşi şi se priveau în ochi cu lăcomie: dispăruse tot în jurul lor.

Un vînt cald clătina voluptuos frunzele. Seara e fierbinte şi parfumată, ca o seră cu atmosfera umedă, unde se fecundează florile. Şi toţi păşesc elastic în mers cu unduiri de îmbrăţişare: e sigur că după ce-au trecut de el îşi caută buzele. Poate nici nu-l observă. Cine mai ia seamă în asemenea seară la un domn bătrîn, care-şi poartă umbra deşirată după el?

Domnul bătrîn s-a oprit. Netezeşte părul mătăsos al unui copil. Copilul surîde fricos. Se smulge şi fuge: l-a strigat cineva.

— Ţi-am spus că n-ai voie să vorbeşti cu străinii! mustră un glas de contraaltă, pe bancă.

— N-am vorbit, mamă! M-a oprit, nu ştiu ce vrea... Era un domn bătrîn ca bunicul, un domn bun.

Domnul bătrîn e departe. Dar nu e un domn bun.

E un domn singur şi poate fiindcă e singur, veşnic singur, iremediabil singur, e un domn duşmănos cu tot ce e în jurul lui. Un strigoi care nu şi-a trăit viaţa şi duşmăneşte toate vieţile trăite de alţii.

În palma uscată durează senzaţia atingerii mătăsoase şi calde, ca o dezmierdare, da! exact ca senzaţia de atunci, cînd mînerul umbrelei i-a transmis întîia oară căldura din mîna Marei.

Şi umbra, acum umbra, îl tîrîie după dînsa. El ştie unde-l duce. În fiecare seară, acolo... Din cînd în cînd, Ion Burdea-Niculeşti se întoarce să cerceteze dacă nu-l observă cineva. Atunci şi umbra întoarce capul şi aşteaptă: „Haide odată, e tîrziu!”

Locul e întunecos şi buruienile împrăştie o miasmă înveninată de măselariţă şi cucută răscoaptă în arşiţa de peste zi. Sunt movile de pietre; împrejmuirea provizorie de sîrmă ghimpată e ruptă: gunoaiele îşi dospesc duhoarea. Fuge un cîine speriat, mîrîind cu toţi dinţii rînjiţi...

În fiecare seară se opreşte aci; dă tîrcoale, strigoi întors din lumea mormintelor, să caute urmele celor de mult înghiţiţi de morminte. Acolo erau straturile, aci poteca unde se juca întotdeauna copilul Marei. Copilul lui.

Avea ochi cu fire de aur ca ochii Marei; i-a văzut bine, de aproape, de două ori. Ochi în care rîsul se oprea brusc în mijlocul joacăi, cu tristeţea precoce a unui presentiment. Şi nici nu ştie cum se va fi numit.

O creangă se clatină. A fîlfîit cu aripi moi o pasăre de noapte. O pasăre de cobe.

Iar umbra lui s-a urcat pe bulgării de piatră şi de moloz; de-acolo, umbra îl

cheamă. El a întors capul să cerceteze încă o dată, dacă nu e nimeni să-l vadă. Strada e pustie şi luminile becurilor clipesc palide. Sus, atîtea stele!... Cerul, atît de adînc şi albastru! Pasărea a fîlfîit iar cu aripile moi. S-a întors pe aceeaşi creangă şi priveşte cu ochi fosforici. Ce dureros, ca într-o rană, îi pătrunde în piept aerul ameţitor al nopţii!... Ar pleca, ar pleca, să doarmă, să uite; sertarul e plin de medicamente care aduc somnul adînc, fără nici un vis, somn de mort.

Dar nu poate pleca.

Umbra e aci, îl aşteaptă, nu-i mai îngăduie nici o şovăială, porunceşte despotic. S-a urcat şi îl cheamă după ea, acolo sub arborele cu crengile strîmbe, de unde pasărea de noapte îl hipnotizează cu ochii fosforici.

În dimineaţa vînătă, casele dorm, încă, enigmatice, cu storurile trase. Nici o ţipenie. Numai vrăbiile s-au deşteptat şi se pregătesc a întîmpina soarele, ciripind cu larmă sonoră de prund aruncat pe-o placă de marmoră. Nici o ţipenie. Chiar gardistul nu s-a trezit încă, în bucătăria casei înalte, cu grilaj verde.

Pe turla bisericii, cea dintîi rază a poleit crucea. Acuşi va incendia ferestrele şi toate se vor deschide ca la un semn; oraşul dezlegat de vraja-i cataleptică va dezlănţui tumultul lui cel de toate zilele. Acum e încă nefirească, absurdă, neliniştitoare tăcere.

Din capătul străzii, se va fi mişcat oare harnicul din proverb, care se deşteaptă mai de dimineaţă, ca să ajungă mai departe?

Nu încă.

E numai un beţiv. Acelaşi, înaintează cu paşi clătinaţi; înconjură stîlpul de schijă, salută şi vorbeşte singur. E cu mustăţile pleoştite, cu ochii aproape închişi; între degete ţine o ţigară frîntă, o scapă, o ridică şi iar înaintează împleticindu-se. A zărit o bancă. Mai mult cade, decît se aşază pe ea... Dormitează o clipă, tresare. I-a scăpat din nou ţigara. Îi face semn cu degetele. Poate aşteaptă să vină singură la el; o cheamă atît de duios!... Şi nu ridică ochii la locul viran din faţă.

Dacă i-ar ridica, o privelişte plină de spaimă i-ar risipi deodată aburii turburi ai vinului. Acum soarele a ridicat geana peste casă. Şi în arborul cu crengile strîmbe atîrnă un om. Un om cu limba alungită şi neagră, strîmbîndu-se straniu la cer.

Cu tălpile despărţite de pămînt, e despărţit, în sfîrşit, de umbra care-i stă jos, căzută, ca o haină lepădată. Un om care a scăpat pentru totdeauna de umbra lui.

Beţivul a izbutit să-şi ridice ţigara. O răsuceşte între degete, privind-o cu dezgust. Nu se arată a trece nimeni să-i dea foc. Nici

o nădejde. O aruncă. Somnoros, repetă cleios, printre sughiţuri:

— Josss guvernul!

Dar strigătul sună, în dimineaţa vînătă şi deşartă, fără convingere, ca un psalm lipsit de sens, repetat mecanic dintr-un vechi şi abolit ritual de ultimul supravieţuitor al unei rase dispărute.

— Josss guvernul!

Nici n-are cine-l mai răsturna. Aceasta toată lumea o ştie de cînd Ion Burdea-Niculeşti a amăgit toate aşteptările şi a pierdut toate ocaziile.

Pe măsură ce soarele se înalţă, de picioarele neclintite, verticale, suspendate, ale omului, umbra, ea vie încă, se apropie, păşind, tîlhară.

Se tîrîie pe pămîntul grunzuros, se tîrîie rănindu-se în spini, dar nu-şi va mai atinge niciodată stăpînul. Şi de aceea poate, eliberat, într-o triumfală bucurie plină de spaimă, omul se strîmbă cu vînăta-i limbă la cer.

ARANCA, ŞTIMA LACURILOR

Tovarăşul meu de drum, advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, se dovedi de la început întruparea cea mai desăvîrşită a prevederii. După cum era, fără îndoială, şi cea mai corpolentă.

Încă nu părăsisem Clujul, şi ne aflam blocaţi în maşină de o sută şi una de coşuri, pachete, pacheţele, sticle, franzele, cornuri, flacoane, borcane şi cutii de conserve, lungi, late, dreptunghiulare, sferice, cilindrice, dodecae- drice şi încă de alte multe şi surprinzătoare forme ignorate, atît de geometria în spaţiu, cît şi de cea plană.

— S-ar spune că mergem să inaugurăm o popotă sau o expoziţie de produse alimentare! am încercat să ironizez această inofensivă pasiune gastronomică.

Şi-o nimerisem cu ironia, exact în clipa cînd advocatul dr. juridic Silvestru Hotăran, luîndu-şi seama că tot nu şi-a completat colecţia, atinse cu mîna grăsună umărul şoferului, să oprească la al treilea „Magazin de coloniale şi delicatese”.

Tovarăşul mă privi pe deasupra ochelarilor înrămaţi în baga de coloarea zahărului ars, cu gravitatea ardelenească impermeabilă glumei.

Mă privi şi mă compătimi.

Apoi, serios şi metodic, îmi explică într-un aspru rechizitoriu orînduit pe capitole că n-am de ce rîde.

Vom rămîne cel puţin trei zile într-un ţinut cu adevărat pustiu, printre oameni sălbăticiţi şi ostili. El mai urma să asigure masa magistratului, expertului, grefierului şi eventualilor licitatori, dacă publicaţiile de lichidare vor fi ademenit cumva amatorii de lucruri vechi, mobile istorice, cărţi rare, tablouri şi poate chiar vreun mizantrop îndestul de sătul de lume şi de nebun, pentru a achiziţiona castelul cu stafii.

Datoria lui era deci să apere prin toate mijloacele interesele clienţilor care l-au onorat cu încrederea absolută, dîndu-i procură pe nevăzute, de la Pesta, să transforme în cecuri această moştenire neaşteptată. Iar experienţa profesională şi umană l-a învăţat că asemenea operaţiuni se încheie mai expeditiv şi fără dificultăţi, cînd toţi: magistraţi, experţi şi licitatori, se află după digestia moleşitoare a unei cine îmbelşugate, decît atunci cînd, iritaţi de gustarea frugală pe un colţ de masă şi preocupaţi de problema dejunului de a doua zi, îşi răcoresc nervozitatea născocind tot soiul de şicane.

Zeflemeaua mea uşuratică îi confirma astfel, încă o dată, lipsa de grijă şi frivolitatea straniei speţe omeneşti pe care o reprezintam şi care se rezuma la vocabularul său, în epitetul incriminat de „scatiu transcarpatic”.

Acestea fiind spuse, dr. Silvestru Hotăran se răsuci să mă bată pe umăr prietenos, cu o palmă lată cît o broască ţestoasă.

Îşi îmbuna într-acest chip severitatea rechizitoriului şi îmi dovedea că, personal, îmi acordă oarecare circumstanţe atenuante, fiindcă nu eu purtam vina acestor infirmităţi, ci răspunzător era mediul nevrednic care mi-a ucis instinctul robust de cumpăt şi de conservare.

Pe urmă, coborî descurcîndu-şi anevoie picioarele scurte şi groase dintre cutii şi pachete.

Intră în băcănie şi nu apăru decît după un sfert de oră, urmat de un băiat cîrn şi pistruiat, în şorţ alb, cu braţele încărcate de alte coşuri, pachete, borcane şi sticle, înfăţişînd alte forme geometrice inedite, care se vede că tot îi mai lipseau pentru complectarea colecţiei.

Şoferul, nerăbdător, dădu drumul motorului. Tovarăşul meu îi făcu însă semn să aştepte. Nu isprăvise.

Traversă strada, la farmacie.

Prin geamul vitrinei, îl văzui înfundîndu-şi buzunarul măntălii de praf cu misterioase pachete ambalate în tradiţionala hîrtie subţire, pestriţă şi mătăsoasă, şnuruite, sigilate şi etichetate, fără de care laborios şi indispensabil ritual, orice gingaşă fiică a lui Esculap nu eliberează nici o cataplasmă de bătături.

— Iată cel puţin o precauţie deplin justificată! mi-am spus singur, împins de demonul frivolităţii şi recidivînd fără nici o ruşine, după o atît de cruntă admonestare. Iată o precauţiune pe care o înţeleg! După îngurgitarea atîtor copioase provizii, un medicament contra indigestiei e absolut indicat. Astfel, lichidarea ar ameninţa să rămînă fără magistrat, expert şi licitatori, sucombaţi cu toţii *in corpore* şi în convulsiuni, după cel dintîi supraabundent dejun...

Bine hrănitul şi mult încercatul meu tovarăş nu neglija nimic. Îl admiram!... În alte vremuri, ar fi meritat comanda supremă a aprovizionării şi echipării unei întregi armate. Cu el n-ar fi existat nici o neplăcută sau catastrofală surpriză. Ar fi dus-o la victorie sigură.

Mă pregăteam să-i exprim acest omagiu, pentru a repara impresia imprudentelor reflecţii de adineaori. Dar tovarăşul, pipăindu-şi cu deplină satisfactie pachetul în buzunar, în timp ce-şi dădea drumul cu toate cele o sută zece kilograme ale corpolenţei sale pe perna elastică, lămuri laconic:

— Chinină.

— Chinină? am întrebat nedumerit. De ce nu atunci termometru, vată termogenă şi de ce nu o mică farmacie ambulantă?... Cum văd, mergem la capătul lumii şi nu mai e vorba de o simplă plimbare, ci de o adevărată expediţie plină de riscuri... Dacă mă avertizai din vreme, doctore, ştiam cel puţin să-mi pregătesc testamentul!... Nu vreau să-mi las succesorii, legitimi şi nelegitimi, pradă procedurii şi advocaţilor, care nu sunt, după cum ştii, cu toţii expeditivi şi maniaci de corectitudine ca dumneata...

După un timp, cu perfidă intenţie de a cuceri definitiv bunăvoinţa tovarăşului meu de drum şi de a face iertat tonul nepotrivit

de glumă de pînă acum, am continuat, ca pentru mine singur, convins că am pus degetul pe o sensibilă slăbiciune omenească:

— Parol! Mă gîndesc într-adevăr că nici unul la o mie de moştenitori n-au norocul acestor veri şi nepoţi de a douăsprezecea spiţă, ai contelui Kemény. Judecă serios... Să le cadă o moştenire la care nu se aşteptau! Să se dezintereseze complet de ea! Să nu trimită măcar un om de încredere pentru a vedea la faţa locului despre ce e vorba!... În ultimul moment, cînd primesc avertismentul că succesiunea ameninţă să fie confiscată de statul român, să aleagă la întîmplare, dintr-un anuar oarecare, un advocat despre care nu aveau nici o informaţie. Şi să cadă tocmai peste cel mai stăruitor, mai prob şi mai priceput, cum nu l-ar fi putut alege nici după cea mai minuţioasă anchetă cu detectiv secret; iată un noroc pe care aceşti ciudaţi moştenitori mi se pare că nu-l meritau. Stranie moştenire, stranii moştenitori!

Tovarăşul de drum nu lăsă să străbată pe figura iremediabil gravă nici un semn că monologul meu i-a făcut plăcere ori nu. Îmi păru că nici n-a ascultat.

Dădusem greş.

M-am simţit deodată umilit şi ridicol, după această incontinenţă verbală, prin care, în chipul cel mai vulgar, îmi arătam voioşia că pot evada din oraşul cu ziduri sure, într-o dimineaţă cu atît de strălucitor soare, şi certitudinea că la capătul drumului mă aştepta capturarea unei cărţi rare şi vechi, incunabule din ediţiile cele mai preţioase, licitate pe o sumă accesibilă modestului meu buget.

Biblioteca acestui magnat maghiar, latinist, erudit şi despotic, se bucura, după toate spusele, de-o faimă veche în toată fosta Ungarie. Iar amatori serioşi nu prea ameninţau să apară. Şi chiar dacă s-ar fi ivit,

proaspăta amiciţie cu dr. advocat Silvestru Hotăran mă privilegia între toţi.

Aveam răgaz să cercetez pe îndelete rafturile dulapurilor, să pipăi legături originale, bătrîne de trei, de patru şi de cinci veacuri; să răsfoiesc infoliile; să verific autenticitatea manuscriselor, confruntîndu-le cu diversele cataloage şi publicaţii de specialitate cu care veneam înarmat.

Mai descoperisem ceva.

Cu toată dorinţa neclintită şi lăudabilă de a apăra înverşunat interesele clienţilor, ghicisem îndată în armătura împuternicitului advocat dr. juridic Silvestru Hotă- ran un punct vulnerabil. Mi-a părut departe de a preţui valoarea adevărată a acestor cărţi şi manuscrise. Le socotea un capital pierdut şi infructuos. Un capriciu ereditar şi risipelnic al defunctului conte Kemény, în a cărui familie această nebunie nu fusese nici cea dintîi, nici cea de pe urmă.

Expertul improvizat după decizia unui tribunal de provincie, ca şi magistratul desigur, n-aveau de unde să fie mai preveniţi. Nu era exclus să decidă vînzarea bibliotecii cu kilogramul, într-o ignoranţă pe care imaginaţia mea o exagera cu fiecare clipă trecută; promiţîndu-mi o adevărată orgie de biblioman, asemeni visurilor de avar, cînd descoperă prin somn hrube fără capăt, tixite cu saci de galbeni şi sipete de mărgăritare.

Iar acum, cind eram aproape să-mi realizez neastîmpărul insomniilor, iată că-mi primejduiam singur izbînda finală, îndepărtîndu-mi protecţia atotputernicului procu- rist, cu necurmata-mi piuială de scatiu gureş şi insuportabil, care nu-i era nicidecum pe plac.

D-rul Silvestru Hotăran avea toată dreptatea. Veneam dintr-o lume care-şi pierduse cu adevărat, în frivolitate,

instinctul robust de cumpăt şi de conservare.

M-am hotărît să repar printr-o tăcere cît mai insondabilă şi cu aparenţa unei profunde meditaţiuni, culpabila-mi verbozitate, care provocase dezaprobarea tovarăşului meu de drum, din fire taciturn, grav, bănuitor şi — după cum îi aplicasem diagnoza în secreta mea apreciere lăuntrică — îndestul de sărac cu duhul; biet advocat de capitală provincială, abrutizat de articole de cod, jurisprudenţe şi chichiţe de procedură.

Instalat, aşadar, în această ostentativă tăcere, am aprins o ţigară, două, a treia.

Sfîrîitul rapid al roţilor de gumă, schimbarea succesivă a decorului rustic la fiecare viraj, aerul încă răcoros şi parfumat de roua fîneţelor şuvoind pe lîngă urechi, soarele triumfal al dimineţii, îmi aduceau pe buze exclamaţii de beatitudine îndată înăbuşite.

Tovarăşul meu, absent de la toate acestea, cu geanta tixită de acte pe genunchii scurţi, îşi recapitula preocupările profesionale. Căci din timp în timp, deschidea agenda scurtă şi groasă cît o cutie de chibrituri, cerceta o dată, adăuga un semn hieroglific cu creionul subţire cît un chibrit şi părea că a uitat cu desăvîrşire prezenţa-mi redusă la neant prin supliciul tăcerii.

Sub înfăţişarea sumbrelor meditaţiuni, îmi jucau maliţios sub ţeastă cele mai hître şi ireverenţioase gînduri.

Îmi asemuiam tovarăşul cu un Buda obez. Îmi propuneam să-l utilizez decisiv argument împotriva celor ce susţin, după erezia lui Henry Béraud şi William Johnston, că oamenii depăşind o sută de kilograme sunt comunicativi, optimişti, fără grijă şi de o irezistibilă bonomie.

Pe urmă, mă întrevedeam întorcîndu-mă cu automobilul încărcat de infolii şi de

manuscrise: poate urmat de un camion cărînd toată biblioteca răposatului conte, întru dispreţuitorul surîs superior al doctorului Silvestru Hotă- ran. Ah! Îmi făgăduiam o diabolică revanşă. După ce-i voi escamota de sub nas volumele cele mai preţioase, suportînd cu resignare reflecţiile împotriva vinovatei deşertăciuni de a arunca banii în hîrtie tipărită şi fără nici o valoare, cînd totul va fi sfîrşit, îi voi şopti în ureche fabuloasele preţuri reale ale fiecărui tom: „O *Biblie* în superbă legătură originală din secolul al şaisprezeceea: 120.000 lei! O ediţie prineeps din *Discursul asupra metodei,* cu dedicaţia lui Descartes: 80.000 lei! Autografele lui Jean-Jacques, Voltaire, Diderot: alte zeci şi sute de mii!”

Savurînd stupefacţia crescîndă de pe această figură, în sfîrşit zdruncinată din placiditatea-i scandaloasă, mă voi răsuci într-un picior, cu o reverenţă batjocoritoare:

— Iată, onorabile doctor, ce acuitate de simţ practic şi ce geniu al afacerilor poate mocni sub aparenta frivolitate, a noastră, a scatiilor transcarpatici!

Tovarăşul, nebănuind aceste asasine şi ingrate reflecţii, privea acum cu inocentă îngîndurare peste umărul şoferului şoseaua desfăşurată rectilin.

Am urcat, mai apoi, dealuri în serpentină; am străbătut, mai apoi, sate secuieşti şi ungureşti, tăcute şi monotone, cu dezolatele lor case identice; am gonit, mai apoi, pe valea unui rîu cu argintate lunci de plopi şi de sălcii; un defileu spintecat în munţi stîncoşi, şi din nou s-a deschis orizontul linear al şesului, cu depărtate cupole de biserici şi sate cu acoperişuri de ţiglă roşie, între livezi.

Indicatorul kilometric se menţinea uniform, între 100 şi 110. Motorul pulsa regulat şi fin, ca inima metalică a unui ceasornic. Şoseaua ne aspira vertiginos. Am

socotit că străbătusem mai bine de jumătate de cale.

Îmi comprimasem în gîtlej şi această inofensivă constatare, consecvent jurămîntului către mine însumi, cînd, neaşteptat, doctorul Silvestru Hotăran rupse el tăcerea:

— Aşadar, dragă domnule, te-a mirat că am cumpărat chinină?

Într-adevăr, uitasem.

Tovarăşul meu nu-şi dezminţea reputaţia de fenomen. I-au trebuit trei ore de reculegere ca să răspundă la o în-

trebare, la care renunţasem după două minute. Era frate bun cu englezul flegmatic din nu ştiu ce anecdotă, care îşi trezeşte nevasta din somn, după miezul nopţii, să-i spună cît e ora, luîndu-şi seama că-l întrebase aşa ceva, înainte de prînz, cu două zile în urmă...

— Da! M-a surprins această chinină... Am mărturisit cu indiferenţă, fiindcă acum curiozitatea era răcită. M-a surprins mai ales cantitatea... Mi-ai arătat un pachet respectabil, să ajungă pentru o infirmerie!

Doctorul Silvestru Hotăran îşi pipăi pachetul în buzunarul mântălii de praf şi îşi exteriorizâ într-un mormăit gutural şi aprobativ mulţumirea că-l are asuprâ-şi şi că e intact.

Dură tăcere. Evaluată la zece kilometri, prin asemuire cu calculele astronomice care măsoară distanţele inter- astrale în ani, luni, zile şi ceasuri lumină. Zece kilometri, adică cinci minute, după viteza înregistrată pe banda kilometrajului. Tovarăşul se decise să continue:

— Am înţeles după mirarea dumitale, dragă domnule, că tot nu ştii lămurit unde merem...

— La castelul contelui Kemény! am răspuns în sublima-mi candoare. Castelul cu stafii.

— O! tune-le dracu de stafii, că nu de ele vorbim. Aiste-s basme din proşti. Află dumneata, dragă domnule, că mergem într-un ţinut blăstămat şi stricat de ape. Patru mii de jugăre de bălţi, papură, heleştaie cum ziceţi voi în Regat, smîrcuri, nămol şi zăvoiuri inundabile. O sălbătăcie de te doare inima! Un ţinut care numa-n zece ani de irigaţie intelighentă ar fi însemnat pentru groful Kemény aur. Aur şi sănătate!... Ci fiindcă n-a fost minte, au rămas bălţi. Bălţi înseamnă ţînţari. Ţînţarii înseamnă friguri. Iară chinina înseamnă deocamdată singurul

mediţin bun pentru frigurile de baltă, ori, cum se spune în termen savant, pentru malarie. Dreptu-i, domnule dragă?

— Drept! fui silit să recunosc implacabila logică a d-rului Silvestru Hotăran.

— Atuncea, dacă dreptu-i, nu te mai miră, mă rog frumos, că am coborît la apoticar să cumpăr chinină. Ai să înghiţi şi dumneata odată cu mine, în fiecare dimineaţă şi seară cîte un praf. Dăm frumos şi celorlalţi oaspeţi. (Nu m-am putut opri să surîd, imaginîndu-mi figurile celorlalţi oaspeţi ai doctorului Silvestru Hotăran, trataţi, în loc de aperitiv şi desert, cu prafuri amare.) Dăm şi la slugi. Ai să-i vezi şi dumneata şi să te prindă durerea... Eu am fost îngrozit, dragă domnule. Încă n-au ieşit pe-ntregul din rîndul animalelor şi i-au îndobitocit mai vîrtos frigurile şi *delirium.* A patra oară merg calea asta şi nu-i pot vedea în ochi. Viermi omeneşti, domnule! Moluşte, domnule!... Neam cu sîngele otrăvit din tată în fiu de aerul rău pe care-l răsuflă şi de hematozoar. Ci cred că nici soarta familiei Kemény nu-i străină de aceste bălţi, blestematele. Am să-ţi spun dumitale istoria şi-ai să înţelegi singur că am dreptate.

Astfel, tovarăşul meu de drum, cuprins de unul din acele rare accese de expansiune, prin care oamenii din fire tăcuţi se eliberează de reflecţiile îndelung înăbuşite, îmi povesti amănunţit istoria şi sfîrşitul familiei Kemény.

Pe măsură ce înainta, am înţeles că dă o însemnătate exagerată şi desigur, îndestul de simplistă, ţînţarilor. Ţînţarii — după el — distruseseră o familie!

— Chinina — vorbi advocatul doctor Silvestru Hotă- ran, bătîndu-şi pachetul din buzunarul măntălii de praf — o cură zdravănă de chinină şi s-ar fi gătat! N-am mai umbla astăzi pe drumuri. Pe drumuri, ca să luăm parte la risipa în patru vînturi a unei

avuţii agonisite în şapte veacuri. Eu, dragă domnule, ştii ce aş fi făcut?

— Nu ştiu ce-ai fi făcut! mi-am mărturisit umilit netrebnica-mi ignoranţă.

D-l advocat dr. Silvestru Hotăran rîse foarte înveselit şi foarte satisfăcut. Îi plăcea grozav, se vede, această francheţă. Nici nu se aştepta doar, să-i răspund cine ştie ce ispravă! Ştia că nu sunt capabil să scot din uşurateca-mi minte de scatiu transcarpatic vreun gînd chibzuit şi matur.

— Eu, dragă domnule, aş fi săpat nişte irigaţii faine! Aş fi sleit smîrcurile şi bălţile. Aş fi secat blestemata de apă, să fac patru mii de jugăre de fineţe şi arături... Asta-i ispravă de gospodar! Dădeam valoare pămîntului. Adunam coroane bune în fiecare an, şi atunce bai de ţîn- ţari şi de friguri. La minte bună, treabă bună! Aduceam frumos sănătate şi prosperitate... Pe urmă, dragă domnule, cînd ai coroane bune schimbate în lei, nu-i multă bătaie de cap să afli şi un praf de chinină pentru expropriere. Cine vrea să trăiască nu moare!

Mi-a părut foarte rău, în sinea mea, că şi cei din urmă Kemény nu s-au dovedit vrednici de asemenea judecată

înţeleaptă şi că n-au avut măcar norocul unor sfătuitori atît de energici, ca dr. advocat Silvestru Hotăran, de faţă. Îi mîna însă viaţa spre un alt destin, spre întîmplările neguroase şi romantice, pe care mi le împărtăşea, cu oarecare uimire şi cu îndestul dispreţ compătimitor, tovarăşul meu de drum.

Această familie Kemény dura de la începuturile Ungariei feudale.

Căpitani vestiţi prin bravură, cruciaţi pierduţi fără urmă în expediţiile pentru eliberarea Sfîntului Mormînt, sfetnici, curteni, cărturari subţiri, diplomaţi şi cardinali din viaţa acestor Kemény apar la fiecare filă din hronicul Ungariei.

Moşiile se întindeau vaste, în pustă, cît cuprind ochii. Castele cu arogante turnuri străjuiau în vreo trei domenii de-ale lor ţărmul Dunării. Cestălalt castel, din smîrcuri, fusese numai capriciul vreunui senior de acum patru veacuri, cînd poate ţinutul nici nu fusese invadat de apă şi va fi fost salubru şi fertil.

Rămăsese pustiu, poate uitat, ca orice aşezare fără însemnătate, printre atît de falnice latifundii. Pînă acum vreo opt decenii, cînd contele Armin Kemény, văduv şi lovit de un subit dezgust pentru deşertăciunile vieţii de Curte, după o viforoasă existenţă, a descins într-un asfinţit, în fruntea unui convoi de chervane.

Din aceste care cu roţi înalte de pustă şi cu coviltire de papură, oameni pletoşi au descărcat a doua zi cu răcnete de luare-aminte mobile grele şi uriaşe, lăzi de cărţi, panoplii de arme, armuri care-au fost întinse pe iarbă ca tot atîţia morţi dezgropaţi ai războaielor vechi, paravane, talere de faianţă şi o mie de nimicuri care alcătuiesc confortul şi decorul absolut necesar, al unui atît de străvechi grof. Porţile ruginite au fost desferecate cu chei mai grele decît cele de

la porţile iadului. Au fost deschise în lături ferestrele cu pervazuri putrede. Şi cînd slugile au purces să mături păianjenii, s-au înălţat, orbite de lumină, stoluri de lilieci care sălăşluiau din neam în neam, în ungherele grinzilor negre.

Aci s-a instalat contele Armin, într-o viaţă ermetică şi cîinoasă.

Explicaţiile acestei hotărîri au fost, în zvonurile din acea vreme, multe şi contradictorii.

Se spunea că şi-ar fi tocat cheagul averii în desfrînate petreceri la Pesta. Ba, că ar fi căzut în dizgraţia Curţii. În sfîrşit, merse vestea că s-ar fi retras ca o vietate păduratecă, rănită, rănită de moarte, să uite durerea unei crunte drame conjugale, pe urma căreia îşi culcase străpuns cu spada, în duel, cel mai bun şi nedespărţit prieten, în vreme ce contesa se stingea de lingoare, într-o primăvară repede, undeva în Italia, nimicită de umilinţă şi de durere.

Adevărate ori născocite, întîmplările n-au fost cercetate de aproape, de nimeni. Pesta era departe. Calea, lungă, peste cîmpii pustii. Oamenii, munciţi de alte griji.

Era în miezul anului 1848. Kossuth ridicase steagul republicii libere a Ungariei. Honvezii lui Görgey şi Hat- vany puseseră pe goană armatele imperiale şi se treziseră deodată în faţă cu un duşman nou, dîrz şi obraznic: valahii unui oarecare practicant de advocat Avram Iancu, luptînd cu coase şi cu ciomege, fortificaţi în văgăunile munţilor şi conduşi de popi care-şi arogaseră impertinente titulaturi romane, de tribuni şi centurioni.

Din multe castele, stăpînii bejeniseră spre locuri mai sigure. Cînd s-au întors, Armin Kemény nu le-a călcat nimănui pragul, nici nu le-a deschis uşile. Între zidurile umede, îmbătrînea ursuz şi bărbos. Cînd apărea încruntat, cu flinta de vînătoare la umăr şi

înconjurat de haita de cîini, sau cu cizmele înalte pînă peste genunchi şi încărcat de complicate unelte de pescuit, toată suflarea omenească din cale intra în pămînt.

Căci asemenea întîlniri nu isprăveau bine. Întotdeauna descoperea o pricină de mînie, dezlănţuită în ocări răstite şi în lovituri repezi de harapnic.

Înduioşare şi dragoste nu arăta decît pentru cîini şi pentru cai. Iar dintre vietăţile omeneşti, numai pentru singurul copil care avea să-i prelungească neamul: Andor.

Cînd îl adusese în caleaşcă de la Pesta, acest Andor număra cinci ani. Străveziu şi palid, în haina de catifea albastră cu guler de valancienă, copilul deschisese ochii înfricoşaţi la aceste sălbatece locuri, fiindcă întîia oară ieşea dintre pernele moi, jilţurile cu picioarele scunde de broască, încăperile cu oglinzi cît peretele şi parcul cu arbori domesticiţi, retezaţi, aliniaţi şi ajustaţi, ai palatului de la Pesta, pe ţărmul Dunării, cu faţa spre insula Margit.

Era fără vlagă, întîrziat în creştere, somnoros. Poate va fi fost nevoie de alt aer, aspru şi rece, din înălţimile munţilor, pentru a biciui sîngele şi a altoi vigoare acestui vlăstar de neam ostenit.

Părintele a crezut însă că va înlocui asemenea lipsă crescîndu-l departe de moleşeala capitalei, îndemnîndu-l de timpuriu să capete dragoste de cîmp, de baltă, de vînat, trezindu-l odată cu zorile răcoroase, învăţîndu-l să poruncească şi să se ceară ascultat.

I-a adus dascăl un călugăr cărturar de la Roma, pentru învăţătura elină şi latinească. Iar pentru cealaltă pregătire a vieţii, un maestru de călărie şi altul de vînătoare.

Aceştia din urmă au fost trimişi, nu peste multă vreme, îndărăt. Nu-şi găseau folosire. Copilul arăta dragoste bolnăvicioasă numai pentru carte şi pentru reverie trîndavă; iar

pentru exerciţii violente, dovedea o repulsie femeiască.

O singură aşteptare a contelui Armin nu dăduse greş. Feciorul ştia să poruncească, să bată din picior şi să se facă temut. Într-atîta doar se adunaseră toate puterile sleite ale celor douăzeci de generaţii, care umpluseră hronicul Ungariei cu isprăvile lor.

Tînărul cu fruntea bombată şi cu ochii muiereşti se învineţea de mînie cînd găsea împotrivire; vinele scriau sfori groase în jurul tîmplelor; privirea se aprindea fulgeroasă din leneşa visare. Ultimul Kemény nu-şi dezminţea măcar într-aceasta sîngele focos al familiei: era capricios şi despotic.

Ce-a însemnat viaţa celor doi singuratici în castelul cu porţile totdeauna zăvorite, nimeni nu putea şti cu precizie. Argaţii erau puţini la număr. Cel mai apropiat sat, la două poşte. Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran se văzuse silit să reconstituie această existenţă din scrisorile de afaceri, actele, însemnările şi celelalte documente din arhiva familiei, pe care le puricase cu de-amănuntul vreme de două luni, cînd orînduise dosarul moştenirii. Îşi însemnase aceste date pe cele patru feţe ale unei coale de hîrtie, care-i stătea la îndemînă şi pe care, pentru mai multă uşurinţă a înţelegerii şi o mai repede scurtare a povestirii, mi-o va citi.

Deschise ghiozdanul burduhos de pe genunchi. Îşi vîrî înlăuntru nasul rotund încălecat de ochelarii înrămaţi în bagà de culoarea zahărului ars, şi scoase la lumină coala scrisă mărunt, în care istoricul ultimilor Kemény se afla consemnat în ordine cronologică, aşa cum era de aşteptat de la un om atît de metodic şi scrupulos ca tovarăşul meu de drum.

D-l advocat dr. Silvestru Hotăran îşi aburi ochelarii, îi şterse de praf cu o batistă, trecu cîrligele după ureche şi citi această:

PRESCURTARE

Despre viaţa şi actele defuncţilor Armin, Andor, Ana şi Aranca Kemény, începînd de la anul 1860 pînă la anul 1926

Februarie 1860. Junele conte Andor împlineşte şaptesprezece ani. Cu prilejul aniversării, discuţie violentă între părinte şi copil asupra carierei ce urmează să-şi aleagă tînărul conte. Contele Armin vrea pentru copil cariera armelor. Contele Andor o respinge indignat. Se declară mulţumit cu viaţa claustrată între cărţi, afirmînd că nu doreşte nimic altceva.

Iunie 1862. Contele Andor tînjeşte de o boală nelămurită. („Friguri! Ţînţari!” — sublinie advocat dr. Silvestru Hotăran.)

Mai 1863. Contele Andor din nou arătă aceleaşi simptome. Febră, insomnie, oroare de zgomot şi de mişcare. Un medic de la Pesta, adus şi consultat, prescrie aer liber, plimbare, vînat, canotaj, călărie, exerciţii violente... Diagnoză: Criză tîrzie de pubertate. („Imbecilul! declară satisfăcut dr. Silvestru Hotăran. Imbecilul! Chinină trebuia să prescrie, nu exerciţii violente!”)

Ianuarie 1867. Contele Armin se răneşte singur cu puşca la vînătoare. O lună de nemişcare în pat. Contele Andor comandă trei lăzi cu cărţi, de la Pesta, Viena şi Lipsca.

Iunie 1868. Contele Armin aduce din Germania şase părechi de pui de lutră, pentru aclimatizare în bălţile domeniului. Contele Andor începe o monografie a familiei Kemény, cu documente din arhiva familiei şi cu date procurate prin corespondenţă cu abatele Matteo Bandello, de la diferiţi călugări cărturari din Roma şi Pesta, cu intrare liberă la Biblioteca Vaticanului şi alte arhive publice şi particulare.

August 1868. Contele Andor întrerupe lucrarea. Febră, insomnie etc. („Iarăşi ţînţarii!” bate hîrtia cu dosul palmei, advocat dr. juridic Silvestru Hotăran.)

Decemvrie 1870. Contele Armin împuşcă într-o singură zi trei lupi. Contele Andor află documente încă necunoscute despre isprăvile cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, plecat cu oastea lui Frederic Barbarossa în a treia cruciadă.

Februarie 1871. Ceartă violentă între contele Armin şi Andor. Abatele Matteo Bandello este expediat în plină noapte, pe viscol, cu sania, sub învinuirea că, împotriva tuturor avertismentelor, întreţine bolnăvicioasa înclinare a tînărului conte pentru „trîndăvia cărturărească”. Copilul şi părintele nu-şi vorbesc două luni. Fiecare ia masa în cameră separată. Contele Armin împuşcă doi lupi, mai multe vulpi şi născoceşte două sisteme de căpcăni, după model propriu, pentru lutrele care s-au înmulţit simţitor. Contele Andor a terminat ultima parte din[1] *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény.*

Iulie 1874. Contele Andor cade la pat. Febră, viziuni, delir. („Anofelul!” dă din cap tovarăşul meu de drum.)

Octomvrie 1878. Contele Armin îndiguieşte partea sudică a bălţilor, pentru a mări suprafaţa lacului numit Lacul Turcilor, în amintirea bătăliei unde au fost înecate rămăşiţele unei oaste turceşti.

Contele Andor trimite pe ascuns bani abatelui Matteo Bandello să-i completeze ştirile despre a treia cruciadă, din arhiva secretă a Vaticanului.

Aprilie 1879. Contele Armin aduce canal de apă pînă în parcul castelului, pentru a comunica direct, cu barca, pînă la Lacul Turcilor. („Nenorocitul! surîde cu o mare compătimire advocat dr. juridic Silvestru

[1] În textul de bază: „de” *(n. ed)*

Hotăran. Îşi aduce miasmele mai aproape de casă... Nu-i erau destul!”) Contele Andor descoperă amănunte neaşteptate despre ultimii ani ai cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, căzut în captivitatea musulmanilor.

Iunie 1880. Contele Andor cade la pat de unde nu se mai ridică pînă în septemvrie. Febră, viziuni, delir. Îi apare întîia oară arătarea cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1881. Bătrînul conte Armin se întoarce cu aprindere la plămîni de la vînătoare, zace două zile şi moare în dimineaţa de Sf. Iulian. Contele Andor trimite răvaş abatelui Matteo Bandello, să sosească de urgenţă.

Martie, acelaşi an. Abatele Matteo Bandello se instalează în castel, aducînd două lăzi cu cărţi, documente transcrise etc. Contele Andor capătă toate documentele doveditoare că eroul său, cavalerul Ştefan Koloman Andrei Kemény, în captivitatea lui Saladin, trece la mahomedanism, se îndrăgosteşte de nepoata sultanului, o ia în căsătorie şi devine unul din comandanţii oastei turceşti care apără cetatea Zara, împotriva cruciadei a patra.

Noiemvrie 1882. Contele Andor e ales membru corespondent şi membru de onoare al mai multor societăţi istorice de la Pesta, în urma primelor două volume din *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Ke- mîny,* tipărite în primăvara aceluiaşi an.

Mai 1883. Contele Andor e din nou bolnav. Febră, delir, viziuni. în fiecare noapte îi apare arătarea lui Ştefan Koloman Andrei Kemény, făcîndu-i un semn misterios şi dispărînd la cîntatul cocoşilor.

Iunie, acelaşi an. Contele Andor porunceşte să se taie toţi cocoşii din cuprinsul castelului.

August, acelaşi an. Discuţie violentă între contele Andor şi abatele Matteo, care îl

învinuieşte de idei eretice, predilecţie pentru un erou sperjur etc. Abatele Matteo Bandello este expediat la prima gară, în timpul nopţii.

Noiemvrie 1884. În urma inundaţiilor, zăgazurile de la Lacul Turcilor cedează, iar toată regiunea e acoperită de apă. Contele Andor comandă la Lipsca şi Viena un ciclu de cărţi despre ştiinţele oculte, reîncarnare, spiritism, magnetism etc.

Aprilie 1885. Contele Andor cere librarilor săi de la Pesta şi Viena să-i complecteze operele lui Allan Kardek, Swedenborg, Samuel Taylor Coleridge, Sfîntul Denis Areopagitul, Ruysbroeck *l'Admirable.*

Iunie 1887. Contele Andor se îmbolnăveşte din nou. Febră, delir, viziuni.

Iulie, acelaşi an. Contele Andor intră în comunicaţie directă cu spiritul cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1889. Contele Andor aruncă în foc manuscrisul părţii a treia şi ultima din *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény.* Se decide să o refacă, după dictarea directă a spiritului, care acum îi e nedespărţit în castel.

Mai 1890. Contele Andor capătă, după mai multe indicii, siguranţa că este spiritul reîncarnat al cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény; după cum spiritul poetului celt Allan Kardek s-a reîncarnat în Hippolyte Deni- sard Rivail, şeful doctrinei spiritiste.

Ianuarie 1891. Contele Andor intră în corespondenţă cu mai mulţi pionieri ai spiritismului din Europa şi din America.

Iulie 1892. Febră, insomnie, delir.

August, acelaşi an. Contele Andor descoperă, printr-o metodă ocultă care îi aparţine, că rămăşiţele pământeşti din oastea lui Soliman Magnificul, care s-au înecat în mlaştinile din jurul castelului numite Lacul Turcilor, au fost comandate de Hussein Ibuzolair, strănepot direct al

cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény turcitul. Armata maghiară care i-a împins în mlaştini, înecîndu-i, luptase sub conducerea unui Kemény. Astfel, căpitani din aceeaşi viţă a familiei Kemény se războiseră fără să se cunoască, unul pentru apărarea creştinătăţii şi altul pentru steagul verde, cu semiluna mahomedană. Contele Andor cere prin corespondenţă, de la diferite biblioteci din Pesta şi Viena, date despre ocupaţia turcească în Ungaria, între anii 1520—1566.

Octomvrie, acelaşi an. Informaţiile obţinute de la arhivele din Pesta şi Viena îl nemulţumesc. Contele Andor renunţă la ele, urmînd să le complecteze prin mijlocirea unui medium.

Ianuarie 1893. Contele Andor cheamă prin scrisoare, după recomandaţiile baroanei Clara Peyron, cunoscută prin corespondenţă, celebrii medium, soţii Florence şi Nicholas Blacke.

Februarie 1893. Sosirea soţilor Florence şi Nicholas Blacke. Contele Andor semnează o scrisoare, prin care oferă despăgubire de 20.000 coroane, soţilor Blacke, pentru o şedere de şase luni în castel.

August, acelaşi an. Plecarea soţilor Blacke. Contele Andor descoperă după o săptămînă dispariţia mai multor lucruri de valoare, între care, parte din bijuteriile familiei. Scrie o reclamaţiune adresată justiţiei. Se răzgîndeşte şi nu o mai trimite. Originalul petiţiei se află în arhiva familiei.

Aprilie 1894. Contele Andor îşi propune să caute un medium printre persoanele simple şi ignorante, care să nu-i înşele buna-credinţă. Scrie mai multe scrisori. E nemulţumit de toate răspunsurile.

Septemvrie, acelaşi an. încunoştiinţat de advocat că în domeniul de vînătoare al familiei, în pădurile vecine Sibiului, se află mai multe lăzi cu documente pînă atunci neglijate, contele Andor părăseşte întîia dată

castelul, la vîrsta de 51 ani. Rămîne două săptămîni la Racoviţa, lîngă Sibiu. Oferă 30.000 coroane ţăranului Gheorghe Porumbacu pentru a-i încredinţa fiica sa Ana Gh. Porumbacu, în care a găsit toate însuşirile unui medium excepţional. Gh. Porumbacu refuză.

Octomvrie, acelaşi an. Prin intermediul advocatului din Sibiu, contele Andor ridică oferta la 40.000 coroane. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Ianuarie 1895. Contele Andor face din nou drumul la Sibiu şi de aici la Racoviţa, pentru a stărui personal. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Martie, acelaşi an. Prin intermediul advocatului, contele Andor cere în căsătorie pe Ana Gh. Porumbacu.

Aprilie, acelaşi an. Contract de căsătorie între contele Andor Kemény, proprietar, născut [la] 15 februarie 1838 şi Ana Gh. Porumbacu, profesie casnică, născută la 2 octomvrie 1877. Contele Andor constituie dotă soţiei sale 200.000 coroane şi o rentă viageră de 3.000 coroane anual săteanului Gh. Porumbacu din Racoviţa, comitatul Sibiului.

Septemvrie, acelaşi an. Contesa Ana Kemény încearcă să fugă noaptea din castel, în înţelegere cu o servitoare care angajează căruţă etc. Contele Andor surprinde servitoarea, o loveşte pînă la sînge. Contesa e închisă în cele două camere nord-vestice de sub turnul castelului.

Octomvrie, acelaşi an. Contele Andor renunţă la şedinţele spiritiste şi magnetice. E îndrăgostit de contesă.

Noiemvrie, acelaşi an. Contesa Ana Kemény încearcă să trimită o scrisoare părinţilor, prin altă servitoare, ce- rînd să o elibereze numaidecît. Contele interceptează scrisoarea. Într-un acces de violenţă răneşte

mortal servitoarea vinovată. Victima e îngropată lîngă capela castelului.

Decemvrie, acelaşi an. Contele Andor comandă de la Pesta diferite cadouri femenine: bijuterii, haine, blăni etc. Se informează despre posibilitatea unei călătorii în Italia, ignorînd complet în viaţa pe care a dus-o pînă acum, atît mijloacele de călătorie, cît şi formalităţile respective.

Martie 1896. Contele Andor şi contesa Ana Kemény pleacă în călătorie în Italia.

Iunie 1896. Contele şi contesa se află în Elveţia.

Septemvrie 1896. Întoarcerea contelui şi contesei Kemény.

Mai 1897. Contesa Ana Kemény naşte o fetiţă care e botezată Aranca Maria Ştefania.

Ianuarie 1900. Contele Andor angajează, printr-un birou de la Londra, o guvernantă pentru Aranca: miss Elisabeta Landor.

August 1901. Contesa Ana se îneacă în canalul din parcul castelului. Cercetările nu pot dovedi dacă e vorba de sinucidere sau de accident. Contele Andor încearcă să se sinucidă la rîndul său. E salvat de un servitor bătrîn, actualul păzitor al castelului. Zace o lună de pneumonie. Ridicat din pat, reia preocupările spiritiste şi magnetice.

Cheamă spiritul contesei Ana.

Mai 1902. Febră, insomnie, delir.

Iunie, acelaşi an. O păreche de servitori, angajaţi de curînd, cer rezilierea contractului, sub cuvînt că nu pot locui sub un acoperămînt unde se arată în fiecare noapte o vedenie albă, care cutreieră coridoarele.

Septemvrie, acelaşi an. Contele Andor se închide în bibliotecă unde guvernanta îl aude vorbind singur cu spiritul contesei Ana.

Aprilie 1903. Contele Andor face comunicări interesante societăţilor spiritiste, magnetice şi diferitelor publicaţii spiritiste din Anglia, Franţa, Germania şi

America despre: fluidul magnetic, efluvii, corp astral, corpul odic, aura, materializări etc.

Iunie 1905. Contele Andor scrie unui coleg spiritist că se află în posesiunea tuturor dovezilor că defuncta contesă Ana Kemény, fostă Ana Porumbacu din Racoviţa, era reîncarnarea principesei Azisa, nepoata sultanului Saladin. Aceeaşi de care se îndrăgostise acum şapte sute de ani cavalerul Ştefan Koloman Andrei Kemény şi pentru care se turcise. Contele Andor, la rîndul său, fiind o altă reîncarnare terestră a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, căsătoria sa nu fusese decît o repeţire, dinainte dictată, a unui act din ciclul reîncarnărilor pămînteşti. Copia scrisorii cu răspunsul se află în arhiva familiei.

Septemvrie 1907. Contesa Aranca e internată pentru completarea studiilor, într-un pension din Cambridge (Anglia).

Ianuarie 1910. Contele Andor prezidează congresul Uniunii spiritiste de la Londra, unde face senzaţionale comunicări despre lanţul reîncarnărilor terestre, telekinezie etc.

Iunie 1911. Contesa Aranca se întoarce în vacanţă din Anglia. În scrisorile adresate colegelor de şcoală se arată cu totul încîntată de sălbătăcia şi atmosfera romantică a domeniului părintesc. Aici îşi poate exercita în voie pasiunea pentru vînătoare, pescuit, canotaj etc. Se plînge că nu poate avea tovarăş la aceste expediţii pe bătrînul conte, pe care îl descrie ca pe un ursuz, „cu frunte exagerată şi cu barbă idem, de gnom” şi care n-a fost niciodată să-şi vadă pînă unde i se întinde hotarul moşiei.

Iulie 1913. Contele Andor face un voiaj la Londra, chemat de mai mulţi confraţi întru spiritism. Se întoarce însoţit de contesa Aranca, în penultima vacanţă.

Decemvrie 1914. Contele Andor e chemat la Budapesta pentru a da relaţii asupra legăturilor cu diferiţi savanţi englezi inamici. Contesa Aranca, obligată să rămînă în Ungaria, refuză să-l întovărăşească în capitală. Vî- nează, patinează, a deschis copci în gheaţă pentru a pîndi lutrele, aduse odinioară de bunicul Armin Kemény şi prăsite în mod alarmant.

*Iunie 191*5. Contesa Aranca aduce un meşter de la Pesta să repare toate bărcile rămase în părăsire de la moartea contelui Armin. Îşi petrece toată ziua pe apă.

Ianuarie 1916. Contele Andor nu mai părăseşte biblioteca. Vorbeşte singur. Contesa Aranca îşi permite glume ireverenţioase, care produc conflict între părinte şi copilă. Contesa Aranca împuşcă două vulpi.

Iunie 1916. Contele Andor e grav bolnav. Delir, de astă dată fără febră. Un medic, chemat de la Pesta, ordonă imediata îngrijire într-un sanatoriu. Contesa Aranca îl însoţeşte în capitală, unde intră soră de caritate într-un spital de răniţi, pentru a nu rămîne inactivă. Apariţia sa face senzaţie în anumite cercuri înalte din Budapesta. Un pictor celebru şi nemobilizabil cere onoarea de a-i face portretul. Contesa Aranca acceptă, dar nu-şi poate găsi astîmpăr în timpul pozei. Mărturiseşte în această vreme pictorului, că nu poate suporta viaţa efeminizată din capitală şi că abia aşteaptă să se poată întoarce la viaţa liberă şi pitorească de acasă.

Decemvrie 1916. Consultul medicilor ajunge la concluzia că boala contelui Andor Kemény e incurabilă, însă că poate dura 10 —12 ani. Contesa Aranca se întoarce la castelul părintesc. Vînează trei lupi în prima săptămînă.

Martie 1917. Contesa Aranca suferă întîia oară de singurătate. Insomnie. Într-un

carnet de însemnări notează că o dezgustă abrutizarea servitorilor bătrîni. În două nopţi consecutive i se arată vedenia albă din coridoare, de care pînă acuma şi-a rîs.

Iulie, acelaşi an. Febră, insomnie („A venit şi rîndul ei! dă din umeri domnul advocat dr. Silvestru Hotăran. Febră, adică: ţînţari! Malarie!”)

Martie 1918. Soseşte în convalescenţă, după ce a fost rănit pe frontul galiţian, sublocotenentul de rezervă Tiva- dar Vágo, feciorul moşneagului servitor de încredere, care şi astăzi păzeşte castelul Kemény, acelaşi care a scăpat de la înec, în august 1901, pe contele Andor. Tivadar Vágo e democrat şi revoluţionar. Vorbeşte entuziasmat despre revoluţia din Rusia. De cîteva ori însoţeşte pe contesa Aranca în expediţiile cu barca în diferitele locuri ale domeniului.

Mai 1918. Tivadar Vágo este rechemat la regiment, la Pesta. În tot cursul verii expediază respectuoase scrisori din localităţile unde se afla cu regimentul. Contesa Aranca născoceşte procedee noi de pescuit.

Iunie 1918. Contesa Aranca suferă de febră, temperatură etc. Dar refuză să rămînă în casă. Pînă noaptea tîrziu, se află cu barca pe lac, vînînd sau pescuind.

Ianuarie 1919. Contesa Aranca vîneză un lup şi două vulpi. Tivadar Vágo a încetat să scrie. După informaţiile ulterioare, se află înregimentat în armata revoluţionară a lui Béla Kun.

14 martie 1919. Castelul Kemény e atacat de trupe neregulate revoluţionare. Contesa Aranca împuşcă doi soldaţi pe fereastră.

15 martie 1919. Trupele neregulate se retrag pentru a face front unei armate româneşti în înaintare. Apare locotenentul de rezervă Tivadar Vágo, comandant al unei

trupe roşii, sfătuind servitorii să părăsească domeniul şi în special pe contesa Aranca să se refugieze, pentru a scăpa de răzbunarea soldaţilor împuşcaţi. Contesa Aranca refuză.

18 martie 1919. Contesa Aranca dispare. Ultima dată a fost văzută seara, înainte de apusul soarelui, cu barca şi cu o carabină militară.

19 martie 1919—20 decemvrie 1926. Toate cercetările pentru a descoperi urma contesei Aranca nu dau nici un rezultat. Tivadar Vágo se află refugiat în Rusia, împreună cu mai mulţi conducători ai revoluţiei ungare.

21 decemvrie 1926. Contele Andor moare octogenar în sanatoriul „Sf. Gellért" din Budapesta, după ce timp de zece ani îşi pierduse cu desăvîrşire raţiunea şi se socotea reîncarnarea terestră a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény.

22 decemvrie 1926. Deschiderea succesiunii Kemény.

*

— Aceasta e tot, dragă domnule! îşi încheie prea lunga lectură, advocat dr. Silvestru Hotăran. Aceasta e tot şi întăreşte spusele mele. Un neam întreg scos din viaţă de anofel!... Toată nebunia contelui Andor; stricăciunea de nervi a fetei de ţăran înălţată la rang de contesă şi ale- gînd moartea sau fuga în locul vieţii din asemenea temniţă împresurată de ape, firea şuie a contesei Aranca şi dispariţia dînsei fără urme; toate dovedesc că boala s-a încuibat adînc şi că nici un altoi de sînge proaspăt n-a mai putut aduce salvare neamului. O vreme, am socotit că a fost o fugă romantică.

— Romantică şi sentimentală? am subliniat, fiindcă şi eu preferam aceeaşi concluzie.

— Da, dragă domnule. Romantică şi sentimentală. Mă cugetam că poate contesa Aranca, ascultînd pornirile ei plebee, a fugit cu feciorul servitorilor, locotenentul revoluţionar... Informaţiunile mele au dovedit însă că Tivadar Vágo a plecat singur în Rusia după răsturnarea lui Béla Kun şi că se află astăzi, amnistiat şi om nevoiaş, de afaceri, la Pesta. Contesa Aranca n-a dat semn că este în viaţă. Toate publicaţiile legale, în termen, n-au fost de folos. Succesiunea trece asupra ramurii depărtate a familiei, cu care ramul principal nu mai păstra nici o legătură de trei sferturi de secol... Castelul e păzit de slugile vechi, de credinţă. Slugi bătrîne şi cu mintea bolnavă de nălucile frigurilor. Toţi jură cu mîna pe sfînta cruce, că încăperile castelului şi împrejurimile parcului sunt umblate noaptea de stafia contesei Aranca. Pînă ce nu plecase dînsa, era contesa Ana. Acum, e contesa Aranca!... Vezi bine, dintr-această rătăcire a minţii, dragă domnule, unde i-a adus balta şi ţînţarii. Dealtminteri, dumneata cu ochii dumitale ai să vezi şi ai să te cugeţi. Pe urmă ai să-mi dai mie dreptate, cum toţi mi-au dat pînă-n ceasul prezinte. Ne apropiem...

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran îşi împături documentul cronologic. Îl închise în geanta doldora, veri- ficînd minuţios toate resorturile încuietorilor. Apoi se întinse pe spate, cu un suspin de uşurare, între pernele moi ale maşinii.

Ne apropiam, într-adevăr. Se simţea suflînd împotriva automobilului, vîntul jilav şi mirosul putred, de apă stagnată.

Şoseaua rămase înaltă, ca muchia unui dig, împresurată de o parte şi de alta de smîrcuri glodoase. Ici-colo, din apele negre, se ridicau copaci noduroşi cu scorburi imense şi cu crengi torturate, care noaptea

vor fi luînd desigur înfăţişări spectrale de spaimă.

Zburau păsări necunoscute, speriate din păpurişuri care-şi clătinau latele săbii vegetale.

Dar ceea ce neliniştea într-adevăr, strecurînd un sentiment insuportabil, de oroare şi de dezgust, era întinderea aceasta de apă chiftită; abia de-un lat de palmă ridicată deasupra pămîntului; amestec de fertilitate şi de putreziciune, cu flori cărnoase şi păroase ca animalele vii şi cu vietăţile oribile, care se ghiceau mişunind în glodul gras, înnodîndu-se, tîrîndu-se, vînîndu-se; reptile şi insecte cu o sută de picioare, moluşte moi cu hidoase convulsiuni, lipitori înciotate în struguri băloşi, un întreg univers vîscos şi veninos, dospind ca într-o imensă etuvă.

Din humusul negru veneau valuri de fermentare acră.

Mici insule, scoţîndu-şi cucuiele ierboase din fongozitatea verzuie, păreau tot atîtea abcese intrate în putreziciune.

Departe, în zarea aburită de umezeală, sălciile moarte străjuiau domeniul acesta al iremediabilei tristeţi, cu braţe carbonizate şi ciunge, care speriau orizontul.

— Aur! mormăi advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Un drenaj sistematic, şi aur ar fi însemnat pămîntul acesta untos ca păcura...

N-am răspuns.

Ochii se chinuiau să desluşească, din fuga maşinii, dacă ceea ce-mi părea uneori că mişcă mătreaţa spongioasă a apei era un pistil de floare monstruoasă ori numai un bot de animal cuibărit în nămol.

Strigătul claxonului fu bizar şi mat. Cu toată sonoritatea absorbită de smîrcuri. Un strigăt înăbuşit cu vată. Şi roţile călcau acum fără zgomot, pe drumul capitonat cu

iarbă, tăiată din şosea pînă la porţile de fier ruginit.

Nu se mişca nimic. Totul era părăsit şi deşert, cum n-ar fi locuit nimeni de o sută de sute de ani.

În poarta cu rugina asudată de umezeală, un singur semn al veacului ne reintegra în timp. Publicaţia roşie de licitaţie lipită cu clei de făină.

— Dorm! se impacientă advocat dr. Silvestru Hotăran. Dorm, bestiile! Mai sună! porunci şoferului.

Abia la a treia chemare, în dosul porţii se auzi cineva mişcîndu-se, scrîşnind zăvoarele, şi grele, laturile se deschiseră izbindu-se de perete.

O jivină de om, păroasă, cu mîinile pînă la genunchi, îşi ridică pălăria verzuie cu labă de iepure la ceafă.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran vorbi mînios ceva în limba lui Petöfi, din care n-am fost vrednic să înţeleg niciodată un singur cuvînt. Omul răspunse mergînd cu pălăria în mînă, lîngă maşină, pe drumeagul năpădit de buruieni.

De după zid apăru o monstruoasă arătare: un guşat cu traista de carne lucioasă, căscînd ochii cîrpiţi, rînjind dinţii galbeni într-un rîs grotesc şi strîmbîndu-se tîmp la noi. Cînd maşina fu lîngă el, dădu un răcnet şi dispăru fluturîndu-şi zdrenţele.

— Poftim! Vezi şi dumneata, dragă domnule, printre ce oameni suntem condamnaţi să trăim cîteva zile... se tîngui advocat dr. Silvestru Hotăran, descurcîndu-şi picioarele dintre pachete şi scoborînd cu un gemăt.

M-am tras cîţiva paşi îndărăt, să cuprind în întregime cu privirea faţada castelului cu stafii.

Răspundea exact închipuirii: cu cele două rînduri de ferestre înguste şi opace, cu turnurile laterale, cu uşile inexpugnabile de

stejar ferecat în ţinte, cu muşchiul ruginiu, crescut între blocurile de piatră. Era solemn, întunecat, invadat de umezeală. Fuliginos şi mut.

— Ai timp! mă strigă advocat dr. juridic Silvestru Hotăran din capul scărilor. Ai timp să-l vezi mai tîrziu... Toată mizeria e dincolo, în cealaltă faţadă, spre parc... Acum să ne scuturăm praful, dragă domnule, să ne dezmorţim, să ne spălăm ochii şi să aflu ce surprize mi-a mai pregătit justiţia. Îmi spune acest Micloş, că am primit telegrame şi acte... Mie nu-mi plac niciodată telegramele. Nu anunţă decît complicaţiuni neprevăzute, după cum vei fi aflat şi dumneata...

Am renunţat să văd deocamdată „mizeria" de dincolo, cum o numea advocat dr. Silvestru Hotăran, şi l-am urmat pe scările intrării.

M-am oprit orbit, să-mi deprind ochii cu întunericul şi plămînii cu mirosul înecăcios şi iute, de mucegai. M-am lovit de un om rece şi am sărit repede în lături.

Omul era numai o armură; iar alte armuri, cu coifuri pe ochi şi cu gesturi încremenite, păzeau sala de jur împrejur.

Advocat dr. Silvestru Hotăran îşi aruncă în cea mai desăvîrşită lipsă de pietate cascheta în pumnul metalic al unui fost Kemény; pardesiul de praf, pe braţul altuia; apoi, nerăbdător, desfăcu telegramele şi adresele justiţiei, apropiindu-se de lumina uşii.

După mormăielile guturale am înţeles că nu-i aduceau veşti pe plac.

Păşi apăsat pe lespezile de piatră, cu mîinile la spate, mototolind între degetele grase cît cinci părechi din würşti congestionaţi vraful de hîrtii. Se opri în faţa unei armuri cu pieptul de metal lucios. O măsură din vîrful prelung al picioarelor articulate, pînă în creştetul coifului cu crucea dublă. Şi amîndoi: uriaşul înalt, dar

cu mijlocul subţire, în solzii laţi de oţel, şi omul în contemporan veston de stofă englezească, îmbumbiat peste abdomenul sferic, au părut un moment că se înfruntă cu un egal dispreţ.

Advocat dr. Silvestru Hotăran întoarse brusc spatele omului de fier şi se însenină la figură. Îmi fu uşor să pricep că nu se încruntase nicidecum agresiv la armura inofensivă, ci numai că meditase la neprevăzute complicaţii; că găsise o dezlegare şi că luase o hotărîre.

— În definitiv, putea fi ceva şi mai rău! rosti advocat dr. Silvestru Hotăran. Imaginează-ţi, dragă domnule, că trebuie să amînăm cu patru zile termenul şi că trebuie să mă prezint la reşedinţă chiar astăzi. (Consultă ceasul priponit cu lanţ gros de aur între nasturii vestei.) Adică să plec în cel mult o oră, dacă vreau să ajung înainte de închiderea tribunalului. Cum facem? Te-am încurcat de la treburile dumitale...

— Facem foarte simplu! am răspuns cu voioşie, ca unul care nu prea aveam cine ştie ce treburi de încurcat şi nu păstram agendă plină de misterioase hieroglife, pentru întrebuinţarea dinainte destinată a zilelor şi a ceasurilor. Simplu, fiindcă rămîn aci, dacă nu încurc pe nimeni... Dumneata te duci la reşedinţă. Te întorci, cînd ai terminat. Îmi laşi ceva din provizii. Slavă Domnului, este de unde! Această împrejurare îmi face chiar plăcere. Am timp să cercetez pe îndelete biblioteca.

Nu mărturiseam adevărata pricină. Că mă ademeneau mai ales aceste două-trei zile fiindcă mai bine voi înţelege romanticile şi fumegoasele peripeţii, atît de prozaic rezumate de advocat dr. Silvestru Hotăran, în referatul său sec ca un raport de expertiză.

Singur, eliberat de prezenţa preaterestrului meu tovarăş de drum, voi avea răgaz să respir această atmosferă. „Să

mă înveninez de ea!” cum spunea advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Şi să reconstitui acest împătrit roman altfel de cum îl voia interpretarea lipsită de fantezie a celui mai înverşunat şi corpolent duşman, pe care l-au avut cîndva bălţile, ţînţarii şi malaria.

Tovarăşul de drum preţui însă în felul său această promptă hotărîre. Mă găsi „băiat fain” şi mă bătu afectuos pe umăr, cu palma-i lată cît broasca ţestoasă:

— Nu crede că n-am înţeles!... Ce plăcere poate să-ţi facă trei zile de plictiseală, singur, în ticăloşia de-aci?... Adevărul este că în delicateţa dumitale, dragă domnule, nu vrei să mă incomodezi şi eşti gata să te sacrifici. Apreciez aceasta!... Dar fiindcă aşa ai hotărît, aşa să rămînă! Acum, hai să ne spălăm ochii şi să gustăm ceva...

L-am lăsat pe advocat dr. juridic Silvestru Hotăran în aceste dulci iluzii asupra presupusei mele delicateţe şi am mers să ne răcorim ochii.

Ştergîndu-şi mîinile cu şervetul, vrăjmaşul anofelilor observă pe sticla ferestrei un imprudent inculpat. Îşi aşează repede ochelarii pe nasul rotund, se plecă să-l studieze cu cea mai mare luare-aminte şi se ridică pufnind de satis- facţiune:

— Anofel! mă asigură. Observi colea, cum ţine coada?... Ceilalţi, vulgari şi inofensivi, o poartă în jos. Acesta o ţine ridicată: canalia e infectată de hematozoar. Exact ceea ce-ţi spuneam.

Am mulţumit pentru acest supliment de informaţiuni, care-mi rememorau îndepărtatele lecţii de igienă de pe băncile şcolii. Dar n-am arătat prea gravă alarmare. Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran înţelegea însă altfel lucrurile. Se apropie în vîrful picioarelor, încruntat sub ochelarii bombaţi, cum ar fi pîndit pe la spate un te- ribil adversar, ridică mîna cu lentă

precauţiune şi brusc, cu degetul, îl strivi într-o asasină răsucitură.

Abia mi-am stăpînit înveselirea. Îndeletnicirile prea gravului advocat dr. juridic erau îndestul de comice şi de-un efect derizoriu. Ucisese unul, dar cele patru mii de jugăre de smîrcuri mai furnizau încă vreo cîteva milioane de „canalii”. Războiul era cu totul inegal. Inamicul se bucura de rezerve inepuizabile.

— Să nu uit cumva, să-ţi las chinina! îşi aminti advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Şi am să te rog serios, să iei în fiecare dimineaţă şi seară, cîte o doză. Nu vreau să te am pe suflet...

— Eh! Pentru conştiinţa unui advocat, o victimă mai mult ori una mai puţin...

— Iertare, dragă domnule! Conştiinţa mea e limpede ca acest cristal! se apără advocatul dr. juridic, dovedin- du-se încă o dată impermeabil la frivolele glume.

Şi spunînd, luă în mînă, de pe masă, un pahar de cristal, să-mi arate în zare cît de virginală îşi simte conştiinţa.

Paharul era prăfuit, cu urme opace şi grase ca o placă de amprente digitale.

— Trebuia şters niţel în prealabil!... am întins batista cu nevinovăţie.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran binevoi, în sfîrşit, să surîdă biruit, aşezînd la loc paharul cel ce arăta mai scîrnav ca o conştiinţă încărcată de criminal.

— Domnule, domnule, sunteţi cu toţii nişte... Nici nu găsesc cuvîntul... Nişte... răi!

— Răi, doctore... Adevărate „canalii”, ca anofelul.

— Lasă! Am să te văd eu!... mă ameninţă cu degetul gras şi roşcovan, ca un veritabil francfurter cu hrean. Acum să te predau lui Micloş. Îţi las cheile. Trei zile rămîi aci singurul custode.

Advocat dr. Silvestru Hotăran mă predă lui Micloş, care, cu toată bătrîneţea

gîrbovindu-i spinarea, lipi călcîile cizmelor militărește și rosti respectuos ceva, cam așa:

— *Egészenrendelkezéséreállok!*

— Ce spune? am întrebat.

— Ci dracu să-l ia! îmi tălmăci advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Plecăciuni de-ale lor, de-ale slugilor. Zice că-ți stă la dispoziție.

— Răspunde-i că-i mulțumesc, dar că n-am să prea am nevoie. Cum nu înțeleg nimic din limba onorabilului Micloș, nici n-am să-i pot cere nimic!...

Advocatul dr. juridic îi transmise această sinceră părere de rău, la care moșneagul îmi răspunse tot atît de respectuos și servil, cam ca:

— *Szivesenfelajánlomönnekszolgálataimat!*

— Să-mi dea înainte de toate un foarfece! am exclamat rîzînd. Ca să pot despărți subiectele de predicat...

Tovarășul nu aprecia însă ușurătatea generoasă cu care acceptam aceste noi complicațiuni; după cum și Micloș mi s-a părut crunt ofensat de veselia mea prin nimic justificată.

Nu răspundeau cu zîmbet măcar de politeță, la această exuberanță mai mult sau mai puțin meridională. Amîndoi mă dezaprobau, deși pentru motive diferite.

Dar ca să mă scutească de neînțelegerile viitoare din lipsa unui tălmaciu, advocat dr. Silvestru Hotăran porunci din vreme unde să-mi fie pregătit patul, la ce oră să se servească masa și alte vulgare amănunte ale cotidianului.

Mi s-a părut că sluga arată un fel de teamă surprinsă și că mă privește cu dezaprobare.

— Ce vrea? am întrebat.

— Prostii! rosti cu dispreț advocat dr. Silvestru Hotăran. Au început iar cu prostiile lor!... Se miră cum ai să dormi singur aci trei

nopţi. Întreabă dacă nu te temi de stafii! Se pare că domniţa Aranca a început să se plimbe iar prin coridoare şi prin parc. Zice că nimeni n-a rezistat... Acum opt ani, un locotenent român încartiruit aci a plecat după prima noapte... N-a vrut să spună de ce, dar a preferat să doarmă cu soldaţii în corturi... Iar acum trei ani, un servitor tînăr, un flăcău tocmit să taie copacii bătrîni din parc, s-a înecat după a doua noapte... Cum vezi, te las în plin mister, dragă domnule! Noroc că n-am grijă; eşti destul de civilizat ca să nu te impresioneze basmele acestor sălbateci.

— O, cît despre asta! am spus cu bărbăţie şi cu un gest larg, care desfidea toate duhurile tenebrelor.

Apoi, advocat dr. juridic Silvestru Hotăran ordonă să descarce cele o sută şi una de pachete, supraveghe orîndu- iala lor la rece, îmbrăcă mantaua de praf de pe mîna ţea- pănă a armurii transformată în cuier, se scufundă între pernele moi ale maşinii şi porni spunînd şoferului să mîne cu viteză maximă.

— Ia seama, anofelul! îmi recomandă ultima oară, agitînd mîna cu degetul ridicat într-o protectoare ameninţare.

— Şi stafiile! am spus, din capătul scărilor, cu un rîs stupid.

Poarta se trînti grea, închizindu-mă înlăuntrul zidurilor de piatră, înalte cît trei staturi de om.

*

„În sfîrşit, singur!” am răsuflat bucuros ca un erou de vodevil, clătinînd veriga pe care se aflau înşirate cheile uriaşe şi pornind să cutreier încăperile.

Pînze prăfuite de păianjen atîrnau în lumina uşilor, grele ca draperiile. Cu

repulsie, trebuia să le sfîşii ca să trec dincolo.

O vietate cenuşie — şoarec sau altceva? — se mistui sperios, dintr-un ungher în alt ungher. Umbra rece şi umedă coclise luciul metalelor. Praful se aşternuse pretutindeni verzui.

Am încercat să deschid o fereastră — atît de înecăcios şi mucegăit era aerul! Dar fereastra înaltă, prinsă în zăvoare îngroşate de rugină, se împotrivi, sîngerîndu-mi degetele.

Lumina filtra vînătă, bolnavă şi tristă.

Şi tăcerea fu, într-adevăr, intolerabilă.

Îndată, toată voioşia-mi pieri.

Din jilţurile seculare exala miros de mort. Tablourile păreţilor priveau cu o fixitate inumană. Perdelele se clătinau la trecere; încuietorile scrîşneau strident; o uşă de dulap se deschise singură şi atît de brusc cînd am ajuns în faţă, încît am tresărit.

Cu luare-aminte încordată, ţineam socoteală de fiecare coridor, ca şi cum s-ar fi putut să mă rătăcesc în cine ştie ce vast labirint. Şi m-am surprins trăgînd cu ochiul îndărăt, ca şi cum s-ar fi putut să-mi păşească pe urme cine ştie ce duşman perfid.

Umezeala de hrubă, desigur, şi nimic altceva mi-a strecurat de-a lungul spinării un fior.

Dar în clipa aceea m-am dispreţuit.

Ca să mă birui, am păşit îndată mai apăsat, fluierînd cu o falsă nepăsare, cum fac toţi fricoşii, şi aplecîndu-mă cu o silită atenţie, să cercetez de aproape ornamentele sculptate ale sipetelor şi scrinelor, vasele fine de faianţă, panopliile de vînătoare, stofele vechi.

Nici o culoare vie. Totul, opac şi mat.

Totul atît de străvechi şi de minat de jilăveală, încît s-ar fi spus că un singur pumn izbit într-o masă ar preface-o într-o movilă

de fărîmituri roşcate, cum se macină inima putredă a butucilor mucezi în pădure.

Dar mai ales mirosul acesta, care sufocă, şi tăcerea aceasta intolerabilă.

Abia în biblioteca dreptunghiulară, între zidurile răf- tuite de cărţi, m-am simţit într-un adăpost prietenos. Nu m-am temut de prezenţa duhului nevăzut: bătrînul maniac care zăvora uşa să vorbească în inofensiva lui nebunie cu spiritul contesei Ana şi să îmbrace costumul reîncarnatului cavaler Ştefan Koloman Andrei Kemény. Aici îmi era pasiunea mai tare! Lacom am deschis dulapurile, m-am căţărat pe scaune să citesc titlurile cu aurul verde, am răscolit rafturile. Mă aşteptă dintru-ntîi o dezamăgire. Nu se afla ce căutasem. Cărţi indice şi cărţi oculte. Reîncarnaţii, revelaţii, magie, magnetism: William Crookes, Léon Denis, Maxwel, Rousel Wallace. Numai în fundul rafturilor şi numai după ce-am dat la o parte evangheliile spiritiste, am descoperit, înăbuşite de această invazie mai recentă, tomurile vechi care făcuseră faima de odinioară a bibliotecii Kemény. Infoliile bătrîne de două şi trei, şi patru veacuri; ediţiile după care alergi o viaţă de om. Mi se curmă respiraţia de emoţie, ca vînătorului care-a descoperit, unicul în lume, magica floare de feregă.

Înfrigurat, coboram cu un vraf în braţe, şi fără să-mi mai scutur colbul înecăcios de pe haine, deşertam cărţile pe masa imensă din mijlocul sălii, răsfoiam filele, căutam gravurile despre care se ştiuse pînă acum că există într-un singur exemplar şi cărora le găseam perechea încă necu-

noscută. Ce lăcomie de avar! Încă şi încă... Un *Plutarh* din 1509 cu semnătura lui Rabelais. *Introducere în viaţa smerită* cu o scrisoare autografă şi ignorată, a Sfîntului Francisc din Sales. Cărţi cu armele principilor Ungariei. *Principele* lui Machiavel, cu adnotaţii de mîna autorului. O comoară preţuind tot atît măcar, cît întreg acest castel cu cele patru mii de jugăre de bălţi, smîrcuri şi ţînţari.

Mă bucuram că în nevinovata sa ignoranţă, advocat dr. juridic Silvestru Hotăran va trăda fără voie interesele clienţilor, risipindu-le pe un preţ de nimic. Îmi pregăteam figura nepăsătoare cu care să cîntăresc fiecare tom, pre- făcîndu-mă că îl voi cumpăra în silă. Şi cu aceste gînduri infame, întorceam cu pioasă luare-aminte foile late ale unei *Biblii* din veacul al şaisprezecelea, în legătura lui Nicolas Eve şi cu gravurile fin tăiate de un maestru necunoscut, cînd paşi m-au făcut să ridic ochii cu o tresărire, încît îmi lunecă tomul greu din mîini.

— Stupid! m-am mustrat singur, înciudat de această tresărire de spaimă. Cine altcineva ar fi putut să fie?

Căci nu era decît Micloş, moşneagul, şi o băbuşcă tot atît de gîrbovă şi scundă ca el.

Înaintaseră amîndoi şi se opriseră ca două mizerabile cioturi omeneşti, supravieţuind din alt veac, ca tot ce ne înconjura aici, în hainele lor largi, uzate şi fără culoare; cu braţele lor lungi, spînzurînd pînă aproape de duşumele, cu obrazurile lor zbîrcite, uscate şi pergamentate, care semănau leit, cum sfîrşesc prin a se asemăna între dînşii toţi bătrînii după ce-au trăit o jumătate de veac împreună.

Înaintaseră şi se ploconeau. Întrebau ceva şi n-am înţeles.

Moşneagul rosti o duzină de cuvinte, din care n-am prins decît un lanţ de sunete enigmatice cam ca acestea:

— *Önszolgákböröndjeiketlefogjákrakniklse rjeelazuratist?*

Femeia îl întrerupse, ca să spună cu glasul ei fonf, ceva care s-ar apropia de:

— *Podgyászukrolgondoskodnifogok!*

— Ce dracu vreţi, stimabililor, de la mine? am întrebat cu aerul cel mai amabil din lume.

— *Kérem!* rostiră amîndoi într-un glas.

— *Kérem-nekérem,* sunteţi tîmpiţi de nu mă lăsaţi în pace? Nu vedeţi că nu înţeleg nimic?

Moşneagul se ploconi cu foarte mare bunăvoinţă, începînd iarăşi, cu *gakboroc* şi *krakuik* şi *zolgoborok.*

Baba nu se lăsa mai prejos şi fonfăi repede un fel de:

— *Mivelszolgálhatokönnek?*

— Sunteţi nebuni! am strigat, scos din sărite. Duceţi-vă dracului!

— *Örömest!* îmi părură că au căzut amîndoi de acord.

Dar nu se mişcă nici unul.

Dimpotrivă. Începură să discute ceva foarte aprins între dînşii, vîrîndu-şi degetele prelungi în ochi, privind din cînd în cînd ca la un obiect neînsufleţit, încrucişîndu-şi palmele pe piept, cu ochii ridicaţi în plafon, cum s-ar descărca de orice răspundere, şi din nou întărîtîndu-se în controversa fără sfîrşit.

Era, se vede, la mijloc, ceva foarte grav, dar care mă lăsa cu desăvîrşire indiferent, de vreme ce nu înţelegeam despre ce e vorba. Nu-mi puteam desprinde ochii în schimb de la figurele lor în care orice umanitate era uscată. Fără buze, cu pielea vînătă cenuşie, cu gingiile violete, dezgustătoare, boţiţi de atîtea creţuri cîte n-aş fi crezut vreodată că pot să încapă pe-o atît de

redusă suprafaţă de piele, cu ochi sticloşi de huhurez şi cu tot scheletul împuţinat, păreau doi vrăjitori din cei care fierb băuturi blestemate din labe de mort, piele de broască şi inimă de motan negru, dezbrăcîndu-se la piele în miezul nopţii, ca să joace dansurile lor deşănţate, atunci cînd lumina cretoasă a lunii face cîinii să urle de groază.

Femeia îşi trăgea din cînd în cînd tulpanul negru pe ochii uzaţi; bărbatul îşi scărmăna favoriţii albi-gălbui, aşa cum se văd pe portretele cunoscute ale lui Franz Josef. Dar lămurit era că, împotriva înfăţişării lor de prepuşi vrăjitori, nu-mi purtau nici un gînd duşmănos; ci veniseră numai pentru a mă convinge să fac ori să nu fac un lucru care le sta pe inimă. Ce? Numai Dumnezeu îi putea înţelege.

În mijlocul unei fraze am auzit un *„nem”* şi mi-am aclus aminte că e singurul cuvînt din graiul lui Petöfi al cărui înţeles îl cunoşteam cu precizie.

— *Nem!* Nu! *Nem!* am strigat energic, foarte satisfăcut că-mi pot afirma o voinţă pe înţelesul lor.

Amîndoi tăcură brusc şi întinseră braţele în lături. Semn că întrucît îi priveşte, şi-au făcut datoria şi că de acum, totul rămîne în voia mea şi pe răspunderea mea.

Micloş îmi făcu semn să-i urmez.

Am trecut dintr-o sală în alta, pînă într-o încăpere luminoasă şi tinerească, adevărată oază neaşteptată şi surîzătoare, în acest sumbru castel. Totul fu deodată viu, colorat şi fragil.

Nedefinit, în orînduiala lucrurilor, sau mai degrabă în încîntătoarea neorînduială, se desprindea nu ştiu ce capricioasă mînă şi ce vivace prezenţă, străină cu totul de muceda atmosferă a celorlalte odăi, vaste cît catedralele şi întunecoase ca temniţele.

Păreţii erau spoiţi alb; albă, blana de urs de sub picioare; albe, perdelele; totul alb şi, printr-un miracol, nemucigăit, necoclit, neînverzit de invazia umezelii.

Moşneagul strîmb, cu picioarele scurte şi arcuite, călcă respectuos în vîrful cizmelor. Îmi arătă un pat alb, pat de pension, şi, cu semne de mut, întrebă dacă acolo într-adevăr doream să-mi facă aşternutul, cum desigur poruncise advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Am dat din cap afirmativ. Conversaţia noastră, după neizbutitele tentative, se afla astfel redusă la pantomimă.

Am dat din cap şi Micloş mă privi cu dezaprobare. Îşi mormăi nemulţumirea şi luînd o plapomă şi o pernă imaginară, se îndreptă cu acest bagaj invizibil spre uşă, vrînd să-mi arate prin aceste semne că-mi poate găsi aiurea un culcuş măcar tot atît de mulţumitor.

— *Nem!* am poruncit, arătînd patul. *Nem!* Aici vrut dormit eu! am strigat cu acea inevitabilă imbecilitate a omului care se crede mai uşor înţeles de un străin, dacă răcneşte din răsputeri cuvintele ca pentru surzi şi dacă-şi scîlciază graiul matern. *Nem!* Aici vreau dormit!

Moşneagul înclină supus fruntea pleaşă.

Vorbisem cu faţa întoarsă spre cele două ferestre, fiindcă patul cu pricina îşi avea căpătîiul chiar între perdele.

Şi m-am întors brusc, simţindu-mă privit de la spate, cum în cea mai compactă şi lărmuitoare mulţime, ştii deodată că te-a fixat insistent o privire. Am ridicat capul.

Dintr-un portret alb, mă priveau doi ochi verzi. Iar în aceeaşi clipă cînd îi văzusem verzi, mi-am şi spus că nu sunt într-adevăr verzi, ci aurii, şi negri, şi viorii în acelaşi timp, schimbători, profunzi şi hipnotici cum sunt ochii de leopard.

Portretul era recent după factură şi după puritatea colorii; veşmîntul alb era al surorilor de caritate. Am înţeles îndată.

— Aranca? am întrebat.

— Aranca! vorbi încet femeia bătrînă.

Şi cu mîna uscată la gura ei de vrăjitoare, îşi clătină capul, cu sughiţ de tînguire puerilă.

M-am uitat surprins la obrazul tăbăcit de mumie, la ochii uzaţi, atît de uzaţi încît de mult îşi vor fi secătuit izvorul uşurător al plînsului; bieţi ochi decoloraţi şi înfundaţi în văgăunele orbitelor, ca drojdia palidă de lumină pe fundul sleit de fîntîni.

Era atîta jale concentrată şi neputincioasă, atîta adoraţie înduioşătoare în această gîrbovă şi dezgustătoare făptură, din care crezusem orice simţire omenească uscată, încît odată cu mila, mi s-a strecurat şi o mare mustrare pentru nevrednica-mi nesimţire cu care mai înainte mă răstisem şi le batjocorisem statornica lor fidelitate de slugi. Baba nu-şi desprindea ochii de la portretul din părete, clătinînd capul ca o grosolană păpuşă deşurubată din jocul vasilachilor şi îşi ridică poalele şorţului negru spre colţul pleoapelor creţe de gutapercă: gest femeiesc de plîns, rămas din vremea cînd va fî avut încă lacrimi.

Moşneagul căută în altă parte.

Spuse ceva în limba lor necunoscută. Vorbiră ceva, în limba lor necunoscută.

Nu-i mai găseam odioşi şi dezgustători. Nu mai aflam nimic în ei din brutele atît de sumar şi aspru judecate de advocat dr. juridic Silvestru Hotăran.

Erau nişte slugi bătrîne şi credincioase, peste care trecuseră toate întîmplările şi care mîine vor fi alungate de stăpînii cei noi. Ei nu mai ştiau, ei nu mai simţiseră şi trăiseră viaţa ciudată a solemnilor seniori de aici, cu toate nebuniile şi inexplicabilele lor capricii.

Eu eram un simplu intrus. Un cumpărător. Un complice al devastării.

Eram duşmanul.

M-am apropiat de o fereastră, ca să nu le înfrunt privirea. Fereastra răspundea în cealaltă faţadă, spre parcul inundat de ape. Încă nu-l văzusem. Era doar prelungirea smîrcurilor nemărginite pe unde-am venit, cu aceleaşi

ochiuri de apă stătută, cu acelaşi humus negru şi veninos, umflat de toată fecunditatea putreziciunilor. Copaci de cîteva ori seculari înălţau cioturi scrofuloase, braţe ciunge, crăci aşchiate. Iar cei căzuţi de-a curmezişul potecelor năvălite de apă, arcuind punţi scorburoase şi diforme, măreau dezordinea şi desăvîrşita paraginã. Unii erau surpaţi numai pe jumătate. Se rezumaseră în prăbuşire pe crengile celorlaţi. Era în plin august şi aproape toţi nu mai purtau frunze: negri şi morţi, devastau peisagiul.

Soarele oblic în asfinţit turna găleţi de sînge purulent peste bălţile ruginite. Un stol de corbi descinse în roată de funingine, cum îi ştiam năpustindu-se pe cîmpurile de cadavre.

Irezistibil, chemarea smîrcurilor înmiasmate mă îndemnă să cobor.

Slugile dispăruseră din încăpere, fără să-i aud ple- cînd. Portretul mă fixa cu ochii impasibili: verzi şi negri, şi viorii. Pe buze, pictorul izbutise fericit să surprindă un început de zîmbet, care încă nu se hotărîse să fie zîmbet şi lucea făgăduindu-se numai în adîncul privirii. „În orice caz, un mare maestru, un subtil şi mare maestru!” îmi spuneam coborînd scările sonore şi late, din sala cu armuri. Am trîntit uşa grea, am înconjurat zidul din faţă, pe patul moale de muşchi şi de ierburi tîrîtoare.

Guşatul în zdrenţele cafenii răsări de după o scorbură, rîse tîmp, gîlgîindu-şi traista lucioasă de la gît, fugi după alt copac. De acolo, se ivi să vadă încotro apuc. Am vrut să-l chem, biruindu-mi scîrbă. I-am întins palma, cum încerci să îmblînzeşti un cîine... Guşatul prinse curaj, părăsi ascunzătoarea, se apropie ocolit cu rîsul oribil care-i dezvelea dinţii galbeni şi tociţi, cu pieptul dezgolit care-i arăta smocurile de păr, roşcate şi greţoase. Venea şi se hlizea fricos,

trăgînd din cînd în cînd cu coada ochilor îndărăt.

Apoi, deodată, fără motiv, din cine ştie ce năzărire, începu să se vaiete, cu un fel de schelălăială animalică, şi o rupse la fugă printre tufişuri.

L-am lăsat ascuns, pîndindu-mă.

Păşind din piatră în piatră, pe potecile dospite de apă, am fost de la început izbit în faţă de duhoarea germinaţiilor, ca de-un răsuflet înveninat.

Glodul cleios fermenta cu bulbuci. Am trecut pe punţile putrede de trunchiuri răsturnate, am sărit peste gropile pline pînă la gură, speriind broscoi rîioşi care zvîcneau neaşteptat, ca pietroaie aruncate de o mînă nevăzută, am păşit peste scînduri muiate de umezeală, care se sfărîmau sub greutate, fără nici un sunet.

Nu aveam ce vedea mai departe: aceeaşi apă băloasă, aceleaşi plante grase şi apoase, aceleaşi liane fleşcăite de putrezeală, aceeaşi hidoasă palpitaţie de animale moi, de paianjeni fugind spasmodic pe luciul imobil, de rîme, de viermi, de larve, aceleaşi ciuperci obscene care se sfărîmau fragile la cea mai mică atingere, aceleaşi movile de ţărînă neagră, ieşite din mătreaţa buboasă ca abcesele şi în care piciorul înşelat nu găsea rezistenţă şi se scufunda pînă la glezne, lăsîndu-te să simţi sub talpă zvîrcolirea scîrboasă a unei vietăţi pe care ai strivit-o şi se smulge; toate le-am cunoscut îndată şi totuşi ceva mai puternic mă atrăgea mai departe, să văd, încă. Încă, ce?

Am ocolit un bazin negru şi neclintit, din care se prelungea canalul cu apă tot atît de mocnită şi neagră pe sub o boltă a împrejmuirii, pînă în miezul lacurilor adînci, departe.

O barcă îşi scufundase botul surpat, pe jumătate. Stîlpi de fier, cu verigi ruginite şi noduri de funie putredă, arătau că aici se

aflase popasul bărcilor, de unde mai demult contele Armin, mai încoace Aranca, porneau spre iazurile fără capăt.

Acum nu mai rămăseseră decît scînduri curbe, îngropate în nămol. Şi lopeţile frînte.

Am pus mîna pe-o asemenea vîslă. Lemnul muced se îndoi, moale ca aluatul. Iar în palmă, fugiră gîngănii roşcate şi negre, cu o sută de deşănţate picioare. Le-am scuturat, cutremurat de scîrbă.

Pe muchia canalului, cu pietrele parapetelor prăbuşite, am trecut pe sub bolta împrejmuirii, afară, de unde se desfăcea memărginirea smîrcurilor.

În asfinţitul deodată stins, nesfîrşitul movilelor spongioase, brăzdate de canaluri stătute şi presărate de ochiurile păcurii, mă împresură într-o vastitate sinistră. Cît cuprindeau ochii, aceeaşi chifteală de apă, aceleaşi ierburi încîlcite, aceeaşi răsuflare pestilenţială. Zburau fluturi grei cu aripile de vată neagră, cu trupurile groase cît omizile. Şi bîzîiau mărunt ţînţarii: „anofelii advocatului dr. Silvestru Hotăran!” am gîndit, vrînd să-mi aduc o înveselire care nu veni.

Pe luciul de smoală al petecelor de apă mai adînci, nuferi albi şi galbeni pluteau pe micile lor bărci ovale de frunze; dar nu aveau nimic din gingaşa candoare cîntată în stihuri.

Cărnoşi şi putrezi, păreau tot atîtea răni ulcerate.

„Am să înnoptez aici!” m-a cuprins deodată îngrijorarea şi m-am întors să privesc îndărăt. Zidul împrejmuirii rămăsese departe de tot; vîrful întunecat al castelului, în negura bruscă a înnoptării, îmi păru că se cufundă în mlaştini, inaccesibil, la capătul lumii.

Şi am văzut că nu eram singur. Cineva mă urmărise tăcut şi gesticula acum, nătîng, de

cealaltă parte a şanţului cu apă, hohotind cu rîsul lui de nebun.

M-am răstit la el.

Guşatul gîrîi din cimpoiul lucios de carne. Se strîmbă bezmetic, rîzîndu-şi de neputinţa mea. M-am plecat, prefăcîndu-mă că ridic o piatră de jos, cum sperii cîinii cînd n-ai altă apărare.

Guşatul chelălăi:

— Uuuu-uu! Ulululu! Uuu-Ululu!

Chelălăi, fugi mai departe, bălăngănindu-şi braţele lungi de gorilă, cu care s-ar fi spus că se ajuta la mers: pe urmă se opri şi mă aşteptă rînjind.

Hidoasa făptură mărea sinistrul acestui crepuscul livid, care se întindea repede, ca o altfel de zi, murdară şi veştedă, peste smîrcurile pustii. Ceaţa creştea groasă ca vata din ape. M-am trezit deodată mergînd repede, încă mai repede, fugind. Strîngîndu-mi haina la piept şi fugind, cu un singur gînd înfipt în creier: „Numai să nu mă apuce noaptea aici!”

Călcam peste bălţi, îmi smulgeam piciorul scufundat în nămolul vîscos, mă împiedecam în cioatele putrede, în movilele moi care mă sugeau, mă împleticeam o clipă cu un început de deznădejde şi iar porneam. De cealaltă parte a şanţului cu apa de smoală, guşatul fugea şi el, întovă- răşindu-mă cu chelălăiala animalică:

— Uuuu-uu! Ulululu! Uuu-Ululu!

Eram scîrbit de mine însumi că fug, şi fugeam. Într-o dedublare ciudată, mă vedeam gonind, măsuram ridicolul, îmi dădeam socoteală cu ce hohot ar asista cunoscuţii care mă ştiu plimbîndu-mă întotdeauna paşnic şi corect pe trotuarele oraşului, şi mă bucuram că nu se poate afla aici nici un martor să povestească vreodată.

Guşatul mă însoţea, ajutîndu-se la fugă cu braţele lungi de paing.

— Uuuu-uu! Ulululu! Uuu-Ululu!

Gîfîind, am urcat treptele. Am trîntit uşa grea care detună toate încăperile, cu un ecou de catastrofă. Am tras zăvorul după mine, în sala cu cele douăsprezece armuri ale celor doisprezece Kemény, solemni, tăcuţi şi ameninţători în întuneric.

Am aprins un chibrit, altul, altele, pînă ce am ajuns din încăpere în încăpere, bîjbîind şi rătăcindu-mă de-a lungul coridoarelor nesfîrşite, în odaia albă.

— De mi-ar fi pus o lampă ori o lumînare! gîndeam şi nu îndrăzneam să-mi închipui ce s-ar întîmpla dacă slugile ar fi uitat să-mi lase o lampă ori o lumînare.

Lumînarea era, înfiptă într-un sfeşnic coclit, ca o gheară de pasăre. Am aprins-o arzîndu-mi degetele, stri- cînd alte chibrituri şi abia nimerind fitilul neînceput, care refuza flacăra.

Cînd lumina fu în sfîrşit caldă, prietenoasă şi sigură, mi-am dat drumul pe marginea patului, privindu-mi cu dezgust de mine însumi hainele mînjite de glod şi încăl- ţămintele grele de pămînt gras şi vîscos. Mi-am şters fruntea brobonită de sudoare, cu palma murdară. „Bravo! Admirabil debut!” mă felicitam singur, scîrbit de laşitatea pe care mi-o ignorasem pînă acum.

De sus, portretul mă privea curios în lumina jucăuşă a flăcării, cu ochii negri şi verzi, şi viorii, în începutul de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Valiza de drum se afla aşezată la îndemînă, pe braţele unui jîlţ. Prezenţa aceasta familiară îmi ajută să mă regăsesc întru totul.

Am deschis încuietorile şi am răscolit cu adevărată voluptate nimicurile care mă reintegrau în viaţa veacului meu de confort şi de pacte de neagresiune. Eram din nou contemporanul lui Ford, al radiofoniei şi al Ligii Naţiunilor. Cu delicată luare-aminte de îndrăgostit, mînuiam dosul de fildeş al

periilor, flacoanele de cristal, pilele de unghii, oglinda ovală în care m-am văzut zburlit şi glodos, cu dîrele degetelor murdare pe obraz, cu şuviţele asudate de păr, încolăcite viermi pe fruntea brobonită. Tot aşa, convalescenţii, după ce au scăpat dintr-o criză de moarte, se bucură copilăreşte de tot ce înainte le păruse neînsemnat şi banal, ca să devină deodată nepreţuit ca însăşi viaţa.

Mă întorceam de departe, cu înfăţişarea sălbatică şi cutremurată încă, aşa cum arăta oglinda, revenit din hrubele altor vîrste ale umanităţii: omul lacustru înfricoşat de superstiţii şi de vedeniile smîrcurilor înmiasmate.

— Ha-ha! am rîs tare, iar rîsul răsună bizar, în tăcerea care ţiuia în urechi.

De afară, de sub fereastră, ca un prompt ecou, răspunse gîrîitul nevolnic al guşatului:

— Uuu! Ululu! Uuu-Ulululu!...

Dar nu-mi mai răscolea nici o nelinişte. Un biet idiot, fără nici o mijire de conştiinţă, şi alt nimic!

Pe urmă, am căutat să-mi pregătesc noaptea, cu toate tabieturile unui călător deprins să-şi organizeze singur confortul în adăposturi de întîmplare, la orice hotel „Terminus” de lîngă gară. Mi-am înşirat prosoapele pe spătarul jilţului, pijamaua, plasa de păr, săpunul, apa de dinţi. Mi-am spălat obrazul de stigmatele umilitoare ale înfricoşării, care mă gonise de-a curmezişul mlaştinelor.

Mă supravegheam în toate aceste îndeletniciri minuţioase, de maniac, cu o vanitoasă mulţumire de sine, fiindcă atît de repede ştiusem să-mi regăsesc calmul.

Instalat la biroul mic, de trandafir — desigur biroul domniţei Aranca —, cu picioarele răşchirate şi cu ceafa sprijinită în rezămătoarea scaunului de piele, îmi surîdeam cu dispreţ şi compătimire, recapitulînd

ruşinoasa cursă de viteză şi de obstacole, din norocire, rămasă fără spectatori.

Nu cunoscusem pînă acum frica. Şi toată întîmplarea făcuse irupţie neaşteptat, răscolind nevrednice slăbiciuni ignorate în cel mai întunecat adînc al fiinţei mele, aşa cum cutremurele din fundul oceanului azvîrl la suprafaţă peşti necunoscuţi şi monstruoşi, orbiţi de lumină şi îndată plesnind cu burta în sus, cînd nu-i mai comprimă apăsarea abisurilor de apă.

— Dar acum nu mai merge! am vorbit tare, iar în aceeaşi clipă, mi-am spus că vorbesc tare numai ca să-mi dau curaj.

Nemulţumit de această descoperire, am mutat lumînarea cu flacăra jucăuşă dintr-o parte a biroului în cealaltă.

Cum de nu observasem? Brav servitor bătrîn, dresat să prevină toate poftele stăpînilor, chiar cînd sunt numai trecători de-o zi! Micloş pregătise din bunul lui gînd, fără nici o poruncă, o sticlă de vin cu paharul alături. Şi am înţeles îndată, după nisipul nescuturat şi după păinjeniş, că nu era o butelie din cele cărate de advocat dr. Silvestru Hotăran, marfă de rînd şi de prăvălie, ci o băutură străveche, din hrubele subpămîntene ale castelului. Minunată tovarăşe de singurătate şi încă mai minunat elixir pentru curagiile şovăielnice!

Abia acum m-am simţit destul de viteaz într-adevăr, să înfrunt noaptea.

Am desfundat sticla cu băgare de seamă, ca să nu turbur licoarea de chihlimbar. Cînd am turnat în pahar, încăperea s-a parfumat cu aroma frunzei de nuc. Tokay! Frate mai mare şi încă de străveche nobleţe al Cotnarului nostru de pe Dealul lui Vodă. Dealul Cătălinului şi Paraclis...

Prinzînd piciorul înalt şi subţire al cupei, am ridicat să închin pentru gazda primitoare şi absentă, cu faţa întoarsă spre portretul domniţei Aranca. Cerîndu-i, fireşte, iertare, pentru plebeele mele apucături.

Portretul îmi răspunse, viu, cu începutul îngăduitor de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Am spus: *viu!* Era într-adevăr *viu.*

Pictorul care concentrase tot fluidul vieţii în ochii verzi şi negii, şi aurii, şi viorii, ca ochii schimbători de leopard, dezlegase toate dificultăţile modelului plin de neastîmpăr, aruncînd o plasă transparentă, abia văzută de umbră verde-albăstrie, deasupra obrazului şi vestmîntului alb. Ghiceai că lumina a fost căutată înadins, să cadă prin desenul unui vitraliu ori să se răsfrîngă din frunzele late şi lucioase ale unei exotice plante de seră. Iar vicleşugul acesta de neîntrecut meşter dădea o halu-

cinantă viaţă imaginei de pe pînză. S-ar fi spus că dacă din cadră chipul s-ar mişca, vor începe îndată să joace toate umbrele străvezii, ca pe-o făptură care se mişcă aievea.

Numai ochii mă urmăreau neclintiţi, cu o luare-aminte ironică şi cu începutul acela de surîs, mai neliniştitor şi viu ca un surîs deplin.

Am deşertat a doua cupă, a treia... Sorbind pe îndelete aroma, filtrată de cine ştie cîte decenii. Şi la fiecare pocal, am închinat cu domniţa Aranca. Apropiindu-mă chiar şi ridicîndu-i paharul sub nări, cu o cutezanţă de la care nu era străină licoarea celebrelor pogdorii de Tokay.

Surîsul indecis îmi părea provocator ca o ofensă. Vulgar, în închinările cu glas tare, am somat-o să-mi destăinuie secretul plecării fără întoarcere şi al stafiei, în care numai proştii mai pot crede.

Ochii mă ţinteau enigmatici, reci şi dispreţuitori. Cu o răceală arzătoare, cum sunt acele picături de lichide ghe- ţoase care topesc placa de plumb mai lată ca latul de palmă.

Ca să-mi desprind privirea, i-am întors spatele şi m-am aşezat din nou la biroul de trandafir, strămutîndu-mi sticla golită pe jumătate mai aproape.

Am împins mapa de marochin, cu aurite inscripţii englezeşti, desigur mapa domniţei Aranca, adusă printre nimicurile ei de pension. Degetele au jucat între filele poroase de sugativă... O scrisoare! O scrisoare neisprăvită, numai cîteva rînduri întrerupte. Şi încă o scrisoare românească! La flacăra tremurătoare a lumînării, am citit:

„Dragă Mioara,

Îţi scriu prin ordonanţă. Peste cinci zile regimentul pleacă spre Budapesta, cu toată divizia. Fii fără grijă. Sunt sănătos, voios şi mă pregătesc mai mult pentru o plimbare plăcută decît pentru război. Acum mă aflu încartiruit cu batalionul într-un castel faimos de grof. Un castel cu stafii. Cînd mi-a spus ieri tălmaciul această poveste, am rîs şi am strîns din umeri. Dar astă-noapte, în camera de unde-ţi scriu, o întîmplare ciudată m-a silit să rîd mai puţin. Imaginează-ţi...”

Scrisoarea se întrerupea aici. Desigur era epistola ofiţerului care după prima noapte a renunţat să mai doarmă în castel şi s-a dus să se culce cu soldaţii în cort.

Turnînd alt pahar, mă întrebam ce întîmplare ciudată l-a silit să-şi curme rîsul, pe acest brav necunoscut care se pregătea atît de voios pentru război, ca pentru o plimbare plăcută? Ce l-a înfricoşat să fugă din această încăpere alături cu soldaţi de rînd? Şi ce l-a întrerupt din scris?

Cu ultimul pahar plin, m-am ridicat clătinîndu-mă, să închin încă o dată pentru stăpîna acestor locuri şi să-i izbucnesc impertinent în nas, asigurînd-o că pe mine nu mă mai puteau atinge aceste înfricoşări copilăreşti.

I-am hohotit şi am ridicat cupa într-un lung monolog.

Cuprins de subit patriotism, am gratulat-o, că atît de simplu şi fără prejudecăţi şi-a ascultat glasul sîngelui ea, nepoata ţăranului Gheorghe Porumbacu şi fiica Anei Porumbacu, din Racoviţa, de lîngă Sibiu. Complice, m-am bucurat că împotriva blazonului şi împotriva aristocraticelor mofturi de la pensionul din Cambridge, n-a rămas odrasla degenerată a unui maniac cu statură de pitic şi frunte exagerată de gnom, ci a ştiut să fie numai nepoata şi strănepoata unui neam, simplu şi brav, de ţărani. De la dînşii moştenise dragostea de hoinăreală, în

vînturi aspre şi încropeala arşiţei. Pentru dînşii, răspunsese la nebiruita chemare a apelor... Ea singură, cu de la sine îndemn, înţelese că tot ce-o înconjura şi toate strictele orînduieli la care o constrîngeau tradiţia acestui solemn şi funerar castel fuseseră deşarte minciuni.

Era predestinată să fie copilă a munţilor în satul ei, lîngă Sibiu; devenise copilă a apelor; atît şi nimic mai mult!

Ce bine îi presimţeam romanul ei; cum participam la toate peripeţiile, lămurite deodată din uscatele date de dosar, ale advocatului dr. Silvestru Hotăran! O sufocase mocnita viaţă, lîngă moşneagul stăpînit de sminteala reîncorporărilor. O dezgustase viaţa sclivisită şi muieratică a capitalei binecuvîntată de crucea sfîntului Gellèrt! Ea, care nu-şi trăia viaţa adevărată decît atunci cînd pescuia şi vina haiduceşte, ca o autentică şi rustică fiică a naturii!...

Şi iarăşi, o înţelegeam prea bine, dezrădăcinată şi născută dintr-un amestec de sînge încă nereconciliat, că ostenită de acest strîmt şi monoton decor, evadase din existenţa încarcerată aici, să plece oriunde în lume, unde soarele e mai luminos şi văzduhul mai puţin înmiasmat...

N-aveam de ce mă teme. Ce rău mi-ar putea dori, mie, care o presimt abia acum, aşa cum nimeni n-a priceput-o desigur vreodată, şi pentru care atît de senin închin?

Clătinîndu-mă, cu mîna rezemată de spătarul scaunului, am gîlgîit paharul peste cap. Amintindu-mi tradiţia magnaţilor la asemenea toasturi, am aruncat viteaz cupa deşertată, să se sfarme în ţăndări. La izbucnirea cristalului spart în sute de aşchii, mi s-a părut că privirea domniţei Aranca tresare ofensată şi că se încruntă.

Ceea ce îndată m-a indignat.

Cu o mobilitate de la care nici de astă-dată nu era străină butelia de Tokay, am

trecut brusc, de la înduioşarea şi admiraţia de adineaori, la cel mai amar rînjet.

— Vă dezgustă purtările mele plebee, nobilă domniţă? am întrebat cu obrăznicie. S-a deşteptat în vinele voastre corcite sîngele grofilor cruciaţi? Surîdeţi cu scîrbă şi cu milă?... Haha! Poate credeţi că vinul numai a vorbit şi vorbeşte?... Cum vă înşelaţi, prea nobilă contesă de pînză şi de văpsea. Sunt lucid!... Nu mă impresionează nici castelul acesta populat cu armuri ruginite şi cu stafii! Nici surîsul vostru, care vrea să fie enigmatic şi de care nu-mi pasă! Şi ca să dovedesc că nu-mi pasă, uite, voi alege o carte din biblioteca maniacului vostru părinte şi voi citi calm, pînă la adormire, ca în orice hotel banal, de oriunde!... Surîzi?... Poţi surîde cît vrei, cromolitografie care vei fi vîndută mîine la darabană...

Acestea spunînd, gesticulam cu ochii împăienjeniţi de aburii vinului, în faţa portretului alb şi neclintit. Privirea domniţei Aranca răspunse nepăsătoare, cu sclipirea gheţos-arzătoare a ochilor verzi şi negri, şi aurii, şi viorii şi cu acelaşi început de surîs care tot nu se hotărîse, încă, să fie surîs deplin.

Am luat sfeşnicul şi silindu-mă să-mi păstrez verticala, am păşit din încăpere în încăpere, pînă în bibliotecă, să-mi ţin cuvîntul. Am ales o carte, două, trei... Tăcerea neagră şi mucedă din cavoul acesta al cărţilor, unde-şi slujea liturghiile ocultiste groful cuprins de sminteală, mă lăsa indiferent cu desăvîrşire acum. Ca să-mi probez mai vîrtos sîngele rece, am început să fluier, cu o voluptate rea şi sacrilejă, un refren de cabaret.

Cu teancul subsuoară, m-am întors, izbindu-mă în uşori şi împiedecîndu-mă în praguri. Haha! Să poftească toate stafiile din lume, să horească în jurul meu cel mai

dezmăţat al lor sabat, şi să le rîd în nas la toate; da, la toate...

Am aruncat hainele răvăşite pe spătarul scaunelor şi pe covoare; am aşezat lumînarea la căpătîi şi cele trei cărţi cu scoarţele tari. În urechi îmi hăuia tăcerea, tîmplele îmi erau încinse de fierbinţeală. Am deschis fereastra să dau drumul răcoarei nocturne şi numai după aceea, tacticos, m-am vîrît în aşternut. Cu o fluturare de degete, ironică şi arogantă, mi-am luat noapte bună de la portretul domniţei Aranca.

Ochii m-au privit cu mila lor rece şi dispreţuitoare.

Şi de la primele file, am vrut să mă ştiu prins numai de carte, în lumea ei veche de veacuri şi veacuri, căci cartea era al treilea tom din spovedaniile sfîntului Augustin: *„Je tombai donc, chez des hommes orgueilleusement délirants et charnels excessivement et grands parleurs, dans la bouche de qui étaient Ies lacs du diable et une glu composee d'un mélange des sillabes de ton nom et du Seigneur Jésus-Christ et du Paraclet notre consolateur l'Esprit saint. Ces mots ne quittaient pas leur bouche, mais seulement le son et le bruit de la langue; et d'ailleurs un coeur vide du vrai. Et ils disaient: Vérité et Vérité!"...*

Întorcînd foaia, fără voie ridicam ochii la ochii domniţei Aranca, fiindcă îi simţeam urmărindu-mă neclintit.

Rîndurile jucau, deşirîndu-se şi împletindu-se; înţelesul cuvintelor se risipea, lunecîndu-mi din minte. Stă- ruitoarea prezenţă îmi atrăgea ochii hipnotic.

Iar începutul acela de surîs se lămurea din ce în ce mai usturător; demonică provocare.

— Ce vrei? m-am răstit, întorcîndu-mă într-un cot, să nu-i mai văd faţa şi ochii, plecat numai pe foile cărţii. Nu sunt nici Tivadar Vágo, ofiţerul dezertor şi revolu-

ţionar, nici locotenentul român, laş, care a fugit ca să nu te înfrunte, nici rîndaşul imbecil, care s-a înecat. Nu mă tem de stafii, cum nu mă ademeneşte surîsul acesta infam, de fecioară bezmetică...

Spuneam, dar nu-mi ridicam ochii, s-o văd dacă a tresărit sub insultă.

I-am ridicat mai tîrziu, cînd o ceaţă s-a pus între privire şi carte. Toată încăperea era năvălită de negură. Miasma lăptoasă a mlaştinilor, intrată pe nesimţite prin fereastra deschisă. Flacăra luminării se împuţinase aburită. Lucrurile se estompau vag, îndepărtate, imaterial, numai ochii portretului scînteiau fosforic, ca ochii de topaz ai felinelor, în tufişuri, noaptea.

— Aşadar, toată miza în scenă! am hotărît tare, toate vicleşugurile unui film misterios! Ce proşti ai putui amăgi pînă acum, ca să crezi că tot aşa...?

Ochii luceau fosforici, sfredelind ceaţa opacă, batjocoritori şi nepămînteni.

— Ce vrei? am repetat nestăpînindu-mă, ridicat în capul oaselor şi ridicînd cartea cu scoarţele tari.

Am ridicat-o şi am lovit, aruncînd-o din toate puterile.

Flacăra lumînării sfîrîi şi se stinse.

Întunericul mă înghiţi; un întuneric murdar şi lăptos, aderent, de ceaţă. Dar lovisem bine; ochii fosforici nu mai sclipeau sus, erau acum la înălţimea mea, aprinzîndu-se şi stingîndu-se în întuneric, cum într-adevăr lucesc intermitent privirile sălbăticiunilor de noapte.

Era la înălţimea mea: portretul, aşadar, căzuse.

Calmat, am pipăit cutia de chibrituri, la căpătîi, lîngă sfeşnic, unde o ştiam aşezată. Am frecat un chibrit, mai multe. Hîrtia umedă şi vîrful umed al chibriturilor nu dădeau nici o scînteie. Le-am tras pînă la cel

din urmă şi am zvîrlit cutia deşartă, blestemînd.

Cînd am ridicat privirea, ochii fosforici nu mai erau acolo; scînteiau lîngă uşă.

M-am repezit în întunericul vînăt să pipăi tabloul pe care îl ştiam căzut: rama era intactă şi neclintită în părete, dar mîna n-a dat peste pînză — înlăuntrul ramei a pipăit numai peretele gol şi aspru.

— Ce înseamnă nebuniile acestea? am răcnit, întor- cîndu-mă.

Fosforicele pupile, verzui şi aurii, clipeau acum în altă parte; în faţa ferestrei cu lumina lăptoasă. Am sărit să prind drăceştile lumini şi luminile au săltat alături. Ochii, deprinşi acum cu întunericul, desluşeau şi-un vestmînt alb, lipindu-se de zid, făcîndu-mi faţă. Încă o dată m-am repezit, şi încă o dată mi-a scăpat.

— Cu mine nu merg nebuniile acestea! am gîfîit cu încăpăţînare, izbindu-mă prin întuneric de scaune şi de alte mobile, împiedicîndu-mă în haine şi întinzînd braţele, ca într-un joc de-a baba-oarba, să încleşt arătarea jucăuşă.

Şi cea mai nebunească goană începu.

Ochii scînteiau pretutindeni, iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri.

Lîngă uşă, de cealaltă parte a biroului, între pat şi mine, aproape de tot şi scăpîndu-mi, cînd strîngeam braţele să cuprind fantasma albă şi nu încleştam decît vidul.

Gîfîiam în întuneric, mă opream să calculez o săritură; fantasma cu ochi de fosfor se oprea şi ea cu lucirile neclintite şi, cînd mă aruncam, îmi zdreleam degetele în zid, palmele în colţuri de fier, tîmplele în uşori.

O dată am prins mîna şi mîna s-a topit în strînsoare, fără nici o smucitură, ca ochii să-mi rîdă în faţă, cu arză- toarea lor lumină, rece şi nepămînteană.

Poate a durat numai cinci minute, bezmeticul joc; poate un ceas.

Toată îndărătnicia îmi era să dovedesc — să dovedesc cui? — că n-am nici o frică şi că nu voi conteni, pînă ce nu voi avea aici, în mîini, capturată, dezlegarea absurdei arătări.

M-am oprit să-mi şterg cu dosul palmei fruntea udă şi înfierbîntată; ochii cu recea dogoare s-au oprit şi ei în dreptul uşii. M-am aruncat, zvîcnind cu mînie de taur orbit de năvala sîngelui în creier; arătarea albă s-a strecurat în coridor, deşirîndu-se şi oprindu-se să mă aştepte în capătul cel mai întunecos. Am căzut, m-am ridicat, am înaintat bîjbîind în umbra de beznă, condus numai de scînteierea ochilor.

Pe urmă, în altă încăpere şi în alta, şi încă în alta, jos pe scări, în sala cu armuri.

Se oprea, cînd întîrziam. O rupea înainte, cînd eram aproape.

Tălpile goale se contractau pe lespezile reci ca gheaţa: o clipă am avut nălucirea deşănţatei mele înfăţişări, dezbrăcat, cutreierînd coridoarele negre după o arătare, după stafia de care-mi rîdeam cu atîta siguranţă ieri, şi aseară, şi adineauri şi care acum îşi rîdea dînsa de mine... Dar nimic pe lume nu m-ar fi oprit. Voiam să văd, să ştiu cum are să sfîrşească, să-mi dovedesc... Să-mi dovedesc, ce?

S-a rezemat de-o armură. M-am aruncat să o cuprind în braţe, la un loc cu armura. Omul de fier s-a prăbuşit pe lespezi, cu o detunare care a răscolit ecoul în toate sălile castelului pustiu şi sonor; dar arătarea, neatinsă, mă aştepta în uşă. Încă o dată m-am năpustit, după ea, afară.

Ce lună putredă, între nori bolnavi, şi ce lumină lăptoasă!

Dintr-o singură aruncare a ochilor am întrevăzut-o, sus pe cer, şi îndată privirea a coborît să regăsească fantasma cu ochi de

fosfor, ca să nu-mi scape cumva. Mă aştepta la colţul zidului; a ocolit spre cealaltă faţă, în parcul cu mlaştini.

Luna îşi trase un nor vînăt peste faţă; întunericul de sus fu deodată dens şi opac.

Dar numai întunericul de sus. Căci jos, toată întinderea parcului, cu scheletele strîmbe şi prăbuşite ale copacilor, era luminată straniu de muceda irizaţie a miasmelor.

O pîclă verzuie, în care dănţuiau sîmburi de flăcări, înfăşurate în vată.

Numai o clipă am avut răgaz să mă opresc, vrăjit de fantastica iluminaţie. Fiindcă îndată, arătarea mi-a jucat în faţă, aproape de tot, ca şi cum ar fi vrut să mă cheme la hotărîrea mea şi să mă sustragă de la vreo şovăială. Nu mă aflam doar aci, ca să admir un spectacol! Aveam altă datorie... Şi am alergat după sprintena arătare, albă şi jucăuşă, printre luminiţele care se aprindeau şi se stingeau suflate de vînt, alergau alături cu noi, ne întreceau şi-şi transmiteau lumina de la una la alta, o mie de mii de candele gălbui, albastre, verzi şi roşii, şi de toate culorile curcubeului.

Fantasma poposea, se răsucea să mă aştepte. Atunci, cele două lumini fosforice şi neclintite păreau luceferii suverani ai constelaţiilor dănţuitoare de jos.

Numai ochii aceştia rămîneau reci, în neclintire; iar toată puzderia luminilor nestatornice din smîrcuri alergau din flacăre în flacăre să se apropie şi să-i facă un covor de licurici împrejur.

Smuceam picioarele goale scufundate în glodul chiftit şi mă repezeam. Arătarea se deşira imaterial înainte, trecea prin trunchiurile răsturnate, gonea întovărăşită de toate flăcările miasmelor fugind laolaltă cu noi.

Am ajuns la zid; înainte de a trece dincolo, am privit o dată îndărăt.

Toate luminile din urmă erau stinse.

Numai castelul Kemény, în întunericul aspru ca un postav, se vedea îmbăiat într-o lucire gălbuie şi sulfuroasă; lumină care nu venea de nicăieri şi s-ar fi spus că e o sudoare satanică a zidurilor dospite de umezeală şi de mucegai.

Umbra albă îmi juca înainte, ochii cu arzătoarea răceală mă îndemnară impacient: „Haide! Ce aştepţi? Unde te uiţi?”... Iar şerpuit, se strecură dincolo de zid, unde nemărginirea smîrcurilor se întinse iluminată de zvîrcolirea clipirilor gazoase.

Sub tălpi, în glodul dezgustător, simţeam vietăţile bă- loase încovrigîndu-se în jurul degetelor, îmi scuturam scîrbit piciorul din fugă şi goneam încă, încă, sărind peste ochiuri păcurii de apă, călcînd în flăcări care se stingeau brusc, împleticindu-mă în rădăcini înnodate care mă atrăgeau îndărăt.

Şi deodată, răsuflarea mi s-a gîtuit de spaimă.

În urmă, mai alerga cineva.

— Uuuu! Ululu! Uuuu! Ulu-lu!

Guşatul, cu mîinile lungi, cu paşi răşchiraţi, venea şuierîndu-şi răsuflarea din cimpoiul de carne, urlînd.

— Uuu! Ululu! Uuuu-Ululu!

Cu toate puterile adunate, am început să gonesc mai deznădăjduit; înainte, fugărind arătarea albă, în urmă, fugărit de jivina omenească, pe care nu o ştiam ce vrea şi de ce aleargă.

— Uuuu! Ululu! Uuuu-Ululu!

Este contagioasă sălbăticirea? Ceva din strămoşii lacustri s-a deşteptat în mine? Nu ştiu; dar m-am trezit în goana nebunească, urlînd şi eu pe întrecutele cu guşatul tîmp şi nevolnic.

— Uuu! Ululu! Uuuu-Ululu!

Ne îngînam şi ne întreceam; din fugă întorceam capul pe jumătate fiindcă îi

simţeam răsuflarea gîrîită în spate; zvîcneam mai încordat şi urlam mai bestial:

— Uuuuu! Ulululu! Uuu-Ululu!

Nici un obstacol nu mă oprea. Nici un dezgust. Uneori piciorul intra pînă la gleznă, stropi de abces mă împroşcau în obraz şi în ochi, simţeam în gură gustul leşiatic şi spurcat al putreziciunilor fermentate, pielea mă ustura de tăieturile săbiilor de papură şi poate de muşcăturile animalelor băloase; dar nimic nu mă oprea, ca o fiară slobozită din mijeala veacurilor. Eram doi care goneam după arătarea lacurilor, şi dintre amîndoi, nu guşatul era cel mai aproape de animalitate.

— Uuu! Ulu-lu! urlă, la spate, rotind labele uriaşe de gorilă.

— Uuuuu! Ululu! Uuuu-Ululu-urlu! răspundeam mai îndîrjit, cu un glas pe care nu mi-l cunoşteam şi tot nu mi se părea îndestul de fioros.

Cînd deodată, alba fantomă s-a oprit. A fost atît de neaşteptat, încît nu mi-am putut curma goana şi am trecut prin imaterialul vestmînt.

Am vrut să mă întorc, să văd unde s-a topit, s-o caut îndărăt jucînd în altă parte, chemîndu-mă, cum făcuse pînă atunci. Ceva s-a prăbuşit în creştet, trosnindu-mi ţeasta; toate luminile dănţuind pe lacuri s-au stins brusc şi am căzut cu faţa în glodul vîscos.

Într-atît mi-am adunat ultimele puteri: să-mi întorc obrazul, nările şi gura din mîlul acru şi dospit, ca să-mi feresc răsuflarea liberă. Şi să văd, păşind peste mine şi fugind mai departe, cu mîinile vînturate roată, guşatul, cu răcnetul lui triumfal şi acum rămas singur, stăpîn:

— Uuuu! Ululu! Uuuu-Ululu-uuu!

Fundul oceanului era abia luminat de un crepuscul livid. Madrepori cu braţe de

sfeşnic înflorite întindeau o feerică pădure în adîncul înăbuşitor al apelor. Săgetau peşti lungi ca suliţele, se opreau peşti laţi cît tăvile cu ochii bulbucaţi şi ficşi. Stelele mării, gigante, îşi roteau cele cinci braţe ca roza vînturilor. Vietăţi străvezii coborau încet, balansînd clopote fără de sunet. Şi raci uriaşi şi mustăcioşi, necunoscute animale de toate culorile, peşti torpilă descărcînd baterii care cutremurau apa, caracatiţe cu braţe înnodîndu-se dezgustător, înaintînd zvîcnind din pomparea cu bulbuci a lichidului, viermi, crabi, moluşte şi toate jivinele monstruoase şi fantastice ale profunzimilor; unele mai divine ca păsările şi florile paradisului, altele mai scîrboase şi hîde ca arătările de vis rău, treceau în nesfîrşită procesiune pe dinaintea ochilor, vînîndu-se, ascunzîndu-se, gonindu-se şi îmbrăţişîndu-se în oribile spasmuri.

Aerul ţevii din îmbrăcămintea de scafandru se împuţina înăbuşindu-mi răsuflarea.

Numai aceasta m-a făcut să clatin semnalul care avea să mă tragă în sus, despărţindu-mă cu părere de rău de magica lume a adîncurilor. Reflectorul puternic al lămpii electrice tăia brazde luminoase scormonind unghere de stînci, unde se ascundeau sub alge alte vietăţi necunoscute; îmi făgăduiam mîine să mă întorc, odihnit, pentru altă explorare.

Acum funia mă ridica legănat, cu greutăţile de plumb atîrnate de picioare, lăsînd dedesubt mişuneala multicoloră din pădurea vrăjită de madrepori.

Apa era mai subţire şi mai luminoasă.

Sprinten jucau numai suveicile peştilor.

Mai repede!

Am scuturat semnalul de sonerie, să mă smucească mai repede, fiindcă îmi vîjîiau tîmplele şi în îmbrăcămintea de oţel deschideam gura sufocat, ca puii de şoarec

sub clocotul aparatelor de făcut vidul în laborator.

Ce-a fost aceasta?

Ascensiunea s-a oprit. Toată lumina s-a înceţoşat acoperită de o caracatiţă enormă, care-şi întinde multiplele braţe cu ventuze în capăt, să mă cuprindă; mă strînge încolăcit de-mi trosneşte îmbrăcămintea articulată de metal; mă priveşte cu ochii holbaţi din capul fără frunte şi cu o smucitură mi-a smuls ţeava, prin care aerul a fugit, lăsînd să gîlgîie apa ucigaşă: Uuuu-ulu-lu, uuuu-ululu!

Mă zvîrcolesc fără putere, cu vinele plesnind şi cu răsuflarea retezată; ochii imenşi şi neclintiţi, aproape de tot deasupra ochilor mei, mă privesc atent, cu o crudă şi satisfăcută curiozitate, şi caracatiţa rîde, rîde cu glas omenesc.

Cu o ultimă deznădejde încerc să resping vîscoasa îmbrăţişare. Tentaculele se desprind; au rămas numai ochii plecaţi pe fruntea mea, bulbucaţi şi sticloşi. Le implor îndurare. N-am venit cu nici un gînd rău. Nu voi mai turbura niciodată împărăţia apelor. O nevinovată şi omenească curiozitate... Dar niciodată nu mai revin; jur!

Ochii se îmbunează aplecaţi cu aceeaşi atenţie să-mi sondeze privirea, de astă-dată fără cruda răutate. Tot mai aproape, mai atent şi mai îndelung, pînă ce se prefac în ochii gălbui, de după ochelarii cu lentilă bombată şi cu ramă de bagá, ai advocat-doctorului juridic Silvestru Hotăran.

— Uff! Bine că dădu sfîntul şi te-am văzut întors la viaţă! suspină uşurat advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, îndreptîndu-se greoi de şale şi strîngîndu-mi mîna întinsă neînsufleţit pe cearşaful alb.

Încerc să surîd, încă nedumerit unde mă aflu.

Rotesc ochii: pereţi albi ripolinaţi, fereastră înaltă fără perdele, patul de fier, şi peste cap, la căpătîi, foaia de observaţie.

Aşadar, o cameră de sanatoriu!

Ce blîndă şi bună e lumina caldă, năvălind val, prin fereastra deschisă! Şi garoafele de pe măsuţa de metal, cu miros dumnezeiesc!

Vreau să mă mişc între pernele mari. Nici braţele, nici trupul nu se supun.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă contemplă cu o maternă încîntare, frecîndu-şi mîinile bunduce şi păroase.

— O! Bată-te, că mi-ai şi făcut o istorie, cum ai rămas singur! mă mustră cu bunătate, clătinînd a amenințare inofensivă arătătorul scurt şi gros, ca un francfurter.

— Cine şi-ar fi imaginat?... Prostii... Nici eu nu ştiu!... am îngăimat, dezvinovăţindu-mă şi, încă o dată, încercînd să mă întorc pe o coastă.

— Acum stai liniştit! îmi porunceşte, aşezîndu-se alături, pe marginea patului. Totul e bine dacă sfîrşeşte cu bine... Şi totul s-a sfîrşit mai bine decît îmi închipuiam. Singurul necaz l-ai tras dumneata... Dar acum, că te văd trecut de criză, pot spune că mi-ai fost un noroc. L-ai plătit scump, erai să-l plăteşti cu viaţa; dar, dragă domnule, ai dezlegat o taină... Ai limpezit o controversă juridică, de la care puteam să mai aştept încurcături...

— Nu înţeleg! am spus.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran îmi puse pe umăr palma lată ca o broască ţestoasă, în chip de prietenească solicitudine:

— Ai să mai ai răbdare şi am să-ţi povestesc. Acum nu trebuie să te osteneşti... Medicul ţi-a recomandat linişte...

— Şi dumneata crezi că o să am linişte dacă nu-mi spui acum?... Tot timpul am să mă gîndesc... Am să fac tot soiul de supoziţii! m-am îndărătnicit, abia întors la viaţă şi din nou stăpînit de demonul curiozităţii. În loc să dorm sau să nu cuget la nimic, am să-mi frămînt mintea să aflu...

Dumneata numeşti aceasta linişte? am stăruit, înţelegînd că fermitatea doctorului juridic Silvestru Hotăran începe să se clatine.

Se ridică în picioare, măsurînd cu paşi apăsaţi de cîteva ori camera în lung şi în lat, cu mîinile la spate; privi pe fereastră, se întoarse.

— Dealtfel, poate e mai bine! spuse, oprindu-se şi trăgîndu-şi un scaun în faţa mea. Toată istoria e scurtă... Acum două săptămîni, cînd te-am găsit...

— Acum două săptămîni?... am întrebat şi îndată am căutat cu ochii la calendarul din perete.

Într-adevăr: 29 august... Sunt două săptămîni de cînd zac fără cunoştinţă...

— Acum două săptămîni, reluă advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cînd te-am găsit căzut în mlaştina aia ticăloasă, după ce te-am adus aci, la Cluj, să te predau pe seama medicilor, ne-am întors să procedăm la o anchetă mai amănunţită... Cu autorităţile, bineînţeles. Şi n-am greşit. Am descoperit la cîţiva paşi de unde căzusei, în nămol îngropat şi în descompunere, trupul contesei Aranca Kemény... Ne-a fost uşor să stabilim identitatea... După inelul din deget, după carabina de alături, după ce s-a mai putut cunoaşte din îmbrăcămintea putredă... Mai greu este de stabilit cum de a ajuns acolo. Părerea judelui e că s-a înecat şi că trupul s-a scufundat singur cu timpul, în mlaştină. S-a înecat din accident, sinucidere, asasinat?... Aceasta, dragă domnule, n-are s-o ştie niciodată, nimeni. Ca măsură de precauţie a fost arestat Gyula Guşatul... Dar e nevolnic; nu-i poţi scoate un cuvînt, e mai dobitoc decît dobitoacele din curte... L-am arestat, fiindcă e frate cu fostul locotenent Tivadar Vágo şi fiindcă după spusele slugilor, îşi adora cu simţirea lui de guşat stăpîna... Mi-am spus că, poate gelos pe cele cîteva plimbări

nevinovate ale contesei Aranca în tovărăşia lui Tivadar Vágo, în cugetul lui de nerod şi de nebun va fi mijit ideea crimei... Dar acestea sunt numai presupuneri. Fapt este că descoperirea a înlăturat cea din urmă complicaţie. Înţelegi bine, că în materie de succesiune, data morţii e de cea mai mare însemnătate. Dacă se dovedea că Aranca a murit după contele Andor, atunci asupra averii puteau să ridice pretenţii succesorii ei ascendenţi, adică neamurile Anei Porumbacu, Gheorghe Porumbacu şi aşa mai departe. Cu alte cuvinte tot felul de complicaţii. Acum lucrul e simplificat: ultimul decedat în ordinea cronologică e contele Andor, şi cum a murit fără testament, averea merge după lege succesorilor de drept, în speţă clienţilor mei... După cum vezi, datorită peripeţiilor dumitale au fost înlăturate şi cele din urmă dificultăţi juridice. Pot spune că îţi datorăm recunoştinţă.

— Mersi! am întrerupt sec, fără entuziasm, aflînd prozaicul deznodămînt al peripeţiilor pe care nu le va şti niciodată, nimeni.

Şi am tăcut un timp, cu ochii închişi, revăzind fantasma albă şi sprintenă a domniţei Aranca, despre care acum înţelegeam că-şi căuta odihna unui mormînt creştinesc şi de-aceea chema trecătorii s-o izbăvească din putreziciunea smîrcurilor.

Pe urmă, într-un tîrziu, mai mult de politeţe decît de curiozitate, am întrebat:

— Dar castelul? Biblioteca? Licitaţia a fost?

— O! da! răspunse, frecîndu-şi mîinile cu stăpînită satisfacţie advocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Au mers lucrurile mai fain decît mă aşteptam.

Plecîndu-se să-mi destăinuie cu glas mai scăzut:

— Am pus să liciteze pentru două mii de jugăre de bălţi un om al meu... Le-am luat pe nimic. Nici nu se prezenta să le liciteze nimeni. Cine, ce să facă, cu două mii de jugăre de bălţi, papură şi smîrcuri?... Cuibar de ţînţari şi de friguri palustre. Eu o iau sistematic. Irigaţii, canalizări... În cinci ani de muncă, scot aur... Şi sunt şi cu conştiinţa curată: n-am ofertat decît fiindcă nu se prezenta nimeni. Nu-i drept, dragă domnule?

În loc de răspuns ochii mei s-au oprit stăruitor la paharul deşert de la căpătîi, cu urme grase şi opace de degete. „Exact, limpede ca acest cristal!” am gîndit, amintindu-mi episodul de acum două săptămîni, cînd advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, urmărindu-mi privirea, înţelese cu toate acestea la ce-am cugetat, fiindcă roşi, dovedind o subtilitate în citirea gîndurilor ascunse, la care nu m-aş fi aşteptat, nicicînd.

— Şi cărţile? Biblioteca? am întrebat, numai ca să risipesc jena acestei osînde fără cuvinte.

— A! cărţile! vorbi cu însufleţire, advocatul dr. juridic. închipuieşte-ţi, dragă domnule, că am avut cea mai mare surpriză!... Mă temeam că n-are să se prezinte nimeni. Şi a venit un ovrei tocmai de la Pesta, un anticar, care cunoştea dinainte biblioteca. A oferit cît nu mă aşteptam: zece mii de pengö... Dar am avut grijă şi de dumneata, dragă domnule, m-am înţeles cu ei să aleg întîi măcar o sută de volume pentru dumneata... Şi m-a ajutat el, foarte de treabă şi serviabil. Uite! îmi spuse, arătîndu-mi înşirate pe duşumea, lîngă perete, un şir de cărţi, cu fericirea unui om care a pregătit o mare şi plăcută surpriză.

Am vrut să mă ridic într-un cot, să privesc lacom.

— Te rog, stai liniştit! mă îndesă la locul meu advocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cu palma lată cît broasca ţestoasă. Ţi le aduc eu, să le vezi, pe rînd...

Şi îmi cără pe rînd cărţile, ştergîndu-le praful de pe legăturile de piele, cu batista despăturită, şi aşteptînd exclamaţiile mele de surpriză şi de recunoştinţă, cu seninătatea bună a unui bunic care a pus la cale cel mai neaşteptat dar nepotului.

Erau numai cărţi ocultiste, de magie, de spiritism şi de reîncarnaţii, toate noi, de trei şi de patru decenii, alese după cît se înfăţişau mai arătoase legăturile proaspete şi aurite. Toate preţuind pentru mine mai puţin decît greutatea lor la cîntar. Nici una din celelalte rare şi preţioase, rătăcite măcar din întîmplare. Anticarul „serviabil" de la Pesta nu se oferise degeaba să adauge priceperea lui la nepriceperea advocatului procurist! Dr. juridic Silvestru Hotăran aştepta încîntat şi oarecum mirat de prea searbădul meu entuziasm.

— Zici că pentru toată biblioteca a oferit zece mii de pengö?... Cît fac zece mii de pengo în monedă românească? am întrebat, privind în tavan, unde se topea tot furgonul meu himeric de cărţi: o avere.

— Aproape trei sute de mii de lei! răspunse prompt şi triumfal dr. juridic Silvestru Hotăran. Aş fi fost încîntat, după evaluarea mea, să luăm cincizeci de mii de lei; şi a dat trei sute de mii... Un nebun!... Nu m-aş mira să aflu că a ajuns la faliment în scurtă vreme...

— Doctore, doctore! am rostit amar... Biblioteca contelui Kemény preţuia cu ochii închişi cinci-şase milioane... Erau cărţi acolo care au să fie plătite, una singură, cu zece mii de pengö şi mai mult.

Advocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă privi cu neîncredere prin ochelarii lui bombaţi. Pe urmă dădu din cap şi se apropie

să-mi aşeze mai bine, sub bărbie, cearşaful alb:

— Nu trebuia să te ostenesc... A spus bine medicul. Ai încă febră! Să-ţi pun termometrul...

REPERE ISTORICO-LITERARE

CAMIL PETRESCU: Într-un volum de peste două sute de pagini, redactorul *Gîndirii* îşi adună la un loc „scrisorile unui răzeş”, risipite prin coloanele *Hienei* şi *Gîndirii.* E, de fapt, numai o parte şi numai un aspect al operei acestui scriitor, de al cărui nume e în parte legată mişcarea noastră literară de după război. Sunt pagini de un gen anume, gazetărie literară am putea să le spunem sau literatură gazetărească, a căror valoare stă în suflul de umanitate care le animă şi mai cu seamă în bogăţia şi pitorescul descrierilor.

Scrisorile unui răzeş amintesc deopotrivă pagini dintre cele mai bune ale lui Vlahuţă şi Mihail Sadoveanu, aducînd de multe ori ceva nou, care nu se găseşte la nici unul dintre aceşti doi: preciziunea notaţiei. Păcat că atitudinea e uneori prea sentimentală, dar e poate justificată prin caracterul acestor „scrisori”, (*„Scrisorile unui răzăş” de Cezar Petrescu,* în *„Revista vremii”*, an. III, nr. I, 14 ianuarie 1923, p. 22.)

EMANOIL BUCUŢA: Cezar Petrescu şi-a strîns în scoarţele unei cărţi *Scrisorile unui răzeş.* [...]

Ceea ce cîştigă întîi e frumuseţea scrisului. Mlădierea, cu scăpărări cînd din altită cu fluturi, cînd din mătase cu ape şi cînd din ochiuri de

zale, care îmbracă frămîntarea de amintiri sau de observaţii, înfioară. Cei ce trăiesc de dragul unui cuvînt sigur şlefuit au să aşeze această carte în raftul la îndemînă, între puţinele în care răsfoiesc ades.

Opreşte apoi un duh al pămîntului, plutitor peste tot, ceva nelămurit, de unde vorbeşte Moldova, în aceste pagini şi în literatura noastră. E o înduioşare căreia nu-i trebuie nume de locuri şi oameni, ca s-o cunoaştem. Toţi scriitorii moldoveni, cari nu şi-au pierdut legăturile sufleteşti cu locurile de baştină, o au. Suspină în Sadoveanu, e tot Hogaş, nu-i lipseşte pînă nici lui Pătrăşcanu. Peisagiul e sub un abajur albastru, şi din umbră tremură, pierdut, o strună subţire.

În aceste tipare şi subt asemenea atmosferă se aleg povestirile. Ele vin din toate laturile vieţii. Uneori sunt în straiele epice de fiecare zi, alteori în armura încoifoiată, cu pene albe, învălmăşite în vînt, a unui anume lirism. Două, trei stiluri nu se sfiesc să stea alături, ca în *Năluca,* sau epizoadele să treacă fără să ştie unul de allul, făcînd povestirea şi aducînd descărcarea, ca undele rîul[ui] cu căderea în mare, cum e [în]*Rîsul,* sau fotografii polemice într-o ramă de emoţie, topite împreună, ca un singur subiect, în amintire. [...] Sunt *Scrisorile unui răzeş* puţin mîndru, puţin mişcat, puţin zîmbitor peste toate şi, atît cît toate la un loc, artist. *(Scrisorile unui răzeş,* în „Ideea europeană". an. IV, nr. 110, 14—21 ianuarie 1923. p. 3.)

AL. BUSUIOCEANU: O răzeşie proaspăt ţăruită în ponoarele prozei noastre tinere, înecată de lirism şi bătută de grindina metaforelor. O răzeşie autentică însă, fără decor simbolic, fără personagii anonime şi fără lampioane de hîrtie. Proză în bunul stil prozaic, proză fără ipocrizie. Prin ce îi e esenţial, Cezar Pe- trescu se desface astfel, izolat aproape, de toţi prozatorii noştri tineri. Aminteşte parcă o generaţie mai veche sau anunţă una nouă. E, între ei, în orice caz, cel care ştie cum se scrie o nuvelă.

Scrisorile unui răzeş sunt, din acest punct de vedere, bucăţile unui virtuoz. Liniile clare şi niciodată sinuoase ale gîndirii se întretaie armonic, se îndoaie sau se frîng după o geometrie pur interioară, care nu îngăduie abaterea. Cuvîntul, fraza, compoziţia întreagă îşi prelungesc interior acelaşi ritm, gîndit aproape arhitectonic, care le defineşte anticipat şi creşterile, şi destinderile. Echerul neîngăduitor al artistului care îşi cunoaşte precis arta e simţit trecînd la fiecare unghi sau curbă. Amănuntul însuşi, prins în intersecţii simple, e esenţial. Arta întreagă a acestui artist e arhitectonică. Poate prea mult savantă chiar în ştiinţa aceasta de a simplifica, a grada, a încheia şi a ornamenta. Căci ai dori uneori şi o greşeală, o problemă neelucidată, poate numai de dragul de a găsi cusururi şi într-o carte bună sau de teama de a nu ajunge cumva la soluţii tipice. Cezar Petrescu însă nu îşi îngăduie această libertate. O problemă nerezolvată e mai bine o problemă evitată. Arta lui e fără probleme, fără asperităţi. E claritate şi simplificare. Claritatea şi simplificarea care înseamnă stilizare (proza româ-

nească n-a ajuns la noţiunea aceasta antirealistă decît rareori), care poate fi mijlocul unei mari realizări dacă liniei exterioare îi corespunde şi motivul ideal interior.

Claritatea aceasta, care îi defineşte însă forma, nu e întotdeauna oglindirea aceleiaşi purităţi interioare. N-aş şti să explic, dar aş distinge în scriitorul acesta aproape două personalităţi: artistul — sigur, definit, complect — şi, dincolo de vîrsta celuilalt, poetul, mult mai tînăr, mai neclar şi căutîndu-se încă pe sine. Uneori, Cezar Petrescu îi îmbină, îi întrepătrunde în aceeaşi personalitate. [...] Alteori însă, desperecheaţi, cei doi se iau la luptă, disputîndu-şi o victorie care nu mai e întreagă. Aş cita nuvela intitulată *Rîsul,* care conţine cele mai puternice pagini ale cărţii, dar în care drama e întretăiată, stînjenită, împuţinată de capriciile artistului care îşi încearcă virtuozitatea.

Cred că nu mă înşel: Cezar Petrescu închide în el încă îndoiala fecundă a destinului propriu. Paginile acestea îl anunţă mai adinc chiar decît l-am putea desprinde acum. E o atmosferă a lui proprie, pe care o trăieşti în fiecare rînd, prin care îl recunoşti şi îl presimţi: un amestec de nelinişte ciudată a vieţii, tinerească, fragedă, aproape adolescentă, şi de odihnitoare simplităţi patriarhale, grave de melancolii. Însăşi răzăşia lui imaginară năluceşte adeseori nehotărîtă între două vieţi ce par deopotrivă de reale, care în el se îmbină acum, dar adîncite, s-ar putea desface: un răzeş prin amintiri şi nostalgii, rătăcind în lumea fără linişte a oraşului, un strein însă acolo, dezrădăcinat, întorcîndu-se înfrigurat şi dornic către a două viaţă. Sentimentul e adînc. Poate fi şi mai adînc. Şi din el s-ar putea naşte şi problema. Proză lui Cezar Petrescu va spori atunci înţelesul literaturii noastre întregi. *(Cezar Petrescu: „Scrisorile unui răzeş”, Edit: Cultura Naţională, în colecţia „Scriitori români de azi”,* în *„Cugetul românesc”,* an. II, nr. 1, ianuarie 1923, p. 91—92.)

EMIL SERGHIE: Proza d-lui Cezar Petrescu, recapitulîn- du-se, la ultima filă îţi lasă impresia unei autobiografii.

Din toate „scrisorile unui răzeş” abureşte un zumzet de caldă sinceritate, ce te învăluie cu funigei, pe care-i recunoşti imediat torşi din caierul aceluiaşi suflet. [..,]

Ca [la] orice poet sincer, fondul poeziei d-lui Petrescu e romantic. Autobiografia din Scrisorile unui răzeş intră în caracterizarea fericită a lui Wilde şi nu ne reaminteşte niciodată că *„le moi est haïssable”,* fiindcă anecdotica nu şi-o destrîmează în intimităţi inutile, iar stilului îi îngrijeşte o sobrietate susţinută.

Scrisorile unui răzeş pornesc „din tradiţia care, în generaţia înaintaşă, poposise ca anecdotică şi psihologie în Gârleanu, iar ca stil şi culoare în senzitivul Anghel.

Duioşia, ceea ce tremură în proza d-lui Petrescu ca într-o litanie, fluxul şi refluxul între sufletul plin de caldă înţelegere a autorului şi sufletele celor umili şi obijduiţi, prietenia cu o căprioară pripăşită sau cu alte animale ce intră, organic, în unele formei de viată, reamintesc şi influenţa mănoasă a literaturei ce ajunge răsad european de la Melchior de Vogüe: *Le roman russe...*

Ceea ce povesteşte autorul te cheamă cu tot sufletul acolo, te îmboldeşte, fără să vrei, la compătimire şi dragoste înţelegătoare Tristeţea e, sigur, zgura ce stăruie într-un suflet ce priveşte totul cu o dragoste de frate, cu un ochi care se încarcă de înduioşare ori de cîte ori viaţa calcă sub picioare fărîma de har dumnezeiesc ce se zbate în noi. [...]

Scrisorile unui răzeş se complac în durere ca în elementul lor şi ne-o evocă cu intensitatea cutremurilor care te urmăresc şi peste clipele în care ai străbătut, material, paginile unei bucăţi.

Această afectivitate electivă pentru suferinţă a determinat în autor o psihologie şi în literatura noastră o categorie nouă: literatura *unui şi a unor dezrădăcinaţi.* (Întrebuinţăm cuvîntul consacrat în o literatură la fel: a lui Barrès.) [...]

„Dezrădăcinarea” d-sale capătă însă o mai largă semnificaţie e un dezrădăcinat în viaţă; unul din cei care, în economia naturei, va răsplăti cu un belşug de chin belşugul de vis, de suflet, care l-a înflorit în orele-i de singurătăţi. *(„Scrisorile unui răzeş”* de Cezar Petrescu, în

„Gîndul nostru”, an II, nr 1. martie 1923, p 24—25.)

SCARLAT FRODA; Văd un tîrguşor moldovenesc, adăpostit sub o creastă leneşe, între livezi, şi scăldat de un rîu ale cărui ape, primăvara, inundă mahalalele sărăcimii. Casele sunt albe şi înfiorate de parfumul teilor. Grădinile sunt adînci, uliţele largi, liniştite. Din cerdacul primitor dai în odăile încăpătoare, cu tavanul jos. Zidurile sunt groase, ca să ţie iarna cald şi vara răcoare: podeaua e de bîrne de gorun bine înnădite, ferestrele zăbrelite. Clopotul bisericii, în zilele sfinte, răscoleşte amintirile copilăriei; din jilţuri vechi, umbrele bătrînilor înviază, icoanele se păstrează pentru vremurile de credinţă.

De aici, din tîrguşorul acesta, au plecat încet, pe nesimţite, Virgil Miclescu cu Ana, Constantin Mogrea cu familia, Ion Sîrbu cu Lisette, procurorul şi maiorul. Au plecat cu toţii şi

s-au dus în lume. De ce? Nici ei n-ar fi ştiut s-o spună. Simţeau că se înăbuşe în colţişorul de provincie unde cunoscuseră lumina zilei, voiau să fie altfel decît părinţii şi cunoscuţii lor, credeau că poartă un alt suflet, alte aspiraţii şi alte credinţe. [...] Sunt inteligenţi, muncitori, echilibraţi, cu un simţ ponderat al vieţii, sănătoşi fiziceşte. Şi cu toate astea presimţi după felul cum păşesc că vor fi pentru totdeauna nişte mediocrităţi decolorate, învinşi în viaţa socială, nefericiţi sufleteşte.

În mecanismul sufletului, în acea imponderabilă şi necunoscută armonie care constituie esenţa însăşi a vieţii, ei duc o sensibilitate dincolo de legile normalului în avînturi, o exasperare necoordonată în idealuri, o cunoaştere naivă a realităţilor tangibile. O disproporţie gravă între dorinţă şi posibilitate. Ei nu cunosc viaţa socială şi trăiesc cu visurile primei lor ambiţii. Şi nu sunt măcar eroii gîndului lor. Fiindcă nu sunt supraoameni. Dimpotrivă. Oameni necăjiţi, copleşiţi de viaţă, s-au lăsat furaţi de nevoi şi s-au predat învinşi. Nu mai pot lupta. Au fost biruiţi fără să-şi dea seama, mai înainte de a începe lupta. [...]

Aceştia sunt eroii evadaţi din tîrguşorul moldovenesc al drumului cu plopi. Şi viaţa fiecăruia dintre ei este povestea unei ratări. Fiindcă toţi sunt rataţi. [...] Aceşti transplantaţi sunt muncitori, dar obosesc prea repede. Spirite mai mult contemplative decît realizatoare, ei poartă în sîngele lor ritmul încet al vieţii de la ţară, în suflete, amintirea casei bătrîneşti, liniştite, a livezilor şi a plopilor argintaţi de lună. În viaţă, ei nu au putut trece la actul de voinţă repede executat şi desăvîrşit. Cartea le-a dezvoltat puterea sufletului în interiorizare şi suferinţă. Se analizează prea mult, ar voi să facă numai cum e bine şi drept. Iată rezultatele cetitului. Le-a împovărat sufletul şi cu probleme morale. Nu erau ei destul de greoi cînd trebuiau să ia o hotărîre, acum o vor supune analizei şi criteriului moral. Biruitorii vieţii aprige nu cunosc astfel de preocupări. Ei nu analizează şi nu îşi controlează actele sufleteşti. Ei se decid repede şi decisiv. Eroii aceştia, smulşi din tîrguşorul moldovenesc, sunt toţi nişte rataţi şi

învinşi, fiindcă nu se pot adapta acestei mentalităţi voluntare. [...]

Povestirile d-lui Cezar Petrescu sunt, toate, impresionante, tulburătoare şi pline de interes. Le urmăreşti fără să te obosească o singură clipă. Sunt fragmente de viaţă vie, pline de culoare, luminoase şi emoţionante. Autorul, un stilist desăvîrşit, meşterul cuvîntului, cîntăreţ al ritmului nesimţit în proză, reuşeşte printr-o simplitate armonioasă să te stăpînească fără să simţi că face literatură. Este cel mai mare merit al stilistului. Totul e atît de legat in naturaleţea scrisului, frazele curg atît de precis, fără declamaţie sau înşirare siropoasă, încît, de-abia eliberat de farmecul povestirilor şi revenind asupra lor, îţi dai seama de marele meşteşug al autorului.

Prin atitudine, analiza psihologică a personagiilor şi atmosfera plină de viaţă românească, vie şi trăită, nuvelele d-lui Cezar Petrescu pun temelia nuvelei româneşti inspirată din noile realităţi sociale şi psihologice.

Este o personalitate puternică şi bine conturată d-l Cezar Petrescu, care se afirmă de la al doilea volum ca unul din marii noştri prozatori contemporani. *(Cezar Petrescu: „Drumul cu plopi", nuvele, Editura Cultura Naţională,* în *„Adevărul literar şi artistic",* seria a II-a, an. V, nr. 171, 16 martie 1924, p. 6.)

PERPESSICIUS: *Scrisorile unui răzeş* veneau în scrisul românesc cu o notă de lirism pe care proza noastră îl cunoscuse într-un grad desăvîrşit la Sadoveanu. Şi totuşi, evocările lui Cezar Petrescu au interesat şi au cucerit favoarea publicului. Dar drumul lui, adevăratul lui drum avea să fie acela indicat de *Dacia Felix* şi de *Valsul rozelor,* adică acea lume a destinelor frînte, a orizonturilor barate, a unor vieţi mohorîte şi miruite cu semnul dezmoşteniţilor sufleteşti. E tocmai lumea pe care o întîlnim, în plenitudinea ei, în *Drumul cu plopi.* Volumul e precedat de un fel de spovedanie, în care apar ca pe un ecran teoretic siluetele eroilor din schiţele şi nuvelele din *Drumul cu plopi.* E o vale ca de rai, în care oamenii, absenţi, îşi duc des-

tinele. „Lărmuirea vieţii lor se petrece măruntă şi neîndurată, fără nelinişte a nici unui mister.” Nimeni n-a prins mai bine ca autorul propriul acestor existenţe, despre care şi scrie. „Nelinişte a nici unui mister.” Şi Constantin Mogrea, profesorul învins şi îmbătrînit, şi Vidran, advocatul care face carieră şi situaţie într-un orăşel de provincie, şi Miclescu, care se surprinde aşa de străin de soţia lui, toţi trăiesc o viaţă orînduită într-un cerc închis, instinctual, ca omizile procesionare de pini despre care ceteşte unul dintre eroii săi. Se desprinde din landele acestea un adînc sentiment de tristeţă şi de milă pentru biata mizerie umană.

Ca să nu mai amintim de acea schiţă plină de o poezie sobră şi profundă din *Căsuţa...,* însemnări de jurnal ale unui sinucigaş, sau de comicul dureros din *Aventura. (Cezar Petrescu: ,,Drumul cu plopi” <Editura Cultura Naţională>, 1924,* în *„Buletinul cărţii”,* an. II, nr. 4, aprilie 1924, p. 45.)

Povestirile cu morţi, ale volumului de faţă continuă, în proza d-lui Cezar Petrescu, una din laturile întîlnite şi pînă acum, deşi în mică măsură, la d-sa. E vorba de acel principiu de

artă ce-şi trage seva din ţinuturile cernite ale morţii, ale obsesiilor ce-şi înfig gheara în sufletele asediate, ale destinelor ce se rup din ordinea normală şi se călăuzesc de o lege necontrolată, aproape o absurdă fatalitate.

Scrisul d-lui Cezar Petrescu descinsese în ogorul literelor române într-o armură (dacă se poate spune) lirică, cu jurnalul de confesiuni care a fost *Scrisorile unui răzeş.* Melancoliile unui dezrădăcinat, tînjind în colivia mansardelor citadine, dornic de podgoria şi de răzeşia lui de odinioară, de „sătucul acela" în care s-ar fi voit rămas (Iosif nu gîndea altfel. plimbîndu-şi umedul azur al ochilor lui blînzi peste asfaltul cîrpit al capitalei, Iosif care iscălise la începutul semănătorismului: Ion Darie, pseudonim pe care — simplă constatare! — d-l Cezar Petrescu şi l-a anexat), simbolurile delicat schiţate în atmosfera decrepită a răzeşiei ruinate şi totul învăluit într-un stil de uşoară tristeţe, amintind de Sadoveanu şi Anghel, pe care d-l C.P. i-a frecventat, în cărţile lor, cu patimă, iată ceea ce făcu şi farmecul şi succesul începuturilor sale literare. A privi prin lentila nostalgică a sufletului de rural inadaptat la febrilitatea oraşului — oricît de evoluate ar fi timpurile — e întotdeauna o coardă sensibilă gata să vibreze sub un arcuş de artist. Şi d-l Cezar Petrescu posedă acest arcuş.

Însă paralel cu jurnalul acesta epistolar, în care poema in proză deţine întîiul plan, se construiesc schiţe şi nuvele dintr-o lume de învinşi sau decepţionaţi, peste care scrisul d-lui C.P. pulverizează o uşoară compătimire şi în rîndul cărora am putea numi drept tipică *Dacia Felix,* cu acea figură a profesorului Preda, erou întîlnit sub diverse aspecte în povestirile sale. Este lumea aceea din noua vale a plîngerii, ascunsă după perdeaua de plopi, ce-şi împarte destinele fără de împotrivire, din a doua culegere de nuvele, *Drumul cu plopi,* şi despre care autorul, aşa de just, spune: „Şi lărmuirea vieţii lor se petrece măruntă şi neîndurată, fără neliniştea nici unui mister". Aşa e Constantin Mogrea din *Unchiul din America,* aşa e Sandu Vidran, a cărui carieră se întemeiază, solidă şi

sigură, în orăşelul de provincie care-l va mediocriza, în cele din urmă, definitiv.

Spuneam însă — şi aceasta-i istmul prin care ne apropiem de volumul de faţă — că *Omul din vis* continuă o latură intîlnită în mai mică măsură la d-l Cezar Petrescu. Este lumea aceea de predestinare tiranică, pe care o aduce *Inelul cu piatra de rubin* sau protoplasma sufletească a guşatului Gîngu din *Rîsul,* în care sondajele d-lui C. P. scormonesc cîteva impresionante lumini din subconştientul primar. Predilecţia aceasta constituie şi materialul celor „trei povestiri cu morţi" din volumul de faţă.

Eroul întîiei povestiri, care dă şi titlul întregului volum, e una din victimele jocului de cărţi, una din acele voinţi înfrînte, intoxicate iremediabil de oraş şi club şi care-şi vor sfîrşi viaţa înainte de soroc, cu singura voinţă pe care o mai pot conduce: aceea de a se sinucide. Spuneam: eroul intîiei povestiri. Am înţeles pe acela care debitează întîmplările şi care se pierde din ce în ce mai mult prin coridoarele acestui labirint plin de ostilitate, care e viaţa şi mai ales patimile ei. E adevărat că d-l C. P. şi-a denumit ciclul „povestiri", voind parcă să preîntîmpine şi să scutească acest triptic mortuar de obiecţiile ce s-ar putea aduce unor nuvele ostentativ clasate. Însă aceasta e o chestiune secundară.

Povestiri, mai la urma urmei, sunt toate speciile, şi ceea ce ne interesează într-o reconstituire de artă după chipul şi asemănarea realităţii este să trezească în noi interes, să ne mintă pentru o jumătate de oră, să-şi improvizeze, alături de existenţa noastră, baraca propriului ei destin. Eroul d-lui Cezar Petrescu e un suflet delicat, robit jocului de cărţi, extenuat de nopţi albe, de otrava capitalei, şi pe care un prieten, sănătos ca şi aerul proaspăt de la moşia pe care singur şi-o gospodăreşte, îl ia să-l întremeze la ţară. În convorbirile dintre ei, eroul nostru, solicitat să-şi povestească visurile, vorbeşte de „omul din vis", de un fel de înger păzitor al copilăriei lui, un domn simplu îmbrăcat, însoţit de un basset, umbre încetăţenite în viaţa lui de îndelunga lor convieţuire. Pînă aici nimic extraordinar; însă acest „om din vis" se vădeşte a fi chiar vecinul de moşie al prietenului său, scăpătatul boier Iorgu Ordeanu, ultimul vlăstar al Ordenilor, pe care eroul nostru, în tovărăşia prietenului său, îl vizitează în ajun de lichidarea gospodăriei. Mai mult: Iorgu Ordeanu e însoţit de un basset cafeniu, pe care, la fel cu acel din vis, îl cheamă Soliman. Negreşit, povestea iese din comun. Visul descinde în realitate, se suprapune ei. Eroul nostru va avea să poarte consecinţa acestei umbre, care-i încurcă planurile visului şi realităţii. Şi într-adevăr: liniştea ce se părea să-l îmbie cu calmul ei, la ţară, îl părăseşte. Se

întoarce la oraş, unde începe aceeaşi viaţă de condamnat al clubului. Într-o seară întîlneşte pe Iorgu Ordeanu, însoţit de Soliman. A doua zi îl vizitează în sărăcăcioasa lui odăiţă, să vadă lada cu cărţi rare pe care boierul le păstrează din neam şi pe care le va vinde la anticari. În lipsa boierului, eroul nostru cercetează fotografiile şi rămîne înmărmurit: una din figuri e Agata, pe care el a cunoscut-o într-o aventură sumară. Ce să caute umbra aceasta în astă odaie şi în viaţa lui Iorgu Ordeanu? Iată noua întrebare ce-l chinuieşte. Precum se vede, un nou element de mister. Şi

ieşind în seara aceea, împreună cu Iorgu Ordeanu, urcă amîndoi scările clubului, unde boierul, ce fusese multă vreme un habitual, îşi joacă ultimul rest de avere. Cîştigă neîntrerupt, pînă cînd ia parte la joc şi eroul nostru, de partea căruia trece norocul boierului, care se ruinează. Un vis urît turbură sufletul, ce-şi promitea îndreptare şi răscumpărare, al eroului nostru. A doua zi, cînd se îndrepta spre locuinţa lui Iorgu Ordeanu, casa era împresurată de curioşi. Bătrînul se omorîse. Omul din vis îşi reluase locul între umbrele copilăriei povestitorului. De data aceasta, cu o mustrare în plus, cu o tortură de neînduplecat. Dar povestirea se curmă brusc. Soliman îl urmăreşte pînă acasă. E un spion, ce nu-l va părăsi niciodată. Afară dacă — „am să cumpăr într-o dimineaţă un praf de stricnină" — ultimele cuvinte ale povestitorului nu-l vor izbăvi de tortură.

Am urmat cu atenţie diagrama acestei povestiri, şi cetitorul a observat că e vorba de un concurs de obsesii, ce scapă raţiunii, coincidente foarte probabile care pot devia o existenţă şi o pot arunca în braţele morţii. Impresia generală însă, de senzaţional misterios, de atmosferă prezidată oarecum de duhuri, nu se înfiripează. D-l Cezar Petrescu nu stăpîneşte acest instrument al fantasticului. D-sa stăruieşte prea mult asupra amănuntului, în dauna atmosferei. A amănuntului de moravuri.

Ar fi nedrept să citäm pilde din literaturile străine, în care astfel de obsesii sufleteşti, cu dezagregări ale personalităţii, fac obiectul de căpetenie. Dacă ne gîndim la ele, e doar ca o firească şi spontană compensaţie estetică. Mai ales că, chiar în măsura mijloacelor sale artistice, pe această cărare, d-l C.P. poate da mai mult, Aşa d. p.: *Păianjenul,* pe care-l aflăm cu mult superior *Omului din vis* şi în care sfîrşitul actorului Haro Ditarca, ce se spînzură, în odăiţa lui de hotel de provincie, după o noapte de amintiri de şcoală, răscolite în tovărăşia unui fost coleg de clasă mediocru, dar gospodar, şi după o noapte de chef vulgar şi dezgustător, se spînzură din inutilitate şi sub obsesia primelor versuri din copilărie, care l-au indicat actor,

povestirea aceasta impresionantă şi artistic condusă pentru realizarea acelei atmosfere de absurdă fatalitate, de care aminteam la început, ne arată că, dacă acesta nu e instrumentul său, d-l Cezar Petrescu poate da un maximum de artă şi cu dînsul. *(Cezar Petrescu: „Omul din vis. Trei povestiri cu morţi.” „Ramuri”, Craiova,* în *„Adevărul literar şi artistic”,* seria a II-a, an. VI, nr. 260. 29 noiembrie 1925, p 7.)

MIHAI RALEA: Proza românească de după război a înregistrat trei nume noi: Lucia Mantu, Ionel Teodoreanu şi Cezar Petrescu. Din aceşti trei scriitori, doi au ceva comun: talentul lor e filtrat de o puternică cultură literară.

Instinctul, puterea primitivă de observaţie şi creaţie sînt oprite în desfăşurarea lor obişnuită, canalizate, prefăcute, îndreptate către o concepţie ori un plan. Ei fac parte din familia scriitorilor artişti şi sînt mai aproape de Flaubert decît de Dostoievski ori Tolstoi.

La I. Teodoreanu sau Lucia Mantu, procedeul artistic e senzaţia. Ea redă intuitiv, direct şi rapid fragmente de realitate, care se leagă între ele ca asociaţiile de idei: prin asemănare ori vecinătate.

D-l C. Petrescu, din contra, pleacă şi revine la ideal. El are totdeauna înainte ori o concepţie, ori măcar o schemă, pe care o umple, pe urmă, cu realitate. D-sa face parte din autorii care înţeleg să se exprime dramatic, printr-o temă dată, cu o intrigă anumită, cu un deznodămînt logic calculat.

În literatura modernă, „subiectul" e în criză. Nu se mai grupează astăzi realitatea în jurul unui eveniment cu urmări complicate, dar totdeauna previzibile (în aceasta stă inconvenientul subiectelor prea simetric construite), ca o cristalizare geometrică. Se lasă liberă curgerea disociată şi anarhică a existenţei, din al cărei puls se prind doar cîteva mişcări adesea lăbărţat legate între ele.

D-l Cezar Petrescu nu e pentru acest procedeu. D-sa îşi împarte materia într-un subiect, adică o face să intre într-un cadru mai dinainte fixat şi prin aceasta lasă impresia că are totdeauna în minte întîi subiectul şi pe urmă tratarea lui prin observaţii, sentimente etc.

Detaliul anecdotic ori dramatic are totdeauna importanţă în nuvelele d-sale. El joacă rolul central şi, dacă se poate spune, creator. Personajele sînt create de acest eveniment.

În adevăr. Sînt două moduri de a concepe un conflict dramatic. În primul rînd, el poate fi rezultatul ciocnirii dintre caractere diferite. În acest caz, cauza trebuie căutată în firea

personajelor, în temperamentul şi acţiunea lor. E o problemă de psihologie.

Dar se mai poate concepe acelaşi proces şi altfel. Un eveniment provocat de un simplu hazard poate determina pe viitor firea personajelor. Această întîmplare le poate atîrna greu în viaţă, le poate hotărî decisiv destinul, poate imprima caracterului lor o cută definitivă. Atîţia oameni intră într-un

făgaş hotărît numai împinşi de un simplu hazard! Unii îşi comandă destinul, alţii îl primesc. Unii sînt sclavii unei psihologii, alţii ai unei ambianţe ori, pur şi simplu, ai unei întîmplări. Unii sînt determinaţi de interior, alţii de exterior. Anatole France descrie în *Histoire contemporaine* cazul, unui erou, Vercingetorix, care-şi schimbă tot caracterul, numai fiindcă s-a observat că posedă o păreche de mustăţi galice,

Aceasta din urmă e şi metoda d-lui C, Petrescu. Eroii săi sînt fără personalitate, nu pot domina evenimentele. Din contră, acestea din urmă îi domină, îi poartă legănaţi de capriciul lor. Virgil Miclescu, din *Adevărul,* îşi schimbă toată viaţa conjugală din cauza unei simple minciuni inofensive. El trebuie să suporte de-a lungul vieţii tirania personajului imaginar, — Bunea, alias Putois —, pe care l-a creat dintr-o, necesitate ridiculă. Vidran, din *Cariera lui Vidran,* ajunge să-şi facă o strălucită carieră din legendele care se împletesc în jurul unei deraieri. Din cîteva fapte banale, cu caracter de simplă anecdotă, nasc şi cresc împrejur personaje cu calităţi sufleteşti nebănuite pînă atunci;

Din această metodă de. tratare artistică decurg o serie de consecinţe. În primul rînd. eroii d-lui C. Petrescu sînt mediocri ca valoare sufletească. Nu sînt nici arivişti, nici declasaţi. Sînt pur şi simplu anonimi modeşti ai vieţii de provincie, săraci, lipsiţi de voinţă şi de iniţiativă.

Viaţa provincială îi intoxichează lent cu monotonia ei mu- tilîndu-le pînă la automatism sufletul. Plictiseala apasă, cu aripi de plumb, asupra lor. Repetarea stereotipă a aceloraşi acte, a aceloraşi conduite îi suprimă încetul cu încetul. În tinereţă apar un moment aprigi, dîrzi, plini de resurse, de energie, de ideal. Pe urmă, viaţa îi îndoaie încet, cu ochii în jos, către pămînt. Şi ei au iubit, au sperat, au clădit în vis. Nu s-ar zice însă, priviţi în banalizarea mai tristă ca moartea pe care le-o aduce vîrsta şi grijile. Mediocritatea tragică a acestor oameni, care-şi suportă pasiv existenţa, pe care o singură schimbare în decorul lor de carton îi zăpăceşte, fantoşe de „guignol” fără voinţă, animaţi de sfori nevăzute, toate acestea amintesc de A. Cehov.

Un pesimism potolit, căruia îi place să-şi bată joc de iluziile tinereţii, o dezamăgire care se răzbună cu sarcasme, ridicînd vălul asupra banalităţii vieţii, iată, pare-se, concepţia de viaţă a autorului. Tiranizaţi de viaţă, eroii d-lui Cezar Petrescu n-au psihologie, fiindcă n-au personalitate. D-sa nu creează nici tipuri, nici măcar portrete specifice. Indivizii pe care-i descrie sînt toţi la fel. Aceasta nu înseamnă însă că d-l Cezar Petrescu nu e psiholog, înseamnă numai că eroii d-sale au o singură psiholo-

gie: aceea a lipsei de psihologie. Şi că în acest gen excelează d-sa. Nu descrie tipuri, dar analizează perfect atitudinile. Un „tip” presupune o sistematizare raţională a unei serii de acte convergente, logice dintr-un anumit punct de vedere. Atitudinea însă n-are nici o consecvenţă, ea poate fi luată izolat şi e totdeauna reacţiunea sufletească a oamenilor fără caracter bine definit. D-l Cezar Petrescu descrie iarăşi foarte bine situaţiile, adică complexul de atitudini diferite în jurul unui fapt oarecare, poziţia luată de fiecare erou în faţa acestui fapt, care-i modifică existenţa.

O a doua consecinţă a acestei metode artistice e relativă la formă. Dacă evenimentele sînt creatoare de caractere, dacă „subiectul” e în centrul preocupării, urmează că toată atenţia trebuie îndreptată către tratarea lui, către perfecţia compoziţiei. D-l Cezar Petrescu îşi compune subiectele cu o artă desăvîrşită. „Métier”-ul, ştiinţa tehnică sînt perfecte. Dozarea elementelor, legătura între ele, gradaţia, totul e desăvîrşit. Nu mai vorbim de stil, care, deşi uşor impersonal, e de o rară puritate.

Din aceste variate însuşiri, literatura română a viitorului poate aştepta mult de la d. Cezar Petrescu. (Cezar Petrescu: *„Drumul cu plopi”,* în „Viaţa românească”, an. XVI, nr. 4, aprilie 1924, p. 141—142.)

VLADIMIR STREINU: Sentimentalismul retrospectiv, degajat din amănunte esenţiale, pe care se polarizează un moment de viaţă trecută, i-a indicat genul d-lui Cezar Petrescu.

D-sa nu scrie nici schiţe, materia frămîntată este prea fragilă pentru acest gen. Cînd scrie nuvele, autorul nu se poate scutura de calităţile adevăratului său gen constant, preschimbate, într-o nuvelă, în defecte.

Şi adevăratul său gen este povestirea.

Este singurul fel de literatură care ţîşneşte din miezul amintirei.

Povestirea erupe, nu se compune. Nu este un gen artistic, de construcţie, ci unul poetic, de revărsare.

Moara lui Iliuţ din *Scrisorile unui răzeş* şi *Zăpada din Drumul cu plopi* pledează pentru aceasta, prin simpla lor prezentare. [...]

Arta începe acolo unde începe artificialul şi dispare o dată ca el. E tensiune cerebrală, iar nu zbatere cordială. Multiplă şi diversă ca viaţa, povestirea este umană, conţinutul îi este adevărat!

D-l Cezar Petrescu este singurul om care nu se ignoră ca atare din literatura noastră.

Ceilalţi sunt esteţi, oameni de litere.

În acest chip, scrisul acestui autor se poate nuani instinctual.

De la cuprins, care biruie pe cetitor, şi pînă la epitetul mărunt, care ţine de observaţie, totul poartă sigiliul instinctului.

După lectura volumului nu se rămîne cu expresii ca după cetirea unui volum de Maupassant (ceea ce nu-l scade pe acesta), ci numai cu amintirea unor vieţi expresive. Iar în fraza d-lui Cezar Petrescu, ca o întărire a unei ideale unităţi, se arată selecţionarea instinctivă a epitetului, cerută de observaţia acută. (*„Drumul cu plopi”* de Cezar Petrescu. *„Cultura Naţională”,* în *„Cugetul românesc”,* an. III, nr. 2-4, aprilie-iunie 1924, p. 229—230.)

PIERO BOSIO: Directorul *Gîndirii,* Cezar Petrescu, cel care şi-a dat măsura înzestrării sale într-o serie de opere preţuite şi premiate de Academia Română, îşi consolidează cu acest volum de nuvele propriu-i renume, cucerit cu îndreptăţire, dovedindu-se un tot mai exersat narator.

Cezar Petrescu este posesorul unor calităţi care fac din el un povestitor de marcă, excelînd prin seducţia armonică a relatării, precum şi prin aceea mai puţin spectaculoasă, dar nu mai puţin relevabilă a istoriilor ce dau substanţă nuvelelor sale; nuvele care încorporează aproape întotdeauna un motiv discret, aparent neînsemnat, dar care, desfăşurat, generează o mişcare epică de o forţă neobişnuită, documente umane emoţionante, nebănuite dintru început, aşa cum se întîmplă în *Adevărul,* prima nuvelă din volum.

Mai mult decît orice, surprinde semnificativ în opera Iui Petrescu relieful observaţiei psihologice; aflîndu-se în faţa faptului epic, el nu se mulţumeşte doar cu o narare a lui ca atare, aşa cum mulţi ar face-o, ci îi caută motivaţiile, mobilurile mai mult sau mai puţin evidente, mai mult sau mai puţin vizibile, aşa încît, demontat

prin această investigaţie, la reconstituire, capătă dimensiunea care i se conferă, contribuţie firească a celui care-l evaluează, în forma faptului iniţial, obiectiv, turnîndu-se unul subiectiv.

Mi se pare natural să-l compar pe acest autor — pe drept apreciat în România, fiind considerat printre cei mai buni — cu talentatul nostru Renato Fucini, însă cu un Fucini mai îngrijit, mai citadin, ceva mai puţin simplu decît sîntem obişnuiţi să-l

socotim. Şi asta, poate, pentru că, în general, Petrescu nu-şi ascunde dragostea lui pentru cîmpie şi pentru oamenii ei umili, făcîndu-i plăcere să dea din cînd în cînd prozei sale o tonalitate de cald intimism, care cucereşte, să inoculeze nuvelelor un anume aer de tihnă, mizind din cînd în cînd pe personaje, tipuri, episoade care nu sînt absolut necesare în economia tramei, dar care îşi află prin ea raţiunea de a fi.

Se spune că Petrescu continuă tradiţia lui Sadoveanu, şi lucrul este în mare parte adevărat, pe de altă parte însă, proza lui, asemenea întregii proze româneşti, poartă însemnele derivaţiei din francezii ultimului secol, iar în plus, ceva netăgăduit particular, care-o distinge dintr-o mie.

Pentru arta sa generoasă şi vie, Cezar Petrescu merită să fie cunoscut şi în afara graniţelor ţării sale, în care este unul dintre cei mai buni. *(Cezar Petrescu . „Drumul cu plopi”. „Cultura Naţională”, Bucureşti,* în *„Ars italica”.* Torino, an. XII, nr 10, octombrie 1924, p. 4.36—437.)

C. BOGDAN-DUICĂ: Nu mai încape îndoială, răzeşul nu pare, ci este într-adevăr un descoperitor de motive nouă. El ştie că-s nouă, dar nu le exploatează, nu le întinde, nu le subţiază în pagine nesfîrşite, ci le lasă toată concentrarea, în dosul căreia bănuieşte conştiinţa că energetismul estetic este totuşi cel mai preferabil fel de-a spune. [...]

Ochii răzeşului novelist văd adînc şi nu se înşală. El este din neamul celor ce cugetă, chiar pînă la abstracţie, fără ca să o spună. Se apără de ea; o pictură-n aluzii, rare şi ele; de aceea, el are şi curajul povestirii. Cum zice şi iarăşi zice, simţi că subiectul îi stă totdeauna drept în faţă; pătruns, dar neclintit, supus privirei care-l desfăşură pregnant şi-n graiul ce ni se tipăreşte nouă. Răzeşul are o artă deplin conştientă. [...]

Drumul cu plopi ne ajută să constatăm iarăşi predispoziţia constantă a povestitorului, care-şi alege sau care-nchipuieşte acţiuni pesimiste;

frumosul, bunul se vîntură, se pierde, se prăpădeşte totdeauna. O minciună menită să împiedice o neplăcere are rezultatul contrar. [...] ofilind o dragoste gingaşe *(Adevărul);* speranţele, în *Unchiul din America,* cad toate bizar şi acru în faţa vederei că unchiul nu este un bogat, ci numai un biet păzitor de menagerie; în *Căsuţa de nisip,* dragostea este lovită de o decepţie prăpăditoare, spusă admirabil, admirabil: un om s-ar potrivi să fie bun o dată (în *Zăpada),* dar năravul îneacă încercarea; *Aventura* zugrăveşte o înţepată răceală de

întîlnire cu fosta soţie, iubită cîndva; chiar şi în *Cariera lui Vidran,* aspiraţii avîntate se învăluie în provincialism; o sinucidere încheie neputinţa de-a mai suporta amintirile din *Inelul cu piatra de rubin.* Peste tot şi toate se lasă grea cortina vieţii, pe care în orice parte Cezar Petrescu o vede cu ochiul său tragic şi-i dă aproape o schemă, fără îndoială neconştiută, chemată de afinitatea sentimentului său.

Astfel, povestitorul are prilej să treacă printr-o mulţime de forme ale sentimentului, prin variaţiuni care se supun egal de mulcome condeiului său, şi să le întrupeze într-o bogăţie de atitudini, gesturi, feţe cari descoper putinţe distinse. Din acest condei vor curge încă multe încîntări novelistice. *(Cezar Petrescu: 1. „Scrisorile unui răzeş”... 2. „Drumul cu plopi”...,* în *„Societatea de mîine”,* an. I, nr. 30, 9 noiembrie 1924, p. 600—601; semnat Gh. Bogdan-Duică.)

D. KARNABATT: D. Cezar Petrescu este unul dintre cei mai reliefaţi, dintre cei mai bine înzestraţi scriitori ai generaţiei literare de după război. Ziarist viguros, suplu şi caustic, însufleţit de o vervă scînteietoare şi corozivă în acelaşi timp, polemist robust, musculos şi plin de nervi, prozator alcătuit din sensibilitate şi cerebralitate, înzestrat în aceeaşi măsură cu darul observaţiei şi darul imaginaţiei şi creaţiunei, brodînd din firele cele mai curate ale limbei româneşti o proză în care palpită sentimentul unei poezii delicate.

E un scriitor în plină vigoare, în conţinută expansiune. A publicat pînă acuma *Scrisorile unui răzeş,* pagini de povestire fermecătoare, de însemnări, care îi pun în evidenţă darul de observator, cu descripţii pline de accent şi poezie, pagini suculente, din care se exală parfumul solului natal şi spiritul tradiţionalist al rasei, realizat de scriitor în tiparele neaoşe ale limbei româneşti şi în formele unei arte cu eleganţa de clasicism, A mai publicat *Drumul cu plopi,* scris în acelaşi spirit de concepţie şi realizare artistică, iar acum are sub tipar un vast

roman, zidit din materialul de psihologic şi observaţie al lumei româneşti din timpul războiului şi de după război.

Astăzi, Cezar Petrescu ne dă trei „povestiri”. Simpla enunţare a genului bucăţilor cuprinse în acest volum, grefată pe anumite clasificări literare în care unii critici excesiv de metodici au catalogat pe acest scriitor de rasă, ar putea induce în eroare pe cetitori asupra artei acestui volum.

Genul povestirei în literatura românească evocă imediat amintirea şi numele lui Gane, Slavici, Sadoveanu şi altora care

au scris într-un anumit mod de a concepe şi spune povestirea, fireşte, fiecare potrivit talentului lor personal, dar, în linii generale, cu teme din aceeaşi lume şi cu asemuitoare mijloace de realizare.

Aceste trei povestiri ale lui Cezar Petrescu ies cu totul din cadrul povestirilor predecesorilor săi. Nu au nimic comun cu povestirile lui M. Sadoveănu, din care unii, fie din rea-voinţă, fie din nepricepere şi insensibilitate a elementului subtil care caracterizează arta, au voit să facă un maestru al lui Cezar Petrescu.

Cezar Petrescu are în aceeaşi măsură darul de a povesti al lui Sadoveanu, dar el spune o altă poveste, şi o spune în graiul lui personal, accentuat de un timbru original.

În *Omul din vis,* Cezar Petrescu amestecă cu fineţe de zămislire şi abilitate tehnică realitatea cu fantasticul, observaţia realistă cu poezia şi imaginaţia, astfel că, din două lumi disparate, alcătuieşte una singură, armonioasă, legîndu-le prin misteriosul fir al talentului.

Fantasticul din această nuvelă, atît de concentrată şi substanţială în ritmul ei curgător şi în forma ei de claritate şi transparenţă. ne apare ca o explicare a realului, ca o conexiune logică şi necesară. Puţini scriitori au avut darul de a doza cu meşteşug şi a alambica realul cu fantasticul fără a produce fireasca distonantă. Edgar Poe avea geniul acestei arte. Prosper Merimée, în *La Venus de L'isle,* a realizat cu fină dibăcie această virtuozitate. Galaction în *Moara lui Călifar* a izbutit să înfăptuiască în literatura noastră aceeaşi minune de povestire.

Cezar Petrescu, cu talentul lui pe cît de robust, pe atît de elastic, pe cît de viguros, pe atît de subtil, ne face să alunecăm pe nesimţite pe trepte discrete din lumea celei mai crude realităţi, observată cu încordare, disecată cu un pătrunzător spirit de psiholog, în lumea fantasticului şi miraculosului.

În a doua povestire suntem în lumea cea de toate zilele într-o lume particulară însă, aceea a actorilor vagabonzi prin oraşelele de provincie. Cezar Petrescu are un dar particular de a privi, şi reda realitatea: peste însuşirile observatorului atent, peste investigaţiile psihologului, el

dispune de o putere devina- toare. De aceea, el notează cu relief şi culoare nu numai sensibilele laturi urîte ori frumoase ale lumei, contururile de ridicul, formele de durere şi emoţie, ci surprinde ceva din enigma ire- zolvabilă a vieţei, din fiorii nelămuriţi şi turburători ai misterului care palpită sub aparenţele materiale.

Actorul Haralamb Tărcuş — Haro Ditarca pe afiş — aşa cum l-a desemnat Cezar Petrescu, cu vigoare de expresie, cu

succinte, dar revelatoare indicaţii de psihologie, este o figură nouă, care va rămîne în literatura românească.

Şi peste toată această realitate brutală şi meschină, „păianjenul negru”, înviat din fundurile obscure şi tainice ale memoriei, reapare în momentul fatal, pentru a-şi ţese pînza de mister şi miracol, giulgiul de fantastic ce acopere cu gingăşie o dramă mută. […]

A treia bucată din volum, *Povestire de iarnă,* e o povestire scurtă, concentrată şi intensă, din care se desface o emoţie acută.

În acest volum, Cezar Petrescu e un povestitor complex şi rafinat, un povestitor turburător şi emoţionant, şi mai cu seamă un povestitor original, ieşind cu vigoare din formula obişnuită a povestirei româneşti şi din cadrul celor cari au mînuit pînă acum acest gen la noi. *(Povestirile lui Cezar Petrescu. „Omul din vis. Trei povestiri cu morţi”,* în „Rampa”, an. VIII, nr. 2426, 26 noiembrie 1925, p. 1; reprodus şi în „Cuvîntul”, an. II, nr. 320, 28 noiembrie 1925, p: 2.)

OCTAV BOTEZ: D. Cezar Petrescu e, fără îndoială, unul din prozatorii cei mai distinşi ai tinerei, generaţii. În *Scrisorile unui răzeş* şi mai mult încă în *Drumul cu plopi,* d-sa a zugrăvit cu un realism uneori poate prea minuţios, dar nu lipsit de vigoare unele aspecte caracteristice ale vieţii noastre provinciale, cu orizonul ei mohorît, uniform şi banal, cu eroii fără personalitate şi voinţă, incapabili de a reacţiona în faţa evenimentelor, învinşi ai vieţii, care-şi acceptă resemnaţi destinul, sfîrşind mai toţi, cum spune într-un loc d-sa, „cu o năruire înceată şi fără scăpare, o împotmolire care înghite”.

Aceeaşi atmosferă psihică înăbuşitoare şi deprimantă, nu fără afinitate cu acea pe care o întîlnim la unii scriitori ruşi şi mai ales la Cehov, pluteşte şi peste cele trei nuvele din noul volum al d-lui Petrescu.

Dacă ultima din ele, *Poveste de iarnă,* scrisă în 1918, nu e decît o încercare de prima tinereţă, în care sînt prea vizibile unele influenţi

şi nu lipseşte elementul convenţional şi melodramatic, celelalte două sînt în multe privinţi remarcabile.

Omul din vis ne înfăţişează, într-un cadru dramatic, o interesantă şi chinuitoare problemă de psihopatologie.

Obosit şi anemiat de viaţa de club, pe care o ducea în capitală, eroul anonim al nuvelei întîlneşte la ţară, unde se refugiase, invitat de un amic, pe bătrînul moşier ruinat şi ultim descendent al unei vechi familii, Iorgu Ordeanu. Dar recu

noaşte cu groază în el, personajul, care totdeauna însoţit de un cîne, îi apărea deseori în vis. Întors în capitală, reîncepe viaţa de club, dar întîlneşte din nou pe Ordeanu, care după ce îşi vînduse cel din urmă petec de pămînt, se instalase aici. Ordeanu nu mai juca de mult cărţi, dar vechea lui patimă revine. Într-o partidă cu eroul, el pierde tot ce mai avea, apoi se sinucide. Acesta rămîne chinuit de remuşcări şi e pretutindeni urmărit de cînele mortului.

Deşi nuvela abundă în situaţii şi detalii care dovedesc o netăgăduită abilitate, elementul misterios şi straniu apare totuşi cam exterior. Observator dibaci şi psiholog adesea pătrunzător, Petrescu nu posedă în aceeaşi măsură acea tainică şi poetică fibră care ne dă impresia tulburătoare a invizibilului şi ne înfioară în povestirile de acelaşi gen ale lui Edgar Poe sau Villiers.

Painjenul negru mi se pare cu mult superioară. Tragedia lăuntrică a actorului Haralamb Tărcuş (pe afiş Haro Ditarca), pustiul sufletesc al sărmanului cabotin, vagabond lipsit de cămin şi de dragoste, ca şi mediul intelectual al oraşului provincial sînt evocate cu măestrie.

Deznodămîntul rezultă cu necesitate, pregătit de situaţiile anterioare, şi arată o desăvîrşită stăpînire în arta compoziţiei.

Spirit logic, totdeauna conştient, sigur de sine, d. Petrescu nu înaintează niciodată la întîmplare, evitînd, voluntar parcă, tot ce se leagă cu aspectul imprevizibil sau iraţional al vieţii.

E de prisos să spunem că stilul d-sale e ca de obicei sobru, nervos şi cu o rară virtuozitate, adaptat subiectului.

Aşteptăm cu nerăbdare ca acest poveştilor cu reale şi variate resurse să ne dea în roman adevărata-i măsură. *(Cezar Petrescu: „Omul din vis”, Editura Ramuri, Craiova,* în „Viaţa românească”, an. XVII, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1925, p. 370—371.)

TUDOR VIANU: D-l Cezar Petrescu este cunoscut de publicul nostru ca un scriitor cu

preocupare socială. Nimeni n-ar putea găsi, cu toate acestea, în volumele sale anterioare, teme ale timpului de astăzi tratate într-un spirit militant şi cu o intenţie practică. La temeliile temperamentului de scriitor al d-lui Cezar Petrescu se va recunoaşte mai degrabă o anumită tristeţe de om singuratic. Înflăcărîndu-se pentru problemele zilei, în căutarea unor soluţii pe care să le servească cu o energie fanatică, nu ni-l putem bine închipui pe autorul *Scrisoritor unui răzeş.* Mai proprie îi este atitudinea contemplativă,

domoală ca ton, reflexivă ca tendinţă şi care a caracterizat mai totdeauna pe prozatorii moldoveni, printre care el însuşi se poate socoti astăzi ca un reprezentant de seamă.

Dacă d-l Cezar Petrescu ni s-a înfăţişat mai întîi ca o sensibilitate pusă în vibrare de atingerea societăţii, împrejurarea n-o explică faptul că înclinaţia sa ar dovedi gust şi consimţământ pentru viaţa de societate. Preocuparea socială este mai mult exclusă de scriitorul a cărui individualitate stă într-un schimb normal de relaţii cu mediul omenesc. Aşa se face că problema socială n-apare niciodată în vremea clasicismului, deşi sănătoasa încadrare colectivă a acestei epoci literare este bine cunoscută şi adeseori lăudată.

Problema socială apare în literatură o dată cu romantismul, adică în momentul în care pe tot frontul culturii străbate şi scoate prelungul său sunet de jale vizionarul cu mintea aprinsă de singurătate. Am spune că societatea devine problemă abia pentru acela care nu poate lua parte la viaţa ei. Şi ceea ce formulăm aici în chip general credem că se potriveşte şi scriitorului nostru.

Scrisorile unui răzeş sunt tocmai confesiunea unui asemenea om, a poetului şi visătorului pornit din mediul lui idilic de acasă, dar contrariat de o societate ale cărei tradiţii nu le poate servi, tocmai pentru că în acel moment el însuşi se rupsese de orice tradiţie, surmenat de o luptă sterilă şi îngrădit de triviala lume nouă, care nu era în stare să-i acorde un loc de seamă în limitele unei duioase melancolii retrospective. Se ştie că în mîinile acestui om condiţiile speciale ale culturii noastre au depus, începînd cu Eminescu, conducerea gustului literar.

Înapoi către armonioasele coline ale copilăriei se doreşte semnatarul *Scrisorilor unui răzeş.* Dar, ajuns aci, el nu mai regăseşte sufletul de altădată. Nici pe al celorlalţi, dar mai cu seamă nu-l regăseşte pe al său. O amărăciune iremediabilă s-a depus din lupta pe care, la urmă, a trebuit s-o recunoască inutilă. Viaţa de acasă el o vede cu privirile unui călător înapoiat de pe drumuri lungi şi pline de dezamăgiri. Prin vălul care i s-a pus pe ochi consideră el sălbatica

încordare de interese a lumii noi, aceeaşi aici ca şi dincolo, progresele prostului-gust năvălitor, ridicolul la care propria-i surescitare îl face mai sensibil. În această atmosferă de epilog, cu tristeţea care întovărăşeşte sfîrşitul unei experienţe, se desfăşoară al doilea volum al d-lui Cezar Petrescu: *Drumul cu plopi.*

Dintre cele trei povestiri care alcătuiesc volumul *Omul din vis,* ultimele două aduc ceva din atmosfera cunoscută nouă şi

mai dinainte. În *Păianjenul negru* se reia motivul dezolării provinciale, reconstituit de data aceasta din tragedia intimă a unui actor ambulant. În *Povestire de iarnă* reapare tema reîntorcerii către locurile natale, justificată, în cazul doctorului Negrea, de teribila întîmplare care aduce moartea bătrînei ţărănci, mama lui, dacă nu din vina lui voită, cel puţin prin fapta-i neştiută şi care îl încarcă, aşadar, cu o remuşcare a cărei înţelepciune poate fi că silnica-i desfacere din mediul natal era un păcat a cărui pedeapsă nu putea întîrzia.

Este poate ceva convenţional în aceste povestiri, în care psihologia oamenilor pare subordonată unei teme lirice şi etice, deşi dibăcia literară şi lipsa oricărui pedantism moral intervine fericit chiar în cele mai dificile momente. De o valoare superioară şi remarcabilă în sine este povestirea care împrumută titlul său volumului şi la care ne grăbim s-ajungem.

„Omul din vis" este fiinţa care apărea în visurile de copilărie ale persoanei care, în povestire, istoriseşte la persoana întîi, pentru a-i aduce ajutor şi mîntuire, ori de cîte ori din aburii închipuirii se concentra o situaţie tragică şi absurdă. „Omul din vis" este un fel de geniu binefăcător, de imaginea căruia nu se leagă însă sentimentul idilic al visurilor odihnitoare, ci acela amarnic şi enigmatic al tragicului irezolvabil. Povestitorului i se întîmplă lucrul extraordinar şi plin de spaimă să întîlnească în viaţă fiinţa care îi apăruse de atîtea ori în vis. La ţară, unde se dusese să-şi refacă o sănătate nervoasă, nimicită în abuzuri, apare povestitorului nostru, în carne şi oase, fiinţa pe care altădată o născocise fantezia bolnăvicioasă a copilului. Dar acest geniu n-are romantica înfăţişare care se năzăreşte şi copiilor în visuri, şi poporului în basme. Este un prozaic domn cu haine nemţeşti: numai cu semnele trecutelor dezamăgiri pe faţă. Îl însoţeşte căţelul Soliman, cunoscut şi din visuri, şi care de-aici înainte, la fiecare reîntîlnire, îl va ţintui cu privirea mută a unei taine comune.

În acest cadru extraordinar se desfăşoară o povestire susţinută de un ascuţit simţ realistic.

La Bucureşti, povestitorul revede pe domnul Iorgu Ordeanu, pe care acum îl cunoaşte bine şi care nu este altul decît descendentul unei vechi familii boiereşti, un om pe care patima jocului de cărţi îl apropiase de limita unei averi altădată strălucitoare şi îl încovoiase sub povara mizeriei lăuntrice Venise să rămînă în capitală, departe de pămînturile moştenite pe care nu ştiuse să le stăpînească. Cum povestitorul suferă, se acuză şi se zbate zadarnic sub povara aceleiaşi patimi care pe Ordeanu isprăvise prin a-l

încovoia, prietenia care se ţese între ei continuă firesc la club. Într-o noapte de mare încordare, restul averii bătrînului „decavat” trece în buzunarele prietenului său mai tînăr.

Este o frumoasă pagină aceea care urmează. În stăpînirea unei averi, cîştigată chiar pe această cale, povestitorul întrevede putinţa netezirii unei vieţi complicată prin propria lui vină. O fericită simţire de libertate interioară îl năvăleşte. Visuri uitate revin. Sufletul se trezeşte din amorţeală. Şi totul consună cu o natură înfrăgezită de gerul uscat al dimineţii de iarnă cu care sfîrşise noaptea teribilă. [...]

Am spione că elanul interior inundă întinderea sufletului care ia astfel cunoştinţă de limitele şi, prin urmare, de izolarea lui. Orice expansiune se istoveşte în sine şi se stinge cu mărginirea. De aceea nu e fericire care să nu fie turburată de conştiinţa singurătăţii morale. Melancolia, simţirea dublă a limitelor noastre şi a infinitului ocean lăuntric, este o stare care ni se potriveşte mai bine decît elanul perpetuu ascendent.

Zorilor acestora de fericire trebuia să le urmeze însă un repede amurg. Cînd după o noapte turburată, în care omul din visurile copilăriei apare din nou, povestitorul nostru se grăbeşte către casa prietenului, mînat de trebuinţa nelămurită de a restitui preţul fericirii pe care simţea că nu-l poate reţine, el ajunge cu o clipă prea tîrziu. În urma sinucigaşului rămîne Soliman, dobitocul misterios şi încăpăţînat care, gonit, revine, dispare o zi întreagă şi e regăsit în puterea nopţii aşteptînd pe prag; spionează cu ochii, nu vrea să se dezlipească. Vlaga se scurge treptat din sufletul celui care ne-a povestit, şi el coboară mereu. Dar un lucru ciudat se întîmplă: Iorgu Ordeanu nu-i mai apare niciodată in vis.

De ce Iorgu Ordeanu nu-i mai apare în vis niciodată alcătuieşte o împrejurare care complectează cu un tainic accent înţelesul întregii bucăţi. Căci acest Iorgu Ordeanu este chiar demonul care agită patimele în sufletul povestitorului. El este întruparea fantastică a principiului care îl nefericeşte, dar care în acelaşi timp îi susţine energia vieţii. Cînd este adus să-şi nimicească, în fiinţa propriului său

demon, însuşi motivul intern al stăruinţei în viaţă, el trebuie firesc să cadă. O negrăită luptă cu sine duce povestitorul, dar cînd suprimă una din puterile acestei încordări în luptă, el trebuie să se desfacă în sine şi să se risipească. E un blestemat care nu poate trăi fără blestemul său Acest tragic suflu de fatalitate respiră din povestirea lui Cezar Petrescu.

Tristeţea nemîngîiată din *Drumul cu plopi* se concentrează aici într-o halucinantă viziune, care îndepărtează cu mult marginile scrisului său de pînă acum şi-i adaugă un aspect nou şi neaşteptat. *(Cezar Petrescu (Cu prilejul volumului „Omul din vis”),* în „Cuvîntul”, an. II, nr. 325, 4 decembrie 1925, p. 1—2.)

POMPILIU CONSTANTINESCU: Cele două volume de pînă acum ale d-lui Cezar Petrescu ne-au relevat îndeajuns elementele constitutive ale talentului său. Prin *Scrisorile unui răzeş* şi-a definit caracterul liric al inspiraţiei. *Drumul cu plopi,* păstrînd nota anterioară, ne-a prezentat şi efortul unei înnoiri: d. Petrescu s-a ridicat, aci, pînă la construcţia nuvelistică.

Încercările n-au lipsit nici în prima culegere, unde, în *Socoteala,* a realizat o veleitate de obiectivare, iar în *Rîsul* a colectat un bogat material nuvelistic, neînchegat însă într-o structură definitivă.

În a doua culegere, autorul a făcut un pas decisiv: *Unchiul din America* şi, pînă la un punct, *Cariera lui Vidran* ne-au dovedit un nuvelist stăpîn pe mijloacele sale, cel puţin prin totala izolare a momentului psihic ce formează nodul unei povestiri şi prin stăruitoarea analiză ce tinde să-l elucideze.

Liric în ipostaza iniţială şi desrinzînd din literatura d-lui Sa- doveanu, d. Cezar Petrescu păstrează, şi în nuvelă, procedee ce accentuează natura subiectivă a temperamentului său.

Trecem peste unitatea ideologică, ilustrată însă prin personagii şi pasiuni variate, şi ne oprim asupra unui procedeu constant prin care d. Petrescu combină datele nuvelistice; l-am putea numi al *coincidenţelor fatale;* urmărindu-l, îl descoperim la baza mai tuturor povestirilor sale.

Din negura copilăriei a rămas în mintea autorului figura severă a bătrînului învăţător Preda; îl cunoscuse ca pe un om demn, deşi împovărat de lipsuri, crescîndu-şi cei trei copii în singurătatea văduviei.

Tîrziu, prin o fatală coincidenţă, pe fetiţă, pe mica Nuţi, o găseşte printre femeile pierdute, tîrîndu-şi viaţa de mizerie şi ruşine sub ocrotirea „domnului” Preda, care serveşte pe clienţii propriei lui fiice *(Dacia Felix).*

Un tînăr a iubit, cîndva, pe fata gazdei, într-o mahala prizărită; terminînd şcoala, l-a luat vîrtejul vieţii. A uitat-o, s-a însurat de convenienţă, are copii; acum e procuror. Întîmplarea aduce pe Margareta, iubita uitată, la o expertiză medico-legală,

înjunghiată de bruta cu care îşi legase zilele, irosindu-le *(Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie).*

Un maior găseşte la un rănit pe moarte inelul pe care odinioară îl dăruise iubitei necredincioase; obsedat de imagina ei şi copleşit de dezgust, se sinucide: hazardul unei coincidenţe fatale, aproape senzaţionale, îl pune în faţa unei tragedii înmormîntate *(Inelul cu piatra de rubin).* [...]

Într-o noapte de iarnă, autorul poposeşte la singuratecul doctor Negrea, ce trăieşte retras la ţară; de origină umilă, luptînd aprig cu greutăţile vieţii, promiţînd o cariera strălucită, acesta îşi frînge brusc ţelurile şi se retrage într-o sihăstrie enigmatică; omorîse, fără voie, pe mamă-sa, într-un accident, dimineaţă, o găsise în sala de autopsie, material de experienţă pentru studenţi *(Povestire de iarnă).* [...]

Omul din vis e un conglomerat a trei momente distincte: problema învinsului, ajuns în ultima treapta a dezagregării, condamnat să moară printr-un determinism implacabil, drama lui Ordeanu, care e o temă realistă; apoi problema pur psihologică, — care e şi preocuparea centrală: a corespondenţii eului subconştient cu cel conştient —, tragedia lui Theodorescu: aceasta e o temă fantastică; şi, în sfîrşit, imixtiunea lirică ce se revarsă in accentele elegiace transcrise de autor pe marginea paraginii vieţii lui Ordeanu, ce îşi are origină în inspiraţia sa lirică; frumos în sine, pasagiul e însă o autopastişare: ne aminteşte, stăruitor, *În podgoria de odinioară! (Cezar Petrescu: „Omul din vis",* în „Ritmul vremii", an. I, nr. 11—12, decembrie 1925; p: 218—221.)

Debutul d-lui Petrescu, în *Scrisorile urnii răzeş,* pornise din atmosfera unor modele locale, ca o fişie desprinsă din lirismul evocator al d-lui Sadoveanu. Povestirile sale aveau aspect de poem, iar nuvelele oscilau între document şi sensul simbolic. În *Drumul cu plopi,* substanţa lirică începe să fie subordonată unei afabulaţii, întreruptă şi de frecvente abateri descriptive. Din stare de suflet, descrierea evoluează spre

cadrul social şi ambianţa morală. Liricul se îndreaptă spre observaţie şi analiză a obiectului, anunţînd trecerea spre realism. [...]

Paralel cu acest aspect de realism uşor asimilabil în gustul public, d. Cezar Petrescu a încercat o adaptare la o literatură mai subtilă, aplicată pe cazuri de psihologie excepţională, de evadare în fantastic. Primele sale nuvele exprimau coincidenţe melodramatice, după cum am arătat într-un mai vechi articol al nostru. Neprevăzutul material, brut şi direct, ai acestor povestiri era puntea de trecere spre o lume de teroare, izvorîtă din

jocul subconştient al sufletului. D. Cezar Petrescu „face un nou efort de adaptare, în zona marilor creatori de mituri poetice, obsedat de febra rece a închipuirii lui Edgar Poe, de atmosfera metafizică a povestirilor lui Villiers de L'Isle Adam şi de romanul de aventură a lui Jack London. Lumea fantomelor halucinante, visul absurd şi jocul subconştientului îşi fac loc în preocuparea sa cu o stăruinţă ce vrea să creeze o nouă categorie de artă. [...]

Adevărata moarte a lui Guynemer, aviatorul francez dispărut în împrejurări neexplicate, este tot ce a scris mai ingenios, mai poetic acest nuvelist.

D. Cezar Petrescu pleacă de la un fapt istoric, prelungind în mit şi invenţie pură tragedia unui erou de război, transformat într-un îndrăgostit romantic. Am considera această nuvelă mai mult o „povestire filozofică", într-un cadru de feerie sălbatecă. După dispariţia lui enigmatică, Guynemer, care scăpase dintr-un accident de avion, ajunge într-un spital din Silezia, unde este îngrijit şi salvat de la moarte. Adevăratul lui nume nu-l cunoaşte nimeni. Trăind pînă atunci prin faptă şi glorie militară, dincolo de necesităţile vîrstei lui, revine la viaţă, îndrăgostindu-se de infirmiera lui, o doamnă din buna societate. Cu abilitate şi concursul tacit al prietenilor, fug amîndoi, retrăgîndu-se în creierul Carpaţilor, într-o viaţă sălbăticită, ca un alt Paul şi altă Virginie. Acolo îi descoperă povestitorul. Fostul aviator se confesează: acceptase gloria pură a mitului înălţat pe urma sa, preferind o moarte lentă, tiranizat de iubirea femeii care-l însoţea, unei degradări prin batrîneţe şi inactivitate. Primise sacrificiul unei vieţi anonime, pentru a-şi menţine o legendă aureolată, o înălţare în cer, într-o moarte de zeu rechemat în zonele de unde îşi primise misiunea. Invenţia împrejurărilor acestei nuvele îşi dobîndeşte importanţa din tîlcul ei adînc. Am fi dorit totuşi mai puţină retorică filozofică, sensul, povestirei putînd fi sugerat prin mijloace artistice; confesiunea lui Guynemer e prea lungă, prea directă; revelaţia ei era mai impresionantă dacă apărea din jocul feeric al întîmplărilor. D. Cezar Petrescu s-a ridicat însă

la înălţimi neobişnuite spiritului său; evocarea simbolică a luptei aeriene între un vultur şi un erete, în care se zbate însăşi tragedia izolatului său erou, este larg evocatoare.

Această poveste filozofică e piatra de hotar a unei evoluţii fericite, într-o tendinţă spre fantastic, dar pe un fond substanţial; e un efort lăudabil, pe care-l menţionăm ca pe o realizare. *(Cezar Petrescu: „Aranca, ştima lacurilor”,* în „Vremea”, an. III, nr. 121, 10 iulie 1930, p. 4 şi 5.)

AL. BĂDĂUŢĂ.: Cu *Omul din vis,* d. Cezar Petrescu nu depăşeşte. Rămîne literar tot în răspîntia *Drumului cu plopi.*

Pornind de la *Scrisorile unui răzeş* — în care conturul epic al scrisului se dizolva simţit în lirism — cel de al doilea volum se situa mult deasupra; desfăcîndu-se de vechile procedee, d. Cezar Petrescu realiza *Unchiul din America,* nuvelă de o desăvîrşită puritate epică, cleştar care încheia masiv o pluritate de aspecte omeneşti, trăinde şi crescînd unitar dintr-un distinct strat sufletesc. Se desluşea în tot volumul — urcînd din adînc — pasul apăsat al unui talent în plină maturizare.

Comentata înrudire cu Sadoveanu era numai aparentă: unele accente comune de pricepere a vieţii; se diferenţiau prin totala lor deosebire de ţinută literară.

Omul din vis poartă înlăuntru menţiunea: ,,trei povestiri cu morţi". Ea trădează o certă intenţie a autorului; adăogînd-o titlului cărţii, cetitorul trebuia să tragă anume concluziuni asupra caracterului literaturii cuprinse.

Proces care s-a şi petrecut. Chiar cu prisos. Dar cu totul alături de ceea ce năzuise probabil scriitorul: cele trei povestiri cu morţi s-au proiectat, în interpretarea multora, drept „trei novele fantastice",

D. Petrescu debuta şi deschidea „un gen".

De fapt, datează mai de mult. Poate chiar de la întîiul volum: fantasticul *Omului din vis* se reduce numai la obsesie. Zbucnind din subconştient, se dezorganizează. Rupe controlul realităţii într-o ceţoasă nălucire de închipuire şi lucruri trăite. Viaţa se dezmembrează incoherent, într-o înfrîngere şi prelungire nelogică, greu de fixat în tipare precise.

Omul dim vis — nuvela cea mai întinsă a volumului — închide tocmai zbaterea aceasta tragică şi primejdioasă a dezorganizării interioare prin obsesie. Ea singură preocupă continuu: curgerea ei firească se sfîşie însă, pe alocuri, de unele confesiuni născute din împletirea neclară a datelor sufleteşti cu realitatea. Construcţia literară iarăşi suferă. Problema psihologică a nuvelei se revarsă

deseori dincolo de ea: rezolvarea ei în sinucidere — deşi naturală — este, într-o măsură, poate prea tare..

Păianjenul... e, mai întîi, drama intimă a vieţii actoriceşti în genere: peregrinarea istovitoare prin birturi proaste, camere de hotel murdare şi umile scene de provincie, urmărind mereu un ideal care totdeauna scapă, fărîmat sau potolit cîteodată cu cîteva aplauze sărace. Întîmplarea lui Haralamb Tărcuş i se subordonează ei: tema fantastică — păianjenul — este umanizată într-atît, că devine real motiv sufletesc.

Cea din urmă bucată a cărţii, *Povestire de iarnă,* purcede direct, ca tonalitate omenească şi mai ales ca valoare literară, din volumele anterioare. [...]

Astfel, deasupra acestor note — mai mult puncte de discuţie decît obiecţii critice — *Omul din vis* este scris colorat, cu acelaşi voinic dar de observaţie şi poezie a amănuntului caracteristic... *(Cezar Petrescu: „Omul din vis”;* în „Viaţa literară”, an. I, nr. 1, 20 februarie 1926, p. 3.)

ISABELA SADOVEANU: Ultima scriere a d-lui Cezar Petrescu este un volum de patru nuvele, cu subiecte diferite, dar tratate cu tehnica măsurată, puternică şi plină de autoritatea pe care i-o cunoaştem din celelalte scrieri şi care-i dă dreptul să se servească de orice fel de material linguistic, arhaisme şi neologisme, fără să jignească exigenţele bunului-gust.

În trei din nuvelele sale, autorul trăieşte probleme care-l fac să trateze subiectele în planuri diferite. Sunt probleme centrale în psihologie şi morală, probleme ce pun în discuţie diferenţa şi limita, armonia şi contrastul dintre viaţa exterioară şi viaţa lăuntrică, tainică şi profundă.

E mai ales marea şi încîlcita problemă a puterii celor netrăite, din frămîntarea haotică a vieţii adînci a inconştientului, tenziunea forţelor neîntrebuinţate în funcţiunea psihicului superior şi conştient, care rupe zăgazurile ce păreau atît de solide, dă năvală în lumea în care raţiunea se credea atotputernică şi sfarmă echilibrul pe care educaţia, idealul minţii reci, convenţiunile artificiale l-au clădit o viaţă întreagă cu atîta stăruinţă şi răbdare.

Ion Burdea-Niculeşti din *Omul care şi-a găsit umbra* este omul care „s-a deprins să-şi pîndească şi să-şi înfrîngă slăbiciunile”, pentru ca „într-o dilatare a fiinţei, absent de la tot ce e vremelnic şi hîd, să cunoască numai pentru dînsul ascensiunea descătuşată de rădăcinile pămîntului”. El se voise singur, pentru că se voise tare, de aceea se dezbrăcase conştient,

rece. intenţionat de tot ce poate da neprevăzutul şi poate turbura mersul calculat spre un ţel al raţiunii: iubirea, paternitatea, prietenia.

Iar în clipa în care se crede stăpîn pe cea mai bună terapie a animalului omenesc, „în fiecare seară trei file de calcule”, cînd raţiunea fu pusă în dreptul ei: luciditate, răbdare, perspectivă, alta decît cea mărginită, dobitocească a vulgului”, cînd se simţea atît de stăpîn pe sine şi ajunsese a se crede „omul calculat ca o maşină precisă, ce la o anumită mişcare face să

joace ingenios anumite, întotdeauna aceleaşi, resorturi", un mic, mic de tot resort se defectează.

În împărăţia limpede a raţiunii, în ficţiunea realului, se strecoară o forţă intangibilă, simbolizată admirabil în umbra ce întovărăşeşte omul, umilă şi neobservată, şi disoluţia supra-omului începe, urmărită pas cu pas de autor într-un tragism pătrunzător şi în atmosfera de spaimă a omului în luptă cu apariţiile, cu stafiile ieşite din adîncurile vieţii sale lăuntrice

Paginile în care sunt descrise primele faze ale obsesiunii. lupta cu umbra în vis, sunt de o rară putere de realizare. Atmosfera se creează din cele dintîi pagini. Descrierea oraşului în ceaţă aliază brusc concretul cu abstractul şi evocă lumea stranie, turburătoare, a cărei notă de funambulism îngrijitor e: accentuată de întîlnirea cu beţivul. Aceasta dă o tonalitate curioasă de spaimă a omului rătăcit într-o lume în care nu se regăseşte şi pregăteşte ca un preludiu muzical prima întîlnire a lui Ion un umbra lui.

Aceeaşi tonalitate sufletească domneşte în tot timpul povestirii, accentuîndu-se şi ştergîndu-se după momente, pentru a izbucni în note metalice şi triumfătoare în scena din urmă; care pare că ar fi vrut să se termine înainte de sosirea beţivului.[...]

Somnul prezintă o altă lături a problemei. Ion Burdea-Niculeşti înăbuşise instincte sociale, puteri de viaţă care fac slăbiciunea, dar şi valoarea vieţii omeneşti. Obsesiunea era un fel de reacţiune a lui însuşi împotriva unei artificiale mutilări, şi această mutilare purta în ea însuşi germenul disoluţiei. În *Somnul* e vorba de viaţa sexuală, „perfidă şi dezgustătoare", înăbuşită în sufletul unei femei de o subţire calitate morală şi care apare în visuri libidinoase, îşi trădează fiinţa în sufletul curat al Cordeliei, cînd conştiinţa îşi ridică veghea, în timpul somnului. Tema acestei povestiri pare a fi ideea că fiara străveche nu înţelege să se plece şi să rămînă încătuşată în cavourile ignorate ale sufletului. Ea stă la pîndă, ca în orice moment de slăbiciune sau de adormire a supravegherii în conştiinţa omului să se strecoare cu paşi neauziţi şi să-şi afirme fiinţa, să-şi întroneze

drepturile. Totuşi, drama finală ni s-a părut mai puţin motivată decît în *Omul care şi-a găsit umbra*, poate pentru că ea se petrece prin răsfrîngere în altă conştiinţă, care, de fapt, este singura care se dizolvă sub corozivul unei gelozii patologice. [...]

A patra nuvelă *[Povestire de iarnă]* este o povestire încîn- tătoare, de o primitivitate savantă, plină de humor şi înţelegere a celor simpli.

În scurt, un volum care ne răzbună de multe lucruri mediocre pe care suntem nevoiţi a le citi. *(Cezar Petrescu:„Omul care*

şi-a găsit umbra”. Buc. „Cugetarea”, 1928, în „Adevărul literar şi artistic”, an. IX, nr. 428, 17 februarie 1928, p. 7.)

E. LOVINESCU: Chiar la apariţia *Scrisorilor unui răzeş,* s-a recunoscut în literatura d-lui Cezar Petrescu o continuare, oarecum postumă, a sămănătorismului şi în scriitor un continuator al d-lui Sadoveanu. Deşi urbană şi neîndeplinind deci una din condiţiile considerate ca esenţiale sămănătorismului, încadrarea nu e lipsită de simţul orientării, întrucît găsim, în adevăr, în această literatură cîteva din notele sămănătoriste caracteristice mai ales d-lui Sadoveanu, cum e, de pildă, poezia amintirii şi a regretului; faptele nu sunt povestite în actualitatea lor, ci refulate în trecut şi brusc reîmprospătate printr-o revedere a locurilor unde s-au desfăşurat odinioară; totul se învăluie, astfel, în poezia depărtării, a nostalgiei şi a regretului. Procedeu esenţial liric, atît de comun la d. Sadoveanu, el devine principiul generator al acestor „scrisori”. [...]

Moldovean, d. Cezar Petrescu aduce cu sine o stare sufletească firească tuturor scriitorilor moldoveni; flexibil şi plastic, el mai aduce, o dată cu poezia trecutului şi a naturii a d-lui M. Sadoveanu, redusă însă la măsuri curente, şi un spirit vioi ziaristic, format în redacţii şi în cafenea, cu simţul actualităţii şi al proporţiei de moldovean bucureştenizat, care nu suspină numai după trecut şi răzăşie, ci pune şi probleme şi, mai ales, ştie să le îngrădească pentru a fi în gustul publicului grăbit. Prin talentul său mlădios şi fluid, sămănătorismul a prins, astfel, o nouă vitalitate şi a încîntat o nouă generaţie de cititori, ce nu aşteaptă decît să fie încîntaţi prin mijloace, de altfel, încercate mai de mult ca eficace.

Deşi talentul scriitorului s-a dovedit destul de mlădios şi aparent capabil de evoluţie, e de semnalat totuşi, în celelalte volume, predilecţia lui pentru senzaţionalul de fapt divers şi pentru coincidenţa melodramatică: procurorul ce procedează întîmplător la expertiza medico-

legală a unei foste iubite, ucisă de un amant al ei *(Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie),* maiorul care, găsind la un rănit mortal inelul dăruit de el odinioară unei iubite, se sinucide *(Inelul cu piatra de rubin)*, doctorul ce-şi găseşte pe propria-i mamă într-o sală de disecţie, mamă pe care el o ucisese, fără să ştie, cu o seară înainte, într-un accident de trăsură *(Povestire de iarnă)*, participă din acest melodramatism exterior; acum, în urmă, s-ar părea chiar că, printr-o actualizare, de altfel lăudabilă, scriitorul se pregăteşte să sondeze şi subconştientul în nuvele de un caracter

fantastic; fantasticul rămîne încă formal: drama lui Ordeanu nu se leagă decît prin obişnuitul fir de coincidentă cu faptul că povestitorul văzuse, cîndva, în vis, imagina bătrînului şi a cînelui său Soliman *(Omul din vis)*. Oricare i-ar fi subiectele, povestirile scriitorului au prins însă siguranţa mişcării pe axa lor şi o facilitate de expresie mereu actualizată. Chiar cînd tecnica nu mai e sămănătoristă sau e de un sămănătorism supravegheat şi modernizat, materialul omenesc rămîne tot moldovean şi în ultimele producţii ale scriitorului, prin lipsa de reactiune, specific moldoveană, a sufletului eroilor faţă de mediul social. Care e, de pildă, sensul nuvelei mai lungi *Cariera lui Vidran* dacă nu însăşi atmosferizarea eroului în mediul micului oraş de provincie, cu părăsirea tuturor aspiraţiilor tinereţii, adică, într-o măsură oarecare, reluarea temei din *Însemnările lui Neculai Manea?* Care altele sunt datele sufleteşti ale lui Virgil Miclescu din *Adevărul,* a cărui viaţă este cu desăvîrşire deviată din pricina unei neînsemnate minciuni? *(Istoria literaturii române contemporane, vol. IV. Evoluţia „prozei literare”.* Bucureşti, Editura „Ancora” S. Benvenisti & Co., 1928, cap. VIII, *Neosămănătorismul moldovean,* p. 93—102.)

SCARLAT STRUŢEANU: Domnul Cezar Petrescu este un scriitor care s-a impus din capul locului. A fost de la început, în scrisul său elegiac cu robuste tonalităţi minore, un romantic întîrziat, care lucra cu paleta d-lui Sadoveanu, dar aducea în acelaşi timp elementele unei originalităţi ce s-a precizat apoi încetul cu încetul.

Smulgîndu-se din ce în ce mai categoric din „pîclele viorii” ale începuturilor de toamnă sau din „sihlele” fără grai ale întinderilor sihastre, ca şi din mirajul trilurilor de privighetoare sau al păsărilor din codru ce se legănau în razele de soare din rarişti ca nişte bulgări de aur însufleţit, d-l Cezar Petrescu părăseşte arta d-lui Sadoveanu spre a îmbrăţişa viaţa complicată a oraşelor în care d-l Sadoveanu, deşi a încercat cîteodată, nu a răuşit, mai niciodată.

În prima perioadă sadoveniană este mai ales o schiţă *Răzbunare (Scrisorile unui răzeş),* în care, dacă lăsăm la o parte partea de situare de la început mult prea lungă şi nearmonizată cu restul, descoperim o adevărată comoară artistică.

În *Drumul cu plopi,* apoi *Omul din vis, Întunecarea,* arta d-lui Cezar Petrescu, unde pitorescul rural scade simţitor, devine din ce în ce mai complicată, mai personală, dar mai ales

complexitatea vieţii orăşeneşti, zugrăvită în genere descriptiv-satiric, îi răpeşte ceva din frăgezimea simplicităţii etern omeneşti a artei pure.

Verbul incisiv, scînteind de, reflexele imaginilor încrustate pe lama necruţătoare a viziunii sale profunde, este poate prea încărcat. Şi atunci, ecoul este mai mult ideologic decît contemplativ. Schiţele, nuvelele şi romanul său evoacă, stîrnesc gîndurile noastre, care alunecă în cufundările spiritului său, dar relieful nepieritor al întrupării artistice nu se formează net, fiindcă în cadrul epic al povestirii satirizează, descriptiv. Îţi dai seamă de calitatea superioară a literaturii d-lui Cezar Petrescu, dar simţi că poezia adîncă este încătuşată, îmbrîncită aproape de efortul unei intelectualităţi prea analitice. Formele se risipesc, fiindcă nu au corp conceptic, iar aceasta din urmă, chiar aşa ca simplă ideologie, e prea subiectivă, prea singulară ca să poată primi vestmîntul literar atît de preţios at scrisului d-lui Cezar Petrescu. Eternul omenesc nu se poate atinge pe calea aceasta.

În ultimul său volum, *Omul care şi-a găsii umbra,* situaţia de mai sus este admirabil demonstrată.

Într-o serie de nuvele, autorul ne arată din belşug marele său talent literar. Despre nici una însă nu putem spune ca e o operă poetică.

În prima nuvelă, care dă şi titlul volumului, toate datele sunt plastic prinse, însă pivotul evenimentului este surpat de o predilectă dispoziţie a autorului către „singular”, iar întregul este brodat pe cale descriptivă, cu tăioase rezonanţe satirice. Elemente eterogene, care ucid efectul ansamblului.

Un om politic disciplinat de o încăpăţînată inteligenţă reuşeşte să facă din sine însuşi o fantoşă perfect articulată. Urmărim cu interes estetic desfăşurarea. Dar ea nu are loc. Totul devine un tablou în care elementul „aparte” anulează şi efectul descriptiv.

Acest om înzestrat atît de minunat cu lupta vieţii, în care a intrat izbind cu pumnul, este dezagregat încetul cu încetul de obsesia propriei sale... umbre şi se spînzură. [...]

În *Somnul* e vorba de un asasinat provocat de o psihopatologie nelipsită de interes, tot pe cale descriptivă, analitică, şi cu tendinţe de a ridica singularul la rangul eternului omenesc.

Literatura d-lui Cezar Petrescu este însă, după cum am arătat, o inepuizabilă sursă de clocotitoare imagini, ce exprimă plastic accentele caracteristice ale obiectivului privit în genere descriptiv şi cu o vădită tonalitate elegiac-satirică, ce destramă adeseori fondul conceput pe calea povestirii.

Şi poate, repet, arborescenţa prea complexă a imaginilor atît de pitoreşti şi de originale ar putea fi simplificată spre a părea mai puţin încărcată.

E vorba totuşi de unul dintre adevăraţii noştri scriitori de astăzi. *(Cezar Petrescu: „Omul care şi-a găsit umbra”,* în „Săptămîna literară”, an. II, nr. 4, 13 ianuarie 1929, p. 5.)

CEZAR PETRESCU: M-a atras şi m-a influenţat ideologia sămănătoristă de pe băncile şcolii, fiindcă regăseam conciliată atmosfera de acasă. Spiritul de clasă al tatei, care nu uita că e fecior de clăcaş, şi spiritul de clasă al mamei, care fusese crescută în toate bunele şi relele unei categorii sociale privilegiate, îşi disputau alternativ în formaţia mea spirituală sentimente şi judecăţi contradictorii. Mă simţeam cînd revoltat social, cînd „reacţionar odios”, după linia sîngelui patern ori matern. Sămănătorul, atît în literatura sa, cît şi în ideologia politico-socială, împăca aceste două impulsii antagonice tocmai prin ceea ce constituie contradicţia doctrinei sămănătoriste. A slăvi în acelaşi timp ţăranul şi proprietarul, exploatatul şi exploatatorul, nu-mi părea nimic ilogic, cum absurd era, de fapt. De la sămănătoristul Mihail Sadoveanu am învăţat atunci să văd şi să iubesc peisagiul moldovenesc, ţăranul idealist şi stilizat, deşi psihologiceşte artificial, clasa latifundiară în descompunere. [...] Fidel format sămănătorismului pînă la 17 ani, detractor al sămănătorismului de la această dată înainte, în realitate m-am format sub steaua Sămănătorului. Primele mele volume, pînă la romanul *Întunecare,* inclusiv acest roman, n-au fost altceva decît lichidarea acestui proces de degajare, care a mers încet, fiindcă în fiecare carte subliniam o realitate spirituală veche de zece ani măcar. [...] Cu *Scrisorile unui răzeş* a început pentru mine lichidarea sămănă-torismului. Mă eliberam — scriind în formă şi conţinut după cea mai perfectă tradiţie sămănătoristă — de un romantism şi de un lirism rustic şi provincial datînd de 10 şi 15 ani: tot

capitolul copilăriei şi adolescenţei. Din aceeaşi necesitate au luat fiinţă povestirile şi nuvelele din *Drumul cu plopi,* unele din volumul *Omul din vis,* precum şi foiletoanele adunate sub titlul *Carnet de vară. (De vorbă cu d. Cezar Petrescu,* în „Adevărul literar şi artistic", seria a II-a, an. IX, nr. 452. 11 august 1929, p. 1—2; semnat F. Aderca.)

AL. A. PHILIPPIDE: Cezar Petrescu a adunat în acest volum trei nuvele, care în opera lui deja vastă formează un aspect deosebit şi interesant din multe puncte de vedere.

Toate aceste trei nuvele se desfăşură pe un plan de viaţă ciudată, excepţională şi (mai ales în *Aranca...)* fantastică. În fiecare din ele, autorul analizează un caz excepţional de viaţă. Este o latură a talentului lui Cezar Petrescu pe care am mai întrezărit-o (în *Omul care şi-a găsit umbra,* de exemplu, şi în *Simfonia fantastică).*

Fantasticul la Cezar Petrescu are profunde rădăcini în realitate. Puternica viziune realistă a autorului romanului *Întunecare* covîrşeşte toate manifestările lui literare. Acest lucru face ca incursiunile în fantastic ale lui Cezar Petrescu să nu aibă acest caracter de arbitrar, de gratuit, pe care îl au de obicei operele aparţinînd acestui gen. Valoarea fantasticului creşte prin această împletire cu realitatea. Credibilitatea este mai mare, echivocul este mai greu de lămurit şi limita între verosimil şi neverosimil este mai vagă. Atenţia cetitorului este cu atît mai încordată, cu cît această limită este mai puţin definită. Cezar Petrescu ştie să se slujească cu pricepere de aceste elemente. Cele trei nuvele din volumul de faţă întrunesc din plin toate aceste condiţii.

În *Adevărata moarte a lui Guynemer,* Cezar Petrescu imaginează o reconstituire a vieţii aviatorului francez dispărut fără nici cea mai mică urmă în cursul marelui război, după ce dobo- rîse în cariera lui cincizeci de avioane germane. Îl imaginează pe Guynemer dispărut cu voinţă şi trăind izolat în creierii Carpaţilor, scîrbit de gloria pe care şi-o presimţise prea grea şi prea obositoare. Este, în fond, un caz de

renunţare la viaţă, pe care Cezar Petrescu îl analizează aici. Un caz de renunţare cu atît mai rar şi mai pasionant, cu cît e vorba de un om care avea în mînă toate bucuriile şi toate reuşitele vieţii. Problemă dificilă şi de o execuţie literară anevoioasă. Confesiunea lui Guynemer cel din nuvela lui Cezar Petrescu este patetică şi convingătoare. Este un caz de renunţare şi de mizantropie, care nu depăşeşte marginile verosimilului. Cu realistă precizie, Cezar Petrescu ştie să motiveze şi să argumenteze acest caz rar

Fereastra, a doua nuvelă din volum, este o creaţie de atmosferă. Acţiunea se petrece într-un oraş de provincie, într-un decor arhaic, romantic şi perimat, între o fată bătrînă şi un tînăr arhitect venit să clădească catedrala orăşelului. Dragostea fetei bătrîne pentru tînărul artist, care o ignorează, gelozia ei, crima la care este împinsă de această gelozie şi toată atmosfera lugubră a vieţii din casa în care trăieşte fata bătrînă cu amintirile ei din alte vremuri sînt redate cu o mare putere de evocare. Şi aici, realismul şi fantasticul se împreunează desăvîrşit.

Aranca, ştima lacurilor este povestea unei halucinaţii. Un castel aşezat în mijlocul unor mlaştini bîntuite de *malaria,* o legendă a unei castelane dispărute a cărei stafie colindă încă vechea-i reşedinţă deşartă, un amator de antichităţi care vizitează castelul scos la licitaţie, un advocat care joacă rolul omului realist şi inabordabil fantasticului, acestea sînt elementele. Nimic tragic nu se întîmplă. Aici însă, limita dintre fantastic şi real este învăluită în negură. Într-o noapte, eroul amator de antichităţi, rămas singur în castel, este condus de Aranca, castelana stafie, spre locul unde, în mlaştină, putrezeşte cadavrul castelanei Aranca, fiinţă ciudată şi exaltată, care din pricina dragostei s-a înecat cu ani în urmă. Simplă intuiţie a cercetătorului arhivelor castelului sau halucinaţie, sau veritabilă apariţie de fantome, cetitorul este lăsat să aleagă. Nuvela este condusă după cele mai bune formule ale povestirilor fantastice.

Este o bucată de artă fantastică, care la un realist ca Cezar Petrescu este cu atît mai preţioasă.

Volumul acesta face să bănuim direcţii şi perspective nouă în talentul puternic şi divers al lui Cezar Petrescu. *(Cezar Petrescu „Aranca, ştima lacurilor”...,* în „Adevărul literar şi artistic”; seria a II-a, an. IX, nr. 475, 12 ianuarie 1930, p. 7.)

N. IORGA: Colorile în care d. Cezar Petrescu (n. 1892 în Roman), fiu de funcţionar, format supt influenţa *Sămănătorului*[1], scriitor de după 1920, îşi zugrăveşte cele dintăi figuri din poveşti culese în lumea din toate zilele, săracă, năcăjită, sură şi mucedă, încă din prima tinereţă, sunt aceleaşi ca ale d-lui Rebreanu; decît, aici, o lungă, stăruitoare analiză psihologică adauge un oarecare interes acestei înşirări de mizerii, şi

[1] V. scrisoarea către N. Iorga, în *Cuget clar* pe 1934, p. 97.

forma se înfăţişează de la început ca stil[1]. Scriitorul va dovedi că înţelege adînc şi viaţa internă a săteanului Moldovei sale, ca în bucata în care cei doi ce vreau să ucidă pe jandarmul care i-a urmărit, şi-i căutau pricină, se prefac îndată în compătimitorii durerii lui, cînd ei află că duşmanul lor şi-a pierdut copilul.

De la *Omul din vis,* cu amestecul de mister al naturii şî de mister al sufletului omenesc, cu banalele scene de o viaţă zilnică oarecare, el trece la amintirile, adesea confuze şi turburi, din *Scrisorile unui răzeş* (1922). E ce poate da ca amintiri, rareori pure, provincia locului de naştere. [...] Ici şi colo zbucniri într-un depărtat Ardeal, de unde scriitorul aduce subiecte pentru *Aranca, ştima lacurilor.* [...]

Aiurea însă e o viaţă prinsă în toată varietatea şi netrebnicia ei[2]: societatea din *Iancu Moroiu,* cu mai puţin tragic, după aproape jumătate de veac, supt ochiul ager al unui om căruia nu i-a fost dat nici să-i descopere adîncimile, nici să-i îmbrăţişeze pasiunile: e ceva necontenit din afară, îndată ce avîntul trece peste limitele incidentului[3]. Altă dată, autorul va iscodi povestiri întreţesute cu filozofări care nu prind, ca în *Adevărata moarte a lui Guynemer.*

O fecunditate excepţională va îngădui autorului să creeze o întreagă lume de figuri, de la un timp voit ireale, de ne urmărit şi de neînţeles, un painjertiş de scene în care se pierde frăgezimea, pitorescul primelor forme, alunecînd uneori la manieră şi la fabricaţie, dar păstrînd totdeauna o suverană stăpînire a materialului, totdeauna nou, deşi, acum, mai mult imaginat decît trăit[4]. [...]

Mai mult decît în romanele grăbite, pentru foileton său pentru piaţa literară, marile însuşiri de creator de tipuri, de prezentator al atmosferei umane fără nimic din mijloacele de stil care cuceresc îndată şi înşeală, dar şi fără

---

[1] *Unchiul din America,* în *Viaţa românească,* XV, p 304 şi urm. Apoi în volumul *Drumul cu plopi* (1924).

[2] V. şi *Omul care şi-a găsit umbra, Omul din vis* (1925). *Simfonia fantastică* (1929).

[3] Ca în *Dezertarea lui Toader Mînzu* sau în *Somnul.*

[4] V. *Omul din vis,* 1926.

indiferenţa unei forme care să se tîrîie pănă la nivelul gazetăriei de profesie, le dovedise d. Cezar Petrescu în fixarea energică, însufleţită de o reprobare morală şi simpatică, a lumii de club, formată din rebutul ambiţiilor fără margeni şi fără de răspunderi *(Somnul* a apărut în *Viaţa românească* din 1927). E aici şi urmărirea pricepută a unor bizare fenomene interzise la femeia cinstită, care nu poate visa decît stricăciune. Iar micul roman *Fereastra* (tot în *Viaţa românească,* la 1927), drama umană a fetei uşor îmbătrînite, care găseşte cel dintăi suflet pe care să-l înţeleagă, pentru ca, apoi, în soţia tînără şi uşuratecă a acestuia să descopere o chinuitoare rivală şi să-i pregătească deci durerea pierderii soţului, care ar fi putut fi scăpat dacă ea ar fi vorbit, poate fi aşezată alături de ce a dat mai bun în acest domeniu literatura universală. *(Istoria literaturii româneşti contemporane. Partea a doua. În căutarea fondului* (1890—1934). Bucureşti, Editura Adevărul, 1934, cap. VII, subcap. IV, *Povestitorii,* p. 302—304.)

B[ASIL] MUNTEANO: Autor, la 46 de ani (s-a născut în 1892), a vreo 30 de volume, [Cezar] Petrescu face carieră încă
de foarte tînăr, atît de vast este programul pe care şi l-a propus.

Povestirile pe care le-a adunat în *Scrisorile unui răzeş* (1922) şi *Drumul cu plopi* (1924) sînt populate de epave umane hărţuite de evenimente. Ele anunţă astfel teme pe care scriitorul le va trata în curînd cu mai multă amploare şi trădează anumite atitudini sentimentale — decepţie, groaza de oraş, gustul pentru liniştea patriarhală — care vor colora întreaga sa operă viitoare. Curiozitatea sa în privinţa omului îl conduce uneori pe observator la studiul cazurilor singulare, care ţin de psihiatrie sau de psihanaliză şi se manifestă astfel în mai multe culegeri de lungi nuvele *(Omul din vis,* 1925; *Omul care şi-a găsit umbra,* 1928; *Aranca, ştima lacurilor,* 1929) şi într-un roman, *Simfonia fantastică.* Destinul nefericit al personajelor primeşte aici un diagnostic precis:

ele sînt victimele eredităţii sau ale subconştientului lor. Tirania visului şi a coşmarului, aparenţele logice ale progresiei dementei, obsesia, surmenajul, refularea sînt tot atîtea fatalităţi care apasă asupra acestei lumi de degeneraţi şi rataţi, candidaţi la sinucidere sau la cămaşa de forţă.

În curînd, viziunea romancierului depăşeşte acest cadru unilateral. Ceea ce nu era decît nenorocire individuală, explicabilă prin cauze intrinseci, devine o temă generală, care se înglobează in peisaje sociale din ce în ce mai vaste. *(César Petresco, le spectateur désolé, în Panorama de la littérature roumaine contemporaine,* Paris, Editions du Sagittaire, colecţia „Panoramas des littératures contemporaines", 1938, p. 232—233.)

HORIA STANCU: Scriitorul apăruse de la început ca un foarte interesant prozator, vădind elemente sigure de originalitate. În scrisul lui se amestecau într-o măsură de multe ori inegală lirismul plin de patos, realismul uneori crud, dezamăgirea aproape cosmică în faţa vieţii, preocuparea vie pentru problemele omului contemporan, admiraţia pentru formele clasice ale prozei, dragostea pentru trecutul literar, dorinţa de noutate, năzuinţa de a sparge vechile tipare. Tînărul — pe atunci — vroia să prindă ceva din sufletul, pe care îl bănuia neliniştit, al veacului său şi se bizuia în aceasta pe o nepotolită sete de a cunoaşte realitatea.

Primele schiţe şi povestiri — apărute prin revistele vremii — au fost strînse în 1922 într-un întîi volum: *Scrisorile unui răzeş.* Cartea era pătrunsă de elemente sămănătoriste, dar totuşi spontană, proaspătă. [...]

Vaga melancolie, care se desprinde din astfel de schiţe, nu era dată atît de ceea ce povestea prozatorul, cît de felul în care povestea, acumulînd adjective, căutînd să exprime propria vibraţie interioară prin poezia frazei, străduindu-se să transmită cititorului propria simţire. Se puteau desluşi caracterele unui stil original, plin de personalitate lirică, stil care, deşi avea să îmbrace şi să caute în cursul anilor forme variate de exprimare, nu s-a desprins niciodată total de lirismul tinereţii. Volumul *Scrisorile unui răzeş* cuprinde şi schiţe în care se putea recunoaşte mersul scriitorului spre forme din ce în ce mai complexe. [...]

Scrisorile unui răzeş — primă treaptă în investigarea realităţii — au fost urmate de nuvelele volumului *Drumul cu plopi.* Erau zugrăvite aici viaţa şi oamenii oraşului de provincie, în care nimic nu e atît de paşnic, cum poate fi închipuit de călătorul de la fereastra trenurilor trecînd în goană, şi în care drama burgheză se ascunde în fiecare existenţă. [...]

Acestea sînt liniile pe care se situează întreg volumul: izolare, ratare, poezie curînd stinsă de viaţa zilnică, banal provincial.[...]

Dar volumele *Scrisorilor unui răzeş* şi *Drumul cu plopi* reprezentau şi altceva în afară de primele rezultate ale cercetării lumii înconjurătoare. Din schiţele şi nuvelele lor, scriitorul va trage pentru o lungă perioadă rădăcinile romanelor sale de mai tîrziu, ele sînt sursa din care cresc teme şi personaje, timp de ani şi ani. Din *Prietenul meu Jan,* din *Fugarul,* din *Întoarcerea eroului* se va naşte, începînd cu *Întunecare,* întregul ciclu antirăzboinic al lui Cezar Petrescu, aşa cum din nuvelele *Drumul cu plopi* vor ieşi *Oraş patriarhal, La „Paradis general”,* întreg ciclul *Tîrgurilor unde se moare (Cezar Petrescu,* Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă. 1958. p. 6—7, 8, 15—18.)

MIHAI GAFIŢA: Perioada de după 1924 şe remarcă deci printr-o serie de căutări şi experienţe cu amprenta puternică asupra

literaturii pe care o creează. Prima etapă este aceea pînă în 1928 şi e dominată, ca modalitate literară, de nuvelistică, [...] iar ca domeniu de inspiraţie, de lumea interioară a individului. Începînd cu 1929, dobîndesc proporţii conflictele sociale în vaste desfăşurări, care-i impun ca gen preferat romanul.

Scriitorul publică în 1925 volumul *Omul din vis.* Subintitulat *Trei povestiri cu morţi* şi cuprinzînd nuvelete: *Omul din vis,*

Păianjenul negru şi *Povestire de iarnă.* Ultima va fi integrată mai tîrziu volumului *Scrisorile unui răzeş,* ca una avînd în centru un erou ce se retrage şi el, ca şi presupusul autor al „scrisorilor”, departe de oraş, pentru a-şi afla liniştea după ani de risipire zadarnică a vieţii.

Primele două, apărute în *Gîndirea,* în 1921 şi 1923, definesc în scrisul lui Cezar Petrescu o preocupare pînă atunci abia schiţată în cîteva din lucrările sale. Este aplicarea către psihologic, privit mai ales în reacţiile lui nebuloase, subconştiente. Scriitorul face mai mult psihanaliză decît analiză psihologică. Conflictele epice nu sînt determinate de cazuri de conştiinţă, ci de manifestări tulburi, vecine cu patologicul. Întîlnirea aievea cu un om văzut de mai multe ori în vis, cînd îl salva pe povestitor de la moarte, recunoaşterea nu numai a flexiunilor vorbirii, dar şi a cîinelui Soliman, care-l însoţeşte pe omul din vis, alias Iorgu Ordeanu, iată o situaţie mai mult decît ciudată, chiar neverosimilă. Iar pentru ca lucrurile să se petreacă după formula preferată a lui Cezar Petrescu, adică întru tragic, salvatul de la moarte — în vis — de către Iorgu Ordeanu îl va împinge pe acesta la sinucidere reală, cîştigîndu-i toţi banii la joc de cărţi. În fond, nuvela este rezolvarea în planul realului a unei obsesii ivită din straturile necontrolabile ale conştiinţei şi sporită de o stare maladivă a eroului. La reluarea ei în ediţia definitivă din volumul *Drumul cu plopi* (1961), scriitorul a intervenit tocmai în limpezirea obsesiei, mutînd acţiunea pe planul posibilului, prin legarea visului de o reminiscenţă a copilăriei îndepărtate.

Cealaltă nuvelă este clădită tot pe o obsesie. Un actor, ostenit de ani şi de rutina meseriei, îşi multiplică în gînd, aplicînd la împrejurări ale vieţii reale, replici celebre din piesele jucate. Îndeletnicirea vădeşte nu o contopire cu arta lui, pe care o slujeşte cu sinceritate şi cu talent, ci o stare de asemenea maladivă. Un convoi de refulări concretizate în regretele care îl năpădesc după o beţie se amestecă haotic cu o discuţie despre nebunia lui Hamlet, despre sinucideri şi cu obsesia unui păianjen de pe tavan şi din textul unei strofe: „Păianjenul negru

o pradă pîndeşte! Şi pînza o strînge...”, şi actorul Haro Ditarca — Haralamb Tărcuş — interpretul lui Henric al IV-lea şi al lui Hamlet se sinucide.

Cezar Petrescu a dezvoltat ceva mai tîrziu o întreagă teorie despre lipsa de reazim interior a omului secolului al XX-lea. Vom analiza mai tîrziu punctele, sale de vedere în această privinţă. Acum vom remarca doar că, în fond, decepţionaţii săi,

începînd de la articolele din *Hiena,* trecînd prin eroul viitorului roman *Întunecare,* Radu Comşa, şi mergînd către numeroase alte personaje ale sale, din romanele următoare, îşi pierd reazimul interior, îşi prăbuşesc scara de valori în ordinea socială, ca şi în cea umană şi, suspendaţi sufleteşte, ratează, eşuează. Echilibrul lor interior e sfărîmat din cauze sociale. Unii se sinucid, alţii nu, dar deosebirea nu e decît de amănunt. În *Păianjenul negru, Omul din vis,* şi apoi în *Simfonia fantastică, Omul care şi-a găsit umbra, Somnul, Aranca, ştima lacurilor,* scriitorul urmăreşte cazuri stranii, ale pierderii reazimului interior din cauze biologice sau direct patologice. Cea mai frecventă este obsesia presupunînd un dezechilibru interior sau numai o stare bolnăvicioasă. El a încadrat mai tîrziu toate aceste scrieri într-un ciclu numit *Fantasticul interior,* în care, alături de cele menţionate, mai este înscris şi *Baletul mecanic.* Acest roman însă necesită o discuţie de altă natură, întrucît problematica lui implică o arie ideologică şi socială mult mai largă, „fantasticul interior" rămînînd un simplu pretext de compoziţie. Celelalte însă se caracterizează, în grade diferite, tocmai prin acest bizar, pe care-l implică fantasticul aplicat în domeniul psihologicului. El constă în reacţia inexplicabila a unor oameni în faţa faptului pe deplin logic sau într-o înlănţuire de împrejurări stranii care covîrşesc raţionalul, impun celei mai lucide conştiinţe explicaţii de ordin mistic. *Aranca, ştima lacurilor* este exemplul cel mai grăitor. Justificarea întîmplărilor se poate realiza numai acceptînd existenţa spiritelor, capacitatea lor de a reveni pe pămînt, de a lua forme sesizabile cu simţurile, aici văzul. Halucinaţia are astfel rol esenţial, dar cu atît mai stranie este întîmplarea, cu cît nălucile vin cu un scop foarte precis, au deci şi ele, la rîndul lor, o problematică proprie, o conştiinţă a lor!

Faptele nuvelei sînt povestite la persoana întîi şi încep cît se poate de real. O împărţire de avere, un avocat foarte terestru şi banal prilejuiesc povestitorului vizitarea unui vechi castel părăsit şi dărăpănat, care aparţinea unei familii de nobili unguri din Ardeal. În drum spre

castel, practicul avocat reface, prin scurte fişe cronologice, antecedentele întîmplării, arătînd decăderea unei stirpe grofeşti, care, în ultima ei treaptă, încearcă o împrospătare a sîngelui prin căsătoria cu fata unui ţăran român. Rod al acestei mezalianţe este contesa Aranca, fiinţă aprigă, aproape sălbatică şi de-o frumuseţe stranie, al cărei chip se află păstrat într-un tablou de o rară expresivitate, chiar în fosta ei

cameră de culcare. Căci contesa Aranca a dispărut in chip ciudat cu ani în urmă, fără să lase vreo veste, fără să se mai afle ceva despre ea.

Întîmplarea face ca avocatul să fie nevoit să plece, lăsîndu-l pe povestitor singur în castelul părăginit şi pustiu. El va dormi tocmai în fosta cameră a contesei dispărute, care continuă să-l fixeze din tabloul atîrnat în perete, „cu ochii verzi, şi negri, şi aurii, şi viorii, ca ochii schimbători de leopard", expresivi de parcă ar fi fost vii.

O sticlă de vin vechi adăugată cinei, apoi singurătatea bă- trînului şi sumbrului castel feudal, după o plimbare prin ceaţa sepulcrală care copleşise parcul şi sălile cu ecouri prelungi, îl fac pe erou să creadă deodată că ochii tabloului din perete sînt vii. Cititorul pune numaidecît halucinaţia pe seama aburului puternic al vinului, şi nuvela, cu tot aerul senzaţional şi romantic, încă nu are nimic fantastic. Dar, prin întuneric, ochii fosforescenţi ai tabloului îşi părăsesc locul de pe pînză şi circulă jucăuş către uşă. O urmărire nebunească începe, eroul vrînd să se convingă singur că e încă pradă vinului, dar constatînd că ochii au o existenţă reală. Şi treptat prinde contur fantoma contesei Aranca, în veşmînt alb, lunecînd prin cameră, ieşind pe coridoare, în parcul plin de ceaţă. Cu lux de amănunte este descrisă goana după nălucă în peisajul descompus şi lugubru, pentru ca să reiasă că ceea ce păruse vis este în fapt realitate. Într-un loc, în mijlocul mlaştinilor din jurul castelului, fantoma se opreşte brusc, şi eroul însuşi trece prin imaterialul ei veşmînt, simte o lovitură în creştet şi se prăbuşeşte în pămîntul putrezit, ghiftuit de apă stătută, care-l soarbe încet. Se trezeşte după două săptămîni într-o cameră de spital şi află cu stupoare că în locul unde se prăbuşise a fost descoperit corpul descompus al contesei Aranca, înghiţit de nămol.

Realul se împleteşte cu miraculosul, fără putinţa unei explicaţii logice, sau măcar a hazardului pur, încît sîntem siliţi să admitem „cealaltă realitate", un fel de suprarealitate, pe care-o indică apariţia fantomei şi felul cum ea îl conduce pe erou pînă la locul unde s-a înecat

contesa Aranca. Autorul are grijă să reteze posibilitatea de interpretare a întîmplării în sensul simplei halucinaţii, căci eroul găseşte o scrisoare veche, neterminată, în care se sugerează că fantoma a încercat şi altădată, cu alte făpturi omeneşti, sinistrul joc, pentru ca să-şi dezvăluie mormîntul. Contrastul devine izbitor şi fantasticul predominant, întrucît aventura fantomei se plasează într-un cadru foarte realist. Şocul e, deci, cu atît mai puternic. Struc

tura întregii nuvele întăreşte ideea supranaturalului. De fapt, autorul s-a abătut de la ideea „fantasticului interior”, întrucît eroul e cu totul lucid şi raţional, numai întîmplarea, ea este din domeniul imposibilului, cu atît mai fantastică şi mai uluitoare, cu cît autorul a creat mai multe premise ca să ne încredinţeze de autenticitatea ei. [...]

Cezar Petrescu a vorbit de mai multe ori despre „investigaţia verticală” în suflete, în uman, diferită de aceea „orizontală”, în social, în relaţiile omului cu semenii. *Simfonia fantastică, Aranca, ştima lacurilor, Omul din vis, Păianjenul negru* şi alte nuvele din categoria „fantasticului interior” realizează, în intenţia sa, „investigaţia verticală”, [...]

Faţă de Mihail Sadoveanu, cu precădere povestitor, Cezar Petrescu rămîne un reprezentant al prozei de observaţie, cu toată prezenţa filonului liric. Faţă de Liviu Rebreanu, romancier obiectiv, constructor de caractere profunde, în dezvoltare, se diferenţiază prin accentul pus adesea pe episod, prin psihologia mai rudimentară, mai fugar surprinsă, dar expresivă. Camil Petrescu a fost romancierul dramei unui singur personaj, în care cititorul l-a recunoscut uşor pe autor însuşi; Cezar Petrescu a situat în prim-plan tipurile sociale de bază ale orînduirii, inventariindu-le minuţios, chiar cînd nu profund (aceasta, a creat impresia unei mai mari obiectivări decît cea reală). Cînd nu a făcut introspecţie, Hortensia Papadat-Bengescu a realizat o proză de analiză, plină de subtilităţi, a unei lumi bine definite, ca şi Matei Caragiale; Cezar Petrescu îşi umple romanele cu lumile cele mai diferite, cu personaje reprezentînd toate categoriile. G. Călinescu se stabileşte la un singur grup, pe căre-l studiază microscopic, epuizîndu-i problematica umană, în toate corelaţiile ei; fără să aibă niciodată succesul — şi răbdarea — unei astfel de întreprinderi, Cezar Petrescu alternează peisajul restrîns cu panorama.

În toate direcţiile a dat exemplul unei bune îndemînări, fără însă a ocupa locul întîi în direcţiile abordate, unde l-au depăşit totdeauna un Sadoveanu, Rebreanu, Camil Petrescu, Matei

Caragiale, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Călinescu. Dar în ierarhia de ansamblu a literaturii, el se numără printre dînşii, şi aproape nu e latură, specie, temă, serie tipologică în proza românească dintre cele două războaie unde una sau mai multe scrieri — roman, nuvelă ale lui Cezar Petrescu să nu fie citate, cu consecvenţă, între piesele reprezentative. *(Cezar Petrescu,*

Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963, p. 78—82, 179—180.)

ION BĂLU: Oraşul, tîrgul de provincie, portul dunărean, temă predilectă a prozatorilor români, au atras spiritele cele mai diverse de la începutul noului veac. Peste lumea funcţionarilor şi a micii burghezii pluteşte rîsul puţin ironic, puţintel înduioşat al lui I. A, Bassarabescu şi D. D. Pătrăşcariu sau sentimentalismul lui. I. Al. Brătescu-Voineşti; sarcasmul lui Gh. Brăescu se revarsă asupra ofiţerului incult, abrutizat de regulamente. În universul existenţelor rutiniere, dramele reale izbucnesc din conflictul intelectualului sensibil cu mediul sufocant (Jean Bart, Mihail Sadoveanu ş.a.). Lor li se alătură „florile ofilite" ale lui Sadoveanu, fiinţe delicate sufleteşte, ce nutresc speranţa evadării prin dragoste într-o altă lume.

În această atmosferă, Cezar Petrescu izbuteşte să introducă o nuanţă personală, dezvoltînd cu precădere tema existenţelor neîmplinite, risipite zadarnic. Eroii — toţi intelectuali — nu-şi pot valorifica plenar posibilităţile din cauza lipsei de tenacitate. În acest sens, *Drumul cu plopi* este cartea unui singur erou, înfăţişat la vîrste felurite cu aceeaşi stare civilă: bărbatul dezrădăcinat, ce şi-a croit sau se străduieşte să-şi înjghebeze o carieră mediocră. Generoşi, bine intenţionaţi, se lasă duşi de viaţă, sperînd, vag, că cineva, cîndva, le va descoperi calităţile, creîndu-le premisa valorificării plenare. Dar miracolul nu se întîmplă; eroii îşi macină zilele în grijile cotidiene ale căsniciei: chiria, lemnele, îmbrăcămintea copiilor, banii de bucătărie şi, încet, încet, năzuinţele tinereţii cad asemenea frunzelor moarte. Un Rastignac nu e cu putinţă de închipuit. Tipul de personaj imaginat i-a plăcut cu deosebire prozatorului; s-a apropiat de el cu duioşie, înţelegere şi compătimire, trădată nu o dată. Nu este ocolit faptul divers — influenţă a ziaristicii — şi e căutată coincidenţa melodramatică — consecinţa structurii sale romantice. [...]

Între anii 1925—1931, paralel cu elaborarea cîtorva din principalele sale romane, Cezar Petrescu trădează o nestăpînită şi neaşteptată vocaţie fantastică. Evadînd în fantastic, prozatorul imaginează cu voluptate o lume halucinantă, uneori plină de teroare, în care visul absurd se împleteşte cu fantasticul psihologic, rezultat din dereglarea spiritului uman.

Desigur, influenţe exterioare, de Ia Villiers de L'Isle Adam pînă la neoromanticul Pierre Benoît, pot fi detectate. întîile cărţi clădite pe făntastic: *Omul din vis* şi *Aranca, ştima lacurilor* intră mai mult în sfera neoromantismului, lucru explicabil prin lecturile franceze ale autorului. Abia după aceea se va, întoarce spre marii: romantici imaginînd: *Baletul mecanic.* Însă înclinaţia spre fantastic a lui Cezar Petrescu nu poate fi explicată fără a lua în consideraţie şi structura sa interioară; Dezvoltat sub înrîurirea semănătorismului, a romantismului provincial şi rustic, în sufletul prozatorului sălăşluia latent o aspiraţie spre evaziune, tipic romantică.

Poate inconştient, poate consecinţă a atracţiei către, problematica socială, Cezar Petrescu a intuit că un fantastic pur nu poate avea sorţi de izbîndă. Fantasticul adaugă un plus de vrajă realului, şi în naraţiunile sale întîlnim adesea o îmbinare meşteşugit aleasă între fantastic şi real, zonele interferînd nu o dată tulburător. (În *Cetiţi-le noaptea!,* Ion Minulescu nu va proceda altfel!).

În cele douăsprezece nuvele şi romane circumscrise ulterior „fantasticului interior" ne întîmpină o diversitate de modalităţi narative. Să desfacem, pentru a-i evidenţia tehnica, resorturile nuvelei *Omul din vis.* Cu toate că „omul din vis" intră în viaţa reală, planurile îşi păstrează deocamdată autonomia. În schimb, o atmosferă enigmatică, rezultată nu din misterul ca atare, ci din structura compoziţională, captivează de la întîile pagini. Fiecare secvenţă e motivată cu necesitate de aceea anterioară, şi toate la un loc conduc acţiunea gradat, incitind curiozitatea şi ţinînd trează atenţia. Descrierea, scuturată, în general, de podoabe inutile, se arată aptă a sugera o anume atmosferă. [...]

În *Adevărata moarte a lui Guynemer,* atracţia spre fantastic pleacă de pe un fond substanţial şi, indiferent dacă a fost sau nu inspirat de un eveniment real, Cezar Petrescu prelungeşte în mit şi în vis existenţa unui erou de război, fabulaţia scoţînd la iveală o aprinsă imaginaţie.

Rătăcit de tovarăşii de drumeţie, cu piciorul răsucit din încheietură, eroul întîlneşte în

singurătăţile Carpaţilor un om vorbind singur... franţuzeşte. [...]

Din spovedania necunoscutului, Cezar Petrescu realizează un fantastic exotic în decor autohton. Tocmai de aceea estompează contururile, şterge liniile prea tari, umbreşte zonele de lumină, dezvăluind o mînă capabilă a înregistra nuanţele şi a

întrezări drame ascunse. Aviator voluntar în primul război, Guynemer[...] într-o zi nu s-a mai întors. S-a dezintegrat în văzduhuri, credeau toţi, miraculos. Nu se putea imagina o moarte mai poetică pentru tînărul aviator. În realitate, pilotul se prăbuşise rănit, fusese luat prizonier şi spitalizat în Silezia. [...] Îndrăgostit de infirmiera germană, domnişoară din înalta societate, îi dezvăluie adevărata identitate şi hotărăsc să evadeze din Europa acoperită de fumul exploziilor undeva în insulele Pacificului, dar vîntul, ceaţa, norii şi capriciile busolei i-au adus deasupra Carpaţilor. Despărţiţi prin limbă şi moravuri, cele două fiinţe se unesc în universalitatea dragostei. Tema e romantică, şi gestul degaja o neînchipuit de sălbatică măreţie. Lumii sfîşiate de război îi este opusă lumea eternului cuplu uman; bătrîneţii şi decrepitudinii inevitabile i-au preferat moartea în mijlocul naturii sălbatice, spre a păstra mitul eroului, aproape adolescent, lăsat în urmă. Totuşi, subteran, răzbat nelinişti. Povara iubirii e istovitoare, [...] nemulţumirile aviatorului conturînd ideea că, departe de lume, omul nu-şi poate găsi fericirea. Neintenţionat probabil, Cezar Petrescu dădea o replică modernă edenului mirific imaginat de Bernardin de Saint-Pierre. Un nou Paul şi Virginia nu mai erau cu putinţă. [...]

Capodopera lui Cezar Petrescu pe temă fantastică rămîne indiscutabil *Aranca, ştima lacurilor.* Întreaga naraţiune este scăldată într-un imaginar de înaltă calitate. Însuşi cadrul e cu naturaleţe ales. [...] Peste vreme şi pe un alt meridram, Cezar Petrescu dezvoltă tema de o necrezută modernitate ce-l va fermeca pe Michel Butor în *Portrait de l'artiste en jeune singe.* Diferenţele sînt de mijloace artistice şi conştiinţă estetică.

În alte nuvele incluse aceluiaşi ciclu, Cezar Petrescu, atras de introspecţie, studiază comportamentul individului dereglat în urma unei întîmplări de cele mai multe ori banale, care-l aruncă într-o lume de spaime şi obsesii.

Omul care şi-a găsit umbra dezvoltă o asemenea obsesie cu vizibile intenţii moralizatoare, dar cu uşoară şi adecvată atmosferă fantastică. Noaptea, în drum spre casă,

după ce a ţinut la Cameră un fulminant discurs, Ion Burdea-Niculeşti ia aminte pentru întîia oară la umbra lui. În timpul somnului trăieşte un coşmar: umbra încercase să-şi ucidă stăpînul. Înspăimîntat, nu-şi mai găseşte liniştea; deschide absent o carte, aude, are impresia, un glas cunoscut, şi îndată amintirile îl scufundă în

trecut. Rememorarea scoate la iveală sub crusta omului de lume un Dinu Păturică mai subţire, cu metodele de parvenire potrivite momentului. [...]

Prezenţa umbrei devine apăsătoare şi gîndurile omului se întorc involuntar spre sine; deputatul devine propriul său judecător. [...]

Prin mijloace artistice superioare lui Jean Bart din *Datorii uitate,* Cezar Petrescu punea, de fapt, aceeaşi problemă: datoria intelectualului faţă de lumea din mijlocul căreia se desprinsese. [...] Din judecător, Ion Burdea devine propriul lui călău: se spînzură. Hotărîrea e justificată interior. [...] Schiţa e lucrată echilibrat, cu excepţia episodului de la club, lungit peste măsură.

Calităţi şi fisuri identice prezintă *Somnul.* Scrisă la persoana întîia, nuvela este un monolog, rostit parcă pe scenă, ca în cutare schiţă de Cehov. *(Cezar Petrescu,* Bucureşti, Editura Albatros, seria „Micromonografii", 1972, p. 72—73, 105—106, 110—114, 118— 119.)

ŞERBAN CIOCULESCU: Am citit de pe băncile Universităţii în revista *Gîndirea,* scoasă de Cezar Petrescu la Cluj, întîiele lui încercări, adunate în volumul *Scrisorile unui răzeş,* la „Cultura Naţională". Ele au revelat publicului un scriitor de mare talent, un *„chef de file"* al literaturii postbelice. Tot atunci am aflat că autorul lor făcea intensă gazetărie în capitala Transilvaniei, deşi sănătatea îi era grav ameninţată de sechelele războiului. Nuvelele din cartea următoare, *Drumul cu plopi,* i-au consolidat reputaţia. La seminariile lui, profesorul Mihail Dragomirescu ni-l recomanda ca pe prozatorul de nădejde al generaţiei sale. Primul său roman, *Întunecare,* a contribuit hotărîtor la creşterea faimei lui Cezar Petrescu. Era reprezentantul prin excelenţă al aşa-zisei „generaţii de sacrificiu", cum îşi spuneau demobilizaţii războiului de întregire. Nimeni ca autorul *Scrisorilor unui răzeş* n-a vorbit cu atîta pathos despre „jurămintele din tranşee" de a reforma societatea, de a o pune pe temelii să-

nătoase, şi de crunta dezamăgire a celor ce asistau neputincioşi la dezmăţul afacerist, la dansul milioanelor şi la sfidările îmbogăţiţilor de război. Tema din *Întunecare* o găsim net indicată în mai multe bucăţi din *Scrisorile unui răzeş.* Au fost, aşadar, o unitate tematică, un fir

conducător, aceeaşi concepţie de-a lungul unei cariere care s-a întins în intervalul a patruzeei de ani de neobosită activitate. În spirit poporanist, Cezar Petrescu credea în superioritatea etică a satului, vatră a naţionalităţii, ameninţată de vînzoleala vieţii citadine. [...]

Autorul nu şi-a spus răzeş numai să-şi scuze stîngăciile unui începător în ale scrisului, ci şi pentru că, în concepţia poporanistă, ţăranul liber din vechime reprezenta elita morală a poporului nostru, colectorul tuturor virtuţilor, mîndria trecutului şi speranţa viitorului. La Mihail Sadoveanu, ţăranii aceştia vorbesc între ei ca nişte seniori, ca într-o aristocraţie rustică, cu „domnia-ta", stimîndu-se reciproc şi comandînd respectul prin tactul, înţelepciunea şi curăţia sufletească. Şi Cezar Petrescu aparţinea aceleiaşi ideologii, deşi nu a participat direct la cercul ieşean, a cărui revistă, *Viaţa românească,* apărută în 1906, cînd el avea 14 ani, a fost, desigur, hotărîtoare în formaţia sa spirituală. [...] Sînt, de altfel, convins că Cezar Petrescu a citit cu aceeaşi aviditate prozele ideologice ale lui C. Stere şi G. Ibrăileanu, deşi nu găsim referinţe despre acestea în cărţile autorului nostru. Dar dacă a putut — în paginile închinate lui Vlahuţă — condamna „sămănătorismul idilic, de-o îngustă şi unilaterală percepere a fenomenelor economice, sociale şi istorice", însă abia după plecarea celor doi întemeietori" (Coşbuc şi Vlahuţă!), nu cunosc nici un rînd al său articulat împotriva poporanismului, şi nu m-ar mira să descopăr mai multe în favoarea acestui curent, care a dominat în timpul adolescenţei şi tinereţii sale. *(Cezar Petrescu* <1972>, în *Amintiri,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1975, p. 261, 264.)

ION MAXIM: Cezar Petrescu, scriitor şi cu vocaţie fantastică, a încercat să-şi definească singur activitatea în această perspectivă atunci cînd, definitivîndu-şi *Cronica veacului XX,* şi-a grupat scrierile de această natură sub titlul: *Fantasticul interior,* din care făceau parte volumele de nuvele: *Omul din vis* (1925), *Omul*

care şi-a găsit umbra (1928), *Aranca, ştima lacurilor* (1929) şi romanele: *Simfonia fantastică, Baletul mecanic şi Madala,* ultimul nescris. Din aceeaşi dorinţă de a explica nu numai compartimentarea făcută, dar însuşi procesul de creaţie, scriitorul a teoretizat aşa-numita „investigaţie verticală”, înţelegînd prin aceasta sondarea adîncurilor conştiinţei, dar şi urmărirea proiectărilor ei ciudate, şi „investigaţia

orizontală”, ce se duce pe planul social al relaţiilor dintre oameni. Fireşte că fantasticul interior este, în concepţia romancierului, legat de întîia modalitate amintită. [...]

Senzaţionalul este o caracteristică a întregii literaturi scrise de Cezar Petrescu. E cu atît mai evident în nuvelele ce poartă pecetea fantasticului interior în intenţia autorului. Oricît ne-ar asigura că: „viaţa depăşeşte mai des decît se crede fantasmagoriile imaginaţiei”, totuşi, întîlnirea cu Guynemer, aviatorul francez dispărut în timpul războiului, în creierul munţilor, deşi posibilă teoretic, este cu totul senzaţională. Senzaţională e identificarea celor din vis cu realitatea, aşa cum se petrec lucrurile în nuvela *Omul din vis,* obsesia umbrei sau terifiantele obsesii din *Somnul.* Tot afît de senzaţional debutează *Aranca, ştima lacurilor,* prin moştenirea neaşteptată a familiei Kemény, dezinteresul acesteia pentru moştenire, căsătoria contelui Andor cu ţăranca Ana Porumbacu din Racoviţa Sibiului. Coincidenţele senzaţionale continuă prin alegerea la întîmplare, dintr-un anuar, a avocatului Silvestru Hotăran, despre care familia de la Budapesta nu avea nici o informaţie. Doi Kemény, unul creştin, altul turcit, se întîlnesc şi luptă pe domeniile din Ardeal ale familiei. Febră, insomnii, delirul contelui Andor, accidentul sau sinuciderea contesei Ana, vedenii, spiritism, întîlnirile cu bătrînii şi guşatul, „figuri din care orice umanitate era uscată”, accidentul, uciderea sau sinuciderea contesei Aranca, pustiul, dezolarea etc.

Cu toate acestea, nuvela este, alături de *Adevărata moarte a lui Guynemer,* una din cele mai echilibrate pe care le-a scris Cezar Petrescu. Se bazează pe o veche superstiţie, după care dispărutul printr-o moarte violentă şi neştiută nu are linişte pînă cînd trupul nu-i este îngropat după rînduială. Intrarea în fantastic, prin poarta realităţii însă, este pregătită din timp şi cu mijloacele cele mai adecvate prin cîteva deschideri discrete, dar revelatorii. Cîteva aluzii ale avocatului Silvestru Hotăran la începutul călătoriei întreprinse împreună cu autorul la moşia Kemény, scoasă la licitaţie: „vom rămîne

cel puţin trei zile într-un ţinut cu adevărat pustiu”. E vorba de o moştenire stranie şi de moştenitori tot atît de stranii, de un castel cu stafii luate în derîdere, de „întîmplări neguroase şi romantice”. Deocamdată, toate acestea nu spun mare lucru, dar stîrnesc interesul, pregătindu-ne pentru necunoscutul şi neaşteptatul ce o să urmeze.

Prezentarea vieţii familiei Kemény, ca un proces-verbal prescurtat, duce mai departe prin trimiterile la ciudăţeniile presupuse ale acestei aristocratice spiţe maghiare încrucişate

cu sînge românesc. Contele Andor s-a născut cu o sensibilitate bolnăvicioasă. Febrele, viziunile, delirul, pe care avocatul le pune pe seama malariei, îl mistuiau din tinereţe. Nu-i de mirare că mai tîrziu „în fiecare noapte îi apărea arătarea lui Ştefan Koloman Andrei Kemény, făcîndu-i un semn misterios şi dispărînd la cîntatul cocoşilor”, că practică spiritismul, iar progenitura, Aranca, va suferi şi ea de febră şi insomnie. O ereditate încărcată de la care te poţi aştepta la orice. Fantasticul începe însă cu adevărat abia la sosirea pe moşie, prin plecarea neaşteptată a avocatului şi prima noapte pe care autorul trebuie s-o petreacă singur în pustietăţile castelului straniu: „totul era părăsit şi deşert. Nu se mişca nimic.” O, tăcere: de nesuportat, singurătatea şi sentimentul că e privit insistent de cineva. Erau ochii, „verzui şi aurii, şi negri, şi viorii în acelaşi timp, schimbători, profunzi şi hipnotici” ai portretului contesei Aranca. Recunoaşterea împrejurimilor măreşte doar sentimentul, fricii, alcătuind cadrul neobişnuit în care se va consuma o dramă senzaţională şi fantastică. În camera de dormit o sticlă de vin străvechi este deşertată pe nerăsuflate. Alt element concret pentru o întîmplare stranie şi cu tentă supranaturală, pe care, parcă, autorul înclină s-o explice oarecum logic prin asemenea procedee.

Misterul se dezlănţuie: „portretul îmi răspunse viu, cu începutul, îngăduitor, de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs. A spus *viu!* Era în adevăr *viu.*” Ceea ce urmează este uşor de bănuit. Vorbeşte cu portretul, lumina se stinge, bezna sporeşte misterul, dar şi teama, apărîndu-i însă în întuneric ochii contesei cu lumina lor, rece şi nepămînteană: „ochii scînteiau pretutindeni, iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri”. Începe urmărirea nălucii, care-l scoate din castel, îndreptîndu-l spre smîrcuri. Peisajul devine şi el fantastic, ca în *Prăbuşirea casei Usher,* luna părînd putredă, norii bolnavi. Urmînd stafia, cade în mlaştini exact pe locul în care era contesa Aranca, al cărei cadavru fu în sfîrşit, descoperit. După un vis tot atît de fantastic ca întîmplarea, se deşteaptă într-un sanatoriu. Zăcuse inconştient

cîteva săptămîni. Dezlegarea e plauzibilă într-un fel, după credinţele atîtor popoare, misterul rămînînd totuşi. [...]

Viziunea ţine de fantasticul folcloric; dar autorul uzează de întreaga recuzită a genului. Imaginaţia curge ca o apă nestăvilită, întîmplările se succed misterioase, dar posibile în parte,

alunecarea în fantastic făcîndu-se treptat, ca pe o pantă pe care abia o simţi. Trecerea „dincolo” se face pe o punte îngustă, iar comunicarea cu „dincoace” e permanentă. Este, ca să folosim un termen uzual, o continuă întrepătrundere între cele două planuri, după o dialectică a fenomenului şi esenţei. [...]

Ceea ce dă valoare deosebită nuvelei *Adevărata moarte a lui Guynemer* este proiectarea unui real posibil după mecanismul unei autentice semnificări mitice. Comunicarea planurilor e mult mai subtilă aici, pentru că nimic nu ne face să credem că depăşim datele realităţii concrete decît proiecţia mitică de necrezut, dar totuşi nu imposibilă. Pentru că orice mit, după un mecanism greu de explicat, dar corespunzător unor nevoi adînci, asemenea oricărei ipoteze, are un grad de probabilitate, nu de certitudine. Probabilitate ducîndu-ne pe un tărîm unde gîndirea şi imaginaţia pot opera în voie. [...] Construcţia e ingenioasă, iar poezia rezistă peste senzaţional. Cadrul plin de vrajă, omul ciudat, bizare fiind întîmplările şi întîlnirea. [...]

Omul care urmărea lupta dintre vultur şi şoim, una din paginile de excepţie scrise de Cezar Petrescu, era un necunoscut rătăcit în munţi, care avea o „taină”, a lui, pe care autorul, întîlnindu-l din întîmplare, — coincidenţă ciudată, dar totuşi necesară invenţiei literare —, aşteaptă s-o descifreze, mai mult ca sigur fiind că necunoscutul o va face din proprie iniţiativă. Proiecţia mitică a eroului Guynemer, aviator francez dispărut la vîrsta de 23 de ani în septembrie 1917, e făcută cu îndemînare şi artă. [...] Ca în orice mit al eroului, se porneşte de la un caz real. Căpitanul Guynemer, unul din eroii aerului, a luptat şi s-a prăbuşit în timpul războiului. Pentru că faptele lui de vitejie au ieşit din comun, se spunea că încheiase un pact cu cerul, iar la dispariţie, negăsindu-se nici avionul, nici pilotul, legenda s-a creat repede [...]

Ceea ce urmează, oricît de senzaţional ar fi, de frumos şi de romantic totodată, are mai puţină importanţă decît semnificaţia acelei proiectări. Pe de o parte, mitul eroului construit

cu mijloace lirice, ca un tablou luminat de o sursă necunoscută, spo- rindu-i frumuseţea. În el s-a pus tot ceea ce a construit imaginaţia fierbinte a celor ce au străbătut sau au voit doar să străbată văzduhul. Pînză reprezentînd dorinţi, aspiraţii, nostalgii, un chip cunoscut cîndva, devenit imagine proiectată, tip ideal, model exemplar. Pe de altă parte, eroul mitului, asemeni şoimului, în văzduh sau albatrosului stăpîn peste zări, jos, pe pămînt, cu aripa atîrnîndu-i în ţărînă, privind cu deznădejde

cerul, unde nu va mai ajunge niciodată, pentru că aripile l-au lăsat între umbrele şi mizeriile existentei cotidiene. Interesul nuvelei e în tensiunea dintre cele două planuri puse faţă-n faţă. Din această confruntare şi sentimentul apăsător al inutilităţii, al absurdului chiar. Decalajul dintre ele aduce după sine îndoiala dacă cele ce se petrec sînt reale sau fictive, dacă nu cumva s-a trecut dincolo într-un necunoscut posibil, dar care scapă totuşi mijloacelor noastre de cunoaştere. E mai mult tragism decît spaimă în acest neprevăzut, ce intervine asemenea unei forţe faţă de care nu ai cum reacţiona şi pe care trebuie s-o accepţi. Orice intervenţie e inutilă: Guynemer se supune mitului, se jertfeşte legendei, rămînînd în pustietatea munţilor, ce l-au înghiţit în realitate, asemenea văzduhului limpede ce l-a înghiţit în poveste. Este şi frumuseţea invenţiei, oricît ar părea de nefirească, dar şi gîndul îndrăzneţ ce despică asemenea unei lame subţiri realitatea în două: două părţi ce alcătuiesc un singur tot, iar tăietura e atît de fină, încît parcă nici nu există, nici n-a despărţit părţile. Fascicolul de lumină întîlneşte umbrele, iar farmecul nopţii rămîne complementar limpezimilor zilei. Reprezentările mitice sînt dezminţite de realitatea ce pare alt mit, inversat, pentru că eroul, el însuşi, respinge propriul său mit, acceptînd situaţia unei iubiri şi singurătăţi veşnice, ce l-a neantizat într-un fel. Deşi viu, descoperit acolo, departe, într-un peisaj agrest, mitic şi el, străin de lume, în inutilitatea şi nevrednicia lui era „mai mort decît îl cred cu toţii mort”. Consecinţă firească a celui ce trăieşte în mit, în statuia ce i s-a ridicat încă în viaţă, fiind şi nu într-o realitate nefirească şi imposibilă de acceptat. Mitul concurînd realitatea devine adevărata realitate, suprarealitatea, iar viaţa lui Guynemer, — aşa cum o ducea de la apoteoza văzduhului şi e surprinsă în acea neaşteptată întîlnire din munţi —, raportată la mitul lui, pare doar o subrealitate nesemnificativă şi inutilă. Povestea şi-a devorat eroul.

Alături de fantasticul cu elemente folclorice sau de altă natură, dar tot în direcţie ontologică (ca şi în nuvela *Palace)*, de proiecţia mitică într-

un fantastic sublimat, există şi o a treia modalitate, pe care Cezar Petrescu a utilizat-o în mai multe din nuvelele lui. O modalitate ce se revendică de la psihanaliză şi care nu are nici o motivare decît poate în simptomele unor maladii psihice. Somnul [...] rămîne tipică. Sîntem puşi dintru început *in medias res:* „se împlinesc doi ani de cînd întîia oară

am presimţit existenţa acestei lumi invizibile, perfide şi dezgustătoare”. Despre ce anume poate fi vorba, unde-i această lume atît de deosebită de aceea în care vieţuim, deocamdată nu putem şti. Povestirea începe banal şi fără nici un indiciu revelator. Eroul, ministeriabil, se afla în aşteptarea formării noului guvern (acţiunea se petrece între cele două războaie). Trăia retras, cu frumoasa lui soţie, Cordelia, a viaţă fără complicaţii. În vederea noului post a deschis însă tuturor casa. În acest punct al povestirii este piatra de hotar între cele două teritorii. Eroul e pus dintr-o dată în lumea invizibilă şî perfidă a propriei sale structuri psihice, la discreţia unor forţe tulburi, copleşitoare, ce izvorăsc din subconştientul pe care pînă atunci nici nu-l bănuise măcar.

Soţia îi este rîvnită de prietenii politici. Cel mai asiduu este o secătură, Bibi Glogoveanu, care şi dezlănţuie criza. Cordelia îi respinge pe toţi, dar aici intervine elementul neprevăzut, aducînd după el tot atît de neprevăzute întîmplări, fiind ca un teren ce alunecă sau se surpă, deschizînd o prăpastie. E gelozia, explicabilă pînă la un punct, dar care este întreţinută de ceea ce femeia mărturiseşte că i se întîmplă în somn. În adevăr, în seara în care începe tragedia, ca la un semnal tras de fatalitatea oarbă şi necruţătoare, visase că se culcase cu acel Bibi. Povestind crispată întîmplarea neplăcută, el e cuprins de mari îndoieli, pentru că, veghind-o, o văzuse în somn senină, zîmbind fericită.

Evenimentele se precipită, şi acţiunile lui devin necontrolate, în raport direct proporţional cu obscuritatea subconştientului, a iraţionalului dominant. Analiza unei logici strînse, ce ar fi putut aduce redresarea, rămîne inoperantă. Ruptura în ordinea firească a lucrurilor se produce nu numai în el, dar şi-n exterior. Pălmuirea lui Bibi, duelul, plecarea neaşteptată în străinătate, unde spera pacea şi refacerea unui echilibru distrus cu atîta uşurinţă, sînt urmări oarecum fireşti ale acestei întîmplări nefireşti. Dar calvarul obsesiei abia începe. Cordelia visa că se culcă cu toţi bărbaţii întîlniţi peste zi şi, cu o inocenţă şi lipsă de perspicaci-

tate de mirare la o femeie îndrăgostită, îi povestea soţului de fiecare dată toate aceste orori. Retragerea la munte, în afara oricărui contact cu oamenii, se dovedeşte inutilă. Cordelia visează eroii cărţilor citite, pe bunicul lui mort, pînă cînd, obsedatul; nemaiputînd suporta situaţia, o sugrumă, ca să ucidă visul; şi; să suprime somnul. [...]

Sigur, pe această temă se poate scrie oricît, şi Cezar Petrescu a şi scris cîteva nuvele, schimbînd doar mobilul ce

produce ruptura. În *Omul care şi-a gasit umbra,* obsesia este propria umbră descoperită la cuvintele unui beţiv: „nu merit să vă calc pe umbră”. Umbră ce devine elementul esenţial al întîmplării ca o întrupare a unor responsabilităţi trezite deodată în conştiinţă. Obsesia e urmărită în amănunte adesea nesemnificative, scormonindu-i în primul rînd sufletul încărcat cu atîtea fapte reprobabile uitate, schimbîndu-i felul de viaţă, aducînd ruptura nu numai cu sine, dar şi cu oamenii. Existenţa eroului se duce pe două planuri, unul ce ţine de empiric, iar altul de fantastic. Pe primul, viaţa se desfăşoară normal, ca şi cum al doilea nici nu ar exista. Celălalt este ascuns, neştiut de nimeni, hotărîtor însă şi generînd spaimele. Ultimul la antipodul primului, între ele nefiind posibilitate de conciliere. Ruptura e morbidă, terifiantă, în conştiinţa însăşi petrecîndu-se frîngerea cu repercusiuni tragice în afară, în viaţa ce va purta pecetea dureroasă a celor dinăuntru. O obsesie căreia personajul nu i se poate împotrivi, împotriva căreia nu poate lupta datorită dezechilibrului psihic intervenit, ducînd cu necesitatea moirei la deznodămîntul fatal. Dacă senzaţionalul ar fi fost eliminat, rămînea obsesia care, cu toate implicaţiile fantastice, putea fi circumscrisă ca un caz de conştiinţă, urmărit cu toate mijloacele analizei şi sublimat artistic. Aşa nu poate fi înregistrat, asemenea *Somnului,* decît ca un caz de interes clinic.

În *Păianjenul negru,* obsesia vine de la această neînsemnată arahnidă şi duce, în final, la sinuciderea eroului. Cine face o comparaţie între textul iniţial publicat în 1921 în *Gîndirea* şi cel din ediţia 1961 îşi dă seama de valoarea, primului: concis, cu evenimente conduse cu grijă şi economie spre deznodămînt. [...]

În *Omul din vis,* lucrurile sînt mai complicate, dar elementul obsesiv este visul. [...]

Cezar Petrescu n-a fost consecvent faţă de exigenţele genului. Odată intrat într-o stranie atmosferă de taină, trebuia să se conformeze rînduielilor acelui tărîm, imixtiunile ducînd la forme hibride. Rămîn totuşi cîteva nuvele ce constituie o reuşită a genului. Dacă ne-am limita doar la *Aranca, ştima lacurilor* şi *Adevărata*

moarte a lui Guynemer, ar fi suficient, acestea înfăţişîndu-ne un creator receptiv la multiple modalităţi, unele ancorînd în fantastic, toate dovedind o conştiinţă vie, mişcîndu-se cu uşurinţă pe diverse planuri posibile, imposibile logic, dar totuşi cu o logică proprie, construite metaforic şi mitic, obsesive, halucinante chiar, înecate în senzaţional şi neprevăzut după o tehnică a interfe

rării planurilor ce-i este proprie. O strunire şi o limpezire a revărsării verbale ar fi dus la alte rezultate, superioare artisticeşte. Şi aşa însă, cu toate aceste scăderi, cîteva nuvele rămîn, fiind urmarea unor investigaţii stranii, a unei sondări în adîncul conştiinţei şi a unor proiectări pe care numai o conştiinţă larg deschisă la cele de „dincolo” şi de „dincoace” le poate visa. Toate cuprinse într-o realitate a luminilor şi umbrelor. Cu o ruptură ce se dovedeşte necesară. Legătura cu visul se păstrează în cea mai bună tradiţie romantică şi constituie o dezlegare de tirania concretului şi o deschidere spre alte forme, tot atît de utile şi reale ca primele. *(Postfaţă la vol. Aranca, ştima lacurilor. Proză fantastică.* Bucureşti, Editura Minerva, seria „Arcade”, 1973, p. 231—251.)

SERGIU PAVEL DAN: O nuvelă ca *Omul care şi-a găsit umbra* (1928) desluşeşte, în bună măsură, natura raporturilor dintre Cezar Petrescu şi fantastic. Este povestea unei convertiri radicale, a negării unui principiu de viaţă în numele unui adevăr moral superior. Personajul, un ministru, pe nume Ion Burdea-Niculeşti, încarnare dezumanizată a spiritului lucrativ şi a voinţei inflexibile, este atins într-o bună zi de un morb psihic neaşteptat, în totală contradicţie cu firea sa tare, autodominatoare. Evenimentul, caz specific de alienare, survine sub forma obsesiei propriei umbre, care prinde, în faţa minţii sale progresiv abulice, contururile unei fiinţe stranii, neliniştitoare, tiranice. Pe stradă, în propria casă şi chiar în timp ce-şi rosteşte discursurile politice, eroul se comportă ca victimă tot mai sigură a acestui flagel al propriei conştiinţe. În consecinţă: o situaţie dintre cele mai tipice în ordinea fantasticului interior, filon valorificat, de altfel, pe parcursul desfăşurării epice.

Replică evidentă la *Nemaipomenita poveste a lui Peter Schlemihl* a lui Chamisso, lucrarea îl defineşte excelent pe Cezar Petrescu tocmai prin

maniera în care acesta înţelege să se delimiteze de prestigiosul model. Simptomatică e îndeosebi „graba” arătată de autorul român în a investi faptul insolit cu o semnificaţie simbolico-morală[1]. Din capul locului, *umbra* este,

[1] Un conflict întrucîtva similar poate fi întîlnit în *Dragostea cu sila a profesorului Guildea* de R, S. Hichens, cu menţiunea însă că nuvela prozatorului englez nu mai explicitează „morala”.

la el, pata, capitolul imund al vieţii personajului, minimalizat de către trecutul său caracter de robot şi parvenit, şi care, astăzi, ţîşneşte vindicativ. A avut o legătură amoroasă pe care a sacrificat-o în numele interesului carierei. Femeia rămăsese cu un copil, împrejurare trezită în amintirea eroului o dată cu instinctele paterne nostalgice, complicate de un acut sentiment al singurătăţii. O răsturnare totală de valori, prin urmare, al cărei ultim termen şi verdict e sinuciderea lui Ion Burdea-Niculeşti.

Între polii atît de fermi ai antitezei, subordonîndu-se mesajului polemic umanist, elementul fantastic se atenuează considerabil. Nuvelă fantastică sau psihologică, în concluzie. *Omul care şi-a găsit umbra?* Argumente există pentru ambele ipoteze, iar această poziţie intermediară constituie urmarea firească a întregii evoluţii a literaturii lui Cezar Petrescu.

Format, cum se ştie, la şcoala sămănătoristă, scriitorul a rămas întreaga viaţă credincios gustului contrastelor vehemente, al antitezelor melodramatice (vezi nuvelistica lui C. Sandu-Aldea), gust pe care *Cronica românească a veacului XX* — întreprindere ambiţioasă, de emulaţie balzaciană — îl atestă la tot pasul. În fond, mai mult decît reconstituirea-frescă, bazată pe observaţia obiectivă, unui asemenea spirit — romantic, în fond — îi corespundea lăuntric substanţa esenţial subiectivă şi romantică a fantasticului. Scriitorul îl îmbrăţişa deci venind dinspre hotarul coincidenţelor fatale, al potrivirilor sau inadvertenţelor năucitoare ale destinului, într-un cuvînt, al *senzaţionalului. Adevărata moarte a lui Guynemer* (1929) reprezintă tocmai această zonă de trecere[1].

Materia epică a nuvelei ţine de fizionomia bizarului, prelungind în neverosimil o situaţie şi altfel excepţională. Forţînd limitele, Cezar Petrescu obţine însă — în opoziţie cu un E. A. Poe — reversul medaliei: umanizarea senzaţionalului.[...] Nuvelistul îşi alege drept erou un personaj istoric: Guynemer, gloria

[1] Cf. Ion Bălu, *Vocaţia fantasticului la Cezar Petrescu,* în *Viaţa românească,* XXIII (1970) februarie, p. 67.

aviaţiei franceze, acest „om al cerului” intrat în moarte „misterios şi, plin de nobleţe, cum nu şi l-ar fi imaginat nici o baladă: [...] pierdut în văzduhuri, fără să lase o urmă a aparatului, fără ca nimeni să-i găsească vreodată corpul”. Firul naraţiunii încearcă să prelungească destinul aviatorului supraom dincolo de cadrele aurite ale legendei. În creierii Carpaţilor, naratorul afirmă că a întîlnit un franţuz ciudat, ducînd o viaţă de totală izolare, în tovărăşia unei femei care-l domină în chip

vizibil. Împrietenindu-se cu străinul, acesta, circumspect iniţial, ajunge finalmente să-şi dezvăluie identitatea: nu este altul decît vestitul aviator Guynemer, însingurat în acest cadru, exotic pentru el, după ce, scăpat miraculos de moarte în urma unei incursiuni fatale, primise, sub nume fals, într-un spital german, îngrijirile de o nemărginită abnegaţie ale femeii aflate astăzi lîngă el. A preferat apoi această cale a desăvîrşitului anonimat, din dorinţa de a nu relativiza, printr-o existenţă banală, aureola sa de semizeu al aerului. Problema pusă — din nou morală, aşadar — este cea din *Sfînta Ioana* a lui G. B. Shaw sau din *Zamolxe* al lui Lucian Blaga (dar în alt chip rezolvată): oamenii au nevoie de torţa miturilor pentru a merge înainte, iar puţinii chemaţi să ardă pe acest altar trebuie să-şi accepte pînă la capăt chemarea. Punte de întoarcere nu există. Guynemer, îndrăgostitul, poate deveni în celălalt capăt al Europei, o „orătanie vulgară de curte", însă, în ochii conştiinţei publice, el trebuie să se fi „volatilizat, cum vrea legenda, atît de ciudat, dar mai ales atît de oportun...".

Cezar Petrescu îşi datorează reputaţia de exponent al gemului în primul rînd *Arancăi, ştima lacurilor* (3920), nuvela sa realmente fantastică şi, în acelaşi timp, una din cele mai caracteristice formulei în discuţie: extranaturalul ca revers inacceptabil al verosimilului.

Acceptînd deliberat reţetele, bucata constituie un adevărat breviar tematic al goticului, al acelui tărîm, cu alte cuvinte, în care primează nu atît prezenţa ontologică a supranaturalului, cît *impresia* de infiltraţie intolerabilă, de uneltire incoercibilă. Iată în rezumat filmul succesiunii motivelor. Atras de ispita achiziţionării unor cărţi rarisime, eroul-povestitor întreprinde o călătorie la castelul conţilor maghiari Kemény, aşezare situată într-un loc „blăstămat şi stricat de ape", după cum îl previne tovarăşul său de drum, avocatul solicitat acolo de problema deschiderii unei moşteniri (tema aşezării nefaste *ab initio,* deci). Ajuns la destinaţie, personajul se lasă tot mai mult covîrşit de istoria sumbră a familiei stăpînilor locului, stirpe de oameni

dedaţi exceselor, între care, ultimul Kemény: Andor, fire meditativă de cărturar, îşi hărăzise viaţa spiritismului. Erudit de renume mondial pe acest tărîm, duce pasiunea pînă la a se căsători cu Ana Porumbacu, fiica unui ţăran din părţile Sibiului, numai pentru calităţile de medium ale acesteia (accentul ocultist). Acţiunea propriu-zisă se confundă cu înfruntarea dintre povestitor şi presupusul duh al capricioasei, domniţe Aranca, fiica lui Andor, dispărută enigmatic în

împrejurimi (tema fundamentală a stafiei). Rămas, în pofida avertismentelor, să doarmă în castel, acesta trăieşte acut senzaţia că, din spate, cineva îl fixează insistent (motivul complementar fantastic al *privirii magnetice)*. Întorcîndu-se, descoperă, în cadrele unui portret al Arancăi, ochii de leopard şi hipnotici", care-l vor teroriza toată noaptea (tema *tabloului animat* incredibil). O vînătoare nebună a nălucii începe în bezna încăperilor pustii, continuată afară, într-un peisaj de smîrcuri putrede, de data aceasta în tovărăşia unui guşat idiot (tema de asemeni para-fantastică a *goanei bezmetice)*. Spaima animalică creşte concomitent cu pierderea tuturor însuşirilor omeneşti, în cele din urmă personajul surprinzîndu-se urlînd „pe întrecutele, cu guşatul tîmp şi nevolnic", cum mai făcuseră doar îndepărtaţii locuitori troglodiţi ai acelor locuri (reversul, apogeului terorii: *transfigurarea teratologică)*. Abia în spital va afla că îşi pierduse cunoştinţa la cîţiva paşi depărtare de trupul îngropat în nămol al celei care fusese contesa Aranca Kemény *(sufletul neodihnit* ce solicită obşteasca înmormîntare?). Fără a mui extrapola evenimentele într-o perspectivă morală, finalul ne readuce deci pe aceeaşi graniţă liminară dintre coincidenţă şi presupusă intervenţie transcendentă.

Într-un repertuar atit de bogat aceste motive — suficiente, fiecare, să susţină respiraţia unei povestiri fantastice autonome — se concurează, inerent, reciproc, de unde pe alocuri şi impresia de baroc. Faptul ar putea fi interpretat ca un neajuns, dacă n-am fi convenit că „jonglarea" deliberată (şi nu o dată, ironic-alexandrină) pe claviatura genului face parte din firea lucrurilor în cazul modalităţii de faţă. Cezar Petrescu accentuează impresia, însoţindu-l pe experimentatorul aventurii fantastice cu un martor incredul, „cu picioarele pe pămînt", ins destinat evident să însenineze atmosfera. Acesta e avocatul „dr. juridic" Silvestru Hotăran, figurii pedestră de Marius Chicoş Rostogan, pitoresc, palavragiu (se regăseşte aici verbiajul caracteristic literaturii romancierului) şi suficient, pe care autorul îl pune să se exprime

curent în chipul următor: „O, tune-le dracii de stafii, că nu de ele vorbim. Aieste-s basme din proşti.”

Dincolo, de aceste disonanţe, nuvela, conţine totuşi cîteva pagini de autentică transfigurare fantastică. Notabilă este, îndeosebi, capacitatea prozatorului de a zugrăvi, pe mari pînze, scatologicul biologic compact. [...] Impresia de coşmar, de rătăcire pe altă planetă, provine din concreteţea exasperant de

perseverentă a imaginilor, potenţată, cum se observă, prin revenirea epitetelor de sugestie senzitivă.

De fapt, în această fereastră deschisă spre o halucinantă *sălbăticie lacustră antediluviană,* găsim dimensiunea cea mai originală a istorisirii. Conturînd — ca într-un celebru tablou al lui Hyeronimus Bosch — o degradare bestială a omenescului, perspectiva încheie cortegiul secvenţelor insolite; nu fără a ne lăsa regretul de a nu fi polarizat mai desluşit (cu preţul renunţării la multiplicitatea tematică dispersatoare) întregul sistem al conotaţiilor.

Mai ferm ancorată într-un plan inacceptabil raţional se descoperă *Omul din vis,* nuvelă ce-şi propune să exploateze resursele fantastice ale oniricului. Expunerea apelează şi aici la serviciile persoanei întîi, cu deosebirea că unghiul de observaţie va fi, de astă dată, acela al unei conştiinţe himerice, de tip hoffmannian, ce deformează grav contururile realităţii. Înregistrăm astfel, o dată mai mult, interesul lui Cezar Petrescu pentru pînzele freatice de mari adîncimi ale sufletului. (În afară de *Omul care şi-a găsii umbra,* radiografia unor asemenea obnubilări psihice mai poate fi întîlnită la el în *Păianjenul negru,* tulburător studiu asupra ravagiilor singurătăţii, precum şi în romanul *Simfonia fantastică.)* Niciodată însă desenul în tuş al acestor anxietăţi copleşitoare n-a primit într-un chip mai pregnant sigiliul miraculosului ca în această compunere apărută în 1925. Naratorul este un citadin surprins într-un Bucureşti estival, torid (descris cu profuziune de culori), de unde, la sugestia unui prieten, evadează la ţară în căutarea unei primeniri a nervilor slăbiţi, terorizaţi de o obsesie. Aceasta e omul său din vis, „un domn cu haine cenuşii; un bătrîn, cu musteţile cărunte, tunse scurt, cu o figură foarte tristă şi obosită”, care, însoţit în permanenţă de un cîine cafeniu, se iveşte întotdeauna salvator în situaţiile fără ieşire ale coşmarurilor. Pînă aici, nimic în afara limitelor unei psihopatii. Acţiunea se proiectează însă, dintr-o dată, în plin supranatural, în momentul în care povestitorului i se prezintă cunoştinţa sa onirică în carne şi oase, în persoana lui Ordeanu,

un moşier ruinat de patima jocului de cărţi; nu numai omul şi cîinele său (al cărui nume coincide cu al aceluia din vis) se identifică total cu fiinţele întrezărite oniric, dar chiar şi peisajul unde are loc scena se dovedeşte a fi avut o consistenţă apriorică. Angajînd întîmplările pe această pîrtie a iraţionalităţii pure, Cezar Petrescu, conform obiceiului său, înţelege să le potenţeze, atribuindu-le un suplimentar dramatism exterior. Povestitorul

îl va regăsi pe Iorgu Ordeanu la Bucureşti, suportînd ultimele consecinţe ale decrepitudinii într-o încăpere promiscuă, luată cu chirie; punctul culminant al desfăşurării narative îl marchează înfruntarea celor doi la masa verde (o scenă asemănătoare imaginează Hoffmann în *Norocul la joc)*, în urma căreia moşierul, totalmente decavat, se sinucide. Jocul oniric avusese, prin urmare, puterea platonieiană de a construi anticipativ figurile de şah, nu însă şi pe aceea premonitorie de a prevedea mişcările partidei. Visul metafizic se converteşte astfel în motivul celuilalt, al unui alter ego binefăcător de data aceasta, pe care implacabilele impulsuri negre ale eroului îl vor suprima. Tiparele ultime ale subiectului par a proiecta autodistrugerea mitică, lupta fără noimă cu ursitoarea cea bună, semnificaţie care are darul de a încorpora, fără stridenţă, ostentaţia unor asemenea accente morale. [...]

Fantasticul concurează deci sfera normalului prin juxtapunere, ceea ce aduce aminte nu numai de Hoffmann, dar şi de unele povestiri contemporane ale lui Julio Cortázar. [...] Între cele două nivele ale experienţei existenţiale există inadmisibile canale comunicante, reprezentînd tot atîtea virtuale surprize explozive (vezi: apariţiile fantomatice ale cîinelui sau reminiscenţa imaginii pedepsitoare a femeii iubite de ambii eroi), menite a spori interesul epic. Răsfrîntă simbolic, inserţia inexplicabilului în real recompune mişcarea oscilantă a unui flux şi reflux care angajează întreaga existenţă a omului. Copilărie ireversibilă, dragoste pierdută, prietenie ratată, totul tinzînd a dezvălui, în final, înţelesul etern-uman al unui plînset amar la căpătîiul propriului destin. *(Proza fantastică românească,* Bucureşti. Editura Minerva, seria „Momente şi sinteze", 1975, cap. *Fantasticul ca revers inacceptabil al verosimilului,* p. 192—199.)

MIRCEA ZACIU Obsesia fundamentală a literaturii lui [Cezar] P[etrescu] este ideea destinului (individual şi colectiv) acţionînd

asupra lumii româneşti din veacul al XX-lea ca o „fatalitate” născută din conjugarea factorilor istorici, geografici, social-politici şi generînd sentimentul unui tragic modern. [...] Minată de contradicţii insolubile, aglutinînd forme rezistente de feudalism şi patriarhalitate cu rapide (şi inaderente) prefaceri tehnice, sociale, politice, societatea contemporană poartă însemnele miticului animal evocat de Rabelais, Katoblepas, care se autodevoră grotesc-tragic. Există în primele proze ale scriitorului o surprindere a derivei lumii rurale, comună deocamdată cu atmosfera romantismului minor,

caracteristic literaturii începutului de secol (M. Sadoveanu, Al. rătescu-Voineşti, Em. Gârleanu, ,Sandu Aldea, I. A. Bassarabescu ş.a.) cu o asociere a unui pesimism convenţional, identificat nu în procesul amplu, cît în faptul mărunt, banal ori senzaţional *(Scrisorile unui răzeş, Drumul cu plopi, Omul din vis, Carnet de vară* etc.). Ulterior, [Cezar] P[etrescu] a văzut aci o „lichidare" progresivă a atitudinilor sămănătoriste, o desfacere de plasma ideologică a unui curent ce-şi pusese amprenta nu numai asupra creaţiei lui, ci şi a „generaţiei" antebelice. [...] În prefaţa la *Plecat fără adresă,* ideile receptate anterior din lectura lui N. Iorga, a lui C. Stere (filtrare a lecturii ruşilor şi topos al „omului de prisos") se combină cu explicaţiile recente ale lui N. Berdiaev din *Un nou ev mediu* (1924). Antagonismele de clasă (mereu prezente) sînt amplificate însă prin conflictul declanşat între două tipuri de civilizaţie (patriarhală şi capitalistă, modernă), între două moduri de existenţă (oriental-occidental) şi între aparenţă şi esenţă, legate şi de poziţia geografică şi de răscruce a lumilor, tipică istoriei naţionale. Aceste „dualisme" conferă lumii româneşti „identitatea în deznădejde" a tuturor categoriilor aflate în cîmpul de observaţie, apologie a „învinşilor", mai precis a victimelor miturilor moderne, fantasmelor, ficţiunilor maşinii, progresului, generatoare de dezechilibru, incertitudine, singurătate. „Înverşunat să pună stapînire pe planetă, să-şi creeze o fericire planetară, de animal planetar, omul a pierdut sensul cosmic al vieţii": omul „interior" a fost abandonat unei totale solitudini, fericirea promisă de profeţii capitalismului s-a dovedit simplă iluzie. În locul împlinirilor sociale şi morale, asistăm la degringolada venală, coruptă, sterilă, macabră, anunţînd apropierea unor dezastre de apocalipsă. [...] Epuizarea rapidă a energiilor, nesiguranţa interioară, dezechilibrul psihic, devin consecinţele în plan individual ale procesului istoric: „Niciodată omul n-a fost mai nefericit decît astăzi, fiindcă niciodată nu s-a găsit mai înalt suspendat în vid, fără reazem interior într'-o societate în lichidare, care se autodevora"

(Prefaţă la Plecat fără adresă). Esenţial, aşadar, proza lui [Cezar] P[etrescu] ridică problemele acute ale epocii, în consonanţă cu proza europeană contemporană: prelungirea tehnicii naturaliste (preferinţă acordată atmosferei asupra intrigii, pictură a „mediului”, acţionînd eroziv asupra personajelor), coincidenţă de viziune cu proza lui Thomas şi Heinrich Mann, cu Jules Romains, G. Duhamel, Musil sau Friedo Lampe, prin comuna idee a unei civilizaţii bolnave şi a sensibilităţii sale. Univers populat de „oameni fără calităţi”, sentiment al unui „unanimism” de semn negativ, lume de

frustraţi, cavaleri de industrie, boemi, rataţi superiori (îndeosebi artişti), tineri violenţi, arivişti, decrepiţi, decavaţi, faună ambiguă, recrutată din întreaga scară socială, de la declasaţi şi lumpeni, pînă la aristocraţia de sînge (ori a banului) şi la exponenţii puterii politice. Cu toată această diversitate balzaciană, tipologia prozei lui [Cezar] P[etrescu] rămîne paradoxal monocordă, reductibilă la figura, singura plauzibilă, a „învinsului", continuînd — într-un alt peisaj istoric — drama lui Dan al lui Vlahuţă ori a lui Andrei Rizescu, eroul lui Brătescu-Voineşti. De la Radu Comşa (cap de serie, erou construit cu o mai aplicată artă a desenului psihologic) pînă la Bogdan Cernegură (din *Ochii strigoiului)*, personajele predilecte ale scriitorului sînt reductibile la acelaşi numitor comun al mentalităţii, reacţiilor, gesticii şi destinului. Experienţa iterativă ă eroilor lui [Cezar] P[etrescu] e a „dezrădăcinatului" şi „inadaptabilului", sortit eşecurilor, înfrîngerilor, ratării sau gestului disperat. Accentul fantastic ori senzaţional din unele romane nu face decît să sublinieze, impactul cu o realitate, inaderentă, caracterul convenţional al intrigii fiind aci încă mai evident. Scriitorul rămîne mai personal în evocarea epică lentă, lipsită de spectaculos, a existenţelor crepusculare, impregnate de atmosferă decadentă, nu străin aci de stilul unei „art nouveau" la modă. Informat şi deschis experienţelor estetice, [Cezar] P[etrescu] era, de altfel, la curent cu mişcarea mondială a prozei interbelice, căutînd cu ostentaţie uneori să se „pună de acord" cu tehnicile ei moderne: montajul epic influenţat de cel cinematografic, secţiunea transversală într-o realitate temporală ori spaţială, alternanţa simbolică a planurilor, rapida (uneori simultana) schimbare a cadrelor etc., inclusiv ideea-pilot a „romanului marelui oraş" (introdusa de *Manhattan Transfer* al lui Dos Passos, 1925, şi de *Berlin Alexanderplatz* al lui Döblin. 1929). preluate cu destul fler scriitoricesc. [...] Această tehnică narativă, vizibil modernă, se află însă într-o permanentă inadecvare cu stilul stufos „sadovenian" al acestei proze, mereu trasă îndărăt spre ritmurile verbale ale povestirii tradiţionale. Observaţia

realistă, acidă, nervoasă a gazetarului e „tradusă” într-un discurs pletoric, arborescent, asociativ şi livresc cu exces, pricină a desuetudinii acestei proze, altfel atît de receptivă la problematica epocii şi la chestiunile de estetică a romanului: [Cezar] P[etrescu] e unul din puţinii prozatori români prin excelenţă citadin, evoluînd fără prejudecăţi şi stinghereli în mediile cele mai felurite, create de diversificarea societăţii noastre postbelice; el sesizează cu acuitatea observatorului cu îndelungă experienţă o fenomenologie caracteristică, simptomele şi diagnoza maladiilor ce macină lumea sa, chiar dacă soluţiile

lipsesc ori se limitează la paleative morale. El e prin fibra intimă a talentului un reporter, avid de actualitate, ancorat în prezentul mişcător şi greu sesizabil, fără prejudecata „perspectivei”, dispus să investigheze cu claritate tot ce-i cade sub ochi. Dacă prejudecata calofilă n-ar fi alterat stilistica discursului, el ar fi putut depăşi prin idei şi organică viziune asupra lumii, cît şi printr-o arhitectură epică impresionantă pe marii săi contemporani. Pe care i-a concurat, de altfel, în cea mai largă şi populară audienţă de public. Posteritatea, în acord cu sentinţele criticii interbelice, a corectat sensibil relieful scriitorului. [Cezar] P[etrescu] este un caz interesant de creator divergent, la care ideile şi proiectele, mult mai interesante, o iau înaintea realizării estetice, aceasta minată de multiple carenţe. *(Cezar Petrescu,* în *Scriitori români,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, seria „Mic dicţionar”, 1978, p. 369—372.)

AL. PIRU: Modelul întîiului volum al lui Cezar Petrescu, *Scrisorile unui răzeş* (1922), era, nu s-a observat, cartea lui Mihail Sadoveanu din 1906 *La noi în Viişoara. Scrisori către un prieten.* [...] Naratorul e un dezrădăcinat, cum erau unii scriitori de la *Sămănătorul,* mai ales ardelenii, dar nu numai ei. În *Lettres de mon moulin* (1866), alt model al lui Cezar Petrescu, Alphonse Daudet, simţindu-se ca un proscris la Paris,

revenea nostalgic în bucolica Provenţă, compunînd balade în proză, istorii nu mai puţin naive, povestiri fantastice şi curioase, parabole, multe apropiate de naraţiunile din *Scrisorile unui răzeş.* Nu prea deosebite sînt şi faimoasele *Veglie di Neri* (1889), ale lui Renato Fucini, cu oameni şi peisaje din cîmpia toscană. *Il matto delle Giuncae* se poate apropia de schiţa lui Cezar Petrescu *Rîsul,* unde un guşat (Zobie al lui Delavrancea) se răzbună în timpul unei inundaţii pe stăpînul său, lăsîndu-l în voia apelor într-un bordei. Iată-l pe Cezar Petrescu verist. Lirismul duios sau patetic e o condiţie a povestirii de dragoste. La un chef, foştii elevi ai dascălului Preda, care le vorbise despre Dacia Felix, constată că una din femeile de cîrciumă e fiica fostului lor profesor, devenit din cauza mizeriei gazdă amorezilor copilei sale *(Dacia Felix).* La un bal, nenea Iorgu povesteşte, apropozito de un vals, întîmplarea sa din tinereţe. Îi prezentase actualului colonel pensionar Gogu Vlahopol pe fata popei Costache, Margareta, la care ţinea foarte mult. Valsînd cu ea, Gogu îi sucise capul, înstrăinînd-o de confidentul ei. Apoi o uitase, fără să-şi dea seama că acest lucru o făcuse să îmbătrînească fecioară şi să asculte maniacal

la gramofon valsul de altădată *(Valsul rozelor)*. Este tema dezamăgirii, a deziluziei, predilectă la Cezar Petrescu. [...] Mai interesantă e povestea cu fiul de fost moşier, care primeşte dragostea şi bunurile noii tinere proprietare, dar o părăseşte cînd, în grajd, îşi găseşte calul de la părinţi neîngrijit şi îmbătrînit: îl împuşcă şi pleacă *(Zair);* sau istoria cu doctorul sihăstrit la Chioaia, Constantin Negrea, care, întors noaptea de la un chef într-o birjă, îşi călcase pe drum, fără să ştie, mama, o ţărancă venită să-şi viziteze cu o seară înainte fiul, privită de el cu indiferenţă: o recunoaşte în sala de autopsie a spitalului unde lucra *(Povestire de iarnă).* [...] Cezar Petrescu este neîndoios un discipol al lui Sadoveanu *(Socoteala* aminteşte *O umbră)*, dar şi un emul al lui. De altfel, volumele lui Sadoveanu, apărute în acelaşi an cu *Scrisorile unui răzeş, Pildele lui cuconu Vichente* şi *Ţi-aduci aminte,* nu sînt superioare ca valoare artistică.

Cezar Petrescu a căutat să se individualizeze şi să-şi varieze subiectele chiar din al doilea volum, tot de povestiri, *Drumul cu plopi* (1924). Fără să-i lipsească fantezia, de originalitate, se înţelege, nu poate fi vorba. În *Adevărul* (spre a scăpa de întrebările nevestei, Virgil Miclescu îşi inventează un prieten imaginar) s-a putut inspira din nuvela lui Anatole France, *Putois,* din volumul *Crainquebille, Putois, Riquet et plusieurs autres récits profitables* (1903), istorie a unui grădinar vagabond, născocit de mama lui Bergeret şi impus ca real întregului orăşel. *Unchiul din America,* istorie a unchiului crezut întors bogat din America şi descoperit paznic la un bîlci, seamănă cu *Mon oncle Jules* din volumul *Miss Harriet* (1884) de Guy de Maupassant, dar s-a demonstrat că autorul localizează pe un spaţiu de trei ori mai mare, folosind din textul străin doar ideea epică. Pentru *Aventura,* punctul de plecare ar fi o nuvelă de Charles-Louis Philippe, autorul unor istorisiri *De la petite viile* şi a *Quatre histoires de pauvre amour* (1897). Este vorba de soţul care-şi reîntîlneşte fosta soţie şi, tocmai cînd încearcă să reînnoade firul, constată că are o fetiţă din noul ei mariaj. Nu este exclus ca la baza povestirilor *Înjunghierea din Fundătura 13*

Septemvrie, cu procurorul ce face întîmplător expertiza medico-legală a cadavrului fostei iubite, asasinată de amantul ei, şi *Inelul cu piatra de rubin,* cu maiorul care se sinucide, fiindcă a găsit un inel dăruit de el iubitei sale la un rănit mortal, să existe alte prototipuri. Motivul e al bizarei şi fatalei coincidenţe din *Povestire de iarnă,* nuvelă reluată şi dezvoltată în 1949 în *Doctorul Negrea.* Subiect de roman are *Cariera lui Vidran,* unde un avocat prosperă, deoarece lumea crede că ar fi încercat să salveze într-un accident feroviar o

femeie din lumea bună şi pe fetiţa ei. În loc să dezmintă ştirea, Vidran, beneficiază de ea, e primit la conacul lui Henri Stepano şi, emancipat, îşi părăseşte toate aspiraţiile tinereţii. Idealistul sfîrşind prin renunţare în conformism e un personaj tipic în literatura lui Cezar Petrescu.

Cu următorul volum, tot de nuvele, *Omul din vis.* (1925), probabil voind a da un răspuns celor care-l acuzau de lipsa motivării psihologice a prozei sale şi cum la modă erau revelările lui Freud asupra a ceea ce se ascunde dincolo de principiul plăcerii *(Jenseits des Lustprinzips,* 1920) şi mai vechea „ştiinţă a visurilor" *(Die Traumdeutung),* Cezar Petrescu explorează viaţa lăuntrică, conştţinţa şi subconştientul. Nuvela *Somnul* e o spovedanie. Un tînăr ministeriabil de curînd căsătorit primeşte multe vizite de partizani politici. Începe să aibă suspiciuni cu privire la purtările Cordeliei, cade pradă geloziei. Curînd află că nevasta îi înşală, însă fără să vrea, cînd doarme. Soţul, schimbă localităţile, locuinţele, se retrage în locuri, singuratice, dar duşmanii nevăzuţi, mergînd pînă la eroii din cărţi, îl urmăresc peste tot. Le observă, prezenţa pe chipul femeii, care ia în somn un aer pervers şi, nemaiputînd suporta chinul, o strangulează. Într-adevăr, gelozia nu numai că naşte monştri, dar îi şi ucide. *Somnul* e un mic studiu al acestui sentiment, denumit de psihanalişti complexul lui Cain. Simbolul nu e ocolit în proza lui Cezar, Petrescu. Într-un hotel dintr-o staţiune de vară, vilegiaturistii văd un individ în negru, necunoscut, mereu singur şi care nu vorbeşte cu nimeni. Dacă, există în adevăr, căci uneori e numai presimţit, iar la sfîrşit dispare în chip misterios, el e doar conştiinţa fiecăruia, despre care psihologii ne încredinţează că nu e nici interioară, nici exterioară, e raportul cu lumea *(Palace)*. Tema din *Păianjenul negru,* e cea din piesa pirandeliană a lui Luigi Chiarelli, *La maschera e il volto* (1916), tema contrastului dintre fondul real şi aparenţele convenţionale. Este cazul lui Haralamb Tărcuş, care, nemairegăsindu-şi ipostaza actorului Haro Ditarca, se sinucide, nu din cauza declinului fizic, ci din cauza ratării. În

Omul din vis, nuvela ce dă titlul volumului, doar începutul e insolit. Naratorul, Ion Theodoreseu, visează mereu un bătrîn însoţit de un cîine, pe care îi recunoaşte apoi, luat de un prieten la ţară, în persoana lui Iorgu Ordeanu şi a cîinelui său Soliman. Psihologia actuală (S. Monneret, *Le sommeil et les rêves,* Paris, 1976) admite fenomenul foarte rar de clarviziune, adică de viziune aparent directă (de către cel care visează) a unui loc, peisaj sau obiect încă necunoscut de el, cu un cuvînt, visul poate avea valoare predictivă, şi debutul nuvelei are o îndreptăţire. Ordeanu, jucător de cărţi, e silit să lichideze moşia

şi să se mute la oraş. Mulţumită cîinelui, Theodorescu îl regăseşte şi-l vizitează. Ordeanu păstrează pe o măsuţă portretul Agatei, iubită şi moartă din pricina naratorului. Cei doi se reîntîlnesc la club, recad în patima lor ruinătoare, şi Ordeanu, pierzînd tot ce mai avea, se sinucide, mai înainte ca naratorul să-şi repare gestul faţă de el. Sperase să afle de la bătrîn ce legătură avusese cu defuncta Agata. Se pot presupune sugestii din *Dama de pică* de Puşkin şi *Jucătorul* de Dostoievski.

Fără să fie ieşite din comun, aceste trei volume anunţau un prozator ce promitea îndeosebi în linia tradiţiei. [...]

Concomitent cu *Întunecare,* Cezar Petrescu publică în 1928 [...] şi curioasa nuvelă *Omul care şi-a găsit umbra,* replică, după titlu, la *Peter Schlemihl's Wundersame Geschichte* (1814), de Adalbert von Chamisso, istorie nu mai puţin enigmatică a eroului care şi-a pierdut umbra, altfel zicînd identitatea. Este vorba de şeful politic Ion Burdea-Niculeşti, prăbuşit în momentul cînd ajunge în culmea puterii, probabil fiindcă îşi dă seama că s-a alienat de existenţa autentică, ducînd o viaţă indiferentă faţă de soţie, care moare, lăsîndu-i un copil, pierdut apoi şi el. Redobîndindu-şi prea tîrziu omenia, Ion Burdea-Niculeşti se sinucide. [...]

Nimic fantastic în nuvela *Adevărata moarte a lui Guynemer.* În 1927 avusese loc o încercare ratată a aviatorilor francezi Charles Nungesser şi François Goli de a traversa Atlanticul îndată după aceea, reuşita aviatorului american Charles Lindberg. Autorul imaginează ce s-a întîmplat cu asul aviaţiei franceze, Georges Guynemer, dispărut în 1917, după 54 de victorii aeriene. Abătut de germani, fabulează Cezar Petrescu, acesta ar fi fost spitalizat în Silezia, de unde, evadat cu o infirmieră aparţinînd înaltei societăţi, avînd gîndul de a ajunge undeva în insulele Pacificului a eşuat în Carpaţi, în ţinuturi sălbatice, stîncoase. Însă departe de lume, cuplul nu realizează fericirea, fiindcă şoimul văzduhurilor de altădată nu se poate acomoda pe pămînt, şi existenţa banală e tot un fel de moarte. E tema atracţiei absolutului şi a utopiei dragostei din *L'Atlantide* (1919) de Pierre

Benoît. Excelentă prin aerul de mister, lăsat nedezlegat pînă la urmă, după formula din *Koenigsmark* (1918) de acelaşi Pierre Benoît, e nuvela *Aranca, ştima lacurilor.* Un tînăr amator de cărţi rare merge împreună cu prietenul său, avocatul Silvestru Hotăran, la un castel din regiunea Sihiului pentru a asista la licitaţia moştenirii contelui Andor Kemény, mort în 1926, la Budapesta. Castelul e înconjurat de mlaştini şi, după credinţa localnicilor, bîntuit de stafii. Avocatul citeşte vizitatorului o prescurtare despre viaţa şi actele defuncţilor Armin, Andor, Ana şi Aranca. Kemény, începînd de la anul 1860 pînă la anul 1926. Rezultă că Andor,

născut prin 1838, era fiul contelui Armin, mort în 1881, urmaş, acesta, al cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, participant la cea de a treia cruciadă şi captiv al sultanului Saladin. Andor redactează o biografie a strămoşului său cavaler, a cărui reîncarnare, practicînd spiritismul, începe să se creadă. La 37 de ani se căsătoreşte cu Ana Porumbacu, de 18 ani, de la care are o fiică, pe Aranca Maria Ştefania. Ana moare înecată la 24 de ani şi, prin spiritism, Andor se încredinţează că era reîncarnarea principesei Azisa, nepoata sultanului Saladin. După studii în Anglia, contesa Aranca revine la castelul părintesc, unde dispare în vremea revoluţiei lui Bela Kun, din 1919. În biblioteca din castel, eroul nostru descoperă multe cărţi de ocultism şi, printre raritäţi, *Introduction à la vie dévote* de Sfîntul François de Sales. Sub impresia memoriului citit de Silvestru Hotăran, a alcoolului şi portretului Arancăi, executat de un pictor din Budapesta, tînărul bibliofil urmează un spectru şi cade în mlaştina de lîngă lacul castelului, tocmai în locul unde zăcea corpul contesei Aranca, după cum, salvat, va afla mai tîrziu. De ce s-a sinucis sau cine a ucis pe Aranca, iată întrebări la care nimeni nu poate răspunde, enigmă bine întreţinută de autorul însuşi, epic şi mai ales cu remarcabilă fantezie plastică, în cel mai bun spirit romanesc. Nici *Fereastra,* cea de a treia nuvelă din volum, repartizată apoi în *Drumul cu plopi,* de obicei trecută cu vederea de comentatori, nu e lipsită de dramatism. Domnişoara Ana fiica unui alcoolic, nu atît temperament retractil, cît mai curînd suflet frustrat, a rămas fată bătrînă. Un arhitect, sosit în tîrgul de provincie pentru a ridica o catedrală, găzduieşte la ea, şi o speranţă mijeşte în inima bătrînei domnişoare. Dar acesta îşi aduce după un timp şi nevasta, o femeie tînără, involuntar jignitoare faţă de semenele ei în vîrstă. Spre a se răzbuna, Ana, deşi aflase de uneltirea unor lucrători, nu împiedică pe arhitect să instaleze singur crucea pe cupola bisericii şi invită pe Lulu să privească de la fereastră abia în momentul cînd accidentul, căderea de pe turlă a arhitectului, are loc. *(Cezar Petrescu, azi,* studiu introductiv la *Opere. I,*

Bucureşti. Editura Minerva, colecţia „Scriitori români”, 1985 p. VIII—XI, XIII—XV.)

CONSTANTIN CIOPRAGA: Prozator cu o subliniată propensiune spre realităţile sociale, romancier, dar şi autor de nuvele, alert, prolific, deschis problemelor la ordinea zilei, Cezar Petrescu, adept al unei retorici consacrate, s-a orientat, nu de puţine ori, spre fantastic. Cinci volume, grupate în categoria *Fantasticului interior* şi făcînd parte din *Cronica românească a veacului XX* o demonstrează. Privit mai atent,

fantasticul lui Cezar Petrescu vrea să spună că irealul e o excrescenţă neaşteptată a realului, lunecare lentă în superstiţios şi oniric, de unde succesiunea de forme combinatorii frizînd o iraţionalitate frapantă sau discretă. Oamenii, pare a susţine autorul *Întunecării,* îşi manifestă veritabila individualitate (cea interioară), în momentele de criză psihică şi etică, la întretă-ierea realului cu imaginarul, mai exact la interferenţa concretului — din experienţă diurnă — cu spectacolul şi misterul orelor de noapte. Nu romanele *Simfonia fantastică* sau *Baletul mecanic* recomandă îndeajuns filonul fantastic, ci prozele de dimensiuni mai restrînse, povestiri şi nuvele de cincizeci-şaizeci de pagini — *Omul din vis, Aranca, ştima lacurilor, Omul care şi-a găsit umbra, Adevărata moarte a lui Guynemer* — ilustrînd formula, de altfel, improprie, de „fantastic interior”. În toate acestea, relatînd experienţe la persoana întîi sau experienţe raportate de martori, cîte o fiinţă discontinuă se împarte între convenţiile vieţii exterioare şi solitudinea celei interioare; se produce, inevitabil, o ruptură între durata normală şi timpul ascuns, inaccesibil celorlalţi, încifrat, criptic, deformator al noimelor. Cum accesul în interiorul labirintic, ceţos şi insolit, e barat, cum resorturile faptelor se refuză cunoaşterii, nonsensurile, situaţiile derutante, neverosimile, se afiliază fantasticului. Intruziunea acestuia devine uneori atît de naturală, încît realul şi imaginarul dau impresia de simultaneism.

Se vede lesne că fantezia excepţională a prozatorului e nutrită cu lecturi despre ocultism şi parapsihologic, cu scrieri sfi- dînd ordinea cotidianului trăit; fantome, demoni, practici secrete, coşmare, tulburări fiziologice, magie şi esoterism, acestea impulsionează propriile demersuri de creator. Între bunurile moştenite de moşierul decrepit Iorgu Ordeanu *(Omul din vis)*, figurează „manuscrise deasupra cărora au migălit, la lumină de opaiţ, călugări în chilii de mănăstiri, cărturari arşi pe rug, slujitori ai cabalei, vraci ai magiei negre, alhimişti căutători ai pietrei filozofale şi a izvorului de tinereţe veşnică...”. Prin intermediul altui personaj (delegat al autorului), lectorului i se vorbeşte, în

Aranca, ştima lacurilor, de interesul contelui Andor Kemény pentru „ştiinţele oculte, reîncarnare, spiritism, magnetism” şi magie, de cărţi de acest gen redactate de Allan Kardek, de Swedenborg, Denis Areopagitul, Ruysbroeck şi alţii. Autorul Arancăi... a trecut, de bună seamă, prin reprezentanţii faimoşi ai fantasticului, prin E.T.A. Hoffmann, Théophile Gautier, Villiers de l’Isle-Adam, Barbey d’Aurévilly, Edgar Poe, Guy de Maupassant, Gérard de Nerval, însă, în cazul său, miraculosul, supranaturalul şi

magicul ocupă funcţii precare; lipsesc diversele dislocări şi răsturnări stupefiante, forţele fascinatorii şi exorcizante din romantismul german, scenele crispante, situaţiile imaginate ulterior de un Mircea Eliade. Chiar dacă livrescul şi lecturile au partea lor de contribuţie, tipul de fantastic practicat de prozator stă, pe mare întindere, în dependenţa unor rezonanţe folclorice, avînd ca nucleu germinativ nu atît ilogicul absolut, cît nemaivăzutul.

Atîta timp cît obsesia e semnul unei rupturi în echilibrul dintre experienţa colectivă şi cea individuală, ea ţine de domeniul psihopatologicului. Curiozitatea cui va care se apropie de *Omul din vis* — piesă titulară dintr-un volum cu subtitlul *Trei povestiri cu morţi* — e întreţinută, de la un anumit nivel, de repetate coincidenţe de natură onirică. Obsesia se rezolvă în senzaţional preocupat încă din anii de liceu de omul care-i apărea în vis, un vis anticipativ, naratorul îl descoperă în realitate sub înfăţişarea „unui domn cu haine cenuşii: un bătrîn cu mustăţile cărunte, tunse scurt, cu o figură foarte tristă şi obosită, cu o cravată îngustă şi neagră, strînsă pe un guler tare, din care se vede vîrful de metal al butonului!...”. Straniul personaj, salvatorul din vis, revine benefic, misterios, de cîte ori naratorul se găseşte în dificultate: şi totdeauna însoţit de un căţel cafeniu „cu picioarele scurte şi răsucite în afară, ca labele de crocodil”. Aici, nelipsitul cîine Soliman e un analog al *umbrei* dintr-o viitoare nuvelă, *Omul care şi-a găsit umbra.* Urmaş ruinat al unei vechi familii de latifundiari, Iorgu Ordeanu, *omul din vis,* a pierdut la cărţi o avere imensă; el e concomitent, vedenie şi adevăr, de unde senzaţia bizară de halucinant, de nelinişte şi tensiune, toate implicate într-o ţesătură de stări confuze, lunecoase şi tulburătoare. Întrebările pe care naratorul(el însuşi cartofor impenitent) şi le adresează sieşi, aerul enigmatic al lui Ordeanu la prima întîlnire la ţară (în momentul lichidării ultimei proprietăţi), revederea lui la Bucureşti în spaţiul mizer al unei camere închiriate, (decor balzacian), apoi la clubul jucătorilor de cărţi, unde naratorul cîştigă cei din urmă bani ai „strigoiului”, toate au acea

nuanţă de *flou,* de *sfumato,* caracteristică zonelor misterioase ale existenţei. În semiîntunericul camerei închiriate la Bucureşti zac teancuri de rarităţi bibliofile moştenite, volume prăfuite, nedeschise vreodată de omul dini vis. Tot în penumbră, la flacăra unei lumînări, se vede un Ordeanu „împuţinat", istovit, cu „faţa străvezie", cu „părul cenuşiu şi putred", mască imobilă cu „privire îngheţată de mort". Descripţia excelează în reverberaţii semantice, traducînd răcirea, întunecarea progresivă, agonia; vocea narativă ascunde mereu ceva sau simulează taina.

Detalii ce se sustrag determinismului logic se suprapun tablourilor franc realiste privite de aproape, între care, clubul, mesele de joc, crupierii, nopţile de toamnă, străzile oraşului; îndărătul naratorului stă autorul, atent, ispitit de investigaţii psihologice, totodată moralist indirect despre puterea banului. Jucătorul lui Dostoievski a fost, nici vorbă, punctul de plecare. Două individualităţi complementare — Ordeanu şi naratorul — se constituie în actori, într-o dramă despre patima care devastează definitiv. Un personaj de prim-plan, altul de planul al doilea, ambii comportînd funcţii referenţiale, în vederea conturării unei tipologii. În mister rămîne profilul unei tinere Agata, ,,de o frumuseţe fină şi firavă" (cum o arată o fotografie din camera bătrînului cartofor), figură trecută în moarte, enigmatic legată de biografia celor doi: ermetic închisă în existenţa lui Ordeanu; aeriană şi patetic protectoare în amintirea piezişă a naratorului. „Ce reţea nevăzută de întîmplări risipite în viaţa mea, fără nici o legătură aparentă — se întreabă acesta — îşi lămureau apropieri tainice, se strîngeau acum tot mai aproape, ca sforile unei curse pentru salbătăciunile pădurii, în jurul meu şi al acestui om, strigoi din visurile copilăriei? Şi pentru care sfîrşit această?"... Un revolver, „mic, negru, ca o jucărie", marchează sfîrşitul *omului din vis.* Rămîne însă cîinele Soliman, ataşat de narator, trăsătură de unire cu dispărutul.

Vechi castele bîntuite de fantomele proprietarilor de odinioară abundă în proza

engleză de la Horace Walpole *(Castelul din Otranto,* 1765) şi Anne Radcliffe *(Castelele lui Athlin şi Dunbayne,* 1789), pînă astăzi. Afinităţi la nivelul structurii, nu la cel al vocii narative, pot fi stabilite între respectiva proză, şi *Aranca, ştima lacurilor,* una din creaţiile reprezentative ale fantasticului românesc. Într-un ţinut „blăstămat şi stricat de ape", tărîm de bălţi şi friguri palustre, veghează sumbru, imprevizibil, castelul grofilor Kemény; despre care circulă întîmplări de groază cu stafii şi dispariţii bizare. Un ultim Kemény, „capricios şi despotic", urmaş istovit a douăzeci de generaţii de oameni de arme, claustrat între cărţi oculte, are certitudinea că el e spiritul reîncarnat al unui cavaler din neamul său, turcit cu secole înainte. Amestecul de sînge continuă prin însoţirea contelui Andor Kemény cu Ana Porumbacu (aceasta cu patruzeci de ani mai tînără), fiica unui ţăran din Racoviţa, lîngă Sibiu. Fapt care tulbură lucrurile, femeia, un „medium excep-ţional", se îneacă în canalul din parcul castelului, după care groful comunică cu spiritul răposatei, fostă reîncarnare a nepoatei unui sultan. Coincidenţele, straniul, reiterează; nu după mulţi ani dispare şi Aranka (în titlu: *Aranca),* fiica lor,

instruită într-un pension din Cambridge, pasionată de pescuit şi vînat, de plimbări cu barca pe lac. Slugile, apariţii ciudate, consonante cadrului, jură că noaptea, prin parc, prin încăperile castelului, umblă neauzită stafia contesei Aranca; moarta fără mormînt cere loc de odihnă după datină. Întîmplările, vorbele se succed între realităţi verificabile şi aproximaţii, atenţia mergînd prioritar spre nelămurit, ezitînd între străveziu şi ocult. O astfel de ezitare continuă între „o explicaţie naturală şi una supranaturală" defineşte, în fond, fantasticul (Tzvetan Todorov). Hotărît, *Aranca, ştima lacurilor* e cea mai „muzicală" din toate prozele lui Cezar Petrescu de aspect fantastic: bălţile în tonuri „ruginite" de crepuscul, chemarea „smîrcurilor înmiasmate", oglinzile de apă „băloasă", petele de „mătreaţă buboasă", foirea vietăţilor acvatice — iată elemente de orchestraţie, refrene reactualizînd ritmic senzaţia de uimire.

Focalizare dublă şi chiar triplă, ducînd cinematografic la clătinarea perspectivelor, la schimbarea centrilor de interes şi, în cele din urmă, la o nelinişte ce emană nu numai dinspre indivizi, contele Andor Kemény, Aranca, dar din întreg spaţiul cu „stafii" şi duhuri, cu oameni puţini şi ostili. În „zarea aburită de umezeală", lucrurile iau „înfăţişări spectrale de spaimă": arbori negri, pe jumătate prăbuşiţi în apă, sălcii „moarte", crengi „carbonizate", o barcă aproape scufundată, un „bazin negru", un canal cu apă „tot atît de mocnită şi neagră" configurează o atmosferă de ambiguităţi şi imprevizibil, răscolind straturi adînci ale inconştientului. Asistăm la o ingenioasă potenţare a efectelor narative graţie descripţiei care, nerămînînd la nivelul unui decor, participă la acţiune, imprimă locului o psihologie şi un suflet şi mai ales contribuie la orchestrarea întregului. Penumbre şi întuneric orientează spre vîrste de mult uitate, cu vagi urme în memoria colectivă. Castelul, depărtat de lume, suspect, întunecat, „fuliginos şi mut", ascunde cine ştie ce taine. Între *a fi* şi *a părea* se instituie cînd raporturi de egalitate, cînd de respingere: tranziţii din *real,* în *ireal,* niciodată echilibrate, reînnoiesc sistematic

dubiile, incertitudinea, anxietăţile. Umbre şi apariţii fantomatice se plimbă pe coridoare; nişte bătrîni servitori *par* „doi vrăjitori, din cei care fierb băuturi blestemate din labe de mort, piele de broască şi inimă de motan negru, dezbrăcîndu-se la piele în miezul nopţii ca să joace dansurile lor deşănţate”. Fantezia trimite imediat la ritualuri magice în „lumina cretoasă a’ lunii”, cînd cîinii, neliniştiţi, „urlă de groază”.

Un guşat cu braţe lungi de gorilă, monstru respingător, sporeşte sinistrul. În acord cu spaţiul extern, microunivers în care castelul dormitează în lumină „vînătă, bolnavă şi tristă”,

spaţiul dintre zidurile edificiului multisecular, cu ferestre „înguste, şi opace” convine scenariului de dramă. Nimeni nu vrea să înnopteze în camera răposatei Aranca. Ochii ei verzi, cum apar într-un portret, fascinează, ca în *Portretul lui Dorian Gray* de Oscar Wilde; însă ochii nu sînt „într-adevăr verzi, ci aurii, şi negri, şi viorii în acelaşi timp, schimbători, profunzi şi hipnotici cum sunt ochii de leopard...” Întreg „fluidul vieţii” Arankăi din portret e legat prin mii de fire de zidurile cu „aer rău”, cu păianjeni şi lilieci, de porţile zăvorite şi armurile ruginite, de cărţile descriind experienţe singulare, de accesele de delir şi febră ale lui Andor Kemény, suferind de insomnii şi prăbuşit în nebunie. Solitarul Kemény n-a ieşit din castel pînă la cincizeci şi unu de ani; structură radical diferită. Aranka, „autentică şi rustică fiică a naturii”, priveşte spre larg. Lunecarea din real, digresiunile cu pigmenţi exotici despre un Ştefan Koloman Andrei Kemény trecut la islamism învederează o fină artă a nuanţelor, acestea împletite cu aluzii despre „efluvii, corp astral, corp odic, aură, materializări”, magnetism şi celelalte. Puterile fascinatorii ale fantomei Arankăi („arătare albă şi jucăuşă”), efectele ei asupra naratorului, dedublarea lui, o băutură străină, prezenţa unei oglinzi martore contribuie la globalizarea impresiei de halucinaţie şi fantasmagorie. Nu e de mirare că sufletul Arankăi, înghiţită de ape poate cu proprie voinţă, poate din nebăgare de seamă, dirijează paşii naratorului spre mlaştini, exact spre locul unde corpul ei putrezea neştiut.

Orice dereglare psihică e pentru Cezar Petrescu motiv de curiozitate, de investigaţii şi ipoteze, dar sedus de „fantastic”, nu-l interesează găsirea cheilor explicatoare, ci apropierea de mecanismele abnorme. Dubla existenţă a lui Ion Burdea-Niculeşti — *Omul care şi-a găsit umbra* — e, aşadar, obiect de observaţie metodică asupra unui personaj de structură balzaciană, de unde cvasiabsenţa fantasticului propriu-zis. Experienţa-limită a protagonistului, văzută în ramificaţiile ei sociale şi etice, relevă fără mare noutate o ascensiune tenace, meticulos calculată, urmată de prăbuşire. Schema morală e aproape de fabulă.

Cu puternicul lui eu posesiv, Ion Burdea-Niculeşti nu acţionează în sensul unui *libido* neistovit, ci exclusiv în direcţia puterii. Ajuns în punctul cel mai înalt al ambiţiilor sale, şef al unui prestigios partid politic, personajul sigur de sine, cinic, „calculat ca o maşină precisă”, e — pe alt plan — un anxios, un asediat de temeri, iar propria-i „umbră” multiplică întrebări secrete. Omul diurn, „orînduit şi stăpîn”, măsurind totul în cifre, trece impasibil peste cadavre, îşi repudiază copilul — ivit din relaţiile cu o colegă — pentru ca printr-o căsătorie profitabilă să intre într-o familie cu blazon.

Episodul femeii jertfite, amintirea copilului, dispărut şi el, aparţin reacţiilor glaciale, abominabilului fără fisuri. „Nimeni să nu aştepte nimic de la nimeni”! Nici o credinţă, conchide omul cu „mască de piatră”. Noaptea, în spaţiu închis, personajul temut şi „lucid la fiecare pas” din timpul zilei e răvăşit, torturat, excedat de prezenţa umbrei. [...] Noaptea e timpul frămîntărilor reluate, timp în care abstractul se reconverteşte în concret. Naraţiunea se sprijină pe tranziţii în serie, între ceea ce pare şi ceea ce este, de la nivelul actului consumat la cel al recapitulării analitice într-o oglindă, memorie, căreia nimic nu-i scapă. Ca într-un basm de Andersen, chiar cu titlul *Umbra,* acest dublu misterios al existenţei terorizează. Nopţi făcînd să apară întrebarea *„pînă cînd?”* confirmă dimensiunea stării-limită, a umbrei (conştiinţei) care, „imaterială” şi „enigmatică”, obligă pe purtător să-şi amintească.

Psihologic orbind, protagonistul e un febril la rece, un excedat, un diabolic fără demonic; fiind greu de precizat unde sfîrşeşte o trăsătură şi unde începe alta, nu se ştie „dacă omul îşi păzea umbra sau umbra îşi păzea omul”. Raporturile dintre real şi abstract se tulbură cînd un automobil îi calcă umbra, el are „senzaţia fizică absurdă că, într-adevăr, roţile au călcat ceva dureros din el...” Senzaţia demonstrînd că insul cu „înfăţişare sigură şi biruitoare” se abandonează straniului, spaimei de sine, posedat de culpa de a fi sfidat forţele fundamentale ale omenescului. Coerenţa odată pierdută, obsesia e formă curentă a unui conflict îrezolvabil, fără altă ieşire decît moartea. Absorbită de tenebre, în cursul nopţii, umbra generează coşmare cu note de fantastic, determinînd hotărîrea celui „înfricoşător de singur în universul lui secret” să se spînzure de un arbore. Se desparte, astfel, de „umbra care-i stă jos, căzută, ca o haină lepădată”. La originea povestirii poate fi celebra nuvelă din 1814 a lui Adalbert von Chamisso, *Strania istorie a lui Peter Schlemihl,* cunoscută şi sub titlul *Omul care şi-a pierdut (vîndut) umbra.*

Nimic n-ar justifica după primele pagini încorporarea povestirii *Adevărata moarte a lui*

Guynemer în categoria fantasticului. Personajul autentic cu acest nume, un tînăr aviator francez prăbuşit la 11 septembrie 1917 după abătuse cincizeci şi patru de avioane de luptă germane, se proiectează în legendă. Condiţia mitizării e de a găsi sprijin reînnoit în ficţiune, de a opune epuizării sensurilor perspective inedite. La Cezar Petrescu, noutatea e de a susţine după dispariţia reală a faimosului pilot că — asemenea unui viteaz din epopeea medievală — el trăieşte: avionul său, „Vieux Charles", a căzut, pilotul, rănit, a fost luat prizonier, apoi transferat din lazaret în lazaret, pînă în Silezia. Element senzaţional, o infirmieră „din neamul cel mai înalt al vrăjmaşilor", îndrăgostită de Guynemer, fuge cu el, cu un avion care în loc să ajungă peste ocean se opreşte într-un spaţiu carpatic deşert, ciclopic, împresurat de înălţimi vinete. Crede oare Guynemer — însoţit de enigmatica femeie — în remodelarea existenţei prin întoarcerea la elementar? Gestul lui e utopic. Iubirea nu-i restituie starea de plenitudine, pe care singur văzduhul i-o asigură. Printr-o răsturnare a codurilor naturale, un şoim — rănit, la rîndu-i, ca mai înainte Guynemer, şi vindecat prin îngrijirea acestuia — se ataşează sălaşului de piatră al celor doi, acceptînd şi el un fel de semicaptivitate ciudată. Se schiţează o reţea de simboluri şi analogii, sugerînd că bravura în război a pilotului francez nu diferă, în substanţă, de comportamentul şoimului „Vieux Charles" (numit astlel în amintirea avionului abătut). Solidaritatea dintre omul înălţimilor şi vultur, ,,corsar al văzduhului", ţine de paradoxul unui eroism neeroic, înţeles ca forţă devoratoare care-şi creează propriile semnificaţii: „Nimeni nu-şi poate evita destinul"... În aer, Guynemer era numai „procuristul unei puteri" care-l „depăşea" şi-l „stăpînea": mai clar încă: „tot ce am săvîrşit curajos îmi venea de dincolo de mine."

Iată dar tema *dublului,* cu alternanţe tranşante între un *departe* epic (eroul care *înfăptuieşte* febril, paroxistic, prospectiv) şi un *aproape* rezervat recapitulărilor, viziune din care acelaşi ins scindat, năruit etic, meditează, „interpretează" retrospectiv în solitudini

montane, redus la o mizerie absolută. O perpetuă ondulaţie de planuri deplasează privirile de la narator — şi el fost aviator — la faimosul as al aerului, acum în zdrenţe, cu „obraz palid, verzui”, misterios pînă la a nu-şi divulga numele. Dacă cel dintîi — naratorul — e tentat să dea precizie irealului, Guynemer, dimpotrivă, dezarticulează sistematic realul, proiectîndu-l în mister şi penumbre. Construit pe antinomii, divergent, distant, taciturn (copleşii de „tortura înfricoşătoare” a muţeniei), relativ locvace apoi, nefericit şi cinic, omul despre care se credea că făcuse „pact cu cerul” pare un „biet nebun”, copleşit de gînduri, descărnat, „rece, enigmatic şi absent”. La mijloc e o teribilă criză a identităţii: Icarul căzut pe pămînt balansează derulat între lumea fenomenală şi cea a esenţelor, cu concluzia că „viaţa depăşeşte mai des decît se crede fantasmagoriile imaginaţiei”. Scos din condiţia sa excepţională de erou, retras în singurătate. Guynemer are ceva de martir, interiorizat, refractar normelor comune. Fapt amintind dramele sihastrilor, cineva „poate evada din lume”, nu şi din el însuşi. Purtător de extreme, personajul „mai mort decît morţii” ştie că iubirea însăşi nu este decît „singurătate în doi”, că el şi Elsa sînt „două elemente iritate ale

naturii, care s-au căutat prin contrast, s-au întîlnit spre nefericire şi vor sfîrşi prin exterminare...”. Entităţi incomunicabile! Zburătorul care, înainte de Antoine de Saint-Exupéry, a intrat în istorie, devine în viziunea lui Cezar Petrescu obiectul unei biografii fanteziste, fabulaţie centrată pe ideea că „singura cuminţenie a eroilor e să ştie a muri la vreme”...

Cu pagini dense ca acestea, prozatorul înfruntă timpul mai sigur decît cu unele din romanele sale. *(În apropierea fantasticului,* în „România literară”, an. XIX, nr. 25, 19 iunie 1986, p. 8.)

MIHAI DASCAL: Spre sfîrşitul anului 1926, *Adevărul literar şi artistic* (an. VII, nr. 307, 24 octombrie, p. 1) publica sub semnătura *„Dr. Ygrec”* un articol intitulat *Freudismul în literatura română (Note pe marginea romanului „Întunecarea”* al d-lui Cezar Petrescu), care atrăgea atenţia asupra convertirii prozatorului la preceptele psihanalizei. [...] Cum romanul *Întunecare* a fost elaborat, potrivit mărturisirii sale, în cuprinsul a trei vacanţe de vară consecutive, fiind gata de tipar în 1925 (vezi: *De vorbă cu d. Cezar Petrescu, în Adevărul literar şi artistic,* an. IX, nr. 453, 11 august 1929, p. 1—2), putem data cu oarecare precizie perimetrul de geneză al preocupării sale pentru psihanaliză. Este epoca de început a frondei suprarealiste, cînd în tendinţa de a-şi argumenta teoretic manifestul artistic mişcarea popularizează masiv constatările şi teoriile a diferite şcoli de cercetare psihologică. Democratizate şi intrate subit în actualitate, ele sporesc nu atît creditul avangardei, cît interesul general pentru procesualitatea vieţii interioare. Sensibil la orice simptom de remaniere epică (fenomen pus în evidenţă şi de publicistica sa), Cezar Petrescu se vrea imediat în prim-plan, urmărind nu numai prioritatea în informaţie, ci şi o veritabilă competenţă în materie. [...]

Extensia domeniului investigat, abundenţa ipotezelor şi caracterul lor experimental îl fac să înainteze însă pe un sol nesigur, proteic. Conceptele cu care operează vor fi de aceea

întrucîtva difuze (chiar şi cele consacrate ezitau relativist în preajma poeziei), conturate prin coroborarea unor surse şi puncte de vedere nu totdeauna congruente. Cîteva constante ale ideaţiei sale epice de inspiraţie psihanalitică pot fi disociate totuşi cu uşurinţă. Cezar Petrescu închipuie, de pildă, insul social dedublat de eul său latent, infraconştient, pe care-l resimte traumatic un *celălalt,* un altul. Cînd perspectiva asupra personajului se revendică mai ales dintr-o direcţie freudiană, eul subliminal îi apare ca depozitar al unei experienţe elementare, urcînd fie din refulări individuale infantile, fie din tare filogenetice (nuvelele *Rîsul, Adevărul, Fereastra, Somnul,* romanul *Simfonia fantastică* etc.). Atunci clnd îi preferă însă ipostaza de factor moderator, de instanţă superioară dominînd şi chiar admonestînd moral fiinţa socială *(Păianjenul negru, Omul din vis, Omul care şi-a găsit umbra* etc.), direcţia pare să sugereze apropierea de viziunea poetului şi cercetătorului englez F, W. H. Myers, foarte popular în Europa prin lucrarea sa postumă *Personalitatea umană* şi oarecum la modă după 1921, cînd André Breton îl preia cu unele corecţii pozitiviste în teoriile sale asupra automatismului psihic.

În ambele cazuri se vizează un singur scop: explorarea teritoriului de dincolo de conştiinţă. Dar, asemenea profunzimii pădurii, care rămîne în plin mister din cauza copacilor, partea de umbră, subiacentă a conştiinţei se lasă greu descifrată, impunînd prin imprevizibil şi fantasticitate. Aceasta este, de altfel, şi „legenda" expresiei „fantasticul interior", cu care scriitorul îşi particularizează un întreg ciclu de opere, rod al noilor propensiuni tematice şi stilistice. „Fantastic interior", adică esotericul lumii de senzaţii şi pulsiuni care precede mecanica de suprafaţă a comportamentului social.

Pînă la abordarea frontală a laitmotivelor psihanalitice, Cezar Petrescu traversează vizibil o etapă de tatonare, de adaptare. Reluînd în volumele *Scrisorile unui răzeş* şi *Drumul cu plopi* multe din textele publicate în *Hiena* şi *Gîndirea,* autorul simte nevoia să le rescrie în conformitate cu noile exigenţe epice. Conflictul

interior al eroilor este acum adîncit, acutizat, deviat în forme irezolvabile, uneori cu finalitate tragică. Personaje scindate între un eu dornic de adaptare sau promovare socială şi un revers subconştient al său, conservator şi retractil, trăind în idealitate şi năzuind la ea ca la o stare originară, iată deja o presimţire a toposurilor psihanalizei. Nuvela *Adevărul* pare să fi prins elocvent şi întrucîtva exponenţial acest nou suflu al problematicii. Eroul, un tînăr proaspăt mariat, trăind încă spaima de singurătate a unei copilării similiorfane şi a unei adolescenţe frustrate de afecţiune, închipuie compensatoriu un prieten ideal, impunîndu-l celor din jur ca etalon. Urzeşte „alături de viaţa cea adevărată şi searbădă, alta idealizată”, observă autorul. El îi mistifică pe ceilalţi, dar nu reuşeşte să se automistifice, eşecul dîndu-i o pronunţată insaţietate existenţială. Apelul la imaginaţie şi nevoia cronică de idealitate sînt văzute însă de scriitor ca defulări manifeste ale unor restricţii infantile şi adolescentine. [...]

O alteritate crescîndă, perfecţionată, excesivă colorează acum tot mai intens comportamentul eroilor cezarpetrescieni, depărtîndu-i de linearitatea tipologică sămănătoristă. În acelaşi

timp preocupat de interioritatea lor, autorul nu mai are suport pentru tirade poematice, textul cîştigînd rapid în epicitate.

Resimt efectele acestei reformulări de atitudine şi alte texte scrise sau revăzute în accastă perioadă, între care am cita îndeosebi celelalte nuvele din *Drumul cu plopi (Inelul cu piatră de rubin, Aventura, Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie, Zăpada, Unchiul din America* etc.), ai căror eroi, precum cel din *Adevărul,* vor să concureze procustian, printr-un model imaginar, o realitate socială sau sufletească inconfortabilă.

Curajul şi toleranţa retorică a prozatorului nu se opresc însă aici. Ipotezele psihanaliştilor îl incită mai ales prin potenţialitatea lor literară, ca filon epic, nestînjenindu-l nici atunci cînd sînt hazardate sau duc la parapsihologic. Ele par a furniza direct subiectul unora dintre cele mai bune nuvele cezarpetres- ciene (şi aş cita între ele: *Rîsul, Omul din vis, Aranca, ştima lacurilor, Omul care şi-a găsit umbra, Somnul)* şi chiar al unora dintre romane (mă gîndesc îndeosebi la *Simfonia fantastică* şi *Baletul mecanic)*.

Myers, de care aminteam, atribuie celor două euri din care consideră că se compune entitatea noastră spirituală (forţînd întrucîtva tradiţia fiziologiei neurologice) sedii cerebrale diferite, bine disociate. Eul subliminal ar locui emisfera dreaptă, cel supraliminal, adaptat la social şi manifestîndu-se ca atare, pe cea stîngă. Abolirea emisferei drepte ne-ar lipsi de conţinutul subconştient, al comportamentului nostru, iar a celei stîngi ne-ar face să acţionăm unilateral, doar prin instincte necenzurate conştient. O asemenea teză, cunoscută poate prin intermediere, stă la baza nuvelei *Rîsul.* Un bătrîn pescar ţine pe lîngă colibă sa un handicapat mintal, care trăieşte într-o elementară şi primitivă frăţietate cu cîinele casei. Traiul cenuşiu le este tulburat de o devastatoare inundaţie, care-i ameninţă cu înecul tocmai cînd o pareză, fatală îl imobilizează pe bătrîn la pat. Singura speranţă de salvare este pentru toţi handicapatul, căruia pescarul îi solicită ajutorul prin disperarea privirii. Numai că acesta trăieşte şi se manifestă

congenital prin instincte, astfel că, mînat numai de egoismul instinctului primar de autoconservare, se salvează singur, părăsindu-şi binefăcătorul în mijlocul apelor, surd la urletele cîinelui. Insolitul motivului impune textul atenţiei publice încă de la tipărirea lui in *Gîndirea* (an. II, nr. 1, 15 aprilie 1922, p. 4—9). Un poet respectat ca Ion Pillat ne face surpriza să-i dedice chiar un inspirat poem, preluînd în titlu numele eroului (este vorba de poemul *Gîngul,* publicat în *Gîndirea,* an. II, nr. 16—17, 5—20 aprilie 1923, p, 229).

Am văzut că personajele *Întunecării* dezbăteau ultimele teorii, asupra mecanismului de configurare a visului cu mare dezinvoltură. Preocuparea lor nu era întîmplătoare, ci simptomul unei propensiuni devoratoare pe care o acuză în această perioadă scriitorul, pusă în evidenţă de bucăţi elaborate paralel cu romanul, dar şi ulterior. Perspectiva generală asupra problemei, uneori terminologia. apoi faptul că eroii sînt întîrziaţi într-un echivoc continuu la graniţa dintre patologic şi normal par să indice ca sursă inspiratoare în primul rînd pe Freud. În dezvoltarea epică a tezelor, prozatorul îşi permite însă largi, remanieri fie apelînd la soluţii sugerate de alţi cercetători, fie moderînd pozitivismul lor. prin fantastic.

În *Omul din vis,* de pildă: protagonistul acuză o gravă stare de decompensare psihică(Freud ia totdeauna abnormalul ca normă în studierea normalităţii). Îl îngrijorează îndeosebi revenirea obsesivă în visele sale de adult a unui laitmotiv al viselor infantile: un bătrîn providenţial, care apare asemeni zînei bune în momentele de criză şi pericol, schimbînd situaţia în favoarea sa. Bătrînul are o prezenţă onirică percutantă, pe care copilul, apoi adultul o reţin pînă la amănunte neînsemnate. Hotărît să-şi odihnească nervii, pleacă la ţară, unde departe de a-şi găsi remediul, asistă stupefiat la întruparea diurnă a visului său. El regăseşte aici omul din vis în persoana unui moşier falimentar al locurilor, sărăcit datorită jocului de cărţi. Căutîndu-i intrigat vecinătatea, eroul are prilejul să-i cîştige ultimii bani, împingîndu-l involuntar la sinucidere. Din acest, moment, visele nocturne i se golesc brusc şi misterios de prezenţa ocrotitorului benefic.

Textul pendulează cu supleţe între registrul realului şi cel al fantasticului, graniţa dintre ele avtnd o anume fragilitate. Eroul trăieşte în plin inverosimil, dar asemeni personajelor de basm, îl creditează cu un firesc consternant.

Cei mai mulţi dintre interpreţii scriitorului, mai ales cei contemporani, asimilează nuvela producţiilor fantastice. *Omul din vis* este însă un exponenţial test literar psihanalitic, fiind fantastic numai în măsura în care exploatează o

ipoteza asupra subconştientului uman, el însuşi fantastic prin incontrolabil şi iraţionalitate.

Starobinski vorbeşte de psihanaliză ca de un demers metaforic. „Psihanaliza, remarcă el, vrea să se desfăşoare ca un *discurs conştient al raţiunii asupra iraţionalului, inconştientului, nondiscursivului;* nimic nu ne autorizează să punem la îndoială sinceritatea acestei intenţii. Dar, în acest caz, avem dreptul să bănuim că psihanaliza e ea însăşi o *mitopoiezã,* un limbaj mitic sau cel puţin un limbaj figurat...” *(Psihanaliză şi*

cunoaştere literară, în *Relaţia critică,* Bucureşti, Editura Univers, 1974, p. 239.) *Omul din vis* este un astfel de discurs raţional asupra iraţionalului din noi.

Aminteam că unii dintre partizanii mişcării (avîndu-l pe Myers ca precursor) exaltau potenţialitatea superioară, divina- torie a subconştientului, capabilă să răzbată prin ecranul eului supraliminal pentru a restabili armonia cosmică a individualităţii. Această potenţialitate generează în ins facultăţi premonitorii, vaticinare, puse în valoare şi intermediate doar de subconştient. Asemenea enunţuri „mitopoetice" par să fi inspirat nuvela cezarpetresciană. Visul fiind o formă de expresie şi manifestare a subconştientului, omul care îi apare în somn eroului n-ar fi altceva decît un mesager oniric al unei realităţi viitoare, trăită apoi în concreteţea ei istorică. A se vedea de aici cît de iconoclast este scriitorul la 1923 în materie de problematică şi cît de mult îşi propune — cît de mult reuşeşte, de fapt — să mute jaloanele gramaticii narative în această direcţie.

Tot la o potenţialitate vizionară, profetică a subconştientului face aluzie şi nuvela *Aranca, ştima lacurilor,* dar într-o manieră mai sinuoasă şi cu o vizibilă aplecare către fantasticul de factură gotică. Într-o ambianţă incert-raddcliffiană şi sub efectul unui vin vechi de Tokay, protagonistul nuvelei se simte provocat de spiritul unei moarte, care, dispărută fără urmă, — sinucigaşă sau victimă a unei crime —, nu-şi găsise, conform mentalităţii creştine, liniştea unui mormînt. Coşmarul urmăririi lui nocturne îl face pe erou descoperitorul mult căutatului cadavru şi pacificatorul locurilor. Dar aventura sa funambulescă se petrece în stare de subconştienţă şi are aspectul unei transe hipnotice, care îi pune în funcţie facultăţi excepţionale de clarviziune. Trezit, conştient adică, nu se recunoaşte în nici una din etapele incursiunii şi află amănunte care îl consternează. Fusese, aşadar, instrumentul unei influenţe oculte, a unui fluid cosmic, în sensul ipotezelor neoplatoniciene ale Renaşterii referitoare la magia naturală. De altfel, scriitorul îşi trădează

sursele, atribuind contelui Andor Kemény, unul dintre personajele nuvelei, interes pentru autori ca Denis Areopagitul, Ruysbroeck, Swedenborg, Allan Kardek şi preocupări fanatice pentru ocultism, magie neagră, metempsihoză, spiritism etc.

Premisa teoretică a nuvelei predispune, ca şi *Omul din vis,* la depăşirea lejeră a firescului, a verosimilului. Prozatorul exploatează această deschidere îndeosebi în direcţia fantasticului terific, redescoperind convenţiile literaturii romantice, dar folosindu-le într-o anume insolită şi modernă convergenţă.

În aceeaşi direcţie se va înscrie peste cîţiva ani şi romanul *Baletul mecanic,* amalgamînd supoziţii psihanalitice cu teme de senzaţional cosmopolit şi fantastic hoffmannesc.

În eseul *Cîteva tipuri de caracter din practica psihanalitică,* Freud consacră un întreg capitol unui caz specific de nevroză, numită a celor „care eşuează din cauza succesului", pe care o argumentează atît cu exemple din experienţa sa medicală, cît şi cu unele furnizate de literatură (Shakespeare, Ibsen etc). [...] *Omul care şi-a găsit umbra,* ampla naraţiune cezarpetresciană, pune în gamă epică această speculaţie freudiană. Personajul, învingător în confruntarea cu capcanele socialului, îşi obţine şi supraveghează ascensiunea printr-o inflexibilă strategie şi cu sacrificiul celor mai elementare precepte morale. Numeroasele frustrări cristalizează însă în subconştient un sentiment de vinovăţie faţă de sine şi ceilalţi, care îl împiedică să-şi savureze victoria şi-i trimite din interior semnele unei teribile anxietăţi, sub imperiul, căreia în cele din urmă îşi curmă viaţa.

De la teza freudiană, scriitorul îşi permite o singură corecţie, antrenînd textul într-o direcţie cvasifantastică. Umbrei eroului, văzută în stranie complicitate cu subconştientul ostil, i se atribuie o substanţialitate antropomorfică şi manifestări animiste. Artificiul, facil romantic, trage în derizoriu angoasa personajului, diminuînd astfel, din păcate, funcţionalitatea ei în cadrul afabulaţiei epice.

Tot sub asediul unui subconştient anarhic, dar în confruntare surdă cu el, trăiesc şi eroii nuvelei *Somnul* sau ai romanului *Simfonia fantastică,* naraţiuni gîndite într-o vizibilă contingenţă tematică şi redundanţă compoziţională. Anticipînd intransigenţa morală a eroilor camilpetrescieni, ca şi dureroasa autoscopie a celor holbanieni, protagonistul nuvelei *Somnul* absolutizează sinceritatea conjugală a soţiei sale. Are însă o dramatică revelaţie, care-l scoate din făgaşul unei promiţătoare cariere politice şi-i destabilizează iremediabil axul existenţial. Constată, de pildă, că soţia îşi compensează loialitatea şi refulările vieţii diurne, în somn, prin libertăţi onirice

adulterine. Din acest moment trăieşte sub spectrul unei gelozii atroce şi devine un adversar implacabil al viselor ei, cărora încearcă să le zăgăzuiască prin toate mijloacele debordanţa stînjenitoare. Zădărnicia tentativelor îi erodează însă progresiv luciditatea şi-l apropie întrucîtva de postura doctorului Kerjenţev, eroul

nuvelei lui Leonid Andreev *Ideea* care-şi supraevalua responsabilitatea mentală tocmai cînd ea devenise o tragică iluzie. Ca şi Kerjenţev, care închipuindu-se demiurg are stupoarea să constate că fusese un banal instrument al tarelor sale biologice, eroul nuvelei *Somnul* se doreşte stăpîn absolut peste subconştientul soţiei, dar ajunge o victimă jalnică a propriului subconştient. [...]

Naraţiunea este concepută ca o confesiune la persoana I, personajul pledîndu-şi cauza frenetic, parcă în faţa unei instanţe de tribunal. Ea fiind însă *ab initio* compromisă, efortul lui devine cu atîl mai ridicol, cu cît se doreşte mai persuasiv. Peroraţia sa trece parcă prin vid, şi o complicitate discretă între autor şi cititor, cu subtil efect epic, îl învăluie ca pe un convalescent căruia trebuie să i se menajeze echilibrul psihic precar. [...]

În evoluţia lui Cezar Petrescu, impactul cu temele de cercetare ale psihanalizei pare un eveniment cardinal, la fel de fecund şi de individualizator precum descoperirea literaturii *Sămănătorului.* El are consecinţe remodelaţoare asupra viziunii epice şi creează în opera sa structuri noi, inconfundabile. Scriitorul devine acum mai curajos în opţiunile sale tematice, mai variat şi original în soluţionarea lor epică, mai complex în ipostazierea caracterologică. Opinăm apoi pentru ideea că numai revelaţiile psihanalizei, cu pozitivismul lor „mitopoetic", îi deschid şi hrănesc apetitul pentru fantastic, experienţă de neconceput în epoca partizanatului său sămănătorist.

În ambiţioasa sa tentativă, pe scriitor l-au pîndit nenumărate capcane. Colegi de generaţie (Felix Aderca) sau ceva mai tineri (Dan Petraşincu, Octav Suluţiu etc.) nu le-au putut ocoli. Cezar Petrescu s-a salvat însă prin spiritul său electiv şi vocaţie autentică. Într-un interviu din 1931 îşi aminteşte de o anume „oroare de exagerările lui Freud". A manifestat, aşadar, programatic, rezistenţă la excese şi a ştiut, cu simţul său epic de scriitor „autohtonist", să le distingă şi să se detaşeze de ele. Rezultatele, în ordine literară, au fost de excepţie. Dacă exegeţii schiţelor şi nuvelelor sămănătoriste

numeau reuşitele acestei faze „piese de rezistenţă” sau „texte antologice”, cei ai prozelor de inspiraţie psihanalitică au vorbit, cu dezinvoltură chiar, de „mici capodopere”, impresionaţi de circulaţia lor universală încă din contemporaneitatea scriitorului.

Şi atîta timp cît acest ataşament teoretic l-a împins pe Cezar Petrescu în prim-planul actualităţii, i-a prilejuit, un netăgăduit progres metodologic şi l-a europenizat în mai mare măsură decît alte opţiuni, avem motive să credem că el a fost o alegere fericită şi rodnică nu numai pentru scriitor, ci şi pentru spaţiul literar românesc. (*„Străinul" din noi sau Cezar Petrescu şi mutaţiile prozei româneşti interbelice,* studiu introductiv la vol. *Somnul, Simfonia fantastică,* Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1988, p. 5—20, 25—20.)

CUPRINS

SCRISORILE UNUI RĂZEŞ (1922)

Rîsul 7
Dacia Felix 22
Valsul rozelor 30
Dezertarea lui Toader Mînzu 44
Prietenul meu Jan 63
Zair 74
Povestire de iarnă 88
Socoteala 98

DRUMUL CU PLOPI (1924)

Adevărul 105
Unchiul din America 119
Căsuţa de nisip 151
Zăpada 158
Fereastra 170
Aventura 222
Înjunghierea din Fundătura 13 Septemvrie 228
Cariera lui Vidran 233
Inelul cu piatra de rubin 259

OMUL DIN VIS (1925)

Somnul	273
Păianjenul negru	313
Omul din vis	331

ARANCA, ŞTIMA LACURILOR (1929)

Adevărata moarte a lui Guynemer	371
Omul care şi-a găsit umbra	412
Aranca, ştima lacurilor	456

REPERE ISTORICO-LITERARE

Camil Petrescu: 509 ; Emanoil Bucuţa: 509 ; Al. Busuioceanu: 510 ; Emil Serghie: 511 ; Scarlat Froda: 512 ; Perpessicius: 514 ; Mihai Ralea: 518 ; Vladimir Streinu: 520 ; Piero Bosio: 521 ; G. Bogdan-Duică: 522 ; D. Karnabat: 523 ; Octav Botez: 525 ; Tudor Vianu: 526 ; Pompiliu Constantinescu: 530 ; Al. Bădăuţă: 533 ; Isabela Sadoveanu: 534 ; E. Lovinescu: 536 ; Scarlat Struţeanu: 537 ; Cezar Petrescu: 539 ; Al. A. Philippide: 539 ; N. Iorga: 541 ; B[asil] Munteano: 542 ; Horia Stancu: 543 ; Mihail Găfiţa: 544 ; Ion Bălu: 549 ; Şerban Cioculescu: 552 ; Ion Maxim: 553 ; Sergiu Pavel Dan: 560 ; Mircea Zaciu: 565 ; Al. Piru: 568 ; Constantin Ciopraga: 572 ; Mihai Dascal: 580.